ఆంధ్రపత్రిక

పంద్రెండవ సంవత్సరాది సంచిక

దుర్మతి సంవత్సరము

అందు

రాజకీయ సాంఘిక చారిత్రక సారస్వత

విషయిక వ్యాసములు విశేషాంశములు

ఆంధ్రమహాజనులచే వ్రాయఁబడిన యమూల్యవ్యాసములును విచిత్రపటములును గలవు.

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయమున ముద్రితము : ఆంధ్రపత్రికాధిపతిచే ప్రకటితము

6-7, తంబుసెట్టివీధి, జార్జిటవును, మదరాసు

1921-వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెల 9-వ తేది

విషయానుక్రమణిక

చిత్రపటముల విషయసూచిక

1 కీ. శే. లోకమాన్య బాలగంగాధరతిలక, కీ. శే. పండిత డి. గోపాలాచార్యులు, కీ. శే. తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్లయ్య, 2 మిస్. డిలాహో, మిస్. మెకోనల్, శ్రీమతి శ్రీనివాసరావు, శ్రీమతి సీతమ్మ, అనంతపురము శ్రీ [illegible] ద్వితీయ వార్షికోత్సవము, [illegible] దేవాలయ గోపురము, 3 పంజాబు వధలు, 4 చెన్నపురి ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక వర్గము, మంత్రివర్గము, 5 రీడింగుప్రభువు, రీడింగు ప్రభ్వి, వి. రామేశం పంతులు, టి. రాఘవయ్య డాక్టరు అన్సారి, పచ్చయప్పకాలేజి ప్రిన్సిపాలు, నారాయణదాసు గిరిధరదాసు, ఓ. తనికాచలంశెట్టి, వి. జి. వాసుదేవపిళ్ల, చిలుకూరి నరసింహారావు. 6 మాచిరాజు దుర్గాశంకరు, గొట్టిపాటి రామస్వామి, మాచిరాజు భవానీ శంకరు మోటూరు అంకినీడు, కానూరి వేంకటాచలపతయ్య, జంపా వీరాస్వామినాయుడు, కీ. శే పాతాళం వేంకటస్వామిశ్రేష్ఠి, బొమ్మా రత్నంశ్రేష్ఠి, దోమా వేంకటస్వామి గుప్త, ఊ. వేంకటసుబ్బరాయశ్రేష్ఠి, ఊ. కోటిలింగంశ్రేష్ఠి, కీ. శే. ఊ. వేంకటస్వామిశ్రేష్ఠి, 7 ప్రథమ అరుంధతీయ సమావేశము, ఆంధ్ర పరిశోధక మహామండలి ద్వితీయ వార్షికోత్సవము, స్కౌటు మాస్టర్ల ట్రెయినింగు క్లాసు, [illegible] సేవకులు, [illegible] యువజనసంఘము 8 [illegible] విద్యార్థులు, మద్రాసు ఇంజినీరింగు కాలేజి, ప్రొఫెసరు ఎం. వి. కృష్ణారావు, ప్రొఫెసరు లక్ష్మాజీ రావు, విద్వాన్ జి. సతీగోదావరిశర్మ, రాజద్రోహి యని అనుమానింపబడిన 11 సంవత్సరముల మహమ్మదీయ బాలుడు, 8. రాయిబహద్దరు ఎం. పాపారావునాయుడు, అనంతపురి [illegible] కవి, క. వి. రమణయ్య, ఆయుర్వేదపండిత సి. టి. అరుణగంపిళ్లై, రావుసాహెబు ఎం. హంపయ్య, కీ. శే. పెద్దాడ సాంబశివరావు, జ్యోతిష రత్నాకర శివశంకర సిద్ధాంతి, ఓం. శ్రీ, గోవర్ధనమఠ శంకరస్వాములవారు కీ. శే. పులవర్తి వేంకటకృష్ణయ్య, పిడపర్తి పెదపూర్ణయ్య సిద్ధాంతి, కీ. శే. ప్రొఫెసరు రామానుజంగారు,

మీకు తెలియునా - ఇదిగో యోగ్యతాపత్రములను చూడుడు

లోకామయహార కస్తూరిమాత్రలవలన

గుణమైయుండు రోగములు

దగ్గు కఫరోగములు పోయియున్నవి. తమరు పంపిన లోకామయహారమాత్రలవలన దగ్గు కఫరోగములు బహుదినములనుండి పీడించుచుండినది గుణమైయున్నది. ఇంకను 12 సీసాలను పంప కోరెదను. ఎస్. దేజప్పనాయక్ నర్సె వర్ణబెట్టి కుకుందూరు గ్రామము కార్కళ దక్షిణ కనడా డిస్ట్రిక్టు

సకలవ్యాధులను గుణపరచియున్నది.

లో. క. మాత్రలు సకలవ్యాధులను గుణపరచియున్నది. యిటువంటి మందును ఈవరకు నేనెచ్చటను చూచియుండలేదు. 6 సీసాలను పంపుము.

ప్లేగురోగము ననేకులకు గుణపరచియున్నది.

మీ లో. క. మా. సికింద్రాబాదులో అనేక బీదసాదులకు ప్లేగురోగమును అత్యద్భుతముగ గుణపరచినవి. 12 సీసాలను త్వరగనే పంపుము. బి. వెంకన్న మునషి, కరోడ్గిరి, శికింద్రాబాదు

తలనొప్పి జ్వరములను గుణపరచినవి:— లోకామయహారమాత్రలచే తలనొప్పి, జ్వరములు గుణమైయున్నవి. ఇంకను 6 సీసాలను పంపుము. ఎస్. రాజగోపాలయ్యంగారు, క్లార్కు, ఏజెంట్సుఆఫీసు ఎస్. ఐ. ఆర్.

శీతము, జలుబు, దగ్గు, జ్వరము, ప్లేగుజ్వరము సహా గుణమైయున్నది. లోకామయహార కస్తూరిమాత్రలు 12 సీసాలను పంపుము. సకలవిధములైన రోగములకును తమ కస్తూరిమాత్రలే గుణకారిగా నున్నవి. శీతము జలుబు, దగ్గు, చలిజ్వరం మరియును ఇతర వ్యాధులు, ప్లేగువ్యాధియును ఈ మాత్రలవలన గుణమైయున్నవి. పి. నారాయణప్ప, గోణరిగపేట పెదబళ్లాపురం,

పిల్లల ఉబ్బు, శ్వాసకాసమును గుణపరచియున్నది.— టిప్పూ సుల్తాన్ స్కూలు మాస్టర్, చిక్కబళ్లి, హోళల్ కెరె, చిత్రదుర్గం డిస్ట్రిక్టు.

లోకామయహారకస్తూరిమాత్రలు దాని అనుపానపత్రము మేరకు ఇవ్వగా అన్నిరోగములను కుదిర్చినవి. ఇంకను 25 సీసాలను పంపుము. రాఘవ శ్రీరాములు, హెడ్‌మాస్టరు కొడవలూరు పోష్టు, నెల్లూరు డిస్ట్రిక్టు.

లోకామయహారమాత్రలు చాలాగుణకారి. ప్రతి యొక్క-యింటిలోపలను వుంచవలెనని చేసి చెప్పుచున్నాను. ది హోమియోప్యాథిక్, అండు ఆయుర్వేదిక్ మెడికల్ స్టోర్సు ఉరట్లా, విశాఖపట్టణం డి.

లోకామయహారమాత్రలు, పిల్లల సందము, జ్వరము, శీతము, శీతవాతము, ఉబ్బు, దగ్గు, శ్వాసకాసము, పెద్దవారి, అజీర్ణము, నిశ్శక్తి, చలిజ్వరం, జ్వరములు, జలుబు, అగ్నిమాంద్యం మొదలగునవి గుణమగును. 250 నుండి 300 మాత్రలు గల సీసా 1-కి 0-4-0 అణాలు మాత్రమే.

ప్రతిపట్టణములోను అన్ని దుకాణములందును దొరకును

పాల్ఘాము - వెంకటాచలపండిట్ శ్రీసీతారాఘవవైద్యశాలా ప్రొప్రయిటరు.

యం. పి. శర్మ కంపెనీవారిచే

స్త్రీ, బాల, బాలికల వుపయోగార్థమై అతి సులభశైలిలో వ్రాయించి ప్రచురింపబడిన గ్రంథములు.

మా అడ్రెస్సు:— యం. పి. శర్మ కంపెని, బుక్ సెల్లర్సు పోస్టుబాక్సు నెం. 287 మద్రాసు.

గమనింపుడు:— యీ గ్రంథములన్నియు మద్రాసు టెక్స్టుబుక్ కమిటీవారిచే అంగీకరింపబడి అనేక పాఠశాలల యందు వుపయోగింపబడుచున్నవి.

(1) బాల భాగవతము

శ్రీ విష్ణుమూర్తియొక్క లీలావతార మహాత్మ్యముల గ్రహింపఁ బ్రతిమానవుఁడును బద్ధుఁడు. అందునను బాల్యము నుండియుఁ గ్రహింపఁబడును వచ్చినేని దేశాభిమానము, మతాభిమానము, భాషాభిమానము మొదలగు సద్గుణములు విస్తారముగఁ బట్టునదేగదా యనుటకింతయును సందేహము లేదు. అందులకొకటే మార్గము. అదేది? ఆ దేవదేవుని చరిత్రమంతయును సంగ్రహముగ రచించి బాలబాలికలు సులభముగ గ్రహించునట్లొనర్చుటయె. కావున "బాలభాగవత" మను పేర భాగవతమునంతయు సంగ్రహించి సులభశైలిని బ్రకటించి యున్నారము. అందందుఁ నీతివాక్యము లిమిడియున్నవి. ముద్దులమూటలుగట్టు పలుకులతోఁ బుస్తకమంతయు వ్రాయఁబడి యుండుటచే బాలురకుఁ జదువ నుత్సాహము గొలుపుచుండును.

ద్వితీయ ముద్రణ క్రయము 0-8-0

(2) బాలభారతము

పంచమవేదమనఁ బరగు భారతము మనకత్యంత పావనములగు గ్రంథములలో నొకటి. అది నీతులకాలవాలమును, ధర్మోపదేశముల కునికిపట్టును, న్యాయమార్గ ప్రదర్శనమునకుఁ దార్కాణమునై యున్నది. కావున దాని నవశ్యకముగ ప్రతిమానవుఁడును జదివియుండవలెను. బాల్యమునందే దానియందభిరుచి గలిగినచో మనోనైర్మల్యము నొందఁగలదనుట కనుమానమించుకయు గల్గదు. అందుచేతను "బాల భారత" మను పేర భారతమునంతయు సంగ్రహించి మిక్కిలి సులభశైలితోఁ బ్రకటించియున్నారము. సద్గుణ సంగ్రహణోపయోగములగు నీతివాక్య రత్నములు దానియందు విస్తారముగఁ గానవచ్చుచున్నవి. పుస్తకము తుదలో భారతములోని ముఖ్యపాత్రలనుగైకొని వాని గుణావగుణములు చర్చింపఁబడి యున్నవి. తృతీయ ముద్రణ క్రయము 0-8-0

(3) బాల రామాయణము

మనకుఁ బవిత్రములగు గ్రంథములలో నొకటియనఁబడు రామాయణము బాలబాలికల కత్యంతోపయుక్తం బగునటుల "బాల రామాయణ" మను పేరఁ బ్రకటించియున్నారము. కథ యంతయు సంగ్రహముగ మిగుల సులభశైలిని వ్రాయఁబడియున్నది. మొదటినుండి తుదవఱకు శీర్షికలుగా గ్రంథమంతయు విభజించియుండుటచే విషయముల గ్రహించుటకు మిక్కిలి యనుకూలముగ నుండును. అందందుఁ జిన్నవారల కుపయోగపడునటుల నీతివాక్యములు గానవచ్చుచుండును. పుస్తకము తుదయందు రామాయణమునందలి ప్రతిపాత్రయొక్క గుణావగుణములు చర్చింపఁబడి బాలబాలికలకు మార్గదర్శకముగా నొనర్పఁబడియున్నవి. ఇవి ప్రతిగృహమునందును నవశ్యకముగనుండి తీరవలయును. ద్వితీయముద్రణ వెల 0-8-0

(4) మయూరధ్వజ చరిత్రము

ఇది జైమినిభారతములోని కథ. మయూరధ్వజుని కుమారుఁడగు తామ్రధ్వజుఁడు ధర్మజుని యజ్ఞాశ్వనిమిత్తమై కృష్ణార్జునులతో ఘోరయుద్ధము చేసి గెల్చుటయును వలనిపితృభక్తియు దైవభక్తియు వర్ణనీయములు. శ్రీకృష్ణునితంత్రములకు లోనై మయూరధ్వజుఁడు తనదేహమును సింహార్థము తనభార్యచేతను, కుమారునిచేతను గోయించి, దానశూరుఁడని ప్రఖ్యాతిగాంచుటయును, నాతని హితోపదేశములును దైవభక్తియు, నసమానములై మెఱయుచుండును. క్రయము 0-5-0

(5) అజామిళ చరిత్రము

అజామిళచరిత్రము భాగవతములోని కథ. అజామిళుఁడను పతఁడు వేదవేదాంగముల నభ్యసించిన వాఁడయ్యుఁ దొలుదొలుత మిగుల దుర్మార్గుఁడై వరించుచుఁ బాలపాపము నార్జించెను. కాని తుట్టతుద కాతఁడు చచ్చువేళ నారాయణుఁడను తన చిన్నకుమారుని బిలుచి మరణకాలమున హరినామస్మరణ యాతని కొదవినందున నతని పాపము లన్నియు నశించెను. ద్వితీయముద్రణ క్రయము 0-4-0

(6) కబీరుదాసు చరిత్రము

హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనము బహుకాలము నుండియు మనదేశమునందున్నదని మాపుటకిది యొకనిదర్శనము. తొలుదొలుతఁ గబీరుదాసుఁడు మహమ్మదీయుండగుటచే హిందువులచేతను హిందువుడైనను క్షణించుటచే మహమ్మదీయులచేతను గర్హింపఁబడుచుండెను. రానురాను తన భక్త్యాతిశయమున మహామహుఁడని యెల్లవారిచే నేకగ్రీవముగ నంగీకరింపఁబడుటయేఁ జక్కఁగ విమర్శింపఁబడియున్నవి

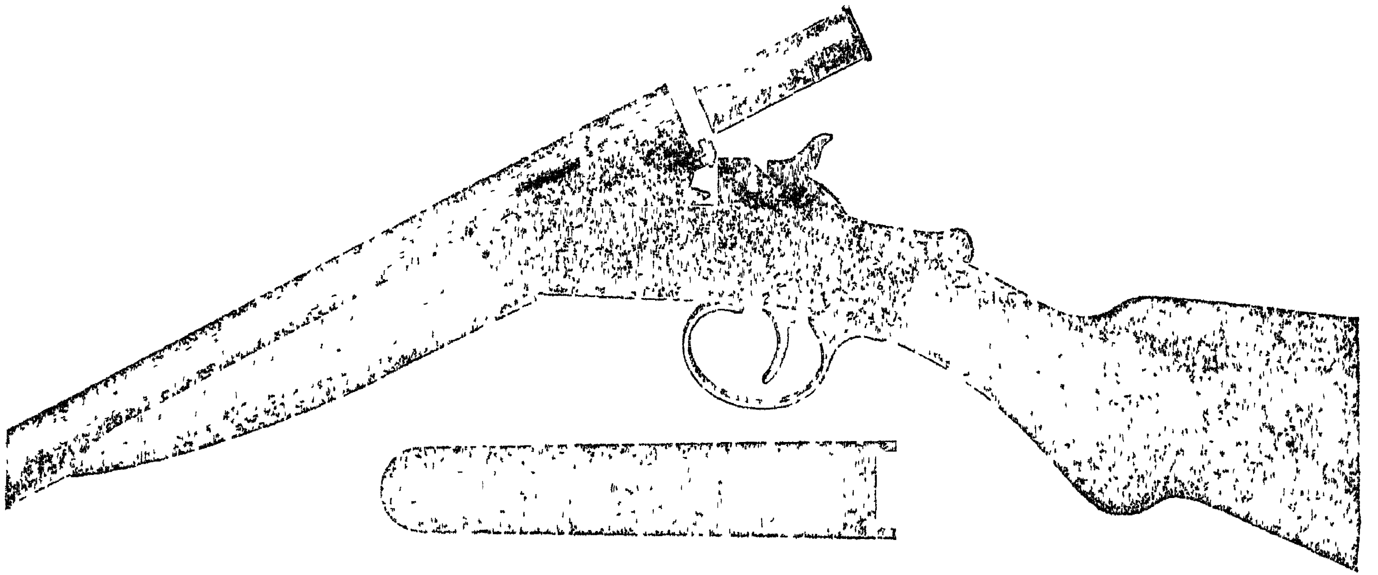
ప్రథమముద్రణ క్రయము 0-8-0

(7) కాళిదాసు చరిత్రము

సరసకవితా ధురంధరుఁడని జగత్ప్రసిద్ధిగాంచిన మహాకవి కాళిదాసు చరిత్రమునందఱెఱిఁగియే తీరవలయును. కవిశిరోభూషణుఁడగు నాతనిచరిత్రము బాలబాలిక లత్యంత సులభముగ గ్రహించుటకై ముద్దులొలుకు పలుకులతో వ్రాయఁబడియున్నది. ఇందులో నాతని జన్మాదికము నసమాన ప్రజ్ఞావిశేషమును, ననిందిత కవితామాధుర్య ప్రభావమును, ననన్యసంపాదితమగు భోజమహారాజ సమ్మానములును వర్ణింపఁబడియున్నవి. అందందు శ్లోకములును దానికి సరియగు పద్యములును గానవచ్చుచున్నవి. కడు మనోహరముగ నుండును. బాలబాలికలు చదివియే తీరవలయును. క్రయము 0-8-0

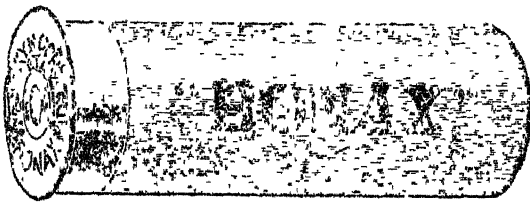
ప్రభుభక్తి రత్నావళి 0-2-0, కుచేలచరిత్రము 0-4-0.

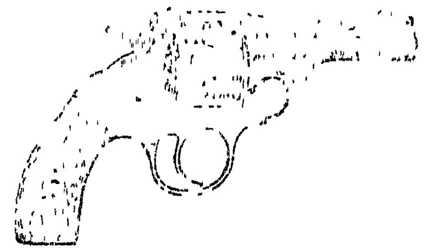
రాబోవు గ్రంథములు చంద్రహాస, బభ్రువాహన, రుక్మాంగద, మార్కండేయ, మారిభక్త, ధ్రువచరిత్ర, రామదాసు ఇవి వ్రాయఁబడు

త్వరగా లోపల ప్రవేశించుటయందును, మండుటయందును మిక్కిలి ప్రసిద్ధి చెందినది.

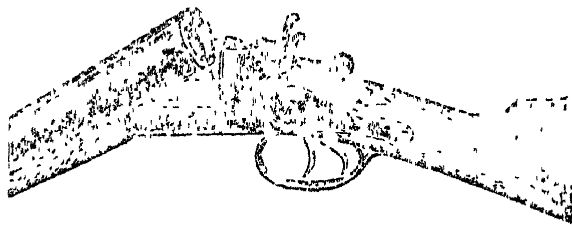
చవుకైన మాదిరికిని, త్వరగా వెనుకకు తిరుగకుండుటకును ప్రసిద్ధికెక్కినది.

సుళువుగా కాల్చుటయందు దీనికి సమానమైన తుపాకి ఏదియును లేదు

బిగువైనవియు, గొప్ప నాణెములు గల శ్రేష్ఠమైన ఇంగ్లాండు, అమెరికా దేశముల తుపాకులు, పిస్తోళ్లు అనేకరకములలో కలవు.

మిక్కిలి హెచ్చుగ సేవను వాటి అంతట అవియే మూయు నట్టి ఏర్పాటు గల తుపాకులు మరి ఏ దుకాణము నందును దొరకవు.

ఇవి అన్నియు ఎల్లప్పుడును ఈ దిగువ తెలుపబడిన కంపెనీలో చాల చౌకగ దొరకును.

ఎస్. వి. రామానుజంశెట్టి కంపెనీ

(స్థాపితము 1863 సం॥ రం)

ఆర్మ్స్ అండు అమ్యూనిషన్ వర్తకులు

నెం 12, బ్రాడ్వే, మద్రాసు.

శ్రీ శివాభ్యాం నమః

దుర్మతి సంవత్సర సిద్ధాన్త పంచాంగం

శ్లో॥ శ్రీకల్యాణగుణావహం రిపుహరం దుస్స్వప్నదోషాపహం। గంగాస్నాన విశేష పుణ్యఫలదం గోదానతుల్యం నృణాం॥ ఆయుర్వృద్ధిద ముత్తమం శుభకరం సంతాన సంపత్ప్రదం। నానాకర్మ సుసాధనం సముచితం పంచాంగ మాకర్ణ్యతాం॥

ఈ పంచాంగము

శ్రౌతశైవమార్గప్రవర్తకులును జోస్యుల వంశార్ణవ పూర్ణశశాంకులు నగు

బ్రహ్మశ్రీ మల్లయారాధ్యులవారి పుత్రుండును - బ్రహ్మశ్రీ, కుప్పా వేంకటకృష్ణశాస్త్రిగారు,

యీ. నాగేశ్వరశాస్త్రులవారి ప్రియశిష్యుండును నగు

కనకయ్యసిద్ధాంతిచే గుణింపబడి

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడియె.

ఫలితాంశము.

ఈ సంవత్సరమున చైత్ర వైశాఖ మాసములయందు తొలకరి వర్షములు స్వల్పముగా కురియును. జ్యేష్ఠాషాఢ మాసములయందు అతివాయుసహితము లయిన యెండలు కాచును. అచ్చటచ్చట కొంచెముగా వర్షించును. శ్రావణ భాద్రపదముల యందు దేశభేదముచే కొన్నిచోట్ల సువృష్టియు కొన్నిచోట్ల మధ్యవృష్టియు కలుగును. ఆశ్వీజకార్తికమాసముల యందు చక్కగా సస్యోపయోగవర్షము కలుగును. పశువులు క్షీరప్రదములయి సౌఖ్యప్రదములయి యుండును. నదీనదములు చక్కగా ప్రవహించును. ఆరికలు ఊలవలు మినుములు శనగలు పెసలు ఇవి గాక, రక్తధాన్యములు గోదుమలు-వగయిరా ధాన్యములు చక్కగా ఫలించును. నువ్వులు నూనె బెల్లము తేనె శర్కర కర్పూరము బంగారము ముత్యములు వస్త్రములు వగయిరా రస నీరస వస్తువులకు ధాన్యాదులకు ధరలు హెచ్చును. ఆశ్వీజశు॥ ౧౫ లు సంపూర్ణ చంద్రగ్రహణము కలుగును. చైత్ర శు॥ ౧౨ లు మొదలు బ ౭ ల పర్యంతం శుక్రమౌఢ్యమున్నూ భాద్రపద శు ౬ లు మొదలు ఆశ్వీజ శు॥ ౬ ల పర్యంతం గురు మౌఢ్యమున్నూ పుష్య శు ౮ లు మొదలు ఫాల్గుణ బ ౮ ల పర్యంతం శుక్రమౌఢ్యమున్నూ కలుగును. శ్రావణ శు ౧౨ లు కృష్ణా పుష్కర ప్రవేశము. దేశారిష్ట రోగములవల్ల ప్రజలు ఈతిబాధలు గలిగియుందురు. పరటులు ౭ విసముల కెక్కుడు ఫలించును.

స్వస్తి సర్వేజనాః సుఖినోభవంతు. శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీగురుభ్యో నమః.

అబ్దత్రయవివరణం అస్మిన్ దేశే లోకవ్యవహారార్థం చాంద్రమానాబ్దో గ్రాహ్యః శేషాచలస్యదక్షిణదేశే సౌరమానాబ్దో గ్రాహ్యః వింధ్యస్యఉత్తరదేశే బార్హస్పత్యమానాబ్దో గ్రాహ్యః సర్వత్ర గురూదయవర్షం గ్రాహ్యః చాంద్రమానేన అయం దుర్మతినామ సంవత్సరః సౌరమానేన ఏతత్సంవత్సర చైత్రశు॥ ౮ ల పర్యంతం రౌద్రినామ సంవత్సరః తదుపర్యబ్దాంతం దుర్మతినామసంవత్సరః బార్హస్పత్యమానేన శ్రీముఖనామ సంవత్సరః గురూదయవశాత్ ఫాల్గుణాబ్దః అస్య సమస్తకళ్యాణభాజనస్య శ్రౌతస్మార్తనిత్యనైమిత్తికకామ్యకర్మానుష్ఠాన క్రియాతంత్రజ్ఞానవ్యవహారహేతుభూతస్య దుర్మతినామ సంవత్సరస్య సృష్ట్యాదిగతసౌరాబ్దాః ౧౯౫ కో ౫౮ లక్ష ౮౫ వే ౨౨ కల్యాదిగతాబ్దాః ౫౦౨౨ శాలివాహనశకగతాబ్దాః ౧౮౪౩ ప్రభవాదిగతాబ్దాః ౫౪ హూణ ౧౯౨౧-౧౯౨౨ ఫసలి ౧౩౩౦-౧౩౩౧ హిజరి ౧౩౩౧ అస్య దుర్మతినామ సంవత్సరస్య అస్యబ్రహ్మణః సౌరసిద్ధాంతమార్గేణ పరమాయుః శతార్ధంగతం అనంతరం ప్రథమవర్షే ప్రథమమాసే ప్రథమపక్షే ప్రథమదివసే అహ్ని త్రయోదశ ఘటికాః ద్విచత్వారింశద్విఘటికాః గతాః.

అస్య సంవత్సరస్య రాజాదినిర్ణయః క్రియతే

రాజా శనిః	పురోహితో శనిః
మంత్రీః బుధః	పరీక్షకః శుక్రః
సేనాధిపః కుజః	గణకః రవిః
సస్యాధిపః శనిః	గ్రామపాలకః బుధః
ధాన్యాధిపః గురుః	దైవజ్ఞాధిపః కుజః
అర్ఘాధిపః కుజః	పశునాయకః బలభద్రః
మేఘాధిపః కుజః	ప్రకారాంతరేణ పోతరాజః
రసాధిపో చంద్రః	
నీరసాధిపో శుక్రః	

అస్మిన్ అబ్దే సంవర్తనామకో మేఘః మేరోః ఉత్తర దిగ్భాగే మేఘస్యోత్పత్తిః మేఘఫలం ॥ శ్లో॥ వారిపూరిత తోయంచ । వర్షణం సర్వదిక్షుచ । లవణార్ణవ పర్యంతం సంవర్తాభ్రస్య లక్షణం॥ ఏకాఢక పరిమితవర్షం । వాయుసహితవృష్టిః ఆఢకప్రమాణం శ్లో॥ షష్టియోజన విస్తీర్ణం శతయోజన మున్నతం ఆఢకస్య ప్రమాణంతు దేవమానేన గణ్యతే ॥ దశభాగాః సముద్రేషు షడ్భాగాః పర్వతేషుచ । భూమ్యాంతు భాగాశ్చత్వారః వాసవేన వినిశ్చితః.

అథ వర్షధాన్యాదయో లిఖ్యంతే

వర్షం ౧౧ ధాన్యం ౧౨ శీతం ౫ తృణం ౧౫ ఉష్ణం ౧౧ మారుతం ౧౧ ప్రజావృద్ధి ౧౨ ప్రజాక్షయం ౧౨ రాజవిద్వరం ౫ ఉగ్రం ౧౧ పుణ్యం ౧౨ పాపం ౫ వ్యాధయః ౧౫ తచ్ఛాంతిః ౫ ఆచారః ౧౫ అనాచారః ౧౩ జన్మాని ౫ మరణాని ౫ దేశ ఉపద్రవం ౧౩ దేశస్వాస్థ్యం ౧౩ చోరభయం ౯ తచ్ఛాంతిః ౨ అగ్నిభయం ౨ తచ్ఛాంతిః ౧౧ దుష్టనిగ్రహం ౩ శిష్టపరిపాలనం ౧౧ సుఖం౨ దుఃఖం ౨ ఉత్సాహం ౧౧ క్షుత్ ౩తృష్ణ ౧౧ నిద్ర ౨ఆలస్యం ౧ ఉద్యోగం ౧ శాంతం ౧ క్రోధం ౯ డంబం ౯ మిత్రత్వం ౨ మిత్రభేదం ౫ రసనిష్పత్తి ౨ ఫలనిష్పత్తి ౧౧ అతివృష్టి ౧౨ అనావృష్టి ౯ శలభాః ౯ శుకాః ౩ మూషకోత్పత్తి ౧౩ స్వచక్రభయం ౯ పరచక్రభయం ౫ జ్ఞానం ౧౧ అజ్ఞానం ౧౨ కాపట్యం ౧౦ నిష్కాపట్యం ౯ ధార్మికం ౧౨ అధార్మికం ౩ సత్యం ౯ అసత్యం ౧౧ దయ ౯ నిర్దయ ౧౧ విశ్వాసం ౯ అవిశ్వాసం ౧౫ న్యాయం ౧౫ అన్యాయం ౧౨ కామం ౨ క్రోధం ౯ లోభం ౩ మోహం ౨ మదం ౨ మత్సరం ౨ భోగం ౧౧ మనోవ్యథ ౫ భయం ౯ శౌర్యం ౯ ద్వేషం ౨ ప్రతిష్ఠా ౫ అప్రతిష్ఠా ౫ సస్యవృద్ధి ౩ పశువృద్ధి ౧౧ తన్నాశః ౧౩ పిపీలికవృద్ధిః ౫ తన్నాశః ౫ వృశ్చికవృద్ధిః ౧౩ తన్నాశః ౧౩ పక్షివృద్ధిః ౯ తన్నాశః ౨ శుకవృద్ధి ౯ తన్నాశః ౨ గోమాయువృద్ధి ౯ తన్నాశః ౨ ఉష్ట్రవృద్ధిః ౯ తన్నాశః ౨ ఛాగవృద్ధి ౧౧ తన్నాశః ౨ మక్షికవృద్ధిః ౧౫ తన్నాశః ౩ శ్వానవృద్ధిః ౯ తన్నాశః ౧౫ మహిషవృద్ధిః ౧౫ తన్నాశః ౩ మృగవృద్ధిః ౧౫ తన్నాశః ౩ గోవృద్ధి ౧౫ తన్నాశః ౩ మూషకవృద్ధి ౨ తన్నాశః ౩ వ్యాఘ్రవృద్ధిః ౨ తన్నాశః ౨ భల్లూకవృద్ధిః ౨ తన్నాశః ౧౧ సర్పవృద్ధి ౫ తన్నాశః ౯ గార్దభవృద్ధిః ౯ తన్నాశః ౨ అశ్వవృద్ధి ౧౧ తన్నాశః ౫ విప్రవృద్ధిః ౧౫ తన్నాశః ౨ క్షత్రియవృద్ధిః ౨ తన్నాశః ౧౧ వైశ్యవృద్ధిః ౧ తన్నాశః ౨ శూద్రవృద్ధి ౩ తన్నాశః ౯ మ్లేచ్ఛవృద్ధిః ౫ తన్నాశః ౫ సంకరవృద్ధి ౧ తన్నాశః ౫ వజ్రవృద్ధి ౫ వైడూర్యవృద్ధి ౧౩ మరకతం ౯ మాణిక్యవృద్ధి ౩ గోమేధికవృద్ధి ౩ పుష్యరాగవృద్ధి ౩ నీలవృద్ధి ౧౧ ప్రవాళం ౧౧ మౌక్తికం ౯ సువర్ణం ౨ రజతం ౯ కాంస్యం ౧౧ తామ్రం ౧౩ లోహం ౩ అయోవృద్ధి ౧౩ సీసవృద్ధి ౧౧ త్రపు ౩ విద్యుత్ ౮ శిలావృష్టి ౧ ఘనగర్జితం ౮.

అథ సంవత్సరఫలాని

చాంద్రమానాబ్ద ఫలం:— శ్లో॥ దుర్మత్యబ్దే దుర్మతిరాగాధివం త్యఖిల భూమిపాః తథాపి సుఖినో లోకాః సంగ్రామే నిర్జితారయః ఇదంఫలం అబ్దప్రభృతివత్సరాంతం । సౌరమానేన రౌద్రినామ సంవత్సరఫలం ॥ శ్లో॥ అన్యోన్యనృపసంక్షోభం చోరవ్యాఘ్రాదిభి ర్భయం మధ్యవృష్టి రనర్ఘత్వం । రౌద్రాబ్దే మధ్యమంఫలం । ఇదంఫలం అబ్దప్రభృతి చైత్రశుద్ధ ౮ ల పర్యంతం తదుపర్యబ్దాంతం దుర్మతినామ సంవత్సరఫలం పూర్వమేవ ఉక్తం ॥ బార్హస్పత్యమానేన శ్రీముఖనామ సంవత్సరఫలం ॥ శ్లో॥ శ్రీముఖాబ్దేమహాపూర్ణా లోకర్ణాబలయేవభూః సస్యపీతావరావారి గవాంస్తుంగ పయోధరాః ॥ గురూదయ వశాత్ ఫాల్గుణాబ్ద ఫలం శ్లో॥ చోరాశ్చ ప్రబలాః స్త్రీణాం దౌర్భాగ్యం మజనాః ఖలాః క్వచిద్వృష్టిః క్వచిత్సౌఖ్యం క్వచిత్పుష్టిస్తు ఫాల్గునే శ్రీ శ్రీ శ్రీ.

అథ రాజాదీనాం ఫలాని:— రాజ్ఞః శనేఃఫలం॥ శ్లో॥ మధ్యాని సస్యాని విచిత్రవృష్టిః చోరామయ ప్రోద్ధత రాజకోపః యాదుత్తరం సస్యచయం సుధాన్యం సంపూర్ణ మస్మిన్ రవిజేబ్దనాథే ఇదంఫలం సౌరాష్ట్రవిదర్భదేశేషు ప్రశస్తం॥ మంత్రిణః బుధస్యఫలం॥ వాయునా పీడితా మేఘాః సర్వేపాపరతానరాః సోమపుత్రస్య మంత్రిత్వే జాయతే మధ్యమంఫలం ఇదంఫలం పౌండ్రకళింగదేశేషు ప్రశస్తం॥ సేనాధిపతేః కుజస్యఫలం శ్లో॥ వనేగ్ని బాధా గ్రామేచ దుఃఖితా సకలాజనాః అత్యంతముద్ధం భూపానాం భౌమే సైన్యాధిపే సతి॥ ఇదంఫలం సర్వదేశేషు ప్రశస్తం॥ సస్యాధిపతేః శనేఃఫలం॥ శ్లో॥ తిలమాషముద్గాది కృష్ణధాన్యానియానిచ కృష్ణభూమిస్తు ఫలితా మందే సస్యాధిపే సతి॥ ఇదంఫలం సర్వదేశేషు ప్రశస్తం ధాన్యాధిపతేః గురోఃఫలం॥ శ్లో॥ సువృష్టి స్సర్వదేశానాం సర్వసస్య సమృద్ధయః। భవంతి గావో సుదుఘాః గురౌధాన్యాధిపే సతి॥ ఇదంఫలం సర్వదేశేషు ప్రశస్తం॥ అర్ఘాధిపతేః కుజస్యఫలం శ్లో॥ భౌమే చార్ఘపతౌ స్వల్పవృష్టిర్వాయుసమన్వితా। క్వచిద్వృష్టిః క్వచిద్ధాన్యం ప్రజారోగ్యంక్వచిత్క్వచిత్॥ ఇదంఫలం ఆంధ్రదేశే ప్రశస్తం॥ మేఘాధిపతేః కుజస్యఫలం॥ శ్లో॥ మహావాయు రనర్ఘంచ స్వల్పవర్షం తథా భువి। రక్తసస్యాని జాయంతే భౌమే మేఘాధిపే సతి॥ ఇదంఫలం సర్వదేశేషు ప్రశస్తం॥ రసాధిపతేః చంద్రస్యఫలం॥ శ్లో॥ తిలతైలగుడక్షౌద్ర పయాంసిదధిశర్కరాః అర్ఘవృద్ధ్యా ప్రజాయంతే చంద్రేయదిరసాధిపే॥ ఇదంఫలం కొంకణమాగధదేశయోః ప్రశస్తం॥ నీరసాధిపతేః శుక్రస్యఫలం శ్లో॥ కర్పూరాగరుగంధానాం హేమమౌక్తికవాససాం వృద్ధిరర్ఘేణ జాయంతే శుక్రే నీరసనాయకే। ఇదంఫలం మాళవదేశే ప్రశస్తం॥ పురోహితస్యశనేఃఫలం॥ శ్లో॥ మధ్యసస్యార్ఘవృద్ధిశ్చ బుద్ధిహీనాః పురోహితాః। నరాణాంసుఖమత్యంతం సూర్యపుత్రేపురోహితే॥ పరీక్షకస్య శుక్రస్యఫలం॥ శ్లో॥ వర్ధంతి సూకధాన్యాని ఫలితా వృక్షజాతయః బహుక్షీరప్రదా గావో పరీక్షేభృగునందనే। గణకస్యరవేః ఫలం శ్లో॥ సర్వేయుద్ధకరాభూపాః అనర్ఘం వ్యాధిసంకులం అన్యోన్య వైరిణః సర్వే గణకే భాస్కరేసతి॥ గ్రామపాలకస్య బుధస్యఫలంశ్లో॥ గ్రామాణాంపాలకేసౌమ్యే సుఖినో గ్రామవల్లభాః గ్రామాణాం సుఖమత్యంతం రాజానోనయగామినః॥ దైవజ్ఞాధిపతేః కుజస్యఫలం॥ శ్లో॥ చోరాగ్ని శస్త్రబాధాచ రాజానో యుద్ధకాంక్షిణః దైవజ్ఞే భూమిపుత్రేతు దైవజ్ఞామందబుద్ధయః॥ ఇమాని పురోహితాదిఫలాని సర్వదేశేషు ప్రశస్తాని॥ పశునాయకస్య బలభద్రస్యఫలం శ్లో॥ సువృష్టిః సర్వదేశానాం తృణసస్య సమృద్ధయః మధ్యదేశే సుభిక్షంచ రామశ్చేత్పశునాయకః॥ పక్షాంతరే పోతరాజస్యఫలం। పోతరాజో పశూన్ హంతి॥ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

అథ ఆర్ద్రాప్రవేశ కాలఫలాని. ఏతత్సంవత్సర జ్యేష్ఠ కృష్ణప్రతిప ద్భౌమవాసరే పూర్వాషాఢానక్షత్రే బ్రహ్మనామయోగే తైతులాకరణే సూర్యోదయాది సప్తవింశద్ఘటికా త్రిపంచాశ ద్విఘటికాసమయే రవేః ఆర్ద్రాప్రవేశత్వాత్ తత్ఫలానిలిఖ్యంతే॥ తిథిఫలం ద్వితీయాయాం సస్యవృద్ధిః॥ వారఫలం శ్లో॥ భౌమేవృష్టివినాశనం॥ నక్షత్రఫలం। తోయభైవృష్టికృత్సదా। యోగఫలంవినాశః। కరణఫలం తైతులేశుభకృన్నిత్యం॥ కాలఫలం దివార్ద్రా సస్యనాశాయ గ్రంథాంతరే శ్లో॥ అస్తంగతార్ద్రా బహుసస్యసంపదః॥ ధరణ్యాదిషణ్మండలఫలం। చంద్రమసః పంచమేమండలే విద్యమానత్వాత్ వృష్టినాశః

అథ మేష సంక్రాంతిఫలాని॥ ఏతత్సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ ౧ బుధవాసరే దివా సూర్యోదయాది త్రయోఘటికాః చత్వారింశద్విఘటికా సమయే భానోః మేషరాశిప్రవేశత్వాత్ తత్ఫలం శ్లో॥ దివాచేన్మేష సంక్రాంతిః అనర్ఘకలహప్రదా గ్రంథాంతరే। పూర్వాహ్ణకాలేజగతో విపత్తిః। వారఫలం సౌభాగ్యం సౌమ్యవాసరే.

అథ ఫలచతుష్టయం. జ్యేష్ఠశుక్ల ప్రతిపద్యుక్త భౌమవారఫలం। సుభిక్షయుద్ధాయుధభీతికృత్య లోకాస్సదాన్యోన్య నృపాశ్చక్రుద్ధాః। దగ్ధంపురగ్రామవనానగాంశ్చ। జ్యేష్ఠాదిభూసూనుదినే మునీంద్రాః॥ ఆషాఢ శుక్ల ౧ భానువారఫలం అత్యల్పవృష్టికృచ్చ.

ఆషాఢశుక్లనవమీయుక్త చిత్తానక్షత్రఫలం శ్లో॥ ఆషాఢస్య సితేపక్షే నవమీత్వష్ట్రసంయుతా సర్వసస్యసమృద్ధిస్స్యాత్ ప్రమోదంతేనిరామయాః। తత్కృష్ణపక్షరోహిణీయుక్తదశమీఫలం॥ శ్లో॥ ఆషాఢేకృష్ణపక్షేతు దశమీరోహిణీయుతా। సర్వసస్యసమృద్ధిస్స్యాత్ ఏకాదశ్యాంతు మధ్యమం॥ ఏతత్ఫలచతుష్టయం చాంద్రమానేన ప్రశస్తం॥ కుజచారఫలం॥

అస్మిన్ అబ్దే కుజవక్రాభావః॥ అథగురుచారఫలం॥ శ్లో॥ సింహరాశిగతేజీవే నిస్స్వా భూసురసజ్జనాః। అనావృష్టిర్వ్యాకులభయం నృపాయుద్ధే లయం యయుః॥ ఇదంఫలం అబ్దప్రభృతి శ్రావణశుక్ల ఏకాదశీ పర్యంతం తదుపర్యబ్దాంతం కన్యారాశిస్థిత ఫలం॥ శ్లో॥ జీవేకన్యాగతే పుష్టావృష్టిః స్వస్థాఃక్షితీశ్వరాః। మహోత్సవాః క్షితిసురాః స్వస్థామ్యుర్నిఖిలాజనాః॥ శనిచారఫలం శ్లో॥ మృగేంద్ర సంస్థేర్కసుతస్యనాగాః। జనామ్యురన్యాయపథానుగాశ్చ। బాహ్లీకగాంధారక చీనదేశాః సద్మానికన్యాగణకాశ్చ నష్టాః। ఇదంఫలం అబ్దప్రభృతి శ్రావణశుద్ధ౧పర్యంతం తదుపర్యబ్దాంతం। కన్యారాశిస్థఫలం శ్లో॥ కన్యాస్థితే సూర్యసుతేతురంగ మృగేభధాన్యార్ఘసువృష్టివృద్ధిః నష్టంతథా కాముకపంచకస్య రసాశ్చడమ్భపతయశ్చనష్టాః॥ శనేః పూర్వఫల్గునినక్షత్ర సంచారఫలం శ్లో॥ భాగ్యస్థార్కిర్యదారాష్ట్ర పణ్యస్త్రీ రజనీపహా। ఇదంఫలం అబ్దప్రభృతి జ్యేష్ఠబహుళపర్యంతం తదుపర్యుత్తరానక్షత్రఫలం శ్లో॥ ఉత్తరస్థేశనిః సర్పగుడాంబులవణాంతకృత్। ఇదంఫలం ఆశ్వీజబహుళ పర్యంతంతదుపర్యబ్దాంతం। ఋజుగత్యాచవక్రగత్యాచ హస్తానక్షత్రఫలం శ్లో॥ కరస్థకో ద్విపగ్రామ భిషజ్ఞాపిత చక్రభృత్ త్రినక్షత్ర సంచారఫలంత్రిభగతకథ మఫలాదినకరతనయోవినిర్దిష్టః॥ అథ మౌఢ్యనిర్ణయః చైత్రశుద్ధ ౧౨ జయవాసర ప్రభృతి బ ౭ శుక్రవాసర పర్యంతం శుక్రమౌఢ్యం భాద్రపద శుద్ధ ౬ ౯ బుధవాసర ప్రభృతి ఆశ్వీజ శుద్ధ ౬ పర్యంతం పశ్చాద్గురు మౌఢ్యం పునః పుష్యశుద్ధ సోమవాసర ప్ర

[illegible] పర్యంతం ప్రాక్ శుక్రమౌఢ్యం [illegible]

అథ మకరసంక్రాంతి నిర్ణయః

ఏతత్సంవత్సర పుష్య శుద్ధ ౧౫ శుక్రవాసరే పునర్వసు నక్షత్రే [illegible] బాలవాకరణే సూర్యోదయాది చత్వారింశత్ ఘటికా సప్తత్రింశ ద్విఘటికా సమయే భానోః మకరరాశి ప్రవేశత్వాత్ తత్ఫలం శ్లో॥ త్రిశీర్షం ద్విముఖంచైవ పంచవక్త్రం త్రినేత్రకం। లంబకర్ణం రక్తదంతం లంబభ్రూ దీర్ఘనాసికం అష్టబాహుం ద్విపాదం చవికృతం కృష్ణరూపకం స్త్రీపుంరూపం సువిజ్ఞేయం సంక్రాంతి నవలక్షణం॥ అస్య పురుషస్య మిశ్రనామధేయః తత్ఫలం పశూనా మరిష్టం నిర్మలోదక స్నానఫలం సువృష్టిః రక్తవస్త్రధారణం రోగప్రదం చందనలేపనం విప్రాణాంనాశః జాజిపుష్పధారణం శుభప్రదం ముక్తాభరణఫలం శుభప్రదం రజతపాత్రే పాయసభక్షణం పాత్రఫలం సుభిక్షం ఆహారఫలం పశునాశనం కదళీఫల భక్షణఫలం కదళీఫలనాశః రక్తఛత్రఫలం మహాయుద్ధం భిండివాలాయుధఫలం వ్యాధిభయం వ్యాఘ్రవాహనఫలం మృగక్షయం క్రోధచేష్టాఫలం జననాశం నిద్రావస్థాఫలం శుభప్రదం దక్షిణదిగ్గమనం తద్దేశానా మరిష్టం పక్షఫలం కృష్ణపక్షేయథాపుర్వే మకరస్థేదివాకరే సుభిక్షం క్షేమమారోగ్యం జంతూనా మభయప్రదః తిథిఫలం క్షేమం వారఫలం శ్లో॥ భృగ్విందు గురు సౌమ్యేషు యదాసంక్రమతే రవిః సుభిక్షం క్షేమమారోగ్యం సువృష్టి స్సర్వసంపదః కాలఫలం॥ రాక్షసనాశః, నక్షత్రఫలం శుభం-కరణఫలం యుద్ధం భవతి ముహూర్తఫలం అనిష్టః॥ శ్లో॥ సంక్రాంతి పురుషోధార్యః వస్త్రద్రవ్యం సమృద్ధిదం। తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన వర్ణద్రవ్యం నివృత్తయేత్ సంక్రాంతిపురుషోత్పత్తి కాలే స్నానదానాదికం కర్తవ్యం యేవమాలోచ్య నిశ్చిత్య ఫలం తృణాది సర్వసస్యాంతః సస్యాంశాధికం భవతి॥

అథ పుష్కరనిర్ణయః క్రియతే.

శ్రావణ ౧౨ గురువాసరే పంచత్రింశద్ఘటికానంతరం సర్వమునీనాం కృష్ణానదీ పుష్కరప్రవేశః.

అథ గ్రహణకాల నిర్ణయః క్రియతే.

ఏతత్సంవత్సర ఆశ్వీజ శుద్ధ ౧౫ భానువాసరే రేవతీనక్షత్రే కేతుగ్రస్త సోమోపరాగః సంపూర్ణగ్రాసః పింగళవర్ణః ఆగ్నేయస్పర్శః వాయవ్యనిమీలనం ఈశాన్యోన్మీలనం నైరృతి మోక్షః.

రాత్రౌ స్పర్శకాలః ఘ ౨౦-౪౦ ఘంటః౨-౬ నిమీలనకాల ఘ౨౪-౨ ఘంటః ౩-౨౭ మధ్యకాల ఘ ౨౪-౫౮ ఘంటః ౩-౪౯ ఉన్మీలకాలఘ ౨౫-౫౪ ఘంటః౪-౧౨ మోక్షకాలఘ౨౯-౧౬ ఘంటః౫-౩ ౨బింబాదర్శనకాలఘ౧-౫ఘంటః౦-౨౫ ఆద్యంతపుణ్యకాలఘటికాః ౮-౩౬ ఘంటః౩-౨౬.

గ్రహణఫలం—శ్లో॥ కాంభోజచీనా యవనాన్ సశల్యా బాహ్లీక సింధూ తటదేశగాంశ్చ ఆవర్తపాండ్రక భిషాశ్చ కిరాతదేశాన్ దంష్ట్రాసురాశ్వయుజి భూరి సువృష్టిదశ్చ। దక్షిణాయనత్వాత్ వైశ్యశూద్రాణా మరిష్టం గ్రాసఫలం. శ్లో॥ సర్వగ్రస్తౌ చంద్రసూర్యౌ క్షుద్వ్యాధ్యగ్ని భయప్రదౌ। రేవతీనక్షత్రే గ్రహణసంభవాత్ వారుణమండల ఫలం॥ వారుణే సర్వజాతూనాం క్షేమం రాజ్ఞాంతు కలహప్రదం। చంద్రపర్వత్వా దనావృష్టిః జననాశః। కపిలవర్ణ ఫలం. శ్లో॥ కపిలే మ్లేచ్ఛనాశస్స్యాత్ దుర్భిక్షం సస్యనాశనం॥ అస్మిన్ గ్రహణః అర్ధరాత్రాత్ పరత్వాత్ ప్రత్యాబ్దికాది విషయే భోజనవిషయేచ నిస్సందేహః.

చాంద్రార్ఘః.

చైత్ర వైశాఖ జ్యేష్ఠ శ్రావణ అశ్వయుజమాఘ ఫాల్గున మాసేషు సమార్ఘః. ఆషాఢ భాద్రపద కార్తిక పుష్యమాసేషు అత్యర్ఘః. మార్గశిరే హీనార్ఘః.

అథసౌరార్ఘః.

మేష వృష మిధున సింహ ధను మకరేషు సమార్ఘః కన్యావృశ్చికయోః అత్యర్ఘః కటక కుంభ తులా మీనేషు హీనార్ఘః.

అథ కందాయఫలాని.

అశ్వి	భర	కృత్తి	రో	మృ	ఆర్ద్రి	పున	పుష్య	ఆశ్లే
౪	౭	౨	౯	౦	౩	౬	౧	౪
౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨
౧	౪	౨	౦	౩	౧	౪	౨	౦
మఖ	పూఫ	ఉత్త	హ	చి	స్వా	విశా	అనూ	జ్యే
౭	౨	౯	౦	౩	౬	౧	౪	౭
౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨
౩	౧	౪	౨	౦	౩	౧	౪	౨
మూ	పూషా	ఉషా	శ్ర	ధని	శత	పూభా	ఉభా	రేవ
౨	౯	౦	౩	౬	౧	౪	౭	౨
౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨
౦	౩	౧	౪	౨	౦	౩	౧	౪

ఆదిశూన్యే మహావ్యాధి మధ్యశూన్యే మనోవ్యథా, అంత్యశూన్యే ఫలంస్వల్పం త్రిశూన్యే నిష్ఫలంభవేత్, విషమే త్వర్థలాభ

స్యాత్ సమేతు సమతాంభవేత్ సూర్గ్యేశూన్య మవాప్నోతి కందాయ ఫలమీదృశం.

ఆదాయవ్యయాః.

మేష వృశ్చికయోః ఆ ౧౪ వ్య ౧౪ వృష తులయోః ఆ ౮ వ్య ౮ మిథునకన్యయోః ఆ ౧౧ వ్య ౫ కటకస్య ఆదాయః ౫ వ్య ౫ సింహస్య ఆదాయః ౮ వ్య ౧౪ ధనుర్మీనయోః ఆ ౨ వ్య ౮ మకర కుంభయోః ఆ ౫ వ్య ౨ సర్వాదాయః ౫౩ సర్వవ్యయః ౫౬.

అశ్విన్యాదీనాం సంవత్సరఫలాని.

అశ్విని	పుష్య	స్వాతి	ఉత్తరాషాఢానాం	భూషణం
భరణి	ఆశ్రేష	విశాఖ	శ్రవణానాం	రోగం
కృత్తిక	మఖ	అనూ	ధనిష్ఠానాం	ఆయుష్యం
రోహిణి	పూఫ	జ్యేష్ఠ	శతభిషానాం	అర్థలాభః
మృగశిర	ఉత్తర	మూల	పూర్వాభాద్రాణాం	మనస్తాపం
ఆర్ద్ర	హస్త	పూర్వాషా ఉత్తరాభాద్రాణాం		రాజపూజ్యం
పునర్వసు	చిత్త	అభిజిత్	రేవతీనాం	యుద్ధం

అథ రాజపూజ్యావమానాని.

	రాజపూ.	అవమానం.		రాజపూ.	అవమానం.
మేషస్య	౨	౬	తులాయాః	౭	౫
వృషభస్య	౬	౬	వృశ్చికస్య	౩	౧
మిథునస్య	౨	౨	ధనుషః	౬	౧
కటకస్య	౫	౨	మకరస్య	౨	౪
సింహస్య	౧	౫	కుంభస్య	౫	౪
కన్యాయాః	౪	౫	మీనస్య	౧	౭

అథ వర్ష యోగాః తద్భంగాశ్చ లిఖ్యంతే.

చైత్ర శుద్ధ ౧ ప్రభృతి బ ౩౦ ల పర్యంతం సర్వగ్రహాణాం జలామృతనాడీ సంచారవశాత్ శుక్రోదయవశాత్ స్వల్పవృష్టిః, వైశాఖ శుద్ధ ౧ ల ప్రభృతి జ్యేష్ఠ శుద్ధ ౧ పర్యంతం గురు శుక్ర శనీనాం శుభనాడీషు విద్యమానత్వేపి రవి కుజ బుధానాం చండ దహననాడీషు విద్యమానత్వాత్ వాయుసహిత అతివేనసహ కించిద్వృష్టిర్భవతి, జ్యేష్ఠాషాఢేషు సర్వగ్రహాణాం క్రూరనాడీషు సంచార వశాచ్చ పురో బుధ దోషవశాచ్చ వృష్టినాశో విద్యమానత్వేపి గురు శన్యోః సునాడీషు విద్యమానత్వాత్ జలచంద్రయోగశాతే క్వచిద్వృష్టిర్భవతి. శ్రావణమాసే రవి బుధ గురు శనీనాం సౌమ్యజీవజలామృతనాడీషు విద్యమానత్వాత్ శనే రస్తంగతత్వాచ్చ వృష్టియోగో సత్వేపి కుజ శుక్రయోః క్రూరనాడీషు విద్యమానత్వాత్ పురో బుధ దోషవశాచ్చ దేశభేదేన వృష్టిః భవతి. భాద్రపదమాసే రవ్యాది సర్వగ్రహాణాం సౌమ్యనాడీషు సంచారత్వాత్ గురో రస్తంగతత్వాచ్చ సువృష్టియోగః తన్మధ్యే సింహాంగారక పురో బుధ దోషవశాచ్చ వృష్టిభంగత్వేపి స్వల్పవృష్టిః భవతి. ఆశ్వీజమాసే రవ్యాదిగ్రహాణాం సునాడీషు సంచారవశాచ్చ శనేరుదయవశాచ్చ వృష్టియోగో సత్వేపి సింహాంగారక దోషవశాత్ క్వచిద్దేశే వృష్టిభంగః క్వచిద్దేశేవృష్టిః. కార్తికమాసే సర్వగ్రహాణాం సునాడీషు సంచారవశాచ్చ శుక్రస్య ప్రాక్దిశిస్థ మఖాపంచక నక్షత్ర సుయోగవశాచ్చ బుధ శుక్ర సమీప వశాచ్చ సువృష్టిః.

అథ దేశారిష్టయోగాః.

చైత్ర శుద్ధ ౧ ప్రభృతి ఆషాఢ బ ౩ లు పర్యంతం శని గుర్వోః సింహరాశిస్థదోషః శ్రావణ శుద్ధ ౧౨ ల ప్రభృతి వత్సరాంతం గురు శన్యోః యేకరాశిస్థదోషః వత్సరాది మారభ్య ఆషాఢ బ ౩౦ ల పర్యంతం శనేః వక్రగత్వాచ బుజుగత్వాచ సింహరాశిస్థితదోషః ఆశ్వీజ బ ౧౦ లు ప్రభృతి మార్గశిర శు ౧౪ ల పర్యంతం కుజ గురు శని రాహూణాం కన్యారాశిస్థితదోషః శ్రావణ శు ౧౨ ప్రభృతి వత్సరాంతం గురురాహ్వోః యేకరాశిస్థితదోషః. భాద్రపద శుద్ధ ౩ లు ప్రభృతి బ ౬ ల పర్యంతం కన్యారాశౌ శని బుధ సంచార దోషః। భాద్రపద శుద్ధ ౧౪ లు ప్రభృతి ఆశ్వీజ శుద్ధ ౧౩ ల పర్యంతం రవి శన్యోః యేకరాశిస్థదోషః. ఫాల్గున శుద్ధ ౮లు ప్రభృతి వత్సరాంతం గురుశుక్రయోః సంసప్తకదోషః భాద్రపద శుద్ధ ౭ ల ప్రభృతి, ఆశ్వీజ బ ౧౦ ల పర్యంతం సింహాంగారకదోషః యేతేషాంఫలాని లిఖ్యంతే.

శ్లో॥ రవిమందా వేకరాశౌ నృపాణాం కలహోభవేత్ బుధ మందావేకరాశౌ దుర్భిక్షం వ్యాధిపీడనం॥ భౌమేజ్యమందాయది యేకరాశౌ పరస్పరం సప్తమభేన్వితాస్యుః ॥ సాకేత లంకాపురిజేశమధ్యే క్షుధాభయం శస్త్రభయం నరాణాం॥ ప్రాక్పశ్చిమస్థౌసురదానవేజ్యౌ పరస్పరం సప్తమరాశిసంస్థౌ॥ తథాప్రజానాం భయదం జలాగ్ని రోగాస్త్రచోరాహి నిశాచరేభ్యః॥ మేషే ధనుర్మీన వృషాళిసింహే ధరాసుతో సూర్యసుతశ్చ వక్రగః। హయాంశ్చ నాగాంశ్చ నరాంశ్చగోకులాత్రిభాగశేషం కురుతే ధరిత్ర్యాం॥ యావన్మార్తాండసూనా ప్రవిశతి ధనుషం మీనకన్యేచ రాశౌ తావద్రాజేంద్రపీడా జనపతి మరణం క్షుత్పిపాసాదిఘోరాః॥

పంచాంగశ్రవణఫలం.

యశ్శృణోతి మధు శుక్లపక్షకే వర్షనాథ సచివాదికం ఫలం, ప్రాప్నుయాద్దురిత ముక్త విగ్రహః ఆయు రర్థ మతులం యశస్సుఖం, కన్యావనీ కాంచన దిగ్గజానాం గవాం సహస్రం సతతం ద్విజేభ్యః, దత్వా ఫలం యల్లభతే మనుష్య స్తత్ఫలా న్యబ్దఫలాని శృణ్వన్. రాజా మంత్రిః సస్యనాథో రసానామీశాస్సార్థం స్వామినో నీరసానాం అర్ఘాధీశః కించ మేఘాధినాథో దద్యుశ్శ్రేయః శృణ్వతాం తత్ఫలాని.

శంకుస్థాపనాది ముహూర్తములకు శుభమైన తిధివారనక్షత్రములను తెలియజేయు చక్రము

ముహూర్తము పేరు.	తిధులు.	వారములు.	నక్షత్రములు.	లగ్నములు.	విశేషవిధులు.
శంకుస్థాపనం	౩-౫-౭-౧౧-౧౩	బు-గు-శు	రో-మృ-హ-రే-అనూ-ఉఫ-పుష్య-శ్ర-పున-ధ-శ-అశ్వ-స్వా	వృ కర్కా-కుం-మీ	చతుర్థశుద్ధిః
గృహప్రవేశం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృ-పున-పుష్య-ఉఫ-స్వాతి అనూ-శ్ర-ధ-శత	వృష-సింహ-వృశ్చి కుం-మీ-క-ధ-మీ	అష్టమ, ద్వాదశశుద్ధిః
నిషేకం	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-ఉఫ-హ-స్వా-అనూ-మూల ఉషా-శ్ర-శత-ఉభా	వృ మి-కర్కా-సిం తు-ధను-కుం-మీ	లగ్నశుద్ధిః
గర్భాధానం	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు-శు	రో-ఉఫ-హ-స్వాతి-అనూ-ఉషా శ్రవ శత-ఉభా-ధని-మృగ	వృ-మి-క-సిం-తు ధను-కుంభ	లగ్నశుద్ధి-సప్తమమందు పాపగ్రహములు లేకుండుట పర్వవర్జముగా
పుంసవనం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృగ-పు-పుష్య-ఉఫ-హ-చి స్వా-అనూ-మూల-ఉషా-శ్రవ-ధ-శత ఉభా-రే	మ-ధ-మి-మీ	నవమశుద్ధిః-మూడవ మాసం
సీమంతం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩-౧౫	ఆ-మం-గు	అశ్వ-రో-మృ-పున-పుష్య-ఉఫ-హ-చి స్వా-అనూ-మూ-ఉషా-శ్ర-ధ-శ-ఉభా-రే	మే-ధ-మీ	౪-౬-౮-మాసముల నవమ శుద్ధిః
జాతకర్మ	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩	సో-బు-గు-శు	రో-ఉభా-ఉషా-స్వా-పున-శ్ర-ధని-శత అశ్వ-హస్త-పుష్య-అనూ	వృ-తు-మి-క. ధను-మీన-కటక	అష్టమశుద్ధిః
నామకరణం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-ఉత్తరాత్రయం-స్వా-పున-శ్ర ధ-శ-హస్త-పుష్య-అనూ	వృ-తు-మి-కన్యా-ధను-మీన-కటక	అష్టమశుద్ధిః
డోలారోహణం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృ-ఉత్తరాత్రయం-పున-హ-చి స్వాతి-వి-అనూ	వృ-మి-కర్కా-కన్య-తు-ధను-మీ	౧-౩-౫మాసములు శుభం అష్టమశుద్ధిః
అన్నప్రాశనం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృ-పున-పుష్య-ఉత్తరాత్రయం-హ-చి-స్వా-అనూ-శ్ర-ధ-శత-రే	వృ-మి-కర్కా-క-తు. ధను-మీ	పురుషులకు-౬-౮-౧౦ మాసముల యందును స్త్రీలకు ౫-౭-౯-మాసములు, శుభం దశమశుద్ధి, లగ్నమందు పాపగ్రహములు లేకుండుట
కర్ణవేధః	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-మృ-పున-పుష్య-హ-చి-స్వాతి-అనూ శ్ర-ధ-శ-రే-ఆర్ద్ర-ఉత్తరాత్రయం	వృ-మి-కర్కా-క-తు-ధ-మీ	౬ ౮ మాసములయందు శుభం అష్టమశుద్ధిః
కేశఖండనం	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-మృ-పున-పుష్య-హ-చి-స్వా-శ్ర ధ-శ-రేవతి	వృ-మి-కర్కా-క-తు-ధ-మీ	ఉత్తరాయణం - పూర్వాహ్ణం
అక్షర స్వీకారము	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-పున-పుష్య-హ-చిత్త-అనూ శ్ర-ధ-రేవతి	మే-కర్కా-తు-మ	ఉత్తరాయణం, ౫-వ సం॥ అష్టమశుద్ధి, సూర్యుడు చరస్థిరరాసులయం దుండగా
విద్యారంభః	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩	ఆ-సో-బు-గు-శు	అశ్వ-మృ-ఆర్ద్ర-పున-పుష్య-ఆశ్లే పూర్వత్రయం-హ-చి-స్వా-అనూ-మూల	మే-కర్కా-తు-మ	అనధ్యయనములను విడిచి పెట్టవలెను. శస్త్రవిద్యాభ్యాసమునకు-ఆది-మంగళవారములు-శుభం
ఉపనయనం	౨-౩-౫-౭-౧౦	బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృ-పున-పుష్య-ఉత్తరాత్రయం-హ-చి-స్వా-శ్రవ-ధ-శత	పాపగ్రహములు కేంద్రమందు లేకుండ నుండు లగ్నము	అష్టమశుద్ధి లగ్నమందు పాపగ్రహములు లేకుండుట-పూర్వాహ్ణము

ముహూర్తముపేరు.	తిథులు	వారములు.	నక్షత్రములు.	లగ్నములు	విశేషవిధులు.
వివాహం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩	బు-గు-శు	రో-మృ-మ-స్వా-హ-అనూ-శ్ర-రే-ఉత్తరాత్రయం-మూల	వృ-మి-కర్కా-కన్య-తు-ధను-మీ-మే	సప్తమ శుద్ధిః
కంచుకధారణం	౨-౩-౫ ౧౦-౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వి-పున-పుష్య-ఉత్తరాత్రయం-హస్త చి-స్వా-అనూ-శ్ర-రే	వృ-మీ-కర్కా-క-తు-సు-కుం-ధ	పూర్వాహ్ణమందు శుభము
నవవస్త్రధారణము	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౨-౧౩	బు-గు-శు	అశ్వి-ఉత్తర-ఉత్తరాషాఢ-ఉత్తరాభాద్ర హ-చి-స్వా-అనూ-శ్ర-ధ-శత-రే	వృ-మి-కర్కా-క-తు-ధ-మీ-మ-కుం	తృతీయశుద్ధిః
ప్రయాణం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩	సో-బు-గు-శు	మృ-అశ్వి-పుష్య-పున-హ-అనూ-శ్ర మూల-ధ-రేవతి	మే వృ-కర్కా-తు-ధను-మీనం-మకరం	పంచమశుద్ధిః-వారశూల-తిథిశూల-నక్షత్రశూలలు కల దిక్కులు వదలిపెట్టవలెను.
కూపారంభః	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩-౧౫	సో బు-గు-శు	రో-పుష్య-ఉత్తరాత్రయం-హ-అనూ-శ్ర శత-ధ-రేవతి	కన్యా-వృ-మీ-మ-	తూర్పు-ఈశాన్య-ఉత్తర దిక్కులయందు ఉత్తమము
బీజావాపము నకు	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩	సో-బు-గు-శు	రో-హ-చి-స్వా-పున-పుష్యమి-ఉత్తరాత్రయం-మూల-ధ-రే	వృ-మి కర్కా-కన్య తుల ధను-మీనం	శుభగ్రహదృష్టిగల లగ్నము శుభమైనది

ఈ ముహూర్తములకు ఏకవింశతి మహాదోషములు వదలిపెట్టవలెను. పంచకరహితము కావలెను. చంద్రతారాబలయుక్తముగా నుండవలెను. పాపగ్రహములు అనగా - రవి- చంద్ర- కుజ- రాహు కేతు-క్షీణచంద్ర - పాపయుత। బుధులు- లగ్నమునకు- ౩-౬-౧౧ స్థానములయందును శుభగ్రహములగు గురు - శుక్ర - పూర్ణచంద్ర పాపయుతము కాని బుధుడు వీరలు లగ్నమునకు, ౧-౨-౪ ౫-౭-౮-౧౦ ౧౧ ఈ స్థానములయందును ఉండిన శుభము. చంద్రుడు పాపుడైనను శుభుడైనను లగ్నమునందు నుండకూడదు.

పంచకరహితము చేయు విధము

శుక్లప్రతిపత్తు మొదలగు-తిథిసంఖ్యయును ఆదివారము మొదలు వారసంఖ్యయును అశ్విన్యాదిగా నక్షత్ర సంఖ్యయును మేషాదిగా లగ్నసంఖ్యయును గలిపి తొమ్మిదిచే భాగించగా శేషము ౧ మిగిలెనేని మృత్యుపంచకము. ౨ మిగిలెనేని అగ్నిపంచకము. ౪ మిగిలెనేని రాజపంచకము. ౬ మిగిలెనేని చోరపంచకము. ౮ మిగిలెనేని రోగపంచకము. శేషసంఖ్యలు శుభమయినవి.

మతాంతరముగా తిథిసంఖ్య శుక్లపక్షములో శుక్లప్రతిపత్తు నుండియు కృష్ణపక్షములో కృష్ణప్రతిపత్తు నుండియు గణించుట కలదు. మార్తాండగ్రంథరీత్యా గతతిథులను లగ్నసంఖ్యను కలిపి తొమ్మిదిచే భాగించగా శేషము ముందు చెప్పిన మోస్తరుగనే చూచుకొనుట కూడ గలదు. ధ్రువకము కలుపుట శాస్త్రసమ్మతము కాదు.

గౌరీపంచాంగం కాలము ౧-కి ౩¾ ఘడియ. ఘంట ౧. నిమిష ౩౦.

పగటిముహూర్తములు

వారాః	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	గురు	శుక్ర	శని
౧	ఉద్యో	అమృ	రోగం	విషం	ఉద్యో	రోగం	విషం
౨	లాభం	విషం	ఉద్యో	అమృ	విషం	జ్వరం	అమృ
౩	విషం	ఉద్యో	జ్వరం	శుభం	జ్వరం	అమృ	జ్వరం
౪	అమృ	లాభం	లాభం	ఉద్యో	లాభం	కలహం	ఉద్యో
౫	శుభం	జ్వరం	అమృ	రోగం	అమృ	లాభం	శుభం
౬	ధనం	అమృ	ఉద్యో	శుభం	విషం	సుఖం	లాభం
౭	అమృ	ఆదా	విషం	ధనం	కలహం	ధనం	ధనం
౮	విషం	ధనం	లాభం	అమృ	జ్వరం	అమృ	లాభం

రాత్రిముహూర్తములు.

వారాః	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	గురు	శుక్ర	శని
౧	శుభం	రోగం	జ్వరం	లాభం	సుఖం	అమృ	విషం
౨	అమృ	లాభం	ఉద్యో	రోగం	రోగం	జ్వరం	ఉద్యో
౩	జ్వరం	ధనం	కలహం	విషం	కలహం	కలహం	శుభం
౪	రోగం	ఉద్యో	లాభం	ఉద్యో	లాభం	లాభం	అమృ
౫	కలహం	రోగం	రోగం	శుభం	ఉద్యో	శుభం	కలహం
౬	లాభం	అమృ	లాభం	లాభం	జ్వరం	ధనం	రోగం
౭	ఉద్యో	విషం	ఉద్యో	ధనం	లాభం	అమృ	అమృ
౮	రోగం	జ్వరం	ధనం	లాభం	ఉద్యో	విషం	లాభం

సూర్యునియొక్క ఉదయాస్తమయ కాలములు

నె. లు.	తేది	ఉదయం ఘం	ఉదయం ని	అస్తం ఘం	అస్తం ని
ఏప్రియల్ ౧౯౪౧	౧	౬	౪	౬	౧౪
	౧౦	౫	౫౮	౬	౧౫
	౨౦	౫	౫౧	౬	౧౭
	౩౦	౫	౪౪	౬	౨౦
మే	౧	౫	౪౪	౬	౨౦
	౧౦	౫	౪౧	౬	౨౨
	౨౦	౫	౩౮	౬	౨౬
	౩౦	౫	౩౬	౬	౨౯
జూన్	౧	౫	౩౬	౬	౩౦
	౧౦	౫	౩౬	౬	౩౨
	౨౦	౫	౩౮	౬	౩౫
	౩౦	౫	౩౯	౬	౩౭
జూలై	౧	౫	౪౦	౬	౩౭
	౧౦	౫	౪౨	౬	౩౭
	౨౦	౫	౪౬	౬	౩౬
	౩౦	౫	౪౮	౬	౩౨
ఆగస్టు	౧	౫	౪౯	౬	౩౧
	౧౦	౫	౫౧	౬	౨౭
	౨౦	౫	౫౩	౬	౨౨
	౩౦	౫	౫౫	౬	౧౪
సెప్టెంబరు	౧	౫	౫౬	౬	౧౪
		౫	౫౬	౬	౮
		౫	౫౭	౬	౫౬
		౫	౫౮	౫	౫౨

నెలలు.	తేది	ఉదయం ఘం	ఉదయం ని	అస్తం ఘం	అస్తం ని
అక్టోబరు	౧	౫	౫౯	౫	[illegible]
	౧౦	౬	౦	౫	౪౪
	౨౦	౬	౨	౫	౩౮
	౩౦	౬	౫	౫	౩౩
నవంబరు	౧	౬	౬	౫	౩౧
	౧౦	౬	౧౦	౫	౩౦
	౨౦	౬	౧౫	౫	౨౮
	౩౦	౬	౨౧	౫	౨౮
డిసెంబరు	౧	౬	౨౨	౫	౨౮
	౧౦	౬	౨౭	౫	౩౦
	౨౦	౬	౩౨	౫	౩౫
	౩౦	౬	౩౫	౫	౩౬
జనవరి	౧	౬	౩౧	౫	౪౬
	౧౦	౬	౩౫	౫	౫౫
	౨౦	౬	౩౭	౬	౦
	౩౦	౬	౩౮	౬	౫
ఫిబ్రవరి	౧	౬	౩౮	౬	౫
	౧౦	౬	౩౫	౬	౧౧
	౨౦	౬	౩౩	౬	౧౪
	౩౦	౬	౨౬	౬	౧౬
మార్చి	౧	౬	౨౬	౬	౮
	౧౦	౬	౧౬	౬	౧౦
	౨౦	౬	౧౨	౬	౧౨
	౩౦	౬	౪	౬	౧౫

అమృతయోగములు.

ఆ॥ రో-ఉత్తర-ఉత్తరాషాఢ-ఉత్తరాభాద్ర-హస్త-రే-శ్రవ-మూల

సో॥ మృగ-స్వాతి-రేవతి-పున-శ్రవ.

మం॥ రోహి-మూల-అశ్వ-ఉఫ-ఉషా-ఉభా.

బు॥ పూష-పూఫ-పూభా-కృ-ఉఫ-ఉషా-ఉభా.

గు॥ అశ్వ-పుష్య-స్వా-మ.

శు॥ మూ-హ-రే-అశ్వ-అనూ-స్వా-ఉఫ-ఉషా-ఉభా.

శ॥ మ-స్వా-కృ-రో-శత.

మరణయోగములు

ఆ॥ అనూ-జ్యే-మ-విశా-ధని

సో॥ విశా-కృ-మ-పూభా-ఉషా

మం॥ శత-ఆర్ద్రి-వి-పూభా

బు॥ ధని-మూల-రే-అశ్వ-హ

గు॥ మ-రో-శత-ఆర్ద్రి-వి-పూఫ

శు॥ పుష్య-రో-జ్యే-శ్ర-అ-మ

శ॥ ఉఫ-హ-చి-ఉషా-పూభా-ఉభా-రే.

రాహుకాలం మొదలైనవి

వారములు	రాహుకాలం మొదలు	రాహుకాలం వరకు	గుళిక కాలం మొదలు	గుళిక కాలం వరకు
	ఘం.	ఘం.	ఘం.	ఘం.
ఆదివారము	4½	6	3	4½
సోమవారము	7½	9	1½	3
మంగళవారము	3	4½	12	1½
బుధవారము	12	1½	10½	12
గురువారము	1½	3	9	10½
శుక్రవారము	10½	12	7½	9
శనివారము	9	10½	6	7½

రజస్వలా తిథిదోషములు.

పాడ్యమియందు మహాపాపియును, విదియయందు పుత్రవతియును తదియయందు సౌఖ్యవతియును చవితియందు వ్యభిచారిణియును, పంచమియందు శుభప్రదురాలును, షష్ఠియందు వికృతసంచారిణియును, సప్తమియందు శుభప్రదురాలును, అష్టమియందు వికృతసంచారిణియును, నవమియందు విశేషకష్టవతియును, దశమియందు పుత్రీవతియును, ఏకాదశియందు శుచిర్భూతురాలును, ద్వాదశియందు పరులను దూషించునదియును, త్రయోదశియందు పుత్రీవతియును, చతుర్దశియందు కోపియును, పూర్ణిమయందు దుష్టవిచారిణియును, అమావాస్యయందు దుష్టచారిణియును అగును.

రజస్వలా నక్షత్రపాదగండములు.

భరణి-ఆశ్రేష-పుబ్బ, పూషా, పూభాద్రలయొక్క 1-వ పాదము భర్తృగండ మనియు, 2-వ పాదము పుత్రనాశనమనియు, 3-వ పాదము ధననాశనమనియు, 4-వ పాద మశుభమనియు చెప్పినను, కృత్తిక, ఆర్ద్రా, ఆశ్రేష, పున, మఖ, జ్యేష్ఠా, యీనక్షత్రములయొక్క 1-వ పాదము మంగళప్రద మనియు, రెండవపాదము 25 మంది భోజన మనియు, 3,4 పాదములు యథావిధి శాంతియనియు, చెప్పబడియున్నది. కృ-మఖ-ఆర్ద్రా-పునర్వసు యీ నక్షత్రములయందును, ఆదివారము, మంగళవారము, శనివారములును దోషమయినవి; శాంతి జరుగవలెను.

ప్రసూతి తిథిగండ విభాగములు.

శ్లో॥ కృష్ణపక్షే చతుర్దశ్యాం ప్రసూతిఫల మశ్నుతే చతుర్దశ్యాంతు షడ్భాగం ప్రథమేనచదోషకృత్, ద్వితీయే పితరంహంతి తృతీయే మాతరంతథా। చతుర్థే మాతులంహంతీ పంచమే వంశనాశనం, షష్ఠేచైవ శిశుంహంతి శాంతింకుర్యా ద్యథావిధిః॥ తా. అనగా, కృష్ణపక్షమం దైన చతుర్దశిగడియలు ఆఱుభాగములు చేయవలయును. అందు 1 భాగమునకు దోషములేదు. 2 భాగమునకు పితృగండము. 3 భాగమునకు మాతృగండము. 4 భాగమునకు మేనమామగండము. 5 భాగమునకు వంశనాశనము, 6 భాగమునకు శిశుగండము.

ప్రసూతి జ్యేష్ఠానక్షత్ర దశగండములు.

శ్లో॥ జ్యేష్ఠాదౌజననీమాతా ద్వితీయే జననీపితా। తృతీయేజననీ భ్రాతా శిశుమాతాచతుర్థకం। పంచమే ఆత్మనాశాయ, షష్ఠేగోత్రక్షయం భవేత్। సప్తమేచోభయకులం, అష్టమే జ్యేష్ఠభ్రాతరం నవమే శ్వశురం హంతి దశమే పితరం హరేత్॥

పదిభాగములకు ప్రత్యేకగండములు

1 భాగము తల్లియొక్క తల్లికిని, 2 భాగము తల్లియొక్క తండ్రికిని 3 భాగము తల్లియొక్క అన్నకును 4 భాగము శిశువుయొక్క తల్లికిని 5 భాగము శిశువునకును 6 భాగము శిశువుయొక్క గోత్రజాలకును 7 భాగము ఉభయకులములకును 8 భాగము శిశువుయొక్క అన్నకును 9 భాగము మామగారికిని 10 భాగము తండ్రికిని గండములని తెలియవలయును.

మరణమునకు ద్విపాది త్రిపాది నక్షత్రములు దుష్టతిథ్యాదులు.

శ్లో. కృత్తిక, మృ, పున, ఉత్తర, చిత్త, విశా, ఉషా, భరణి, యీనక్షత్రములయందు, మృతి పొందినతావున 3 మాసముల వఱకు దీపము పెట్టుటకాని మనుష్యసంచారముగాని చేయగూడదు. ధని, పూభా, ఉభా, రేవ, శత, యీనక్షత్రములందు మృతి పొందిన తావున 6 మాసములవఱకు దీపము పెట్టుట కాని మనుష్యసంచారము కాని చేయగూడదు. ౧-౬-౧౧-౧౩-౧౪-౨-౭-౧౨ యీ ౮ తిథులయందును - శుక్ర-శని -ఆది - మంగళవారములయందును, మరణము సంభవించినయెడల దోషకర మయినది.

క్షౌరమునకు యోగ్యనక్షత్రములు, తిథులు, వారములు.

పూషా, పుష్య, పున, రేవ, హస్త, శ్రవ, ధని, మృగ, అశ్వి, చిత్త, జ్యేష్ఠ, స్వాతి, శతభిషం, ఈనక్షత్రములయందును సోమబుధగురువారములందును విదియ తదియ పంచమి సప్తమి యీతిథులయందును క్షురకర్మ ప్రశస్తము.

వారశూలలు.

ఆదివారము శుక్రవారము పడమరకు, సోమవారముశనివారము తూర్పునకు, మంగళవారము బుధవారము ఉత్తరమునకు, గురువారము దక్షిణమునకు వెళ్లగూడదు.

సుశకునములు.

ఒకరాజు, ఇద్దరు బ్రాహ్మణులు, వేశ్య, సపుత్రికా స్త్రీ, ఏనుగు, గుఱ్ఱము, తెల్లనియెద్దు, ఆవు, గోమయము, ఉద్ధృతమృత్తిక, ధౌతవస్త్రరజకుడు, మంగళధ్వని, మండెడి నిప్పు, దీపము, జలపూరితకుంభములు, కల్లు, మాంసము, రక్తము, భక్ష్యములు, మిత్రులు, చెఱకుకట్టలు, తేనె, తాంబూలము, శస్త్రము, అలంకారములు, బంగారము, వెండి, రాగి, అద్దము, అక్షతలు, జెండా, చామరము, గొడుగు, గరిక, దర్భ, రథము, వృషభము, చందనము, తెల్లనిపువ్వులు, పాలు, పెరుగు, నెయ్యి, అన్నము, శంఖము, గోరోచనము, ముత్యములు, ఆరోహావాహనము, శుభవాక్యములు, బ్రహ్మచారి, గురువు దైవజ్ఞుడు, పద్మములు, లాజలు, తెల్లధాన్యము, గేదె, కోడి, కాకి, భరద్వాజము, నెమలి, ముంగిస, మేకపోతు ఇవి మార్గయాయికి దక్షిణముగ వెళ్ళిన సర్వార్థసిద్ధి॥ తుమ్మెద, ఒంటె, ఆడుపక్కి, జీలుక, పిచ్చిక, యెడమభాగమున వెళ్లిన శుభము.

దుశ్శకునములు.

తాను ప్రయాణమగునపుడు ఎదురుగా పోయెడి వస్తువులలో భూమిని సంచరించునవి, అశుభవార్తలను, సంకటవార్తలను వినుట, గుమ్మము తగులుట, నీరసముగ సుంకటుట, భోజనము చేసి వెళ్లుమని, నిర్బంధించుట, ప్రయాణము వెళ్లునప్పుడు వెనుకకు పిలుచుట, పిచ్చివాడు శత్రువు, ఘాతకుడు, దుష్టుడు, జోడీవాడు-దిగంబరి- సన్యాసి-దొంగ-తైలాభ్యంగుడు, మలినుడు-జాతిభ్రష్టుడు, త్రాడు చేతిలో కలవాడు గర్భిణిస్త్రీ, వంధ్య, నల్లయెద్దు-పాము-కప్ప, చెవులపిల్లి-పంది-తొండ తోలు, వస్త్రము-ఎముకలు-ఊక. అమేధ్యము - రాళ్లు-ఉప్పు-నూనె తెలకపిండి నువ్వులు-మినుములు-రోదనము-వజ్జిగ-ధూమాగ్ని-ప్రత్తి యెఱ్ఱని పువ్వులు- బెల్లము, గోఘృతము - నపుంసకుడు - ఈ శకునములు కార్యప్రతిబంధకములు.

సుస్వప్న ఫలములు.

మేడయును, పర్వతమును, రథమును, గజమును ఎక్కినట్లు; గుఱ్ఱమును, అందోళికమును చూచినట్లు; ప్రభువులతో మాట్లాడినట్లు, చంద్రసూర్యులను చూచినట్లు; అమేధ్యములో పడినట్లు, తెల్లని వస్తువుల చూచినట్లు, తనకు వివాహమైనట్లు, శరీరమంతయు పసుపు అయినట్లు, అలంకారములు ధరించినట్లు, తాను మృతిపొందినట్లు- ఫలములు పుష్పములు ఒకరికిచ్చినట్లు, విద్యాధ్యయనము చేసినట్లు, తాను గంగాస్నానము చేసినట్లు, దేవతలను గోవులను ఎద్దును రక్తమును చూచినట్లు, పరులగృహము కాలినట్లు ఇత్యాదిస్వప్నములు గలిగిన శుభము ద్రవ్యలాభము గలుగును.

దుస్స్వప్న ఫలములు,

సర్పము మొదలయిన క్రూరజంతువులు, నువ్వులు, నూనె, ఆముదము, ఎముక, ప్రత్తి, నిప్పు, ఇనుము, మురికినీళ్లు, పడిన ఇల్లు చూచినట్లు, సముద్రమందున్నట్లు, జలమధ్యమందున్నట్లు, బురదయందు మునిగినట్లు దిగంబరినైనట్లు అవయవములు ఖండించినట్లు ప్రవాహము కొట్టుకొని పోయినట్లు, మృతవార్తవిన్నట్లు తనకుటుంబములో చనిపోయినట్లు, గ్రహణస్పర్శ చూచినట్లు, విధవను చూచినట్లు, తనకు రోగమువచ్చినట్లు, వైద్యునిచూచినట్లు, ఔషధసేవచేసినట్లు, ఇత్యాది దుస్స్వప్నము లయ్యెనేని దరిద్రము, ద్రవ్యహాని, ఆపదయును కలుగును. తెలివివచ్చినపిమ్మట నోంశ్ మహామంత్రము ౧౦౮ సార్లు ఉచ్చరించిన యెడల అదోషము పోవును. సంతత్రిం-సహస్రపరమాణేశీ॥ అను మహామంత్రము ఉచ్చరించి పచ్చనిగరిక తీసికొనివచ్చి యీమంత్రోచ్చారణవల్ల తనశిరస్సునందు ధరించుకొని గజేంద్రమోక్షపారాయణమైనను, పంచాక్షరీమహామంత్రమైనను, నారాయణాష్టాక్షరీమంత్రమైనను, జపము చేసినట్లులయిన దుస్స్వప్నదోషము నివారణమైపోవును.

గండపురుషస్థితి.

గండపురుషుడు కార్తిక-ఆషాఢ-ఫాల్గున-వైశాఖ మాసముల యందుఆకాశమునను-మాఘ-భాద్రపద-చైత్ర-ఆశ్వయుజమాసములలో పాతాళమునను, జ్యేష్ఠ-శ్రావణ మార్గశిర పౌషమాసములలో భూమియందును ఉండును. రజస్వల-ప్రసూతి- మొదలగునవి సంభవించినపుడు శాంతి కలిగినయెడల గండపురుషుడు భూమియందుండెనేని దోషప్రాబల్య మగుటచే విశేష శాంతి. మిగతకాలములో దోషము సామాన్యము.

వార దుర్ముహూర్తములు.

ఆ	సో	మం	బుధ	గురు	శు	శని
ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ
౨౬।౨౭।	౧౬।౧౭।	౭।౮।	౧౯। ౧౬।	౧౧।౧౨।	౭।౮।	౧।౨
		౨౩।౨౪। ౪౩।౪౪		౨౩।౨౪। ౧౬।౧౭।		౩।౪

బల్లిపాటువలన సంభవించెడు శుభాశుభములు.

శిరస్సున కలహము-ముఖమునందు బంధుదర్శనము- కనుబొమ్మలనడుమ రాజానుగ్రహము-పైపెదవిని ధనవ్యయము- క్రిందిపెదవిని ధనలాభము-ముక్కుచివర రోగము, కుడిచెవియందుదీర్ఘాయువు-ఎడమచెవియందు వర్తకలాభము-నేత్రములయందు ఖైదు- గడ్డమున రాజదండనము-నోటియందు భయము-కంఠమున శత్రుహాని - కుడిభుజమున ఆరోగ్యము- ఎడమభుజమున స్త్రీసంగమము-కుడిముంజేతియందు కీర్తి ఎడమముంజేతియందు రోగము - స్తనయుగ్మమున దోషము-ఉదరమున ధాన్యలాభము-రొమ్మునను నాభియందును ధనలాభము-ప్రక్కలందు సుఖము-పాదములయందు ప్రయాణము - వీపున శుభము- గోళ్లయందు ధనవ్యయము-లింగమున దారిద్ర్యము-జుట్టుకొనను మృత్యువు ఈ ప్రదేశములయందు తొండ ప్రాకినను ఫలమిట్లే.

ప్రసూతివిషయమైన తిథ్యాదిగండములు.

అమావాస్య ప్రతిపత్తులయొక్క సంధియందును పంచమీషష్ఠియొక్క సంధియందును దశమీ ఏకాదశులయొక్క సంధియందును పూర్ణిమాప్రతిపత్తులయొక్క సంధియందును రెండుగడియల కాలము తిథిగండ మనంబడు. కటకసింహములయొక్క సంధికాలమందును వృశ్చికధనుస్సులయొక్క సంధికాలమందును మీనమేషములయొక్క సంధికాలమందును అరగడియ కాలము లగ్నగండమనబడును. రేవతి అశ్వనులయొక్క సంధికాలమందును ఆశ్రేషామఖలయొక్క సంధికాలమందును జ్యేష్ఠామూలలయొక్క సంధికాలమందును ఎనిమిదిగడియలు నక్షత్రగండ మనంబడును. ఈ గండకాలములయందు జనించిన శిశువులకు శాస్త్రోక్తరీతిగా శాంతి జరుగవలెను. దుష్టనక్షత్రములయందు జనించినయెడలను శాంతి ఆవశ్యకముగా చేయవలెను. గండత్రయమందు జనించినశిశువు జీవించుట దుర్లభము.

ఆనందాదియోగములు

ఆది	సోమ	మం	బుధ	గురు	శుక్ర	శని	ముహూర్తరాజః
అశ్వి	మృ	ఆశ్రే	హ	అనూ	ఉషా	శ	ఆనందం-ద్రవ్యలాభః
భర	ఆ	మ	చి	జ్యే	అభి	పూ	కాలదండః-విఘ్నః
కృ	పున	పూ	స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	ధూమ్రాక్షం-హానిః
రో	పు	ఉఫ	వి	పూ	ధ	రే	ప్రజాపతిః-కర్త్రసిద్ధిః
మృ	ఆ	హ	అ	ఉషా	శ	అ	సౌమ్యః-ధనధాన్యాయుః
ఆ	మ	చి	జ్యే	అభి	పూ	భ	ధ్వాంక్షం-విఘ్నః
పున	పూ	స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	ధ్వజం-రాజ్యలాభః
పు	ఉఫ	వి	పూ	ధ	రే	రో	శ్రీవత్సం-లక్ష్మీలాభః
ఆశ్రే	హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	వజ్రం-కలహః
మ	చి	జ్యే	అభి	పూ	భ	ఆ	ముద్గరం-మరణం
పూ	స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	పున	ఛత్రం-రాజ్యలాభః
ఉఫ	వి	పూ	ధ	రే	రో	పు	మిత్రం-కార్యసిద్ధిః
హ	అనూ	ఉషా	శ	అశ్వి	మృ	ఆ	మానసః-శ్రీలాభః
చి	జ్యే	అభి	పూ	భ	ఆ	మ	పద్మం-కార్యహానిః
స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	పున	పూ	లంబం-భోజనలాభః
వి	పూ	ధ	రే	రో	పు	ఉఫ	ఉత్పాతం-ద్రవ్యనాశః
అనూ	ఉషా	శత	అ	మృ	ఆ	హ	మృత్యు-హానిః
జ్యే	అభి	పూ	భ	ఆ	మ	చి	కాణం-కార్యహానిః
మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	పున	పూ	స్వా	సిద్ధి-కార్యసిద్ధిః
పూ	ధ	రే	రో	పు	ఉఫ	వి	శుభం-శుభకార్యసిద్ధిః
ఉషా	శ	అ	మృ	ఆ	హ	అనూ	అమృతం-స్త్రీసన్తోషం
అభి	పూ	భ	ఆ	మ	చి	జ్యే	ముసలం-భోజనహానిః
శ్ర	ఉభా	కృ	పున	పూ	స్వా	మూ	గదా-అశుభం
ధ	రే	రో	పు	ఉఫ	వి	పూ	మతంగం-స్వర్ణలాభః
శ	అ	మృ	ఆశ్రే	హ	అనూ	ఉషా	రాక్షసం-క్లేశం
పూ	భ	ఆ	మ	చి	జ్యే	అభి	చరం-దుర్వార్తాశ్రవణం
ఉభా	కృ	పున	పూ	స్వా	మూ	శ్ర	స్థిరం-కార్యసిద్ధిః
రే	రో	పు	ఉఫ	వి	పూ	ధ	వర్ధమానం-అతిశయలాభః

9 ౨౮ ౫ శ॥ శుక్ల ప్ర౧౯-౪౭ అశ్వి ౪౨-౩౧ విష్కం ౫౬-౨౬ బవ ౧౯-౪౭ రావి౧-౪౧ అహః౩౦-౪౨ శేషరవిః ౩౯-౨౦ ద్వి
తీయాతిథిః-కే-క్రాం చాంద్రసంవత్సరాదిః తైలాభ్యంగం నింబకుసుమభక్షణంనూతనవస్త్రధారణం వసంత
నవరాత్రారంభః యోగకాలః దక్షిణశృంగోన్నత చంద్రోదయః ప్రపాదానం భు౩-౩౦చ౨౯ [సెల చ౧
10 ౨౯ ౬ ఆ॥ ద్వి౧౮-౨౩ భర౪౪-౨౪ ప్రీతి౫౧-౪౦ కౌ౧౮-౨౩ ది౭-౬ కుక్రాం వేదవ్యాసతిథ్యానాం పు-భు౩-౩౭-పాదాన్
11 ౩౦ ౭ సో॥ తృ౧౫-౨౨-కృ౪౦-౩౮ ఆయు౪౬-౧౦ గ౧౫-౨౨ ది౧౨-౩౧ వుత్తమమన్వాదిః అందోళనతృతీయసౌభాగ్య
గౌరీవ్రతం డోలోత్సవః భు౩-౪౫చ౨
12 ౩౧ ౮ మం॥ చ౧౧-౩౪ రో౩౮-౧౮ సౌ౩౯-౫౮ భ౧౧-౩౪ ది౯-౪ రావి౨౦-౪౪ నంబెళమానార్ తిరు భు౩-౫౨చ౩
13 ౧ ౯ బు॥ పం౭-౨ మృ౩౫-౧౧ శో౧౩౩-౧౦ బా౭-౨ రావి౨౪-౩ అహః౩౦-౫౦ అశ్వి౧ దరణే పు-నపుంసక నక్షత్రే
పాదజలరాశౌరవిః ౩-౩౫ పరతః ఘ౧౦లపర్యంతం విషువత్పుణ్యకాలః సౌరసంవత్సరాదిః భు౪-౦చ౪
14 ౨ ౧౦ గు॥ ష-౧-౪౪ ఆర్ద్ర౩౧-౩౦ అతి౨౫-౫౨ తై౧-౪౪ రా౨౮-౩౮ దగ్ధయోగః అవమా భు౦-౬చ౫
15 ౩ ౧౧ శు॥ స-౫౦-౨ పున౨౭-౩౨ సు౧౮-౧౮ భ౨౩-౪ శేష౩-౩౦ రా౧౫-౧౪ త్యాప్ర౩-౪౪ అశోకాష్టమి భవాన్యు
త్పత్తిః అనధ్యయనం భు౦-౧౩చ౬ [జయంతిః కవీంద్రతిథ్యానాం పు॥ భు౦-౨౧చ౭
16 ౪ ౧౨ శ॥ న౩-౫౦ పుష్య౨౩-౨౫ ధృతి౧౦-౩౬ బా౧౬-౫౬ అశ్వి౨ రవిః౨౮-౧౪ రావి౨౨-౧౪ అహః౩౦-౫౪ శ్రీరామ
17 ౫ ౧౩ ఆ॥ ద౩౭-౫౬ ఆశ్లే౧౯-౧౬ శూ౨-౫౨ గం౫౬-౨౫ తై౧౦-౫౪ రా౧౬-౨౪ వ్యప్ర౧౭-౪౮ నిర్గ౩౧-౫౦ ధర్మ-దశమి
18 ౬ ౧౪ సో॥ ఏ౩౨-౨౩-మ౧౫-౩౩ వృ౪౯-౯ ణ౫-౧౦ రావి౩-౩౫ కువెసర్వేషాం౧౧-శీడోలోత్సవః భు౦-౩౬ [భు౦-౨౯
19 ౭ ౧౫ మం॥ ద్వా-౨౭-౨౦ పూఫ౧౨-౯ ధృతి౪౧-౨౨ బా౨౭-౨౦ ది౨౯-౧౭ అశ్వి౩ రవిః౫౩-౧౨ అహః౩౦-౫౮ శుక్ర
మాధ్యారంభః భు౧౫ రవేక్రాంకేవే దవనోత్సవః భు౦-౪౪చ౧౦ [అనధ్యయన చతుష్టయం భు౦-౫౨
20 ౮ ౧౬ బు॥ త్ర-౨౩-౦ ఉఫ-౨౪ వ్యా౩౫-౨౦ తై౨౩-౦ ది౨౯-౪౩ తిథిద్వయం అనంగవ్రతం సత్యప్రియతిథ్యానాం పుణ్య॥
21 ౯ ౧౭ గు॥ చతు-౧౯-౩౦ హ౭-౩౨ వ౩౦-౧ వణ౧౯-౩౦ దివి౨౭-౧౨ వృషభాయనగతోరవిః ౫౬-౪౨ పూర్ణిమతిథిః
మహాచైత్ర స్త్రీణాంచంద్రదర్శనం భు౧-౦చ౧౨ [భు౧-౭-చ౧౩
22 ౧౦ ౧౮ శు॥ ○ పౌ౧౭-౦ చిత్త౬-౩౯ వ౨౫-౨౮ బ౧౭-౦ దివి౨౦-౪౦ అన్వాధానం రౌచ్యకమన్వాదిః దమనపూజా
23 ౧౧ ౧౯ శ॥ కృష్ణ ప్ర౧౫-౪౭ స్వా౬-౫౫ సిద్ధి౨౧-౫౬ కౌ౧౫-౪౭ ది౨౧-౧౩ అశ్విరరవిః౧౮-౪౨ అహః౩౧-౧౦ యోగకా
24 ౧౨ ౨౦ ఆ॥ ద్వి౧౫-౪౪ విశా౮-౨౩ వ్య౧౯-౫౮ గ౧౫-౪౪ ది౧౮-౪౫ కువెభు౧ ౨౩చ౧౫ [లః భు౧-౧౫-చ౧౪
25 ౧౩ ౨౧ సో॥ తృ౧౬-౫౪ అనూ౧౧-౪౭ వ౧౭-౪౮ ౧౬-౫౪ దివి౨౫-౫౩ చతుర్థితిథిః భు౧-౩౧చ౧౬
26 ౧౪ ౨౨ మం॥ చ౧౯ ౨౨ జ్యేష్ఠ౧౪-౫౯ పరి౧౭-౩౮ భా౧౯-౨ త్యాజ్యాభావః భరణీప్రథమచరణే స్త్రీ-నపుంసక నక్షత్రే
పూర్ణజలరాశౌరవిః ౪౭-౩౭ అహః౩౧-౩౬ పంచమితిథిః భు౧-౩౮చ౧౭
27 ౧౫ ౨౩ బు॥ పం౨౨-౫౪ మూ౨౦-౪౪ శివ౧౭-౨౮ తై౨౨-౫౪ ది౧౫-౪౦ రావి౧౫-౨౫ కూష్యతిథిః ప్లవతివరాహకల్పాదిః
28 ౧౬ ౨౪ గు॥ ష౨౭-౨౭ పూషా౨౫-౫౦ సిద్ధ౧౮-౨౦ వణ౨౭-౨౨ రావి౧౬-౩౩ భు౧-౫౪చ౧౯ [భు౧-౪౬చ౧౮
29 ౧౭ ౨౫ శు॥ స౩౨-౨౭ ఉషా ౩౨-౧౭ సా౧౯-౪౯ బవ౩౨-౨౭ రావి౧౧-౪౪ వైప్రః
౫౩-౩౮ ప్రాగుదయంశుక్రః మాధ్యసివృత్తిః భు౨-౨చ౨౦
30 ౧౮ ౨౬ శ॥ అ౩౭-౩౮ శ్ర౩౮-౫౩ శు౨౧-౨౫ బా౫-౪భ౨౪ రవి౧౧-౬౭ ౧౮-౩౦ అహః
౩౧-౨౪ నిర్గ౨౯-౪౪ కువె-భు౨-౯చ౨౧ [చ౨౨
1 ౧౯ ౨౭ ఆ॥ న౪౨-౪౦ ధని౪౫-౨౩ శుక్ల౨౨-౩౭ తై౧౦-౬ త్యాజ్యాభావః భుక్తి౨-౧౭
2 ౨౦ ౨౮ సో॥ ద౪౬-౩౫ శత౫౦-౫౧ బ్రహ్మ౨౩-౭ వ౧౪-౩౮ దివి౫-౧ భు౨-౨౫చ౨౩
3 ౨౧ ౨౯ మం॥ ఏ౫౦-౧ పూభా౫౫-౩౮ ఐం౭౪-౧౫ బవ౧౮-౧౮ దివి౮-౩ భర౩ రవిః
౩౭-౪౯ అహః౩౧-౩౦ రత్నప్రవేశః సర్వేషామేకాదశీ భు౨-౩౨చ౨౪
4 ౨౨ ౩౦ బు॥ ద్వా౫౨-౭ ఉభా౯-౧౬ వై౨౩-౪౯ కౌ౨౧-౩౧ దివి౭౧-౫ భు౨-౪౦
5 ౨౩ ౩౧ గు॥ త్ర౫౨-౫౮ రేవ౬౦ ప్రీ౨౨-౨౫ గ౨౨-౩౨ దివి౩౦-౨౦ సత్యనిజయతిథ్యానాం పుణ్యదినం భు౨-౪౮చ౨౬
6 ౨౪ ౧ శు॥ చతు ౫౨-౨౧ రేవ౧ ౨౩ ప్రీతి-౨౦-౩౧ భ౨౨-౪౪ రావి౨౦-౪౦ మాసశివరాత్రిః శివసన్నిధౌస్నానం అనధ్య
యనత్రయం భు౨-౫౬చ౨౭ వె-అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః కూర్మకల్పః భు౩-౩చ౨౮
7 ౨౫ ౨ శ॥ ● అమా౫౦ ౪౧-అశ్వి-౭౭ ఆయు౧౬-౩౮ చ౨౧-౪౦ దివి౨౬-౨౧ అహః-౩౧-౩౬ భరణీరవిః ౫౧-౪ వె-కె-

బ-౪	కు-కు-కే		
	శు౫ మేషే రవిః బ౫ వృషే కుజః బ౩ మేషే బుధః		గు-శ
		రా	

కుజచారః.	బ౧౪ కృత్తి౪ కు౧౪-౦	కు౧౪ రేవ౩ బు౨౦-౧౦	బ౧౩ భ౦౩ బు౩౫-౨౦	బ౧ అశ్వి౩ వకు౧౪-౨౦
కు౧ భర౨౪ ౧-౨౦	బుధచారః.	బ౧ రేవ౪ బు౧౬-౦	బ౩౦ భర౪ బు౨౦-౧౪	౬ అశ్వి౨ వకు౨౪-౩౬
కు౫ భ౩ కు౧౮-౦	కు౧౬ ఉ-భా౧ బుధః౪౦-౧౪	౬౩ అశ్వి౧ బు౧-౨౦	గురుచారః.	బ౧౨ అశ్వి౧ వకు౨౦-౩౪
కు౧౦ భర౪ కు౫౬-౨౪	కు౩ ఉ-భా౨ బు౪౬-౧౧	బ౪ అశ్వి౨ బు౪౭-౦	బ౧౧ వక్ర త్యాగః ౪౦-౧౪	శనిచారః.
కు౧౫ కృ౧ కు౩౪-౧౦	కు౫ ఉ-భా౩ బు౫౨-౫౦	బ౬ అశ్వి౩ బు౩౨-౨౦	శుక్రచారః.	కు౬ పూఫ౪ వక్రీశనిః ౨౫-౦
౭౫ కృ౨ కృ౪ షేకు౧౪-౧౦	కు౮ ఉ-భా౪ బు౫౪-౩౦	బ౮ అశ్వి౪ బు౧౯-౦	కు౩ భర౧ వక్రీకు౩౫-౧౪	రాహు కేతు చారా.
౭౮ కృ౩ కు౫౩-౧౦	కు౧౦ రేవ౧ బు౪౦-౫౦	బ౧౦ భర౧ బు౧౫-౩౦	కు౧౧ అశ్వి౪ వకు౩-౫౦	బ౩౦ చి౩ రాహు
౭౮ పశ్చాదస్తం కు౩౪-౨౦	కు౧౨ రేవ౨ బు౩౩-౦	బ౧౧ భర౨ బు౫౧-౧౪	కు౧౨ పశ్చాదస్త కు౧౪-౩౦	అశ్వి౧ కేతు } ౧౦-౦

8 ౨౬ ౩ ఆ॥శుక్లప్రథ-౦౯౧-౧సౌ౧౨-౧౧కిర-౨౧౫౩ ౨-౧౯క్రాంయాగకాలః భు౩-౧౧చ౧ [భు౩-౧౮చ౩౦
9 ౨౭ ౪ సో॥ద్విత౪౪-౩౭కృ౧-౯ కో౫౭-౫౨ బో౬-౫౯బా౧౬-౪౮రా౭-౫౬శుక్రాం దక్షిణశృంగోన్నత చంద్రోదయః
10 ౨౮ ౫ మం॥తృ౩౯-౨౨కృ౫౬-౪అతి౧-౨సుక౫౩-౩౨ తై౧౧-౨౭స్ర్త్రీకరచరణే పుంనపుంసకనక్షత్రే పాదజలరా శారవిః౩౨-౧౫దివి౧౦-౧౩అహః౩౧-౪౦ త్రేతాయుగాదిః అక్షతృతీయా పరశురామజయంతిః మృద్దారుశిలాకర్మాణివర్జనీయానివివ్యాధిరాజత్సేషాం పుణ్యాహం భు౩-౨౬చ౧ రంజాన్ నెల
11 ౨౯ ౬ బు॥చ౩౪-౦-ఆర్ద్ర౫౨-౪ధృత౭-౪౧వణ౬-౩౯దివి౧౫-౪౭ యెంబెరుమానారుతిరుభు౩-౩౪చ౨
12 ౩౦ ౭ గు॥పం౨౩-౨౩పున౪౮-౩౪శూ౩౯-౫౮వ౧-౧౦ దివి౨౦-౩౨ వ్యర్థః ౧౪-౪౩నిర్గః ౩౯-౫౭ శంకరాచార్యజయంతిః చక్రవర్తి తిరు ఖశార్ తిరుభు౩-౪౧చ౩
13 ౩౧ ౮ శు॥ష౨౨-౮పుష్య౪౪-౧౪గం౩౨-౧౨తై౩౨-౮వి౭-౫౬తిథిద్వయం పుత్రోత్పత్తియోగఃభు౩-౪౯-చ౪
14 ౧ ౯ శ॥సప్త౬-౧౪ఆశ్లే౪౦-౧౨వృ౨౪-౩౪వణ౬-౧దివి౧౪-౫౮కృత్తికవృష భేరవిః౦-౧౨అహః౩౧-౫౦ అష్టమితిథిః హరిపదపుణ్యకాలః ష౧౬పర్యంతం ద్వాపరయుగాంతః గంగోత్పత్తిః భు౩-౫౭ చ౫
15 ౨ ౧౦ ఆ॥అ౧౦-౨మ౩౬-౫౯ధ్రు౧౭-౧౭వ౧౦-౨౮వి ౧౩రా౨౩-౧౨యమకంటకయోగఃభు౦-౭చ౬
16 ౩ ౧౧ సో॥వ౪-౧౯పుబ్బ౦౫౪-౩౬వృద్ధి౨-౪౪వ్యా౧౦-౧౫ర౪-౧౯రావి౧౭-౩౩ శుక్రాం కోవేలఅవమాభు౦-౧౫చ౭
17 ౪ ౧౨ మం॥ఏ౫౪-౪౨ఉత్తర౧-౫౪హర్ష ౩-౧౪వజం౫౩-౩౯వణ౨౬-౨౪కృత్తికరవిః౩-౫౧అహః౩౧-౫౭రావి౧౮-౧౫స్మార్త కాదశిభు౦-౨౪చ౮ [మధ్వాదశిభు౦-౩౩చ౯
18 ౫ ౧౩ బు॥ద్వా౫౦-౫౯హ౨౭-౫౦సిద్ధి౫౧-౧౨బవ౨౨ - ౫౩రావి౧౫ - ౩౦ సిద్ధయోగః వైష్ణవ ఏకాదశి పరశురా
19 ౬ ౧౪ గు॥త్ర౪౮-౫౧చిత్త౨౬-౪౯వ్యతి౬-౩౪కౌల౯-౪౧రావి౮-౪౮రా క్రాంభు౦-౪౧చ౧౦
20 ౭ ౧౫ శు॥చతు౪౭-౧స్వాతి౨౬-౪౧వరి౪౩-౪౫గర౭ - ౪౫రావి౯ - ౩౪అహః౩౧-౫౧కృత్తికరవిః ౫౭-౨౮ నృసింహజయంతిః నమ్మాళ్వారు తిరునక్షత్రం యమకంటకయోగః భు౦-౫౦చ౧౧ [ప్రదోష దధ్యన్నదానాని భు౦-౫౯
21 ౮ ౧౬ శ॥ ○ పూర్ణ౬-౪౧వి౨౭-౫౧పరి౪౦-౫౨౧౬-౫౩రా౬-౧౧అశ్వత్థధానం మహావైశాఖీవ్యాసపూజ కోకిల
22 ౯ ౧౭ ఆ॥కృష్ణప్రథ౭-౫౩అనూ౩౦-౫౯శి౩౮-౨౫బా౧౭-౨౩రావి౧౩-౭వ్యతీపాతయోగః యాగకాలః భు౧-౭చ౧౩
23 ౧౦ ౧౮ సో॥ద్వి౫౦-౧౩జ్యే౩౩-౪౮సిద్ధ౩౭-౩౭తై౯-౧౨మిథునాయనకతోరవిః౨౨-౯ త్యాజ్యాభావఃభు౧-౧౬
24 ౧౧ ౧౯ మం॥తృ౫౩-౪ మూ౩౮-౩౭సా౩౮-౨౮ణ౨౨-౫ రా౨-౧౨రోహిణిచరణేస్త్రీనపుంసకనక్షత్రేపాదజలరాశారవిః౨౬-౨౧అహః౩౨-౪చ౧౫ వకల్పాదిఃభు౧-౨౫చ౧౫
25 ౧౨ ౨౦ బు॥చ౫౮-౨పూర్వాష౪౪-౧౪శు౩౮-౪౯బ౨౬-౧౩ర౪-౫౩క్రాంతిసామ్యాత్ పాతాభావఃభు౧-౩౩చ౧౬
26 ౧౩ ౨౧ గు॥పం౬౦-౦ఉత్తరా౫౦-౩౯శుక్లం౪౦-౪కా౩౦-౩౮౬౨-౪౪త్రిద్యుస్పృక్ సిద్ధయోగఃభు౧-౪౨చ౧౭
27 ౧౪ ౨౨ శు॥పం౩-౮శ్ర౫౭-౧౪బ్రం౪౧-౪తై౩-౮ది౧-౪౫అహః౩౨-౮౯కోశః౫౩-౫౩కర్తరీత్యాగః భు౧-౫౦చ౧౮
28 ౧౫ ౨౩ శ॥ష౮-౧౨ధని౬౦-౦ఐం౪౩-౧౮వణ౮-౧౨ది౯-౧౯యమకంటక మరణయోగఃభు౧-౫౯చ౧౯
29 ౧౬ ౨౪ ఆ॥స౩-౦ధని౩-౪౫వైధ౩-౭బవ౧౩-౦ది౨౩-౨౪భానుసప్తమిభు౨-౮
30 ౧౭ ౨౫ సో॥అ౧౭-౯శత౨౮-వి౭౪౫-౧౬కా౧౭ ౯ది౨౬-౨౭భు౨-౧౭చ౨౧
31 ౧౮ ౨౬ మం॥న౨౦-౨౫పూర్వాభా౧౪-౨౭ ప్రీతి౪౫-౬౫ ౨౦-౨౫ రావి౭-౪౫శోభి౩ రవి౨౫-౧౩అహః౩౨-౧౪దశమితిథిః రావేభు౨-౨౫చ౨౨ [భు౨-౩౪
1 ౧౯ ౨౭ బు॥ద౨౨-౨౪ఉత్తరాభా౧౯-౯ఆయు౩-౫౯వ౨౨-౨౪రా౧౭-౧౪శూన్యతిథిః
2 ౨౦ ౨౮ గు॥ఏ౨౩-౧౫రేవ౨౦-౪౯సౌ౧-౪౫బా౨౩-౧౫త్యాజ్యాభావః యేకాదశి తిథిః సర్వేషామేకాదశి యమకంటకయోగఃభు౨-౪౩చ౨౪
3 ౨౧ ౨౯ శు॥ద్వా౨౨-౪౮అశ్వి౨౨-౮౦౩౮-౩౪తై౨౨-౪౮౧-౩౯రా౧౩-౫౦అహః౩౨-౧౮౦౩రవిః౫౪-౫౯తిథిద్వయం శవకే క్రాంభు౨-౫౧చ౨౫
4 ౨౨ ౩౦ శ॥త్ర౨౧-౭భర౨౨-౧౮అతి౩౪-౨౬వణ౨౧-౭రావి౯-౩౪ మాసశివరాత్రిఅనధ్యయనచతుష్టయం
5 ౨౩ ౩౧ ఆ॥చతు౧౮-౧౪కృ౨౧-౧౯సు౯-౨౧శ౧౮-౧౪రా౭-౪౧అమాతిథిః అన్వాధానంపిండపితృయజ్ఞఃభు౩-౯
6 ౨౪ ౧ సో॥ ● అమా౧౪-౨౮రో౧౯-౧౨ధృతి౨౩-౨౯నా౧౪-౨౮ శేషః౩-౫౭రాం-౧౨యాగకాలః అమా సోమవారవ్రతం పద్మకయోగః మేషేద్విగ్రహకూటఃభు౩-౧౮చ౨౮

	ర-బు / శు-కే	శు	
	శుక్రవృషేరవిః / శు౩వృషేబుధ / బళమిథునేబు		
		రా	గు-శ

కుజచారః	బుధచారః	శు౧౩రో౩బు౫౩-౧౦	బు౯ఆర్ద్ర౧బు౪౭-౨౪	బు౧౧అశ్విదశు౧౫-౨౦
శు౪రో౧శు౧-౨౦	శు౧కృ౧బు౧౦-౨౦	శు౧౪పశ్చాదుదయబు౫౫-౦	బు౧౧ఆర్ద్ర౨బు౫౦-౩౦	బ౩౦అశ్వి౪శు౦-౦
శు౮రో౨బు౩౨-౫౦	శు౩కృ౨బు౫౦-౨౦	శు౧౫కో౪బు౧౪-౦	బు౧౪ఆర్ద్ర౩బు౩౦-౨౦	శనిచారః
శు౧౪రో౩శు౩-౪	శు౫కృ౩బు౩౭-౧౪	బ౨౮పున౧బు౩౫-౧౦	గురుచారః నాస్తి	శు౧౫శనివక్రత్యాగః
బ౪రో౪శు౨౧-౧౦	శు౭కృ౪బు౨౩-౫౦	బ౪పున౨బు౩౫-౦	శుక్రచారః [౫౩-౧౫	౫౩-౩౦
బ౭మృగ౧శు౯-౫౦	శు౯రో౧బు౧౦-౨౦	బ౫పున౩బు౩౪-౦	శు౧౪శుక్రవక్రత్యాగః శు	రాహు కేతు చారాన స్తః
బ౧౨మృగ౨శు౫౭-౧౪	శు౧౨రో౨బు౧౪-౫౦	బ౭పున౪బు౧౧-౨౦	బ౪అశ్వి౨బు౧౧-౧౦	

7 ౨౫ ౨ మం॥శుక్లప్రథ-౪౦మృ౧౬-౫౭శూ౧౭-౧౩బ్ర-౪౦రా౪-౧౦అహః౩౨-౨౦మృగ౧ప్రథమచరణే శ్రీ శ్రీనతు ప్రతిపాదజలరాశౌరవిః ౨౫-౧శుక్రాం ఛాద్ధకలికిజయంత్యా సోమపదం సమశృంగ చంద్రోదయః సత్యసంధతీర్థానాంపుభు౩-౨౨౪ [మాఘు౩-౩౫చ౧౨వ్యాల్ సెల

8 ౨౬ ౩ బు॥ద్వి౪-౩౧మృ౯౫౪-౧౭ఆర్ద్ర౧౩-౭౪౦ ౧౦-౩౭ కౌ౪-౩౧ రా౭-౫౩పాతాభావః రంభాగౌరీవ్రతం అవ

9 ౨౭ ౪ గు॥౫౨-౨౯పున౯-౨౭వృ౭-౩౫వృ౫౨-౨౪వణ౨౨-౨౭౭౨౭-౩భు౩-౪౩చ౨ [యోగాభు౩-౫౨చ౩

10 ౨౮ ౫ శు॥పం౪౬-౧౨పుష్య౫-౭వ్యా౪౭-౨౭బ౧౯-౨౭ రావి౨-౩౧మృగ౨ విః౫౫-౧౦అహః౩౨-౨౨వుత్పాతమరణ

11 ౨౯ ౬ శ॥ష౪౦-౭ఆశ్లే౧-౬మ౫౫-౫౬హర్ష ౪౦-౪కా౧౩-౧౬విని౨౭-౫౪మృత్యుయోగఅరణ్యగౌరీవ్రతభు౪ ౧చ౪

12 ౩౦ ౭ ఆ॥స౩౪-౨౦పూఫ౫౩-౧౯వజ్రం౩౨-౫౧౮౭-౧౩వి౧౫ ౨౩శక్రాంభానుసప్తమియమకంటకయోగఃభు౪-౯

13 ౩౧ ౮ సో॥అ౯-౭ఉఫ౫౦-౨౧సి౨౫-౫౭భ౧-౩౫బి౧౦-౩౦భు౪-౧౭౨౬ [పర్యంతం వృషడశీతి పుణ్యభు౪-౨౭చ౨౭

14 ౧ ౯ మం॥న౨౪-౩౬హ౪౭ వ్యతి౯-౪౦కౌ౨౪-౩౬వి౧౦-౩౩నవమితిథిః మృగ౩మిథునేరవిః ౨౫-౫౪౧౬ భు

15 ౨ ౧౦ బు॥ద౨౧-౨౪చిత్ర౬-౩౦వరి౩-౫౩౮౨౧-౨౭౭-౨౬తిథిద్వయం పాపహరదశమిఅహః౩౨-౨౨భు౦-౫చ౭

16 ౩ ౧౧ గు॥ఏ౧౭-౨౨స్వాతి౬-౧౪పరి౯-౬భ౧౭-౨౨వి౦-౩౦ద్వాదశీతిథిః సర్వేషామేకాదశి నిర్జలైకాదశి కూర్మజయంతిః పైరికూళ్యాయతిరుసత్యతంభుం-౧౫౯ [మలత్మాణద్వాదశీభుం-౨౫చ౧౦

17 ౪ ౧౨ శు॥ద్వా౧౬-౧౦విశా౭-౫౪ని౫-౧౦బా౧౬ ౫౦వి౦-౨౪ రావి౨౫-౨మృగ౪రవిః౫౬-౩౬అహః౩౨-౨౪రా

18 ౫ ౧౩ శ॥త్ర౧౬-౨౪అనూ౯-౩౪సి౨-౨౫ తై౧౬-౨౪శేషః౧౧-౨౬ సాధుమునులతీరుసత్యతంభుం-౩౫చ౧౧

19 ౬ ౧౪ ఆ॥చతు౧౭-౩౦జ్యేష్ఠ౨-౨౩సా ౦-౨౧శుభ౭-౫౦ వణ౧౭-౩౦వి౩-౯ పాతాభావః సత్యాభినవతీర్థానాం పుణ్యదినం భుం-౪౫చ౧౨ [వటపూజా వటసావిత్రీవ్రతంభుం-౫౫చ౧౩

20 ౭ ౧౫ సో॥○పౌర్ణ-౪౬మూ౫౭-౧౭శు౯-౭౯-౪౬రావి౨౦-౧౬ ప్రతిపత్తిథిః అన్వాధానం భౌచ్యకమన్వాదిః వృ

21 ౮ ౧౬ మం॥కృష్ణప్రథ౩-౦పూషా౬౦-౦బ్రహ్మ౬౦-౦కౌ౩-౦వి౨౩-౨౦శూన్యతిథిః అహః౩౨-౨౭ ఆర్ద్రా౧చరణే శ్రీ పుంనతు ప్రతిపాదజలరాశౌరవిః౭-౫౩౪వెలుతేయూగకాలఃభు౧-౫చ౧౪

22 ౯ ౧౭ బు॥ద్వి౭-౧౩పూషా౨-౩౪బ్రహ్మ౦౦-౧౪గ౭-౧౩వి౨౪-౫౦ద్వితీయాతిథిఃభు౧-౧౫చ౧౫

23 ౧౦ ౧౮ గు॥తృ౩౨-౩౬ఉషా౯-౫౭ఐం౧-౩౫భ౩౨-౩౭వి౨౦-౩అహః౩౨-౨౭ కటకాఖసగతోరవిః ౩౪-౧౪భు౧-౨౫

24 ౧౧ ౧౯ శు॥చ౩౭-౧౪శ్రవ౧౫-౩౬వై౩-౨౭బ౪-౩౬వి౨౬-౩౫ఆర్ద్రా౨౪రవి౫౭-౨౦భు౧-౩౫చ౧౭

25 ౧౨ ౨౦ శ॥పం౪౨-౦ధని౨౨-౦విష్కు౪-౫౬కౌ౯-౩౫వి౯-౧౭ యమకంటకయోగఃభు౧-౪౫చ౧౮

26 ౧౩ ౨౧ ఆ॥ష౪౫-౯శత౭౭-౫౬ప్రీ౧-౧౪గ౧౪ ౫౭౧౩-౫భు౧-౫౫చ౯ [౨-౪

27 ౧౪ ౨౨ సో॥స౯-౧౭పూభా౩౩-౧౪ఆయు౭-౧౦భ౧౭-౯రా౨౬-౨౬ రావెభు

28 ౧౫ ౨౩ మం॥అ౫౧-౨౬ఉభా౩౭-౨౩సౌ౭-౧౦బా౪౦-౧౧శేషః౨ ౪౨ఆర్ద్ర౩రవిః ౯-౭అహః౩౨-౩౬దగ్ధయోగఃభు౨-౧౫చ౨౧ [భు౨-౨౪చ౨౨

29 ౧౬ ౨౪ బు॥న౫౨-౧౭రేవ౪౦-౪౫శో౬-౧౦తై౨౧-౯దివి౭-౪౭ వుత్పాతయోగః

30 ౧౭ ౨౫ గు॥ద౫౨-౦అశ్వి౧-౩౭అతి౪-౭వణ౨౨-౧౪వి౩౧-౩౦భు౨-౩౪చ౨౩

1 ౧౮ ౨౬ శు॥ఏ౫౦-౧౫భర౧-౫౭సుక౧-౯ధృతి౫౬-౧౫బ౨౧-౪౭౬-౦సర్వేషామేకాదశిభు౨-౪౪చ౨౪ [ఆరుద్రా ౪వి౧-౧౦భు౨-౫౪చ౨౫

2 ౧౯ ౨౭ శ॥ద్వా౪౭-౨౫కృ౪౦-౩౦శూ౫౨-౪౦కౌ౧౭-౯దివి౧౧-౫౩అహః౩౨-౨౨

3 ౨౦ ౨౮ ఆ॥త్ర౪౩-౪౬రో౩౯-౩౪గం౪౬-౪౭గ౧౫-౪౭ది౨-౯రావి౨౦-౪౬పాతాభావః షడశీతిముఖ౨౬-౧౧భు౩-౪

4 ౨౧ ౨౯ సో॥చతు౩౯ ౦మృ౩౭-౦వృ౪౦-౨౪భ౧౧-౨౦రా౨౪-౨౯మాసశివరాత్రిః అనధ్యయనత్రయంభు౩-౧౪చ౨౭

5 ౨౨ ౩౦ మం॥● అమా౩౩ ౪౫ఆర్ద్ర౩౩-౩౭ధృ౩౩-౩౦చతు ౬-౨౬ శేషః౦-౫౦అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః పున౧ చరణే శ్రీ పుంనతు నిర్జలరాశౌరవిః౩౧-౪౫చాతుర్మాస్యపూర్వకాలఃభు౩-౨౪చ౨౮

కుజచారః	బ౧౩ఆర్ద్ర౪కు౪౧-౧౨	బ౪పశ్చిమస్తంభు౧౫-౨౦	శుక్రచారః.	బ౧౦కృ౨కు౪౯-౦
శు౨మృగ౩కు౫౪-౨౦	బుధచారః.	బ౭పునర్వసు౧బు౧౫-౨౦	శు౬భర౧శుక్రః౩౬-౧౪	బ౧౪కృ౩శు౯-౨౪
శు౭మృగ౪కు౩౪-౧౪	శు౨ఆర్ద్ర౪బు౧౨-౧౦	బ౧౨ఆర్ద్ర౪వ౪బు౧౪-౫౪	శు౧౦భర౨శు౧౦-౨౪	శనిచారః.
శు౧౩ఆర్ద్ర౧కు౩౭-౧౪	శు౬పున౧బు౪-౨౦	బ౩౦ఆర్ద్ర౩వబు౫౨-౧౫	శు౧౪భర౩శు౪౪-౧౪	బ౧౦ఉఫ౧బు౪౩౨-౨౫
బ౩ఆర్ద్ర౨కు౪౨-౧౦	శు౧౧పున౨బు౧౪-౩౦	గురుచారః.	బ౩భర౪శు౪౭-౧౪	రాహు కేతు చారా నస్తః
బ౭ఆర్ద్ర౩కు౩౭-౧౫	శు౧౫బుధవక్రాం౩౧-౨౦	శు౧౨పూఫ౩గురు౨౬-౧౪	బ౭కృ౧శు౧౭-౨౦	

6	౨౩	౩౧	బు॥ శుక్లప్రథ౨౭-౫౪ పున౯-౪౫ వ్యాఘా౨౬-౧౦కిం౦-౫౦ఠ౧-రా౧౬-౪ యోగకాలః ఉత్తరశృంగోన్నతచంద్రో
7	౨౪	౧	గు॥ ద్వి౨౧-౩౯-పుష్య౨౫-౫౨హ౧౭-౪౭కౌ౨౧-౩౯ ౨౩-౨౦ తిథిద్వయాంభు౩-౪౪-చ౧జలకాఙ్ [దయః
8	౨౫	౨	శు॥ తృ౧౫-౨౪-ఆశ్లే౨౧-౩౧వ౧౧-౧౨ ౧౫-౨౪ రావి -౪౭ప్రత్యూషయోగః భు౩-౫౪చ౨ [భు౪-౪చ౩
9	౨౬	౩	శ॥ చ౯-౧౪ మఖ౧౬-౩౬సి౩-౩౫వ్య౫౨-౩౩ భ౯-౧౪రా ౪-౬ అహః౩౨-౧౬ పున౨రవి౨-౪౭ స్కందపంచమి
10	౨౭	౪	ఆ॥ పం౩-౪౭ఏమ్యం-౫౪ -౩౨పూ౯౧౩-౪౫౯౪౯-౨౮ ౩-౪౭ది౩౦-౧౧-కుమారషష్ఠిభు_క్తి౪-౧౪చ౪
11	౨౮	౫	సో॥ స౫౩-౩౦ఉఫ౧౦-౪౧పరి౪౭-౪౬౯౨౫-౫౫ది౩౬-౪౭శ్రాం-కవె-భు౪-౨౪చ౫
12	౨౯	౬	మం॥ అ౪౯-౩౨హ౭-౯౯శివ౩౬-౫౨భ౨౧-౪౩ది౨౩ ౪౬అహః౩౨-౧౪పున౩రవిః౩౩-౪౬భు౪-౩౪చ౬
13	౩౦	౭	బు॥ న౪౬-౫౦చి ౬-౧౭సి౩౨-౬బా౧౭-౧౫ది౨౦-౩౦ సత్యాధిరాజతీర్థానాం పుణ్యదినం-భు౪-౪౪చ౭
14	౩౧	౮	గు॥ ద౪౫-౧౦స్వా౬-౪సా౨౭-౦తై౧౬-౯ది౨౦-౧౧చాక్షుషమన్వాదిః శాకవ్రతారంభః భు౪-౫౪చ౮
15	౩౨	౯	శు॥ ఏ౪౪-౪౬వి౬-౩౯శు౨౪-౫౪వ౧౫-౦ది౬-౫౬ సర్వేషామేకాదశీయనైకాదశీగోపద్మవ్రతం భు౫-౪౯
16	౧	౧౦	శ॥ ద్వా౪౫-౪౬ అనూ౭-౯శు౧౦-౨౨-౩౬బ౧౫-౨౨ది౨౩-౨౨ క్రాంతిసామ్యాత్పాతాభావః అహః ౩౨-౧౨ పున౪కట కేరవిః౪-౪౧దక్షిణాయనపుణ్యకాలః సంక్రమణాత్పూర్వం పు॥ వాసుదేవద్వాదశీభు౫-౧౪చ౧
17	౨	౧౧	ఆ॥ త్ర౪౬-౪౩జ్యే ౧౧-౩౫బ్ర౨౧-౪౨కౌ౧౬-౪౦ త్యాజ్యాభావః భు౦-౧౦-చ౧౧
18	౩	౧౨	సో॥ చతు౫౧-౬మూల౧౫-౩౭ఐ౨౧-౭౦గ౯-౩౦ది౧౧-౨౦ రావి౯-౩౪రవె కవె భు౦-౨౧చ౧౨
19	౪	౧౩	మం॥ ○ పూ౫౫-౬ పూషా ౨౧-౫ వై ౨౨-౬థ౨౩-౧ రావి౧౦-౫౬ అహః ౩౨-౧౦ పుష్య౧చరణే పుంపుంనక్షత్రేపూర్ణజలరాశౌరవిః౩౫-౨౫ అన్వాధానం వ్యాసపూజ ఉతీనాంతెరకాలః కోకిలావ్రతం శివశయనం భు౦-౩౧
20	౫	౧౪	బు॥ కృ.ప్రతి౦ ఉషా౨౬-౫౬విష్క౦౨౩-౧౨బా౨౬-౪౨రావి౫-౫౨యోగ కాలః త్రిద్యుస్పృక్ భు౦-౪౨చ౧౪ [ద్వితీయా-భు ౦-౫౨-చ౧౫
21	౬	౧౫	గు॥ ప్ర ౦-౯ శ్ర౩౩-౨౬ ప్రీతి౨౪-౪౭ కౌం-౯ రావి౧౨-౨౪ చాతుర్మాస్య
22	౭	౧౬	శు॥ ద్వి ౫-౬ధని౪౦-౬ఆయు౨౬-౩౭ ౫-౬రావి౨౬-౩౧భు౧ ౨చ౧౬
23	౮	౧౬	శ॥ తృ౧౦-౦శత౪౬-౧౫సౌ౨౭-౦భ౧౦-౦ శేషః౩-౩౬ అహః౩౨-౭ పుష్య౨రవిః౬-౦భు౧-౧౩చ౧౬
24	౯	౧౭	ఆ॥ చ౧౪-౧౧పూభా౫౧-౪౩ శో౨౭-౫౩ బా౧౪-౧౧ది౩-౪౪రావేభు౧-౨౩చ౧౭ [పు॥ భు౧-౩౪-చ౧౯
25	౧౦	౧౯	సో॥ ౧౬-౪౦ఉభా౫౫-౫౬అతి౨౭-౫౨ తై౧౬-౪౦ది౧౬-౧౭ సింహాయనగతౌరవిః ౧౨-౧౬ జయతీర్థానాం
26	౧౧	౨౦	మం॥ ష౧౯-౪౩రే౫౯-౧౬సు౨౭-౧౪వ౧౯-౪౩ది౨౬-౪౧ అహః౩౨-౪ పుష్య౩రవిః౩౬-౨౨ప ప్రమాతిథిః
27	౧౨	౨౧	బు॥ స౨౦-౫౨అశ్వి౦-౦ధృ౨౬-౯౨౦-౫౨రా౧౭-౩౧ అష్టమీతిథిః భు౧-౫౫చ౨౧ [భు౧-౪౪చ౨౦
28	౧౩	౨౨	గు॥ అ౨౦-౩౪అశ్వం-౫౦ శూ౨౩-౩౧ కౌ౨౦-౩౪ది౨౫-౫వమీతిథిః రుద్రసావర్ణికమన్వాదిః భు౨-౫చ౨౨
29	౧౪	౨౩	శు॥ న౧౯-౧థ౧-౨౯గ౧౯-౪౪ది౩౧-౧౪పాతాభావః దశమీతిథిః భు౨-౧౬-చ౨౩ [-చ౨౪
30	౧౫	౨౪	శ॥ ద౧౬-౨౦కృం-౫౯రో౫౭-౪౦వృ౧౫-౩౯౧౬-౨౦ రావి౭-౧౦పుష్య౪రవిః-౨౬అహః౩౧-౫౬భు౨-౨౬
31	౧౬	౨౫	ఆ॥ ఏ౧౨-౩౯మృ౫౬.౯ధ్రు౩-౩౨బా౧౨-౩౯ది౧౩-౩ సర్వేషామేకాదశీభు౨-౩౬చ౨౫
1	౧౬	౨౬	సో॥ ద్వా౭-౬ఆర్ద్రా౫౩-౫౬వ్యా౩-౯హ౫౩-౧౭తై౭-౬ది౧౬-౧భు౨-౪౬చ౨౬
2	౧౭	౨౬	మం॥ త్ర౨-౪౩ఏమ్యం౫౪-౨౧ పున౫౦-౧వజర౯-౧౦ వన౨-౪౩ది౨౨-౩ అహః౩౧-౫౨ ఆర్ద్రా౧ స్త్రీనపుంసక నక్షత్రే అర్ధజలరాశౌరవిః౩౬-౫కృష్ణాంగారక చతుర్దశీ మాసశివరాత్రిః భు క్తి౨-౫౭-చ౨౬
3	౧౯	౨౭	బు॥ అ ● ౫౧-౩౧పుష్య౪౬-౧౫సి౪౧-౩౨చ౨౪-౦ది౭-౫౭అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః భు౩-౭చ౨౭

(Vertical marginal text: కర్కాటక ౩౦ ౩౩ ... ; రాశి చక్రము: కే | శు | కు బు-౪ / శు౧౨౪-౪ బ౩ ౪-కు బ౧౨౪- బా బ౯మి-కు కు౩౪రా-మి-కే | శ-గు | రా)

కుజచారః.	బుధచారః.	బ౧౨పు౪బు౫౧-౧౦	శు౧౦రో౨శు౧౪-౨౦	శనిచారః నాస్తి.
కు౩ పున౧కుజః౪౨-౪౪	శు౫ పాగుదయః బు౧౦-౦	గురుచారః.	శు౧౩రో౩శు౨౧-౨౦	రాహు కేతు చారౌ.
శు౯ పున౨కు౪౫-౦	శు౧౦ బుధవక్రత్యా ౬-౨౪	శు౬ పూఫ౪గు౪-౨౦	బ౧రో౪శు౨౭-౨౪	శు౩ చి౨కే౪ కే౫౪-౨౦
శు౧౪ పు౩కు౪౭-౦	శు౧౫ ఆ౪బు-బు౪౬-౧౪	బ౯ ఉఫ౧గు౫౪-౨౬	బ౩ మృ౧శు౩౭-౫౪	
బ౩ పున౪కు౪౭-౧౪	బ౪ పున౧బు౧౦-౧౧	శుక్రచారః.	బ౬మృ౨శు౪౪-౧౪	
బ౭ పుష్య౧కు౫౦-౨౪	బ౬ పున౨బు౪౬-౧౪	శు౩ కృ౪శు౩౪-౧౪	బ౯ మృ౩శు౫౫-౧౪	
బ౧౩ పుష్య౨కు౫౫-౧౪	బ౯ పున౩బు౨౪-౦	శు౫రో౧శు౫౩-౩౯	బ౧౨ మృ౪శు౫౦-౨౪	

4	౨౦	౨౯	గు॥ షష్ఠి ౪౪-౫౬ ఆశ్లేష ౪౧-౫౫ వ్యా ౩౪-౫౩౦ ౧౬-౫ తైతి ౧౬-౧ సంక్రాంతియోగకాలః భు౩-౯చ౨౯
5	౨౧	౩౦	శు॥ సప్తమి ౪౦-౪౦ మఖ ౩౭-౪౨ వరా ౨౬-౨౯ బా ౧౧-౧౯ ౫౧ రా ౨౪-౨౫ వృత్తరశృంగోన్నత చంద్రోదయః భు౩-౨౯
6	౨౨	౩౧	శ॥ అష్టమి ౩౬-౫౪ పుబ్బ ౩౬-౫౩ పరి ౧౯-౫౭ తై ౫-౪౯ ౧౧౯-౯ అహః ౩౧-౭౪ ఆశ్లేష రవిః ౫-౪౭ అండాళ్ తిరు నక్షత్రం భు ౩-౪౦ జిహ్వాచ్ఛేద ౧ [భు౩-౫౦చ౨
7	౨౩	౧	ఆ॥ నవమి ౩౩-౩౪ ఉత్తర ౩౦-౩౪ శివం ౧౧-౫౪ వణ ౧౦-౧౨ రా ౧౭-౫౫ జ్వాలాముఖియోగః నాగచతుర్థి శ్రాం కవి
8	౨౪	౨	సో॥ దశమి ౨౨-౫౫ హస్త ౨౭-౫౪ సిద్ధం ౫-౨౦ సా ౫౩-౫ బా ౨౨-౫౫ రా ౧౫-౩౭ సామవేదినా ముపాకర్మ తిథిద్వయం గరుడపంచమి భు౪-౧౨చ౩ [౪-౧౧చ౪
9	౨౫	౩	మం॥ ఏకా ౪-౪ చిత్త ౨౬-౪ సాధ్య ౪-౦ తైతి ౪-౪ రా ౨౭-౪౧ ఆశ్లేష రవిః ౩౫-౫ అహః ౩౧-౩౭ న ప్రథమాతిథిః రాత్రాంభు
10	౨౬	౪	బు॥ ద్వా ౧౬-౧౫ స్వాతి ౨౧-౧౫ శుక్ల ౪౯-౪౩ వ ౧౬-౧౫ వై ప్రః ౫౨-౪౩ రా ౪-౩౫ సిద్ధయోగః భు౪-౨౨చ౫ [చ౬
11	౨౭	౫	గు॥ త్ర ౧౪-౩౦ విశా ౨౫-౩౬ బ్రహ్మ ౬-౨౬ బవ ౧౪-౩౦ రా ౪-౧౭ నిర్గ ౨౨-౫౧ మరణయోగః దూర్వాష్టమి భు౪-౩౨
12	౨౮	౬	శు॥ చతు ౧౪-౪ అనూ ౨౭-౫ ఐంద్ర ౪-౪ కౌ ౧౪-౪ రా ౧౦-౧౨ రవి వరలక్ష్మీవ్రతం భు౪-౪౩చ౭ [భు౪-౫౩చ౮
13	౨౯	౭	శ॥ దశ ౧౪-౯ జ్యేష్ఠ ౨౯-౫౧ వై ౪౨-౪౩ గర ౧౪-౯ త్యాజ్యాభావః ఆశ్లేష రవిః ౪-౫౪ అహః ౩౧-౩ దధివ్రతారంభః
14	౩౦	౮	ఆ॥ ఏకా ౬-౫౦ మూల ౩౩-౫౨ విష్కు ౪౨-౨౧ భద్ర ౬-౫౦ విష్టి ౩౪ రా ౨౮-౨౧ ప్ర ౪-౨౦ ద్వాదశితిథిః సర్వేషామేకాదశిభు౫-౪చ౯ [పంచత్రింశద్ఘటికానంతరం సర్వమునీనాం కృష్ణానదీ పుష్కరప్రవేశః భు౫-౧౪చ౧౦
15	౩౧	౯	సో॥ ద్వా ౨౦-౪ పూష ౩౮-౫౨ ప్రీతి ౪౨-౫౬ బా ౨౦-౪ శేషః ౪-౧౧ శూన్యతిథిః పవిత్రార్చనందామోదరద్వాదశి
16	౧	౧౦	మం॥ త్ర ౨౪-౧౦ ఉ పా ౪౪-౪౪ ఆయు ౪౩ ౫౩ తై ౨౪-౧౦ ది ౦-౫౦ అహః ౩౦-౨౮ మఖ ౧ చరణే శ్రీ పుంనక్షత్రే ఆర్ధ జలరాశౌ రవిః ౩౩-౧౫ రా ౨౫-౨౦ చతుర్దశితిథిః కృతయుగాంతః హారిపదపుణ్యః పూర్వ ౧౬ పర్యంతం భు౫-౨౫
17	౨	౧౧	బు॥ చతు ౯-౨ శ్ర ౫౧-౧౧ సౌ ౫-౨౩ వ ౯-౨ త్యా॥ వః ఋగ్వేదినాముపాకర్మ వరాహజయంతి భు౦-౪ [భు౦-౧౪
18	౩	౧౨	గు ○ పూ ౩౪-౫౭ ధ ౫౭-౪౭ శో ౪౭-౩౭ భ ౧-౩౩ బా ౨-౧౮ అన్వాధానం హయగ్రీవోత్పత్తిః యజుర్వేదినాముపాకర్మ
19	౪	౧౩	శు॥ కృష్ణప్రథమ ౩౪-౦-౦ అ ౪౮-౯ బా ౬-౩ ది ౧౭-౩౮ యోగకాలః భు౦-౨౫
20	౫	౧౪	శ॥ ద్వి ౪౩-౨౬ శ ౩-౫౭ సుక ౪౯-౯ తై ౧౧-౧౪ మఖ ౨ రవిః ౧-౨౭ ది ౨౧-౩౫ అహః ౩౧-౨౦ ఆశూన్యశయనవ్రతం చాతుర్మాస్య ద్వితీయాభు౦-౩౬చ౧౫
21	౬	౧౫	ఆ॥ తృ ౪౬-౫౬ పూభా ౫౯-౩౦ ధృతి ౪౯-౪౭ వణ ౧౫-౧౧ రా ౪-౩ రవి భు౦-౪౬
22	౭	౧౬	సో॥ చ ౪౯-౧౮ ఉ భా ౧౪-౨౫ శూల ౪౯-౫౪ బ ౧౮-౮ రా ౪-౧౦ సంకటచతుర్థి భు౦-౫౭చ౧౭ [మఖ ౩ రవిః ౨౯-౨౭ వి శ్రాం ఘపంచమి దగ్ధయోగః భు౧-౮
23	౮	౧౭	మం॥ శ ౫౦-౨౮ రేవ ౧౭-౩ గం ౪౭-౩౧ కౌ ౧౯-౫౩ త్యాజ్యాభావః అహః ౩౧-౧౨
24	౯	౧౮	బు॥ ష ౫౦-౧౮ అశ్వి ౧౯-౪౦ వృ ౪౪-౫౨ గ ౨౦-౨౩ వృద్ధః ౮-౭ నిర్గః ౨౨-౩౭ ది ౧౮ రా ౧౨-౪౭ మృత్యుయోగః భు౧-౧౮చ౧౯
25	౧౦	౧౯	గు॥ సప్త ౮-౫౨ భర ౨౦-౩౮ ధ్రువం ౪౧-౨౦ భ ౧౯-౩౫ రా ౧౯-౨౩ కన్యాయనగతో రవిః ౩౩-౫౩ భు౧-౨౯చ౨౦
26	౧౧	౨౦	శు॥ అష్ట ౬-౧౦ కృ ౨౦-౨౯ వ్యా ౩౬-౩౮ బా ౧౭-౩౧ రా ౨౮-౨౫ మఖ ౪ రవిః ౫౬-౩౫ అహః ౩౧-౮ దగ్ధయోగః మధ్వస్మార్తానాం శ్రీకృష్ణజయంతిః భు ౧-౪౦చ౨౧ [జయంతిః భు౧-౫౦చ౨౨
27	౧౨	౨౧	శ॥ నవ ౨-౩౫ రో ౧౯-౪ హర్ష ౩౧-౧౮ తై ౧౪-౨౧ శేషః ౩-౨౧ రా ౧-౨౬ అమృతసిద్ధయోగః వైష్ణవానాం శ్రీకృష్ణ
28	౧౩	౨౨	ఆ॥ దశ ౮-౩ మృగ ౬-౪౭ వజ్రం ౨౫-౧ వణ ౧౦-౧౮ రా ౯౫-౪౦ భు౨-౧చ౨౩
29	౧౪	౨౩	సో॥ ఏకా ౨-౫౦ ఆర్ద్ర ౧౩-౪౯ సిద్ధి ౧౮-౧౭ బ ౫-౨౬ కౌ ౧౦-౧ సిద్ధయోగః సర్వేషాం ౧౧దశి భు౨-౧౨ [భు౨-౨౨
30	౧౫	౨౪	మం॥ ద్వా ౨౭-౯ పున ౧౦-౧౦ వ్య ౧౧-౪౦ ౩౭ ౨౮-౫౧ పూష ౧ చరణే శ్రీపుంనక్షత్రే నిర్జలరాశౌ రవిః ౨౩-౫౦
31	౧౬	౨౫	బు॥ త్ర ౨౧-౯ పుష్య ౬-౧౧ పరి ౩-౩౧ పరి ౫౨-౨ వణ ౨౧-౯ రా ౫-౦ తిథిద్వయం మాసశివరాత్రిః భు౨-౩౩
1	౧౭	౨౬	గు॥ చతు ౧౪-౫౯ ఆశ్లే ౧-౫౭ మఖ ౫౫-౫౦ శివ ౪౮-౩ శ ౧౫-౦ ది ౨౯-౫౨ అమాతిథిః కుక్రాంపిండపితృయజ్ఞః అన్వాధానం అగ్ని సావర్ణికమన్వాదిః భు౨-౪౪చ౨౭ [హేద్విగ్రహకూటః భు౨-౫౪చ౨౮
2	౧౮	౨౭	శు॥ ● అమా ౮-౫౫ పూష ౫౩-౫౦ సిద్ధం ౪౦-౩౧ నా ౮-౫౪ ది ౧౬-౩౦ పూష ౨ రవిః ౫౦-౪౦ యోగకాలః సంక్రాంతిం

శే			శు
		శు ౧౩ సిం-ర-శు ౧౫ సిం-బు ౧౨ కన్యా శు ౧ కన్యా౬ బ౭క-శుక్రః	శు-బు ర
			గు-శ
			రా

కుజచారః	శు ౪ పుష్య ౩ బు ౨౫-౩౦	బ ౪ పు ఖ ౩ బు ౫౬-౨౪	బ ౧౩ ఉఫ ౩ గు ౧౫-౨౦	బ ౭ పున ౪ శు ౬-౨౦
శు ౫ పుష్య ౩ శు ౫-౨౦	శు ౬ పుష్య ౪ బు ౩౦-౧౪	బ ౬ మఖ ౪ బు ౩౮-౧౫	శుక్రచారః	బ ౯ పుష్య ౧ శు ౯-౨౦
శు ౧౦ పుష్య ౪ శు ౧౩-౨౦	శు ౮ ఆశ్లేష ౧ బు ౩౬-౨౦	బ ౮ పూఫ ౧ బు ౩౦-౨౪	శు ౧ ఆర్ద్ర ౧ శు ౫౫-౨౦	బ ౧౨ పుష్య ౨ శు ౫౦-౨౪
శు ౧౫ ఆశ్లేష ౧ శు ౨౦-౧౪	శు ౧౦ ఆశ్లేష ౨ బు ౪౦-౫౪	బ ౧౦ పూఫ ౨ బు ౨౨-౧౪	శు ౪ ఆర్ద్ర ౨ శు ౫౫-౨౦	బ ౩౦ పుష్య ౩ శు ౪౨-౨౦
బ ౨ ప్రాగుదయం శు ౧౫-౨౦	ప్రాగ స్తంబుధః ౨౦-౨౪	బ ౧౨ పూఫ ౩ బు ౧౪-౨౦	శు ౭ ఆర్ద్ర ౩ శు ౫౩-౧౯	శనిచారః
బ ౫ ఆశ్లేష ౨ శు ౩౯-౨౪	శు ౧౨ ఆశ్లేష ౩ బు ౨౦-౨౪	బ ౧౪ పూఫ ౪ బు ౫-౨౦	శు ౧౦ ఆర్ద్ర ౪ శు ౪౯-౨౯	శు ౧ ఉఫ ౨ ౪౯-౪
బ ౧౦ ఆశ్లేష ౩ శు ౫౦-౨౪	శు ౧౪ ఆశ్లేష ౪ బు ౧౬-౨౦	బ ౩౦ ఉఫ ౧ బు ౫౫-౨౪	శు ౧౩ పున ౧ శు ౩౧-౨౬	బ ౧౦ పశ్చాద స్తంశనిః ౨౦
బుధచారః	శు ౧౫ మఖ ౧ బు ౯-౨౫	గురుచారః	బ ౧ పున ౨ శు ౩౫-౨౪	బ ౧౪ ఉఫ ౩ శనిః ౨౭-౨౪
శు ౨ పుష్య ౨ బు ౨౦-౧౪	బ ౩ మఖ ౨ బు ౨౦-౧౪	శు ౧ ౨ ఉఫ ౨ గు ౩౫-౨౪	బ ౪ పున ౩ శు ౩౦-౨౦	రాహు కేతుచారౌ వక్ష్యః

3	౧౯	౨౮ శ॥ శుప్ర౩-౧౨ వ్యం౫౪-౩౭ కౌ౫౧-౩ సా౩౩-౧౮॥౩ ౧౨౬౧౧-౦ ఉత్తరఫల్గున్యాం చన్ద్రోదయః శుభ౩-౫౯
4	౨౦	౨౯ ॥ హ్రి౩-౧హ౪౭-౩౧శు ౦౨౬- ౫ తైతి౫-౨౨దిన౧౦ వైధృతిః ౫౯-౪ హస్తసిద్ధయోగా జయంతీతాపసవ్రతాదిః పారితాశకస్వర్ణగౌరీవ్రతం శుభ౩-౧౬ హొంహోరః చ
5	౨౧	౩౦ సో॥ చ౪౯-౧౫వి౪౫-౨౮శు౨౦-౨౬వ౨౧ ౯ ౭.౬. ౫౦ ౧౩-౫౩ ౨౮-౩ త్యాజ్య ౩-౫౫ వినాయకచతుర్థీ శుభ౩-౨౬ ౩౦-౪౬ ఋషిపంచమీ శుభ౩ ౩౭౩
6	౨౨	౧ మం॥ పం౪౬-౨౪ స్వా౪౪-౨౧బ౧౫-౨౧౭-౫౦ శేషః౨-౨౬ ౨౭-౩౬ త్యాజ్య౪-౦ పూర్వఫల్గునీ ౧౭-౩ అహః
7	౨౩	౨ బు॥ ష౪౪-౩౯వి౪౪-౨౧౨౦౧౦-౨౭కౌ౧౫-౩౧ శేషః౨-౨౨ రా౨౩-౩౫ సూర్యషష్ఠీ శుభ౩-౪౮
8	౨౪	౩ గు॥ స౪౪-౧౨ అనూ౪౫-౨౫వై౬-౪౯౫౧౪-౨౬ త్యాజ్యాభావః శీతలావ్రతం అముక్తాభరణసప్తమీ శుభ౩ ౫౮౫
9	౨౫	౪ శు॥ అ౪౫-౧౦ జ్యే౪౮-౨౪-౧౦ భ౧౪-౩౬౦ ౨అహః౩౦-౩౬ పూర్వఫల్గునీ ౪౩-౨దూర్వాష్టమీ శుభ౪-౯
10	౨౬	౫ శ॥ న౪౭-౧మూల౫౧-౪౪ ప్రీతి౨-౩౭బా౧౬-౫౮౧౬-౪౫ దగ్ధసిద్ధయోగా శుభ౪-౨౦౭
11	౨౭	౬ ఆ॥ ద౪౯-౫౬ పూర్వా౫౬-౩౫ ఆ౧-౫౧ తై౧౮-౨౮ ౭౧౭-౪౧ గజలక్ష్మీవ్రతం క్షీరవ్రతారంభః శుభ౪-౩౦
12	౨౮	౭ సో॥ ఏ౫౪-౩౦ ఉ౬౦-౦ సౌ౨-౧౨౧-౧౨౭౧౮-౩౪ సర్వేషామేకాదశీ శుభ౪-౪౧
13	౨౯	౮ మం॥ ద్వా౫౯-౨౯ ఉ౨-౨౬ శో౨-౫౩ బ౨౭-౨౭౧౩-౨౯ ఉ౧ స్త్రీపుంసత్తే భద్రలతా౮-౩౫ వామనజయంతీ
14	౩౦	౯ బు॥ త్ర౬౦-౦ శ్ర౮-౪౫ అతి౪-౧౪ కౌ౩౨-౭బ౧౯-౫౦ వ్రతదిన్యసృష్ట శుభ౫-౨౧
15	౩౧	౧౦ గు॥ త్ర౪-౪౨ ధని౧౫-౧౯ సుక౫-౫౧ తై౪-౪౨౩౪-౫౦ శుభ౫-౧౩౧౨
16	౧	౧౧ శు॥ చ౯-౪౧ శత౨౧-౩౭ ధృతి౭-౧౪ వణి౮౧౮-౪౫ ఉభయకన్యాయాంరవిః౩౩-౪౨అహః ౩౦-౨౨-ప దక్షిణాయన పుణ్యకాలః షోడశకలా పూర్వే అనంతపద్మనాభవ్రతం ఉమామహేశ్వరవ్రత-శుభ౫-౪౭౧౩
17	౨	౧౨ శ॥ ○ పౌ౧౪-౧౦ పూభా౨౭-౨౧ శూల౮-౧౪బ౧౪-౧౦ ౨౨-౫ అన్వాధానం మహాలయారంభః శుభ౦-౫౬౧౪ [౫-౧౨ నిర్గమం ౭-౫౬ యాగకాలః శుభం-౧౫౮౫
18	౩	౧౩ ఆ॥ కృష్ణప్ర౭-౪౨ ఉభా౩౨-౧౧౫౮-౩౪ కౌ౧౭-౪౨ త్యాజ్యాభావః సూర్యప్రః
19	౪	౧౪ సో॥ ద్వి౨౦-౧౦ రేవ౩౫-౫౪వృ౮-౪౫౪౨౦-౧౦ దిప౪-౨౬ ఉత్తరఫల్గున్యాం రవిః ౫౮-౧౮ అహః౩౦-౧౮ తృతీయాతిథిః శుభం-౨౫౬౧౬
20	౫	౧౫ మం॥ తృ౨౧-౨౪ అశ్వ౩౮-౫౯ ధృవ౬-౩౫ భ౨౧-౪౨౭-౫౭ సూర్యతిథిబ్రహ్మ హత్యావ్రతంశుభం-౩౬౧౭ [భరణీమహాలయః శుభం-౪౬౮
21	౬	౧౬ బు॥ చ౨౧-౧౯ భ౩౯-౩౮ వ్యా౪౯ బా౨౧-౧౯ ౭-౫౩ తిథిద్వయం కవె
22	౭	౧౭ గు॥ పం౧౯-౫౮ కృ౩౯-౩ హర్ష౦-౪౧వజ్రం ౫౫-౫౩ తై౧౯-౫౮ ౮౯-౩౯ షష్టితిథిః సిద్ధయోగః చంద్రషష్టీశుభం-౫౬౯ [కపిలాషష్ఠీ శుభం-౭
23	౮	౧౮ శు॥ ష౧౭-౩౦ రో౩౮-౩౩ సి౫౧-౧౨వణి౧౭-౩౦దిన౮-౫౫ రావి౨౧-౫౦ ఉత్తరరవిః ౨౨-౩౨అహః ౩౦-౬
24	౯	౧౯ శ॥ స౧౪-౨సృ౩౬-౨౬ వ్య౪౫-౪బ౧౪-౨రావి౨౬-౨౫ వ్యతీపాతమహాలయః మధ్యాష్టమీ సూర్యసావర్ణికమన్వాదిః శుభ౧-౧౭౨౧ [భూజా మహాలక్ష్మీవ్రతంశుభ౧-౨౭౨౨
25	౧౦	౨౦ ఆ॥ అ౯-౪౦ ఆర్ద్ర౩౩-౩౬ వరి౩౮-౨౧ కౌ౯-౪౦ శేషః౦-౧౪ తులాయనకతో రవిః౨౫-౨౧అహః౩౦-౦ నవమీపినీ
26	౧౧	౨౧ సో॥ న౪-౩౫ వ్యం౫౪-౩౨ పున౩౦-౪౫౩౧-౭ గ౪౪ ౩౫ ది౧-౫౦ రావి౧౮-౪౬ హస్తాగరకో స్త్రీపుంసత్తే నిర్మలరాశౌరవిః౪౬-౧౮ అమాభ౧-౩౮౨౩ [దశశుభ౧-౪౮౨౪
27	౧౨	౨౨ మం॥ ఏ౫౩-౪ పుష్య౨౬-౧౦శివ౨౩-౩౭ బ౨౬-౫౮౨౬-౦ త్యా౩-౪౩ స్మార్తానాం [సిద్ధయోగఃశుభ౧-౫౮౨౫
28	౧౩	౨౩ బు॥ ద్వా౪౬-౫౫ ఆశ్లే౨౧-౯౧౫-౫౦ కౌ౨౦-౧౮౧౯-౯ యతీనాం మహాలయః వైష్ణవానా మేకాదశీ
29	౧౪	౨౪ గు॥ త్రి౪౦-౫౩ మఖ౧౭-౪౮ సా౮-౫౧౩-౫౩ రావి౬-౩౭ కన్యాం కలియుగాదిః గజచ్ఛాయాశుభ౨-౯౨౬
30	౧౫	౨౫ శు॥ చతు౩౫-౧౦ పూర్వ౧౩-౫౦ శుం౨౩ శు౫౨-౩౫ భ౮-౧౮౦-౪౫ హా౨ రవిః౯-౩౫ అహః ౨౯-౫౨ వైధృతిః ౧౫-౫౬ నిర్గమ౨౮-౪౨ దక్షిణముఖః ౫౦-౧౫ మాసశివరాత్రిః విషశస్త్రహతానాంమహాలయః అనధ్యయన త్రయంశుభ౨-౯౨౭ [య అమావాస్యాకన్యాయాం పంచగ్రహకూటఃశుభ౨-౨౯౨౮
1	౧౬	౨౬ శ॥ ● అమా౨౯-౫౫ ఉఫ౧౦-౧౪ బ్ర౬-౨౬శు౨-౩౨ రా౦-౨౪ క్రాంకే వేపిండపితృయజ్ఞః అన్వాధానం మహాల

కుజ-బుధచారౌ.			శుక్రచారః.	
శు౧ఆశ్లేశ౪శు౩-౩౪	శు౭ఉఫ౪బు౩౦-౧౮	బ౭చిత్త౪బు౫౦-౨౦	శు౪పుష్య౪శు౫౦ ౨౪	బ౧౨మఖ౪శు౧౪-౫౦
శు౭మఖ౧శు౨౦-౧౪	శు౯హస్త౧బు౨౪ ౨౫	బ౧౨స్వా౧బు౩౩-౨౦	శు౭ఆశ్లే౧శు౩౮ ౧౦	బ౩౦పూర్వఫ౧శు౧౦-౯
శు౧౨మఖ౨శు౩౫-౨౪	శు౧౧హస్త౨బు౧౫-౨౦	బ౩౦స్వా౨బు౧౬-౨౦	శు౧౦ఆశ్లే౨శు౨౮-౨౦	శనిచారః.
బ౧మఖ౩శు౫౦-౨౪	శు౧౩హస్త౩బు౨౫-౨౦	గురుచారః	శు౧౩ఆశ్లే౩శు౧౮-౨౦	బ౧౧ఉఫ౪శ౪౮-౨౦
బ౭మఖ౪శు౧౫-౨౦	శు౧౪హస్త౪బు౨౪-౨౦	శు౬ఉత్తరఫస్తంగు౨౦-౧౫	శు౧౫ఆశ్లే౪శు౧౫ ౨౦	రాహు కేతు చారౌ.
బ౧౩పూర్వఫ౧శు౪౫ ౫౦	బ౧చిత్త౧బు౨౫-౨౦	శు౧౩ఉఫ౪గు౨౦-౨౪	బ౩మఖ౧శు౬-౨౦	శు౮చి౧రాహుః
శు౩ఉఫ౨బు౪౫-౨౭	బ౩చిత్త౩బు౨౮-౨౦	బ౧౪హ౧గు౩౮-౨౦	బ౫మఖ౨శు౪౪-౨౦	రేవ౩ కేతు॥౫౦ ౨౦

1921 సం॥ అక్టోబరు నెల

2 ౧౭ ౨౭ ఆ॥ హస్తప్రథమ ... ప్రతిపత్తిథిః అమృతసిద్ధయోగో యాగకాలః శర
న్నవరాత్రప్రారంభః కలశస్థాపనం శరన్నవరాత్రప్రారంభః ఉత్తరార్యాంసచంద్రోదయః భు౨-౪౦చ౨౫

3 ౧౮ ౨౮ సో॥ స్వా ... తిథిద్వయం రా
క్రాం ప్రీతిర్ద్వితీయా ... నెల [భు౩-౦చ౨

4 ౧౯ ౨౯ మం॥ ... చతుర్థితిథిః సిద్ధయోగః స్తనవృద్ధి గౌరీవ్రతం

5 ౨౦ ౩౦ బు॥ ... పంచమీతిథిః అమృతయోగః ఉపాంగలలితావ్రతంభు౩-౦

6 ౨౧ ౧ గు॥ ... హస్తరవిః ... భు౩-౨౧

7 ౨౨ ౨ శు॥ ... త్యాజ్యాభావః ప్రాగుదయంగురుః ౨౦-౦గురుమౌఢ్యనివృత్తిః

8 ౨౩ ౩ శ॥ ... మూలాసరస్వతీపూజాభు౩-౪౨[భు౩-౩౧

9 ౨౪ ౪ ఆ॥ ... అష్టమితిథిః కాళీకాష్టమిదుర్గాష్టమిభు౩-౪౨

10 ౨౫ ౫ సో॥ ... చిత్తాం చరణే శ్రీపుంనక్షత్రే నిర్జలరాశౌ రవిః ...
... మహానవమి స్వారోచిషమన్వాదిః దుర్గాబలిః సువాసినీపూజాభు౪-౨చ౨౮

11 ౨౬ ౬ మం॥ ... విజయదశమి రాజ్ఞాం పట్టాభిషేకః శమీపూజా సోప
పదం ద్వాదశ్యవ్రతారంభః కళోద్యాపనంభు౪-౧౩చ౫

12 ౨౭ ౭ బు॥ ... సర్వేషామేకాదశిభు౪-౨౩చ౧

13 ౨౮ ౮ గు॥ ... అహః ... ౧౧-౩౧
త్యాజ్యప్ర... పద్మనాభ ద్వాదశిగోద్వాదశిభు౪-౩౩చ౧౧

14 ౨౯ ౯ శు॥ ... పూర్వాభా... శేషం ... ప్రదోషభు౪-౪౪చ౧౨

15 ౩౦ ౧౦ శ॥ ... ఉత్తరాభా... భు౪-౫౪చ౧౩

16 ౩౧ ౧౧ ఆ॥ (పూర్ణిమ) ... చిత్తతులాయాం రవిః ... అ
స్యాధానం కౌముదీపూజా సావిత్రీవ్రతం కోజాగరవ్రతంభు౫-౪చ౧౪ [కార్తీకస్నానారంభః ...

17 ౧ ౧౨ సో॥ కృష్ణప్రతి... అశ్వని ... వ్యాఘాత ... యాగకాలః విషువత్పుణ్యకాలః పంచఘటికా

18 ౨ ౧౩ మం॥ ద్వితీయా ... భరణి ... హర్షణయోగః భు౫-౧౧చ౧౬

19 ౩ ౧౪ బు॥ తృతీయా ... సిద్ధి ... దగ్ధయోగః చంద్రోదయవ్యాపినీ అట్లతద్దె భు౫-౨౭చ౧౭

20 ౪ ౧౫ గు॥ చతుర్థి ... విరారవిః ... భు౫-౩౭చ౧౮

21 ౫ ౧౬ శు॥ పంచమి ... భు౫-౪౭చ౧౯

22 ౬ ౧౭ శ॥ షష్ఠి ... భు౫-౫౭చ౨౦

23 ౭ ౧౮ ఆ॥ సప్తమి ... పునర్వసు ... సిద్ధి ... అహః ...
స్వాతిం చరణే శ్రీపుంనక్షత్రే నిర్జలరాశౌ రవిః ... భానుసప్తమీ భు౬-౪

24 ౮ ౧౯ సో॥ అష్టమి ... పుష్య ... సాధ్య ... భు౬-౧౪చ౨౨

25 ౯ ౨౦ మం॥ నవమి ... ఆశ్లేష ... వృశ్చికాయనగతోరవిః ...
... అహః ... నిర్గః ... నవమీతిథిభు౬-౨౫

26 ౧౦ ౨౧ బు॥ దశమి ... మఘ ... తిథి
ద్వయంభు౬-౩౫చ౨౪ [కాదశిభు౬-౪౬

27 ౧౧ ౨౨ గు॥ ఏకాదశి ... పూర్వ... స్వాతిరవిః ... అహః ... సర్వేషామే

28 ౧౨ ౨౩ శు॥ ద్వాదశి ... ఉత్తర ... ఋక్తాంకకేవేభు౬-౫౬చ౨౬

29 ౧౩ ౨౪ శ॥ త్రయోదశి ... సిద్ధమృత్యుయోగో మాసశివరా
త్రిః ... నరకచతుర్దశీస్నానం చంద్రోదయకాలేః ... భు౭-౭చ౨౭

30 ౧౪ ౨౫ ఆ॥ (అమావాస్య) ... ప్రీతి ... స్వాతిరవిః ... అహః ... రాక్రాం అ
స్యాధానం పిండపితృయజ్ఞః పద్మకయోగః ధనలక్ష్మీపూజాపూర్వ రాణాంసంవత్సరాదిః కేదారేశ్వరవ్రతం
దీపావళిః భు౭-౧౭చ౨౮

శే			
	శు ౧౪-తులాయాం రవిః శు-౧౩-కన్యాయాం శుక్రః		శు-శు
		బు	గు-శ రా-౭

శుక్ర బుధచారః	శు౨స్వాతబు౧౪-౨౦	బు౨స్వాతిబు౪-౧౮	శు౫పూర్వభాద్రశు౩౦-౪౫	బు౬హాగశు౫౧-౨౦
శు౪పూర్వషశు౧౪-౦	శు౬స్వాతబు౪౫-౨౦	గురుచారః	శు౮పూర్వభాశు౧౫-౨౦	బు౮హాశు౨౧-౨౫
శు౮పూర్వ౩బు౨౫-౨౭	శు౧౩బుధ...	శు౬పూర్వభా శు౨౦-౨౩	శు౧౧ఉభాశు౫౧౪	బు౧౨హా౩శు౫౫-౧౮
శు౧౪పూర్వషబు౫౫-౨౦	బు౧౫స్వాత స్తంభః ౪౧-౨౫	శు౧౫హ౨శు౫౩-౫౫	శు౧౩ఉభాశు౫౫ ౨౦	శనిచారః
బు౫ఉత్తరషబు౬-౨౦	బు౫స్వాతక్రి బు౩౭-౨౫	శుక్రచారః	బు౧ఉభా౩శు౨౫-౨౫	బు౬హా౫౦-౨౫
బు౧౦ఉత్తరషబు౩౬-౨౦	బు౧స్వాతబు౪౧-౨౫	శు౨పూర్వభాశు౪౫-౨౫	బు౪ఉభాశు౧౩-౫౪	రాహు కేతు చారా నాస్తి

31	౧౫	౨౬	సో॥ శుక్ల ప్ర౧౫౩-౨౮ స్వాతి౨౨-౫౩ ఆయుష్మ౪౩-౫౯-కింస్తు౨౪-౧౭ [illegible]-౧౦ [illegible] త్రిపాద[illegible] పారంభః కార్తికస్నానప్రారంభః-గోక్రీడభు౨-౨౮చ౨౯ [యా భు౨-౩౮చ౩౦
1	౧౬	౨౭	మం॥ ద్వి౫౧-౨౪ విశా౨౨-౨౪ సౌర౧-౪౨ బా౨౨-౨౧ రా౯౩-౫౧ [illegible] చంద్రోదయః [illegible]
2	౧౭	౨౮	బు॥ తృ౫౧-౮ అనూ౨౩-౨శో౩౮-౨౩ తై౨౧-౬ రా౮-౫౨ అహః౨౮-౩౮ [illegible]-౧౫ [illegible] జ్వాలాముఖి యోగా త్రిలోచనగౌరీవ్రతంభు౨-౪౮చ౧౪ [illegible]
3	౧౮	౨౯	శు॥ చ౫౨-౨౬ జ్యే౨౪-౫౪ అతి౩౬-౫౯ వణి౨౧-౪౭ త్యాజ్యాభావః నాగచతుర్థి [illegible] భు౭-౫౯
4	౧౯	౩౦	శు॥ పం౫౪-౨౨ మూ౨౮-౬ సు౩౪-౩౬ బ౨౩-౨౩ తి౨౩-౪౧ రా౨౪-౪౫ భు౩-౧౦చ౩
5	౨౦	౧	శ॥ ష౫౮-౩ పూషా౩౨-౧౨ ధృతి౪-౮ కా౨౬-౨౦ రా౭౫-౨౮ అహః౨౮-౩౦ [illegible] శ్రీ [illegible] దజలరాశౌరవిః ౫౮-౭ భు౩-౨౦చ౪ [త్రిద్యుస్పృక్ భు౩-౩౧చ౫
6	౨౧	౨	ఆ॥ స౬౦-౦ ఉషా౩౭-౩౦ శూ౩౪-౩౦ క౩౦-౨౦ రా౨౦-౧ వ్యత్యః ౩౧-౫౧ [illegible] ౫౧-౧౧ భానుసప్తమీ-
7	౨౨	౩	సో॥ స౨-౪ శ్రవ౩-౩౬ గ౩౫-౨౯ వ౨-౪ రా౨౬-౧౫ సావిత్రీకల్పః [illegible] భు౩-౪౧చ౬
8	౨౩	౪	మం॥ అ౭-౩౮ ధని౫౦-౧౭ వృ౩౬-౫౯ బ౭-౩౮ త్యాజ్యాభావః [illegible] గోష్ఠాష్టమిభు౩-౫౨చ౭ [౪-౨
9	౨౪	౫	బు॥ న౧౩-౧౪ శత౫౬-౫౧ ధ్రు౩౮-౪౪ కౌ౧౩-౧౭ రా౧౦-౫౪ అహః౨౮-౨౪ విశా౨౮ వి౧౬-౨౦ [illegible]
10	౨౫	౬	గు॥ ద౧౮-౧౯ పూభా౬౦-౦ వ్యా౩౯-౨౦ గ౧౮-౧౯ రా౧౪-౨౦ శూన్యతిథిః సిద్ధయోగః భు౪-౧౩చ౯
11	౨౬	౭	శు॥ ఏ౨౨-౫౬ పూభా౨-౪౦ హ౪౦-౩ భ౨౨-౫౬ రా౦-౨౭ ఏకాదశీ తిథిః సర్వేషాం ఏకాదశి ఉత్థానైకాదశి వేద నిధితీర్థానాం పు భు౪-౨౪చ౧౦
12	౨౭	౮	శ॥ ద్వా౨౬-౪౨ ఉభా౭-౫౮ వజ్ర౩౯-౫౧ బా౨౬-౪౨ రా౧౧-౪౪ అహః౨౮-౧౮ విశా౩౪ ౩౪-౩౫ స్వాయంభువమన్వాదిః కైశికద్వాదశి కూర్మద్వాదశి [illegible] భు౪-౩౪చ౧౧
13	౨౮	౯	ఆ॥ త్ర౨౯-౪ రే౧౨-౧౧ సిద్ధి౪౯ తై౨౯-౪ త్యాజ్యాభావః తులసీ [illegible] భు౪-౪౫చ౧౨
14	౨౯	౧౦	సో॥ చతు౩౦-౨౭ అశ్వ౧౫-౧౨ వ్య౩౬-౪౭ వ౩౦-౨౭ రా౧౧-౩౭ వైకుంఠచతుర్దశి భు౪-౫౫చ౧౩
15	౩౦	౧౧	మం॥ ○ పూ౩౦-౨౯ భ౧౭-౦ వరి౩౩-౪౪ బ౦-౩౨ రా౧౯-౪ అహః౨౮-౧౪ విశాఖ వృశ్చికే రవిః౫౨-౨౪ అన్వాధానం ధాత్రీపూజ జ్వాలాతోరణం వ్యాసపూజ భు౫-౬చ౧౪ [సంక్రమణ [illegible] భు౦-౨చ౧౫
నవంబరు నెల 16	౧	౧౨	బు॥ కృ ప్ర౨౯-౧౭ కృ౧౭-౨౯ శివ౨౯-౩౯ కౌ౨౯-౧౭ రా౨౮-౩౫ [illegible] భు [illegible]
17	౨	౧౩	గు॥ ద్వి౨౬-౪౪ రో౧౭-౩ సిద్ధ౪-౫౩ గ౨౬-౪౪ రా౯-౨౩ [illegible] ద్వితీయా [illegible]
18	౩	౧౪	శు॥ తృ౨౩-౨౬ మృ౧౫-౧౫ సి౧౮-౯ భ౨౩-౨౬ రా౭-౧౭ వైధృతిః౩౯-౩౮ [illegible] భు౦-౨౪ [భు౦ ౧౩
19	౪	౧౫	శ॥ చ౧౯-౭ ఆర్ద్ర౧౨-౪౬ సా౧౨-౩౪ బా౧౯-౭ రా౧౩-౪ తిథిద్వయం అహః౨౮-౬ అమా [illegible]-౫౬ [illegible]౨౦-
20	౫	౧౬	ఆ॥ ప౧౪-౦ పున౯-౩౭ శు౫-౩౯ తై౧౪-౦ రా౦-౧౮ భు౦-౪౬చ౧౯ [౩౭ భు౦-౩౫చ౧౮
21	౬	౧౭	సో॥ ష౮-౩౭ పుష్య౫ ౪౮ బం౫౦-౨౫ వ౮-౩౭ రా౭-౩౬ భు౦-౫౭చ౨౦
22	౭	౧౮	మం॥ స౨-౪౬ ఏమ్య౫౪-౨౪ శో౧-౪ వ౫౫-౪౮ ఐ౪౨-౨౮ రా౧-౩౮ అహః౨౭-౫౮ అనూ౨౧ [illegible]౨౭-౧౦ అవమా ఇంద్రసావర్ణి మన్వాదిః భు౧-౯చ౨౧
23	౮	౧౯	బు॥ న౫౦-౫౪ పూఫ౫౩-౨౧ వై౩౪-౩౬ తై౨౩-౫౧ వి౧౬-౧ భు౧-౨౦
24	౯	౨౦	గు॥ ద౪౫-౧౭ ఉఫ౪౯-౧౩ విష్క౨౭-౬ వ౧౮-౦ రా౧౦-౧౧ ధనురాశిగతో రవిః౨౫-౩౫ భు౧-౩౧చ౨౩
25	౧౦	౨౧	శు॥ ఏ౪౦-౧౫ హా౪౬-౧౧ ప్రీ౯-౩౮ బ౧౨-౪౭ రా౯-౨౦ అహః౨౩-౫౬ అనూ౩ రవిః౪౪-౨ సర్వేషాం ఏకాదశి భు౧-౪౨చ౨౪ [భు౧-౫౩
26	౧౧	౨౨	శ॥ ద్వా౩౫-౪౩ చి౪౩-౪౫ ఆయు౧౨-౫౯ కౌ౭-౫౪ వి౫-౨ రా౯-౧౭
27	౧౨	౨౩	ఆ॥ త్ర౩౨-౨౨ స్వా౪౧-౫౧ సౌ౬-౩౬ గ౧-౭ శోభ౧-౧౪ రా౨౭-౪౮ యమదీపంభు౨-౫చ౨౬
28	౧౩	౨౪	సో॥ చతు౨౯-౪౯ విశా౪౧-౪౧ అతి౫౫-౯ భ౧-౭ రా౨౩-౧౬ మాసశివరాత్రిః భు౨-౧౬చ౨౭
29	౧౪	౨౫	మం॥ ● అమా౨౮-౨౭ అనూ౪౧-౨౭ సు౫౨-౩౬ నాగ౨౮-౨౭ రా౨౮-౦ అనూరవిః౦ ౫౭ అన్వాధానం పిండ పితృయజ్ఞః భు౨-౨౭చ౨౮

కే
శు౧౫వృశ్చికే ర
వు-ర తులాయా
శుక్రః
బు-ర
కు-శు
గు-శ రా

శుక్ర-బుధచారా.	శు౩ప్రాగుదయబు౪౦-౨౪	బ౧౪విశా౩బు౨౮-౨౪	శు౮చిత్త౩శు౫-౨౦	బ౧౨విశా౨శు౫౦-౧౧
శు౨ఉభ౩శు౧౪-౫౦	శు౭బుధవక్రత్యాగః౩౧-౨	గురు-శుక్రచారా.	శు౧౦చిత్త౪శు౭-౩౬	బ౩౦విశా౩శు౩౨-౨౪
శు౭ఉభ౪శు౨౭-౩౦	శు౧౪స్వాతి౨బు౫౯-౨౦	శు౧హా౩గు౩౭.౨౪	శు౧౩స్వాతి౧శు౯-౧౮	శనిచారః.
శు౧౧హా౧శు౫౬ ౩౪	బ౨స్వాతి౩బు౪౪-౨౦	బ౨హా౪గు౧౬-౧	బ౧స్వాతి౨శు౧౩-౧౪	బ౧౪హా౨శ౯-౨౩
బ౨హా౨శు౩౪-౧౮	బ౬స్వాతి౪బు౩౦-౨౫	శు౧హా౪శు౯-౧౭	బ౩స్వాతి౩శు౫౩-౧౧	రాహు కేతు చారా.
బ౯హా౩శు౭ ౪౦	బ౯విశా౧బు౩౪ ౫౭	శు౩చిత్త౧శు౫౨-౧౮	బ౬స్వాతి౪శు౩౬-౧౮	శు౧౧హా౪ రాహుః
బ౧౪హా౪శు౪౩-౧౮	బ౧౨విశా౨బు౧-౧౯	శు౬చిత్త౨శు౧౮-౨౦	బ౧౦విశా౧శు౨-౧౮	రేవ౨ కేతుః౪౩-౦

30	౧౫	౨౬	బు॥ శుక్ల ప్రథ ౧౮-౯ జ్యేష్ఠ ౩-౧౨ ధృతి ౫౦-౬ బవ ౧౮-౯ త్యాజ్యాభావః యోగకాలః భు ౨-౩౮ ద ౨౯
1	౧౬	౨౭	గు॥ ద్వి ౨౯-౧౩ మూల ౪౫-౫౫ శూల ౮-౧౬ కౌ ౨౯-౧౩ రా ౧౩-౪౬ చంద్రోదయః ఉత్తరశృంగః భు ౨-౪౯ ద ౩౦
2	౧౭	౨౮	శు॥ తృతీ ౩౧ ౫౦ పూర్వాషా ౫౦-౨౧ గం ౪౭-౩౬ తై ౦-౩౫ ౧౧-౨౬ అహః ౨౭-౪౮
			త్యాగ ... ౩౦ ... భు ౩-౦ ద ౧ ...
3	౧౮	౨౯	శ॥ చ ౩౫-౨౦ ఉత్తరాషా ౫౫-౧౬ వృ ౪౭-౪౮ వణి ౩-౩౨ ౧౧-౪౦ సిద్ధయోగః వరద
			చతుర్థీ భు ౩-౧౨ ద ౨
4	౧౯	౧	ఆ॥ పం ౪౦-౫ శ్ర ౬౦-౦ ధృ ౪౮-౨౪ బవ ౪౮-౬ భు ౩-౨౩ ద ౩
5	౨౦	౨	సో॥ ష ౪౫-౬ శ్ర ౧-౨౦ వ్యా ౪౯-౪౭ కౌ ౧౨-౩౧ ౧౨-౨౪ అహః ౨౭-౪౬ జ్యే
			ష్ఠకః ౩౩-౫౩ సుబ్రహ్మణ్యషష్ఠి శీతఘ్న దానానిభు ౩-౩౪ ద ౪
6	౨౧	౩	మం॥ స ౫౦-౪౭ ధని ౭-౪౯ హ ౫౧-౧౮ ౨౭-౩౬ మృత్యుఫుత్పాత
			యోగౌ మిత్రసప్తమీ భు ౩-౪౫ ద ౫
7	౨౨	౪	బు॥ అ ౫౬-౦ శత ౧౪-౯ వజ్ర ౫౨-౧౩ భ ౨౩-౧౨ ౮-౧౪ బుధాష్టమీ భు ౩-౫౬ ద ౬
8	౨౩	౫	గు॥ న ౬౦-౦ పూభా ౨౦ ౧౯ సి ౫౩-౨౮ బా ౨౮-౨౧ రావి ౧౮-౪౬ త్రిద్యుస్పృక్ ప్రళయకల్పః భు ౪-౭ ద ౭
9	౨౪	౬	శు॥ న ౦-౩౭ ఉభా ౨౫-౪౮ వ ౫౩-౧౦ కౌ ౦-౩౭ ర వి ౩౦-౨౧ శైవ రావె భు ౪-౧౯ ద ౮
10	౨౫	౭	శ॥ ద ౪ రే ౩౦-౮ వరి ౫౨-౩౫ ౪-౭ శేషః ౨-౧౧ భు ౪-౩౦ ద ౯
11	౨౬	౮	ఆ॥ ఏ ౪౦ అశ్వ ౩౩-౪౯ ప ౫౦-౫౧ బవ ౪౦ డి ౨౩-౦ రా ౩౦-౪౦ సర్వేషామేకాదశీ భు ౪-౪౧ ద ౧౦
12	౨౭	౯	సో॥ ద్వా ౮-౫౧ భ ౩౫-౪౨ ౪౭ ౫౩ బా ౮-౫ శేషః ౨-౩౮ అహః ౨౭-౪౦ క్షీరాబ్ధి ౪౦ వి ౫-౫౧ భు ౪-౫౨ ద ౧౧
13	౨౮	౧౦	మం॥ త్ర ౮-౦ కృ ౩౬-౩౪ సి ౪౪-౯ తై ౮-౦ డి ౧౪ తిరువణ్ణామలై తిరుఅరుణాచలక్షేత్రే దీపోత్సవః హనుమ
			ద్వ్రతం పాషాణచతుర్దశీ భు ౫-౩ ద ౧౨
14	౨౯	౧౧	బు॥ చతు ౪౦ రో ౩౬ ౨౧ సా ౩౯-౩౩ వ ౪౦ డి ౧౬-౨౨ రావి ౨౨-౧౭ అన్వాధానం దత్తాత్రేయజయంతిః
15	౧	౧౨	గు॥ ○ పూర్ణ ౧౧ మృ ౩౪-౫౦ శు ౩౩-౫౫ బవ ౧౧ రావి ౨౭-౨౪ అహః ౨౭-౩౬ పాతాభావః మూలాగ్నినుషిర
			విః ౨౧-౨౦ వడశీతిపుణ్యకాలః పరతః ౧౬ నుండి కాపర్యంతం యోగకాలః ధనుర్మాసారంభః భు ౫-౨౫ ద ౧౪
16	౨	౧౩	శు॥ కృ ప్ర ౫౭ ఏ మృ ౧౫-౫౩ ఆర్ద్ర ౩౨-౯ శు ౨౭-౩౮ కౌ ౫౨ త్యాజ్యాభావః అవయః భు ౫-౨ ద ౧౫
17	౩	౧౪	శ॥ తృ ౫౧-౫౦ పున ౨౯-౨౪ బ్ర ౨౦ ౫౭ ౨౪ ౯ డి ౧-౧ రా ౨౦-౪౧ సవై భు ౦-౧౮ ద ౧౬
18	౪	౧౫	ఆ॥ చ ౪౬-౦ పుష్య ౨౫-౫౪ ఐ ౧౩-౩౪ బ ౧౯-౩ రా ౨౮-౫ అహః ౨౭-౩౪ మూల ౨౬ వి ౩౭-౦ ౩ భు ౦-౯ ద ౧౭
19	౫	౧౬	సో॥ ప ౪౦-౫ ఆశ్లే ౨౧-౩౬ వై ౫-౫౬ ౫ ౧౦ కౌ ౧౩-౧౧ రా ౨౨-౧౬ భు ౦-౪౦ ద ౧౮
20	౬	౧౭	మం॥ ష ౩౪-౧౨ మ ౧౭-౩౪ ప్రీతి ౪౯-౫౯ గ ౭-౧౬ రా ౮-౫౩ భు ౦-౫౨ ద ౧౯ [శ్రీ సోమ్యః భు ౧ ౩ ద ౨౦]
21	౭	౧౮	బు॥ స ౨౮-౨౦ పూఫ ౧౪-౧౪ ఆయు ౪౨-౧౦ వ ౧-౨౩ రా ౩-౧౨ హః ౨౭-౩౨ మూ ౩ ౫౨-౪౮ సిద్ధయోగః
22	౮	౧౯	గు॥ అ ౨౨-౪౯ ఉఫ ౪౪ సౌ ౩౪ ౫౨ కౌ ౨౨-౫౯ రా ౧ ౫౦ కష్టమీ తిథిః కాలభైరవాష్టమీ భు ౧ ౧౪ ౨౧
23	౯	౨౦	శు॥ న ౧౮-౦ హ ౭ శో ౨౭-౪౦ గ ౧౮-౦ డి ౨౫-౧౨ తిథిద్వయం మకరాయనం గతోరపః ౫౦-౧౫ భు ౧ ౨౫ ద ౨౨
24	౧౦	౨౧	శ॥ ద ౧౩ ౪౪ చి ౩-౨౧ అతి ౨౧-౧౪ భ ౧౩-౪౪ డి ౧౬ ౫౩ ప్రాం భు ౧-౩౫ ద ౨౩ [దశభు ౧ ౪౮ ద ౨౪]
25	౧౧	౨౨	ఆ॥ ఏ ౧౦-౧౧ స్వా ౧-౩౩ సు ౧౫-౪౦ బా ౧౦-౧౧ డి ౧౫-౯ అహః ౨౭-౩౨ మూల ౪౪ ౧౮-౧౬ సర్వేషామేకా
26	౧౨	౨౩	సో॥ ద్వా ౭.౪౪ వి ౦-౩౪ ధృ ౧౦.౪౬ తై ౭-౪౪ డి ౧౦-౩౪ భు ౧-౫౯ ద ౨౫
27	౧౩	౨౪	మం॥ త్ర ౬-౪౩ అనూ ౫౦-౩౦ శూ ౬-౩ వ ౬-౪౩ డి ౧౪-౪౯ మాసశివరాత్రిః భు ౨-౧౦ ద ౨౬
28	౧౪	౨౫	బు॥ చతు ౯ జ్యే ౨౨ ౩-౩౮ చ ౬-౯ త్యాజ్యాభావః అహః ౨౭-౩౬ పూర్వాహ్ణ విః ౨౩-౩౯ పాతాభావః పిండపితృ
			యజ్ఞః అన్వాధానం భు ౨-౨౨ ద ౨౭ [భు ౨-౩౩ ద ౨౮]
29	౧౫	౨౬	గు॥ ● అ ౮ మూ ౪-౩౫ వృ ౧-౩౦ నా ౮-౦ డి ౦-౨౩ రా ౨-౨౪ సిద్ధపద్మయోగౌ యోగకాలత్రిగహాటః

Side box:

కే			
	శు ౧౫ ధను షి రవి		
	శు ౧౫ తులా శు		
	౨౪ ధనుషి బుధః		
	బ ౧౨ ధనుషి శు		
	బు-శు ర		శు-గు శ-రా

కుజచారః.	శు ౩ అనూ ౧ బు ౫ ౨-౨౩	బ ౧ జ్యేష్ఠ ౪ బు ౫౦ ౨౧	గురుచారః.	శు ౧౫ జ్యేష్ఠ ౧ శు ౩౯-౨౦
శు ౫ చిత్త ౧ శు ౧౮-౧౪	శు ౫ అనూ ౨ బు ౫ ౫-౩౯	౭ ౪ మూ ౧ బు ౪౪-౨౩	శు ౭ వి ౧ శు ౧౪-౧౨	బ ౪ జ్యేష్ఠ ౨ శు ౧౯-౨౦
శు ౯ చిత్త ౨ శు ౫౪-౧౮	శు ౬ ప్రాగస్తం బు ౩ ౨-౧౧	బ ౬ మూ ౨ బు ౩౮-౧౫	శుక్రచారః.	బ ౭ జ్యేష్ఠ ౩ శు ౧-౧౮
శు ౧౫ చి ౩ శు ౩౫ ౧౪	శు ౭ అనూ ౩ బు ౫౮-౪౪	బ ౯ మూ ౩ బు ౩౩-౨౧	శు ౩ విశాఖ శు ౧౪-౧౨	బ ౯ జ్యేష్ఠ ౪ శు ౨౫ ౨౦
బ ౭ చి ౪ శు ౨౬-౧౧	శు ౯ అనూ ౪ బు ౧-౫౦	౧ ౧౦ ప ౪ బు ౧౯-౩	శు ౫ అనూ ౧ శు ౫౩-౨౦	౧౧ మూ ౧ శు ౨-౧౮
బ ౧౩ స్వా ౧ శు ౧౧-౨౦	శు ౧౧ జ్యేష్ఠ ౧ బు ౯-౨౦	బ ౧౨ పూ ష ౧ బు ౧౮-౫౭	శు ౮ అనూ ౨ శు ౩౯-౨౦	బ ౧౫ మూ ౨ శు ౨-౧౪
బుధచారః.	శు ౧౨ జ్యేష్ఠ ౨ బు ౫౯-౨౦	బ ౧౪ పూషా ౨ బు ౧౪-౨౦	శు ౧౦ అనూ ౩ శు ౨౩-౧౨	శని రాహు కేతుచారాః
శు ౧౨ వి ౪ బు ౫౮-౧౪	శు ౧౪ జ్యేష్ఠ ౩ బు ౫౪-౧౪		శు ౧౩ అనూ ౪ శు ౧౧-౯	న సః.

అమృతాంజనము సకల నొప్పులకు సాటి లేని ఔషధము

1922 సం॥ జనవరి నెల

30	౧౬	౨౭	శు॥ శు॥ పం౧౦-౪౧ పూ.షా౭-౧౭ ధ్రు౦-౩౧ బ౧౦-౪౧ [illegible]
31	౧౭	౨౮	శ॥ ద్వి౧౪-౧౬ ఉ.షా౧౩-౨౪ వ్యాఘ్రం ౧౭ కౌ౧౪-౧౬ [illegible] తిథిః భు౨-౫౫ వ౧ జమాబిలుక్
1	౧౮	౨౯	ఆ॥ తృ౧౯-౬ శ్ర౧౯-౦ హ౦-౪౦ గ౧౯-౬ [illegible]
2	౧౯	౩౦	సో॥ చ౨౪-౨౨ ధ౨౫-౨౨ వ౧ ౪౩ భ౨౪-౨౨ [illegible] ప్రాగస్తంభః శుక్రమౌఢ్యారంభః భు౩-౧౭ చ౩
3	౨౦	౧	మం॥ పం౨౯-౪౦ శత౩౨-౬ [illegible] భ.సా౩ రవిః౫౪-౧౦ దగ్ధస్పృత్యాయోగౌ భు౩-౨౯ చ౪
4	౨౧	౨	బు॥ ష౩౫-౦ పూ.భా౩౭-౨ వ్యతీ౪-౨౪ కౌ౨-౨౩ త్యా॥ భావః భు౩ ౪౧ చ౫
5	౨౨	౩	గు॥ స౩౯-౩౦ ఉ.భా౪౪-౧౩ వ౫-౨౪ గ౭-౨౦ [illegible] భు౩-౫౨
6	౨౩	౪	శు॥ అ౪౩-౨౩ రే౪౭-౪౯ వ౫-౨ భ౧౧-౩౩ [illegible] దగ్ధ అమృతసిద్ధియోగౌ భు౪-౩ చ౭
7	౨౪	౫	శ॥ న౪౫-౫౪ అశ్వి౫౨-౯౫-౩ [illegible]
8	౨౫	౬	ఆ॥ ద౪౭-౦ భ౪౫౪-౫౬ [illegible]
9	౨౬	౭	సో॥ ఏ౪౬-౪౭ కృ౫౬-౧౬ [illegible] వైకుంఠ ఏకాదశి ముక్కోటి ౩ [illegible]
10	౨౭	౮	మం॥ ద్వా౪౫-౪౫ [illegible]
11	౨౮	౯	బు॥ త్ర౪౨ [illegible]
12	౨౯	౧౦	గు॥ చ౩౯-౧౨ ఆర్ద్ర౫౨-౪౭ [illegible]
13	౩౦	౧౧	శు॥ ౦ పూ౩౪ [illegible] ధనుర్భు౫-౨౨ చ౧౪ [illegible]
14	౧	౧౨	శ॥ కృ.ప్ర౨౯-౫౫ పుష్య౪౬ [illegible] ఉత్తరాయణపుణ్యకాలః [illegible]
15	౨	౧౩	ఆ॥ ద్వి౨౪-౨౪ శ్లే౨౪ [illegible] ద్వితీయాతిథిః భు౦-౧౨ చ౧౬
16	౩	౧౪	సో॥ తృ౧౭-౩౩ మ౩౭ [illegible]
17	౪	౧౫	మం॥ చ౧౨-౪౯ పూ.ఫ౩౩ [illegible]
18	౫	౧౬	బు॥ పం౬-౫౨ ఉ.ఫ౨౯ [illegible]
19	౬	౧౭	గు॥ స౧-౨౪ హ౨౬ [illegible]
20	౭	౧౮	శు॥ అ౫౨-౫౧ [illegible]
21	౮	౧౯	శ॥ న౪౯ [illegible]
22	౯	౨౦	ఆ॥ ద౪౬-౨౭ [illegible]
23	౧౦	౨౧	సో॥ ఏ౪౫-౧౦ అనూ౧౯-౫౨ [illegible] సర్వేషామేకా
24	౧౧	౨౨	మం॥ ద్వా౪౫ ౧౭ జ్యే౨౧ [illegible] దశ భు౧-౩౭ చ౨౪
25	౧౨	౨౩	బు॥ త్ర౪౭-౪ మూల౨౩-౨౦ వ్యా౧౪-౪౭ గ౧౬-౧౦ [illegible] త్రిం భు౨-౧౧ చ౨౭
26	౧౩	౨౪	గు॥ చ౪౯-౨౦ పూ.షా౨౬ [illegible]
27	౧౪	౨౫	శు॥ అ౫౩-౧౯ ఉ.షా౩౧-౩ [illegible] పిండపితృయజ్ఞః [illegible]

కుజచారః.
శు౩ స్వా౨శు౫౭-౨౩
శు౯ స్వా౩శు౪౨ ౧౧
శు౧౫ స్వా౪శు౩౫-౧౯
౭ ౬ విశా౧శు౩౧-౨౦
బ౧౩ విశా౨శు౩౭-౨౦

బుధచారః.
శు౧ పూ.షా౨బు౯-౨౦
శు౩ పూ.షా౪బు౬-౨౦
శు౫ ఉ.షా౧బు౫-౨౦
శు౭ ఉ.షా౨బు౫-౨౦
శు౯ ఉ.షా౩బు౪-౩౦
శు౧౧ ఉ.షా౪బు౧౩-౦
శు౧౩ శ్రవ౧బు౨౨-౧౭
శు౧౫ శ్రవ౨బు౩౭-౨౪
బ౨ శ్రవ౩బు౫౬-౧౧
బ౫ శ్రవ౪బు౧౪-౧౭
బ౭ ధని౧బు౩౨-౧౭
బ౧౧ ధని౨బు౧౦-౪
బ౧౪ ధని౩బు౫౨-౨౦

గురుచారః
శు౧౨ గురుః ౩౬-౨౦

శుక్రచారః
శు౨ మూ౩శు౧౭-౦
శు౪ మూ౪శు౫౩-౨౦
ప్రాగస్తంశుక్రః ౬ ౧౭
శు౭ పూ.షా౧శు౩౦-౨౪
శు౧౦ పూ.షా౨శు౬-౨౦
శు౧౨ పూ.షా౩శు౪౪-౨౧
శు౧౫ పూ.షా౪శు౩౧-౨౦
బ౩ ఉ.షా౧శు౯-౨౦
బ౫ ఉ.షా౨శు౪౨-౧౪
బ౯ ఉ.షా౩శు౨౫-౧౪
బ౧౨ ఉ.షా౪శు౩౬ ౨౦

శనిచారః.
బ౩ శనిః వక్రారంభః ౫౭-౧౧

రాహు కేతు చారౌ.
శు౧౫ హ౩ రాహుః రేవ౧
కేతుః౪౧-౨౦

28	౧౫	౨౬	శ॥శుక్లప్ర౧౮-౩౬ శ౩౭-౬౬౧౩-౧౨కిం౨౫-౪౬౮ ౨౦-౩సంక్రాంయాగకాలః మాఘస్నానప్రారంభః భు౨-౩౨
29	౧౬	౨౭	ఆ॥ద్వి౬౦-౦ఘని౪౩-౨౩వ్య౧౪ రాబా౨౯-౧త్యాజ్యాభావః చంద్రోదయః ఉత్తరశృంగోన్నతిః స్పృక్ భు౨-౪౩
30	౧౭	౨౮	సో॥తృ౩-౪౧శ౪౯-౫౯వరి౧౫-౬కా౩-౪౧విష్టి౩-౨౧అహః౨౮-౮క్షేత్ర౩రవిః౦-౨౪భు౨-౫౩చ౧జమాదిసాని
31	౧౮	౨౯	మం॥తృ౯-౨౩పూభా౫౬-౩౫పరి౬-౫౭గ౯-౨౩౭-౫౨సిద్ధయోగః తిలచతుర్థి భు౩-౪చ౨
1	౧౯	౩౦	బు॥చ౧౪-౬ఉభా౬౦-౦శి౧౭-౦ఘ౧౪-౬ద౨౨-౪౬పంచమీతిథిః శేషె సోపపదం భు౩-౧౫చ౩
2	౨౦	౧	గు॥పం౧౮-౪౫ఉభా౨-౧౭సిం౧౮-౨౭బా౧౮-౪రా౬-౩౧పూస్యతిథిఃఅహః౨౮-౧౮క్షేత్రరవిః౧౬-౫౭సిద్ధయోగః మదనపంచమీ భు౩-౨౬
3	౨౧	౨	శు॥ష౨౨-౨౪రే౭-౧౬సా౧౮-౧౮తై౨౨-౨౪త్యాజ్యాభావః షష్ఠితిథిః భు౩-౩౭చ౫
4	౨౨	౩	శ॥స౨౪-౩౪అశ్వ౧౧-౯కు౧౭-౧౭వ౨౪-౩౪ది౦-౩౦ రా౭-౫౪వైవస్వతమన్వాదిః రథసప్తమీ అభోజ్యార్కవ్రతం సూర్యచంద్రవ్రతంభు౩-౪౭చ౬
5	౨౩	౪	ఆ॥అ౨౫-౩౬భ౧౩-౫౧ఘు౧౫-౧౨బ౨౫-౩౬రా౧౫-౪౦అహః౨౮-౨౪ధని౧రవిః ౩౩-౫౬వైధ్రః ౪౦-౩౨భీష్మాష్టమి-భీష్మతర్పణంభు౩-౫౮చ౭
6	౨౪	౫	సో॥న౨౫-౨౦కృ౧౫-౦బ్ర౧౨-౨౦కా౨౫-౨౦ రావి౨౬-౫౫నిర్గ౬-౫౦నందనవమీ భు౪-౯చ౮
7	౨౫	౬	మం॥ద౨౩-౪౯రో౧౫-౨౦ఐం౮-౧౯గ౨౩-౪౯రా౦-౪౯ దశమీతిథిః భు౪-౨౦చ౯
8	౨౬	౭	బు॥ఏ౨౧-౧౧మృ౧౪-౩౫వై౩-౨౭విష్కు౫౫-౩ భ౨౧-౧౧రావి౬-౨౭అహః౨౮-౨౮ధని౨రవిః౫౦-౪౫తిథిద్వయం సర్వేషామేకాదశీ భీష్మఏకాదశీ భు౪-౩౦చ౧౦ [ద్వాదశీ భు౪-౪౧చ౧౧
9	౨౭	౮	గు॥ద్వా౧౭-౩౨ఆర్ద్ర౧౨-౪౭ప్రీ౫౧-౩౦బా౧౭-౩౨రా౧౨-౫౦త్రయోదశీతిథిఃసోపపదం భీష్మద్వాదశీ తిల
10	౨౮	౯	శు॥త్ర౧౩-౫పు౯-౫౮ఆయు౪౪-౨౩తై౧౩-౫రా౦-౯వరాహకల్పాదిఃభు౪-౫౨చ౧౨
11	౨౯	౧౦	శ॥చ౮౭-౫౮పుష్య౬-౩౭సౌ౩౬-౫౭వ౭-౫౮రా౮-౧ అన్వాధానం వ్యాసపూర్ణిమా భు౫-౩చ౧౩
12	౧	౧౧	ఆ॥ ○ పూ౨-౨౪ఏష్యం౫౪-౫ఆశ్రే౨-౪౮మ౫౫-౧శో౨౯-౧౦బ౨-౨౪రావి౨-౭అహః౨౮-౩౬ధని౩కుంభర విః౭-౫౬వారిపదపుణ్యకాలఃఉదయప్రభృతిసంక్రమణపర్యంతంయాగకాలఃకలియుగాంతః అవమః భు౫-౧౪
13	౨	౧౨	సో॥ద్వి౫౦-౩౨పూఫ౫౪-౨౭తి౨౧-౨౨తై౨౩-౩౧౭౧౭-౧౫భు౦-౭
14	౩	౧౩	మం॥తృ౪౪-౩౮ఉఫ౫౦-౩౮సు౧౩-౩౭భ౧౭-౪౦౭౧౧-౧౫సిద్ధయోగః కేతుభుం-౧౬చ౧౬ [౧౦-౯ధని౪రవిః౨౫-౩౨శ్రౌంద్రకాం భుం-౨౫
15	౪	౧౪	బు॥చ౩౯-౭హ౪౬-౩౪ధృ౬-౫ శూ౫౨-౪౩బా౧౨-౧౦ అహః౨౮-౪౦ది
16	౫	౧౫	గు॥పం౩౪-౧౩చి౪౩-౪౯గ౫౧-౫౩తై౬-౪౦ విష్ణు ౨౨రావి ౨౮-౨౭వ్యప్రః౩౬-౫౬నిర్గః౪౭-౫౭భుం-౩౪చ౧౮ [౪౩-చ౧౯
17	౬	౧౬	శు॥ష౩౦-౧౬స్వా౪౧-౪౦వృ౪౫-౫౧వ౧-౧౫శేషః౧-౦రా౨౬-౨౩సుం-
18	౭	౧౭	శ॥స౨౬-౨౫విశా౩౯-౫౧ధృ౪౦-౫౦భ౨౬ ౫౫ రా౨౧-౧ అహః౨౮-౪౪శతతారగరవిః౪౩-౧౬త్రిస్పృష్టకాః-౧వైభుం-౫౨చ౨౦
19	౮	౧౮	ఆ॥అ౨౪-౪౦అనూ౩౯-౨౮వ్యా౩౫-౨౭కా౨౪-౪౦రా౨౪-౪౯మృత్యుయోగఃకుంక్రాంభు౧-౨చ౨౧
20	౯	౧౯	సో॥న౨౩-౩౭జ్యే౪౦-౧౦హ౩౧-౫౪గ౨౩-౩౭త్యాజ్యాభావః మీనాయనగతోరవిః౪౯-౨౦భు౧-౧౧చ౨౨
21	౧౦	౨౦	మం॥ద౨౩-౩౮మూ౪౨-౨౫౯-౧౬భ౨౩-౩౮రా౯-౨భు౧-౨౦న౨౩ [భు౧-౨౯చ౨౪
22	౧౧	౨౧	బు॥ఏ౨౫-౭పూషా౪౫-౩౧సి౨౭-౪౧బా౨౫-౭ది౭-౨౫అహః౨౮-౫౪శత౨రవిః ౧౦-౨౫సర్వేషామేకాదశీ
23	౧౨	౨౨	గు॥ద్వా౨౮-౯ఉషా౪౯-౫౬వ్య౨౬ ౫౬తై౨౮-౯౬-౫౯ భు౧-౩౮చ౨౫
24	౧౩	౨౩	శు॥త్ర౩౧-౫౦శ్ర౫౫-౨౧వరి౨౭-౦వ౩౧-౫౦విష్టి౦-౫౦మహాశివరాత్రిః భు౧-౪౭చ౨౬ [భు౧-౫౬చ౨౭
25	౧౪	౨౪	శ॥చతు౩౭-౪ధని౬౦-౦పరి౨౭ ౫౩ భ౪-౨౭ ది౬-౨౫ అహః౨౮-౫౮ శత౩ రవిః౯-౫౧ మాసశివరాత్రిః
26	౧౫	౨౫	ఆ॥ ● అ౪౧-౪౦ధని౧-౪౬శివ౨౯-౧౧చతు౯-౨౭ది౨౧-౪౩పిండపితృయజ్ఞః అన్వాధానంద్వాపరయుగాదిఃత్రిగ్రహకూటఃభు౨-౬చ౨౮

కుజ-బుధచారా.	కు౮బుధవక్రారంభః౫-౧౧	గురుచారః.	కు౯ధని౧కు౧౩-౧౪	బ౧౩శతరకు౪౧-౨౦
కు౩విశా౩కు౪౪-౧౧	కు౧౧పశ్చాదస్తబు౪౩-౨౦	కు౧౫గురువక్రారంభః	కు౧౯ధని౨కు౫౦-౨౧	శనిచారః రాహు కేతు
కు౧౦విశా౪కు౪-౨౦	కు౧౩ధని౩వక్రీబు౨౨-౧౧	౪౦-౩౪	కు౧౪ధని౩కు౩౬-౨౦	చారాః నస్తః.
బ౨అనూ౧కు౧౪-౨౦	బ౪ధని౨వ బు౫-౧౧	శుక్రచారః.	బ౩ధని౪కు౫-౩౦	
బ౯అనూ౨కు౧౮-౨౦	బ౮ధని౧వ బు౩౬-౧౧	కు౨శ్రవ౨కు౧౩-౧౦	బ౫శత౧కు౪౦-౧౪	
బ౩౦అనూ౩కు౫౮-౧౧	బ౧౩ప్రాగుదయం బుధః ౫౦-౧౧	కు౩శ్రవ౩కు౫౧-౦	బ౮శత౨కు౧౮-౧౧	
కు౩ధని౪బు౩౨-౧౧		కు౬శ్రవ౪కు౩౬-౧౧	బ౧౧శత౩కు౫-౨౦	

27 ౧౬ ౨౬ సో॥శుక్లప్రథ౭-౩౦శత౮-౩౫౭౩౦-౪౭౭౦౧౪-౯౨౬-౨౦ర్యయోగకాలఃశుభ౭-౧౫చ౮
28 ౧౭ ౨౭ మం॥ద్వితీ౭-౭౨పూర్వాభా౧౪-౫౬సా౩౭-౪౭౨౦-౧౦౨౭-౭౪౪వ౯-౬శకీర్తి౩౮-౪౭ సమక్ర్యంగచం ద్రోదయఃశుభ౭-౭౪చ౩౦
1 ౧౮ ౨౮ బు॥తృ౫౬-౫౮౦భా౨౦-౪౬౩౭-౪౪తై౭౪-౪౮ ౨౪-౧౩దృగ్గణితపరావేధ౭-౩౩చ౧ రజబుసెల
2 ౧౯ ౨౯ గు॥చ౬౦-౦రేవ౭౬-౧౫౩౭-౫౫వ౮-౩త్యాజ్యాభాగ వైధృతి౩౮-౩౮నిర్గమ౩-౭శాంతచతుర్థి కేత్రాం త్రిద్యు స్పృక్ శుభ౭ ౪౭చ౭
3 ౨౦ ౩౦ శు॥చం-౭అశ్వ౩౦-౧౭౩౩-౧౧ బం-౭అహః ౯-౧౭దిన౯-౩౦ రాత్రి౭౬-౮ పూర్వాభా౧౪వి ౫౭-౪౮ శు
4 ౨౧ ౩౧ శ॥పం౭-౧౭భర౩౩-౧౧౨౦౩౦-౭౦బా౭-౧౭త్యాజ్యాభాగశుభ౩-౧౨౪ [౭-౫౭చ౩
5 ౨౨ ౧ ఆ॥ష౩-౭కృ౩౫-౩వై౮౮-౭౦తై౩-౭౭విర-౭జ్వాలాముఖియోగఃశుభ౩-౧౦చ౫
6 ౨౩ ౨ సో॥స౭-౪౧౫౩౫-౮వివ్మ౦౭౪.౭౧వణ౭-౪౧దిన౫-౬రా౧౯-౪౧శుభ౩-౧౯చ౬ [౩-౭౮చ౭
7 ౨౪ ౩ మం॥అ౧-౩పిమ్యం౫౭-౯మృ౩౪-౪౬ప్రీతి౧౯-౪౮వ౧-౩ రాత్రి౭౫-౪౫పూర్వాభా౭౯వి ౧౭-౧౪ అపమాళు
8 ౨౫ ౪ బు॥దశ౫౪-౩౭ఆర్ద్ర౩౩-౬ఆయు౧౪-౭౫తై౭౬-౪౦త్యాజ్యాభాగశుభ౩-౩౭చ౮
9 ౨౬ ౫ గు॥ఏ౫౦-౦పున౩౦-౩౦సౌ౮-౭౬వణ౭౭-౭౦దిన౧-౪౫రా౯-౫౫ శుంకేఖ రాశ్యాయ తిరయోకాదశి గురు వారవ్రతంశుభ౩-౪౭చ౯ [నృసింహ ద్వాదశి ఆమలక పూజా శు౩-౫౬చ౧౦
10 ౨౭ ౬ శు॥ద్వా౪౪-౩౯పుష్య౭౭-౭౧శో౭-౦అతి౫౭-౪౯బ౧౭-౧౭రా౭౭-౪౩అహః౯-౩౭పూర్వాభా౩౯వి౩౭-౧౧
11 ౨౮ ౭ శ॥త్ర౩౯-౦ఆశ్లే౩-౩౯సుక౬-౪౮కౌ౧౧-౫౭శేష౦-౧రా౭౧-౫౬ప్రదోషవేళనిత్రయోదశిశుభ౪-౫చ౧౧
12 ౨౯ ౮ ఆ॥చతు౩౩-౬మఘ౧౯-౧౪ధృతి౩౮-౫౪౬-౭రా౮-౯ కామదహనం శుభ౪-౧౪చ౧౭
13 ౩౦ ౯ సో॥ ○ పౌ౭౭-౮పూర్వ౧౫-౧౯శూ౩౧-౫౭౭-౮రా౭-౭౮అహః౯-౪౦పూర్వాభా౪ మీనేరవిః ౫౭-౩౧పూ ర్ణిమాతిథిఃఅన్వాధానం బ్రహ్మసావర్ణి కమన్వాదిః వసంతోత్సవః హోళికోత్సవఃశుభ౪-౭౩చ౧౩
14 ౧ ౧౦ మం॥కృష్ణప్ర౭౧-౧౯ఉత్తర౧౧-౧౫గం౭౩-౭౬కౌ౭౧-౧౯రా౧-౯ వ్యతీపాత౭౪-౩౭నిర్గ ౩౭-౪౧ తిథిద్వయం యోగకాలః చాతుర్మాస్యద్వితీయావదశితిపుణ్యకాలఃపర౧౬పర్యంతంశుభం-౧చ౧౪
15 ౨ ౧౧ బు॥ద్వి౧౬-౬హ౭-౧౧వృ౧౬-౧౮౫౧౬-౬వి౭౬-౧౩తృతీయాతిథిఃబ్రహ్మ కల్పః దగ్ధయోగః రక్తాంశక్రాంశుభం-౯చ౧౫
16 ౩ ౧౨ గు॥తృ౧౦-౪౫చిత్ర-౭౬ధ్రు-౭౦భ౧౦-౪౫౭౭-౫౧౪వేళ౦-౧౬చ౧౬
17 ౪ ౧౩ శు॥చ౬-౩౭స్వా ౧-౫౫విశా౫౮-౫ వ్యా౭-౫౧హర్ష ౫౪-౫౦బా౬-౩౭ది ౧౫-౦అహః౯-౪౮ ఉత్తరాభా౧౪వి౧౮-౪ పశ్చాదుదయంశుక్రః౭౩శు క్రమౌఢ్యనివృత్తిఃశుభం-౭౫చ౧౭
18 ౫ ౧౪ శ॥ప౩-౧౫అనూ౫౯-౭౦వజ్ర౭-౧౩తై౩-౧౫వి౯-౫౮శుభం-౩౩చ౧౮
19 ౬ ౧౫ ఆ॥ష౧-౮జ్యే౫౯-౩౧సిద్ధి౮-౭౪వ౧-౮ది౩-౧౫ త్రిస్పృక్ శుభం-౪౧
20 ౭ ౧౬ సో॥స౦-౫౫మూల౦-౦వ్యతీ౫౫-౩౭బం౦-౫౫రా౭౭-౭౦ అహః౯-౫౪ ఉత్తరాభా౭౪వి౩౯-౧౫శుభం-౯చ౭౦

శే			
శు-ర	శు౧౪ధని౩కుం బు శుర పూర్వ౪ మీనే శు శు౧౫ పూ౪మీనేరవిః		
బు			
	శు		గు-శ రా

21 ౮ ౧౭ మం॥అం-౧౪మూ౧-౪౪వ౪౩-౪౦కౌం-౧౪శేష౧-౭౩ది౭౬-౫౬శుభం-౫౭చ౭౧
22 ౯ ౧౮ బు॥న౧-౪౪పూషా౪-౪వ౪౭-౪౬౫౧-౪౪ది౭౬-౮అహః౩౦-౦మేషాయనగతోరవిః౪౦-౭౩శుభ౧-౩చ౭౭
23 ౧౦ ౧౯ గు॥దశ-౪౭ఉత్తరా-౫౪౪౭-౩థ౪. ౪౭దిన౯-౫౦సిద్ధయోగఃశుభ౧-౧౩చ౭౩ [౧-౭౧చ౭౪
24 ౧౧ ౨౦ శు॥ఏ౮-౧౩శ్రవ౧౪-౧౦సి౪౩-౭౦బా౮-౧౩దివి౭౫-౧౭అహః ౩౦-౪ఉత్తరాభా౩వి౦-౪౧ సర్వేషామేకాదశిశు
25 ౧౨ ౨౧ శ॥ద్వా౧౭-౫౩ధ౭౦-౧౭సా౪౪-౪౮తై౧౭-౫౩రా౧౦-౭శుభ౧-౯చ౭౫ [౧-౩౩చ౭౬
26 ౧౩ ౨౨ ఆ॥త్ర౧౮-౧౪శత౭౬-౪౧శుభ౪౬-౪౯వ౧౮-౧రా౧౪-౧౯చతుర్దశితిథిఃమాసశివరాత్రిః అనధ్యయన చతుష్టయంశుభ
27 ౧౪ ౨౩ సో॥చతు౭౩-౯పూర్వాభా౩౩-౧౪శుక్ల౪౭-౪౬శ౭౩-౯రా౯-౩వైధృతిః౧౧-౭౫నిర్గ౭౩-౪౫అహః ౩౦-౮ ఉత్తరాభా౪వి౭౭-౩అమావాస్యాతిథిః౧-౪౫చ౭౭ [౫౩చ౭౮
28 ౧౫ ౨౪ మం॥ ● అమా౭౮-౧౬ఉత్తరాభా౩౯-౪బంధ౪౮-౫౫నాగ౭౮-౧౬శేష౪-౬పిండపితృయజ్ఞః అన్వాధానంశుభ౧-
29 ౧౬ ౨౫ శ్రీదుందుభి నామసంవత్సర చైత్ర శుక్లప్ర౩౭-౭రేవ౪౫- ౫౪౪౯-౭౬౦-౭౩-దివి౧౭ ౧౭యోగకాలఃశుభ౭-౧

కుజ-బుధచారౌ.	బ౭ధని౪బు౧౭-౭౦	గురుచారః.	శు౧౭౫ భాగశు౭-౧౪	బ౧౩ రేవతిశు౬-౧౪
శు౭అనూ౪శు౭౩-౭౦	బ౪శత౧బు౪౫-౧౪	బ౧చిత్రకీశు౫-౧౧	శు౧౪ఉత్తరాభా౭శు౪౮-౭౧	బ౧౫రేవశు౫౦-౧౧
శు౧౫జ్యే౧శు౪౧-౧౪	బ౭శత౭బు౧౮-౭౦	శుక్రచారః.	బ౭ఉత్తరాభా౩శు౭౬-౫౭	శనిచారః.
బ౯జ్యే౭శు౭౧-౧౦	బ౯శత౩బు౧౮-౧౪	శు౧పూర్వాభా౧శు౭౭-౭౦	బ౪పశ్చాదుదయశు ౭౩-౧౭	శు౪హ౧వక్రి శ౭-౧౧
శు౩బుధవక్రత్యా ౭౩ ౭౦	బ౧౫శత౪బు౪-౦	శు౪పూర్వాభా౭శు౭-౧౧	బ౫ఉత్తరాభా౧శు౬-౧౭	రాహుకేతుచారౌ.
శు౧౧ధని౭బుజ్యేబు౬-౩౦	బ౧౩పూర్వాభా౧బు౭-౧౧	శు౫పూర్వాభా౩శు౪౮-౭౪	బ౭రేవ౧శు౪౬-౫౪	బ౪హ౭రాహుఃఉత్తరాభా ౪
శు౧౪ధని౩బు౩౭-౭౦	బ౩౦పూర్వాభా౭బు౧౭-౧౧	శు౮పూర్వాభా౪శు౮౮-౦	బ౧౦రేవ౭శు౭౬-౧౧	కేతుః౩౬-౦

[illegible]

ఓటోడిల్ బహారు (రిజిస్టర్డు)

మద్యసారము ఇందులో కలియుటలేదు. కనుక ఎలాంటి ఆటంకము లేక అందరును దీనిని ఉపయోగించవచ్చును. పలురకముల మల్లెపువ్వుల సువాసన దీనియందు గలదు. ఇదిగాక పలురకముల పుష్పములయొక్క సువాసనకూడ ఇందు గలదు. అప్పుడే కోసి తెచ్చిన పుష్పములనుండి వ్యాపించు పరిమళమువంటి పరిమళ మపరిమితముగ వ్యాపించుచుండును. దీని సువాసన నిలుచునంతకాలము మరియే పరిమళద్రవ్యమునకు నిలువదు. ఒకసారి వాడిన దానియొక్క గుణము మీకే తెలియును.

ధర చిన్నబుడ్డి 0-8-0, మధ్యరకము 0-12-0, పెద్దబుడ్డి 2-0-0, (4 ఔన్సు గలది) సువాసనగల కార్డు 1-కి రు 0-1-0, కార్డులు 12-కి రు 0-10-0 వి.పి. చార్జి వేరు.

ముఖ్యసూచన:—

కొనునప్పుడు ఓటోడిల్ బహారును పేరును జాగ్రత్తగా గమనించి చూచుట ఆవశ్యకము.

ప్రముఖులును, గొప్పసంస్థలు ప్రసిద్ధి చెందిన వర్తకులయొద్ద ఇది విక్రయమునకు దొరకును. అనేకమైన నకిలీలు ఉండుటచే విక్రయమునకు తీయునప్పుడు ఓటోడిక్ బహారు అనుపేరు జాగ్రత్తగా చూచి తీయుడు.

నీకు బాగుగా నిద్ర పట్టుచున్నదా?

నీవు బాగుగా నిద్రపోనిపక్షమున నీశరీరము ఆరోగ్యముగా లేదనుటకు అది యొక నిదర్శనము. ఈ జాడను బట్టియే నీకు ఆకలికూడ మందముగా నున్నట్లు గ్రహింపవచ్చును. నీవు అలసితివి. అయితే నీవు విశ్రాంతి తీసికొనలేదు. ఇప్పుడు నీకు కావలసినది ఏది యనగా జీర్ణమును కలిగించునట్టియు, రక్తమును వృద్ధిచేయునట్టియు, నరములను శాంతిపరచునట్టి ఔషధమేను.

ప్రొఫెసర్ జేమ్సుగారి

ఎలక్ట్రో టానిక్ పిల్సు

క్షీణించినట్టి దేహమునకు తగిన సాధారణ బలవర్ధకౌషధముగా నున్నది. దాగియున్న ఉత్సాహమును వెలిబుచ్చును. జీర్ణశక్తి మామూలుగా నుండునట్లు కలుగును. నీ దేహమునందుండు రక్తమును పరిశుద్ధముచేసి అపరిమితముగ వృద్ధి చేయును.

నాలుగు అణాల తపాలాబిళ్లలను పంపిన రెండురోజులకు ఉపయోగించబడు ఔషధము పంపబడును.

40 మాత్రలు గల బుడ్డి 1-కి రు 2-0-0

నేటిదినమే ఒకబుడ్డిని తెప్పించి తత్క్షణమే పుచ్చుకొనుడు.

సోల్ ఏజంట్లు:—

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్

అండు కెమికల్ కంపెనీ,

నెం. 155, జుమ్మా మస్జిద్, బొంబాయి.

మాడను శిరోజములను వృద్ధిజేసి బలమునిచ్చునది

నూటికి 99 మంది తమ శిరోజములనుగురించి శ్రద్ధ పుచ్చుకొనుట లేదు. ఏదో యొక తలనూనెను వాడినంతమాత్రముచే శిరోజములు అభివృద్ధియగునని పొరబడుచున్నారు. బజారులో మామూలుగా దొరకెడు నూనెలుండుట [illegible] రాలిపోవుచుండ చేయుశక్తి లేదు. మీ శిరోజములను బాగుగా పోషించి అందమును కలుగజేసి ముఖమునకు తేజస్సునిచ్చును. అట్టి [illegible] అభివృద్ధిచేసెదరు. పై గుణములన్నియు గల నూనె ప్రపంచకమందలి ఒకటే

కామినియా నూనె

(రిజిస్టర్డు)

తప్ప మరియొకటి లేదు. చాలమంది దీనిని కొనిగొండి వాడుచున్నారు. దీనిని వాడుటచే శిరోజముల మొదళ్లు గట్టిపడి కేశములు బలపడును. [illegible] శిరోజములు పట్టుకుచ్చువలె [illegible]. మొదట సగము [illegible] ఉపయోగించినచో [illegible] దృష్టి బలపడును. ఇది పురుషులు, స్త్రీలు పిల్లలుకూడ ఒక రీతిగా ఉపయోగింపవచ్చును. తక్కిన నూనె లన్నిటికంటెను ఇదే శ్రేష్ఠమని గ్రహించి మైసూరు ప్రదర్శనమున బంగారుపతకమును బహుమతిగ నొసగిరి. హైదరాబాదు, మద్రాసు ప్రదర్శనములయందుపట్టాలను Diploma ఒసంగిరి. వేలకొలది దీనిని కొనియాడుచు, ఉపయోగించుచున్నారు. ఇదివరకు తలనూనెలను వాడి ఎరుగనివారుకూడ దీనిని ఒకమారు చూచినప్పుడు దీని ప్రాశస్త్యమును గ్రహించి వాడుచున్నారు.

ఇండియన్ సెక్రటేరియట్, మద్రాసు ఇట్లు వ్రాసియున్నది:—

ప్రతియింటియందును కామినియానూనె [illegible] స్త్రీలు [illegible] దీనిని గురించి వినియుండుటయే గాక, దాని వాసనకు [illegible] మంచిగుణములు, వాసన, [illegible] పొందియున్నారు.

ధర బుడ్డి 1కి రు 1-0-0; వి. పి. చార్జి 0-5-0 ప్రత్యేకము.
3కి రు 2-10-0 వి. పి. చార్జిలు రు 0-12-0 ప్రత్యేకము.

ముఖ్యగమనింపు:—

ప్రతిపట్టణము, గ్రామములయందుండు ప్రసిద్ధిచెందిన వర్తకులవద్ద [illegible]. అయితే మీరు దీనిని కొనునప్పుడు మీరు అతిజాగ్రత్తగా నుండవలెను. వర్తకులు తమకు ఎక్కువ లాభకరముగా నుండు ఏదో యొక రకము తలనూనెలను దీనికంటెను మేలైనదని చెప్పి ఇత్తురు. మీ రట్టి [illegible] లోనుగాక కామినియానూనెయే కావలెనని పట్టుపట్టి తీసికొనవలెను.

సోల్ ఏజంట్లు:—

ఆంగ్లోఇండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెనీ,

నెం. 155, జుమ్మామసజిద్, బొంబాయి.

Sole Agents:—

Anglo Indian Drug and Chemical Co.,

No. 155, Jumma Musjid, Bombay

ఇదే సమయము !] **అపరూప గ్రంథములు** [శపదౌక !!

(1) వ్యవహారచంద్రిక

కర్త:— వి. సుబ్బారావుపంతులు గారు. 8 అధ్యాయములు, 72 ప్రకరణములు. ఇందు సమస్తవ్యవహారములున్నవి. పోష్టు, తంతి రిజిస్ట్రేషను, జంత్రి, పంచాంగ వివరణము, తిథివారనక్షత్ర మాస, పక్ష, వార, దిన, యుగవివరములు, శకములు, వీల్లు వ్రాయుట, ఆంధ్రదేశవిషయములు మున్నగునవి వేలకొలది విశేషములు. ఇంపలి విశేషము లనేకములు పెద్దబాలశిక్షలో చేర్చుకొనుచున్నారు. ప్లీడర్లు వర్తకులు, వకీలు గుమాస్తాలు, అందఱకు నుపయోగము. టీచర్లకు వ్యవహారబోధినివలె నుపకరించును. 500 ప్రతులు మిగిలియున్నవి. 1-కి రు 1-8-0

(2) గృహవైద్యము

కర్త:— టి. ఎల్. పతిగారు. ఇందువంటి ఔషధముల కంటె నద్భుతముగ గుణమిచ్చు మూలికావైద్యము. జీలకఱ్ఱ, చింతపండు, జిల్లేడు, పెన్నేరు, యిట్టి వస్తువులతో దుర్భరమగు పెద్ద వ్యాధుల మాన్పనగును. ఘోషాయి చిట్కాలు. అద్భుత యోగములు. సమస్తరోగములకు మందులున్నవి. వైద్యసహాయ మక్కఱ లేకుండ చిన్న చిన్న మందులతో పెద్ద పెద్ద రోగముల మాన్పుకొనవచ్చును. 1-కి రు. 0-8-0

(3) బొబ్బిలియుద్ధము

కర్త:— అయ్యంకి వెంకటరమణయ్య పంతులుగారు. సత్యమైన పరిశోధన మొనరించి వ్రాసిన చరిత్రము నవలవలె జదువుటకింపయినది. గ్రంథాలయోద్యమనాయకు లగు శ్రీయుత అయ్యంకి వెంకటరమణయ్య పంతులుగారు సులభశైలిలో వ్రాసి యున్నారు. [illegible] శైలిసులభము. ఈ మూడు గ్రంథములను నొక్కసారి తెప్పించుకొనువారికి వెల 2-2-0 యున్న పోష్టు ఖర్చులు రు. 0-6-0 కలిసి రు. 2-8-0 లగును. కాని కొన్ని పుస్తకములు నిలవచే కొంచెము నలిగి యున్నవి. ముందు వ్రాసిన 200 మందికి రు. 1-0-0 మాత్రము. పోష్టుఖర్చులతో రు 1-6-0 లకీయబడును. *

దొరకని గ్రంథములు

(గ్రంథాలయములకు మంచిసమయము)

(1) సంగీతసుజ్ఞానోదయము:— అ రంకముల నాటకము. సచిత్రము. ప్రసిద్ధమైన తారాశశాంకవిజయముసందలి కథ, పద్యములు. చివర మట్లున్నవి. 60 ప్రతులు మిగిలియున్నవి. 2000 ప్రతు లమ్ముడుపోయినవి. రు. 0-8-0

(2) వారణాసీపురము: ఘట్టములు, పుణ్యక్షేత్రముల చరిత్రము, వివరములు అయ్యంకి వేంకట రమణయ్యగారు వ్రాసినది. రు. 0-0-6

(3) శక్తిమతి:— శ్రీమతి స్వర్ణకుమారిదేవిగారి నవలకు నందూరి మూర్తిరాజు బి. ఏ. గారి భాషాంతరీకరణము. ముద్దులు మూటగట్టునవల. రు. 0-12-0

(4) జపానుసాంఘిక చరిత్రము:— జపానువారి పెండ్లిండ్లు, భార్యాభర్తలు, సంతానము, ఆటలు, విందులు, ఫలహారములు, వేడుకలు నెట్లుండునో కన్నులకు గట్టినట్లు వర్ణనమున్న గ్రంథము కే. కే. నందూరిమూర్తిరాజు బి. ఎ. గారు వ్రాసిరి. రు. 0-8-0

(5) శైవలినీ చంద్రశేఖరము:— శ్రీయుత బంకిము చంద్రఛాటర్జీ గారి ప్రసిద్ధమైన నవల. శ్రీ తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావుగారి తర్జుమా. రసవంతమైన కథ. 0-12-0

(6) పాండురంగమాహాత్మ్యము:— పాండురంగవిభుడను తెనాలి రామకృష్ణుని పదగుంభనగల సంక్షిప్తబంధము. రు. 0-12-0

(7) పారిజాతాపహరణము:— (ముక్కుతిమ్మనార్య ముద్దుపలుకు) లున్న ప్రబంధము. సత్య రుక్మిణుల కథ. 0-6-0

(8) గులేబకావళి:— కృష్ణరాయుని కాలమునాటి కథ. హిందూముసల్మానుల సమ్మేళనమా? విషాదాంతము. 0-4-0

(9) కాంచనమాల:— చిన్న నవల. అద్భుతప్రేమరసము. రు 0-3-0

(10) ప్రభావతి:— ఇంటిరు మీదియాటు, [illegible] విద్యార్థులకు [illegible] ఇరువదకు వేల ప్రతులు చెల్లిపోయినవి. రు. 0-12-0

(11) మాయ:— అపరాధశోధక నవల. చిత్రకథ. రు. 0-6-0

(12) అరేబియనైట్సుకథలు:— మనోరంజకము. క్రొత్తకూర్పు. రు. 1-4-0

(13) చిదంబరంపిళ్లజీవితము:— చిన్న గ్రంథము అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారు వ్రాసినది. చిత్రపటములతో నున్నది. రు. 0-2-0

(15) దుర్గేశనందిని:— బంకిముచంద్రుని నవల ననుసరించినది. విద్యాపరీక్షకు బఠనీయము. 0-12-0

(16) రోషనారా:— శివాజీ నాటి కథ. చక్కని గ్రంథము రు. 0-12-0

☞ * ఆంధ్రపత్రిక చందాదారులకు మాత్రమే యీ తగ్గింపు వెలలు.

వలయువారు:— **మేనేజరు: కమలకుటీరము,**

581 పైక్రాఫ్టురోడ్డు, తిరువళిక్కేణిము, దరాసు.

ప్రస్తావన

శ్లో. ఓంనమః ప్రణవార్థాయ శుద్ధజ్ఞానైకమూర్తయే, నిర్మలాయ ప్రశాన్తాయ దక్షిణామూర్తయే నమః

శ్రీ పరమేశ్వరుని మహాసంకల్పానుసారము మహాకాలచక్రమునం దొకయేడు ముగిసినది. ఇమ్మహాచక్ర పరిభ్రమణమునం దొకక్షణకాలమునందు సంభవమైన ప్రపంచప్రవృత్తిని సంభావించుట యసంభవము. బ్రహ్మాండమునం దనంతములగు గోళములు జీవజాలములు-పరమాణువులు-మహాపథమునందు నియమానుసారముగ ననుక్షణమును పరిభ్రమణము చేయుచు సృష్టి పరిణామమును పరిస్ఫుటము చేయుచున్నవి. ఒకక్షణమునం దగణ్యకోటి జీవజాలములు పుట్టుచు గిట్టుచున్నవి. అనంతమైన బ్రహ్మాండమునం దొక క్షణమునందు మహామండలములు విలయమును బొందుటయును నూతన మండలములు వినిర్మితము లగుటయును సంభవము. లీలారూపధారిణి - యనంతశక్తి ప్రపంచప్రవృత్తియందు మహాసంభ్రమమును గలుగజేయుచున్నది. నామరూప విశిష్టమైన ప్రపంచమహానాటకమునం దేయంశము లే కార్యనిర్వాహణమున కేర్పడినదియును గ్రహించుట దుస్తరము ఒక భూగోళమునం దొకయేట నెన్నియో యుత్పాతములు గలుగుచున్నవి. భూకంపములు-జలోత్పాతములు- దావానలములు- మహామారుతములు- మహాజాడ్యములు-సంగ్రామములు - విలయసాధనము లగుచున్నవి. విలయము సతతము పునర్నిర్మాణమునకు గారణంబుగ బరిణమించుచున్నది. ప్రపంచప్రవృత్తియందు వృద్ధిక్షయములు దివారాత్రములవలె నవిచ్ఛిన్నముగ సంభవించుచున్నవి. ఆద్యంతములను నిర్ణయించుట దుస్తరము. వృద్ధిపథమునందు క్షయబీజములును క్షయమార్గమునందు నిర్మాణ బీజములను, సుప్రతిష్ఠితములుగ విమర్శకులకు గోచరం బగుచుండును. అహంకార మమకారములు నిజస్వరూపసందర్శనమునకు ప్రతిబంధకములై మహాసమ్మోహమును గలుగజేయుచున్నవి. సకలజీవములకును నిర్మాణ మానందప్రదము. విలయము దుఃఖభాజనము. సంపద లానందదాయకములు. విపత్తులు దుఃఖప్రదములు. మహావిష్ణువు ప్రియంకరుడు. మహాదేవుడు భయంకరుడు. మహాలక్ష్మి సౌమ్యస్వరూపిణి. మహాకాళి ప్రచండ స్వరూపిణి. ప్రకృతివిలాసములం దుభయ భావములును అవ్యవహితముగ బ్రవహించుచు ప్రపంచప్రవృత్తికి మూలబీజము లగుచున్నవి. యోద్ధలకు యుద్ధ మానందమును గలుగజేయును. వర్తకులకు వాణిజ్యము సంతృప్తిని గలుగజేయును. సుఖదుఃఖములకు మూలమైన ప్రకృతిప్రవృత్తి దురవగాహముగ నున్నది లోకము నావరించిన మహామాయ కిదియే మూలబీజము. ధర్మపరిజ్ఞానమున కిదియే పరమసాధనము. స్వారాజ్యప్రాప్తి కిదియే సరళమార్గము.

మహా ప్రస్థానమునకు మూలసాధనమైన ప్రకృతి వైచిత్ర్యమును నొకక్షణమైనను సందర్శించుట యసాధ్యము. ప్రపంచప్రవృత్తియం దొకక్షణమునందు జరిగెడి నాటకమున కాద్యంతములను నిర్ణయించుట యసాధ్యము. లోకమునం దంతటను సంగ్రామప్రవృత్తి వ్యాపించుచున్నది. వ్యాపారతృష్ణ వర్ధిలుచున్నది. రాజ్యాభిలాష పెరుగుచున్నది. భాగ్యారాధనాభిలాష వ్యాప్తించుచున్నది. భోగాభిలాష ప్రబలుచున్నది. మహా సంగ్రామము నామమాత్రమున కంతమునొందినను, భావము యథాప్రకారము పెరుగుచున్నది. యూరపు రాజ్యములందు వానినావరించిన మహాతృష్ణ విపరీతాకారమును దాల్చుచున్నది. పరాసులు జర్మనులను సాధించుటకు కృతనిశ్చయులై యున్నారు. జర్మనులు వర్సెల్సు సంధి నియమముల నతిక్రమించుచున్నారు. మిత్రమండలి సంధి నియమములను బలవంతముగ జర్మనులమీదఁ బ్రయోగించుటకు సన్నాహములను చేయుచున్నది లోకమునం దన్ని రాజ్యములందును సంరంభ బీజములు వికసించుచున్నవి. అరిష్టప్రదములని నిర్ణయించిన ఇకారాంత వర్ష సప్తకమునందు రౌద్రి సంవత్సరము గతించినది. ఈ సప్తకమునందుఁ గాళయుక్తికి శుక్రుడు రాజు; సిద్ధార్థికి కుజుడు ప్రభువు; రౌద్రికి రవిరాజు; వర్తమాన సంవత్సరమగు దుర్మతికి శనైశ్చరుఁ డీశ్వరుడు. వర్తమాన సంవత్సరఫలమును గణకు లిటులు నిర్దేశించిరి:—

దుర్మతి సంవత్సరమునకు శనైశ్చరుడు రాజు. ఫలము-రాజకోపము, చోరభయము, రోగములు. పురోహితత్వ ఫలము-అర్ఘ్యవృద్ధి, మధ్యసస్యములు, సౌఖ్య

ము. సస్యాధిపతి ఫలము-శుంఠసస్యము, కృష్ణధాన్యాభివృద్ధి, కృష్ణభూమి సాఫల్యము. బుధుడు సేనాని - ఫలము; మేఘములకు వాయుపీడ. పాపవర్తనము, మధ్యమ ఫలము-గ్రామపాలకులకు-గ్రామసౌఖ్యము. రాజనీతివర్తనము. కుజుడు సేనాధిపతి-ఫలము - అగ్నిబాధ, దుఃఖము, సంగ్రామము. అర్ఘ్యాధిపతి ఫలము అల్పవృష్టి, అల్పధాన్యము, స్వల్పారోగ్యము. మేఘాధిపతి ఫలము - మహావాయువు, స్వల్పవృష్టి రక్తసస్యాభివృద్ధి; దైవజ్ఞాధిపతి - ఫలము - చోరభయము - అగ్నిభయము - శస్త్రభయము - యుద్ధాభిలాష - దైవజ్ఞులకు మందబుద్ధి. గురువు ధాన్యాధిపతి - ఫలము - సువృష్టి సస్యసమృద్ధి. గోక్షీరాభివృద్ధి. చంద్రుడు రసాధిపతి-ఫలము-తిలతైలగుడ మధుశర్కరా క్షీరాదుల ధరలవృద్ధి. శుక్రుడు నీరసాధిపతి - ఫలము - సుగంధద్రవ్యములకు సువర్ణమునకు ముత్యములకు వస్త్రములకు హెచ్చుధరలు. శుక్రుడు పరీషాధిపతి ఫలము - శూకధాన్యాభివృద్ధి. వృక్షజాతుల ఫలాభివృద్ధి. క్షీరాభివృద్ధి. రవి గణితుడు. ఫలము రాజులయుద్ధము. పరస్పర వైరము, వ్యాధిసంకులము. అనర్ఘ్యము. బలరాముడు పశునాయకుడు. ఫలము తృణవృద్ధి, సువృష్టి, మధ్యదేశమునందు సుభిక్షము. వర్తమాన సంవత్సరమునందు శని గురువులకు సింహకన్యా రాసులందు సమకాలసంచారము గలదు. ఫలము - క్షుద్భయము శస్త్రభయము. రవి కుజగురు శని రాహువులకు కన్యయందేక కాలమందు కూటమి గలదు. ఫలము రాజపీడామహారిష్టములు. రాజకలహము. ఇతర గ్రహముల స్థితిగతులును నరిష్టములను సూచించుచున్నయవి. సామాన్యఫలము :—

శ్లో. దుర్మత్యబ్దే దుర్మతయో భవం త్యఖిలభూమిపాః
తథాపి సుఖినోలోకా స్సంగ్రామే నిర్జితారయః.

దుర్మతి సంవత్సరమునందు పాపగ్రహములకు రాజాధిపత్యము సైన్యాధిపత్యము సచివాధిపత్యము గలదు. సామాన్యఫలము-సంగ్రామము దుర్భిక్షము కలహము కలవరము. వర్తమాన సంవత్సరమునందు సుభిక్ష ఫలము కఠినమైనను సస్యాదులధరలు తగ్గునుటకు సూచనలు గలవు. సంగ్రామము సకలదేశముల యార్థికస్థితిని తారుమారు చేసినది సంగ్రామము జపాను దేశమునకును నమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములకును సంపన్నతను కలుగ జేసినను సామాన్యముగ సకలదేశములకును మహాసంక్షోభమును గలుగ జేసినది. పరాజితరాజ్యములందలి ప్రజ లన్నాతురులై హాహాకారములను జేయుచున్నారు. సంపదలు లేవు. పదార్థములు లేవు. విజయమును బొందిన రాజ్యములు ధనాధిగమనమునకై విశ్వప్రయత్నములను జేయుచున్నవి. ఆశాపిశాచము సంగ్రామాంకురములను నాటుచున్నది. భరతఖండమునకు సంగ్రామలాభములు సంక్రమించకపోయినను సంగ్రామదోషములు సంక్రమించినవి. సంపన్నత క్షీణించినది. వర్తకము స్తంభించినది. దేశాదాయము తగ్గినది వ్యయము పెరిగినది. దేశాదాయమునందలి సగము భాగము సైనికవ్యయమునకు వినియోగపడుచున్నది. దేశవికాసమున కవసరమైన ధనము మృగ్యముగ నున్నది. ఇట్టి విషమపరిస్థితులు వర్తమాన సంవత్సరమునందు మహాసంక్షోభమునకు సంరంభమునకు సాధనము లగు నని ప్రాజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. గాఢాంధకార బంధుర మైన వర్తమానాగమనవత్సరముల ప్రవృత్తి భగవదనుగ్రహమువలన విశ్వవికాసమునకు వినియోగపడును గాక!

సంవత్సరాదిసంచిక

పండ్రెండవ సంవత్సరాది సంచికయందు గత సంచికలయందువలె విజ్ఞులు వ్రాసిన పద్యములును, వ్యాసములును గలవు. వ్యాసములు ప్రత్యేక శీర్షికలుగ ముద్రితములు. ఇందు రాజకీయ, సారస్వత, సాంఘిక, మత, చారిత్రిక వ్యాసములు వర్తమాన పరిస్థితులకు సంబంధించినవి గలవు. ప్రచురించిన పద్యములందు ప్రజాహృదయము నావరించిన స్వారాజ్య ప్రబోధము ప్రత్యక్షమగుచున్నది. పద్యముల హృదయము ప్రజలయందు గలిగిన నూతన పరీక్షణమును వ్యక్తము చేయుచున్నది.

గతవత్సరమునందు భారతమాతకు ప్రియపుత్రుడగు లోకమాన్య తిలకుమహారాజు పరమపదమును జేరెను. లోకమాన్యుని మరణము భారతభూమిని దుఃఖాంబుధియందు ముంచినది. దేశమునందు దుఃఖానుభవమును వ్యక్తము చేయుచు జేసిన ప్రసంగములు-వ్రాసిన వ్యాసములు- చెప్పిన పద్యములు - లోకమాన్యుని యప్రతిమ దేశభక్తిని సాహస ధైర్యములను వ్యక్తము చేయుచున్నవి. ఆధునిక భారతరాజకీయ రంగమునందు స్వారాజ్య సంపాదనమునందు బాలగంగాధరతిలకు చూపిన వజ్రసంకల్పము వారిశత్రువులకు నమిత మాశ్చర్యమును గలిగించినది. లోకమాన్యస్తవమునకు సంబంధించిన పద్యములు కొన్ని ముద్రింపబడినవి. శ్రీమా

వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులవారి యకాల మరణ మాయుర్వేదమునకును నాంధ్ర దేశమునకును కొఱతను గలిగించినది. ఆయుర్వేదాభివృద్ధికి తమ విద్యావిభవమును సర్వస్వమును సమర్పించి దాని నుద్ధరించిన యాచార్యులవారి నామము చిరస్మరణీయము. వారి గుణగణములను దెలిపెడి పద్యములును కలవు. బ్రహ్మశ్రీ శతావధాని దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రులగా రాంధ్రవాఙ్మయమునందు ప్రసిద్ధనామమును గడించిరి. శతావధానమునకు ప్రతిష్ఠ గల్పించిరి. వారి యకాలమరణము వలన గలిగిన సంతాపమును దెలుపుచు పండితులు వ్రాసినపద్యములును కొన్ని ప్రచురింపబడినవి. ఇతర విషయములకు సంబంధించిన వ్యాసములు పద్యములుగలవు.

చిత్రపటములు

భారతజాతీయాత్మమూర్తి యగు గాంధిమహాత్ముని రూపభావములు ముఖపటమునకు లక్ష్యములు. మహాత్ముడు-చేతినూలు రాట్నములు స్వారాజ్యయంత్రములని-యనవరతము చేసెడి బోధయే ముఖపటమునందు ప్రదర్శింపబడినది. రాట్నములు-కదురులు-కండెలు-మగ్గములు స్వరాజ్యసంపాదనమునకు భారతీయులకు దివ్యాయుధములు. ఈదివ్యాయుధపరివృతుడై స్వారాజ్యపదవికిని మానవకల్యాణమునకును గాంధిమహాత్ముడు నిష్ఠనుబూని యాత్మసమర్పణమును చేయుచున్నాడు. ఆ మహానుభావుని యుపదేశానుసారముగ నాంధ్రప్రపంచము స్వారాజ్యప్రతిష్ఠాపనమునకై సేవావ్రతమును బూని యాత్మసమర్పణమును జేసి స్వధర్మమును నిర్వహించి శివానుగ్రహమునకు పాత్రమగుగాత, మానవులు భగవద్దత్తములైన కర్మేంద్రియజ్ఞానేంద్రియములను సంపూర్ణముగ వికసింపజేసి మాయావరణమును జయించి సంపూర్ణ యోగసిద్ధిని బడయుదురు గాత! మంత్రులు అసహాయోద్యమ ప్రచారకులు దేశీయనాయకులు సభాసమావేశములు మొదలగు విషయములకు సంబంధించిన చిత్రపటములు ముద్రింపబడినవి.

దుర్మతిసంవత్సరాది సంచికను జనోపయోగకరముగ సకాలమునకు బ్రచురించుటకు ప్రయత్నించితిమి. దేశభాషాభిమానులు మాయుద్యమసిద్ధికి జేసిన సహాయమునకు వంద్యులు. వ్యాసములను పద్యములను చిత్రపటములను బంపిన మహాజనులకు వందనముల నర్పించుచు ఇందలి గుణములను గ్రహించి లోపములను మన్నించుటకు పాఠకులను వేడుచున్నాము. సంచికా ప్రకాశమునందు అనివార్యముగ గలిగిన కాలయాపనకు మహాశయుల మన్ననలను వేడుచున్నాము.

భావిసూచనలు

దుర్మతిసంవత్సరము భారతదేశచరిత్రమునందు మిగుల సందిగ్ధవత్సరముగ బరిణమించు నని విశ్వసించుటకు ప్రబలములైన నిదర్శనములు గలవు. ప్రజలయందు మహాసంచలన ముదయించినది. ప్రభుత్వ మసహాయోద్యమమును ప్రతిఘటించుటకు తలపడుచున్నది. గాంధిమహాత్ముడాత్మనిగ్రహమును బోధించుచున్నాడు. నవయుగధర్మ నిర్మాణమునకు విశ్వమునందంతటను ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ఈశ్వరానుగ్రహామీ ప్రయత్నములు మానవకల్యాణము నొడగూర్చుటకై దోడ్పడు గాక!

ప్రపంచప్రవృత్తి

ప్రపంచప్రవృత్తియందు గలిగిన మహాసంచలనమును గతించిన సంవత్సరముల వృత్తాంతము వ్యక్తము చేయుచున్నది. మహాసంగ్రామము సంచలనమునకు మూలమైనను-సంగ్రామాంతము శాంతిస్థాపనమును గలుగజేయజాలకుండెను. సకలదేశములందును ప్రజాహృదయము నవయుగసందర్శనమునకు నిరీక్షించుచున్నది. రాజ్యాంగములందు విద్యా ధన కులీనవర్గాధికారముపోయి ప్రజావర్గాధికారము వ్యాపించుచున్నది. అధికారవర్గమునకును ప్రజావర్గమునకును సకలదేశములందును మహాసంరంభము దినదినప్రవర్ధమానం బగుచున్నది నిరంకుశాధికారముగల దేశములందు ప్రజాధికారము స్థాపితమగుచున్నది. ప్రజాధికారముగల దేశములందు ప్రజాధికారావరణము విశాలమగుచున్నది. పరాధీనములైన రాజ్యములందు స్వారాజ్య సంపాదనాభిలాష వర్ధిలుచున్నది. ప్రజలు స్వీయాధికారమును రాజ్యాంగావరణమునందువలె సకలావరణములందును పడయుటకు మహాప్రయత్నములను జేయుచున్నారు. కులాధికారమును ధనాధికారమును విద్యాధికారమును విజాతీయాధికారమును ప్రజలు పూర్ణముగ బ్రతిఘటించుటకు పూనుకొనుచున్నారు. సంగ్రామమునందు ధనార్జనమును జేసిన జపాను అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములందును, విజయ

మును బడసిన ఫ్రాన్సు బెల్జియము బ్రిటీషుసామ్రాజ్యములందును ప్రతిఘటనబీజములు మహాలయస్వరూపమును దాల్చకపోయినను పరివర్తనస్వరూపమును దాల్చుచున్నవి. ప్రజాధికారమునకు నిలయమైన యమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందును, జగమునుసాధించుటయందు నిరీక్షణముగల ఫ్రాన్సుదేశమునందును, పరివర్తనప్రవాహము వెల్లువలై ప్రవహించకపోయినను, ఇతర రాజ్యములందు ప్రళయవేగమున బ్రవహించుచున్నది. జపానునందు మికాడోమిథ్యను నాశనము చేయుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. పదేండ్లకు పూర్వము జపానునందు నోగిదంపతులు చక్రవర్తితో సహగమనమునుచేసి ప్రపంచమునకు మహాశ్చర్యమును గలుగ జేసిరి. నోగిసేనాధ్యక్షుడు డిహామునందువలె పరమునందును మికాడోసేవాపారవశ్యానంద మనుభవించుట కాత్మసమర్పణమును జేసి దివ్యప్రతిభను గడించెను. ఇపుడు జపానునందు మికాడో మాహాత్మ్యమునందే విశ్వాసము పోవుచున్నది. రాజ్యాంగపరివర్తనమును జేయుటకు జపానురాజ్యమునందు ప్రయత్నములు జరిగినవి. నిరంకుశరాజ్యాధికారాధీనములైన మహాసామ్రాజ్యములు పటుమాయము లైనవి. జర్మనీ ఆస్ట్రియా రుష్యా సామ్రాజ్యములకు సంప్రాప్తమైన పరివర్తన దశాఫలము ప్రాజ్ఞహృదయములందు వివేకోదయమును గలుగజేయుచున్నది. ఆస్ట్రియాసామ్రాజ్యము నామరూపములు లేక నశించినది. సామ్రాజ్యభాగములు ఇటలీ హంగరీ పోలాండు జుగోస్లావియా రుమేనియా మొదలగు దేశములకు సంక్రమించినవి. ఇపు డాస్ట్రియాభాగము 30,000 మైళ్ల విస్తీర్ణమును 66,00,000 ప్రజలను మాత్రము గలిగియున్నది. ఈ శకలమునందైనను ప్రజ లన్నము లేక పరితపించుచున్నారు. యుద్ధమునకు పూర్వము 1914 సంవత్సరమునందు 2,40,456 మైళ్ల విస్తీర్ణమును 5,[illegible]0,00,000 ప్రజలను గలిగియున్న మహాసామ్రాజ్యమునకు బట్టిన దుర్దశ సకలసామ్రాజ్యములకు జ్ఞానోపదేశమును జేయజాలియున్నది. మహాసంగ్రామములకు మూలకారకులైన హాప్సుబర్గురాజవంశజులు రాజ్యభ్రష్టులై భిక్షాటనమును జేయుచున్నారు. ఇటీవల రాజవంశజుడు కారలుమాన్సు రాజ్యాక్రమణమును జేయుటకు జేసిన ప్రయత్నములు నిష్ఫలము లైనవి. సామ్రాజ్యాభిమానులకు నధికారాభిమానులకును గుణపాఠమును నేర్పుటకు హాప్సుబర్గు వంశచరిత్రము ఆస్ట్రియాసామ్రాజ్యచరిత్రము చాలియున్నది.

జర్మనుసామ్రాజ్యము

జర్మనుల యహంభావము పరాజయానంతరమునైనను నశింపక పూర్వార్జితాభిమానమే సంక్షోభమునకు కారణంబుగ బరిణమించుచున్నది. లోకసామ్రాజ్యాధిపత్యమునకు కంకణముకట్టుకొనిన జర్మను సామ్రాజ్య మిపుడు మహాదుర్దశ ననుభవించుచున్నది. యుద్ధారంభమునందు స్వస్థలమునందు 2,08,749 పరస్థలములందు 11,34,239 మైళ్ళ విస్తీర్ణమును గలిగి యైశ్వర్యములను ననుభవించుచుండిన జర్మను సామ్రాజ్య మిపుడు 208,780 మైళ్ళ ప్రదేశమును మాత్రము గలిగి స్వకర్మఫలము ననుభవించుచున్నది. దురాశ దుఃఖములకు చేటను సామెతకు జర్మనులు దురాశాఫలమునం దర్థాపత్తి వ్యక్తమగుచున్నది. అవతారపురుషుడ నని ప్రగల్భములను బలికిన జర్మను చక్రవర్తి ఇపుడు హాలండునందు దజ్ఞాతవాసము జేయుచున్నాడు. యుద్ధనష్టపరిహారార్థ మపారమైన ద్రవ్యమును జర్మనీదేశము జయమును పొందిన రాజ్యములకు సమర్పింపవలసి యున్నది. నిరర్థకముగ ఫ్రాన్సుపై గావించిన నష్టపూరణమునకు జర్మనీ తగినశిక్షను బొందనున్నది. సర్వసంహారమునకు బూనుకొనిన జర్మనికి స్వయంకృతాపరాధమున కనురూపమైన ఫలము గలుగుచున్నను పశ్చాత్తాపము గలుగలేదు. అహంకారము జర్మనులను సంధినియమాతిక్రమణమునకు పురికొలుపుచున్నది. జనవాయందు మిత్రమండలి రాజ్యములు నిర్ణయించిన యేర్పాటుల మొత్తమును నిస్పృహతో జర్మని నిరాకరించినది. మిత్రమండలిబలములు జర్మను పట్టణముల నాక్రమించుకొనినవి. సంగ్రామానలము మెల్లగ రగులుచున్నది. అమెరికాసంయుక్త రాష్ట్రములు సంధిసభయందు చేరకపోయినను మధ్యవర్తిత్వమును నిరాకరించినవి. లోకసామ్రాజ్యాధిపత్యమును బడయుటకు ముప్పదేండ్లు విశ్వప్రయత్నములు జేసి యథోగతిపాలైనను దురభిమానము విడనాడని జర్మను దేశవ్యవహారములు సామ్రాజ్యాభిమానులకు గుణపాఠమును నేర్పదగి యున్నవి.

రుష్యాసామ్రాజ్యము

రుష్యాదేశచరిత్రము ధనాధికారాభిమానులకు

కన్నులను విప్పి జ్ఞానోపదేశమును జేయుచున్నది. నిరంకుశాధికారమునకు పుట్టినిల్లయిన రుష్యారాజ్య మిపు డపరూపమై సంపూర్ణ ప్రజాస్వామ్యత్వమును స్థాపించుటకు సమకట్టినది. రాజకుటుంబ మంతరించినది. భూస్వాములు మాయమైరి. కుబేరులు కూలిరి. సర్వసమత్వమును స్థాపించుటకు ముఖ్యాధికారులు లెనిను ట్రాట్స్కీగారులు సకలహింసలను జేయుచున్నారు. ప్రజాధికారాచ్ఛాదనమున సోవిటు ప్రభుత్వము చేయుచున్న వధలు నిరంకుశమైన జారు ప్రభుత్వ వధలను మీరుచున్నవి. పట్టణములు పాడగుచున్నవి. ప్రజ లన్నము లేక కృశించుచున్నారు. యంత్రయానములు లేక పరిశ్రమలు సంపదలు క్షీణించుచున్నవి. పురములు దుర్భిక్షముపాలగుచున్నవి. గ్రామసీమలు మాత్రము విప్లవము పోయి సుఖపడుచున్నటులు వార్తలు తెలుపుచున్నవి. గ్రామములు పాడిపంటలుగలిగి సుఖజీవనమును జేయుచున్నను, నిర్మాణపదార్థములు లేక కష్టపడుచున్నవి. భోగపదార్థముల కభ్యాసమైన నాగరిక ప్రపంచమున నిరువదవ శతాబ్దారంభమునందు దేశము పరదేశసహాయము లేక సుఖజీవనమును గడుపజాలదని రుష్యాదేశానుభవము వ్యక్తముచేసినది. రుష్యనుల పాడిపంటలు - సహజపదార్థములు - యూరపుదేశముల పోషణమున కవసరములు. ఇతరదేశముల నిర్మాణపదార్థములు రుష్యాదేశ పోషణమున కవసరములు. సోవిటు ప్రభుత్వమును ఇతర ప్రభుత్వములును నీసత్యమును గ్రహించుటకు సంగ్రామ మావశ్యకమయినది. ప్రాన్సు గ్రేటుబ్రిటను రాజ్యములు సోవిటుబలమును నిర్మూలము చేయుటకు విశ్వప్రయత్నములను జేసినవి. నూతన రాజ్యములను స్థాపించుటకు సైన్యవిమానముల నంపినవి. యుద్ధ పరికరముల నందజేసినవి. పెట్టుబడి పెట్టినవి. రుష్యాదేశమునందు నెపోలియనును బట్టిన దుర్దశయే మిత్రమండలి యాజ్ఞాపాలకులను పట్టినది. కాలక్రమమున సోవిటుల బలములు దేశద్రోహుల బలములను నిర్మూలము చేసినవి. డెనికిను కోల్చకు మొదలగు నాయకులు పరారులైరి. యుద్ధమునకు పూర్వము రుష్యాసామ్రాజ్యము 85,00,000 చదరపు మైళ్ల విస్తీర్ణమును 18,30,00,000 ప్రజలను గలిగియుండెను. ఇపుడు రుష్యారాజ్యము 50,00,000 చదరపు మైళ్ల దేశమును 12,00,00,000 ప్రజలను గలిగియుండును. స్వయంనిర్ణయ ధర్మానుసారముగ ఫిన్లాండు, పోలాండు, ఎస్థోనియ, లాట్వియ, లిథుయానియ, జార్జియ, ఉక్రెయిను, డాను, కూబను, అజర్బైజాను, ఆర్మీనియా రాజ్యములు స్వతంత్రరాజ్యములుగ నిర్మింపబడెను. ఈ రాజ్యములు రుష్యారాజ్యవిభజనమువలన విస్తీర్ణము తగ్గుటకును గారణమైనను స్వయంనిర్ణయ ధర్మప్రయోగ మవలంబితమై శేషించిన రాజ్యము నేకముఖముగనున తెచ్చుటకు సాధనంబులైనవి. సోవిటురుష్యాకు నమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములు జర్మనీ పోలాండు లిథుయానియ పారసీకము తుర్కీ ఆఫ్ఘనిస్థానము మొదలగు దేశములు సంధిని జేసికొనినవి. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యము వర్తకసంధిని చేసికొనినది. ఫ్రాన్సు రాజ్యము మాత్రము బిగియబట్టి నిలిచియున్నది. సోవిటు ప్రభుత్వము పారసీకమునకును ఆఫ్ఘనిస్థానమునకును చిరకాల లబ్ధములైన దేశములను తిరిగి సంక్రమింపజేసినది. పారసీకమునకు బాకీలను సయితము రద్దుచేసినది. మహమ్మదీయ ప్రపంచమును సోవిటుల యుదారప్రవృత్తి యాకర్షించుట సహజము. తురుష్కులకును రుష్యనులకును సంధినిబంధన లేర్పడినటులు వదంతి గలదు. సోవిటుల స్థితిగతులు గతసంవత్సరము నందు యూరపుఖండమునందు స్థిరపడినవి. సోవిటుల ప్రతిభ ప్రపంచశాంతికి వినియోగపడునదియొకను విప్లవమునకు వినియోగపడునదియును దుర్మతి సంవత్సర వ్యవహారములు నిర్ణయింపగలవు.

సోవిటులు బహుజనాధికారవిధాన స్థాపనమును ప్రకటించుచున్నను, వ్యవహారమునందు ముఖ్యాధికారులు నిరంకుశమార్గము నవలంబించుచున్న విధమును దేశవ్యవహారములు వ్యక్తముచేయుచున్నవి. క్రూరకార్యములును హింసావిధానములును ధర్మసంస్థాపనమునకు సాధనములు గాజాలవు. సోవిటులు ధర్మసంస్థాపనమునకు నిరంకుశప్రభుత్వ మవలంబించిన సాధనల నుపయోగించుచున్నారు గాని ప్రజాభిప్రాయమును గాని ధర్మబలమును గాని యుపయోగించుటలేదు. యూరపు రాజ్యముల కభ్యస్తమైన బాహుబల ప్రయోగమే సోవిటులకును నభ్యాసమగుచున్నది. సోవిటులు వారి ధర్మప్రతిపాదనమును లక్షలకొలది సైనికులమూలమున స్థాపించుచున్నారు. సోవిటుల నిరీక్షణము పాశ్చాత్యుల కభ్యస్తమైన భౌతికలాభముల మీదనే గలదు గాని సకల ధర్మములకును మూలమైన యాధ్యాత్మిక ప్రయోజనములందు లగ్నము గాలేదు. లోకమునందు ధనాధికారదాస్యము నిరంకుశాధికారదాస్యము శిథిల

మైనను ప్రజాశాసనవాస్తవము విపరీతాకారమును దాల్చి పరవశసంక్షోభమును కలిగించునని యూరపు రాజ్యముల పరిస్థితులు-నవ్యముగ రుష్యాదేశ పరిస్థితులు లోకమునకు బోధించుచున్నవి. గాంధిమహాత్ముడీయు పద్రవమునుండి భరతవర్షమును గాపాడుట కాధ్యాత్మిక సిద్ధాంతముల ననవరతము బోధించుచున్నాడు. భౌతిక వాసనలందు బడి పోరాడుచుండు వారల కాధ్యాత్మిక వాసనలు స్ఫురింపవు. ఈ సురసంపదల ననుభవించెడి వారికి దైవసంపద ప్రభావము గన్పట్టదు. గాంధిమహాత్ముడు సోవియటుల భౌతికవిప్లవమునుండి భరతవర్షము నుద్ధరించుట కాధ్యాత్మిక బలప్రభావములను సంస్మరింప జేయుచున్నాడు. లోకమునకు మోక్షము మాత్మబలము వలన గలుగగలదు గాని భౌతికాడంబరమున గలుగజాలదు. ఆధ్యాత్మిక ధర్మక్షేత్రమైన భరతఖండమునకు సోవియటుల యుపద్రవము కలుగదని దేశపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి.

బ్రిటీషుసామ్రాజ్యము

పరమేశ్వరానుగ్రహము బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునకు పరమోచ్చదశను గల్పించినది. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునకు గల పరపతి - ప్రతిష్ఠ - పలుకుబడి-లోకమునందు వేరొక సామ్రాజ్యమునకు లేదను సిద్ధాంతము నిర్వివాదాంశము. అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములు కొన్ని విషయములందు బ్రిటీషు ద్వీపముల శుభస్థితిని మించినను బ్రిటీషుద్వీపముల శుభస్థితి యద్వితీయము. బ్రిటీషుద్వీపముల యాదాయము 1918-19 వత్సరమున 120,0000,000 వ్యాపారము 200,00,00000 సవరనులు. తలఒకటికి ఆదాయము 26, వ్యాపారము 44 అస్సు 177 సవరనులు. యుద్ధానంతరము బ్రిటీషుద్వీపములకు 800,00,00 000 సవరనుల ఋణము నిలిచినది. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రముల వ్యాపారము బ్రిటీషుద్వీపముల వ్యాపారమును క్రమముగ దాటుచున్నది. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములకు బ్రిటీషుద్వీపములకు గల యప్పులందు మూడవవంతు మాత్రమే గలదు. బ్రిటీషు ద్వీపములకు గల యప్పులందు విశేషభాగ మితర రాజ్యముల పెట్టుబడికై వినియోగింపబడినది. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాంతర్భాగముల రాబడిని సంపదలను బ్రిటీషుద్వీపాదాయసంపదలకు జేర్చినపుడు బ్రిటీషుసామ్రాజ్యశుభస్థితి విశదమగుచున్నది. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యము 1,42,72,782 మైళ్లవిస్తీర్ణమును, 44,53,88,500 జనసంఖ్యను గలిగియున్నది. యుద్ధానంతరము 11,00,000 చదరపుమైళ్ళ దేశము 1,00,00,000 ప్రజలు బ్రిటీషు సామ్రాజ్యమునకు లభించినవి. సామ్రాజ్య మహావైభవము మాతృదేశమునందును అంతర్భాగములందును పరరాజ్యములందును మత్సరములను గలిగించుచున్నది. భూగోళమునందలి నాల్గవవంతు వైశాల్యమును జనసంఖ్యను గల బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునకు లాభమునకు దగిన భారమును గలదు. ప్రపంచమునందు సుస్థిరశాంతిని స్థాపించుటకు బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునకు గల యవకాశములు ఏయితరసామ్రాజ్యమునకును లేవు. ఇమ్మహాసామ్రాజ్యమునందు మానవపోషణమున కవసరమైన సకల సంపదలును గలవు. సకల మతములును గలవు. సకల సమపాయములును గలవు. ఈ యదృష్టస్థితియే జర్మనుల మాత్సర్యమునకును అమెరికనుల స్పర్థకును గారణము. కాని యాంగ్లేయుల కార్యనిర్వహణ దక్షత్వము వారి నింతవఱ కుద్ధరించినది. సంగ్రామఫలముగ సకల రాజ్యములందును మహాపరివర్తనము గలిగినది. సకలవ్యవస్థలందును పరివర్తనము గలిగి మానవ జీవితమునందు నూతనసంక్షోభము గలుగుచున్నది.

నవ నిరీక్షణము

ప్రపంచవ్యాప్తమైన పరివర్తనము మానవహృదయమునందు దాస్యభావవిచ్ఛేదమును జేయుటకు బూనుకొనుచున్నది. కర్మకారులు ధనపాశ బంధనములను ఛేదింప దలపెట్టుచున్నారు. పామరులు విద్యాధికార పాశబంధనమును శిథిలము చేయ యత్నించుచున్నారు. ప్రజలు నిరంకుశాధికార పాశబంధనములను తొలగించుటకు తలపడుచున్నారు. సామాన్యులు కుల పాశబంధములను నిర్మూలము జేయుటకు బూనుకొనుచున్నారు. పరాధీనజాతులు స్వారాజ్యస్థాపనమునకై తపనము జేయుచున్నవి. విశాల సామ్రాజ్యాధిపత్యముగల బ్రిటీషు ద్వీపములకే కష్టము లన్నియును గలుగుచున్నవి. ఆర్థికసమస్యలు, మతసమస్యలు, వ్యాపార సమస్యలు, అధికారసమస్యలు, స్వాతంత్ర్యసమస్యలు బ్రిటీషు సామ్రాజ్యమునందు ప్రచండవేగమున బయలువెడలుచున్నవి. బ్రిటీషుద్వీపములందు కార్మికవర్గము నూతనధర్మములను కార్మికుల వేతనములందు స్థాపించుటకు

సమకట్టినవి. బొగ్గుగనుల పనివాండ్రు లాభనష్టములతో నిమిత్తము లేకనే యుద్ధకాలమునందు గల వేతనము ప్రమాణవేతనముగ నుండవలయు నని కోరుచున్నారు. అధికారులు యజమానులు ప్రతిఘటించుచున్నారు. బొగ్గుపనివాండ్రు యానవాహనుల రైలుపనివాండ్రు నమ్మికట్టి వారి యభీష్టమును బడయగోరుచున్నారు. ప్రభుత్వము సంపూర్ణముగ బ్రతిఘటించుట కేర్పాటులను జేయుచున్నది. కార్మిక ప్రపంచమునందు కార్మికుల విజయము నూతన సిద్ధాంతమును స్థాపించి కార్మికవర్గ విజయమును స్థాపించగలదు. పనివాండ్రు పరిశ్రమాధికారుల లాభనష్టము లెటు లున్నను సుఖజీవనోపాధిని బడయుట కధికారమును గలిగియున్నారని నిర్ధారణ జేయ సమకట్టుచున్నారు. లాభములను పంచుటయును పెట్టుబడికి వడ్డీ నిచ్చుటయును నిర్వహణ ప్రతిఫలమును కర్మకారుల వేతనానంతరము నిర్ణయించదగిన విషయములు గాని పూర్వము నిర్ణయించదగిన విషయములు గావని స్థిరపడినయెడల సోవియిటుల సిద్ధాంతము కాలక్రమమున వ్యాపకమును గాంచునని నమ్మవలసి యున్నది. సకల సంస్థాపనలు మానవప్రయోజనమున కేర్పడినవి గాని కేవలము ద్రవ్యోపార్జనమున కేర్పడలే దని స్థిరపడవలసి యున్నది. ఈ ధర్మసంస్థాపనము మహాపరివర్తనమునకు మార్గము నేర్పరచగలదు. కార్మికవర్గము నందు గలిగిన సంచలనము మానవహృదయమునందు గలిగిన సంచలనమునకు నిదర్శనముగ నున్నది.

స్వాతంత్ర్యాభిలాష

కార్మికవర్గము ధనవర్గ పాశబంధవిమోచనమును గోరునటులు పరాధీనజాతులు పరాధీనపాశబంధ విమోచనమును గోరుచున్నవి. ఈజిప్టు చరిత్రము - అయిర్లాండు హత్యలు-భరతవర్షపు భావపరివర్తనము-స్వాతంత్ర్యాభిలాషకు నిదర్శనములు. ఈజిప్టునందు స్త్రీలు స్వాతంత్ర్యసిద్ధి కంతఃపురవాసమును బరిత్యజించి పురుషులతో గలిసి పాటుపడిరి. విద్యార్థులు విద్యాలయములను వదిలి ప్రజాప్రబోధమును గావించిరి. ప్రజలు పరమోత్సాహముతోఁ గష్టముల నెదుర్కొనిరి. నాయకులు కారాగృహవాసములను స్వర్గవాసమువలె స్వీకరించిరి. బ్రిటీషు ప్రభుత్వము నూరేండ్లనుండియును ఈజిప్టునకు స్వాతంత్ర్యమును ప్రసాదించుటకు వాగ్దానములను జేయుచుండెను. కాని ఏదో యొక కారణమున్నుపడి వాగ్దానభంగము గలుగుచుండెను. పరమోదారస్వభావమును గలిగిన గ్లాడుస్టోను మంత్రియును స్థిరనిర్ణయములను మార్చజాలకపోయెను. యుద్ధసమయమునందు సంగ్రామావసరములకుగాను ఈజిప్టు సంరక్షకదేశముగ నిరూపించబడినది. యుద్ధానంతరము గ్రేటు బ్రిటను రాజ్యబంధనములను బిగించినదే గాని సడలింపలేదు. ఐగుప్తులందు గలిగిన యావేశమును శాంతింపజేయుటకు మిల్నరుపంచాయతీసభ నియమింపబడినది. మిల్నరు ప్రభువు మోంటేగు చెమ్సుఫర్డు లవలంబించిన సంకుచితమార్గము నవలంబింపక దీర్ఘదృష్టితో సంపూర్ణ స్వరాజ్యస్థాపనము నాదేశించెను. అధికారపరపతుల కీమార్గము వెగటుగ నుండెను. చర్చిలు ప్రభృతులు స్వరాజ్యప్రదానమును ప్రతిఘటించిరి. ఆందోళనము ప్రబలినది. ఈజిప్టునందు చర్చిలు గారికి పరాభవము గలిగినది. ఇప్పుడు జగ్లులుపాషాగారు స్వరాజ్యస్థాపనాశయముతో వ్యవహార నిర్వహణమునకు బూనుకొనుచున్నారు. పర్యవసాన మంతి కాలముననే వ్యక్తము గాగలదు. ఆంగ్ల రాజనీతిజ్ఞుల సంకుచితస్వభావమును ఈజిప్టుదేశ వ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నవి.

ఐర్లాండు

అయిర్లాండు దేశ మిప్పుడు స్వరాజ్యప్రాప్తికి మహావేదన ననుభవించుచున్నది. సిన్ఫినరుల బలము శుక్లపక్షచంద్రునివలె దినదినాభివృద్ధిని బొందుచున్నది. సిన్ఫినరులు మూడువంతుల భాగములందు బ్రిటీషు ప్రభుత్వాధికారమును ప్రతిఘటించుచు స్వీయాధికారమును సాగించుచున్నారు. ప్రతికూలమైన అలస్టరు భాగమునందు సయితము సిన్ఫినరుల యధికారము వ్యాపించుచున్నది. సిన్ఫినరులు లోకమునకు స్వతంత్రరాజ్యస్థాపనమును బ్రకటించుచున్నారు. స్వాతంత్ర్యమునకై సిన్ఫినరులు జేయుచున్న హత్యలు దుర్ణయములు దౌర్జన్యకార్యములు పరమ విచారమును గలిగించుచున్నవి. గతసంవత్సరమునందు 2000 హత్యలు 20,000 దుర్ణయకార్యములు జరిగినవి. పరిపాలన విధానము యథార్థముగ సిన్ఫినరుల హస్తగతమైనది. పురపాలన సంఘములు మండలసంఘములు సిన్ఫినరుల హస్తగతములైనవి. వారు పన్నులను తీసికొనుచున్నారు. న్యాయవిమర్శనమును చేయుచున్నారు. దురంతకముల నొన

న్నచున్నారు. న్యాయస్థానములను పరశురామప్రీతి చేయుచున్నారు. పోలీసువారిని సైనికులను కాల్చిచంపుచున్నారు. ఏహాస్యముగ పన్నులను వసూలు చేయుచున్నారు. ఆంగ్లాధికారము శిథిలమగుచున్నది. బ్రిటిషు మంత్రివర్గము దుర్నయములను దుర్ణయములతో ప్రతిఘటించుటకు బూనుకొనుచున్నది. అల్లరులు హత్యలు జరిగిన ప్రదేశములందు ప్రభుత్వాధికారులిండ్లను తగులబెట్టుచున్నారు. ప్రజలకు భయభ్రాంతులను కలిగించి సిన్‌ఫీనులను నిర్జింపను ప్రభుత్వము తలపెట్టినది. ప్రభుత్వ విధానము స్వాతంత్ర్యప్రియులకు విషాదమును గలిగించుచున్నది. కార్మికవర్గము సిన్‌ఫీనరులకు సానుభూతినిజూపుచున్నది. సిన్‌ఫీనరులు ప్రతిఘటన దౌర్జన్యకార్యములకు వెలుపల స్వకార్య నిర్వాహణమునకు బూనుకొనుచున్నారు. ఐర్లాండు స్థితిగతులు బ్రిటిషు రాజనీతికి కళంకమును గలిగించుచున్నవి. సిన్ఫీనరులు స్వాతంత్ర్యప్రాప్తికి రెండు సాధనములను పూని పనిజేయుచున్నారు. మొదటి సాధనము అసహాయోద్యమము. రెండవది దౌర్జన్యము. అసహాయోద్యమ సాధనఫలముగ న్యాయస్థానములు విసర్జితములు. పార్లమెంటు ప్రతినిధులు కారాగృహములందు నివసించుచున్నారు. ప్రజలు పన్నుల నిచ్చుట మానినారు. ప్రత్యేక ధనాగారములను న్యాయస్థానములను స్థాపించినారు. దేశమును రక్షకభటశూన్యము చేయుచున్నారు. స్థానిక స్వపరిపాలన సంఘములను స్వాధీనము చేసికొని యున్నారు. పన్నులను విధించి వసూలు చేయుచున్నారు. ఈ వ్యవహార క్రమ మంతయును ఐర్లాండు దేశస్థుల కార్యదీక్షకును దేశభక్తికిని నిదర్శనముగ నున్నను, వారి దౌర్జన్యకార్యములు విషాద జనకములుగ నున్నవి. వారవలంబించిన దహనకార్యములు-దౌర్జన్యములు-హత్యలు-పాశ్చాత్యహృదయము నావరించిన పశుబలధర్మారాధనమునకు ఫలములుగ నున్నవి. ప్రభుత్వ మవలంబించిన ప్రతిఘటన విధానము నింద్యముగ నున్నది. ప్రభుత్వము శాసించిన స్వరాజ్యశాసనము నిరాకరింపబడుచున్నది. ఐర్లాండు ప్రజలు సంపూర్ణ స్వరాజ్యమును గోరుచున్నారు. మహాసామ్రాజ్య నిర్వాహణాభిమాన భరితమైన బ్రిటీషు ప్రభుత్వమీ యభిలాషను బ్రతిఘటించుచు ద్వేషభావమును దినదినాభివర్ధమానము జేయుచున్నది. అల్‌స్టరు సంరక్షణమునకును సామ్రాజ్యసంరక్షణమునకును ననుకూలమై సామ్రాజ్యాంతర్భాగస్థమైన స్వరాజ్యస్థాపనమును జేయుట క్షేమకరమని సామాన్యులు తలచుచున్నారు. భగవత్సంకల్ప పరిణామమును కాలము దెలుపగలదు.

అధినివేశస్థలములు

ఆఫ్రికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు బోథ పక్షము వారు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము నభిలషించుచున్నారు. ఈ పక్షబల మల్పమైనను స్వాతంత్ర్యభావాంకురముల స్థితికి నిదర్శనముగ నున్నది. కెనడాయందు స్వాతంత్ర్య సంకల్పము సిద్ధాంతమునందు గోచరము గాకపోయినను లక్ష్యమునందు గోచరమగుచున్నది. కెనడా కార్థిక స్వాతంత్ర్యము గలదు. ఇతర రాజ్యముల పదార్థముల మీదను వలె బ్రిటీషు పదార్థముల మీదను శుల్కారోపణాధికారమును గలిగియున్నది. వాషింగ్టను నగరమునందు స్వాయముగ రాయబారిని నియమించుట కధికారమును గలిగియున్నది. సంధి సభయందును స్వదేశ సంరక్షణమునందును ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును గలిగియున్నది. ఇతర రాజ్యములును కెనడా మార్గము నవలంబించుచున్నవి. మెసపొటేమియా అరేబియా పారసీక రాజ్యములు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును గోరుచున్నవి. బ్రిటీషు ద్వీపములు సామ్రాజ్యాంతర్గతములు స్వాతంత్ర్య వికాసమును పరస్పరాశ్రయముతో గోరుచున్నవి. సామ్రాజ్యవాసుల యజ్ఞములకు ఫలము స్వాతంత్ర్యము. స్వాతంత్ర్య లక్ష్యము భిన్నజాతులకు వారి సంస్కారమున కనురూపముగ గుదురుచున్నది. సామ్రాజ్యాభిమానులు భిన్న లక్ష్యములను నిర్లక్ష్యము చేయుచు స్వప్రయోజనముల రక్షణమునకు బూనుకొనుచున్నారు. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యము సామ్రాజ్యాంతర్భాగములందు గలిగిన మహాసంచలనము నెదుర్కొనవలసియున్నది. పనివాండ్రు స్వస్థానమునందు స్తంభనమును గలుగజేయ త్వరపడుచున్నారు. ఐర్లాండు విప్లవమయముగ నున్నది. మెసపొటేమియాయం దర్బుదముల ద్రవ్యము మునిగి పోవుచున్నది. వలస రాజ్యములు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య సౌధారోహణమును గోరుచున్నవి. ఈమహాస్వాతంత్ర్య సంచలన సమయమునందు భరత ఖండము పూర్వపు రీతిని కరములను ముకుళించుకొని కూర్చుండుట యసంభవమని ప్రాజ్ఞులు గ్రహించుచున్నారు.

స్వాతంత్ర్యము సంయోగము వర్తమాన సా

మ్రాజ్య స్థితి లక్ష్యము. భరతఖండ మితరరాజ్యముల వలె స్వాతంత్ర్య స్థితినే కోరుచున్నను సామ్రాజ్యాభిమానులకు విపరీతముగ తోచుచున్నది. స్వారాజ్య సంపాదనమునకు గాంధిమహాత్ముని యాదేశమునను భరతవర్ష మసాధారణ మార్గము నవలంబించుచున్న విధమును భారతజాతీయవ్యవహారపరిచయము విశదము చేయుచున్నది. విశ్వసంస్థాపనలను బ్రిటీషుసామ్రాజ్యసంస్థాపనలను నావరించి మహాసంచలనము భరతఖండము నావరించిన నవయుగనిర్మాణమునకు ప్రజలను ప్రేరేపించుచున్నది. ఆత్మవిశ్వాసము లేని మహాజనులు నవశక్తివిలాసములను కనుగొనలేక ప్రతిఘటన కార్యములను జేయుచు విచిత్రమార్గము నవలంబించుచున్నారు. సంశయాత్ములు మహాశక్తిని సందర్శించి సంశయముల బోనాడి యాత్మసామ్రాజ్యమును బడయుదురు గాత!

భరతఖండము

భారతాయతనమైన భరతఖండము కర్మక్షేత్రము, పుణ్యభూమి. ఈ పుణ్యక్షేత్రము రాజులు మారినను రాజ్యములు చెడినను సంపదలు పోయినను నవిచ్ఛిన్నముగ నాత్మసామ్రాజ్యము ననుభవించుచున్నది. పరదేశాక్రమణమును జేసి మహాసామ్రాజ్యములను స్థాపించి అస్సీరియా గ్రీసు రోము పారసీకము సామ్రాజ్యములు నామమాత్రావశిష్టము లైనవి. గ్రీసు రోమక సామ్రాజ్యములు సౌందర్యకళను ధర్మశాస్త్రమును లోకమునకు బ్రసాదించిన విధమును పాశ్చాత్యపండితులు ప్రశంసించుచు గొనియాడుచున్నారు. భౌతికప్రయోజనముల కేర్పడిన యీ ప్రాచీన సామ్రాజ్యములు స్వోద్ధరణమునకును పరోద్ధరణమునకును నిరుపయోగములై కాలక్రమమున క్షీణించినవి. సామ్రాజ్యాధిపత్యము భోగాభిలాషను వృద్ధిజేసినది. భోగభాగ్యాభిలాష మహావిప్లవమునకు గారణంబుగ బరిణమించినది. పెరిక్లీసు కాలమునందు గ్రీసుదేశము భోగభాగ్యములతో మునిగి తేలుచువిలయమార్గమును బట్టెను. నీరో చక్రవర్తి కాలమునందు రోమకసామ్రాజ్యమునం దతివ్యాపకమును గాంచిన భోగమహాతరంగములు సామ్రాజ్యవిప్లవమును గలుగజేసినవి. మద్యపానము వర్ధిల్లినది. వ్యభిచారప్రవాహము హద్దులను దాటినది. వస్త్రధారణ మతమానవ్యాపనమున కుపయోగపడినది. ఆ దివ్యమందిరములు దివ్యాంబరములు దిగంబరాకారములు మద్యపానములు నృత్యగీతములు మహాభీభత్సజనకములై మహాప్రళయమును గలిగించినవి. సామ్రాజ్యాంతర్భాగముల సంపదలు సామ్రాజ్యాధిపతుల భోగములకు బలవంతముగ గొంపోబడినవి. ఆసియాఖండ సంపదలు రోమునగరమునందు నివాసమును గైకొనినవి. మలయచందనఖండములు, మరాళవితానములు, చీనాంబరములు, సన్నసెల్లాలు, సుగంధద్రవ్యములు, రత్నకంబళములు, దంతాభరణములు రోమునగర వాసమును స్వీకరించినను కర్మకారుల నైపుణ్యము వికసించినది గాని క్షీణింపలేదు. రోమునగరము తగులబడుచున్నను నీరోచక్రవర్తి నిశ్చలుడై వ్యభిచారమునందు మునిగి తేలుచుండెను. గ్రీకురోమకకళాదక్షులు నిర్మించిన విగ్రహము లంగవిపాకమును బ్రదర్శించుటయందు పేరొందినవిధమున నాత్మ విపాకమును బ్రదర్శించుటకు వినియోగపడకుండెను. క్షురము లైన కండరములు మాంసపేశలములు జానువులు బాహువులు నేత్రములు కర్ణములు నాసాపుటములు ఫాలప్రదేశములు కళాభిజ్ఞులదృష్టి నాకర్షించినటులు అక్షరమైన యాత్మ యాకర్షింప జాలకుండెను. రూపవైభవమునకు జూపిన శ్రద్ధ భావవైభవమునకు బ్రసరింపకుండెను. భౌతికరూపవ్యామోహము సామ్రాజ్యవిలయమునందు బరిణమించినది. సామ్రాజ్యనిర్మాత లవలంబించిన మార్గమునే సామ్రాజ్యభక్షకులును అవలంబించిరి. యూరపురాజ్యముల సభ్యత్వము రోమక సామ్రాజ్యసభ్యత్వాధారమున నిర్మితమై యామార్గమునే యవలంబించినది. కళలు పరిశ్రమలు స్వారస్వతము మతము పాశ్చాత్యరాజ్యములందు భౌతికమూలములైన బహిరంగసాధనాధారముల ననుసరించి వికసించినవి. కళలకు ప్రధానము రూపముగాని భావముగాదు. పరిశ్రమల కాధారము భాగ్యముగాని సౌఖ్యముగాదు. సారస్వతమునకు మూలము భోగముగాని త్యాగము గాదు. సహజసంపదలకై పరితపించెడి జాతుల కిట్టి భౌతికలాభాపేక్షయుండు సహజముగ గలుగుచుండును కళలు పరిశ్రమలు సారస్వతము భరతఖండమునందు భిన్నమార్గము నవలంబించి వికసించినవి. భారతీయు లక్షరమైన భావసామ్రాజ్యాధారమున. వికాసమార్గముల నవలంబించిరి. పాశ్చాత్యులు పరదేశాక్రమణమునకు ఆయుధములను వాణిజ్యమును మతబోధకులను వినియోగించిరి. వ్యాపార

స్థులు చేయుచుండిరి. పాశ్చాత్యదేశస్థులను మతబోధకులను గమనించుచుండిరి. రక్తదాహాధ్యాయములు వెంట వెంట వచ్చుచుండెను. వ్యాపారసంబంధములకై గతశతాబ్దియందు పాశ్చాత్యరాజ్యములు గావించిన హత్యలు క్రూరకర్మలు మొదలగు దుర్మార్గములు భావికాల చరిత్రకారులు మహాపాతకములుగ నిర్ణయింపగలరు. ఓ నాగరకదేవీ! నీపేరు పెట్టి ఎన్ని ఘోరపాపముల కొడిగట్టుకొనిరి? ఎందరిని బిక్షకులుగా చేసిరి? ఎందరిని హింసించిరి? ఎన్ని మహాసంగ్రామములను దాపరింప జేసిరి? గతశతాబ్దిచరిత్రము తిలకించునప్పుడు మానవహృదయమునుండి దుఃఖతరంగములు పొంగి పొరలును గదా! మానవుల ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానము మానవ వికాసమునకు గాక మానవసంహారమునకు వినియోగపడినది గదా! మానవుల మహాసంపదలు మానవ వినాశమునకు సాధనంబులై మారణయంత్రనిర్మాణమునకు వినియోగపడినవి గదా! గతించిన మహాసంగ్రామమునకు వివిధదేశములు వినియోగించిన సంపదల గణనము నెవరు నిర్ణయింపగలరు? యూరపురాజ్యములు మూడు వేండ్లు కూడబెట్టిన సంపదలన్నియు నాలుగేండ్లలో మంటగలిసినవి. ఒక బ్రిటీషురాజ్యము యుద్ధమునకుగాను స్వంతాదాయము గాక గతశతాబ్దినుండి - స్వదేశమునందు 6,55,076,18 విదేశములందు 1,27,87,16,405 సవరనులు మొత్తము 7,82,94,76,724 సవరనుల నప్పు చేసినది. అప్పులకు సంవత్సరమునకు 83,20,83,707 సవరనుల వడ్డీ నిచ్చుచున్నది. గ్రేటుబ్రిటను ఆదాయము ప్రస్తుతము 24,00,00,00,000 సవరనులుండుననియును అందు 8,50,00,00,000 సవరనుల సంపదలు నాశనమయిన వనియును ఆర్థికపండితుడు ఎడ్గరు క్రామండుగారు గుణించిరి. ఫ్రాన్సు 6,30,00,00,000 జర్మని 8000000000 ఇటలి 8386 000000 సవరనుల నప్పును గలిగియున్నవి. ఫ్రాన్సు నాలుగవపాలు జర్మని మూడవ ఇటలి అయిదవ వంతు సంపదలను నష్టపడినవి. జపాను సంపదలు రెట్టింపు పెరిగినను అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రముల సంపదలు 100-కి 50 వంతున పెరిగినను సంపదలకు గలిగిన నష్టము ప్రజాయుద్ధపరిశ్రమలును విస్మయము గలుగజేయును. యుద్ధరంగములందు చేరిన 6,00,00,000 ప్రజలయందు 70,00,000 సైనికులు పరలోకమున కేగిరి. ఈమహాలయ మంతయును నాలుగేండ్లయందు జరిగినది. జాతీయాహంకారమునకు బలి మైన జీవముల సంక్షోభము నెవరు వర్ణింపగలరు? ఈ మహాసంక్షోభము సర్వజ్ఞుడైన పరమేశ్వరునకు తెలియును.

రాజ్యాధిపత్యమువలె ధనాధిపత్యమునకును పాశ్చాత్యరాజ్యములు మహాసంక్షోభమును గలుగజేసినవి. సంపత్కాముకులు బానిసతనమును స్థాపించి మానవులను హింసాపాలు చేసిరి. పనికల నిర్మించి క్రూరకర్మల నొనరించిరి. ఆ ధనపద్ధతి నవలంబించి మానవులను పశుప్రాయులను జేసిరి. కర్మాగారములను నిర్మించి కూలిబొమ్మలను జేసిరి. పాశ్చాత్యులు స్వదేశస్థులను బెట్టినబాధలు మానవసంఘములను [illegible] చేయుచున్నవి. మానవులు [illegible] లను సంహరించి దేశాక్రమణమును జేసికొనిన విధమునను నాగరికులుండనున్న నితరప్రాంతములందును స్వదేశస్థులు [illegible] చేయుచుండిరి. కాంగోయందు జేసిన విచిత్రవధలు పాశ్చాత్యహృదయమునందు నేటికిని సంతాపమును గలుగజేసినవి. భాగ్యభోగములే పరమావధిగ నున్న నాగరికులగు పాశ్చాత్యరాజ్యములు ఇప్పుడనుభవించుచున్నవి. ధనాధిగమనాభిలాష పాశ్చాత్యరాజ్యములను దగ్ధపటలము చేసినను ధనప్రభావమునకు భంగము గలుగలేదు. ఆంగ్లదేశమునందు కర్మకారులు ధనాధిపత్యమునకు మహాప్రయత్నములను చేయుచున్నారు. రుష్యాయందు సోవియటులు ధనాధిపత్యమును నిర్మూలము చేసి ధనరాజ్యమునే స్థాపించుచున్నారు. మానవుల కన్నముతో ముక్తి గలుగదు. అక్షరాభ్యాసముతో వివేకము గలుగదు. భోగములతో సంతృప్తి గలుగదు. అయినను సోవియటులు పాశ్చాత్యానుభవమునకు సిద్ధమైన భౌతికసాధనముల మూలముననే నవయుగనిర్మాణమునకు బూనుకొనుచున్నారు. కర్మకారులు సోవియటులమార్గముననే ధనాధిపత్యమును సాంఘికపరివర్తనమును జేయ గోరుచున్నారు. పాశ్చాత్యదేశములు సుఖశాంతులకు బాహ్యప్రపంచమునందు లగ్నమగుచున్నవి. ఆత్మోపలబ్ధికి ప్రతికూలమైన బాహ్యప్రపంచాధిపత్యము నిరర్థకమని యేసుక్రీస్తు చేసిన ఉపదేశము క్రైస్తవరాజ్యముల దృష్టిపథమునుండి యంతర్థానమైనది. బాహ్యప్రపంచాధిపత్యము జీవితపరమార్థముగ బరిగణింపబడుచున్నది. బలముగ సంపదలు పొందినట్లు బాహ్యప్రపంచాధిపత్యమును బడయుటకు వినియోగపడుచున్నవి. పాశ్చాత్యులు బాహ్యప్రపంచాధిపత్యకాముకులై సామ్రాజ్యములను స్థాపించిరి. యంత్రములను నిర్మించిరి.

సంపదలను గడించిరి. పరిశ్రమలను నెలకొలిపిరి. వాణిజ్యమును వ్యాపింపజేసిరి. భాగ్యభోగాభిలాషను లోకమునందు వ్యాపింపజేసిరి ధనాధిపత్యము వాణిజ్యాధిపత్యము సైన్యాధిపత్యము మహత్త్వమునకు చిహ్నములుగ బరిణమించినవి. సర్వాధిపత్యమునకై ఫ్రాన్సు ప్రయత్నించి నిష్ఫలత్వమును పొందినది. జర్మని ప్రయత్నించి యధోగతిపాలైనది. సోవియటు రష్యా సర్వసమత్వమును స్థాపించుటకు బ్రయత్నించుచున్నది. మహాసామ్రాజ్యాధిపత్యమును వహించుచున్న బ్రిటీషు సామ్రాజ్యము శాంతిస్థాపనభారమును నవయుగనిర్మాణభారమును వహించుట కవసర మేర్పడినది. ఈ సందిగ్ధసమయమునందు సామ్రాజ్యవ్యవహారనిర్వహణము దుర్భరముగ నున్నది. సామ్రాజ్యమునందు కలవరమునకు గారణములు ప్రబలుచున్నవి. సామ్రాజ్యాభిమానము దృఢతర మగుచున్నది. లాయిడుజార్జి మంత్రివర్గము చతుర్విధోపాయములను సామ్రాజ్యాభిమానమును సంరక్షించుచున్నది. సమ్మెట్లు - కలహములు - ప్రతిఘటనములు - ప్రబలుచున్నను మంత్రివర్గము ప్రతిష్ఠకై యధికారరక్షణమునకు జేసికొనుచున్నది. పాశ్చాత్యపరిపాలనము - పాశ్చాత్యసంసర్గము - పాశ్చాత్యశిక్షణము - పాశ్చాత్యనాగరికత్వము - ప్రాచ్యదేశములకు నపారమైన భోగభాగ్యాభిలాషను గలుగజేసినవి. పాశ్చాత్యుల రాజసము రాచరిక యహంకారము ప్రజలయందు సమ్మోహమును పుట్టించినది. భాగ్యభోగారాధనాభిలాష [illegible] పోయి [illegible] మంతరించి [illegible] ఆధ్యాత్మిక [illegible] తననుండి పోయి [illegible] వెలిగినవి. [illegible] బ్రిటీషుపరిపాలనము [illegible] విషయవాసనలందు ముంచినవిధమునను నిత్యానందకరము [illegible] నిదర్శనములుగ నున్నవి.

బ్రిటీషుపరిపాలన

భరతఖండము బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునకు మకుటమను ప్రసిద్ధనామమును బడసినను, సామ్రాజ్యాంతర్గత రాజ్యములందు నీచదశ ననుభవించుచున్నది. భరతఖండము సకలసంపదల కాకరంబయ్యును మహాదారిద్ర్యము ననుభవించుచున్నది. దివ్యౌషధులకు నిలయంబయ్యును మహావ్యాధులకు నిలయముగనున్నది. ప్రాచీనసభ్యతను గలిగియుండియును విజాతీయసభ్యతను గోరుచున్నది. ముప్పదిమూడుకోట్ల ప్రజాబలమును గలిగియుండియును పరాధీన యైనది. ధార్మికసామ్రాజ్యమునకు నిలయ మయ్యును నర్థసామ్రాజ్యమునకు మంగళములను పాడుచున్నది. ఆత్మవిభూతిని అపారముగ గాంచియును భౌతిక విభూతులకు దాస్యము చేయుచున్నది. తల్లీ! నీ మహావిభూతులను నీ బిడ్డలకుజూపి యాత్మవిశ్వాసమును బ్రసాదింపరాదా? కైలాసశిఖరము - గంగాజలము - కాశీగోదావరులు(?) - సస్యశ్యామలము - దిల్వారాలయము - తాజమహాలు - చీనాంబరములు - కోహినూరువజ్రము - గీతాశాస్త్రము - శ్రీకృష్ణప్రభావము - నీదివ్యస్వరూపవిభవమును వెలువరించుచున్నను కన్నులు గలిగియును చూడజాలకున్నారు గదా! శ్రీకృష్ణుడు భారతరణరంగమునందు విజయునకు జేసిన ధర్మోపదేశము సమ్మోహావస్థయందనవరతము స్మరణీయముగ నున్నది. శ్రీకృష్ణకర్మయోగోపదేశమును లోకమాన్య బాలగంగాధరుడు చేసి సంశయవిచ్ఛేదనము చేసి యమరత్వమును బడసెను.

లోకమాన్య బాల గంగాధర తిలకు

శ్లో. క్లైబ్యం మాస్మగమః పార్థ నైతత్త్వయ్యుపపద్యతే
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వోత్తిష్ఠ పరంతప.

మహాకార్యనిర్వహణమునకు ముఖ్యతరము. అందునను మహాపరవశులైన ప్రజలకు దుష్కరతరము. అర్జునుడు మహారథుడు. ధనుర్విద్యాదక్షుడు. మహాబాహుడు. ధర్మజ్ఞుడు. మహాతపంబు చేసి మహాదేవానుగ్రహమొప్పించి పాశుపతాదిదివ్యాస్త్రములబడసెను. [illegible] భయవిహ్వలచిత్తుడై [illegible] సంగ్రామమునుమాని [illegible]దలచెను. శ్రీకృష్ణుడు యోగప్రతాపము నుపదేశించి కర్మప్రవృత్తుని జేసి విజయమును బ్రసాదించెను. మహాబలసంపదను గలిగియుండి పరవశమైన భారతహృదయసమ్మోహమును బాపుటకు తిలకు మహాశయుడు స్వరాజ్యమంత్రోపదేశము చేసి ప్రజలదాస్యవాసనలను బడసెను. స్వరాజ్యము నాజన్మస్వత్వము - అని సర్వజనముగ [illegible]దించి కష్టములపాలైన భారతీయులందు లోకమాన్య డగ్రేసరుడుగ నున్నాడు. తిలకుమహారాజు మహాసామ్రాజ్యమును స్థాపించిన మహారాష్ట్ర దేశస్థుడు. రాష్ట్రము నేలిన బ్రాహ్మణకులజుడు. మహాపండితుడు. సంస్కృత మహారాష్ట్రాంగ్ల భాషలందు మంచిపండితుడు. పాశ్చాత్యవిద్యాసంపన్నుడైనను సనాతనజన్మసంస్కారవాసనలనుగలిగియుండెను. దేశమునకు పరిపాటి

రైన న్యాయశాస్త్ర పాండిత్యమును గడించియును న్యాయవాదివృత్తి నవలంబించి యుండలేదు. యౌవన దశయందే తన ప్రజ్ఞాసంపదలను దేశసేవకై వినియోగించుట కుపక్రమించెను. పత్రికలను నిర్వహించెను. పాఠశాలలను స్థాపించెను. సంబోధనములను జేసెను. కేసరిస్వాతంత్ర్యసింహగర్జనము ననవరతము చేయుచు నధికారహృదయమునకు భయమును గలిగించెను. రాజభక్తిరాహిత్యము రాజద్రోహమను నపూర్వధర్మప్రవచనము తిలకుమహాశయునకై యేర్పడినది. శిక్షాస్మృతియందు 124 ఏ నిబంధన రాజద్రోహోపద్రవమును సంహరించుటకు గల్పింపబడినను, రాజభక్తి మాత్రము పెరుగలేదు. అవమానములు - పరాభవములు - శిక్షలు - లోకమాన్యుని వజ్రసంకల్పమును ప్రస్ఫుటము చేసినవి కఠినశిక్షలు స్వరాజ్యావసరమును వ్యక్తముచేసినవి. భారతీయులు స్వదేశమునందు స్వపరిపాలనమును బడయ గోరుట రాజద్రోహమని నిర్ణయింపబడినప్పుడు, భారతహృదయమునం దాత్మగౌరవ మస్తమించిన దని సువ్యక్తమైనది. బ్రిటీషుప్రభుత్వము విన్నపములను చక్కగ నాలకించును. సభావేదికలనుండి స్వాతంత్ర్యవిమర్శనములను జర్చించుట కంగీకరించును. ఉన్నతోద్యోగములు నిచ్చుటకు పూనుకొనును. బిరుదములతో సత్కరించి యుపలాలన జేయుటకు ప్రయత్నించును. ఆత్మవిశ్వాసజనకములైన భావములందును కార్యములందును రాజద్రోహమును ఆఘ్రాణించును. శివాజీవర్ధంత్యుత్సవములు నవరాత్రిపాటలు - జాతీయగీతములు - రాజద్రోహజనకములుగ బరిగణింపబడి ప్రభుత్వాగ్రహమునకు బాత్రములైనవి. బాలగంగాధరతిలకు ప్రభుత్వాగ్రహమును నిశ్చలచిత్తముతో నెదుర్కొని ప్రజాహృదయపీఠమునందు శాశ్వతపథము నధిష్ఠించెను.

ఆంగ్లేయులు రాజనీతియందు చతురులు. సమ్మోహనాస్త్రప్రయోగమునందు సమర్థులు. ప్రజ్ఞావంతులకు భోగభాగ్యలాభములను సమకూర్చి నిరాయుధులను జేయుచుందురు. ఉద్యోగముల నొసగి యామోదమును గలుగజేయుచుందురు. భేదములను గల్పించి విడదీయుచుందురు. దండించి భయమును గలిగించుచుందురు. వెఱపించి నిర్లేపత్వమును పుట్టించుచుందురు. బుజ్జగించి వశపరచుకొనుచుందురు. దేశభక్తుఁడు గోపాలకృష్ణగోఖలే రాజనీతివాగురలందుఁ జిక్కి ప్రతిభను గోల్పోయెను. తిలకుమహారాజునందు కర్మవైరాగ్యయోగములు మేళగించినవి. ప్రాచ్యసంస్కారసంజనితమైన భావక్షేత్రమునందు పాశ్చాత్యసంస్కారసంజనితములైన కర్మబీజములు ఫలించినవి. వైరాగ్యోపహతమైన భారతహృదయమునందు నిర్లేపత్వము గలిగినది. బాలగంగాధరుఁడు నిర్లేపత్వమును నాశనముచేసి కర్మక్షేత్రమునందు ధర్మబీజమును వికసింపజేయ సమకట్టెను. గీతారహస్యమునకు కర్మయోగనామకరణము తిలకుమహాశయుని జీవితవిలక్షణమునకు బ్రమాణముగ నున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడు కురుక్షేత్రమునందు మహాసంగ్రామారంభమునందు విజయునకు జేసిన హితోపదేశమునే ఆత్మధర్మమును మఱచిన భరతపుత్రున కుపదేశించి హృదయోద్ధరణమును జేసెను.

శ్లో॥ క్లైబ్యం మాస్మగమః పార్థ నైతత్త్వ య్యుపపద్యతే
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వోత్తిష్ఠ పరంతప.

భారతసంస్కారప్రవాహమును చిరకాలపరాధీనత్వము శుష్కింపజేసినది. దైన్యోపహతమైన ప్రజాహృదయము నిర్లేపత్వమును వహించినది. వ్యాసవాల్మీకి కాళిదాస తిక్కనాది మహాకవులను శ్రీరామకృష్ణాద్యవతార పురుషులను నారదజనకశుక విద్యారణ్య వివేకానందాది తత్త్వజ్ఞులను విజయ పృథ్వీరాజ కృష్ణదేవరాయాది వీరులను గనిన మహామాత గొడ్డుపోయినది. ముప్పదికోట్ల ప్రజాహృదయము జడత్వమును దాల్చినది. భారతమహాహృదయము మాయా[illegible] నిరాకారస్వభావమును బొందినది. దైవాధీనభావ నిష్క్రియత్వ[illegible] బొందినది. మానవధర్మము నామమాత్రావశిష్టమైనది. పాశ్చాత్యసంసర్గము మహావ్యామోహమును గలుగజేసినది. రైలుమార్గములు మోటారుబండ్లు న్యాయస్థానములు విద్యాలయములు సన్నసెల్లాలు సారాయములు బిరుదములు భారతహృదయమును సమ్మోహసాగరమున ముంచినవి. సమ్మోహము హృదయదౌర్బల్యమును గలుగజేసినవి. దుర్బలహృదయమును రక్షకభటులు సైనికబృందములు తుపాకులు ఫిరంగులు [illegible] యధికారప్రతిభ స్వతంత్రచేష్టావిరహితముగ చేసినవి. ఉద్యోగవ్యామోహము గౌరవవ్యామోహము పారతంత్ర్యభావమును బలపఱచినవి. స్వాతంత్ర్యభావము తలయెత్తినపుడు రాజద్రోహశాసనాస్త్రము ప్రయుక్తమై సర్వసంహారమును చేయుచుండెను. సభావేదికలనుండి పంపెడి నివేదికల కధికారవర్గము ప్రత్యుత్తరములను నొసంగుచు నభయ

దానములను జేయుచుండినది. జాతీయమహాసభ యవలంబించిన విజ్ఞప్తివిధాన మధికారవర్గామోదమును బడయుచు వచ్చినది. శ్రీ విక్టోరియామహారాజ్ఞి శ్రీ ఎడ్వర్డు జార్జి సార్వభౌములు మహాశాసనపత్రములను బ్రకటించిరి. శాసనపత్రాంశములు కేవలము గ్రంథస్థములై ప్రయోగమునం దపురూపముగనుండెను. ఆంగ్లవర్గాధికారసహాయము జీవనప్రవాహమునకు మూలసాధనముగ నుండెను. భారత జాతీయమహాసభా స్థాపనమున కాంగ్లాధికారులు మూలకారకులు. జాతీయమహాసభాచారిత్రమునందు హ్యూము వెడరుబరనునామములు చిరసంస్మరణీయములు. హ్యూముగారి సహాయప్రోత్సాహములే జాతీయమహాసభను స్థాపించుటకు పరమసాధనములుగనుండెను. అధికారవర్గ మెంతస్వల్పాధికారశకలము నొసగినను భారతీయులు మహాభాగ్యముగ బరిగణించి ధన్యవాదములను సమర్పించుచుండిరి. ప్రభుత్వవర్గ మొక మండలాధికారునిగ భారతీయుని నియమించిన, దిగ్విజయము గలిగినటు లానందించుచుండిరి. ప్రభుత్వవర్గము మిత్రభేదమార్గము నవలంబించి హిందూమహమ్మదీయులను ప్రత్యేకముగ వేరదీసి పరిపాలించుచు ప్రజలకు సంతసమును గలుగజేయుచుండిరి. మహమ్మదీయు లధికారవ్యామోహమున మునిగి భారతీయుల ధిక్కరించుచుండిరి. భారతీయు లాత్మప్రత్యయము లేక పరావలంబనముననే రాజ్యాంగసంస్కరణములను పొంద గోరుచుండిరి. ఈ రాజ్యాంగధర్మప్రవర్తకులందు గోపాలకృష్ణగోఖలే యగ్రగణ్యుడుగ నున్నాడు. మింటోమోర్లె సంస్కరణములతో గోఖలే యుగము ముగిసినది. దేశసేవకై జీవితమును సమర్పించిన గోఖలె రాజ్యాంగములందు భారతీయులవిస్సహాయత్వమును గ్రహించెను. ఆయన పరావలంబనమే తరణోపాయ మని నమ్మి ప్రజాహితజీవనమునం దధికారసహాయము నధికతరముగ నభిలషించుచుండెను. స్వాతంత్ర్యతత్త్వములను బ్రకటించినను పరావలంబనోపాయమునందు విశ్వాసమును గలిగియుండెను. గోపాలకృష్ణగోకలె కేవలము పాశ్చాత్యవిద్యాసంభవుడు. ఆయన జీవితమునందును సిద్ధాంతములందును పాశ్చాత్యసంసర్గసంజాతములైన భౌతికలక్ష్యము లనవరతము గోచరంబగుచుండును. మిల్లు స్పెన్సరు హక్సలివాకరు మొదలగు పాశ్చాత్య పండితుల సిద్ధాంతములు గోకలె ప్రజాహిత జీవనసిద్ధాంతములకు సాధనంబులుగ నుండెను. సక్రమాందోళనము వారిదృష్టికి లక్ష్యముగ నుండెను. స్వాతంత్ర్య నిరోధక రాజద్రోహ సభాశాసనము ముద్రణశాసనమును గోకలె యామోదమును బడసినవి. ఆశాసనములు దేశమునకు గలుగజేసిన యనర్థపరంపరలు పరావలంబనలక్ష్యమునకు ఫలములుగ బరిణమించినవి. గోపాలకృష్ణ గోకలెగారి పరావలంబన లక్ష్యము వారి యద్భుత ప్రజ్ఞాపాండిత్యములకు దగిన ప్రయోజనమును సమకూర్పనివిధమును దేశవ్యవహారములు వ్యక్తము చేసినవి. భారతహృదయస్వరూపము పరిస్ఫుటముగుటకు బరావలంబనవృత్తి యస్తంగతమై యాత్మావలంబనవృత్తి యుదయించుట యవసరంబయిన విధము వర్తమానపరిస్థితులు సువ్యక్తము చేసినవి.

గోకలేకాలమునందే దాదాభాయి నౌరోజి కలకత్తా కాంగ్రెసునందు స్వరాజ్యధ్వజమును స్థాపించెను. స్వరాజ్యసిద్ధి కాత్మావలంబనమే మూలసాధనమను భావము వంగదేశ విభజనానంతరము ప్రజాహృదయమునం దంకురించెను. ఆయంకురములను పోషించుటకు లోకమాన్యతిలకు మహారాజు తనజీవితమును సమర్పించెను. వంగయువజనవర్గము స్వరాజ్యమును పాశ్చాత్యప్రవృత్తి కనురూపమైన హత్యాదిమూలమునను దౌర్జన్యపద్ధతులసాధనమునను నుపార్జించుట కుపక్రమించినది. నిర్లేపత్వాదియుత్తమైన భారతహృదయమునకు యువజనహృదయోద్రేకము మహాస్పందనమును గలిగించినది. భారతహృదయమును స్వదేశాభిమానమావహించినది. స్వరాజ్యప్రాప్తి కాత్మావలంబనమే శరణ్యమని భారతహృదయము కనుగొనినది. భారతహృదయభావమును లోకమాన్యుడు స్వీయచరిత్రయందును కర్మయోగశాస్త్రమునందును బ్రతిపాదించెను. స్వరాజ్యము భారతీయజన్మస్వత్వమని సింహనాదము నిరంతరమును జేయుచు మిత్రుల తిరస్కారమునకును శత్రువుల పరిహాసములకును అధికారుల దండనమునకును బాల్పడి ఆత్మావలంబనయోగమహిమను భారతజాతి కుపదేశించి బాలగంగాధరతిలకు లోకమాన్యతను బడసెను. శ్రీకృష్ణులు కురుక్షేత్రమునందు మహాయోగ ప్రభావమును విశదముచేసి విజయుని సమ్మోహమును బాపి యోగారూఢుని జేసినవిధమున తిలకు మహాశయుడు కర్మయోగము నుపదేశించి భారతహృదయ సమ్మోహమును బాపెను. భారతీయులను "ఉత్తిష్ఠ జాగ్రత నిబోధత"యని సంబోధించెను. కర్మయోగ

మునకును ధర్మారాధనమునకును సనాతనంబైన భాగవతధర్మమునందు సమన్వయము చేసి యోగరహస్యమును వ్యక్తము చేసెను.

ప్రపంచ ప్రవృత్తియందు సృష్టిస్థితిలయములు మూడును సువ్యక్తముగ నున్నవి. సృష్టి విలయమును విలయము సృష్టిని దివారాత్రముల రీతిని ననుగమించుచు ప్రపంచవికాసమునకు దోడ్పడుచున్నవి. విలయము వికాససాధనంబైనను మహాకంపమును ధీమంతుల హృదయములందును గలుగజేయుచున్నది. కర్మక్షేత్రమునందు హింసాహింసల ధర్మరహస్యమును నిర్ణయించుట గహనము. ధర్మవ్యాధోపాఖ్యాన మీధర్మసూక్ష్మమును విశదము చేయుచున్నది. ధర్మవ్యాధునకు మాంసవిక్రయము జీవనసాధనంబుగ నుండినను ధర్మచ్యుతి గలుగలేదు. ధర్మాధర్మవేదియైన ధర్మవ్యాధుడు నిరంతరవేదాధ్యయన పరాయణుండైన బ్రాహ్మణునకు ధర్మరహస్యమును తెలిపి కృతార్థుని జేసెను.

ఆ. విను మహింస ధర్మ-వితతి కెల్లను మేటి
యదియు సత్యయుక్త-మైన వెలయు
నదియు శిష్టచరిత-లందు సత్యము కను
గొనెడి [illegible] శ్రుతుల-నరసి బుధులు.—భా. అ.

ధర్మాచరణమునందు హింసాహింసల స్వభావస్వరూపములను నిర్ణయించి స్వారాజ్యమహాసంకల్పమును జేయుటకు విధానమును గీతారహస్యమునందు లోకమాన్యుడు వ్యాఖ్యానము చేసెను. స్వార్థపరత్వమును [illegible] సాధనము గాని పరావలంబనము [illegible] గాను [illegible] సాధనమునను [illegible] జాతీయ వ్యక్తిత్వమును స్థాపించుటకు బ్రయత్నించినది. కాని ప్రయత్నములకు దగిన ప్రతిఫలము గలుగలేదు. వంగ యువజనవర్గము పరసంహార సాధనమునను పరావలంబనమును నిర్మూలము చేయ బట్టినది. తిలకు మహాశయుడు పరావలంబనదృష్టిని నిర్మూలము చేయుటకు ఆత్మావలంబనధర్మమును బోధించెను. స్వధర్మసాధనమైన స్వారాజ్యసంకల్పమును ప్రజల కుపదేశించెను. ధర్మసంకల్పము ధర్మసాధనమునకు బీజ మని యుపదేశించి ఆత్మావలంబనధర్మమును భారతజాతీయహృదయమునందు బ్రతిష్ఠించెను. ఫలాపేక్ష లేని కర్మయోగము త్యాగమునకు బీజము. ఫలాపేక్షావిరహితమైన కర్మయోగము ధర్మాధర్మస్వభావరహితమై మోక్ష సాధనం బగుచున్నది. భాగవతధర్మస్వరూపమైన కర్మయోగము పరమార్థసిద్ధికి సాధనం బని బోధించి ప్రజాహృదయములనందు మహాసంచలనమును గలుగజేసి ప్రజాహృదయసింహాసనము నధిష్ఠించెను. విశుద్ధసంకల్పము హింసారూపమునం బరిణమించినను, ధర్మచ్యుతి గలుగజాలదు. అపవిత్రసంకల్ప మహింసారూపమున నంతము నొందినను ధర్మహాని గలుగుచున్నది. యువజనహృదయము స్వారాజ్యసిద్ధికి పాశ్చాత్యచరిత్ర లుపదేశించిన మార్గము నవలంబించుటకు నడుకట్టినది. స్వాతంత్ర్యప్రాప్తికి గ్రేటుబ్రిటను ఇటలీ ఫ్రాన్సు రష్యాదేశములందు పరివర్తనము గలిగినది. బ్రిటీషుప్రజలు మొదటి చార్లెసును రాజ్యభ్రష్టుని జేసి శిరమును ఖండించిరి. ఫ్రాన్సు రష్యారాజ్యములు రాజకుటుంబములను రూపుమాపినవి. భారతయువజనహృదయమునకు పరిచితమైన లక్ష్యములుగాని పరివర్తనమార్గములకుం బూనుకొనినది. లోకమాన్యుడు భారతహృదయమునందు సహజమైన సనాతనధర్మ నిరీక్షణమును బునరుద్ధారణము చేయం బ్రయత్నించెను. ఆతత్త్వమే నిష్కామకర్మయోగము. పాశ్చాత్యసంస్కారసంభవమైన భారతహృదయమున కీలక్ష్యము గలుగుట దుర్లభమైనది. ఆత్మత్యాగము నుపదేశించిన లోకమాన్యుని లక్ష్యము నైనను సక్రమాందోళనమును పరావలంబనమును న[illegible]డెను. స్వారాజ్య స్వత్వభావమును దృఢముగ భారతహృదయమునందు బ్రతిష్ఠించిన బాలగంగాధర తిలకు పరమపదము నొందెను. [illegible] నా మహానీయుడు ప్రతిష్ఠించిన స్వారాజ్యబీజములు మహావిశాలములై [illegible] చుచున్నవి. గాంధిమహాత్ముడు స్వారాజ్యబీజముల నాత్మబలసాధనముగ ఫలవంతము చేయు మార్గమును విధమును గతసంవత్సర జాతీయమహాసభావ్యవహారములు వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

జాతీయమహాసభ

మానవులకు కార్యసిద్ధి కాంతరంగిక సాధనము తపస్సాధనముగ నున్నది. మహానుభావులు మహాతపము చేసి మహాఫలములను బడసినవిధమును పురాణేతిహాసములు దివ్యముగ బోధించుచున్నవి. ఆదినుండియును స్వారాజ్యప్రాప్తికి జాతీయమహాసభ బహిరంగ సాధనములందు లక్ష్యమును నిలుపుచుండెను. పెద్దలగు నాయకులు సభావేదికలందు గంభీరోపన్యాసములను జేయుచు పరిపాలన వికాసమును గోరుచుండిరి.

ఉన్నతోద్యోగములు ఆయుధశాసనసంహారము భూమిశిస్తు, అధికారవిభజనము మొదలగు బహిరంగసాధనములు లక్ష్యములుగ నుండెను. లక్ష్యముల కనురూపముగ మోర్లేమింటో సంస్కరణములు మోంటుఫర్డు సంస్కరణములు చేయబడెను. సంస్కరణములవెంటను నిర్బంధశాసనములును పుట్టుచుండెను. యుద్ధానంతరము బ్రిటీషు ప్రభుత్వము ప్రసాదించిన సంస్కరణశాసనము బ్రిటీషు హృదయమును విశదముచేసినది. మాటలయం దొకటి చేతలయం దొకటి యను రాజనీతి సంస్కరణములందు సార్థకమైనది. పంజాబు హత్యలు భారతీయుల నిస్సహాయస్థితిని విశదముచేసినవి. ముప్పదికోట్ల ప్రజలను డయరులు ఓడ్వాయరులు యథేచ్ఛగ నవమానపరచగలరు. ప్రజల నవమానపరచిన డయరును యూరపియనులు బహూకరించిరి. కాంగ్రెసు సభ్యులు గోరిన విధమున ప్రభుత్వ మీ క్రూరాత్ములను దండింపలేదు. ప్రభుత్వము ప్రజాభిప్రాయమును నిర్లక్ష్యము చేసెనని విధమును పంజాబువధలు విస్పష్టము చేసినవి. జాతీయ మహాసభ సంపూర్ణముగ నాత్మావలంబన ధర్మము నవలంబించుటకు నిర్ణయించినది. సంస్కరణములోదగు కూర్చెడి మిథ్యాస్వాతంత్ర్యమును జాతీయమహాసభ గ్రహించినది. జాతీయ మహాసభ భారతీయుల జన్మస్వత్వమును ప్రకటించుటకు బూనుకొనినది. అంతరంగిక సాధనము నుపదేశించినది. కలకత్తాయందు గూడిన యవసర జాతీయ మహాసభయందు శాసనసభా బహిష్కారము నిర్ణయింపబడినది. మహాసభయం దామోదితమైన తీర్మానము ప్రజాహృదయమును విశదము చేసినది.

ఖిలాఫత్ సమస్యా సందర్భమున, భారతదేశ మహమ్మదీయుల యెడల చేయవలసిన, తమ విధాయకకృత్యమును భారత సామ్రాజ్య ప్రభుత్వములు తప్పెను. ముఖ్యమంత్రి గారు, తమ వాగ్దానమును చెల్లించుకొనలేక పోయిరి. కాబట్టి మహమ్మదీయులు కాని వారు గూడ సక్రమమైన పద్ధతులమీద, తమ మతమునకు గల్గిన ఆపత్తును పోగొట్టుటకు ప్రయత్నము చేయుచున్న మహమ్మదీయసోదరులకు సహాయము చేయవలెను. పై రెండు ప్రభుత్వములవారును పంజాబులో నమాయకులైన ప్రజలను రక్షించుటకును మిక్కిలి మోటుతనముగా ప్రవర్తించునట్టియు నేరస్థులైనట్టియు, అధికారులను రక్షించుటకును, నిరాకరించిరి. మరియు అధికారుల నేరములకు బాధ్యుడని ఒప్పుకొనిన, సర్ మైకేలు ఓడ్వాయర్ గారిని నిర్దోషిగా నిర్ణయించిరి. ప్రభువులసభలోను కామన్సుసభలోను జరగిన చర్చయందు భారతీయప్రజలయెడల సానుభూతిని చూపలేదు.

పంజాబులో నవలంబింపబడిన, భయంకర కార్యములను బలపరచిరి. ఇటీవల ప్రచురింపబడిన రాజప్రతినిధి గారి, ప్రకటన వలన ఖిలాఫత్ పంజాబు విషయములను గురించి, ఇసుమంతైనను పశ్చాత్తాపమును జూపినట్లు కనబడలేదు. కాబట్టి పై రెండు నేరములందును ప్రభుత్వమువారు తగిన న్యాయమును చూపనిచో భారతీయులు తృప్తినొందజాలరనియు భావికాలమున నిట్టి దురంతములు జరుగకుండుటకును, జాతీయగౌరవమును, నిలువబెట్టుకొనుటకు స్వరాజ్య స్థాపనమే తగినసాధన మనియు, ఈ సభవారు అభిప్రాయపడుచున్నారు. పై నేరములకు, ప్రతిఫలము కలుగునంతవరకు, స్వరాజ్యము స్థాపించుకొనుటకు, క్రమాంతరపద్ధతులపై శాంతియుత మగు సహాయనిరాకరణావలంబనము తక్క భారతీయులకు వేరొకమార్గము లేదనియు, ఈ సభవారు అభిప్రాయపడుచున్నారు.

(అ) బిరుదములను, గౌరవపదవులను, విసర్జించి సర్కారు పాఠశాలలను, న్యాయస్థానములను, శాసనసభలను బహిష్కరించి యుద్యమమును జయప్రదము గావింపవలెనని, యీ సభవారు కోరుచున్నారు.

(ఆ) సర్కారువారు గావించు, దర్బారులను విందులు మున్నగు వానిని బహిష్కరింపవలెను.

(ఇ) ప్రభుత్వమువారి పాఠశాలలకు బాలురను పంపుట మానివేసి జాతీయపాఠశాలలను నెలకొల్పవలెను.

(ఈ) బ్రిటిషు న్యాయస్థానములను బహిష్కరించి పంచాయతుల మూలమున వివాదములను పరిష్కరించుకొనవలెను.

(ఉ) మెసపొటోమియాలో గుమస్తాలుగా గాని; సైనికులుగ గాని, పనిచేయగూడదు.

(ఊ) శాసనసభలకు అభ్యర్థులు బహిష్కరింపవలెను. జనులెవ్వరిని ఎన్నుకొనగూడదు.

(ఎ) విదేశవస్తువుల బహిష్కారము గావింపవలెను.

(ఏ) సహాయనిరాకరణము శిక్షణక్రమముగా భావించి స్వదేశీవ్రతము ననుష్ఠింపవలెను. దేశమున బట్టలు నేయుటకు వీలు కలుగుటకై స్వగృహముల భారతీయులు నూలువడుకుటను నేర్చుకొనవలయును.

అయిదువేల ప్రతినిధులు 20 వేల సభ్యులు గల మహాసభ చేసినతీర్మానము ప్రభుత్వహృదయమునందు సంచలనమును గలుగజేయలేదు. భేదోపాయమున ప్రభుత్వవర్గ మధికారసంరక్షణమునకు బూనుకొనినది. అవసర జాతీయ మహాసభాభిప్రాయమున కనురూపముగ నియోజనవర్గము నియోజనములను బహిష్కరించినది. ఎన్నికలందు 100-కి 10 వంతున నియోజకవర్గము పాల్గొనుట ప్రజానిశ్చయమునకు నిదర్శనము. సుప్రసిద్ధ జాతీయనాయకు లభ్యర్థిత్వమును వదలుకొనిరి. మితవాదులు ప్రభుత్వపక్షావలంబనులు సులభముగ విజయమును బొందిరి. అధికారవర్గము మితవాదులను

ప్రభుత్వావలంబనులను సత్కరించినది. మితవాదనాయకులు సురేంద్రనాథబెనర్జిగారు సర్ బిరుదమును బొంది మంత్రిపదవిని బడసిరి. అధికారవర్గమునకు మితవాదులకు ప్రతిఘటకులకు సంయోగము గలిగినది. మితవాదులు దేశావసరసమయమునందు నిరంకుశాధికారవర్గమునకు బలమొసంగి నిరంకుశాధికారసంరక్షణమును జేసిరి. ఈ సంయోగ మసహాయోద్యమవ్యాపనావసరమును వ్యక్తముచేసినది. ప్రజాభిప్రాయమును నాగపురమునందు గూడిన జాతీయమహాసభ వ్యక్తముచేసినది.

నాగపురమహాసభ

నాగపురమహాసభ యన్వర్థముగను ప్రథమ జాతీయమహాసభ. భారతజాతీయసంయోగము స్థిరముగఁ బ్రతిబద్ధమైజాతీయబలము వ్యక్తమైనది. ముప్పది వేల ప్రతినిధులు ప్రేక్షకులు సభనలంకరించిరి. సభ్యుల స్వాతంత్ర్యస్వభావము ప్రశాంతస్వభావము భారత జాతీయ హృదయస్వరూపమును విశదముచేసినవి. సభాసమావేశములందు చిరకాలపరిచితము లైన ముఖము లదృశ్యము లైనవి. పండిత మదనమోహన మాలవీయును జిన్న కపర్దిసభ నలంకరించిరి. ఇంగ్లాండునుండి బెన్‌స్పూర్ ఆల్ఫ్రెడ్‌నైట్, కర్నలు వెడ్జివుడు వచ్చియుండిరి. బెసెంటమ్మగారు జాతీయమహాసభకు జాతీయలక్షణము మహాసభలక్షణము లేదని సభకు విముఖత్వమును జూపిరి. జిన్నా వెడ్జివుడు గార లారంభమునుండియును మందగమనము నక్రమాందోళనము బ్రిటిష్‌సహచర్యము సాధనములని ప్రతిపాదించిరి. మాలవీయునను నయోక్తులను భయోక్తులను వారిపాదమునే బలపఱచెను. మాలవీయుని విశుద్ధజీవనము మధురసంభాషణము శాంతస్వభావము సభ్యులదృష్టి నాకర్షించినను వారిభావములు కలువుగఁ గల్పించెను. మదనమోహనాస్త్రము శక్తిహీనమైనపు డితరాస్త్రములు నిరుపయోగములు. భారతభూమియందు పండిత మదనమోహనమాలవీయునకు గల మంచి ప్రతిష్ఠ వర్తమానకాలమునందు క్షీణించినది. పరమావమానకరమైన పంజాబు హత్యలు ఖిలాఫతు సమస్య సారరహితములైన రాజ్యాంగసంస్కరణములు ప్రజాహృదయమునందు మహాసంచలనమును గలిగించినవి. ప్రజలకు స్వరాజ్యసంపాదనమునందు గల పట్టుదల గాఢమైనది. గాంధిమహాత్ముని వజ్రసంకల్ప మీవిషయమును వ్యక్తముచేయుచున్నది.

గాంధిమహాత్ముడు

లోకమాన్యతిలకు మహానుభావుఁ డస్తమించిన సమయము భారతజాతీయజీవనమునందు మహాసంధి సమయము. సంగ్రామము భారతహృదయమునందు స్వాతంత్ర్యాంకురములను వికసింపఁ జేసినది. సంగ్రామసమయమునందు భారతభూమి చూపిన త్యాగ మేయితరసామ్రాజ్యాంతర్భాగమును జూపియుండ లేదు. రణరంగములందు 16, 00, 000 భారతీయులు పాల్గొనిరి. భరతవర్షసంపదలు మిత్రమండలి విజయమునకప్రతిహతముగ వినియోగింపఁ బడినవి. నూటయేఁబదికోట్ల రూప్యములు సమర్పింపబడినవి. మహాఖండస్వరూపమున కనురూప మైన స్వారాజ్యసంస్థాపనలు వినిర్మితము లగు నను నాశాపాశములు భారతహృదయమును సంపూర్ణముగ నావరించియుండెను. సంకుచితములైన మోంటుఫర్డు సంస్కరణవిధానములు భారతహృదయము నావరించిన యాశాలతలను శోషింపఁజేసినవి. తియ్యనిమాటలు కాఠిన్యకార్యములు బ్రిటీషురాజనీతియని స్థిరపడినది. క్రూరకార్యములను జేసిన డయరును యూరపియనులు సత్కరించిరి. ప్రభుత్వము దండింపఁ బూనుకొనకుండెను. యథేచ్ఛగ భారతీయులనిందింప నాటంకపడకుండెను. సర్ మైకెలు ఓడ్వయరు యథాప్రకారము నిందాప్రవాహమును ప్రవహింపజేయుచుండెను అమృతసరసమావేశసమయమునందు గలిగిన విషమపరిస్థితులకు నాగపుర సమావేశ సమయమున కేవిధమైన నుపశమనము గలుగలేదు. కాంగ్రెసు సభ నిర్ణయించిన ప్రతీకారమునైనను ప్రభుత్వ మవలంబించియుండ లేదు. మీదు మిక్కిలి ప్రభువులసభ పంజాబుహంతకులను మహాధీరులని పొగడినది. స్వస్థలమునందుగల యవమానమె పరస్థలములందును భారతజాతికి స్థిరపడినది. ఫిజిద్వీపములందు భారతీయులు పరమావమానములకు పాలైరి. నిర్బంధప్రవాసములు హత్యలు దౌర్జన్యములు భారతీయులకు సంప్రాప్తములైనవి. దక్షిణాఫ్రికానుండి భారతీయులను స్వచ్ఛందముగను స్వస్థలప్రవేశమును జేయించుటకు యూరపియనులు దలపెట్టిరి. తూర్పుఆఫ్రికాయందు భారతీయులకు ప్రత్యేకనివాసస్థలములను గల్పించుటకు బ్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ఆస్ట్రేలియా కనడాదేశములందు భారతీయులకు ప్రవేశమె దుర్లభము. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యాంతర్భాగములందును స్వస్థలములందును భారతీయులకు దాస

త్వము సుమటను స్థిరముగ వ్రాసినది. పరస్థలము లందు భారతీయుల మితజీవన విధానము యూరపియనుల భోగపరాయణత్వమునకు ప్రతిబంధకముగ నుండుట. భారతీయులు దాసానుదాసులుగ యూరపియనుల భోగభాగ్యముల కనుకూలురగు నంతవరకును భారతీయుల సుగుణము లద్భుతముగ కొనియాడబడును. యూరపియనులు పెట్టినభిక్షకైకొని వారిని సేవించినంత వఱకును భారతీయులకు యూరపియనులు స్వాగతంబు నొసంగిరి. భారతీయులు స్వల్పముగ స్వాతంత్ర్యప్రకర్షణమునకు బూనుకొనినపుడు వారిపొడ యూరపియనులకు గిట్టకుండెను. యూరపియనులు దక్షిణాఫ్రికా పూర్వాఫ్రికా ఫిజిద్వీపములు మొదలగు ప్రదేశములందు విసమ్రులైన భారతీయులసహాయముననే సంపదలను వృద్ధిచేసి సుఖజీవన మనుభవించుచున్నను నిపుడు వారిపొడ గిట్టకున్నది. ఆ దేశములందు భారతీయులార్జించిన స్వల్పసంపదలు యూరపియనుల లోభమునకు బలియగుచున్నవి. వలసరాజ్యములందు సేవకావృత్తియె స్వదేశగమనమె భారతీయునినుదుటను వ్రాసినది. వలసరాజ్యములను వృద్ధిజేసిన భారతీయుల కిట్టి దైన్యస్థితి సంప్రాప్తమగు నపుడే భారతీయుల హృదయములందు సంతాపతరంగములు పొంగి పొరలకుండునా?

విదేశములందు గలిగిన దుర్దశయె స్వదేశమునందును గలదు. స్వదేశమునందు భారతీయులు కుబ్జత్వమును గలిగి చైతన్యవిరహితులై దుర్భరమైన జీవయాత్రను గడపుచున్నారు. ప్రతిభాయుతులైన మహానుభావులు సయితము దైన్యస్థితి ననుభవించుచున్నారు. ఆంగ్లవేషభాషాధారులకు మహానుభావులు చేతులను జోడింపవలసిన స్థితి గలిగినది. విదేశస్వదేశములందు గౌరవహీనమైన స్థితిగతులు భారతజాతికి సహజావస్థగ పరిణమించినది. పంజాబువ్యవహారములు కన్నులను బలవంతముగ దెరపించినవి. భయభ్రాంతులైన యాంగ్ల యువతులకు లక్షలరూప్యములు ప్రతిఫలముగ నొసంగబడినవి. భారతయువతు లవమానితలై మహాదుఃఖము ననుభవించిరి. జలియనువాలాబాగునందు నిరపరాధులు డయరు కోపాగ్నికిబలియైరి. విదేశములందును స్వదేశమునందును భారతీయుల నిస్సహాయస్థితి వ్యక్తమైనది. సంస్కరణము లీ నిస్సహాయస్థితి దొలగించుట కేవిధమైన సదుపాయములను గల్పింపలేవు. పూర్వాచారులతో నెన్ని జాతీయమహాసభలు జరిగినను భారతజాతికి విమోచనము గలుగదని భారతజాతి గనుగొనుట కుపక్రమించినది. తరణోపాయమున కాత్మావలంబనమె మూలసాధన మని ప్రజలు గ్రహించిరి. ముప్పదికోట్ల ప్రజలు సహజసంపదలు ప్రాచీనసభ్యత్వము భాగవత ధర్మాసక్తి యాత్మావలంబనసాధనమునకు సకలవిధములను తగియున్నవి. జాతీయవిషాదయోగదశయందు గాంధిమహాత్ముడు భారతజాతీయాత్మస్వరూపమును బ్రత్యక్షము చేసి మహామాయావరణమును బోగొట్టుటకు బూనుకొనెను.

ఆత్మావలంబనయుగము

గాంధిమహాత్ముడు పాశ్చాత్య ప్రాచ్యసభ్యత్వసంరంభములం దనుభవమును గడించిన మహానాయకుడు. మోహనదాసకరణచంద్ర గాంధి బాల్యమునం దింగ్లాండునందు విద్యాభ్యాసమును జేసి పాశ్చాత్యసభ్యత్వానుభవమును స్వయముగ ననుభవించెను. దక్షిణాఫ్రికాయందు న్యాయవాదివృత్తి నవలంబించుచు లోకానుభవమును వ్యవహారవిజ్ఞానమును సువిచారశక్తిని గడించెను. జైనధర్మప్రవర్తకుడై అహింసాసత్యధర్మస్వభావముల గనుగొన గలిగెను. పాశ్చాత్యభౌతికధర్మమును భారతీయాధ్యాత్మికధర్మమును స్వయముగ ననుభవమునందు గల గాంధిమహాత్ముడు స్వరాజ్యసంరంభమునందు నాయకత్వమును వహించుటకు సకలవిధములను తగియుండెను. గోపాలకృష్ణ గోకలె గాంధిని భారతసేవక సంఘమునందు జేర్చుటకు బ్రయత్నించెను. బిజెంటమ్మ గారు స్వరాజ్యసంఘమునందు జేర్చుటకు ప్రయత్నించెను. వర్తమాన విషమపరిస్థితులందు భారతీయహృదయవేదనను భిన్న ప్రదేశములందు స్వయముగ ననుభవించిన గాంధిమహాత్మునకు సామర్థ్యము గలదు. ధర్మజుడు శ్రీకృష్ణుని నమ్మినటులు భారతహృదయము గాంధిమహాత్ముని నమ్ముచున్నది.

క. ఆపద గడవంబెట్టను
నోపి శుభంబైన దానినొడఁగూర్పను మా
కీపుట్టువునందు బాండు
క్ష్మాపాలుఁడు మిమ్ముఁ జూపి చనియె మహాత్మా!

గాంధిమహాత్ముడు దక్షిణాఫ్రికాయందు భారతీయుల జన్మస్వత్వములను సంరక్షించుటకు సకలమును సమర్పించిన మహాధీరుడు. సత్యవ్రతుడు. ధర్మప్రవర్తకుడు. హింసావిముఖుడు. కార్యజ్ఞుడు. పశుబలధర్మవిదూ

మును. అత్యంతలోభిష్టమైనట్టియు [illegible]
గల హార్దికము స్వదేశసముద్ధరణ [illegible] ఈ పద్ధతిని
నొలగించుటకు జాతీయమహాసభ [illegible]
[illegible] చేసిన ప్రయత్నములు సిద్ధికరములైనవి [illegible]
లంబనసాధనము సిద్ధమయినది. [illegible]
ప్రధానము స్వశక్తి [illegible]
సమస్త [illegible] చేసెను. [illegible]
కంజాబుహత్యలు జాతీయస్వాతంత్ర్యము [illegible]
నిచినవి. [illegible]
సంబంధము విశదమైనది [illegible]
ముల [illegible] గోచరమైనది. [illegible]
మహాసభయం దాకునాధికమైన [illegible]
ధర్మము జాతీయమహాసభ [illegible]
[illegible] ధార్మిక
జాన్నిషిగారలు [illegible]
నప్రతిహతముగ [illegible] చుండెను. [illegible]
నివేశము [illegible]
ప్రజలసభ [illegible]
యందు [illegible]
సూచించిన [illegible]
నిమితేము. యథార్థము [illegible]
నది సత్యాగ్రహముల [illegible]
సమస్య [illegible]
పరము [illegible] కలిగించెను. [illegible]
[illegible]
[illegible]
ఆ సిద్ధాంతమునకు [illegible] భారతీయ [illegible]
బూనితి. జాతీయమహాసభల [illegible]
స్వీకరించిరి. న్యాయవాదులు కొందరు వృత్తుల [illegible]
చిరి. విద్యార్థులు పాఠశాలలను విడిచిపెట్టిరి [illegible]
అల్లో నాగపురమునందు గూడిన జాతీయమహాసభను
గాంధిమహాత్ముడు నిరపాయముగ [illegible]
జెప్పి ప్రథమమాయమున సమర్థించెను. నాగపుర
మహాసభయం దాత్మాభిమానము [illegible]
మోదమును బడసిన పిదప సభాపతి [illegible]
వివరము చెసిరి.

స్వరాజ్యసంపాదనము

-తీయ మహాసభా ప్రయోజనము స్వరాజ్యసం
పాదన మని సకలజనుల మాటలు నమ్మినాము.

స్వరాజ్యస్థాపనము బ్రిటిషుపరిపాలనమునకు ఫలమని
[illegible] తెలిపియుండిరి. బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులు
[illegible] స్వరాజ్యాభయము
[illegible] చుండిరి. భారతవాసీయమహాసభా పిత్రా
[illegible] స్వరాజ్యస్థాపనము మహాసభా ప్రయోజన
[illegible] నిర్ణయించెను. [illegible]
స్వరాజ్య [illegible] భారతీయుల [illegible]
చుండెను. [illegible] భారత [illegible] స్వరాజ్యసంపా
[illegible] బ్రిటిషు [illegible] బ్రిటిషు అధికారులు
[illegible] బ్రిటిషు [illegible] ప్రధానసాధ
[illegible] సమష్టిదినాలు గొంక్ష
[illegible] జాతీయమహాసభా [illegible]
[illegible] భారతదేశ [illegible] వ్యాపా స్త
[illegible] కలుగ [illegible] లేదని
[illegible] సంకల్ప
[illegible] దనుభ
[illegible] భారత [illegible] నాంచం
[illegible] స్వరాజ్యము సులభ
[illegible] ఫలము
భారతీయుల [illegible] భారతీయుల [illegible]
[illegible] భారతీయులు
క [illegible] ఈ ధర్మ [illegible] నాగపురం [illegible] మహాసభ
[illegible] ప్రతిపాదించినది. [illegible] విశేషములు
[illegible]
[illegible]
[illegible]
జాతీయ [illegible] సంకల్ప [illegible]
[illegible].

"[illegible] సాధ్యము [illegible] అన్ని
[illegible] భారతీయులు స్వరాజ్యము సంపాదించుట."

ఈ ప్రతిపాదనము భారతప్రజానుకు నూత్న
యుగ [illegible] తొలగించుటకు సాధన
భూతముగ [illegible] కల్పించెను. ఇంతవరకును
[illegible] జెప్పుచున్న బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాంతర్భ
[illegible] లోపించినది. ధర్మ
[illegible] గాంధిగారు. ఈ
తీర్మానమునందు భారత జాతి బలమును జాతీయ
స్వాతంత్ర్యమును జాతీయధర్మమును జాతీయమహాసభ
ప్రతిపాదించి యాలక్ష్యసాధనమును భారతీయుల

కా దేశించినది. జాతీయసంకల్పసిద్ధికి అసహాయోద్యమము సాధనమును నిర్ణయించినది.

అసహాయోద్యమము

ప్రవృత్తిపరమైన మహాభారతమునందు [illegible] ము ధర్మాధర్మములకు సంబంధించిన [illegible] ధర్మక్షేత్రమునందాధ్యాత్మికాధి భౌతిక [illegible] మహాసంయోగమును అధర్మక్షేత్రమునందు మహా వియోగమును గలుగుచున్నది. సంయోగ వియోగ కారణములు ధర్మస్వభావమును నిర్ణయించి మోక్ష మార్గమును జూపుచుండును. ధర్మక్షేత్రమునందు ప్రకృతి పురుష సంయోగమునకు ప్రతిబంధకములైన కారణములు వర్తమానకాలమునందు లోకమును ఆవరించి మహాప్రళయమునకు సాధనము లగుచున్నవి. ఏమనగా యంత్రముచేత నైనను ధనము సార్జించి భౌతికభోగముల నందుకొని పొందుట గౌరవప్రదముగ పరిగణింపబడుచున్నది. భౌతిక సంపదల సార్జించుటకై పాశ్చాత్య రాజ్యములు ఒకటికి గలిగిన భూముల నాక్రమించుకొని మహాసంక్షోభములను పొందినవి. [illegible] యంత్రసాధనముల సామ్రాజ్య తృష్ణ [illegible] బిగదీసినవి. స్వజాతీయాభిమానము స్వదేశాభిమానము సామ్రాజ్యతృష్ణ ఫలములును [illegible] మానవపీడనమునకు సాధనంబులైనవి. పాశ్చాత్య సంయోగము పాశ్చాత్యశిక్షణము భారతవర్షమునందు పాశ్చాత్య సాధనోపాయములను స్థాపించినవి. స్వరాజ్యసంపాదనమునకు మారణహరణ [illegible] నిపుణులు సాధనంబులను భావములు భారతవర్షమున యుదయించినవి. ఈ భావములు మహాప్రళయమును జేసినవిధమును యూరోపురాజ్యముల చరిత్రము చెప్పక చెప్పుచున్నది. స్వజాతీయాభిమానమున పాశ్చాత్య రాజ్యములు గావించిన మాత్సర్య దౌర్జన్యకార్యములు వర్ణనాతీతములు. అధర్మమార్గమున స్వరాజ్యమును స్థాపించి ధర్మక్షేత్రమును అధర్మక్షేత్రముగ జేయుట వినాశమునకు సాధనముగాని పరమార్థ సాధనముగాదు. ధర్మాధర్మములను వదలి మాత్సర్యమును ఒడి గట్టుకొనినను నిరాయుధులైన భారతీయులకు బాహుబలసాధనము సాధ్యముగాదు. సాధ్యమైనను ధర్మక్షేత్రమునందు నిషేధమగుచున్నది. ఆత్మవినాశనమునకు సాధనం బగుచున్న పాశ్చాత్యసభ్యత్వ [illegible] మును గను

[illegible] మహాత్ముని [illegible] అవివేకము. జాతీయమహాసభ నిర్ణయించిన స్వరాజ్యసంపాదనము నకు [illegible] స్వభావమున [illegible] యుసహాయో [illegible] నిర్దేశించినది. మహా [illegible] జాతీయ [illegible] చేయుచున్నది.

[illegible] కాంగ్రెసు సభవారి యభిప్రాయము ననుసరించి ప్రస్తుతపు ఇండియా ప్రభుత్వము [illegible] గొనసాగ నీయకుండ చేయుటకై స్వరాజ్యమును నెలకొల్పుటకై కృతనిశ్చయులై [illegible] ప్రత్యేకించి [illegible] జరుగుటకు [illegible] నిరాకరించుటకును, [illegible] సంభవించిన అనేకకష్టములకు ముఖ్యముగ [illegible] సంబంధించిన కష్టములను నివారణ చేయకుండుటకే కలిగింపబడిన పట్టికలన్నియు విఫలము లగుటచేతను, ఈ కాంగ్రెసు [illegible] కాంగ్రెసుసభలలో గావింపబడిన దౌర్జన్యరహితమగు సహాయ నిరాకరణ [illegible] తిరిగి యంగీకరించుచు, ఒకకొనను ప్రభుత్వ [illegible] నిరాకరించుట మొదలుకొని, వేరొకకొనను [illegible] భాగముగ, సహాయనిరాకరణవిధానము [illegible] అంగములో నొక భాగముగాని, దేశీయమహాసభ [illegible] అఖిల భారతీయ కాంగ్రెసు సంఘమువారు గాని నిర్ణయించెడి సమయమున అమలులో బెట్టవలయు నని యు, ఈలోపున దేశము [illegible] సంసిద్ధపరచుటకై [illegible] ప్రకటించుచున్నది. ఇందుకొరకై ఘనతరమగు చర్యల నీక్రిందిరీతిని నవలంబించుచుండ వలయును.

(1) [illegible] సంవత్సరములలోపు వయస్సు గల విద్యార్థుల తలి దండ్రులను, సంరక్షకులను (విద్యార్థులను గాదు) ప్రభుత్వమువారి యాజమాన్యమున నున్నట్టిగాని, వారి సహాయమును పొందుచున్నట్టిగాని, వారిచే శాసనబద్ధమైనట్టిగాని, పాఠశాలలనుండి తమ పిల్లలను తొలగించుటకు తక్షణము ప్రయత్నముల చేయవలయు నని కోరవలయును. అందుతోపాటు, విద్యార్థులు జాతీయపాఠశాలల యాజమాన్యమున గాని మరి యితర సాధనముల మూలమున గాని శిక్షణ బడయుటకు ఏర్పాటుల గావింప వలయును.

(2) అట్టి పాఠశాలలు లేనిచోటుల, ఏ ప్రభుత్వవిధానమును తాము తొలగింప నిశ్చయించితిరో, దాని పలుకుబడి విస్తారముగ నుండెడి విద్యాప్రతిష్ఠాపనలలో చదువుటను 16 సంవత్సరముల వయస్సు గలిగినట్టియు అంతకు పైబడినట్టియు విద్యార్థులు తమ మనస్సాక్షికి వ్యతిరేకమని భావించుచో అట్టి విద్యార్థులను ప్రభుత్వమువారి యాజమాన్యమున నుండెడిగాని, వారి సహాయమును పొందెడిగాని, వారివలన [illegible] డుండెడిగాని ప్రతిష్ఠాపనలనుండి పర్యవసానమును యోచింపక ఆలస్య మేమాత్రము లేకుండ లేచి రావలయునని, కోర

కలదియును. అట్టి విద్యార్థులు సహాయనిరాకరణోద్యమమునకు సంబంధించిన సేవలో నిమగ్నులై యుండవలయు ననియు, లేక జాతీయ విద్యాలయములలో చదువుకొను చుండవలయు ననియు, సలహా నీయవలయును.

(3) ప్రభుత్వము వారివశమునందున్నట్టిగాని, వారిసహాయమును బొందునట్టిగాని, పాఠశాలల ట్రస్టీలను, మేనేజరులను, ఉపాధ్యాయులను, మ్యునిసిపలు సంఘములను, లోకలుబోర్డులను వానిని జాతీయ పాఠశాలలుగ మార్చవలయునని, కోరవలయును.

(4) తమవృత్తిని మానుటకు న్యాయవాదులు ఎక్కుడు ప్రయత్నములను సలుపవలయు ననియు, లాకోర్టులను కక్షిదారులును సోదర న్యాయవాదులును బహిష్కరించునటులును, మధ్యవర్తుల ద్వారా పోరాటములు పరిష్కార మగునటులును, వారు ప్రయత్నించవలయు ననియు కోరవలయును.

(5) హిందూదేశమును ఆర్థికముగ స్వతంత్రముగ గావించుటకు, వర్తకులు విదేశవ్యాపారసంబంధమును క్రమక్రమముగ వదలుకొనవలె ననియు, నూలువడకుటకు నేత నేయుటకు ప్రోత్సాహము గలిగింపవలె ననియు, గోరవలయును. ఆర్థికసంబంధ మగు బహిష్కార విధానమును తయారుజేయుటకు అఖిల భారత కాంగ్రెసు సంఘమువారు నిపుణులను కొందరిని నియమింపవలయును.

(6) సహాయనిరాకరణోద్యమ విజయమునకు స్వార్థత్యాగ మత్యవసరము గాన, ఈ దేశములోని ప్రతిపురుషుడును, ప్రతిస్త్రీయు, జాతీయోద్యమముకొరకు సాధ్య మగునంతవరకు త్యాగము జూపవలయు నని కోరవలయును.

(7) సహాయనిరాకరణోద్యమము సత్వరాభివృద్ధి గాంచుటకు ప్రతిగ్రామమునందును సంఘములను నెలకొల్పవలయును. ప్రధాన పట్టణములలో కేంద్రసంఘములను నెలకొల్పవలయును.

(8) జాతీయసేవకొరకు, సేవకులను సేకరించి సిద్ధముగ నుంచవలయును.

(9) జాతీయ సేవకును, సహాయ నిరాకరణోద్యమమునకును అవసర మగుజాతీయనిధిని నెలకొల్పుటకు ఫలప్రద మగు చర్యను దీసికొనవలయును. ఈనిధికి అఖిలభారతీయ తిలక స్మారకస్వరాజ్యనిధి యని నామ మిడవలయును.

ధర్మాధర్మసంరంభమునందు నిగ్రహము శాంతము త్యాగము మొదలగు దైవసంపదలు మహారాధ్యములు. భోగము క్రోధము స్వార్థము మొదలగు నాసుర సంపదలు సుఖారాధ్యములు. తిట్టుకుతిట్టు దెబ్బకుదెబ్బ పామరాయుధములు. రాతివేతలకు రవలవాసలు రాక్షసాయుధములు. అభయము దమము సత్యము అహింస త్యాగము పండితాయుధములు. అసహాయోద్యమము స్వరాజ్యసంపాదనమునకు పండితాయుధప్రయోగమును శాసించుచున్నది. పండితాయుధప్రయోగము పురుషాయుధము గాని దుర్బలాయుధము గాదు. అసహాయోద్యమము సుప్రయోజకాయుధము గాని యప్రయోజకాయుధము కాదు. అసహాయోద్యమము మహాచేష్టకు సాధనము గాని నిశ్చేష్టతకు మూలము గాదు. అసహాయోద్యమము విదేశపాలకవర్గముతో సాహచర్యమును ప్రతిషేధించుచున్నది గాని ప్రజాసాహచర్యమును గాని ప్రజాప్రయత్నములను గాని ప్రజాసంకల్పములను గాని ప్రతిషేధించుట లేదు. తెలిసియును తెలియకను మానవులు అసహాయాయుధమును నిరంతరము ప్రయోగించుచున్నారు. మానవులు దుష్టవాసనలను విడుచుటకు దసహాయోద్యమము నవలంబించుచున్నారు. వ్యాధిగ్రస్తమైన దేహమున కాహారవిసర్జన మవసరం బగుచున్నది జ్ఞానసంపన్నత్వమునకు పరిత్యాగము సాధనం బగుచున్నది. మోక్షమార్గమునకు సత్యాగ్రహము సాధనం బగుచున్నది. అసహాయోద్యమము ధర్మమాసురసాహచర్యమును ప్రతిషేధించుచున్నది గాని దైవసాహచర్యమును ప్రతిషేధించుట లేదు. అసహాయోద్యమ మధికారారాధనాభిమానమును ప్రతిషేధించుచున్నది గాని అధికారధర్మమును ప్రతిషేధించుట లేదు. ప్రహ్లాదుడు పితృసాధికారాభిమానమును ప్రతిఘటించెను గాని జనకుని ధర్మాజ్ఞలను ప్రతిఘటింపలేదు. అసహాయోద్యమవిజయమునకు అహింస సత్యము ప్రేమ త్యాగము మూలస్తంభములు. స్వార్థ్యము మదము గారవము ద్వేషము స్వాగ్రహము ప్రతిబంధకములు. భారతహృదయమునం దాత్మగౌరవబుద్ధికి మూలమైన భావప్రకాశమును జేయుటయె అసహాయోద్యమమునకు పరమ ప్రయోజనము. ఈ ప్రయోజనము వలననె ప్రజాహృదయమునందు వెలిగెడి స్వరాజ్యజ్వాల ప్రజ్వరిల్లగలదు గాని అధికారవర్గపు దయాభిక్షమువలన గాని కతిపయ నాయకుల గంభీరోపన్యాసముల వలనను గాని వెలుగబోదు. నాగపురము సభయందామోదితమైన యసహాయోద్యమ ప్రతిపాదన మీ భావమునే ప్రతిపాదించుచున్నది.

సంస్కరణములు

జాతీయవాదులు జాతీయసభానిర్ణయముల కనురూపముగ నెన్నికలందును సభ్యత్వమునందును ప్రమేయమును మానుకొనిరి. మాంటుఫర్డు రాజ్యాంగ సంస్కరణముల కనురూపమైన శాసనసభ లేర్పడినవి.

శ్రీ కన్నాటు ప్రభువు మహావైభవముతో నారంభకర్మకాండను జరిపించెను. ఆరంభోత్సవములకు లక్షలరూప్యములు వ్యయమైనవి. ఉత్సవసమయములందు ప్రజ లూహించిన వరములు గలుగలేదు. భారతీయులు గతమును మఱచి మన్నించి భావికల్యాణమునకు కలిసి పనిచేయవలయు నని హితోపదేశమును జేసి కన్నాటు ప్రభువు స్వస్థలమును జేరెను. ఉపదేశ ప్రయోజనము పాలకవర్గమునకువలె ప్రజావర్గమున కన్వయింపజాలదు. ప్రజలను హింసలకు బాలుచేసిన డయరులు భాగ్యనులు సన్మానగౌరవముల ననుభవించుచుండ గతమును మఱచుట మన్నించుట యసంభవము. అధికారహృదయమునందు పశ్చాత్తాపము గలుగని విధమును దేశవ్యవహారములు వ్యక్తము చేయుచున్నవి. ద్విరాజ్యాంగ విధానము తలచినదానికి స్వాతంత్ర్య వికాసమునకు నిరుపయోగముగ బరిణమించినది. అధికారాయత్త శాఖయందు మంత్రులకధికారము లేదు. కలిగిన యధికారము నైనను ప్రజాక్షేమమునకు వినియోగించుటకు ధనము పలుకుబడి సాహసము లేదు. అన్ని రాష్ట్రములును మితిమీఱిన భాగమును సామ్రాజ్యవ్యయమునకు సమర్పించుచున్నవి. చెన్న రాష్ట్రము 720 లక్షల యాదాయము నుండి 340 లక్షలను సామ్రాజ్యవ్యయమునకు సమర్పించుచున్నది. సర్ హార్కోర్టుబట్లరు రోనాల్డుషే ప్రభువు విల్లింగ్డను ప్రభువు పూర్వమువలెనే యధికారాభిమాన నీతి నవలంబించిన విధమును సభావ్యవహారములు సువ్యక్తము చేసినవి. రోనాల్డుషే ప్రభువు సభ్యులకు ధర్మోపదేశమును జేసెను. విల్లింగ్డను ప్రభువు స్వయంప్రభావాదరణమునను సభావ్యవహారములను నడిపించుట కుపక్రమించెను. అధికారవర్గదుర్గ మభేద్యముగ నున్నదని వ్యక్తమైనది. సామ్రాజ్యపాలనమునందేవిధమైన స్వాతంత్ర్యమును గలుగలేదు. క్రొత్తపన్నులను శాసనసభ లంగీకరించినవి. రాజ్యవర్గాధికారుల చతురోపాయము ప్రజాప్రతినిధులదృఢసంకల్పములను భేదించినవి. పాలకవర్గము నిర్బంధశాసన విమర్శనమును పంజాబుహత్యలు సైన్యవ్యయము మొదలగు విషయములకు సంబంధించిన తీర్మానముల నంగీకరించినది. పంచాయతీసంఘములు విషయవిమర్శనమును జేయుచున్నవి. సంఘముల వ్యవహారములకు బత్తెములకు లక్షలు వ్యయమగుట తథ్యము. ఫలముమాత్రము సంశయాస్పదము. వర్తమాన సంవత్సరాదాయమైన 126 కోట్లయందును 62 కోట్లు సైన్యవ్యయమునకు వినియోగపడవలసియున్నది. ఆదాయమునందు మూడవవంతు విదేశీయుల వేతనములకును నుపవేతనములకును వినియోగపడుచున్నది. విదేశములందలి వడ్డికి నేటేటను విశేషమైన ద్రవ్యము వ్యయమగుచున్నది. ఈ వ్యయమును తగ్గించుటకును నిర్ణయించుటకును సామ్రాజ్యప్రభుత్వమునందధికారము లేదు. శాంతి సంరక్షకన్యాయము నిర్ణయాధికారము లేదు. ఈ నడుమ సైన్యవ్యయ మపారముగ పెరిగినది. అఫగను యుద్ధము సరిహద్దుల యుద్ధములు వ్యయభారము పెరుగుటకు గొంత కారణము లైనను సామ్రాజ్యవర్ధనాభిమానము సైన్యవ్యయభారమునకు మూలకారణము. ఈ కారణమును మాటుపఱచి అసహాయోద్యమమును నిందించుట యధికారవర్గమునకును వారి పక్షవాదావలంబకులకును జెల్లినది. సామ్రాజ్యప్రభుత్వమే తీర్మానముల నంగీకరించినను నధికారమంత్రులును విదేశాధికారవర్గాధీనమునందున్నపుడు స్వాతంత్ర్యబీజవికాసము దుర్లభము. వ్యయభారవృద్ధి కష్టములకు మారకపుధరలు దోహదము నొసంగినవి. యుద్ధము నిలిచిన తరువాత నెగుమతులు నిలిచినవి. పరదేశములు బీదవడి వస్తుక్రయ సామర్థ్యమును బడయకున్నవి. బ్రిటీషువర్తకులు యథేచ్ఛగ దేశమును దిగుమతులతో నింపిరి. యుద్ధవ్యయము యుద్ధవ్యయకట్నములు యుద్ధపుపెట్టుబడులు ఋణగ్రస్తతను వృద్ధిచేసినవి. దేశము విత్తశూన్యమై ఋణపాశబద్ధమై నిస్సహాయస్థితియందు మునిగినది. భరతఖండ మితరదేశములకంటెను సుఖతరస్థితియందున్నదని పాలకవర్గ మనవరతము హెచ్చరించుచున్నది. సంగ్రామగౌరవము దేశలాభము ధనాగమనము యశోగౌరవము బ్రిటీషుద్వీపములకును సంగ్రామకష్టములు భరతఖండమునకును సంప్రాప్తించినవి. ఫలప్రాప్తికి నోమును నోచని భరతఖండ మేల భారములందు మునుగవలయునో నిర్ణయింపగల బాధ్యత సామ్రాజ్యాభిమానులందు గలదు. సామ్రాజ్యావసరముల కవసరమయిన భారమును సామ్రాజ్యప్రయోజనములను బడయని భరతవర్షము భరించుటకెటు లంగీకరింపగలదు? సామ్రాజ్యశాసనసభకు వ్యాపారసంరక్షణము గాని యార్థికస్వాతంత్ర్యము గాని దేశసంరక్షణాధికారము గాని లేనపుడు సభాప్రయోజన మత్యల్పమని గత సమావేశము తెలియజేసినది. మంత్రాలోచనసభయందు గౌ. శర్మ షాఫిసప్రుగారు లున్నంతమాత్రమునను దేశమునకు సంతృప్తి గలుగదు.

సింహాప్రభువు పదర్పు కదలిని విడిచినంతమాత్రమున ను [illegible] పోయినవెంటనే వర్థిల్లజాలవు స్వదేశాభిమానవర్గము నిర్బంధవిధానమునను విదేశాధికారవర్గమును ఖండించుచున్న [illegible] చేసినను పలు [illegible] నిర్బంధవిధానసిద్ధి సిద్ధముగ నున్నది నిర్బంధవిధానమును న్యాయాంగము [illegible] ప్రయోగించుచున్నారని యంగీకరించవలయును. నిర్బంధవిధాన ప్రయోగమునకు [illegible] విధానమునందలి 144-108 సూత్రముల ప్రయోగము [illegible] గల రహస్యాయుధములు గోచరంబగుచున్నవి. అధికారవర్గము ప్రసాదింప దలపెట్టిన స్వరాజ్యప్రసాదస్వభావము నీనిర్బంధవిధానములు నిరూపించుచున్నవి. సంస్కరణస్వభావ [illegible] స్వభావము మాత్రము నా ఆలేవని తెలియుచున్నది అసహాయోద్యమప్రచారకులు రాజద్రోహులు శాస్త్రులగునపుడు పాలకవర్గమునకును [illegible] భేదము గలిగిన దనుట యసత్యము. పాలకవర్గము నిర్భయముగ స్వదేశ క్షేమమార్గముల నుపదేశించెడి భక్తులను దేశద్రోహులని దండించుచున్నది. స్వార్థమూర్తులను నధికారపదవులతో సత్కరించుచున్నది [illegible] జేర [illegible] చున్నది ఇట్టి [illegible] సంతృప్తి గలుగ జేయజాలదు. ధర్మమార్గము నవలంబించు [illegible] నూతన రాజప్రతినిధి రీడింగు ప్రభువు నవవిరీక్షణము త్రికరణశుద్ధిగ నవలంబించునను విశ్వాసము [illegible] ప్రసాదించి గాంధిమహాత్ముని యాశ్రయముకు సార్థకము చేయు గాత !

చెన్నరాష్ట్రము

గత సంవత్సరమునందు చెన్నరాష్ట్రపాలనము నవరూపమును దాల్చినది. రాజ్యాంగచతురుడు విల్లింగ్డను ప్రభువు రాజ్యాంగరథమును చతురముగ నడిపించెను. రాజ్యాంగరథగమనమునందు సారథి చతురత్వము గోచరం బైనను గమ్యస్థానము మాత్రము దూరస్థముగ నున్నది. రాష్ట్రవికాసము గతించిన వర్షమునందు మందగమనమును బట్టినది. గత సంవత్సర జనగణనమునందు చెన్నరాష్ట్రమునందు 4,24,08,289 ప్రజ లున్నటుల నిర్ణయింపబడినది. గతించిన పదేండ్లయందును 100-కి $2\frac{2}{5}$ వంతున మాత్రమె 10,02,895 ప్రజలు పెరిగిరి. ప్రజాభివృద్ధి మందగతిని బట్టినవిధముననె ఇతర సంస్థానములును మందగమనమును జేసినవి. భరతఖండ రాష్ట్రములందు చెన్నరాష్ట్ర మొక పేదరాష్ట్రము. ప్రజలకు వ్యవసాయము ప్రధానమైన వృత్తి ప్రభుత్వాదాయమునకు భూమిశిస్తు ముఖ్యసాధనము. సంవత్సర సంవత్సరమును ప్రభుత్వాదాయ మభివృద్ధిని బొందుచున్నను నభివృద్ధికారకముల స్థితిగతులుమాత్రము వృద్ధి బొందుట లేదు. గతసంవత్సరాదాయవ్యయము లీభావ సమర్థనమునకు నిదర్శనములుగ నున్నవి.

1920-21 ఆదాయము

	లక్షలు		లక్షలు
భూమిశిస్తు	294.48	కట్టడములు, రస్తాలు, మొ. ప్రజాభివృద్ధి కరము పనులు	6.44
ఎక్సైజు	270.95		
ఆదాయపు పన్ను	60.75		
ఇతర బాబతులు	177.95	బల్లర	[illegible]
నీటిపారుదలవలని నికరాదాయము	47.20	కేంద్రప్రభుత్వము వారి సహాయము	17.61
అప్పుల దీర్చుట కుంచిన నిలువ	5.40	మొత్తము.	946.15
సివిలు పరిపాలనము	58.18		
మారకము	.10		

1920-21 వ్యయము

	లక్షలు		లక్షలు
భూమిశిస్తు	274.03	కట్టడములు, రస్తాలు	126.84
నీటిపారుదల, వడ్డీ, మొ. వ్యయము	41.08	ఇతర బాబతులు	65.58
అప్పులు	4.64	మొత్తము.	1,120 99
సివిలు పరిపాలనము	603.13		

1921-22 వ సంవత్సరమునకు రాబడి 1,702.03 లక్షలని అంచనా వేయబడినది.

1921 22 లో మదరాసు ప్రభుత్వము భారతప్రభుత్వమునకు చెల్లింపవలసిన మొత్తము 384.29 లక్షల రూప్యములు.

శాఖాదాయములు రాష్ట్రస్థితికి మహా వ్యాఖ్యానము. భూమ్యాదాయము 294.48 లక్ష లయినను రయితుల యభివృద్ధికి జేసిన ప్రయత్నము లత్యల్పములు. నీటిపారుదలకు జేసిన 1114 లక్షల వ్యయమును నేడాదికి 2163 లక్షల పంటలనిచ్చుచు 100 కి 14 లెక్కున వడ్డి నిచ్చుచున్నవి. ఈ యాదాయమును నినుమడించుట కవకాశములున్నను నాయవకాశములను ప్రభుత్వము వినియోగింప కుండుటవలన నీరాష్ట్రము ప్రభుత్వదృష్టిని నుచితరీతి నాకర్షించుటలేదని వ్యక్తమగుచున్నది. కృష్ణా తుంగభద్రాజలాశయ నిర్మాణములు

లక్షలయకరములను సస్యశోభితములను జేసి ప్రజాక్షేమమును నభివృద్ధిచేయగలవు. అయినను నీవిషయమును భారతప్రభుత్వము మేమేటను వెనుకకు బెట్టుచున్నది. భారతప్రభుత్వమునకు ద్రవ్యోపపత్తి శీఘ్రకాలమునందు గలుగునని విశ్వసించుటకు కవకాశములు లేవు. లండను నగరమునందు భారతమంత్రి 100-87 [illegible] జేసిన ఋణము భారతప్రభుత్వార్థికస్థితికి నిదర్శనముగ నున్నది. చెన్నరాష్ట్రప్రభుత్వము మీ విషయమునందు నూతనమార్గము నవలంబించుట యవసరంబగుచున్నది. కృష్ణాజలాశయమునకు గుంటూరు కృష్ణా మండలములందును తుంగభద్రాజలాశయమునకు దత్తమండలములందును నష్టపత్రములను భూమిక్రయమును నేర్పాటును జేసిన వలయు మూలధనము వెంటనె లభింపగలదు. కృష్ణాగుంటూరు మండలముల రయితులు యవసరమునకు నీటిపారుదలకు 20 నుండి 100 రూప్యముల నిచ్చికను క్రయధనము నొసగుటకు సిద్ధముగ నున్నారు. నాలుగైదులక్షల యకరములు 150 లక్షల రూప్యములను సులభముగ బడయగలవు. రయితులనుండి క్రమముగ రెండు మూడు వాయిదాలలో ద్రవ్యమును వసూలుచేయవచ్చును. నీటితీరువ రాబడి మూలధనమునకు మంచివడ్డిని నొసగగలదు. రయితులకు పొలము లాభము గలుగుచున్నపుడు మూలధన మతిసులభముగ లభింపగలదు. భూమివృత్తి లేక నధోగతిపాలైన పంచమాది నిమ్నజాతులవారికి భూమిదానము గల్పించు [illegible]. దేశమునకు [illegible] మార్గములను [illegible] లాభము గలుగగలదు. యుద్ధఋణములకు పెట్టుబడి పెట్టిన ప్రజలు స్వలాభమున కేర్పడిన యీ ఋణమునందు పరమోత్సాహమును జూపి యీ సత్ప్రయత్నమును సఫలము చేయగలరు. దేశవికాసాంగమంత్రియును వ్యవసాయశాఖాంగ మంత్రియును నీ విషయమునందట్లు వారిశక్తిసామర్థ్యముల నుపయోగించి ప్రజల కృతజ్ఞతకు పాత్రులగుదురుగాక!

ఆదాయశిఖరములందు రెండవశిఖరము మద్యాదాయము. మద్యాదాయము గతసంవత్సరమునందు 800 లక్షలు. ప్రతిమనుష్యుని తలకు 0-12-0 మద్యపానమునకు వినియోగించుచున్నాము. కేవలము మద్యపాననిరతుల లెక్కలను చూచిన తలసరి మూడురూప్యములైనను మద్యపానమునకు వినియోగపడియుండును. ప్రాణమానధననాశనకరమైన ఈ దుర్వ్యసనమును మాన్పుటకు ప్రభుత్వము పూనుకొనకుండుట సంతాపకరము. ఇంటిని నొంటిని గుల్లచేయుచున్న మద్యపానమును నిర్మూలము చేయుట సకలజనులకును ధర్మముగనున్నది. అసహాయోద్యమము మద్యపాననిషేధమునకు ప్రయత్నించుచున్నను నధికారవర్గ మవలంబించుచున్న నీతి ప్రతికూలముగ నున్నది. అధికారులేదో మిషను నిరోధకుల దండనమునకు బూనుకొనుచున్నారు. గూడూరునందును నితరప్రదేశములందును విధించిన దండనలిందుకు దార్కాణముగ నున్నవి. బలవంతనిరోధము లిగరని అధికారవర్గము ప్రకటించుచున్నది. మద్యపాననిషేధమునకు బలవంతమేల యుపయోగపడవలదో తెలియకున్నది. జూదమును వ్యభిచారమును బలవంతముగ ప్రతిషేధితములై దండనమునకు పాలగునపుడు మద్యపాననిషేధమును బలవంతముగ నేల చేయరాదో న్యాయశాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయింపవలసియున్నది. [illegible] బలము నుపయోగించుట సదాచారము గాని దురాచారము గాదు. హింసోపదేశములు దుర్జయసంహారమునకు [illegible] లోకమునకు శిష్టస్మృతుల యవసరము గలిగియుండెను. దుష్టయోపసంహారమునకు నిర్బంధాచరణము కర్తవ్యమని శ్రుతులు స్మృతులు ప్రతిపాదించుచున్నవి. యుద్ధకాలమునందు మద్యపానవిక్రయము కొంతవరకు ప్రతిషేధింపబడినది. అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములు రుష్యారాజ్యము మద్యనిర్మాణమును మద్యవిక్రయమును ప్రతిషేధించినవి. ధరిత్రీఖండములందు మద్యపాననిషేధ [illegible] నిర్బంధమును [illegible] ముగ [illegible] విధింపబడుచున్నది. అధికారహృదయమునందు ధర్మనిరీక్షణమె వామాకారమును వహించినపుడు న్యాయనిరీక్షణము మాటను దలపెట్టవలసిన యవసరము లేదు. మద్యపానము ప్రాచ్యమతములందు ప్రతిషేధితము. పాశ్చాత్యమతములందు ప్రతిషేధితము గాకపోయినను గర్హ్యము. రాజ్యతంత్రజ్ఞులు మతబోధకులు వైద్యవిశారదులు ధర్మజ్ఞులు మద్యపానము నేకముఖమునను ప్రతిషేధించుచున్నను నిషేధబోధకులను భారతప్రభుత్వము దండించుచున్నది. అధికారప్రతిభాసంరక్షణమునకు ధర్మప్రతికూలమార్గములను పాలకవర్గ మవలంబించునపుడు పాలకవర్గమునందు ప్రజావిశ్వాసము సంపూర్ణముగ బోవుచున్నది. మద్యపాననిరోధమును నిర్బంధమార్గమునను జేసినను పాలకవర్గామోదమును బడయుట ధర్మ

ము. ప్రజలు మద్యపానవిసర్జనమును జేయుచున్నారను శుభవార్తలు వివిధప్రదేశములనుండియును నలుదిసలను వచ్చుచున్నవి. అధికారవర్గము ప్రజావర్గమును సన్మార్గమున నడుపుటకు ధర్మబలసంరక్షణము సాధనము గాని అబ్కారుకరబలము సాధనము గాదు. పాలకవర్గము ప్రజల మాన ధన ధర్మబలములను నాశనము చేయుచున్న మద్యపానాభ్యాసమును పూర్ణముగ నిషేధించి ధర్మరక్షణమును జేయుదురు గాక.

చెన్నరాష్ట్ర సభ

మాంటుఫర్డు సంస్కరణ శాసనసభ చెన్నరాష్ట్రమునందు విచిత్రపరిస్థితులం దేర్పడినది. జాతీయవాదు లసహాయోద్యమధర్మావలంబనమును జేయుచు సభ్యత్వాపేక్షారాహిత్యమును మాయకొనిరి. బ్రాహ్మణేతర నాయకులు బ్రాహ్మణాభ్యర్థుల నిరాకరణమును బోధించిరి. పాలకవర్గము భేదతంత్రము నవలంబించినది. బ్రాహ్మణేతరులకు ప్రత్యేకప్రాతినిధ్య మంగీకరింపబడినది చెన్నరాష్ట్రమున కేర్పడిన 125 సభ్యులందును 102 సభ్యులు బ్రాహ్మణేతరు లేర్పడిరి. బ్రాహ్మణేతరులకు ప్రత్యేకప్రతినిధులు 28 మంది నిర్ణయింపబడిరి. శాసనసభయందు

మహామ్మదీయేతర ప్రతినిధులు	65
మహామ్మదీయులు	13
భారత క్రైస్తవులు	5
యూరపియనులు	1
ఆంగ్లో-భారతీయులు	1
భూస్వాములు	6
విశ్వవిద్యాలయము	1
వాటికేశ్వరులు	1
వ్యాపారపరిశ్రమములు	5
పంచములు	2
అధికారులును అధికారనియుక్తులును	25
	125

గతసంవత్సరమునందు నిర్మితమైన శాసనసభయందు బ్రాహ్మణేతరులు బ్రాహ్మణుల కయిదు రెట్లు సభ్యులు గలరు. బ్రాహ్మణేతర సంఘము మను సంఘ మున్నను లేకపోయినను బ్రాహ్మణేతరపక్షమునకు బలము గలదు. బ్రాహ్మణేతరపక్షమునకు బ్రాహ్మణపక్షమునకంటెను సంఖ్యయందు బలము గలదు. సభావ్యవహారములందు అధికారానధికార పక్షములకును మితవాద జాతీయవాద పక్షములకును భారతీయ యూరపియను పక్షములకును రాజ్యాంగనిరీక్షణమునందు భేదముగలదు గాని బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరపక్షములకు భేదము లేదు. చెన్నరాష్ట్రమునందు గాకను నితరరాష్ట్రములందీభేదము లేకపోవుటయే యీకల్పితభేదమునకు ప్రమాణముగ నున్నది. ఉద్యోగాధికార వ్యామోహ మీ రాష్ట్రమునందు బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతర పక్షముల కసహజమైన స్వరూపమును గలుగజేసినది. బ్రాహ్మణేతరనాయకులును బ్రాహ్మణేతరసంఘములును స్వదేశయోగక్షేమములకు మూలసాధన మైన స్వరాజ్యప్రాప్తికి ప్రతిఘటనమును జూపజాలరు. వారును బ్రాహ్మణులవలె స్వాతంత్ర్యవికాసమును గోరుచున్నారు. బ్రాహ్మణేతరనాయకులు దేశమోక్షమును వారిహస్తమూలముననే చేయగోరుచున్నారు. బ్రాహ్మణ పక్షము నావహించిన బ్రాహ్మణభ్రమ పోయిన బ్రాహ్మణేతర పక్షము తత్క్షణస్వరాజ్యస్థాపనమును గోరుట సహజము. భారతీయులను ముఖ్యముగ బ్రాహ్మణసంఘము నావహించిన యుద్యోగాధికార వ్యామోహమునకు బాధ్యులు బ్రిటీషు పాలకవర్గము గాని బ్రాహ్మణులు గారు. బ్రాహ్మణులకు భరతఖండమునం దాదికాలమునుండియును బ్రహ్మత్వము వృత్తిగ నుండెను. బ్రాహ్మణు లధ్యయనమును జేయుచు భిక్షాటనమును జేయుచు జీవయాత్రను గడపుచుండిరి. ధనసౌఖ్యమూలములైన రాజ్య కృషి వాణిజ్యాది వృత్తులు క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర కులాధీనమునం దుండెను. చాణక్యుడు చంద్రగుప్తునకు రాజ్యాభిషేకమును జేసెను. తిక్కన మనుమసిద్ధునకు రాజ్యలాభమును చేయగలిగెను. రామదాసుస్వామి రాజ్యమును శివాజిమహారాజునకు సమర్పించెను. బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణేతరసంఘముల పోషణమును బడయుచు బ్రహ్మవిద్యాప్రచారమునందు కాలమును గడపుచుండిరి. మహామ్మదీయ క్రైస్తవ మతపాలనము లీపరిస్థితులను మార్చినవి. మహామ్మదీయ క్రైస్తవ పాలకులు వారిమతగురువులను పోషించి సత్కరించుచుండిరి. బ్రాహ్మణగురువులను ద్వేషించి యవమానించుచుండిరి. భుక్తి దుర్లభమైన బ్రాహ్మణులు లౌకికవ్యవహారనిమగ్నులై జీవయాత్రను గడపుట కుపక్రమించిరి. వ్యాపారధనలాభమున కేర్పడిన బ్రిటీషు పరిపాలనమునందు బ్రాహ్మణులకు లౌకికవ్యవహారవ్యామోహము ప్రబలి

నది. విద్యాలయములం దార్యమతనిరసనము క్రైస్తవమత ప్రశంస పరిపాటి యైనవి. అధ్యయనమునందు బ్రహ్మవిద్యాచింతనమే యనవసరంబైనది. విద్యాప్రవృత్తి యంతయును నుద్యోగలాభమున కేర్పడినది. జీవనప్రవృత్తి యంతయును నాధ్యాత్మికచింతనాశూన్యమై యాధిభౌతికలాభముఖ మైనది. బ్రాహ్మణులకు బ్రాహ్మణవృత్తియందు భక్తియును గౌరవమును దూరములైనవి ఉద్యోగములందు భక్తియును గౌరవమును గలిగినవి. ఈ భావములకు పాలకవర్గము స్వప్రయోజనములకై ప్రోత్సాహము నొసంగి పోషించినది. ఆంగ్లేయులు రాజ్యవ్యాపారనిర్వహణమునకు వారు నిర్ణయించిన లక్షణములు గలవారిని నియోగించిరి. వృత్తులు వసతులు భూములు లేని బ్రాహ్మణులు సేవకావృత్తియందుఁ జేరి వారి బుద్ధికౌశలమును రాజ్యాంగములందుఁ జూపి ధనగౌరవములను బడసిరి. ఇందు బ్రాహ్మణులు స్వయముగ బ్రాహ్మణేతరులకుఁ జేసిన యన్యాయ మేదియును లేదు. పాలకవర్గము పరీక్షలందు కృతార్థులైనవారల కుద్యోగముల నొసంగుట కుపక్రమించినది. పరీక్ష లధ్యయనసాధ్యములుగ నుండెను. వంశపారంపర్యముగ అధ్యయనాభ్యాసము గల బ్రాహ్మణులు పరీక్షలందు సులభముగఁ గృతార్థులై యుద్యోగముల కర్హతను గడించిరి. ఆంగ్లవిద్యావిధానము, ఆంగ్లపరిపాలనవిధానము, ఆంగ్లసంసర్గము గలుగఁజేసిన పరిస్థితులకు బ్రాహ్మణులు బాధ్యులుగ నెంచబడిరి. ఆంగ్లవ్యాపారము దేశమును స్వతంత్రవృత్తిశూన్యము చేసినది. ఆంగ్లరాజ్యనీతి దేశమును శౌర్యశూన్యము చేసినది సామాన్యరాజ్యము లంతరించినవి. నిలిచియున్న జమీనులు సంస్థానములు ప్రతిభారహితములై అధికారాధీనము లయినవి. దుర్నిరీక్ష్యమైన క్షాత్రతేజము కృశించి తేజోహీన మైనది. శస్త్రోపజీవనము నశించి శౌర్యప్రతాపములు క్షీణించినవి. చేతిపనులు తఱిఁగి ప్రజలు వృత్తివిహీనులైరి. శ్వేతముఖుల యధికారప్రతిభ యవ్యవహితముగ సాగినది. పదిలక్షల రాబడి గల సంస్థానాధిపతికి సామాన్యాధికారికిఁ గల ప్రతిభ గలుగకున్నది. ఇట్టిపరిస్థితులందు సకలవర్ణముల దృష్టియును నుద్యోగములమీదను బ్రసరించినది. బ్రాహ్మణేతరులందు సహజముగ స్పర్ధ గలిగినది. అధికసంఖ్యాకులైన బ్రాహ్మణేతరు లధికముగ నుద్యోగముల నపేక్షించుట సహజ మైనను వర్తమానపరిస్థితులకు బ్రాహ్మణులు మాత్రము నిందార్హులు గారు. బ్రాహ్మణేతరసంఘములందు విద్యాప్రవృత్తి వ్యాపించిన కొలఁది వారిసంఘమునం దుద్యోగవ్యాపనమును గలుగఁగలదు. కేవలము జనసంఖ్యనె యుద్యోగబాహుళ్యమునకు లక్షణముగఁ బరిగణించిన పంచమసంఘమును నుద్యోగలాభమునకుఁ బ్రతిబంధకము గాఁగలదు. అధికసంఖ్యాకులైన బ్రాహ్మణేతరులు రాజ్యాధికారమును గలిగి వికసింపఁగోరుట ధర్మమైనను బ్రాహ్మణపతనము బ్రాహ్మణేతరసంఘాభ్యుదయమునకుఁ బ్రయోజనముగాదు. ఆదికాలమునుండియును బ్రాహ్మణులు రాజ్యములను సంపదలను నాసింపకను రాజులను శ్రీమంతులను నాశ్రయించుచు భిక్షాటనమును జేయుచు జీవయాత్రను గడపుచుండిరి. వసిష్ఠుఁడు ధౌమ్యుఁడు చాణక్యుఁడు విద్యారణ్యుఁడు రామదాసు తిక్కనామాత్యుఁడు సమర్థులయ్యును రాజ్యముల కాసపడలేదు. పంచాఙ్గశ్రవణమైనను నవసరములేని కాలమునందు బ్రాహ్మణులకు భిక్షాటనమయినను సంభవము గాకున్నది. గుణకర్మలబ్ధమైన వృత్తిశీలసంస్కారము లేని బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు ఉద్యోగవృత్తియందు లక్ష్యమును నిలిపిరి. ఈ యుద్యోగలక్ష్యము మిత్రభేదమున కనుకూలముగ నుండెను. పెంట్లండు ప్రభువు వారి యనుచరులు బ్రాహ్మణద్వేషమును బెంపొందించిరి. అధికారుల మిత్రభేదము స్వప్రయోజనమునకు నిరుపయోగ మైనను దేశానర్థములకు మూలమైన విద్వేషమునకు సాధన మైనది. అధికారులు సంకల్పించిన యధికారసంరక్షణతంత్రము నిరుపయోగ మయినది. సంస్కరణశాసన మితరరాష్ట్రములందు వలె వ్యాపనమునకు వచ్చినది. ద్విరాజ్యాంగశాఖ యేర్పడినది. బ్రాహ్మణేతరనాయకులు మంత్రిపదవులను బడసిరి. ఉద్యోగలాభ ముద్యోగాశను ప్రవర్ధమానము చేసినది. వేలకొలఁది సంవత్సరము లేకదేశమునందు సోదరులవలెఁ గలిసి జీవయాత్రను గడపిన సంఘములందు సమష్టిదృష్టి పోయి విభాగదృష్టి గలిగినది. పాశ్చాత్యపరిపాలనము పాశ్చాత్యాధికారవర్గమునందు ప్రబలిన ధనాధికారాభిమానమును భారతీయుల హృదయమునం దుదయింపఁ జేసినది. అధికారాభిమాన ముద్యోగతృష్ణగఁ బరిణమించుచున్నది. ఉద్యోగతృష్ణ పూరణమగుట యసంభవము. ఉద్యోగాభిలాష సంఘసంఘమునకును ప్రాకుచున్నపుడు కలహబీజములు స్థాపితము లగును గాని సాహచర్యబీజములు వర్ధిలవు. ఉద్యోగములు తాత్కాలికముగ నొకసంఘము

నకు సంతృప్తిని గలుగఁజేసినను వేఱొకసంఘమునకసంతృప్తిని గలుగఁజేయుచుండును. ఒకనికిఁ బ్రయోజనకరమైనను వేఱొకనికి నష్టదాయకముగ నుండును. హీనస్థితియందున్న పంచములవలె హీనస్థితియందున్న బ్రాహ్మణులును సంఘసౌభాగ్యమున కాటంకముగ నుందురు. బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణేతరులు వారివారి సంస్కారములకుఁ దగిన వృత్తుల నవలంబించుచు స్వప్రయోజనములను విసర్జించుచు దేశప్రయోజనములకై వారిశక్తిసంపదలను వినియోగించి సకలసంఘముల సౌభాగ్యమును బెంపొందించుటకు పాటుపడుదురుగాత! నవశక్తి యోగంతరూపములను ప్రపంచమునందు విహరించుచున్నది. వర్ణాశ్రమధర్మములు మాయమగుచున్నవి. జాతులును నంతర్జాతులును స్వయంవ్యక్తిత్వమును బ్రకటించుచున్నవి. ప్రాతసిద్ధాంతములు నవాకృతిని దాల్చుచున్నవి. ధనాభిమానము కులాభిమానము విద్యాభిమానము అధికారాభిమానము ప్రతిభను గోల్పోయినవి. సర్వసమానత్వభావము స్థిరస్థాపిత మగుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ప్రజలు సమష్టిబలమును సకలవ్యవస్థలకును సమన్వయము చేయుటకు సమకట్టుచున్నారు. దంభము కటాటోపము భోగభాగ్యములు పరమార్థములుగఁ బరిణమించుచున్నవి. మానము నిగ్రహము శీలము విరాగము పరమానర్థములుగఁ బరిణమించుచున్నవి. ఈ ప్రళయావస్థయందు బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణేతరులు వినాశసాధనములైన వైరమును క్రోధమును మాని ధర్మార్థమైన సమగ్రజీవనప్రవాహమునకు వారి సంయుక్తబలమును విజ్ఞానమును వినియోగించి ధన్యవాదములను బడయుదురుగాత!

ఆంధ్రరాష్ట్రము

ఆంధ్రదేశము స్వాయంవ్యక్తిత్వమును గలిగి భారతజాతీయజీవనప్రవాహమునకు బలవేగమాహాత్మ్యములను గలుగఁజేయుట కాత్మయోగమునకుఁ బూనుకొనుచున్నది. వ్యక్తివికాసము సమష్టిప్రకాశము నవయుగధర్మములు. స్వాయంవ్యక్తిత్వముగల పదార్థముల యవ్యవహితయోగభావము విశ్వస్వరూపము. పరమాణువులు మహామేరువులు విశ్వస్వరూపమునం దవ్యవహితయోగమును గలిగియున్నవి. సకలపదార్థములు మహాతత్త్వానుసంధానమునకు నిదర్శనములు. స్వల్పరాజ్యములు సామ్రాజ్యములు స్వల్పజాతులు మహాజాతులు స్వల్పకార్యములు మహాకార్యములు విశ్వయోగమునకు సాధనములు. స్వల్పమహార్థములు పరార్థప్రతిపత్తికి ప్రతిబంధకములైనను భావార్థప్రతిపత్తికి ప్రతిబంధకములు గావు. మహాభారతప్రతిపత్తి కంతర్జాతీయప్రతిపత్తియె సాధనముగ నున్నది. ఆంధ్రద్రావిడకర్ణాటకమహారాష్ట్ర వంగమాగధ పాంచాలఘూర్జరాది జాతుల ప్రత్యేకప్రతిపత్తి భారతజాతీయ మహాప్రతిపత్తికి సాధనంబులగుచున్నవి. ఆంధ్రులు ప్రాచీనకాలమునం దసాధారణమైన ప్రతిభను బడసి భారతసంస్కారనిర్మాణమునకుఁ దోడ్పడిరి. శాలివాహనుఁడు, అమరావతిస్తూపము, ధరణికోటవిద్యాలయము, విద్యారణ్యులు, కృష్ణదేవరాయలు ఆంధ్రభారత భాగవతములు వారిప్రతిభకు నిదర్శనములు. కాలాంతరమున నాంధ్రహృదయమునందు స్తంభనము గలిగినను చైతన్యమవ్యవహితముగఁ బ్రవహించుచుండెను. నవయుగమునం దాంధ్రహృదయచైతన్యమునం దుత్తేజనము గలిగినది. ఆత్మస్వరూపమును సంపన్నించి యాత్మోపలబ్ధిని బడయుటకనుతాపముదయించినది. స్వభాష స్వదేశము స్వధర్మము నిజస్వరూపసందర్శనమునకు సాధనంబులైనవి. ఆంధ్రజాతీయకళాశాల ఆంధ్రభాషాభిమానము స్వదేశోద్యమము స్వజాతీయయోగమున కుపయోగపడినవి. ఆంధ్రయోగసిద్ధి కాంధ్రోద్యమము మహాసాధనముగ గ్రహింపఁబడినది. ఆంధ్రమహాసభలు గూడినవి. ఆంధ్రవ్యక్తిత్వమును విశదముచేసినవి. ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణావసరమును ప్రతిపాదించినవి. స్వారాజ్యస్థాపనమునకు భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రనిర్మాణావసరమును మోంటుఫర్డు సంస్కరణనివేదిక ప్రతిపాదించినది. నాగపురము జాతీయస్వారాజ్య మహాసభ భరతఖండమునందు భాషాధారకభాగములను నిర్దేశించి స్వారాజ్యవిధానమును ప్రతిపాదించినది. ఆరంభమునం దపహోహాలకుఁ గారణంబైన యాంధ్రోద్యమతత్త్వము సర్వజనాంగీకృతమై జాతీయమహాసభాశీర్వాదములను బడసినది. ఆంధ్రులసంకల్పము సఫలమగుట కాంధ్రోద్యమసిద్ధాంత మంగీకృత మైనను మహత్తరమైన కార్యకలాపము జరుగవలసియున్నది. ఆంధ్రమహాజనులు కలహములను భేదములను స్వప్రయోజనములను బరిగణింపకను నాంధ్రయోగసిద్ధి కవసరమైన యాంధ్రరాష్ట్రసంపాదనమును వెంటనే చేసి గమ్యస్థానమును చేరుదురుగాత!

గత సంవత్సర మాంధ్రచరిత్రమునందు ప్రముఖముగ నుండఁగలదు. ఆంధ్రులకున్నతోద్యోగములు లభించినవి. బి. యన్. శర్మగారు భారత ప్రభుత్వమునందు వ్యవసాయాంగమంత్రిగను వేపా రామేశము పంతులుగారు న్యాయమూర్తిగను నియమింపబడిరి. రావుబహద్దరు కూర్మా వేంకటరెడ్డి నాయఁడుగారు దివానుబహద్దరు పానుగంటి రామారాయనింగారు సుబ్బరాయులు రెడ్డిగారు మంత్రులుగ నియమింపబడిరి. ఉద్యోగాభిమానుల కీయుద్యోగములు సంతృప్తిని గలుగఁ జేయఁగలవు. స్వజాతీయజీవన విధానమునం దాంధ్రదేశము చూపిన త్యాగము సాహసధైర్యములు భారతజాతీయదృష్టి నాకర్షించినవి. అవసరజాతీయమహాసభ నిర్ణయించిన విధమునను అసహాయోద్యమ వ్రతాచరణమునం దాంధ్రదేశము ముందంజ వేసినది దేశభక్తుఁడు కొండ వేంకటప్పయ్య పంతులుగారు శాసనసభాసభ్యత్వమును సభ్యర్థిత్వమును వదలుకొనిరి. వేంకటప్పయ్యగారు విల్లింగ్డను ప్రభువునకు వ్రాసిన లేఖ పంతులుగారి స్వాతంత్ర్యప్రియత్వమును విశదము చేయుచున్నది. న్యాయవాదులు వృత్తులను విసర్జించిరి. విద్యార్థులు విద్యాలయములను విడిచిరి. దేశమునం దంతటను జాతీయవిద్యాలయములు స్థాపింపఁబడినవి. పండితులు కవులు గాయకులు స్వరాజ్యవిజయమును గాంధి విజయములను గంభీర మధుర గానమును జేయుట కుపక్రమించిరి. పాటలు పద్యములు నాటకములు ప్రజాహృదయమునందుఁ గలిగిన మహాప్రబోధమును విశదము చేసినవి. గాంధి మహాత్ముఁడు భారతనాయకులు విజయవాడకు వేంచేసిన సమయమునం దాంధ్రలోకము చూపిన పరమోత్సాహ మసహాయోద్యమవిజయలక్షణములను బోధించినది. లక్షలమంది స్వరాజ్యయాత్రికులు గూడ సమావేశమైరి. శుద్ధ స్వదేశవస్త్రములను ధరించిరి. కృష్ణవేణీజలావగాహము చేసి భజనలను జేసిరి. పాటలను బాడిరి. కానుకల నర్పించిరి. సంబోధనలను జేసిరి. విజయవాడ మహాసమావేశ మాంధ్రనిజస్వరూపమును భారత భూమికి వ్యక్తము చేసినది. అసహాయోద్యమతత్త్వము నాంధ్రహృదయమునకు సువ్యక్తమైన విధమును ప్రశాంతమైన దేశస్థితి వ్యక్తముచేసినది. విజయవాడ సమావేశ నిర్ణయమున కనురూపముగ దేశమునందు మూలమూలలను స్వరాజ్యప్రచార విధానములు వ్యాపించుచున్నవి. స్వరాజ్యచక్రములు స్థాపింపఁబడినవి. స్వరాజ్యసంఘములందు సభ్యులు చేరిరి. తిలకస్వరాజ్యనిధికి మూఁడులక్షలరూప్యములు సమకూరినవి. గాంధిమహాత్ముఁ డాంధ్రదేశమునకు జనసంఖ్యకుఁ బ్రమాణముగ 1,60,000 రాట్నములు 7,00,000 రూప్యములు 7,00,000 సభ్యులు నిర్ణయించెను. ఆంధ్రులు స్వధర్మనిర్వాహణపరాయణులై స్వరాజ్యాంధ్రరాష్ట్ర సంపాదనమున కాత్మసమర్పణమును జేసి పరమార్థమును సాధింతురు గాత!

దుర్మతిసంవత్సరమునందు స్వాతంత్ర్యసంరంభము భయంకరరూపమును దాల్చునటకు సూచనలుగలవు. పాలకవర్గము నిర్బంధనమునకు శాసనాస్త్రములను విచ్చలవిడిగ నుపయోగించుచున్నది. అసహాయోద్యమ సంహారమునకు పాలకవర్గము స్వజాతీయ ప్రతినిధులు విశ్వప్రయత్నములను జేయుచున్నారు. నిర్బంధములు నిరోధనములు దినదిన ప్రవర్ధమాన మగుచున్నవి. అస్పృశ్యతనరసమస్యకు విమోచనము గలుగలేదు. ఖిలాఫత్తు సమస్య భయంకరాకారమును దాల్చునని యూహింపఁదగియున్నది. జ్వాలాముఖములైన మహమ్మదీయ రాజ్యములందు నుత్తేజము గలుగుచున్నది. కాబూలు నుండి కాన్‌స్టాంటినోపిలు వఱకును రాజకారములు సమరసన్నాహములు జరుగుచున్నవి. తురుష్క జాతీయవాదులు అంగోరయందు సమరసన్నాహములను జేయుచున్నారు. గ్రీకురాజు మతాచార్యులప్రార్థనలతో తురుష్కసంహారమున కుపక్రమించుచున్నాఁడు. నవసంగ్రామాంకురములందు, క్రైస్తవమత మహమ్మదీయ మతసంరంభ స్వరూపము యూరపు ఆసియా సంరంభస్వరూపము గోచరమగుచున్నవి. రీడింగు గంధిసమావేశము సంశయములకు గారణంబైనది. శాంతి సభలు సామ్రాజ్యసభలు స్వప్రయోజనసాధనమునకు వినియోగపడుచున్నవి. జాతులు సంఘములు కులములు వర్గములు పరస్పరవినాశనమునకుఁ బూనుచున్నవి. మహాప్రళయాంకురములు గల దుర్మతియందు మహానాటకసూత్రధారుఁడు లోకమునందు శాంతి మార్గమునను ధర్మసంస్థాపనమును జేయుఁగాత!

1921 వ సంవత్సరపు ఆంధ్రదేశపు జనాభా

జిల్లాలు	1921 లోని గృహములు	1921 జనసంఖ్య			1911 జనసంఖ్య			1901	1911 కును 1921 కిని నుండు తారతమ్యము
		జనులు	పురుషులు	స్త్రీలు	జనులు	పురుషులు	స్త్రీలు	మొత్తము	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
బ్రిటిషు రాజ్యము									
1 ఏజెన్సీ గ్రామము ...	841,614	1,508,105	753,704	749,401	1,577,519	791,500	786,019	1,[illegible]51,550	-74,414
2 గంజాము ...	893,630	1,835,684	829,541	1,006,143	1,870,826	868,928	1,001,898	1,689,754	-35,[illegible]42
3 విశాఖపట్టణము ...	5[illegible]8,818	2,221,666	1,081,860	1,[illegible]59,[illegible]06	2,[illegible]69,670	1,050,609	1,119,061	[illegible],082,662	61,996
4 గోదావరి ...	285,857	1,471,651	719,903	751,748	1,445,957	707,702	738,255	1,286,[illegible]19	25,694
5 కృష్ణా ...	396,652	2,129,763	1,061,867	1,067,896	1,997,[illegible]85	994,361	1,00[illegible],574	1,744,188	132,225
6 గుంటూరు ...	251,943	1,8[illegible]8,104	912,458	89[illegible],646	1,697,551	856,665	840,886	1,490,6[illegible]5	110,551
7 నెల్లూరు ...	282,611	1,385,415	697,633	687,782	1,328,152	665,305	662,847	1,274,831	57,263
8 కడప ...	185,618	888,087	4[illegible]2,182	435,908	893,988	454,031	439,907	860,08[illegible]	-5,857
9 కర్నూలు ...	189,838	9[illegible]5,148	463,723	451,425	935,[illegible]59	471,456	463,803	872,[illegible]7[illegible]	-[illegible]0,111
10 బళ్లారి ...	1[illegible]9,[illegible]05	86[illegible],149	439,744	4[illegible]8,405	969,486	490,848	478,598	947,2[illegible]4	106,283
11 అనంతపురము ...	212,675	1,042,058	537,[illegible]57	[illegible]05,001	962,228	494,232	468,99[illegible]	983,75[illegible]	-[illegible]8,868
12 మదరాసు ...	64,621	522,951	272,944	250,007	5[illegible]8,66[illegible]	266,465	25[illegible],195	5[illegible]2,34[illegible]	4,291
13 చెంగల్పట్టు ...	250,559	1,493,216	752,[illegible]94	7[illegible]0,222	1,496,008	705,641	70[illegible],367	1,310,106	87,206
14 చిత్తూరు ...	239,025	1,269,169	647,9[illegible]8	621,171	1,238,[illegible]18	629,0[illegible]9	6[illegible]9,119	1,[illegible]72,[illegible]89	30,954

నూతన సంవత్సర ప్రశంస

శతావధానులు కొప్పరపు సోదరకవులు

సీ. నీలాంబుదాహాస కేళీమరాళమై
సామేన శంకరస్వామి వెలయఁ,
పగలు రాతిరిసేయు భద్రతాటంకముల్
దరహాసరుచి ధగధగ వెలుంగ,
త్ర్యయ్యంశవేణి పద్మజురాణి హరిరాణి
చెలికారమునఁ గెలంకుల మెలంగ,
కెంగేలి రాచిల్క క్రీడార్థ మెసఁగేఁగి
ప్రణవాక్షరార్థ ముపన్యసింపఁ,
గీ. గమ్ర ముక్తాఫలప్రాయ గగనవాహి
నీ దయః కణపజ్జీవం దే యటంచు,
విఘ్నపతి సేచన మొనగ్గ విశ్వభరణ
దీక్షఁ గయికొన్న దేవి కిదే నమస్సు!

సీ. శ్రీ చిరాయుష్యభ స్థితి ధాత యిచ్చి ని
రామయానంద మబ్జాక్షుఁ డొసఁగి
బహుకళా సౌభాగ్య మహిమఁ జంద్రుం డిచ్చి
సకలవిద్యలు సరస్వతి యొసంగి
ధనమహోన్నతలను ధననాయకుం డిచ్చి
యిష్టభోగములు శచీశుఁ డొసఁగి
సత్య సంతాన సంతోషంబు గురుఁ డిచ్చి
యరిభయంకరభక్తి హరుఁ డొసంగి
గీ. పంచభూతంబు లక్షాశుభంబు లిచ్చి,
భరతమాత జనోపేత వరము లొసఁగి
ప్రజలఁ బ్రోవఁగ నూత్న సంవత్సరంబు,
విజయమంగళసిద్ధుల వెలయుఁ గాక!

సీ. కఠినదండము వోలె గాన్పించు నిక్షువు
మనసారఁ గురియదే మధురరసము
కడు వికారాకృతిఁ గాన్పించు కోయిల
చేయదే కర్ణరసాయనంబు
కంటకాన్వితమయి కానిపించు గులాబి
చల్లదే దెస నెల్ల సౌరభంబు
శ్రవణభయావహ స్తనితమై కాన్పించు
వనధరం బిడదె చల్లని సువృష్టి.
గీ. కాన, దుర్మతినామంబు గల్గియున్న,
"సన్మతి" యనంగ మేల్చెంచి, సత్ప్రజాళి
మతము, దీర్చుట యర్హ నీ మాట యెఱిఁగి
యభినుతులఁ జెందు మో నూతనాబ్దవర్య!

కం. ముందు జయనామమునఁ దోఁ
దుందుభి యీనాఁడు మోసఁగా దుర్మతి యని న
న్నిందింపకుఁ డిష్టము లను
రం దని పెద వంచు నబ్దరాజిదె వచ్చెన్.

సీ. అతిశయారోగ్య భాగ్యద నింబకుసుమ ముఖ్య
గంధలాభం బంది గంధవహుఁడు
సహకార కిసలయ సంతర్పణంబున
మూకభావము మాని కోకిలములు
బహుళఫలాహార పరితుష్టి ననురాగ
సుముఖవైఖరి నొప్పి శుకకులంబు
శిరముల నురములఁ గరముల మల్లికా
పుష్పదామము లూని భూమిజనులు.
గీ. ప్రసవసురసాసవ వ్యాప్తిఁ బడసె యళులు,
చిత్తజానంద విహరణ శ్రీకరుండు
ఋతువిభుండు రాఁ బ్రమోదాన్వితులై నుతించె
నుత్తమకృపాగమన శుభం బొనరి నప్రజు
ప్రజ కృతజ్ఞతఁ బొగడ నుర్వరం బందె?

సీ. బ్రాహ్మివై బ్రహ్మ ప్రశాంత నిర్మితికిఁ జేఁ
దోడు వాఁడోనఁగాఁ దోఁచి తంచు
భరతము నందు సంప్రార్థనంబుఁ బుట్టి,
భారతీశుభసంజ్ఞఁ బరఁగితంచు
సత్యసంగీత సాహిత్య పయోధర
రసములఁ బ్రజల కింపొసఁగితంచు
యుపనిషదుక్తవై యుపమారహితకవి
తోల్లసితాత్మవై యొప్పితంచుఁ
గీ. భూతతరకీర్తిధనులు, సనాతనాధు
నాతన కవీంద్రులం గన్న మాతవంచుఁ
గొలుచు పుత్రుల భారతీసుతుల నమ్మి
స్థిరకృపం బ్రోవు మో భారతీమదంబ.

శా. ఆరోగ్యంబు చిరాయురాప్తిగ, ధనం బన్యోన్య సఖ్యాప్తిగా
మీ ఱక్కో సర్వ సమగ్ర గౌరవము శ్రీ హస్తముల్ సేరఁగా
గారాబంపుఁ గుమారులన్ సుకవులన్ గాఁ జంగదే సంతతా
హారోదారకృపాసుధాంగసముద్బై నోఁ బర్వ నో భారతీ!

శా. కవిరత్నంబులఁ గంటివెందఱనొ, తద్గణ్య ప్రభల్ దిక్కులన్
దినము స్నించితో, నొక్కఁడొక్కఁడును నోశేవి చనం గాంచి రి
త్తవిచారించితివేల, గోలవె దయాధారయై నేఁటిస
త్కవిరత్నంబుల సేవిమన్న నీక ధాతన్ వేడుమా భారతీ!"

నూతన మదరాసు శాసనసభాసభ్యుల వివరము

1 వ వరుస:— 1 శ్రీ॥ సర్ లయనెల్ డేవిడ్సన్ గారు 2 శ్రీ॥ పి. ఆర్. పాత్రో గారు 3 శ్రీ॥ ఖాన్ బ॥ మహమ్మదు హబిబుల్లా సాహెబు బహదూరు 4 శ్రీ॥ కే. శ్రీనివాస అయ్యంగారు 5 శ్రీ. డి. బ. పి. సుబ్బరాయలు రెడ్డిగారు 6 శ్రీ. సి. రామ నారాయణంగారు 7 శ్రీ॥ రా. బ॥ కే. వెంకటరెడ్డి నాయుడు గారు

2 వ వరుస:— 8 ఎ. వై. జీ. క్యాంప్‌బెల్ గారు 9 ఎన్. జె. రిచ్చర్డ్సన్ గారు 10 ఆర్. కోం . టీటర్ హెంఢర్సన్ గారు 11 క్ . రామస్వామి మొదల్యారుగారు 12 పి. సుబ్బరాయనుగారు 13 ఫె . పెరియనాయకంగారు

3 వ వరుస:— 14 సి. పి. రామస్వామి అయ్యరుగారు 15 కాటంరెడ్డి ఆదినారాయణరెడ్డిగారు 16 ఎస్. ఆర్. వై. అంకినీడు ప్రసాదు బహదూరు 17 ఆర్. అప్పస్వామి నాయడుగారు 18 వి. అప్పాస్వామి వాండయారుగారు 19 డి॥ బ॥ సి. అరుణాచలం మొదల్యారుగారు

4 వ వరుస:— 20 రా॥ బ॥ టి. బాలాజీరావు నాయుడుగారు 21 కే. చతుర్భుజ నంబియారుగారు 22 బి. పి. దేవర్రాజులు నాయుడుగారు 23 రా॥ సా॥ ఎస్. ఎల్లప్ప శ్రేష్ఠిగారు 24 రా॥ సా॥ పి. యతిరాజులునాయుడుగారు 25 : . గోపాలకృష్ణయ్యగారు

5 వ వరుస:— 26 కే. పి. గోపాలమేనను గారు 27 జే. కుప్పుస్వామినాయడుగారు 28 బి. మునిస్వామినాయడుగారు 29 పి. సి. ముత్తుశ్రేష్ఠిగారు

6 వ వరుస:— 30 సర్ పిట్టి త్యాగరాయ శ్రేష్ఠిగారు 31 చింతలపాటి వేంకటసూర్యనరసింహరాజుగారు 32 ఎం. నారాయణస్వామి రెడ్డిగారు 33 పి. నటేశం మొదల్యారుగారు 34 రా. ఎం. ఏ పి. పాత్రోగారు 35 పి. పొన్నుస్వామి నాయడు 36 పి. జి. రాజన్ గారు

7 వ వరుస:— 37 టి. ఏ. రామలింగం శ్రేష్ఠిగారు 38 రా॥ బ॥ ఏ. రామయ్య పుంజగారు 39 ఏ. రంగనాథం మొదల్యారుగారు 40 కే. శరభారెడ్డిగారు 41 డబ్ల్యు. పి. ఏ. సుందరరాంజ్ నాదరుగారు 42 ఆర్. కే. షణ్ముఖం శ్రేష్ఠిగారు 43 ఎస్. టి. షణ్ముఖంపిళ్లైగారు

8-వ వరుస:— 44 ? . శివశంకరంపిళ్లైగారు 45 ఎన్. స్వా. వి. సోమసుందరం పిళ్లైగారు 46 ఎన్. సోమసుందరం పిళ్లైగారు 47 టి. సోమసుందరం మొదల్యారుగారు 48 అంచట సుబ్బారాయుడు గారు 49 డి. బ. కే. సూర్యనారాయణమూర్తి నాయడుగారు 50 ఎ. తంగవేలు నాయకరుగారు

9 వ వరుస:— 51 టి. సి. తంగవేలు పిళ్లైగారు 52 ఓ. తణికాచల శ్రేష్ఠిగారు 53 వి. సి. వెల్లింగిరి గౌండరుగారు 54 టే. సి. వెంకటాచలరెడ్డిగారు 55 సి. వెంకటరంగా రెడ్డిగారు 56 వగ్గులరాజు వేంకట సుబ్బారావుగారు 57 దీ॥ బ॥ రఘుపతి వెంకటరత్నము నాయడుగారు

10-వ వరుస:— 58 డబ్ల్యు. విజయరాఘవ మొదల్యారుగారు 59 ఎం. సి. రాజాగారు 60 ఎల్. సి. గురుస్వామిగారు 61 ఆర్. టి. కేశవులు పిళ్లైగారు 62 ఎం. సి. మధురపిళ్లైగారు 63 64

11-వ వరుస:— 65 దీ॥ బ॥ పట్టు కేశవపిళ్లైగారు 66 దీ॥ బ॥ మోచర్ల రామచంద్రరావుపంతులుగారు 67 శ్రీమాన్ ఎస్. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు 68 డి. బ. టి. దేశికాచారిగారు 69 ఎల్. ఏ. గోవిందరాఘవ అయ్యరుగారు 70 రా॥ బ॥ అయ్యంకి సుబ్బుకృష్ణారావుపంతులు గారు 71 పి. శివరావు గారు

12-వ వరుస:— 72 శ్రీమాన్ విశ్వనాథ దాసుగారు 73 ఎన్. మద్దూరు శిఖ్యాచారిగారు 74 రా॥ బ॥ టి. ఎం. నరసింహాచార్యులుగారు 75 కే. ? రామాచారిగారు 76 రా॥ బ॥ డాక్టరు సి. బి. రామారావుగారు 77 యు. రామారావుగారు

13-వ వరుస:— 78 కే. సదాశివ భట్టుగారు 79 శ్రీమాన్ ? శిభూషణ రథోగారు 81 డి. బ. డి. శేషగిరిరావు పంతులుగారు ? ఎం. ఆర్ సేతురామ అయ్యరుగారు 82 శ్రీమాన్ ఆర్. శ్రీనివాస అయ్యంగారు 83 శ్రీమాన్ టి. సి. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు

14-వ వరుస:— 84 ఎం. సూర్యనారాయణగారు 85 రా॥ బ॥ ? . ఎస్. వెంకటరామ అయ్యంగారు 86 శ్రీమాన్ సి. వి. వేంకటరమణఅయ్యంగారు 87 దీ॥ బ॥ ఎం కృష్ణను నాయరుగారు 88 టి. అరుమైనాథం పిళ్లైగారు 89 ఎస్. అర్పుదస్వామి ఉదయరుగారు

15-వ వరుస:— 90 ఎం. డి. దేవదాసుగారు 91 రా॥ సా॥ ఈ. ? పెరిస్కిరిదాసు గారు 92 ఎ. టీ. పాఠురుగారు 93 జి. వందనంగారు

16-వ వరుస:— 94 రామనాథపురం రాజాగారు 95 జయపురం రాజాగారు 96 శ్రీ ? వి. అప్పారావు బహదూరు 97 మంపస జమీందారు గారు 98 కే. ప్రభాకరన్ తంపన్ గారు 99 జే. ఏ. రిచ్చర్డ్సన్ గారు 100

17-వ వరుస:— 101 ఖాన్. బ. సర్ మిర్జా అబ్దుల్ హుస్సేన్ సాహెబు బహద్దరు 102 అబ్బాస్ అలిబహద్దరు 103 సయ్యదు దివాను అబ్దుల్ రజక్ సాహెబు బహద్దరు 104 ఖాన్ సాహెబు మహమ్మదు అబ్దుల్ రహిమాన్ సాహెబు బహద్దరు 105 మున్షి మహమ్మదు అబ్దుల్ రహిమాన్ సాహెబు బహద్దరు 106 అహమ్మదు మిరాన్ సాహెబు బహద్దరు 107 ఏ. డి. ఎం. బానోటి సాహెబు బహద్దరు

18-వ వరుస:— 108 అబ్దుల్ కాదిం ? సాహెబుగారు 109 పి. కే. కోయా సాహెబు గారు 110 హమీద్ సుల్తాన్ మరక్కయారు సాహెబు 111 ఖాదరు నవాజు ఖాన్ సాహెబు బహద్దరు 112 సయ్యదు మహమ్మదు పాచ్చాసాహెబుగారు 113 ఎ. పి. వి. సయ్యదు ఇబ్రాహీం రావుత్తారుగారు 114 ఖాన్ బ॥ మహమ్మదు ఉస్మాన్ సాహెబుగారు

19-వ వరుస:— 115 ? . ఎస. సిమ్సనుగారు 116 డబ్ల్యు. అలగ్జాండరుగారు 117 ? . బ. గోవిందదాసు చతుర్భుజదాసు గారు 118 ఎ. ఎం. మెక్‌డూగల్‌గారు 119 రా॥ సా॥ ఎం. సి. టి. ముత్తయ్యశ్రేష్ఠిగారు 120 రా॥ బ॥ టి. నంబెరుమాళ్ శ్రేష్ఠిగారు 121 రా॥ సా॥ పి. వేంకటరంగయ్యగారు

20-వ వరుస:— 122 రెవరెండు డబ్ల్యు. మెస్టనుగారు 123 పి. డబ్ల్యు. పార్ట్రిడ్జిగారు ఏ. ఈ. రెడ్ కాంటరు 125 టి. రిచ్‌మెండుగారు 126 127 128

The Right Hon. The Earl of Reading
Viceroy of India

రీడింగు ప్రభువు - నూతనరాజప్రతినిధి

The Right Hon Countess of Reading
C B E

రీడింగు ప్రభ్వి

గౌ. న్యా. వి. రామేశం పంతులుగారు

Hon. Mr. Naravana Das Giridhara Das
Member, Council of State

టి. రాఘవయ్యగారు, తిరువాన్కూరు క్రొత్తదివాను

Mr O Tanikachalam Chettiar
New council Member

డాక్టరు ఎం. ఏ. అన్సారి

Mr V G. Vasudeva Pillai, Panchama member
of the Madras Corporation

ప్రిన్సిపాలు, పచ్చయప్పకాలేజి, మదరాసు

Mr. Ch Narasimha Rao
Cocanada

గౌ॥ నారాయణదాసు గిరిధరదాసు

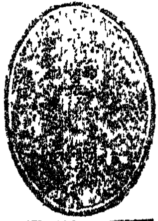
గౌ. ఓ. తణికాచలం శెట్టిగారు

వి. జి. వాసుదేవ పిళ్లెగారు

చిలుకూరి నరసింహారావుగారు, కాకినాడ

ప్లేగుమందులు

పెద్దసీసా రు 2–2–0 లు
చిన్న „ „ 1–6–0 „

అన్ని వ్యాధులకును తగిన అత్యద్భుతములగు ఆయుర్వేదీయ ఔషధములు

చుట్టునున్న మూడు ఘోరవ్యాధులమందులే గాక యింకను

బలమునకు, పుష్టికి:—
జీవామృతము 6 ఔ. సీసా రు. 3-4-0

తలంటునకు:—
అమృతామలక తైలము 6 ఔ. సీసా 1-0-0

సవామేహమునకు:—
రక్తశోధక 6 ఔ. సీసా 3-0-0
పంచతిక్తగుగ్గులు ఘృతం 6 ఔ. సీసా 6-0-0
విచిత్రరత్న లేపము పైపూతకు డబ్బా 2-0-0

మధుమేహమునకు:—
ప్రమేహభంజని డబ్బా 3-0-0
గోమూత్రశిలాజిత్తు తులం 2-0-0

ముట్టుకట్టునకు:—
అశోకవటి సీసా 0-14-0
అశోకారిష్టము సీసా 3-0-0

గర్భిణీస్త్రీలకు:—
మాతులుంగరసాయనము సీసా 1-12-0

మదమూర్ఛలకు:—
అబలాసంజీవని సీసా 1-12-0

గనేరియాకు:—
భృగువటి డబ్బా 1-12-0
చందనాసవ సీసా 3-0-0

పక్షవాతమునకు, అమవాతమునకు:—
నారాయణ తైలము సీసా 3-0-0

ఉబ్బసములకు:—
చ్యవనప్రాశన డబ్బా 3-0-0
గలవు. ఇంతియ గాక

ఇంకను అనేక దివ్యౌషధములు శాస్త్రానుసారముగ సిద్ధమయినవి గలవు.
ప్యాకింగు, పోస్టేజి ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

—:o:—

క్యాటలాగులు కోరువారి కుచితము.

[illegible] సీసా రు. 1–2–0 లు

[illegible] సీసా రు 1–12–0

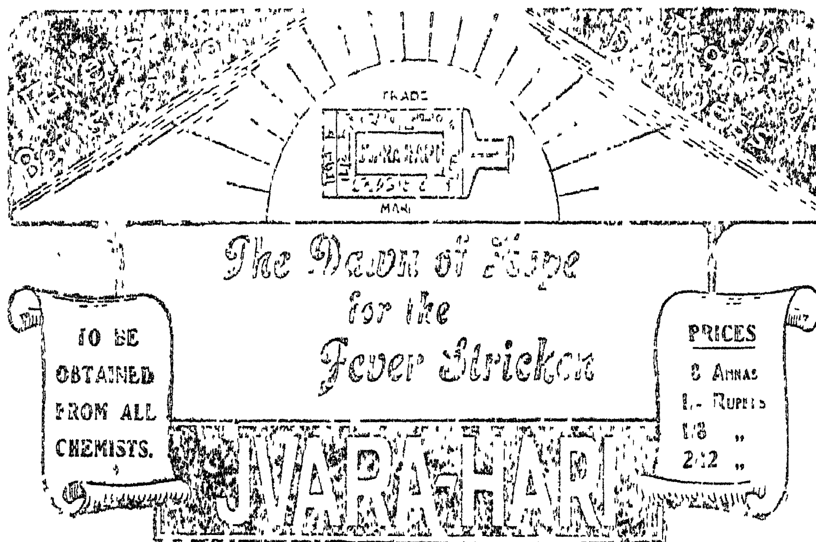
వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్లుగారిచే స్థాపితమైన

తంతివిలాసము పండిట్ మదరాసు.

ఆయుర్వేదాశ్రమం

41, ఆచారప్పన్ వీధి, జార్జిటవున్, మదిరాసు.

జ్వరహారి

దీనియొక్క నామధేయము తెలుపుచున్నట్లే జ్వరములను హరించుటకిది సాటిలేని మందు. ఇది మలేరియా (విషవాయు) జ్వరములకును, విడిచివిడిచి వచ్చు జ్వరములకును ఎత్తినది. కొయినా పుచ్చుకొనుటవల్ల కలుగు సెబ్బరలు జ్వరహారివల్ల కలుగవు. కాబట్టి నిర్భయముగ జ్వరమున్నపుడు సమయమునను యీ ఔషధము పుచ్చుకొనిన నేలాటి సెబ్బరజ్వరమైనను బొత్తిగా వదలిపోవును.

ఈ ఔషధమునుగూర్చి వ్రాసిన అనేకులలో నొకరి యొక్క ఉత్తరము:—

మా స్టీజ్ పోష్టుమాష్టరు—చౌకుబజారు, భోపాల 4-12-1918 తేదీన యిట్లు వ్రాసిరి :—

తాము వెనుక పంపిన జ్వరహారి మాస్టరు 20 ఔన్సుల బుడ్డి నొకదానిని వి. పి. ద్వారా నా పైవిలాసమునకు పంపుడు. ఈ మందు మిగుల నుపయోగకరమైనది. ఇన్ఫ్లుయెంజా జ్వరమును పోగొట్టుటయందు మిగుల ప్రసిద్ధి జెందినది. ఈ ప్రాంతములందు సుమారు 5,000 జనులు ఈ మందును సేవించి ఇన్ఫ్లుయెంజా జ్వరమును పోగొట్టుకొనిరి. ఈ మందును శీఘ్రముగ నాకు వి. పి. ద్వారా పంపుడు.

ఇప్పుడే ఒక సీసాను కొనుడు. ప్రతి ఔషధషాపులోను వర్తకులవద్దను చిక్కును.

సీసా ఒకటి వెల రూ. 1-0-0, 1-8-0, 2-12-0, 11-0-0.

మీకు యీ ఔషధము దొరకడము దుర్లభమైన, నేరుగా యీ క్రింది విలాసమునకు వ్రాయుడు.

లిటిల్స్ ఓరియంటల్ బాం & ఫార్మస్యూటికల్స్-లిమిటెడ్

15, అరమనకారవీధి, మదరాసు

Little's Oriental Balm & Pharmaticals Ltd.

Successors to:— **Henry's Great Indian Remedies Company**

15, Armenian Street, MADRAS.

అర్థశాస్త్రము

దంటు శ్రీనివాసశర్మగారు బి. ఏ.

అర్థశాస్త్రమను పద మార్యలోకమునఁ జాలకాలము నుండి ప్రచారములో నున్నది. కాని, 'అర్థశాస్త్ర' మను పేర కౌటిల్యుఁడు వ్రాసిన గ్రంథమునకును ఆపేరుతో ప్రస్తుతము వెలువడు గ్రంథములకును విశేషము వ్యత్యాసము కలదు. కౌటిల్యుఁడు తన గ్రంథమున ప్రత్యేకము రాజనీతిని గురించియే ముచ్చటించియున్నాఁడు. ఈనాఁటి యర్థశాస్త్రములు రాజనీతి గ్రంథములు కావు. వీని యుద్దేశము ద్వితీయపురుషార్థముగఁ బేర్కొనబడిన యర్థమును సేకరించుటకు మనుజులు సేయు ప్రయత్నములను శాస్త్రీయపద్ధతులతో వివరించుట. పూర్వకాలమున 'అర్థశాస్త్ర' మను పద మీ యర్థమందు ప్రయోగింపబడలేదు సరిగదా—ఈవిషయముపై మనదేశమందు గ్రంథములు గూడ వ్రాయఁబడియున్నట్లు తోఁచదు. కౌటిల్యుఁడు తనగ్రంథమందు 'వార్తాశాస్త్ర' మని యొకదానిని బేర్కొనియున్నాఁడు. అద్దానియందు ధనోత్పత్తి మూలకము లగు వాణిజ్యము వ్యవసాయము, మున్నగు మనుష్యప్రయత్నములఁ గుఱించి ముచ్చటించియున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని 'వార్త' యను శబ్దము గాని, శాస్త్రము గాని ఏకారణముచేతనో, బొత్తుగా ప్రచారమున లేకుండ పోయినవి. కావునఁ బ్రస్తుతపు టర్థము గల యర్థశాస్త్ర గ్రంథములు వార్తపేర గాని, మఱియే పేరుతో గాని ఒకప్పుడు వాడుకలో నున్నను, నేడు గనబడకుంటచే నట్టి గ్రంథము లిప్పుడు మనము వ్రాయవలసియున్నవి.

ఆంధ్రుల కీ యవసర మింకను, బాగుగ నబ్బినట్లు కనఁబడదు. ఏలయనఁగా— ఆంధ్ర గ్రంథసముదాయము నంతను, వెదకిచూచినను, రెండు మూఁడు అర్థశాస్త్ర గ్రంథములు గూడ గనఁబడవు. ఈశాస్త్రమును చదువవలయు నన్న ఆంగ్లగ్రంథములు తప్ప, నితరములు దొరకుట లేదు. ఇయ్యది మిక్కిలి విచారకరము. ప్రస్తుతము ప్రపంచ మంతయు నార్థికసమస్యలవలన కల్లోలమై యున్నది లోకము నంతను చీకాకు పెట్టిన ఐరోపా మహాసంగ్రామమునకు రహస్యకారణము లార్థికములు. మనదేశమం దెల్లెడలను ప్రబలుచున్న సమ్మెకట్టులకు కారణము లార్థికములు, ఇవియెడి యన నేల? ప్రస్తుత కాలమున జీవిత మంతయు నార్థికతత్త్వముపై నాధారపడియున్నది. కావున నాంగ్లపరిచితి లేని యాంధ్రులకు లోకవ్యవహారముల బోధపరుపవలయు నన్న నర్థశాస్త్రమును వారి కందుబాటులోనికి తెచ్చుట అవసరమై కన్పట్టుచున్నది. కాని మూలసిద్ధాంతములను తెలియజేయకుండ ప్రత్యేకసమస్యలను బోధించిన ప్రయోజనము లేదు. కావునఁ బ్రస్తుతవ్యాసమునందు అర్థశాస్త్ర మన నేమో, తచ్ఛాస్త్రమునకు ప్రధానసిద్ధాంతము లెవ్వియో, మనదేశపు స్థితిగతుల కనుగుణ్యముగఁ బాశ్చాత్యసిద్ధాంతముల నెట్లు మార్చుకొనవలయునో యించు కంత వివరింతము.

అర్థశాస్త్ర మన నేమి? మనుష్యులు ధనము సంపాదించుకొనుటకై సలుపు ప్రయత్నములను శాస్త్రీయముగ వివరించునది యర్థశాస్త్ర మని యిదివఱకే చెప్పియుంటిమి. విత్తసంపాదనము మనుష్యప్రయత్నములలో నగ్రస్థానమును వహించుచున్నదని చెప్పవచ్చును. ధర్మమోక్షముల మాట చెప్పనేల? కామముకంటెఁ గూడ నర్థమే యెక్కుడుగ జనసామాన్యము నాకర్షించు నట్లు తోఁచుచున్నది. ఇయ్యది చాలవఱకు సమంజసమే. ఏలయన నర్థము సర్వపురుషార్థసాధకము. దారిద్ర్యము సకలకలుషములకును పుట్టినిల్లు. ధనము లేనివాఁడు సత్కార్యములఁ జేయజాలఁడు సరిగదా—ధనముకొఱకే యనేక దుష్కృత్యములకును గడంగును. సత్కార్యములను చేయకున్నను రోగపీడితుఁడై ఆలుబిడ్డలను పోషింపనేరక, అకాలమృత్యువును పొందుచున్నాఁడు. కావున దారిద్ర్యమువలన రోగములు, దుష్కార్యములు, అకాలమృత్యువు, మఱియు ననేక దురవస్థలు సంభవించుచున్నవి. అట్లగుట నెల్లవిధముల దారిద్ర్య మవశ్యము నివారింపదగినది. దారిద్ర్యమును నివారింపవలయు నన్న దేశము భాగ్యవంతముగఁ జేయవలయును. కావున దేశమందు ధనోత్పత్తికి నదుపాయము లేమేమి కలవో,

దాని నెట్లుపయోగింపవలెనో, ఉత్పత్తియైన ద్రవ్యము నెట్లు విభజింపవలయునో, వినిమయమున కెట్టి సదుపాయముల నేర్పాటు చేయవలెనో, మున్నగు విషయముల నాలోచింపవలసియున్నది. ఇట్టివిషయముల నాలోచించు శాస్త్రమే యర్థశాస్త్రము.

అర్థశాస్త్రము విధిశాస్త్రము కాదనియు, కేవలము నిర్దేశశాస్త్ర మనియు గొందఱి యభిప్రాయము. అనఁగా జనులీ రీతిగ ధనము నుత్పాదింపుచున్నారు ఈరీతిగ విభజింపుచున్నారు. అని మాత్రమే చెప్పును గాని ధనోత్పత్తికై యీతీరునఁ బ్రయత్నింపుము ఇట్లు పంచిపెట్టుము అని విధింపదు అని కొందఱి యభిప్రాయము. కాని విధి నిర్దేశములు రెండును అర్థశాస్త్రమునకు క్రమమైన పద్ధతులే. కేవలనిర్దేశపద్ధతి భౌతిక, రసవృక్ష, జంత్వాది శాస్త్రములకుఁ దగినపద్ధతి. గాని మనుష్యశాస్త్రమునకు తగినది కాదు. ఏలయనఁ బశుపక్ష్యాదులకు యుక్తాయుక్తపై చక్షుణ్యము లేకుండుటచే నన్నిఁటి ప్రవర్తనయు నొక్కతీరుగనే యుండును. ఒక్కసింహము యొక్క స్వభావమును గుర్తెఱింగిన తక్కిన సింహముల నన్నిఁటి నెఱుంగనగును. కాని ఒక మనుజుని ప్రకృతిని తెలుసుకొన్నఁ దక్కిన మనుజు లందఱి ప్రకృతుల నెఱుంగుటకు వీలులేదు. స్వచ్ఛందప్రవర్తనకు మనుజున కున్న సావకాశములు తక్కిన జంతువులకు లేవు. కాన ఎవరిష్టము వచ్చినట్లు వారిని చేయనిచ్చిన ప్రపంచమున కశాంతి చేకూరును. అట్లగుటచే, అర్థాన్వేషణమునందు ఈ మార్గములు లాభములు ఇవి నాశకరములు, ఇయ్యవి నష్టదాయకములు, ఈత్రోవలు మంచివి. ఇవి చెడ్డవి అని అర్థశాస్త్రము విధింపవలసివచ్చును.

అర్థశాస్త్రము విధిశాస్త్రము కాదనుట దానికి మంచిచెడ్డలతోఁ బని లేదని చెప్పుటకంటె వేరొండు గాదు. అట్లైన నేయుపాయముచే ధన మార్జింపబడినను ఈశాస్త్ర మంగీకరింపవలసివచ్చును. దొంగతనము, జూదము, వ్యభిచారము మున్నగునవి కూడ ధనార్జనకు మార్గములే! కాన అర్థశాస్త్ర మంగీకరించి తీరవలయును. కాని శాస్త్రము వీని నంగీకరించుచున్నదా? లేదు. కారణ మేమనః స్థూలదృష్టులకే యీమార్గము లశాంతికరములై తోఁచుటచేతను. రాజనీతి వానిని దండించుటచేతను. స్థూలదృష్టులే అనింద్యము లగు యన్న మార్గములచేతను ధనార్జనమును చేయవచ్చు ననియే పాశ్చిమార్థికుల యభిప్రాయము, ఈకారణము చేత మొన్న మొన్నటివఱకు ఇంగ్లాండునందు, ధనోత్పాదన విషయమునఁ బ్రభుత్వమువారు జనుల కెట్టి విధులను చేయఁగూడ దని పండితులు బోధించియున్నారు ఈ బోధవలన నేమి పుట్టెనో చూడుఁడు ఫేక్టరీ యజమానులు, షాహుకారులు మున్నగువారు స్వార్థపరాయణులై కడుపుకక్కుఱితికి ఎట్టి యిడుములనైన గుడుచు, బీదవాండ్ర నన్నివిధముల హింసింపఁ జొచ్చిరి. పనివాండ్రకు తక్కువకూలి, ఎక్కువపని. తక్కువకూలికి దొరకుదు రను కారణముచేత ఈడుచాలని పసివాండ్రను, ఆడువాండ్రను కూలికి పెట్టుట మొదలిడిరి. ఈకూలీలకు కడుపునిండ తిండిలేదు. వంటినిండ బట్ట లేదు. ఉండుటకు పరిశుభ్రములైన యిండ్లు లేవు. భగవంతు డిచ్చిన మంచి గాలిని పీల్చి, మంచి నీటిని త్రావి ఎటులైన బ్రదుకుదమన్న నవియును లేవు. గాలి యీ మరగొట్టములనుండి వెలువడు నేలబొగ్గుధూమములచేత దూషితమైనది. నీరు ఎక్కడనుండియో త్రవ్వపట్టిన ఇనుపగొట్టములనుండి తీసికొనివచ్చిన విషము. అదియుంగాక పలువు రొక్కచో నిరంతరమును పనిచేయుచుండుటచే నంటువ్యాధులు ప్రబలఁజొచ్చెను. ఇట్టి సందర్భములందు పనివాండ్రస్థితి చాల దుర్భర మయ్యెను. అశాంతి, అనారోగ్యము. అకాలమృత్యువు వారిలోఁ బ్రబలఁజొచ్చెను. దొరతనమువారు ఫ్యాక్టరీ యజమానులకు నిర్బంధములు విధింపక తప్పదాయెను. ఆ నిర్బంధము లెట్టివో అవి ఎంతవఱకు ప్రయోజనకరములో చర్చించుట ప్రస్తుతము మనపనికాదు. కాని అర్థశాస్త్రమునకు విధినిర్దేశములు రెండును ముఖ్యపద్ధతులే యని నిరూపించుటయే మనపని.

అర్థశాస్త్రము చేయదగిన విధు లెట్టివి? అను విషయమును విచారింపవలసియున్నది. వివాహమును చేసికొనుమని కామశాస్త్రము విధింప నవసరము లేదు. అటులనె ధనము సంపాదింపుమని అర్థశాస్త్రము విధింపవలసిన పని లేదు. కాని మన దేశస్థులకు ధనము సంపాదింపు మని కూడ బోధింపవలసియున్నదని రామలింగారెడ్డి గారు విచారపడుచున్నారు. హిందూదేశస్థులకు తృష్ణ లేదనియు, అర్థము నేషణత్రయములలోఁ జేర్చి దూషించి రనియును దైవ మిచ్చినదానితో సంతృప్తిఁ జెంది యూరకుండు మని రనియును, ఇట్టి 'బూతు' సిద్ధాంతములే ప్రస్తుతము మనదేశపు దారిద్ర్యము

నకు కారణభూతము లనియును రెడ్డిగారు నీతులు వ్రాసిరి. రెడ్డిగారు 'బూతులు' వ్రాయుట మా కిష్టమే గాని, కొన్ని విషయములు మాత్రము వారి దెప్పు చిత్తమునకు తేవలసియున్నవి

ఆర్యులు అర్థము నీషణత్రయములో చేర్చి యద్దాని నిందించుట వాస్తవము. కాని, అర్థదూషణమున కవసరమేమివచ్చె? జనులకు సహజముగ నర్థమందభిలాష మిక్కుట మగుటచే జేసియే! జనులందఱును తృష్ణాపూరితు లగుటచే జేసియే తృష్ణవలదని బోధింపవలసి వచ్చెను చోరులు, హంతకులు కలరు గావుననే చోరత్వము, హననము పాపమని నేరమని చెప్పవలసివచ్చెను. చోరత్వమే లేనిచో, నయ్యది పాపమని చెప్ప నవసరమేమి కలుగును? కావున మనవారికి లేనిది తృష్ణకాదు. తృష్ణారాహిత్యము పోసి- మనవారికి తృష్ణ లేదనియే యంగీకరింతము. తృష్ణ కలిగినంత మాత్రమున మనము భాగ్యవంతుల మగుదుమా? తృష్ణవలన విత్తము చేకూరునా? మనము చేయు ప్రయత్నము లన్నియు కొనసాగుచున్నవా? ఎందఱు గొప్ప షాహుకారులు, ఎంతటి జాగ్రత్త వహించినను, దివాలా లెత్తుటలేదు. మన యదృష్టమునకు కర్తలము మనమే యగుదుమా? అగుదుమనుకొందము. పౌరుషమువలన తప్పక విత్తము చేకూరు ననియే తలంతము. అట్టి విత్తమువలన నేమి ప్రయోజనము విత్తమెంత యున్నను, ఆశాపిశాచగ్రస్తున కానంద మెక్కడనుండి వచ్చును? ఆనందముకంటె విత్తమునకు పరమప్రయోజన మేమి? విత్తమువలన ప్రాప్తవ్య మానంద మగుటయు, అయ్యానందము మానసిక మగుటను, తృష్ణ గలయంతవట్టు సౌఖ్యము లేదు. భాగ్యము లేదు. 'మనసి చ పరితుష్టే కోऽర్థవాన్ కో దరిద్రః' అని యభియుక్తు లందురు. కావున ఎల్లవిధములను తృష్ణ గర్హ్యము. తృష్ణాదూషణమును చేసినంత మాత్రమున ధనమును దూషించినట్లు గాదు. ధనము వలదని ఎవ రనగలరు? ధనము లేకుండ ప్రాపంచిక వ్యవహారము లెవ్వియును ఒక్క నిముసమైన జరుగజాలవు. మనకే యేల? భగవంతుడైన విష్ణుమూర్తికే లక్ష్మి లేకుండ జగద్రక్షణము సాధ్యమైనదిగాదు. అర్థము సర్వపురుషార్థసాధక మని యిదివఱకే జెప్పియుంటిమి. కావున ప్రతి మనుష్యుడును ధనార్జనమును తప్పక చేయవలయును. అందునను ప్రస్తుతకాలమున ధనమునకు గల యావశ్యకతే మును పెన్నడును లేదు. సోమరిపోతుల కిది కాలము కాదు. మనదేశమున సంకను బిచ్చమైన పోరకపుచున్నది గాని, పశ్చిమదేశముల నది యును దొరుకదు. అచ్చట బిచ్చ మెత్తుట నేరమని తలంతురు. సోమరులను జెలవంతపెట్టి, పని చేయించి ప్రభుత్వమువారు వారి కూలి నిత్తురు. ఈ పద్ధతి మంచిదో చెడ్డదో విచారింప నిది తావుగాదు. విషయ మేమనగా- ప్రతి మనుజుడును చెమట నోడ్చి కృషి సల్పి న్యాయ్యముగ, తనకు గావలసిన వేతనముపై జీవింపవలయునే గాని, సోమరిపోతులకు సత్రములు వేయు పెత్తి మహారాజు లీకాలమున లేరు. ఎవడైన ధార్మికుడు, చనిపోవునప్పుడు అన్నసత్రమునకై కొంత ధనమును వదలిపోయినను, ధర్మకర్తలాధనముతోనే పాఠశాలలనో నెలకొల్పుచున్నారు గాని, అన్నసత్రములు మాత్రము పెట్టుటలేదు. అవిభక్తకుటుంబముల (Joint Family) సంఖ్య నానాటికి తగ్గుచున్నది. కుటుంబములో నొక్క ప్రయోజకు డుండి సంపాదించుచున్న నప్రయోజకు లనేకులు వానియింట బడి తినుటకు అవకాశములు తగ్గుచున్నవి. కావున ప్రతిమనుజుడును ఈకాలమున దప్పక ధనమును సంపాదింపక తప్పదు. పైచెప్పవలన నర్థశాస్త్రము జనుల కుపదేశింపవలసిన విషయ మేమో సూచింపబడుచున్నది ధనార్జన మవశ్యము చేయదగినదే కాని ధర్మకామమోక్షములకు మాత్రము విరోధము లేకుండ చేయవలయును. పురుషార్థముల నన్నింటిని సమదృష్టితో భావించి వానికి బరస్పరవైరుధ్యమును కల్గింపకుండ ఎప్పు డెయ్యది యుచితమో అప్పుడు అద్దానిని యాచరించుటయే యుత్తముని లక్షణము. పురుషార్థముల నాల్గువిధములుగ చెప్పినటులో నభిప్రాయము ఏకమై యుండు మనుష్యప్రకృతి యీ నాల్గువిధములు బ్రవర్తించు నని గాని ఎవ రిష్టము వచ్చినది వా రాచరింపవచ్చు నని గాదు. కావుననే ఏ యొకటి రెండు పురుషార్థములనో స్వీకరించి తక్కినవి త్యజించువారు స్వభావవిరుద్ధముగ బ్రవర్తించుచు ఆత్మద్రోహపాతకము వా లగుచున్నారని గ్రహింపదగును. పురుషార్థములు వేదాంతులు సృష్టించిన నామమాత్రములు కావు. వ్యావహారిక ప్రపంచమందు ప్రవర్తించు జీవునకై స్వభావసిద్ధముగ నేర్పడిన రాజమార్గములు ఈ నాల్గు మార్గములందును సమానముగ బ్రవర్తించినగాని ప్రపంచానుభవము సంపూర్ణము కానేరదు. అనుభవము పూర్తిగ గాన

గాని మోక్షప్రాప్తి లేదు. పురుషార్థచతుష్టయమును సమన్వయము చేయవలసిన యవసర మేమో మఱి కొంత విమర్శింతము. నాల్గుపురుషార్థములును కామము యొక్క వికారములే. ఏల యనగా- కామము ధర్మకామము మోక్షకామము అని ఇట్లు ఎట్టిదైనఁ గావచ్చును. కావున మానవప్రకృతికి ముఖ్యలక్షణము కామము. ఇత్యాది సకలసంకల్పములకు పుట్టినిల్లయిన మనస్సువలనఁ బుట్టుచున్నది. కావున మనస్సు గల యంతవఱకును జీవునకు కామము కలదు. అది లేనప్పుడు కామమును లేదు. నిద్రబోవునప్పుడు మనస్సు జ్ఞానేంద్రియములద్వారా బాహ్యప్రపంచముపైఁ బ్రసరించకుంటచే బాహ్యస్ఫూర్తి లేదు. కామమును నశించు సుషుప్తిని సమాధియం దాత్మమనస్సులకు అవిచ్ఛిన్నమగు మైత్రి - అథవా సంయోగము సిద్ధించినప్పుడును ఇదియే స్థితియుండును. మనస్సు బాహ్యాముఖమైనఁ గామము. అంతర్ముఖమైన నిష్కామము. కాన రాగవిరాగములకు రెంటికిని కారణము మనస్సుతప్ప వేరొండు గాదు.

మనుష్యునకు రాగ మెంతటిదో విరాగము నంతియే. వినినంతనే భ్రమనదీయాథార్థ్యము కొందఱకు తట్టకపోవచ్చును. ఇటు చూతము. ఆకలిగొన్న వానికి అన్నము మిక్కిలి హితకరముగ నుండును. ఆకలి తీరిన తరువాత ఆయన్నమే మిగుల నసహ్యమై తోఁచును. అన్నము మనకు హితమా? అహితమా? రెండును. అవస్థాభేదముచేత నొకప్పుడు హితమై, వేరొకప్పు డహితమగును. అదియుఁ గాక ప్రతివస్తువును, కొంత కాలమింతి వఱకు వాంఛనీయమై యాపైన నసిష్టమగును. ఒక యుదాహరణమును చూతము. తెల్లచీరలపై నొకయింతికి నిండువేడ్క కలదనుకొందము. ఎంత వేడ్క యున్నను, బహుశః రెండుమూఁడు చీరలకంటె నెక్కువ కట్టదు. ఏలయన నంతటితో వానిపై గల మురిపెము తీరును. అటుపైని నల్లకోకలనో-ఎఱ్ఱకోకలనో-యాశించునే గాని, తెల్లవానిని గోరదు. కోరఁదగిన వస్తువులు ప్రపంచమందు మిగుల కొద్దిగ నున్నచో నచిరకాలమున మనుష్యు లందఱును నిష్కాము లగుదురు. ఈశ్వర మహిమమువలన వాంఛలును వాంఛనీయములును అనంతములై యున్నవి. మనుష్యవాంఛలు రావణాసురుని తలలవంటివి. ఒకదానిని ద్రుంచివైచిన దానిస్థానమున వేరొండు ఉద్భవించును. కాని వాంఛల కన్నిఁటికిని ఒక్క సామాన్యలక్షణము కలదు. అది యొద్ది యనఁ గొంత యనుభవమైన పిదపఁ బ్రతివాంఛయు వెక్కసమై తోఁచును. కొన్ని మిగుల శీఘ్రముగ వెక్కసములై పోవును. మఱికొన్నిఁటిపైని చాలకాలమునకు గాని విరక్తి జనింపదు. ఎంత కల్గినను వెక్కసము కానట్లు కనుపడునది ధనము. ధనముపై విరక్తి ఎప్పటికో ఎవనికో కాని జనింపదు. కాని ఎప్పటికైననేమి ధనాశకుఁగూడ అంతము కలదు.

ప్రత్యేకముగా వాంఛలు వెక్కసములై యుడుఁగినట్టులనే నిఖిలప్రపంచముమీఁదను విరక్తి జనింపఁ గూడదా? జనింపవచ్చును. తప్పక ప్రపంచముపై రోత పుట్టును. కాని యది సామాన్యము కాదు. తత్త్వదర్శనమువలనఁగాని ప్రపంచవాసన నశింపదు. తత్త్వదర్శన మన నేమి? వాంఛితము లనేకము లయ్యు, వాని సిద్ధివలన గలుగు ఫలము ఏక మగు నానంద మనియు నయ్యది ఐహికసుఖములందు 'మీఁసాలపైఁ దేనియవంటిదై' క్షణభంగురమై యుండు ననియుఁ దెలియుటయే! ఈ పరమరహస్య మెఱింగినప్పు డారాటము మానును. తృష్ణాతిరోధాన మగును. అఖండ మగు నానందమును పొందుటకు మార్గములు గానఁబడును. అట్టియెడ మనుజుఁడు ప్రహ్లాదునివలె వస్తువాంఛ నొందఁడు. వానికి శమదమాది సంపత్తి గలిగి జీవితపరమార్థము సిద్ధించును.

కాన మనుష్యునకు రాగ మెంతయో విరాగము నంతియ. ఈ రహస్య మెఱింగి యర్థశాస్త్ర మేమి బోధింపవలయును? వాంఛలను వృద్ధి పొందించినఁ గాని నాగరకత వృద్ధి కాదని పాశ్చాత్యులు బోధించుచున్నారు. వారివాదము కొంతవఱకు సమంజసమే! ఏలయనఁగా- ఆకలి కన్నము, దాహమునకు నీరు, చలికి బట్ట, ఎండకు నీడ, ఇంతకంటె వాంఛలు లేకున్నచోఁ బశుపక్ష్యాదులకును మనుష్యులకును భేదమే లేదు, వాంఛలు వృద్ధి కానిచో ఇప్పుడుగూడ శిలాయుగమునాటి యాటవికులవలె గుహాలలో నివసించుచు, పచ్చిమాంసమును తినుచుఁ జర్మములను గప్పుకొని మహారణ్యములలో మన మందఱము తిరుగుచుండెడివారము.

ఈ కారణము నాధారము చేసికొని అర్థశాస్త్రజ్ఞులు మనదేశమందు, భిక్షాశనులై యోగాభ్యాసతత్పరులై తిరుగువారిని లోకమున కనర్థదాయకు లని నిందించుచున్నారు. వీ రందఱు లోకమందుండి యర్థాన్వేషణమును చేయుచున్నచో, దేశము మఱింత బాగుపడు

నని వారి యభిప్రాయము. కాని యిది ఆత్మతత్వము నెఱుంగని యార్థికులు చెప్పదగినమాట. ఏలయన సన్న్యాసులు అనాగరకులైన ఆటవికులవంటివారు కారు. ఆటవికులు ప్రపంచములో ననుభవించుట కేమున్నదో తెలియక, అరణ్యములలో నుందురు సన్న్యాసులు ప్రపంచము నిస్సార మని అనుభవమునఁ దెలిసికొని యరణ్యములకు పోదురు. పుట్టనివానికిని చచ్చినవానికిని అభావము సామాన్యలక్షణమే యయ్యును, భేద మెట్లు గలదో అట్లే ఆటవికునకును సన్న్యాసికిని భేదము కలదు. ప్రాగభావమునకును ప్రధ్వంసాభావమునకును ఎంత భేదము కలదో, అనాగరకునకును సన్న్యాసికిని అంత భేదము కలదు. అదియునుగాక, సన్న్యాసియైన వాఁడు మొదటి మూఁడుపురుషార్థము లందును సంఘమునుండి ధనమును సంపాదించి సంఘసేవఁ జేసియున్నాడు. అటుపైని 55 సంవత్సరములకు పైన ఉద్యోగమును చాలించి యుపకారవేతనమును పుచ్చుకొన్నట్లాతఁడు సన్న్యసించిన మన మేల యతనిని నిందింపవలెను? ఆతఁడు కోరిన యుపకారవేతనము పూటకు పిడికెడు బిచ్చమే కదా! ముదుసలియుద్యోగులు 'ఫింఛను' పుచ్చుకొనకున్న యువకులు ఆస్థానమునకు రావీలుకానట్లు కొందఱు సన్న్యసించి బయటకు తొలఁగకున్నచో యువకులకు అవకాశము లెక్కడనుండి వచ్చును? కావున సన్న్యాసివలన దేశమునకు రాఁబోవు నుపద్రవ మేమియును లేదు వారి కిచ్చు బిచ్చమువలన దేశమునకు దారిద్ర్యము రాదు. వారు సంపాదింపకుండుటవలన యువకులకు మఱింత సావకాశములు గల్గునే గాని వేరొండు గాదు. ఇంతకంటెను విపులముగ నీవిషయమును చర్చించుట కిది తావుగాదు.

ఇంకను వాంఛలను వృద్ధిచేసినఁగాని నాగరకత గల్గదను మూలసూత్రమును పరికింతము. అది యెంతవఱకు సత్యమో ఇదివఱకు తెలిపియుంటిని. నిష్కాములమాట చెప్పినప్పు డాసూత్రమునఁ గల యాభాసయును సూచింపబడియెను. వాంఛలను వృద్ధినొందించుట న్యాయమే గాని ధర్మార్థకామమోక్షము లను మార్గములందే వానిని ప్రసరింపజేయవలయును. పురుషార్థములు రైలు పట్టాలవంటివి పట్టాలనుండి తొలగిన రైలు నష్టమగును. అటులనే పురుషార్థముల నతిక్రమించిన మనుజుఁడును. కాన పాశ్చాత్త్యుల ఆర్థికసూత్రమును మన మీతీరున సవరింపవలయును. కొన్ని యుదాహరణములను చూపినచో పైని జెప్పిన సవరణ ఆవశ్యకత బాగుగఁ దెలియగలదు.

చీనదేశములో నవిభక్తకుటుంబము లీనాటివఱకు నిలచియే యున్నవి. పశ్చిమదేశమందు సంసారమనఁగా- భార్య భర్త. ఉన్నచో వారి సంతానము. ఇంతియే మన సంసారములు. వీరితో సరిపోవు అవివాహితులగు తమ్ములు, చెల్లెండ్రు, వితంతువు లగు తోఁబుట్టువులు, పినతల్లులు, మేనత్తలు, ఇంక నెందఱో యుందురు. ఇట్టి సంసారములను చూచి పాశ్చాత్యార్థికు లే మనుచున్నారో వింటిరా? అవిభక్తకుటుంబములలో చాల మందికి స్వయంకృషి లేకయే జీవితము గడచుటచే నుత్సాహశక్తి తగ్గిపోవుచున్నది. సోమరితనము బలియుచున్నది. మఱియును సంపాదకుఁడైనవాఁడు సంసారభారముచే క్రుంగిపోయి ధనార్జనమందు నూతనమార్గములఁ ద్రొక్క సాహసింపఁడు. ఒకఁడు సంపాదించు ధనమనేకమందికై వెచ్చింపబడుటచే విశేషధనము కూడఁబెట్టుటకు వీలులేదు. అందుచే మూలధనము (Capital) వృద్ధియగుటకు అవకాశము లభింపదు. కావున నవిభక్తకుటుంబము లనర్థకము లని వాదించుచున్నారు. ఈవాదము ధనమే పరమార్థమని యెంచువారికి సమంజసమై తోఁచవచ్చును. గాని, కుటుంబశబ్దార్థము నెఱిగి బంధువుల ప్రేమించు వారికి రుచింపదు. ఇట్టి కుటుంబములే లేనిచోఁ కన్నుదెరువని పసికూనలు, కదలలేని వృద్ధులు, దిక్కులేని వితంతువులు, వీరంద ఱేమి కావలయును? పశ్చిమదేశములందు వలె ముసలివాండ్రను ప్రభుత్వమువారు పోషించుట ఇంతకంటె సులభమా? సౌఖ్యమా? మగవాండ్రతోఁబాటు అసహాయు లగు స్త్రీలుగూడ జీవనోపాధికై ప్రపంచమున నల్లాడుచున్న నైతికప్రవర్తనము సాధ్యమగునా? సంపాదించుకొనగలిగినఁ దినుము. లేకున్న పస్తు పరుండుము. అని జాతివారన్నట్లు అక్కటికముగల ఆర్యుఁ డెవడైన తన చిన్నతమ్ముని, ముసలితండ్రిని, తలచెడిన తోఁబుట్టువు ననఁగలఁడా?

మఱియొక యుదాహరణమును చూడుడు. పశ్చిమదేశములందు స్త్రీపురుషులకు వివాహముపై వాంఛ తగ్గుచున్నది. దీనికిఁ గారణ మేమన- వివాహమువలన జనసంఖ్య మితిమీఱి దేశము దరిద్రస్థితిలోనికి వచ్చునని కొందఱు ఆర్థికులు చెప్పుటచే దేశాభ్యుదయముకొఱకవివాహితులై ధనము సంపాదింపవలయు ననుకొనిరి.

తనముకొఱకై సర్వసంగపరిత్యాగమును చేసికొనుటకు సిద్ధపడువారికి సూత్రము మిక్కిలి విహితమై తోఁచవచ్చును. ఏలయనఁగా వివాహము లేకున్న సంసారపు టీతిబాధ లేమియును గల్గవు. బిడ్డలను పోషింప నవసరము లేదు. ఎవరంతట వారు సంపాదించుకొని స్వచ్ఛందవిహారము చేయవచ్చును. ఇట్టి యుద్దేశములు శ్లాఘ్యము లనియు, మనదేశస్థుల కిది లేకుంట శోచ్యమనియును యదునాథసర్కారు మున్నగు నాస్తికపండితులు వ్రాసియున్నారు. పై నుదాహరించిన యుద్దేశ్యము లెంతవఱ కవలంబింపదగినవో ఊహింతము. అమితముగ జనసంఖ్య వృద్ధియైనచో తినుబండారములు సరిపోక దారిద్ర్యము వృద్ధి కావచ్చును. ఐనను జనసంఖ్య వృద్ధికాకుండ మాన్పుటకు వివాహమును మానుమని బోధింపవలయునా? వివాహముల మానుచున్న పాశ్చాత్య దేశములం దెట్టి దురాచారములు ప్రబలుచున్నవో చూచితిరా? గృహస్థధర్మమం దుండియు గర్భోత్పత్తి కాకుండ మాన్పువారు, భ్రూణశిశుహత్యాదుల కొడిగట్టువారు, ఆవివాహితులై యుండి కామమును జయింప నుపాయాంతరముల నారయుచున్నారు. ఇట్టి దుర్నీతిపరు లందఱును బలియుచున్నారు. ఒకానొక తుచ్ఛమార్గమువలన జితేంద్రియత్వము కల్గునని మనదేశమం దీమధ్య కొందఱు నవీనవేదాంతులు తలంచినట్లు - వీరును అట్టిమార్గమువలననే ఐశ్వర్యము సిద్ధించు నని యపోహ నొందుచున్నారు. కాని యట్టితుచ్ఛపుఁ బనులవలన వారికి జితేంద్రియత్వమును లేదు. వీరికైశ్వర్యమును లేదు.

మఱియు నీ స్థితిగతులవలన ఫ్రాంసు మున్నగు దేశములలో జనసఖ్య తగ్గ జొచ్చినది. మూలిగెడి నక్కమీఁద తాటిపండు పడినట్లు, మొన్నటి ఘోరసంగ్రామము సంభవించెను. ఈ యుద్ధమందు లక్షలకొలఁది జనులు నిహతులైరి. మిగిలినవారైనను వివాహము చేసికొని ప్రజాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడకున్న దేశము లెట్లు బాగుపడగలవు? అంపోటని ఒక యుక్తిని పన్నిరి. ఏమిటది? బిడ్డలగన్నవారికి బహుమానములు! బ్రహ్మచారులకు పన్ను. ఇంతచో నాగరక కొందఱు బుద్ధిమంతులు వివాహమును నియమమును తీసివైచినచో జనసంఖ్య అచిరకాలమున వృద్ధికాఁగల దని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఆహా! నాగరకత! ఎట్టివిపరీతములను పుట్టించుచున్నది!!

ఇట్టి దురవస్థలను మనదేశమం దెం నివారింపదగునో చూడుడు. జనసంఖ్య వృద్ధియగు నను భయమున్నచో, ధర్మశాస్త్రములందు విధించిన ట్లమవస ఏకాదశి మున్నగు నిషిద్ధదినములను వర్జించి నియమానుసారముగ భార్యలయందు సంచరింపవలదా? ఆశ్రమనియమములను పాటించి, బ్రహ్మచర్యమున, గురుకులవాసము చేసి, గార్హస్థ్యమున సంఘమర్యాదలననుసరించి ధర్మపత్నివలన తార్తీయపురుషార్థమునఁ బ్రవర్తించుచు, వానప్రస్థుఁడై మునివృత్తి నవలంబించి, సన్న్యాసియై కామములం దెగగోసి యోగముచే దేహమును చాలింపవలదా? ఇట్లు నియమానుసారముగఁ బ్రవర్తింపుచున్నచో ప్రజాసంఖ్య మితిమీరునా? క్షీణించు నను భయమును లేదు. మన మెన్నఁడును బ్రహ్మచారికి పన్నులను విధింపవలసిన పనియు లేదు. 'అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి' అని ఏనా డెవఁడు వచించెనో అది నేటికిని చెల్లివచ్చుచున్నది. బ్రహ్మచారులకును, కళత్రమును గోలుపోయినవారికిని, మనదేశమందు కర్మ కధికారము లేదు. సభయందు పూజ్యత లేదు అందుచే ప్రతిమనుజుఁడును తప్పక వివాహమును చేసికొనును. కన్యాదానము దానము లన్నిఁటిలోనికి నగ్రగణ్యమని మనవారి నమ్మకము. అవివాహితులకు వివాహము చేయించిన విశేషఫలము కల దని ఆర్యులు వచింతురు. అదియును గాక, వివాహముయొక్క అవసరానవసరములు తుచ్ఛమగు నాస్తికబుద్ధితో పరికింపరాదు.

గీ. అఖిలదుఃఖరోగార్తున కౌషధంబు
సురుచిరంబుగ భార్యయ చూవె యెందు
ఒనర భార్యాసమేతుఁడై యున్నవాని
కెంత యాపదలయ్యును నెఱుకపడవు. (నలచరిత్ర)

పరమ పతివ్రతయగు నరుంధతీదేవిని 'వశిష్ఠస్య తపోమయం జ్యోతి' రని ప్రశంసించియున్నారు. ఇందలి భావమేమో పాఠకు లూహించుకొందురు గాక.

కేవల ధనాశవలన నెట్టి విపరీతములు పుట్టునో నిరూపించుట కిట్టి యుదాహరణముల నెన్నఁటినో చూపింపవచ్చును. కాని ముఖ్యముగ గమనింపవలసినవిషయమిది సదసద్వివేకరహిత మగు కామమువలన వ్యష్టిసమష్టుల కెప్పుడును దుఃఖమేకాని సౌఖ్యము లేదు. కామమువలన ద్వైతభ్రాంతి వృద్ధియగును. ఈ భ్రాంతి దుఃఖమునకు మూలకారణము. "ద్వితీయాద్వై భయం భవతి, యని శ్రుతివాక్యము. కాన నద్వైతానుసంధానమునకు విరోధము లగు వాంఛలను వృద్ధి చేయవ

దని ఆర్థికశాస్త్రజ్ఞులు బోధించి తీరవలయును. యథార్థమన్ని శాస్త్రములకు నందఱు మనుజులకు నన్ని దేశములకు కాలములకు ఒకేరూపమున ప్రకాశించుచుండునే గాని వేదాంతశాస్త్రరీతిగ నిజమైన విషయము అర్థశాస్త్రబుద్ధ్యా అబద్ధము కానేరదు.

కావున నర్థశాస్త్ర మంతయుఁ బైన నిరూపింపబడిన మూలసూత్రముపై నాధారపడి యుండవలయును. ఆ పునాదిపై నిలువబడకున్న నయ్యది యనర్థశాస్త్ర మగును గాని యర్థశాస్త్రము కానేరదు. అదియును గాక మన మర్థశాస్త్రము వ్రాయునప్పుడు ఒక్క మనుష్యప్రకృతినే గాక సమస్తశాస్త్రములను దానితో సమన్వయము చేసికొనుచుండవలయును. ఏలయనఁ బ్రపంచ మంతయు విరాట్పురుషుని స్వరూపము. అందుగల స్థావరజంగమము లన్నియు, పరస్పరసంబంధములు గలవై జగత్పాలకుని సంకల్పమును నెఱవేర్చుచుండును. మన మజ్ఞానమువలన నపోహపడుదుము గాని జగత్తునందు నిరర్థక మగు వస్తు వొక్కఁడును లేదు. పాము అపాయకర మగు జంతు వయ్యును, దాని గరళ మౌషధమునకు పనికివచ్చుచున్నది. పెద్దపులి క్రూరజంతువయ్యును, పులిచేరువలన లోకమున కుపకారము గలుగుచున్నది. ఇటులనే స్థూలదృష్టికి నిరుపయోగములై కనుపట్టు ననేకములు ఉపయుక్తము లగుచున్నవి.

అఖండమై అనంతమై యనితరసాధారణ ప్రభావముగలదైన ఏక మగు జ్ఞానమును, తెలియమిచేతను, చేతగామిచేతను ముక్కలు ముక్కలుగ నఱికి - ఇది వేదాంతము, ఇది రసశాస్త్రము ఇది జంతుశాస్త్రమియ్యది యర్థశాస్త్రము అని పరస్పర విరుద్ధము లగు శాస్త్రములు నల్లి జగత్తత్త్వము నెఱింగి సర్వసమన్వయమును చేయవలయును. ఇట్టి సర్వసమన్వయజ్ఞానము లేకున్న నెట్టి యిక్కట్లు సంభవించునో చూడుడు. ఒకటి రెండు ఉదాహరణములు:—

పశ్చిమదేశములలో పక్షుల రెక్కలను టోపీలపై పెట్టుకొనుట అంద మని తలంతురు. కాన టోపీల చేయువారు పక్షులను చంప మొదలిడిరి. ఇట్లు కొంత కాలము గడచినపిదప జర్మనీదేశములో పైరు లన్నియు కీటకములవలన నాశన మగుట మొదలిడెను. అటుపై వ్యవసాయశాస్త్ర పండితు లందఱుచు కలసి పైరులు చెడుటకు కారణ మేమి? యని విచారించి కీటకముల దినుచుండు పక్షు లన్నియు నశించుటవలన కీటకములు ప్రబలుచున్న వని కనుగొనిరి. ఇప్పు డేమి చేయవలయును. కీటకములజంపుటకు క్రొత్తమార్గము కనుగొందురా? ప్రకృతిసిద్ధముగ కీటకముల జంపు పిట్టలను రూపుమాపి పైని పురుగులజంపుటకు మార్గాంతరముల నారయుట మేలా? పక్షులను జంపకుంట మేలా? సహజమగు దంతములను కొనువాఁ డెవఁడైన నున్నచో నూడగొట్టి యమ్ముకొని కృత్రిమ దంతములఁ గట్టించుట మేలా? సహజదంతముల నిలువబెట్టుకొనుట మేలా?

ఇప్పుడు ప్రపంచ మంతటను, నేలబొగ్గు, వెండి, బంగారు ఇనుము మున్నగు ఖనిజములను విశేషముగ పైకి తీసి పారిశ్రామికాభివృద్ధికి నావకాశము కలిగించుచున్నారు. కాని భూమిలోపలికి త్రవ్వుకొని పోయి యచ్చటనుండు పదార్థముల నన్నింటెని బయటకు లాగివేయుటవలన వసుమతి వంధ్య యగుచున్నది. ఎరువువేసి పంటలు వృద్ధిచేసినను పండిన వస్తువులలో పూర్వపుబలము గానిసారముగాని లేదు.

ఈమధ్య కృత్రిమపు రంగులను తయారుచేయు పద్ధతిని కనుగొనిరి. ఈ పరిశ్రమవలన జర్మనీదేశము చాల లాభమును పొందినది. జర్మనీవారు యుద్ధమునకు పూర్వము కృత్రిమపు నీలిమందును తయారుచేయుచుండెడువారు. జర్మనీనీలిమందు రాగానే మనదేశములో నీలిమందువ్యవసాయ మడుగంటినది. సహజ మగు నీలిమందు రంగునకే గాక ఔషధమునకుగూడ పనికివచ్చును. కృత్రిమపు నీలి కట్టి గుణములు లేవు, అదియునుఁ గాక సహజ మగు రంగులు నిలచినట్లు కృత్రిమవర్ణములు నిలువ వనియు, వానిలోనుండు సౌమ్యము వీనిలో లేదనియు, రంగుపనివాండ్రు మొఱ లిడుచున్నారు. రంగుపనిలో నాజూకుతనమును నిలువబెట్టుకొనుట మేలా? ధనముకై కృత్రిమవర్ణములను తయారుచేయుట మేలా?

మఱబియ్యము తెల్లగ మల్లెపూలవలె నున్న వని మనమందఱము సంతసించుచున్నను వానివలన నంజువ్యాధి ప్రబలుచున్న దని వైద్యులు చెప్పుచున్నారు. మన మిప్పుడు మఱబియ్యమును మానివేసినచో మన బియ్యపు ఫాక్టరీ లన్నియు దివాలాతీయవలసి వచ్చును. దంపుడుబియ్యములో నున్న రుచి బలము మఱబియ్యములో లేవని మన మందఱ మెఱుంగుదుము. కాననిప్పు డేమి చేయవలయును? కొందఱకు ధనము కూడుటకై బియ్యపుమఱల పెట్టవలయునా? అందఱు నారోగ్య

ముగ నుండుటకై దంపుడుబియ్యమును తినవలయునా? పాఠకులు నిర్ణయించుకొందురుగాక.

ఇట్లు ధనాశచే ననేకములఁ దెగనాడుచున్నాము. గ్రామఫోను హార్మోనియముల పైడాబు కాగలేక నావ బ్రహ్మాయవతారము చాలింపవలసెను. నారదుఁడు భూలోకమునకు రామానినాడు. మురికినీళ్లనుండి కిరసనాయిలునుండి, సారాలనుండి తయారుచేయు నాటోబిల్బహార్ మున్నగు సెంటువాసనలవలన- కస్తూరి పునుగు, జవ్వాజి, అత్తరులు, మున్నగు- సుగంధద్రవ్యము లడుగంటుచున్నవి. మఱబట్టల వేగమునకు చౌకదనమునకు ఆగలేక డక్కామజిలిన్లు, సరిగెచీరలు, బనారసుపంచెలు, నేతము గ్గము లన్నియు మ్రగ్గిపోవుచున్నవి.

గిల్టునగలు ప్రబలు చున్నను, వెండిబంగారుల పై మనస్త్రీలకు మమకారము వదలలేదు. కాని మనయార్థికు లందఱును, బంగారునగల ధరించుట నాగరకలక్షణ మనియు, నిరర్థకముగ కొంతసొమ్ము నగలపై వ్యయము చేయుటకంటె బ్యాంకులలో వడ్డికి వేసియో జాయింటుస్టాకుకంపెనీల వాటాలను కొనియో వినియోగించిన యెడల తమకును దేశమునకును లాభకరమనియును, వచింపుచున్నారు. నిజమే! కాని, అలంకారము సహజముగు సౌందర్యమునకు వన్నె బెట్టుననియు, ముత్తైదువల కలంకారములు సౌభాగ్యలక్షణము లనియు మనవారి వెఱ్ఱి నమ్మకము. నగ లన్నియు నమ్మి సొమ్ముచేసికొనకున్న నింతలో దేశమునకు దారిద్ర్యము రాదు. ఎవరిరాబడికి తగినట్లు వారు నగల నమర్చుకొనుటవలన విశేష నష్టము లేదు. అట్లు కాకుండ అలంకారరహితలై నల్లపూసలేనిక తెల్లపూస లేకుండ, క్రాంపిపోసిన దెసి పెవలెనున్న గృహిణులను జూచుకొన్నచో హిందుపురుషులు నొక్కనాడే సన్న్యసింతురు. గిల్టునగల ధరింపవచ్చును గదా యందురేమో? సువర్ణమందు కొన్ని విలక్షణములైన లక్షణములు కలవని చెప్పుదురు. స్వర్ణము క్రిమినాశక మని పెద్దలు చెప్పుదురు. జాతివారి కీ విషయము తెలియక పోయినంతమాత్రమున తప్పుగాబోదు స్వర్గతత్త్వ నిర్ణయమందే వారికిని మనకును భేదము కలదు. బంగారము లోహవిశేష మని వారి నమ్మకము. బంగారము తేజోరూప మని మనవారిసిద్ధాంతము. ఇటులే రత్నములందు గూడ శుభప్రదములగు లక్షణములు కలవందురు. వాని నన్నింటి చర్చించుట కిది తావుగాదు,

ఇటులే సర్వ శాస్త్రసమన్వయజ్ఞానము లేనందువలన ననేక దోషము లుద్భవిల్లును. కావున శాస్త్రము వ్రాయునప్పుడు నాల్గుపుమార్థములను, నవరసములను మనుష్యునందును, ఆమనుష్య తత్త్వమును తక్కిన స్థావరజంగమ తత్త్వములందును, సమన్వయించి సర్వజ్ఞతతోఁ జూడగవలయునుగాని భేదదృష్టితోఁ బ్రయత్నించిన మిథ్యాజ్ఞానము తప్ప వేరొండు సిద్ధింపదు.

ఇంతవఱకును, అర్థశాస్త్రమందు ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన మూలసూత్రములను విమర్శించియుంటిమి ఈసూత్రములు తచ్ఛాస్త్రమం దంతర్భాగములగు (1) అర్థోత్పత్తి (Prodnchin) (2) విభజనము (Dislubrurrin) (3) వినిమయము (Exchange) (4) అనుభూతి (Connumpliar) పీనియం దెట్లు సమన్వయింపవలయునో వ్రాయ నివ్యాసమునందు తావుచాలదు కాని బుద్ధిమంతు లగు పాఠకులు అర్థశాస్త్రమందాయా భాగములు చదువుచున్నప్పు డీ సూత్రములను మనస్సున నుంచుకొన్నచో, పాశ్చాత్యపండితుల స్ఖాలిత్యములు పొడగట్టకగలవు. గుణదోషవిచక్షణులై వారి పాశ్చిమ సిద్ధాంతముల గ్రహించుట మనకు శ్రేయస్కరము కాదు ప్రస్తుతవ్యాసము యొక్క యుద్దేశము ఆర్థిక శాస్త్రవిద్యార్థుల కొక నూతనదృక్పథము నొసంగవలయు ననియే గాని వేరొండు గాదు.

సోవియట్టులు

భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య పంతులు గారు

రాజ్యాంగ విధానము లనేకవిధములుగా నున్నవి. కొన్నింటియందు రాజు నిరంకుశప్రభువై యేలు చుండును. మఱికొన్నింటియందు రాజు తన యధికారము నంతను ప్రజాప్రతినిధుల సభ వశము చేసి తాను నామ మాత్రావశిష్టుండై సంఘములో పెద్దగా మాత్రమే గౌరవమును బొందుచుండును. మఱి కొన్ని రాజ్యములందు రాజు లేకయే పరిపాలనావిధాన మంతయుం బ్రజాప్రతినిధులతోం గూడిన యొకసభలోం గాని రెండుసభలలోం గాని నిల్చియుండును. మొదటిశరగతికి ఉదాహరణము: మొన్నటివఱకుం బ్రబలియున్న ప్రభుత్వముగల రష్యా, జర్మనీ, ఆస్ట్రియా దేశములు. రెండవతరగతికి ఉదాహరణములు: ఇంగ్లాండు, ఇటలీ, జపాను దేశములు. మూండవతరగతికి: ఫ్రాన్సు, అమెరికాలోని సంయుక్తరాష్ట్రములు, స్విడ్జర్లాండులు. ఇవి మొన్న మొన్నటివఱకు ఏర్పడి ఉన్నటువంటి రాజ్యాంగ విధానములు. కాని యుద్ధము ముగియుటకు కారణము అనండి- లేక, ముగిసిన ఫలిత మనండి, జర్మనీ రుష్యా ఆస్ట్రియా దేశములలో నిరంకుశప్రభుత్వము నశించినది. రుష్యా దేశములో నిరంకుశప్రభుత్వముపై ప్రజలకు గలిగిన వైమనస్యమే నిరంకుశరాజుయొక్క పతనమునకును, యుద్ధముయొక్క ఆకస్మికమగు ముగింపునకును కారణములై ప్రజాపరిపాలనాస్వాతంత్ర్యమునకు మార్గము చూపెను. జర్మనీ ఆస్ట్రియా దేశములలో అట్లు కాక, యుద్ధమునందు పరాజితులైన ఈ రెండు దేశముల రాజులును కలాయితులు అయినపిమ్మట ప్రజలు బాధ్యతాయుత్తపరిపాలనమును స్థాపించుకొనిరి. కాని రుష్యాయందు స్థాపింపంబడినపరిపాలనము పైన వివరింపంబడిన మూడవతరగతి పరిపాలనమువంటిది కాదు. ఆ మూడవ పరిపాలనయందు స్వాతంత్ర్య మున్నట్లు కనంబడినను, సంఘముయొక్క ఆర్థికస్వాతంత్ర్యమును ధ్వంసము చేయు విధానము లుండుటచే రుష్యనులు దీనిని అవలంబింపలేదు.

పాశ్చాత్యదేశస్థుల సభ్యత యంతయును వర్తకముపై నాధారపడి యున్నది. ఈ వర్తకమును ఎవరియింట వారు చేసికొనక, యావన్మంది ప్రజలు సంఘముగా నేర్పడి ద్రవ్యమును ప్రోవుచేసి, ఫ్యాక్టరీలు ఏర్పఱచి వేలకొలంది కూలివాండ్రను నియమించి, లాభమును పొందుచున్నారు. ఇట్లు సంఘముల మూలమున వర్తకముచేసి కూలివాండ్రచే యావత్తుపనిని చేయించి సాంఘికులు శ్రమ లేకయే కోటీశ్వరు లగుచుండిరి. కూలివాండ్రందఱు తమ శ్రమవలన తమకు కూలి మాత్రమే లభించుటయును, సాంఘికులు అనాయాసముగా కోటీశ్వరు లగుటయుం దెలిసికొని సమ్మెకట్ట నారంభించిరి. ఈ అవబోధము 1878 లో ఇంగ్లాండునందు ప్రారంభమైనది. ఇంతకు పూర్వము యజమానుని కూలివానిని వదలిన నేరము లేకుండుటయు, కూలివాడు యజమానిసేవను వదలిన వానిపై క్రిమినల్ నిందారోపణయు నుండెడిది. అది మొదలు ఇంతవఱకు కూలీలు సంఘము లేర్పఱచుకొని తమ ప్రతినిధులను పార్లమెంటునకు క్రమవృద్ధిగా ఒకరిని ఇద్దరిని పంపుచు నేడు సుమారు 70 మందిని పంపంగలిగియున్నారు. నేంటి ఆ పై వీరు రాజ్యాంగవిధానమునందు మంత్రిపదవులను గూడ, ఇప్పటివలె ఒకరిద్దరు కాక, పూర్ణముగ నలంకరింపగలరు. వీరలనుండియే ప్రధానమంత్రి నియమింపంబడును. ఆయన తమ సహచరులను, పాలకపువర్గము వారి నుండియే యేరుకొనును. కాని యిరోపాయొక్కయు, ఇంగ్లాండుయొక్కయు ఆర్థికసమస్య, ఇట్టిపై పూత పెట్టుటవలన తేలదు. పెట్టుబడిదారులకును పాటకపువర్గము వారికిని గలుగు పోరాటము ఎక్కువ లోంతైనది. గాఢమైన కారణములును సాంఘికపరిస్థితులును ఈ సమస్యయందిమిడియుండుటచే సమస్య క్లిష్టముగం గన్పించుచున్నది. ఈసమస్యయందున్న సారాంశము లెట్టివి: ఏ వస్తువు నుత్పత్తి చేయవలె నన్నను కుటుంబవ్యక్తి నశించినది. బహుజనము వాటాలు వేసికొనెద మని నటించుచు, ఏ కొలందిపాటిజనమో భాగ్యవంతు లయినవారు వాటాల నన్నిటిని తమలో తామే పుచ్చుకొని కంపెనీలను స్థాపించి పని చేయువారిని కేవలము కూలీలనుగ చూచుచు, వారిచే ఒకవస్తువును మొదటనుండి తుది

పటఱుచేయింపక వస్తువుయొక్క వివిధభాగములు వివిధ జనుల కిచ్చి యంత్రసామగ్రిచే ప్రతివస్తువును ఉత్పత్తిచేయు విధానమును బలపఱచి యజమానులు లగు కొలఁదిమంది పనివాండ్రశ్రమచేఁ గలుగు స్వేదబిందువులపైనను, రక్తబిందువులపైనను నాధారపడియున్న భాగ్యభోగ్యముల నెల్ల ననుభవించుచున్నారు.

ఏ మనుష్యుడును ఏ స్త్రీయు ఏ బిడ్డయు తన కుటుంబములో తన స్వంతపని చేసికొనుటకు అవకాశమును పొందజాలక అందఱును ఒక్క యంత్రజాలమునందు—ఒక్క ఇంద్రజాలమునందు ఒక్క మహేంద్రజాలమునందు చిక్కుకొని ఒక్క మంత్రమునకు లోఁబడియున్నారు. ఏసంసారములోను తల్లిదండ్రులును బిడ్డలును కలిసి, మనకుమ్మరులు మనసాలీలు మన నేతగాండ్రు కమ్మరులు విశ్వకర్మలు చాకలులు, రంగులవారు మున్నగు కుటుంబములవలె ఒక్కమనస్సు ఒక్కహృదయముతో - ఒక్కగీతముతో - పనులను మొదలునుండి తుదివఱకు చేయుటకు అవకాశమును గలిగియుండఁజాలకున్నారు. అంతేకాదు. చంటిబిడ్డలను వదలి, తల్లులు యంత్రశాలలోనికి పనులకు పోవుచుండ, చంటిబిడ్డల నెల్ల నొక్క ప్రదేశమునందుఁ గూడఁబెట్టి గొఱ్ఱెలను కాఁచినట్లు, ఏదాయియో వీరిని జాగ్రత్తగా చూడవలసి వచ్చుచుండ, నిదియే మహాసంస్కరణ మని పాశ్చాత్యులు మురిసిపోవుచున్నారు. ఈ పద్ధతు లన్నియు సంసారములను విచ్ఛిన్నము చేసినవి. యంత్రములకు ప్రజలను దాసులను చేసినవి. ఏకొలఁదిమందికో భాగ్యభోగ్యములు మెండై జనసామాన్యమునకు తిండిలేక వసతిలేక మలమల మాడి పోవుచున్నారు. ఒకప్రక్కన 40 అంతస్థులమేడలో ధనికుఁడు కాఁపురముచేయుచు మురిసిపోవుచుండ, ఆసౌధముప్రక్కనే 10 కుటుంబములు ఒకచిన్నగదిలో స్థలము లేక, మఱుఁగులేక, మంచిచెడ్డలు లేక, మఱిగిపోవుచున్నారు. వంటచేసికొనుటకు-సంసారములకు-స్థలమును సావకాశమును లేక, పూటకూళ్ల ఇండ్లనుండి అనేకకుటుంబములు ఆహారమును దెచ్చుకొనుచున్నారు. పట్టణములలోని కార్మికులకు ఇండ్లు లేక, పెనిమిటి ఒకయింటను భార్య మఱొకయింటను, రాత్రులందు ఇరుగుపొరుగువారి యిండ్లలోను, 4 మాసములు కాలయాపన చేయవలసి వచ్చినది. కళాప్రవీణత యనునది వలయు పరిశ్రమలందు గూడ - అనఁగా తివాచీనేతయందు అనుకొనుఁడు—ఆ లతలు ఆపుష్పములు ఆ సౌందర్యము ఎవరి తెలివితేటలవలన వారు ఉత్పత్తిచేసి, అట్టి స్వజనశక్తిచేఁ గలుగు పరమానందమును బొందుటకు బదులుగ, యంత్రముచే సర్వము గావింపఁబడుచుండ - ఒకఁడు ఉన్నిని అందిచ్చువాఁడై, ఒకఁడు చుట్టువాఁడై, ఒకఁడు బొత్తిపెట్టువాఁడై, ఒకరిపనికిని మఱియొకరిపనికిని సంబంధము లేక, ఒకరికిని మఱియొకరికిని పనిలో కలుపుగోలుతనము లేక, ఎవరికి వారే యమునాతీరే అను సామెతప్రకారము జీవనము సలుపుచున్నారు. ఐరోపాఖండమునంతను ఆవరించియున్న మహాదోషము ఇది. ఈ పోరాటము కేవలము - ధనము ఆర్థికస్థితి కుటుంబపోషణము గృహసౌకర్యము మున్నగువానితో నంత్య మగునది కాదు. ఈ సమస్య సంసారనిర్మాణము సాంఘికనిర్మాణము అను క్లిష్టసందర్భములకు వర్తించునది. ఇది కేవలము కూలివాండ్రు రాజ్యాంగాధికారము స్వీకరించుటతో తేలదు. వారు మంత్రిపదవుల నలంకరించుటవలన అంత్యము కాదు. భాగ్యవంతులను దొంగతనమువారి వశము చేయుటవలనఁ గదిలొందదు. అధికారములో నుండువారియొక్కయేకాక ప్రజాసామాన్యము యొక్కయు సాంఘికాదర్శముల యొక్కయు సంసార లక్షణముల యొక్కయు, పద్ధతులు ధర్మములు పరిపూర్ణముగ మారవలెను.

ఇట్టి విప్లవపూర్వకము లగు మార్పులను చేయఁగలుగునది ఎవరు? ఆ మార్పు లన్నియు పాశ్చాత్యపద్ధతులలో ప్రాగ్దేశపు ధర్మములను వ్యాపింపఁజేయఁగలవారే నిర్వర్తింపఁగలరు. ఎక్కడ ప్రాక్పాశ్చాత్యసంస్కృతులు సరిసమానముగ కలిసియున్నవో అక్కడనే ఈ సమస్య తేలగలదు. ఎక్కడ పాశ్చాత్యభౌతికాదర్శములును ప్రాగ్దేశపు అధ్యాత్మికాదర్శములును సమ్మేళనము చేయఁబడగలవో అచ్చటనే ఈసమస్యను తేల్చుటకు అవకాశము కలదు. అట్టి దేశము రుష్యాదేశము. రుష్యా ఐరోపాఖండమునకు ఎంత చెందియున్నదో ఆసియాఖండమునకు కూడ నంతయే చెందియున్నది. ఈ విషయము కేవలము ప్రాతప్రపంచమునకే కాక భావప్రపంచమునకు కూడ నర్తించుచున్నది. అట్టి రుష్యాదేశమునందు విప్లవమునకు అంకురములు 1905 సంవత్సరములోనే ప్రారంభించినవి. కాని 'జారు' గారి నిరంకుశప్రభుత్వబలముచే నవి అకాలమరణము నొందినవి. ఐరోపామహాసంగ్రామము ప్రారంభమయిన

మూఁడు సంవత్సరములకు రుష్యావారు జర్మనీవారితో తలవనితలంపుగ ఆకస్మికముగ సంధిచేసికొనిరి. ఆసంధి చేసికొనుటకు గల కారణములలోనే రానైయున్న మహావిప్లవబీజములు గన్పించుచున్నవి. రుష్యాప్రజలు ఈ యుద్ధమునకు, రాజులును ధనికులును పెట్టుబడిదార్లగు వర్తకులును కారకులని గ్రహించి ప్రజాసామాన్యము ఎన్నిలక్షలు మరణించినను, తత్ప్రయోజన మంతయు ధనికులను ఇంకను ఎక్కువధనికులుగను పేదలను ఇంకను ఎక్కువ పేదలుగను మార్చు నను నమ్మకముతో ప్రజలు కట్టుగట్టి యుద్ధము చేయమని నిశ్చయించుకొని విప్లవము సలిపి, రాజ్యాంగవిధానమును మార్చి, జారును పారద్రోలి, జర్మనీవారితో పరిపూర్ణములగు అపజయలక్షణములతోఁ గూడి వంచనపూర్వకమగు సంధిని బ్రెస్ట్‌లెటోవిస్కునొద్ద చేసికొనిరి. దీనికి కారణము మనకు తరువాత రుష్యాలో జరిగిన సందర్భములవలన స్పష్టము కాఁగలదు. ప్రక్కయింటివారితో చిన్నసందు తగాదాచే పోట్లాడుటవలన, ఇక్కడ ఇల్లంతయు గుల్ల అయి, నాశనమగుచు గబ్బిలములకు నిలయము అగుచుండ, సందును వదలుకొని, ఇంటిని చక్కబఱచుకొనుటయే శ్రేయస్సని రుష్యావారు తలంచి ఇట్లు చేసిరి. 1917-వ సం. మార్చిలో మొదటి విప్లవమును 1917-వ అక్టోబరులో రెండవ విప్లవమును జరిగినవి. అప్పటినుండి క్రమక్రమముగ విప్లవకారులు బోల్షివిక్కులు తమసంఘములను స్థాపించుకొని సురక్షితముగ రాజ్యము చేసికొనుచున్నారు. ఈసంఘములపేరే సోవియట్ అనెదరు. సోవియట్లన్నియు వ్యవసాయకులయు కూలివాండ్రయు సిపాయులయి సంఘములు పనిచేయువానికి ఈ సంఘములలో ప్రవేశము లేదు. పనిచేయువానికి లేని అధికారమును లేదు.

ఈ సంఘనిర్మాణమును గూర్చియు రాజ్యాంగవిధానమును గూర్చియు ఇంచుక సూచన మనము తెలిసికొనవలసి యున్నది. ప్రతిగ్రామమునందును ఒక్కొక్క సోవియట్ ఉండును. కొన్ని గ్రామములు కలిసిన మన ఫిర్కావలెనే రుష్యాలో ఓలోస్టు అందురు. ఓలోస్టుకొక్కొక్క సంఘ ముండును. ఆ సంఘమునకు గ్రామసభలు ప్రతినిధుల నంపెదరు. మాసమున కొక్కొక్కసారి 'ఓలోస్టు' మహాసభ జరిగి గ్రామవ్యవహారములెల్ల పరిష్కరింపఁబడును. దీని కార్యనిర్వాహకసంఘము తక్కిన సమయసందర్భములయందు పరిపాలన సలుపుచుండును. ఓలోస్టు సంఘముల ప్రతినిధులు మండలసభికులుగను, మండలసభల ప్రతినిధులు రాష్ట్రీయసభికులుగను, రాష్ట్రీయసభల ప్రతినిధులు అఖిలరుష్యాసభాప్రతినిధులుగను, నుందురు. ఓలోస్టు సంఘమువలెనే మండలసంఘమును రాష్ట్రీయసంఘములును అఖిలరుష్యాసంఘమును, సంవత్సరమునకు రెండుసార్లకు తక్కువగాకుండ మహాసభలను జరిపి అందు పరిపాలనావ్యవహారములను చక్కఁబెట్టుచు మధ్యసమయములందు ఆయాసంఘములకు చెందిన కార్యనిర్వాహణసంఘములే పరిపాలనము చేయుచుండును. అన్ని విషయములందును పరిపాలనావిధాన మంతయు మన కాంగ్రెసు అంగవిధానమునే పోలియున్నది. రుష్యాలో ఎన్నికలు బహిరంగముగ జరుగును. ఎందుచేత ఇట్లు జరుగును? పూర్వము 18-వ శతాబ్దమందు ఎన్నికలు రహస్యముగ జరుపుపద్ధతి నుపక్రమింపఁజేయుటకు సబబేమియో తెలిసికొనినచో ఈ సబబు తెలియగలదు. యజమానుల నుండి కూలివానికిని ధనికునినుండి దరిద్రునికిని అప్పు నిచ్చినవానినుండి పుచ్చుకొన్నవానికిని, భూస్వామినుండి వ్యవసాయకునికిని తొందర గలుగకుండనుండుటకు ఇట్టి యుక్తి అప్పుడు కనిపెట్టఁబడెను. అప్పుడు బర్కువంటి మహావేత్తలు ఈ రహస్యపు ఎన్నికలను నిరసించిరి. కాని అప్పటినుండి ఇప్పటివఱకు ప్రబలియున్న సందర్భములో రహస్యపు ఎన్నికలు అనివార్యములై యుండినవి. ఎప్పుడు యజమానుడు కూలివాడు ధనికుడు దరిద్రుడు భూస్వామి వ్యవసాయకుడు అమ్మువాడు కొనువాడు అను విచక్షణ సమసిపోవునో, అప్పుడే మొగమాటములకు గాని నిర్బంధమునకు గాని అవకాశములు గూడ సమసిపోయినవి. ఎన్నికలకు రహస్యము అనావశ్యకమైనది. ఇంతేకాక సోవియట్ల పద్ధతిలో ప్రతినిధులను పంపిన పిమ్మట పంపువారు ప్రతినిధుల కెన్నఁడును అనువర్తనులై యుండ నవసరము లేదు. ఎప్పుడు ప్రతినిధి ప్రజల యభీష్టమునకు వ్యతిరేకముగా సంచరించుచున్నట్లు అనుమానము కలుగునో అప్పుడు వారియందు ఆరోపింపబడిన ప్రాతినిధ్యమును రద్దుచేయుటకు రుష్యాప్రజలు అధికారముంచుకొన్నారు.

ఈ సోవియట్లు, ఐరోపాఖండములో పూర్వమునుండియు ప్రజాప్రభుత్వమును బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును గలిగియుంటి మని గర్వించు ఇంగ్లండు ఫ్రాన్సు ఇటలీ దేశస్థులకు రుచింపక, చిరకాలము సోవియటుపద్ధతి,

వారి యంగీకారమును బడసియుండలేదు. కడపటికి 'అపజయము పొందినచో తిరుగుబాటు. జయము పొందినచో మహావిప్లవము' అను ఆంగ్లలోకోక్తిని అనుసరించి జయముపొందిన యీ సోవియట్ (బోల్షివిక్) విధానము కాలక్రమమున వివిధరాజ్యాంగముల యంగీకారమును బడయుటయే గాక ఆయా రాజ్యాంగము లెల్ల సోవియట్‌రష్యాతో వర్తకసంధి చేసుకొనుచున్నారు. మరియు రష్యాపై - స్త్రీలను సంఘముపాలు చేసి రనియు బిడ్డలను దేశముపాలు చేసిరనియు దుర్వాదంతులు వేసిన యాంగ్లేయ ప్రజలే ఈ సోవియట్ రుష్యానుండి ఒక్క వరమునుమాత్రము గోరుచున్నారు ఆవర మెట్టిది? "మేము మీతో వర్తకము చేయుదుము. మీ గోధుమపంట మాకు ఆవశ్యకము. అది లేకపోయిన మాకు తిండికి కష్టము. మా యంత్రసామగ్రి మీకు పంపెదము. ఇది లేనియెడల మీకు జరుగుబాటు కష్టము కాని మీ బోల్షివిక్ భావములు మాదేశమునకు రానీయకుండ చేయుడు. అట్టి ప్రచారకులకు డబ్బును ఈయవద్దు" అని ఈ యొక్క వరమును ఆంగ్లేయులు రుష్యనులను ప్రసాదింపుమని కోరుచున్నారు. తమయొక్క సాంఘిక విధానము, తమ పెట్టుబడితనము, తమయొక్క పారిశ్రామికపద్ధతులు, నిలువవలెనని కోరెడు ఆంగ్లేయులు-ఇట్టి వరమును కోరుట సహజము. కాని రుష్యావారు ఆవరమును ప్రసాదించెదమని తాత్కాలికముగ నంగీకరించినను వారిప్రతిజ్ఞ ప్రపంచమునందెల్ల తమ దేశమున స్థాపింపబడిన రాజ్యాంగవిధానమువంటి విధానములే ప్రబలియుండవలెనని అయి యుండుటచే వీరి వాగ్దానమునందు ఆంగ్లేయులు విశ్వాసమును ఉంచజాలకున్నారు. రుష్యనులు పదార్థములను ఉత్పత్తిచేయు కార్యములయందు వృత్తులను కల్పించుకొనక, పంటలను పండించుకొనక, పనులుచేయక, జ్ఞానసముపార్జనయందు కాలము గడుపక, కేవలము పరభృతు లయి, జలగలవలె ఇతరుల రక్తమును పీల్చుకొని తన్నాశ్రయించుకొన్న ప్రజలకు ఇంచుకైన మేలు కలిగింపజాలని ఉన్నత తరగతులకును మధ్య తరగతులకును జెందియున్న ప్రజలను అంత్యము చేయుటయే లక్ష్యముగ నుంచుకొనుచున్నారు. అందుచేతనే ఇట్టివారికి వోట్లు నిచ్చుట లేదు. కాని పరిపాలనయందు పాల్గొనువారెల్లరు శరీరకష్టము చేయవలసిన దని నిర్బంధము లేదు. ఉపాధ్యాయులకు ఉద్యోగస్థులకు వర్తకులకు సహకారులకు ఎల్లరకు ప్రాతినిధ్యము గలదు. కావలసిన దెల్ల సంఘముకొఱకు ప్రతి వ్యక్తియు పాటుబడవలయును. ఈ ధర్మమును అనుసరించియే, రాజ్యాంగమునకు అధ్యక్షుడగు లెనిన్ (Lenin) సేనానియగు ట్రాట్స్కీయు, వారమున కొకసారి శని ఆదివారములలో చేతులతో పని చేయుదురు. మంచుగుట్టలు తుడుచుటయో రాళ్లు బ్రద్దలు కొట్టుటయో ఏదో ఒకపనిని ప్రతి రుష్యనుడును, వారమున కొకసారి ఒకగంటయైనను చేయవలయును. ఇట్లు దేశములో 100 కి 90 మంది రాజ్యాంగ విధానమునందు పాల్గొనుచున్నారు. అమెరికాలో గూడ ఇంతమంది పాల్గొనుట లేదు. చేతితో గాని బుద్ధితో గాని పని చేయువారెల్లరు సోవియట్ సభలయందు ప్రాతినిధ్యము కలిగియున్నారు. ఉపాధ్యాయులు వైద్యులు వీరెల్లరు ప్రాతినిధ్యము కలిగియున్నారు. ఆయువారసులకంటె ఈరాజ్యము నిలువ దనుకొన్న సోవియట్ ప్రభుత్వము ఇప్పుడు శాంత పరిపాలనమును జరుపుచున్నది.

రుష్యాప్రభుత్వముమీద వేసిన యపవాదములు ఇన్ని అన్ని అని చెప్పుటకు వీలు లేదు. మాస్కోపట్టణము నందు సుప్రాతిక తగులబెట్టబడె నను వదంతికి ఆధారమంతయు అయిదింట్ల దహనమే. జారుగారి 'క్రెమ్లిన్' అను మహాసౌధము నాశనము చేయబడె ననుమాట విని పరిశోధింపగా ద్వారముయొద్ద నున్న ఒక శిలాప్రతిమయొక్క భాగ మొకటిమాత్రము విరిగినటుల కనుపించెను. మఱియు నచ్చట సురక్షితముగ నున్న రెండు గోడలలో కొన్నిగుండ్లు రంధ్రములు కనుపించెను. కాని కొన్ని విపత్తులు జరిగినమాట నిజమే. రుష్యాలో పెద్ద ఉద్యోగులుగ నుండి యున్నవారు రైలుగడ్డ బాటసారుల సామానులు మోసికొని పోవుచుండిరి. నిర్ణయింపబడిన కూలిమీద దమ్మిడీయైనను ఈనాము అడుగుటకు వీలు లేదు. పెట్రోగ్రేడ్ పట్టణములో ఒకరోజు మంచు విశేషముగా పడిన పిమ్మట శరీరపుష్టిగల ప్రతివాడును మంచును తీసివేయవలసిన దని ఉత్తరువు చేసిరి. ఈ ఉత్తరవును ఇంటింటికి నుండు ఉపసంఘమువారు అమలుపరచిరి. సోవియట్లు అధికారములోనికి రాగానే బ్యాంకుగుమాస్తాలును కచేరిగుమాస్తాలును పూర్వపు అధికారులచే ప్రోత్సాహింపబడి సమ్మెకట్టిరి. వెంటనే "లెనిన్" క్రొత్తపరిపాలనాధ్యక్షుడు బ్యాంకుల నన్నిటిని పట్టుకొని యెంత భాగ్యవంతు డైనను సరే తన కుటుంబములో ఒక్కొక్క మనిషికి మాసమునకు

45 రూపాయలకంటె సొమ్మునకు పొందజాలడని ఉత్తరువుచేసెను. తక్షణమే ఈభాగ్యవంతులు నమ్మకట్టిన వారిని పోషించుటకు డబ్బులేక సొమ్మును నిలిపివేసిరి. ఇంతియ కాక 'ఆకత్తుమీద అవమానమా?' అన్నట్లు డబ్బుగలవా రందఱు-మాసవారి మనోవర్తి తీసుకొను నప్పుడు వరుసగా నిలువబడవలె నని ఉత్తరువు చేయబడెను. ఇందువలన రవ్వలు బంగారముతో మెరిసిపోతున్న స్త్రీలుకూడ ఇట్లు నిలువవలసి వచ్చెరు.

ఈ అపవాద లన్నిటికి కారణ మేమనగా రష్యాలో పరిశోధనకు పోయిన ప్రేక్షకు లెల్లరు తమతమ దేశములోని కెల్ల భాగ్యవంతులు. రష్యాలోని విప్లవము భాగ్యవంతులను అధికారమునుండి తప్పించుటయే కాక భాగ్యవంతులు, పెట్టుబడిదారులు అను తరగతికి చెందిన వారిని నిర్మూలముచేయుటయే యని వీరు గ్రహింపజాలక రష్యాకుపోయినప్పుడెల్ల అచ్చట పరిస్థితులను వీరు అవగాహనచేసుకొనజాల కున్నారు. విప్లవసమయమునందు జనులను విభజించునది యుద్ధముకాదు. ప్రవర్తనయే! విప్లవము లన్నియు జయప్రదములు కాకపోవచ్చును. విప్లవ మనునది ఒకచర్య కాదు. రాజకీయ జీవనమునందు ఒకకృత్యము కాదు. ఒకఅవస్థ. ఒకదశ. ఒకమార్పు ఒకపరివర్తనము. విప్లవ ప్రతికూలు రెల్లరు ఒకచర్య యని భ్రమించి దానిని నశింపచేయవలయునని ప్రయత్నము గావింతురు. ఆ ప్రయత్నమే ఈపరివర్తనమును బలపరచును. విప్లవము జయప్రదము కాకపోయినదని దాని ప్రముఖతను గోల్పోదు. ఫ్రాన్సు దేశమునకు స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములు లభింపకపోయినను ఐరోపాఖండములోని తక్కినదేశముల కెల్ల ఇట్టి స్వాతంత్ర్యస్వేచ్ఛలు కొంతవఱకు ప్రసాదింపఁబడెను. అపజయము పొందిన ఈఫ్రెంచివిప్లవమువలన 1795-1801 ల మధ్యభావప్రచారము వృద్ధియై, 19-వ శతాబ్దము మొదటిభాగమునందు జరిగినపోరాటములు ఎక్కువ తీవ్రముగ నడుపబడెను. పోరాటములయందు అనేకదీపములు వెలిగింపబడెను. ఈదీపావళి విప్లవమనెడి సూర్యాస్తమానంతరము వీచిన మహాతుపానులో రక్షింపబడెను. విప్లవములు అపజయములైన నేమి? అమెరికా ఇంగ్లండు ఫ్రాన్సు, జర్మనీ మున్నగు దేశములలో అపజయము పొందినభావ మెద్దియో తెలియనిమ్ము. ఎట్లు అపజయముపొందెనో ఎవరు మోసపుచ్చిరో, ఎవరు దానిని భావవిధ్వంసము గావించిరో బహిరంగము కానిమ్ము. మనుష్యుని జీవితమునకు ఉత్సాహము కల్పించునవి కార్యములు కావు. ఆకార్యములను ప్రేరణ సేయు మహోద్దేశములు. ఎన్ని పక్షులు శూన్యమునం దెగురుటను ప్రయత్నించుటను మనము చూచుట లేదు? ఆ నిశ్చిత విషయమును ఎవరు నశింప చేయగలరు? అనంతరము ఈ పక్షు లన్నియు నొకదాని తరువాత నొకటి విరిగిన రెక్కలతో నేల పడిన నేమి?

రుష్యావిప్లవము ఇటీవలనే జరిగిన కారణముచే అందలి సత్యాసత్యములు గ్రహించుట కష్టము. కాని సోవియట్లన నేమో, విప్లవముయొక్క పథక మెద్దియో ఫలితము లెవ్వియో, ఎల్లరు తెలిసికొనవలసి యున్నది. రుష్యాలో పనిచేయు ప్రతివారును ప్రతివ్యవసాయకుడును తన స్థానిక సోవియట్‌నందు ప్రతినిధిని ఎన్నుకొను హక్కు గలిగియున్నా డనియు, స్థానిక సోవియట్లు అఖిల రుష్యా సోవియట్ సభకు ప్రతినిధుల నెన్నుకొను హక్కుకలిగియున్నారనియు ఇదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఈ అఖిలరుష్యా సమావేశము తమప్రతినిధులలో 5 గురికి ఒక్కొక్కరిచొప్పున గలిగిన ఒక కార్యనిర్వాహక సంఘమును ఎన్నుకొనును. ఈసంఘమే మంత్రివర్గమును నియమించుటకును తీసివేయుటకును అదుపులో నుంచుటకును అధికారము గలిగియున్నది. రాజ్యాంగ నిర్ణయము లన్నియును ఈకార్యనిర్వాహకసంఘముచే గావింపబడి పిమ్మటమంత్రివర్గముచే శాసనముగ జాహీర్ చేయబడును. అఖిల రుష్యామహాసభ సమావేశమగు నపు డెల్ల కార్యనిర్వాహసంఘము తనపదవికిరాజీనామా నిచ్చి క్రొత్తసంఘ మేర్పడుటకు అవకాశ మొసంగును. అప్పుడు కార్యనిర్వాహక సంఘముయొక్కయు మంత్రివర్గముయొక్కయు చర్యలను అఖిలరుష్యా మహాసభ తనిఖీచేయును. ఈపథకములో అపూర్వవిషయము ఎద్దియన ఎన్నుకొనువారు ఎన్నుకొనబడువారిని ఎప్పటి కప్పుడు సందర్భానుసారముగ వారిపదవులనుండి తప్పింపవచ్చును.

భూమి

భూమి యావత్తు ప్రజలదై దాని నాశ్రయించి పనిచేయువారిచే పాలింపబడుచున్నది. సంఘమే పొలములకు అవసర మగు పనిముట్లు విత్తనములు వగైరా పరికరములను ఇచ్చును. పనిచేయువారు ప్రత్యేకముగా గాని పరపతిసంఘముల మూలముగా గాని ఇట్టి ఏర్పా

టులు చేసికొనవచ్చును. ఒకరిచేత పనులుచేయించుట యనునది లేదు. ఒక్కపనివాడును జబ్బుగానుండి పని చేయలేనిచో, వానిపని మఱియొకరిచేత సంవత్సరములో జరిగేది రెండు సంవత్సరములలో జరుపబడును. అప్పటికిని శరీరారోగ్యము వానికి కలుగనిచో వానికి మనోవర్తి ఇయ్యబడును. భూమి తక్కువ అయి పని చేయువారిసంఖ్య అధికమగుచో ప్రక్కన విడిభూమిగల జిల్లాలకు పోయి పనిచేయు నేర్పాట్లు గావింపబడును.

గృహములు

పట్టణపరిపాలన సంఘమువారు ఖాళీస్థలములను స్వాధీనముచేసికొని ఇండ్లులేనివారికిని ఇరుకులోనుండు వారికిని అనారోగ్యస్థలములలో నుండువారికిని సమానముగా పంచి ఇచ్చెదరు. ఇండ్లు తక్కువగా నుండు చోట్ల మనిషి 1-కి గాని ఇద్దరు పిల్లలకుగాని ఒక్కొకగదిపద్ధతిని పంచుదురు. కలపలేనివారికి, దీపముల వసతిలేని వారికి, ఉచితముగా సంఘమే ఏర్పాట్లు చేయును. ఇండ్ల మీద నూటికి 90 కంటె ఎక్కువగా పన్ను వేయుట చేత అవి సత్వరముగ ప్రత్యేకముగ ఒక్కని ఆస్తి అగుటకు మారుగ సోవియట్ సంఘము ఆస్థి యగుచున్నది. రష్యాలో ఇండ్లు పెద్దరాళ్లచే కట్టబడుటచే, ఈరాళ్ళను ఏర్పాటుచేయుటకును సంఘపుపనులను నెఱవేర్చుటకును గృహసంఘములు ఏర్పాటు చేయబడును.

రుష్యాలో 150 రూ. మొదలు 210 రూ వఱకు మ 1 కి నిర్ణీతమగు కూలియున్నది. ఎవరికిని రెండు పనులకు కూలి ఇవ్వరు. రెండవపనిచేసేవాడు డబ్బులేకుండా చేయవలయును. శరీరకష్టముతో పనిచేయువారికి 210 రూపాయలును, నిలకడగా కూర్చుని పని చేయువారికి 150 రూపాయలును, "ప్రవడ" అను బోల్షివిక్కుల దినపత్రికా సంపాదకునకు 150 రూ. జీతమును, ఆపత్రిక అచ్చుకూర్చువారికి 210రూ. జీతమును రాజ్యాంగమునకు అధ్యక్షుడయిన "లెనిన్" అను ప్రధాన మంత్రికిని 150 రూ. జీతము ఇత్తురు. చివర ఇద్దరకును కాపురమునకు ఇల్లుమాత్రము పైని ఇచ్చెదరు.

పనిలేమి

పనిలేనప్పుడు పనిచేయునప్పటి జీతము సర్కారువారు ఇచ్చెదరు,

విద్య

అక్షరాభ్యాసము మొదలు పట్టపరీక్షవఱకు ఉచితముగా చదువు చెప్పుదురు. అన్నిచోట్ల క్రొత్త కళాశాలలు, క్రొత్తపద్ధతులు ఉత్పన్నమగుచున్నవి.

బాల్యములో కూలి

20 సంవత్సరముల లోపుగల వారెవరును కూలి చేయుటకు వీలు లేదు. అంతవఱకు ఎక్కడనైన ఒక్కచోట చదువుకొనవలయును. అట్లు బిడ్డలకు చదువు చెప్పించుటకు తల్లిదండ్రులకు తగినసౌకర్యము లేర్పఱుపబడును.

బోల్షివిక్కులు దండయాత్రలు చేసి, ఇతరదేశములను స్వాధీనపఱచుకొనెదరని యొక దుర్వదంతి కలదు. వీరి భావప్రచారమునకై శ్రమచేయుదురే కాని ప్రాంతవ్యాపకమునకు ఎంతమాత్రము వీరికి కోరిక లేదు. ఇందుకు నిదర్శనముగ 1917 వ సం. 12-వ నవంబరు తేదీ గల ఈ దిగువ శాసనము చూడుడు :—

"ఇంక నిరంకుశ ప్రభుత్వ మనెడి కాడిక్రింద తలయుంచిన రుష్యాలోని కొన్నిజాతులవారి విషయమై, వారివిమోచనమే మా కర్తవ్యమును పరమధర్మమును అని చెప్పుచున్నారము. జారుగారికాలములో అంతఃకలహములు పెంచబడినవి. ఇందువలన పరస్పర హత్యలు హానిసత్త్వము సంభవించినవి. లజ్జాకర మగు ఈనీతిని తిరిగి అవలంబింపజాలము. ఇదివఱకు ప్రబలియున్న అవిశ్వాసము మోసము కయ్యమునకు పురికొల్పుట అనుపద్ధతికి బదులుగ, బహిరంగమైనట్టియు, నిజాయతీకూడియున్నట్టియు, నీతిని పెంపొందించి పరస్పరవిశ్వాసమును ప్రజలకు నమ్మకమును గలిగించెదము. అప్పుడే రుష్యాప్రజలు స్వార్థపరు లగునట్టియు సామ్రాజ్యాపేక్ష గలిగినట్టియు ధనికుల యొత్తిడిని తప్పించుకొన గలరు.

కావున సోవియట్లు అభిమతమును అనుసరించి వారిచే నియమింపబడిన మంత్రివర్గమువారు ఈదిగువ ధర్మములను ప్రచారము చేయుచున్నారు.

1. రుష్యాలోని ప్రజలకు సర్వసమత్వము స్వామ్యత్వము.

2. వ్యక్తత గలిగిన ప్రతిప్రజాకూటమునకును స్వయంనిర్ణయ ధర్మమును అనుసరించి అవసరమైతే ప్రత్యేక రాజ్యాంగ విధానములు గూడ నియ్యవలెను.

3. జాతి మత భేదములపై నాధారపడియుండు ప్రత్యేకపు హక్కులున్ను ప్రత్యేకపు న్యూనతలున్ను సహింపఁబడవు.

4. రుష్యాదేశములో నివసించుచు, అల్పసంఖ్యాకులుగ నుండు జాతిమత వర్గములవారెల్లను స్వేచ్ఛగ నభివృద్ధి చెందవలెను.

ఇన్ని వాగ్దానము లొసంగబడినను యూక్రేన్ ఫిన్‌లండు దేశములపై నేల దండెత్తిరని ప్రశ్నింపవచ్చును. ఆయా ప్రాంతములలో సోవియట్లు స్థాపింపబడినప్పుడు ఆయా ప్రాంతములలో నుండు పెట్టుబడిదారులును భాగ్యవంతులును ప్రజాస్వామిక ప్రతిష్ఠాపనలగు నీ సోవియట్లను నశింపచేయ యత్నింపగా రుష్యా రాజ్యాంగమువారు తమ విప్లవాదర్శములను పెంపొందించు సోవియట్లకు దేశములకు గాని అనగా ఈ దేశములకుగాని, పోలండు పర్షియా లిథ్యుయేనియా మున్నగు ఇతరదేశములకు గాని వారు సైనికసహాయము గావించినపుడు ఆదేశములో నొకతెగవారి ఇష్టమువిూద నాతెగవారికి సహాయము చేసి ప్రజాస్వామికము స్థాపించుటకే అట్టి సంబంధమును గల్పించుకొనిరి గాని రాజ్యము నాశించి కాదు. బొల్షివిక్కు రుష్యాలో స్త్రీలును బిడ్డలును సంఘముపరము చేయుటకు బదులుగ వ్యభిచారము నశించినది. బిడ్డలకు పాఠశాలలలో భోజనము పెట్టుదురు. కళాశాలలయందు ప్రజలెల్లరకును చదువు ఉచితముగ గఱపబడును. ఎప్పుడీ ఆస్తి రద్దుఅయినదో అప్పుడే న్యాయశాస్త్రశిక్ష కళాశాలలనుండి ఎత్తివేయబడినది. దీనితోఁబాటు పౌరోహిత్యపువిద్యయు ఆపుదలచేయబడినది. మంత్రివర్గమువారు వచ్చి కళాశాలలో సంవత్సరముల తరబడి పాఠములమూలమున బోధించువిద్యను గంటలలో ఉపన్యాసములవలనను ప్రదర్శనములవలనను నాటకముల మూలమునను ముగించుచున్నారు. పూర్వము రుష్యాచక్రవర్తిగారు నివసించు క్రెమ్లిన్ సౌధము ప్రజలకు విశ్వవిద్యాలయముగ మార్పఁబడినది. అచ్చటి అపురూపములగు చిత్తరువులు కళాకౌశలతను దెలుపు పదార్థములును అత్యంత శ్రద్ధతో జాగ్రత్తచేయఁబడి ప్రతిగదియందును ప్రతిమందిరమునందును ఆయావస్తువులను గూర్చి పూర్ణముగఁ దెలిసియున్న వారిని ప్రజలకు బోధించుటకుగాను అధ్యాపకులుగ నియమించుచున్నారు. విద్యయంతయు దేశానుగుణ్యముగ ప్రజలా భాగ్యభోగ్యములకు అభివృద్ధికరముగ నుండునట్లు మార్పఁబడినది. కళలు సంగీతము సాహిత్యము రాజ్యాంగముయొక్క ప్రత్యేకపు ఆదరణను పొందుచున్నవి.

ప్రతిపురుషుఁడును ప్రతిస్త్రీయును ఏదియో యొకవిధమున పని చేయుచుండవలెను. ఆప్రకారము ప్రతివ్యక్తికిని తన పనివృత్తాంతమును దెలుపు పుస్తకముండును. ఆ పుస్తకమునందు ఎవరియొద్ద ఏజీతమువిూద ఎంతకాలము పనిచేయునదియు తెలుపబడును. ఎప్పుడైన సక్రమముగఁ బనిచేయువారు పనిగలిగి యుండనిచో వారికి రాజ్యాంగమునుండి భృతి ఇయ్యబడును. సంవత్సరమునకు కొన్ని వారములు ప్రతిమనుష్యుఁడును విరామమును బొందగలడు. గర్భవతి యగు ప్రతిస్త్రీయును ప్రసవించకపూర్వము 6 వారములును, పరము 8 వారములును ఉచితముగ రాజ్యాంగముచేఁ బోషింపబడును. ప్రతి మనుష్యుఁడును శనివారమునాడు ఒక్కొక్కచోట ప్రజాహితైకమగు చేతిపనిని చేయవలసియున్నది ఈ ప్రకారము 1 వ మే తేదిని దేశమునకై పాటుబడు ఒకపుణ్యభూమియందు 60,000 చెట్లు ఒక్కరోజున నాటిపెట్టఁబడి అంతవఱకు ఎడారిగ నున్న ప్రదేశము దేదీప్యమానమగు ఉద్యానవనమై శోభిల్లుచుండెను. ప్రతివాడును వృత్తిరూపకముగ శరీరశ్రమతో గాని బుద్ధివినియోగముతో గాని కూడిన పనిని చేయవలెను. అట్లు చేయనివానికి భుక్తియు లేదు వోట్లును లేవు.

రుష్యాలో ఇచ్చిపుచ్చుకొనుటకు నవకాశములు లేవు. ప్రతిపనివానికిని ఒక చీటి ఇచ్చిన ఆచీటి ఒకసహకార పదార్థనిలయమునందు చూపి అతను తనకు వలయు భోజనపదార్థములును బట్టలును తెచ్చికొనఁగలుగును. ఈ సంఘమువారు ఈ చీట్లను ఎవరిపనిచోటికి వారి చీటిని పంపించి జమాఖర్చు చేయుదురు. వ్యవహారములన్నియు జమాఖర్చులవలననే పరిష్కరింపబడుచున్నవి. బ్యాంకులలోని భాగ్యవంతులు ధనమంతయు వారు అనుభవించుటకు వలనుపడదు. కాని మాసమునకు 1200 రూ. వఱకు వారికి పరపతి ఇయ్యబడును. కూలివానికిని తగినన్ని జీతములున్నవి. రైళ్లమీద ప్రయాణమునకు ఎవరును డబ్బును ఇయ్యనక్కఱలేదు. ఉత్తరములకు తపాలాఖర్చులు లేవు. త్రాగుటకు కల్లుసారాయులు లేవు. ఎప్పుడు సహకారసంఘములమూలమున క్రయవిక్రయములు జరుగుచున్నవో అప్పుడే అమ్మువాడే కొనేవాడు - కొనేవాడే అమ్మువాడు - అగుచున్నారు. మధ్యనుండు వర్తకులు కేవలము ధనమునే పూజించి ధనమూలమున లాభములను బొందువారు నిర్మూలము చేయబడినారు. ఈ తత్వబోధ యంతయు

నలుపుటకు ప్రత్యేకపు శిక్ష. ప్రజలకు ఆఱువారముల కాలము మొదలు ఆఱుమాసముల కాలమువఱకు మారుచుండును. విధానముల మూలమున నేర్పబడుచున్నది. అన్నము లేనివాడు లేడు. చదువు లేనివాడు లేడు. భాగ్యవంతుడు లేడు. పేదవాడు లేడు. అమ్మువాడు లేడు. కొనువాడు లేడు. సోమరి లేడు. పనిభారముచే క్రుంగిపోవువాడు లేడు. రక్షించుభటుడు లేడు. రక్షింపఁబడు తిండిపోతులు లేరు. ఇట్టి మహావిప్లవము అనేక సందర్భములలో అసంపూర్ణముగను అపర్యాప్తముగను ఉండవచ్చును. కొన్ని సందర్భములలో అసంతృప్తికరముగ నుండవచ్చును. ఎన్నటైనను ఆశాభంగకరముగ నుండవచ్చును. కాని ఆర్యావర్తముయొక్క యుగధర్మములను గుర్తెఱిగిన మనకు ఈ నూతన విధానము కృతయుగ లక్షణసమన్వితమై తనరారుచున్న దనుటకు సందియము లేదు.

కొండవీడు

దువ్వూరు రామిరెడ్డి గారు

సాంధ్యరాగాంకిత తాంబోద శకలచయము
లసెసి కీలల నిర్మగ్నుఁ డయ్యె నినుఁడు;
శర్వరీకాంత కుంతల చ్ఛాయలందు
నెలవుకొనె విషాదపు రామణీయకంబు.

తే. గీ. కొండవీటి దుర్గంబునకు సమీప
మున నొకానొక కేదారమునఁ గృషీవ
లార్భకుఁడు దున్నుచుండి సూర్యాస్తమయము
గాఁగ దలపోయుచుండె నాగలిని విప్ప.

చ. ఇటుఁ దలపోసి పూనుకొను నెద్దుల నిల్పఁగ మేడి నూని సం
తట, మొనకఱ్ఱులోఁ దవిలి ధారుణిఁ జీల్పఁగ నందు వెండి సం
పుటి పటు పుఱ్ఱెపై వెడల భూతమటంచును గేకవైచి య
చ్చటఁ బనిసేయు తండ్రిఁ దనచక్కికి రాఁ బిలిచెన్ భయంబునన్

చ. తనయుని వెఱ్ఱికేకలకుఁ దొందరలాడుచు వృద్ధుఁ డేమిరా
యని పరుగెత్త, సీరపథమందునఁ బుఱ్ఱెను జూపి బాలకుం
డను, నిది యేమి తండ్రి! తల యాకృతిగల్గినరాయి దున్నచుం
డిన వసుధార్ద్రగర్భము వడిస్వేదలెం గనుఁ గొమ్ము నావుడున్.

గీ. కృషికుఁ డంతటఁ బుఱ్ఱెను గేల నెత్తి
యశ్రుధారాభిషేకంబు నలవరించి
భయమువను సంభ్రమంబునఁ బలుకవున్న
తనయుఁ నింగాంచి గద్గదధ్వని వచించె.

గీ. మాతృదేశ పరాయణమానసు లయి
నలిపి రిచ్చోట రెడ్డివీరులు రణంబు
కత్తిగంట్ల నమూల్య రక్తంబు దొరఁగి
కీర్తి వల్లికపాదు క్రిక్కిఱిసి నిండ.

గీ. శ్యామలాకాశ వీథి నక్షత్రము లటు
కాలవాహిని తటములఁ గానిపించు
రెడ్డి వీర కుమార చరిత్రపాద
చిహ్నములు మృతశౌర్యంబు చివురువెట్ట.

మ. అరివీరుల్, పులిగర్జలన్ విని కురంగానీకముల్ కానఁ గాం
తరమున్ జొచ్చెడు పోలికన్ రణమునన్ ధైర్యంబు వోనాడి యే
డ్తెఱఁ బర్వన్, భుజవిక్రమంబు బలమున్ దీపింపఁ, బోరాడి కీ
ర్తిరమం గాంచి ధరిత్రిగర్భమున శాంతిం బొందుదారల్ నృపుల్

తే. గీ. అట్టి శూరాగ్రగణ్యుల యందునొక్క
పురుషుశిరముగఁ దోఁచు నీపుఱ్ఱె, తనయ!
దీని వీక్షించినంతనే స్తిమితమైన
నాదురక్తంబు నైత ముష్ణముగఁ బాఱె.

చ. అనవిని బాలకుండు జనకా! వనవార లెవారు? వారికిన్
మనకును బూర్వమెన్నఁడయినం గల చుట్టఱికంబుఁ దెల్పుమా
యనఁ, దలయూఁచి వృద్ధుఁడు, దిగంతములన్ బలువయ్యెఁ జీకటుల్
మనము గృహంబు సేర నెడ మార్గమునన్ వచియింతునంతయున్

క. అని యెద్దులఁ బోఁదోలుచుఁ
దనయుండును దాను నింటిదారి నడచుచున్
మునుగొండవీటి నేలిన
జనవంద్యుల రెడ్ల పూర్వచరితము వినిచెన్.

గీ. పూర్వవీరుల ధమనులఁ బొంగిపొట్టి
రక్తపూరంబె మనలోనఁ బ్రజ్వరిల్లుఁ
గాని, కాలభరంబునఁ గండలెల్ల
శాంతి కర్షకవృత్తి దాస్యమునఁ దవిలె.

ఉ. ఒక్కక్షణంబునన్ గగన ముల్లసితంబుగఁ జేసి యుల్క వే
ఱొక్కక్షణంబులో మఱుగునో జగరెడ్ల ప్రతాపవహ్ని న
ల్దిక్కులనుండి యాంధ్రమహిఁ దేజము నిమ్మడిచేసి మోసపుం
దెక్కులెఱుంగకుండ నకటా! యలకత్తుల బాఱిఁ జెన్నఱెన్.

గీ. ఇటులఁ జెప్పెడి నంతలో నిల్లు సేర
యెద్దులను దొడ్డిద్రోలిరి యిరువురపుడు.
కొడుకు మనమున నిసిమిల్లఁ గొండవీటి
స్వప్నమే దక్క, మఱియొండు స్మరణ లేదు.

ఉ. కత్తికి నడ్డు లేక రిపుఖండన లీలల నారితేటి భూ
పోత్తములన్ యశంబుగన సర్వాంగఁ బాలన చేసినట్టి ర
డ్డితతి సీరబోధకపు వృత్తిగ్రహించిరి పొట్టకత్తులన్
నెత్తుటఁ ద్రుప్పువట్టి చెడనే చెడె శూరత యంతరించుటన్.

మ. పరవీరావళి వ్రాత్పుటంబులను జీల్పన్ శక్తిమంతంబులై
దురమందున్ మెరుపట్లు శోభిలిన కత్తుల్, నేఁడు రూపాంతర
స్ఫురణన్ సీరములందుఁ గఱ్ఱులుగ నెప్పక్క సొంపు వోనాడి యీ
ధరణీగర్భముఁ జీల్చుచున్న యవి శాంత ప్రక్రియం గోరుచున్!

జాతకము.

కావలసినవారు వారి జాతకచక్రముయొక్క నకలుగాని, సరియైన జననకాలఘటికలు గాని వ్రాసి పంపినయెడల జాతకునియొక్క రూపము, స్వభావము, శరీరదార్ఢ్యము. ధనవృద్ధి, సోదరసోదరీవృద్ధి, మాతృసౌఖ్యము భూలాభము, భూవ్యయము, విద్యాభివృద్ధి, వాహనసౌఖ్యము, వివాహముగా పుత్రపుత్రికా, సంతానవృద్ధి, శత్రువృద్ధి, రోగము, ఋణము, కళత్రము, కళత్రము యొక్క ఆయుర్దాయము, ద్వికళత్రయోగము, జాతకునియొక్క ఆయుర్దాయము, భాగ్యము, పితృ సౌఖ్యము, ఉద్యోగము, జీవనము, లాభము, వ్యయము, మొదలగు యావత్తు సంగతులు ఇంకను ఇదివరకు జరిగిన విశేషాంశములను వ్రాసి వి. పి. ఖర్చులు సహా రు 1—4—0 లకు వి. పి. గా పంపబడును. వ్రాసిన సంగతులు సరిగా నున్నయెడల, జాతకునియొక్క ఆయుర్దాయము ఆఖరు వరకు జరుగు ప్రతిసంవత్సరఫలము అనగా [illegible] గల పూర్తి [illegible] శాస్త్రసమ్మ [illegible] పంపించబడును. పూర్తి [illegible] రు 5—0—0 లు చార్జి చేయబడును. పూర్తి జాతకము వ్రాయించుకొనువారు రు 2—0—0 లు అడ్వాన్సు [illegible]. [illegible] జాతకము పూర్తిగా [illegible] రు 5—0—0లకు వి. పి. గా [illegible].

ప్రశ్న

జన్మనక్షత్రము మాకు పంపినయెడల ఎవరికి వచ్చునక్షత్రము [illegible] ఫలిత మున్ వ్రాసి పంపించబడును. అందుకుగాను రు 0-12-0 చార్జి చేయబడును. [illegible] ఫలములు అనగా [illegible] వి. పి. ఖర్చులు [illegible] రు 1-4-0 [illegible].

[illegible]

ఈగ్రంథము జ్యోతిషమును దేనియందు ప్రవేశములేనివారికి [illegible] [illegible] శైలిని వ్రాయబడినది. ఇది దగ్గర నున్నయెడల [illegible], [illegible], [illegible], వ్యవహారస్థులు మొదలగు [illegible] జనులు [illegible] వారి [illegible] ప్రతిసంవత్సరము ప్రతినెలలోను జరుగుసంగతులు [illegible] ముగా తెలిసికొనవచ్చును. ఎవరిజాతకములు వారు పూర్తిగా వ్రాసికొనవచ్చును. ఈ గ్రంథము [illegible] చక్రములతోను [illegible] శాస్త్రసమ్మతముగాను వ్రాయబడినది. [illegible] పోస్టుఖర్చులు సహా రు 2—[illegible]—0. [illegible] వారికి ఈ గ్రంథము వి. పి. గా పంపబడును. [illegible] ఇచ్చి [illegible] ప్రతులు స్వల్పము.

ఉ. కెళ్ళ వేంకటశాస్త్రి, దైవజ్ఞుడు, గోపాలపురం.

కొత్తపేట పోస్టు, గోదావరిజిల్లా

మన నాణెములు — చరిత్ర

కళా వేంకటరావు గారు

ప్రస్తుతపు పరిస్థితులందు అతిరింమతగా బూర్వపు ప్రాచీనపద్ధతులను పరామర్శించుట మంచిది. క్రీస్తుశకమునకు బూర్వము గుప్త, మన దేశపు చక్రవర్తులు, బంగారు వెండి నాణెముల నుపయోగించి నట్లు చరిత్రపాఠకులకు విదితమే. గ్రీకుదేశజుండగు అలెగ్జాండరు చక్రవర్తి హిందూస్థానమును జయించు నప్పటికే, తక్షశిలానగరమునందు, నాణెములు వాడుకలో నుండెననుట సుప్రసిద్ధము. ఆనాణెములకు ఒకవైపున సింహాసనము రెండవవైపున అక్షరములును చిత్రింపబడియున్నవి. హర్షసామ్రాజ్యమునందును హర్షవర్ధన చక్రవర్తుల పరిపాలనమునందును, బంగారునాణెములు విరివిగా నుపయోగింపబడు చుండెడివి. అటు పిమ్మట ఉత్తరమునను దక్షిణమునను శక, పల్లవాంధ్ర, తమిళ రాజ్యములందు నాణెములు చలామణిలో నుండెడి వనియు, రోమకదేశముతోను చైనా రాజ్యముతోను వర్తకము విరివిగా జరుగుచుండుటను పలుచోటుల దొరకుచుండిన నాణెములు నిరూపించుచున్న వనియు విశేషించి వ్రాయ నక్కఱలేదు.

మహమ్మదీయ ఫాదుషాల పరిపాలనమునందు, వెండినాణెములు విశేషముగా నుండెడివి. అల్లాఉద్దీను 175 చిన్నముల బరువుగల వెండి "టంకా" (రూప్యము) నుపయోగించెను. మహమ్మదు బీను తుఘలక్కు, రాగి నాణెముల నుపయోగించి కృతార్థుడు కాలేకపోయెను. అక్బరుచక్రవర్తి టంకశాలలను స్థాపించి మంచి రూపాయలను తయారుచేసెను. కాని మహారాష్ట్ర రాజ్యము లందు బంగారునాణెములే, వాడబడు చుండెడివి.

ఈ నాణెములు, మన ప్రాచీనుల సాధనసంపత్తులను, వర్తకౌన్నత్యమును, దేశక్షేమమును నిరూపించుటయే గాక చారిత్రిక పరిశోధకులకు సాధనము లగుచున్నవి. కాని యొక చిత్ర మున్నది. వివిధరాజ్యము లున్న మన భరతవర్షమునందు 994 రకముల నాణెము లమలునం దుండియున్నను, మంచి ఖనిజములచే నిర్మితము లగుట, ప్రతిరాజ్యమునందును సాధారణముగా చెల్లుబడినందుట మాత్రమేగాక, పరదేశవర్తకులు కూడ చలామణి చేసెడివారు. దేశచరిత్రను పరిశీలించినచో, ఉత్తర హిందూస్థానమున వెండినాణెములును, దక్షిణదేశములలో బంగారునాణెములును విరివిగా నుపయోగించుచున్నట్లు తెలియవచ్చును.

తూర్పుయిండియా వర్తక సంఘపరిపాలన

మన హైందవదేశమందు చలామణియందుండిన పలునాణెములను జూచి, తామును కూడ రూపాయల నచ్చొత్తింపసాగిరి. 250 సంవత్సరముల క్రిందట బొంబాయిలో నచ్చొత్తించిన రూప్య మొకటి దొరకినది. 18 వ శతాబ్దాంతమున వర్తకసంఘాధ్యక్షులు తమపరిపాలనలో నున్న దేశములలో నొక్కటేమాదిరి వెండి నాణెముండిన లాభకరమని తలంచిరి. 1806 లో చెన్న రాజధానిలో ప్రచారమునందుండిన బంగరు వరహాల (Pagodas) చలామణిని తగ్గించి, 165 గింజల బరువుగలిగిన వెండిరూపాయిలను, 15 గింజల కల్తీ కలిగిన రూప్యములను ప్రచారమునం దుంచవలెనని ఆజ్ఞాపించిరి. మదరాసు రాజధానిలోని, ఖర్చు లన్నింటిని 1818 లో, 100 వరహాలకు, 350 రూకలచొప్పున మార్చిరి.

1835 వ సంవత్సరమున సంఘపరిపాలనలో నున్న దేశములలో నొక్కరకపు వెండినాణెము చలామణియం దుండవలెననియును, అర్ధరూపాయలను పావులాల నచ్చొత్తింపవలెననియును, పరిపూర్ణముగ చలామణిలో నుండుటకు వీలులేని, 15 రూప్యముల ఖరీదుగల బంగారు మొహరీలను తయారుచేయవలెననియు, గవర్నరుజనరలుగారు ఆజ్ఞాపించిరి. ఇట్టిరూప్యమే ప్రస్తుతము మనదేశమందు చలామణిలో నున్నది.

1841 సం॥ లో, 15 రూ॥ లకు 1 మొహరు చొప్పున ప్రభుత్వమువారు తమ కోశాగారములందు ముపుచ్చుకొనెదరని తెలుపబడినది. కాని కొలదికాల బంగారుఖరీదు తగ్గుటయును, ప్రజలు రూపాయల నెక్కువగా వాడుటయును జూచి, 1853 లో బంగారు మొహరుల చలామణిని చేయమని ప్రచురించిరి. ఇంతటితో వర్తకసంఘపు పాలనము సమాప్తమైనది.

1868 వ సంవత్సరమునుండి ఆర్థికశాఖకు ప్రత్యే కపు మంత్రులు నియమింపఁబడుచు వచ్చిరి. వీరిలో విల్సనుగారు తక్క మిగిలినవారు బంగరునాణెము వలాము [illegible] లెనని తలఁచిరి. అందుల కనుగుణముగా 1864 వ సంవత్సరమున ప్రైందవులును, యూరోపియనులును వర్తకసంఘముద్వారా యీవిషయమై [illegible] కాని ప్రభుత్వమువారింగుల [illegible] పూర్వమువలెనే బంగారునాణెము లను [illegible] 1868 సం॥ రమునఁ గూడిన [illegible] సంఘమువారు, 15, 10, 5 రూప్యముల విలువ గల బంగారునాణెము లుండవలెనని సూచనఁ గావించిరి. [illegible] సూచనను క్రియారూపమును మాత్రము చాల్పలేదు.

కాని పాశ్చాత్యదేశములలో చాలకాలము వెండి [illegible] ప్రచారమును పూర్ణముగా తగ్గించుటచే, [illegible] 1871 వ సంవత్సరమునుండియును తగ్గుటకు [illegible] ఆకాలమునాఁటికే, మన ప్రభుత్వము [illegible] దేశములకు, సర్కారుక్రిందను, జీతములు, [illegible] వగైరాలక్రిందను 1,26,57,000 రూప్యములు [illegible] [illegible] ప్రభుత్వము [illegible] రూప్యములకు [illegible] [illegible] పెరుగుట [illegible] [illegible] వచ్చినవి [illegible]

[illegible] 1893 సం వత్సరమున [illegible] సంఘమువారి [illegible] బంగారునాణెముల [illegible] రూపాయి [illegible] 16 [illegible] బంగారునకు [illegible] నిర్ణయింపఁబడెను. ఇట్లు [illegible] మనదేశమునందు [illegible] చేయఁబడఁజొచ్చెను. కాని రూపాయ లను ముద్రించుట ప్రభుత్వాధీనమునం దుండుటచేత నది యంతయు స్వంతవ్యవహారములకై —అనఁగా నగలకై మార్పఁబడెనని తలంపఁబడుచున్నది. 1898 లో ఫౌలరుసంఘమువారు కొన్ని సూచనలను జేసిరి. వానిని ప్రభుత్వమువా రామోదించిరి. బంగారునాణెముల ప్రచారమునం గుంచుటకును, రూపాయిను అసంపూర్ణ చెలామణిగల నాణెములుగా (Token Coins) చేయుటకును, అటుపైని వచ్చు లాభమును నిలువచేయుటకును, [అనగా, రూపాయిలో 11/12 వంతు మంచివెండియు 1/12 వంతు కల్తియు నుండును. [అనగా 1/12 వంతు లాభము ఇదంతయును కూడఁబెట్టవలెనని యభిప్రాయము.] బంగారునాణెములకొరకు టంకసాలను స్థాపించుటకొరకును [illegible] కాలములోనే ప్రభుత్వమువారిదృష్టి భిన్నరూపమును [illegible] లాభకరములగు [illegible] బంగారు చెలామణిపద్ధతి (Gold-exchange Standard system) అమలులోనికి [illegible]

బంగారు చెలామణీ పద్ధతి యన నేమి?

ఈ నూతనపద్ధతి ఎట్లు అమలులో [illegible] చున్నదో [illegible] పూర్వము "బంగారు చెలామణీ పద్ధతి" యన [illegible] [illegible] [illegible] అసలు [illegible] ఆపద్ధతియే నేఁడుకూడ ప్రచారమునందున్నది.

[illegible] ప్రచార [illegible] [illegible] [illegible] ఖరీదుచేసి [illegible] [illegible] బంగారును [illegible] చెలామణీ ధర [illegible] రూపాయిలలో [illegible] బంగా రును లండనులో సరఫరా చేయుటకు ప్రభుత్వము వారు పూనుకొనెదరు. అట్లులనే లండనునఁ గలుగు మన వర్తకులకు [illegible] రూప్యములు చెల్లించవలెనంటె [illegible] ఇచ్చినయెడల, ప్రభుత్వమువారు [illegible] సీమకు కేవలము రూపాయలనుగా సరఫరా చేసెదరు. ఈ వంకరవ్యవహారమంతయు 1905 సంవత్సరమునుండి "కౌన్సిలు" "రివర్సు కౌన్సిలు" బిల్లు లమ్ముటవలన

జరుగుచున్నది. కాని వ్రాసినదాని నంతయు మహా [illegible] పూర్వకముగా నిరూపించిన [illegible] తెలిసెను [illegible] నని తెలుపుచున్నాము.

[illegible] వైశ్రాయి [illegible] అను లండను వర్తకుని యొద్ద 5,75,90 [illegible] 1702 [illegible]

ఇప్పుడు మన దేశములో సంపూర్ణముగా [illegible] రమున యున్న నాణెములు వెండివి. విదేశవర్తకులు బంగారమేగాని పుచ్చుకొనరు. ప్రాత చలామణి పద్ధతి ధర యొక్క ననరసుకు 15 రూపాయలచొప్పున, రాముడు 2213850 రూపాయలను, [illegible] రూపాయకు 1/38 పైసచొప్పునను సొమ్ము వైస్రాయిగారికి చెల్లించి కౌన్సిలు బిల్లు కొనును. కౌన్సిలు బిల్లు అనగా హిందూ దేశ కార్యదర్శిగారిపై జోసఫుకు 45 75,90 పౌనులు చెల్లింపవలయు నని పంపిన హుండీ. ఇటులు బంగారు నాణెములు మన దేశములో లేకపోయినను విదేశపు వర్తకము జరుగుచున్నయది. కాని మన దేశమే ఎక్కువగా నెగుమతులు జేయును. మనకు బంగారము వచ్చుచున్నదా ? లేదు.

విలియం అను వాడు బొమ్మంజీ గారి యొద్ద 450 0000 రూ॥లు ఖరీదుగల దూదిని కొనెను. న్యాయముప్రకారము మనకు దీనికి సరియగు సవరసులు రావలయును. కాని అట్లు వచ్చుట లేదు. విలియం చెలామణీ ధర ప్రకారము 300,000 పౌనుల నిచ్చి, 4500000 రూపాయలకు "కౌన్సిల్సు బిల్లు" హిందూ దేశ ప్రభుత్వ కార్యదర్శియొద్ద లండనులో గొనును. ఆహుండీని బొమ్మంజీగారు వైస్రాయిగారికి చూపినచో, 450,0000 రూపాయలను ఇచ్చెదరు.

ఇట్లు వ్యవహారము జరుగుపద్ధతిని గ్రహించిన పిమ్మట, ఈ హుండీలకు సొమ్ము చెల్లించుటకు ప్రభుత్వపు కార్యదర్శియొద్దను రాజప్రతినిధి యొద్దను, [illegible] సొమ్ము ఎటులు వచ్చినదో తెలుసుకొనుట ముఖ్యము.

రూపాయ నాణెములో కొంత కత్తి యున్నదని తెలిసికొంటిమి. ఆ కత్తి యెత్తులో ప్రభుత్వమునకు వెండిలో లాభము [illegible] అనగా రూపాయలో 11/12 వంతులు మంచి వెండి 1/12 వంతు కత్తి. ఈ ఎత్తు వెండి ప్రతిరూపాయమీదను ప్రభుత్వమువారికి లాభము. ఈ లాభ మంతను జేర్చి లండనులో నిలువసొమ్ము చేయుదురు. ఆసొమ్ము కొంత ముద్దబంగారు రూపకముగను, కొంత [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] నిజమైన [illegible] వెళ్లుచున్నది. [illegible] లాభమును ఏకరీతిగా వివరింపబడినది. [illegible] లండనునందు దాచుటవలన [illegible]

౨. ఇండియా ప్రభుత్వమువారు [illegible] ఖర్చుల క్రిందను. సొమ్మును [illegible] కంటె సులభముగా లండనులో [illegible]

3. మన దేశములో నాణెములకు వెండి [illegible] కార్యదర్శి సులభముగా నక్కడ [illegible]

కాని యీపద్ధతి దేశమునకు నష్టదాయకము. [illegible] వివరముగా బరిశీలించి మొదల మన నిలువసొమ్మును [illegible] నులో మూలధనముగా నిచ్చుటకంటె విపత్స్థితులలో నున్న మన వర్తకసంఘముల కప్పుగా నిచ్చిన బాగుగా నుండును. పెన్షనుల క్రిందను ఇతరవ్యయములపేర [illegible] మన దేశమునుండి ధనప్రవాహము సంతతముగ నచ్చటికి బోవుచున్న దనియును, హీనస్థితిలోనికి వచ్చినార మనియును విలపించుచుండగా, నష్టికమ్ములను తగ్గించుటకు మారుగా ఎక్కువగ నెగుమతి చేయుచున్నా [illegible] స్వలాభపరాయణత్వము. ఇంక మూడవ విషయము వెండి దిగుమతి చేయుట అవసరమా? [illegible] హిందూ దేశములో బంగారు నాణెములను వాడతే [illegible] యును ప్రజలు వాడెదరను నభిప్రాయము [illegible] ద్వంద్వపద్ధతి యనవసర మని ప్రభుత్వమువారు [illegible] మించిన చెంబర్లేను సంఘమువారి యభిప్రాయ [illegible] దానికి జవాబు సంఘసభ్యు లగు [illegible] యున్నారు.

అనేక శతాబ్దములనుండి హైందవప్రజలు [illegible] ములను వాడుట కలవడియున్నారను సంగతి [illegible] పరిశోధకులకు తెలియనిది కాదు. [illegible] వెండినాణెములను, ప్రభుత్వమువారు [illegible] లేదు. ఆ కారణమున బంగారమునకు [illegible] విలువ [illegible] యున్నది. [illegible] ప్రజలు [illegible] అవసర మున్నప్పుడు ఏ కారణముచేత బంగారు నాణెము ప్రచారమున నుంచలేదు ? ప్రభుత్వమువారి

[illegible] 1912-14 లో [illegible] "[illegible]" [illegible]

[illegible] 1818 [illegible] హిందూదేశ [illegible] [illegible] హైందవ [illegible]

[illegible] వ్యాయామ [illegible] 17-8-0 [illegible] 7 [illegible]

[illegible] మగు ప్రభు [illegible] హైందవ భూమి [illegible] ప్రాచ్యనాగరకత [illegible] విరాజిల్లునో గదా!

జాతీయోప్రబోధనము

[illegible] పాటి చినబ శాస్త్రి గారు

సీ. [illegible] బంటి [illegible]
[illegible]
స్వాతంత్ర్య [illegible] మైన [illegible]
భాషాభిమానంబు [illegible]
అత్మీయదేశగోత్ర మన [illegible] గూడ
[illegible]
[illegible]
తెలియజాలని యవస్థలు ఘటిల్లె
గీ. [illegible]
[illegible] బలిశయిల్లె
[illegible] సుద్ధరింప రయ్య
న్యాయమతులార యో భారతీయులార.

సీ. అబ్ధిమధ్యంబునం [illegible] బడబాగ్ని
[illegible] మనప్రాణంబు
రవలజాడలు లేక [illegible]
[illegible] మన ప్రతాపానంబు
బోనులో జిక్కిన పులి చందమని [illegible]
దశ నొందు మన మంత్రతంత్రశక్తి
రెక్క లూడిన పక్షిపక్షి [illegible] దస్యుల
చే జిక్కినది మన జీవనంబు
గీ. పూర్వవృత్తాంతములు తలపోయ రయ్య
దివ్యతమ మైన యీ హిందు దేశమునకు
పుట్టమే ? యని కంట నీ రొట్టి రయ్య
న్యాయమతులార ! యో భారతీయులార !

సీ. [illegible] శ్రద్ధ మీ [illegible]
[illegible] రయ్య
[illegible] మీ [illegible]
[illegible] రయ్య
[illegible] మీ [illegible]
[illegible] రయ్య
[illegible] మీ [illegible]
[illegible] సాధింప రయ్య
గీ. [illegible]
[illegible] మీ [illegible]
[illegible] పూర్వపద్ధతి [illegible]
న్యాయమతులార ! యో భారతీయులార.

సీ. [illegible] మార్గ [illegible]
[illegible] రయ్య
[illegible] మైన [illegible]
[illegible] రయ్య
[illegible] మైన [illegible]
[illegible] రయ్య
ఆయురారోగ్యంబు లబ్బించు [illegible]
[illegible] రయ్య
గీ. మన మహర్షులలోఁ గల మహిమ లెల్ల
మఱల నొకసారి స్మరియించి మంటలోన
బొరలుచుండక కన్నులు తెఱవ రయ్య
న్యాయమతులార యో భారతీయులార.

[illegible]

[illegible]

[illegible] మని [illegible] పదలయును [illegible] నిట్టివి [illegible] పుణ్య[illegible] సంప్రాప్తి [illegible] నుండును. [illegible] మోక్షము [illegible] సాధారణముగ [illegible] నుండేటను. ప్రతి[illegible] గొప్పదిగనో గొప్పగనో [illegible] కాని ఇందలి తత్త్వ[illegible] చాల [illegible] నంతరమున [illegible] దండగనని [illegible] టియు [illegible] బ్రహ్మ[illegible] నున్న దనియు, వానినే స్వర్గ[illegible] పుణ్యపాపములను చేసిన జనుల [illegible] ప్రత్యే కింపబడియుండు ననియు [illegible] కు ననేకవి[illegible] [illegible] త్ర [illegible]! [illegible] సంప్రాప్తి స్వేచ్ఛచే నిష్టసుఖము లనుభవింప[illegible] నిర్బంధములకు [illegible] లేని కష్టముల ననుభవింప[illegible] నిరి. అందుచే స్వే[illegible] పుణ్య[illegible]మునే యుంపవలెనని [illegible] నరక మును [illegible] సుఖ మున్న దనియు, [illegible] కష్ట మున్నదనియు [illegible] సర్వ [illegible] ఇట్లు [illegible] దానిని పొందుటకు మాత్ర మనేకు లనేకమార్గములను సూచించెదరు. కొందఱు తపము సల్పవలె ననియు మఱికొందఱు తీర్థయాత్రలు, దాన ధర్మములు, ఉపవాసవ్రతములు మొదలగునవి కావింప వలెననియు, నింకఁ గొందఱు మహనీయులసేవ, దైవ ప్రార్థనము మోక్షసాధనము లనియు నభిప్రాయపడెదరు. ఎవరికిఁ దోఁచినట్లువారు సూచించుట ఆచారమై యు[illegible] [illegible] సాధన [illegible]

[illegible] స్వేచ్ఛ [illegible] కాదు. [illegible] స్వేచ్ఛ [illegible] స్వాతంత్ర్యమే [illegible] దీనినే [illegible] అనుచున్నది. [illegible] స్వాతంత్ర్య[illegible] మోక్ష మనియు [illegible] అప్రత్యక్ష[illegible] [illegible] — [illegible] స్వర్గనరకములు మాత్ర [illegible]?

[illegible] స్వేచ్ఛ ఆవశ్యక మగునా కాదా? ఆవశ్యకమైన నది ప్రస్తుత మున్నదా? లేనిచో దాని సంపాదించుటకు మార్గము లెవ్వి యను విచారణమునే [illegible] దేహాంతరమున నెచ టనో ముక్తి కలదనియు, దానినిమాత్రము సంపాదింప వలె ననియు జనులు భ్రమింప[illegible]? ప్రత్యక్ష ముగఁ బొందఁజాలని స్వాతంత్ర్యమును పరోక్షమునఁ బొందఁ దలఁచుట విపరీతము కదా! బ్రదికినన్ని దిన ములు నిహలోకస్వాతంత్ర్యచింతను మాని, పరలోక స్వాతంత్ర్యమున [illegible] కర్త [illegible]మేమి? ముక్తి, సాధనచే నలవడునది కాని యొకమాఱుగ నెగు రుటకు సాధ్యమైనది కాదు కదా? ఇహలోకస్వాతం త్ర్యము నేమాత్రము నెఱుఁగని యాత్మ పరలోకస్వాతం

త్ర్యము మన కెట్లు పొందఁగలదు? ఉట్టి కెక్కఁ లేనమ్మ స్వర్గమున కెక్క సాధ్యమగునా? జగత్తు నింతయు స్వేచ్ఛావిహారమును నిర్బంధనమును అను వర్తనమున కలవాటుపడిన మహాశక్తిని సేవింపలేని మన స్వాతంత్ర్యాగ్రహ మెట్లు ఫలించును? పరిపూర్ణస్వాతంత్ర్యమే మోక్షసామ్రాజ్య మను సిద్ధాంతము నంగీకరించి నప్పుడు అట్టి స్వాతంత్ర్యము [illegible] లోకమున సంపాదించి అనుభవించినవారముకదా పరలోకస్వాతంత్ర్యమున కాశింపనగును? ఇంట గెలిచినవారలే రచ్చకేగిన జయము సులభసాధ్యము. ఇహలోకమున నట్టిది సంపాదించుట దేశమునకు జాతికంతకును సంబంధించిన విషయము. కావున, మనము దేశమునకు స్వాతంత్ర్యము కలిగిన దేశీయులము మోక్షసామ్రాజ్యమును నేలలాడఁ గలము. ప్రకృతము దానిని సంపాదించు టెట్లో విచారింప వలయును.

ఐహికమోక్ష మనఁగా స్వదేశసంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము. సంపూర్ణస్వపరిపాలనము వాక్స్వాతంత్ర్యములు జన్మస్వాతంత్ర్య సంగ్రహణములే కాని వేరు కావు. ఈ మోక్షము సంపాదింపని దేశము లన్నియు జాతు లన్నియు, ఘోరనరకము ననుభవించుచున్నవే యని వేరుగఁ జెప్పఁబనిలేదు. భరతమాత తన ముప్పది కోట్ల పుత్రులతోడ నరకకూపమునఁ బడి తపించుచుండుట లేదా? కాలసూత్రాది కఠినశాసనము లన్నియు భారతీయులకుఁ బ్రత్యేకనరకకూపములుగ నుండలేదా? స్వదేశమునందు విదేశీయుల [illegible] భారతీయులు పశువులవలె హింసింపఁబడుచుండుట లేదా? ఈ నరకములు, నిర్బంధములు మాన్పఁగ వానినుండి దేశము మోక్షము పొందవలె నన్న సత్వరస్వరాజ్యసంపాదనమే ఆవశ్యకము కదా? దాని సంపాదించుటకు మార్గ మేది?

మోక్షమునకు సాధన మనఁగ నేది? పైనఁ జెప్పితిని. సాధన మార్గము లెన్ని యున్నను అన్నిటి యందు కష్టసహనమును త్యాగము. సత్యాగ్రహసాధర్మ్య వర్తనమే ప్రధానము [illegible] చెప్పియుంటిని పై మార్గములందు [illegible] నంగినఁ గాని మోక్షము [illegible] జ్ఞానము [illegible] కారణమున [illegible] మనస్సు [illegible] పాయమును. మోక్షమార్గమును జూపి యుద్ధరించుటకు ప్రధానోపదేశము లావశ్యకము. [illegible] ఉపదేశించిన తత్త్వమార్గము ననుసరించి వర్తించిన శిష్యు లందఱు మోక్షసామ్రాజ్యమును [illegible] ధర్మము

భరతఖండమును [illegible] వివిధ మహర్షుల [illegible] యున్న [illegible] దేశము నొక్కమాఱుగ స్వర్గతుల్యముగ పాలింపఁజేసి సామాన్య జనులకు మోక్షమార్గము [illegible] దేశిన దేశకాలములందే [illegible] సత్యాగ్రహ [illegible] దీక్షయే శిష్యులకు [illegible] దేశించుచున్నాను. [illegible] కార్యక్రమమును విస్మరింపక [illegible] కలిగినను, ఆధ్యాత్మికదృష్టితోఁ బరిశీలించిన [illegible] కీయ ద్వారా [illegible] భారతీయులకు [illegible], ప్రపంచమునకెల్ల శాంతికి - [illegible] - సర్వమానవసౌభ్రాత్రమునకును - [illegible] - మూల సాధన మని [illegible] కావున మహాత్ముని సందేశానువర్తులై దేశీయు లందఱు, [illegible] రాజకీయాది కష్టము లన్నియుఁ గట్టిపెట్టి [illegible] నైహిక మోక్షము సంపాదించి భరతఖండమును భూలోకస్వర్గముగ మార్చి ప్రపంచమునకు సన్మార్గదర్శకు లగుదురు గాక యని నిరంతరము ప్రార్థింతును.

ఆదిమాంధ్రులు

చెర్ల నారాయణశాస్త్రి గారు

ధరణీపాలురకు రాజుల పట్టఁగదను
యుంటరాని జాతులు వేద మందు లవ్వ
అవ్వి యున్న వనుచుఁ గలవని యాను కొన్నను——
[illegible] మానవుల యభివృద్ధి కోసమ
జ్ఞానమే ముఖ్యసాధనం బైన పథన
శాస్త్రులవ జ్ఞానరూప సిద్ధాంతమునను
పాపిష్ఠ తగ్గులకిడి యగ్రహేతువగుట
జ్ఞానము నుండుటే నేరు కాదె; కాకయుండు
క్షత్రియుల్ [illegible] బ్రాహ్మణ జాతిగాని
రూపభేదంబు జాతులని సంద్రె? మూర్ఖతతిని
బొట్టులను జీల్చి కాదె [illegible]
యుక్కయెక్కాలమైన తేకున్న యట్టి
తేపల ద్వీపాత్పురుషులు సేవగించి
గొప్ప దక్కించుకొని [illegible] గాక
వర్ణసూత్రంబు గౌరవభాజనంబె?
రాముఁడేమి [illegible] నాఁడాను [illegible] డె?
నిష [illegible] పతితమైన స్పృశించి యెవఁడు?
చంద్రవంశుఁడౌ [illegible] డెవఁడు?
క్షత్రియుఁడై [illegible] రామచంద్రుణి యెవండు?
వారిద్విజులు పూజింతురే కారణమున?
నెవఁడు జమదగ్ని? రేణుక యెవతె? వార
లిద్దఱును దంపతులె కారె? యెట్లు పొసఁగె?
వ్యాధునింటికి బ్రాహ్మణ ప్రభుఁడు చేగి
తా నెఱుంగఁడె [illegible] ధర్మ [illegible]?
వెనుకటికి ప్రత్యేగా [illegible] గలవు
[illegible] యుం [illegible]

* * *

[illegible] ధర్మము లేదని పరిశోధింత్రో
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] బహుపుత్రిక [illegible]?
యిందొకటి ధర్మశాస్త్ర [illegible] యున్న
పారలౌకిక [illegible] సంపత్తు [illegible]
యొకటొకటి పరస్పరము ననోన్యవ్య [illegible]
యములు చెట్టు [illegible] నమరుచుండు
గొంది [illegible] రానిచ్చు నంటమిరాఁప
వానికి [illegible] క్రమముగవచ్చి దీర
బోలుఁ [illegible] మనమును మెలఁగితి [illegible]
[illegible] గములు నడవఁగ నిట్లైతి
మిందమకు మానవవ్యక్తి చెంపవలయు.
[illegible] పరిపూర్ణదశ [illegible]

* * * *

ఇల్లుగాలెను వేళ నుయ్యికిఁ గడంగు
ప్రజ్ఞగలయంతటి మహానుభావులార?
దానిమాట యటుండ నిత్తమనుకొన్నఁ

[illegible] మతేయిన సహావంబు [illegible]
[illegible]
[illegible] ప్రఖ్యాతిఁగన్న
[illegible] వైరాంధవ [illegible]; [illegible]
[illegible]
[illegible] మనుపు [illegible]
దీసివెన్వము పాశ్చాత్య [illegible]
[illegible] కొట్టు [illegible]
[illegible] వద్యౌశులార!
[illegible] గదమ [illegible]
[illegible] నానికిని గంపె [illegible]
[illegible] వస్యోదృష్టిక్; మనసు
[illegible] బోధ్రిగా [illegible]
[illegible] తప్పి మార్గములు [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] చరిత్రోన్నయాది క్రైస్తవ [illegible]

* * *

ఒక్క పరమార్థమిందు [illegible] న్న [illegible]
[illegible]
[illegible] కొంతకాలము [illegible]
తెగిన [illegible] తగవు గాదు.
తెలిసికొన్నారు వారును [illegible]
[illegible] గన్నుల [illegible]
కాల మగి మారిపోయెను [illegible]!
[illegible] చున్నవి భేదలు [illegible]
గట్టినున్నారు క్రైస్తవ [illegible]
[illegible] కుటుంబం [illegible]
నిం [illegible] లంకవపను జేటంటుదినదె.
ఆని [illegible] యుక్తు [illegible]
చిత్తమున మీరె కొంత గౌరవించుఁడయ్య.

* * * *

అయ్య దియ్యెడ నాక సమస్తనుగుడ
దార్థముల నారగించెడు నట్టికుక్క
[illegible] స్వభావమృత్త
మయినవాము సుబ్రహ్మణ్యఁడగు మనుండ
[illegible] పవిత్ర
[illegible] గాంచుటఁ జేసి కీర్తి
గన్నరోలము వారలు నంటఁగా ననర్హు
లనుటకంటె నహ్యాయ్య మవనిఁ గలదె?
ఉన్నదున్నట్లు చెప్పుట కుసుక రాదు
ఖాండనులు? [illegible] మీరు శాపములను
వారలిచ్చెడునట్టి దీవనల కెదుట
వేదవిదుల శాపములు నిర్వీర్యము లెకా!

కీర్తిశేషులైన రసవిహారీఘోషుగారు

కో. శఠకోపాచార్యులు గారు, ఎమ్. ఏ., బి. ఎల్.

రసవిహారీఘోషుగారు 1845 సం॥ డిసెంబరు 23-వ తేదీని వంగరాష్ట్రమున వర్ధమాన మండలములో జన్మించెను. ఈయన తండ్రి జగద్బంధుఘోషు. రాసవిహారి తొలుత బంకురా నగరమున విద్యాభ్యాసము జేసెను. రసవిహారీఘోషు బాల్యమునుండియు మహామేధావియై, పరీక్షలన్నిటను నగ్రస్థానమున కృతార్థులగుచుండిరి. 1865 సం॥ జనవరియందు బి. ఏ., పరీక్షను, 1866 సం॥ జనవరిలో ఆంగ్లభాషాసామ్రాజ్యములందు ఎం. ఏ. పరీక్షను ఇచ్చి, మొదటి తరగతిని కృతార్థులైరి. 1867 సం॥లో బి.ఎల్. పరీక్షను, 1871 సం॥లో న్యాయశాస్త్రాచార్య పరీక్షను నిచ్చెను. కలకత్తా ఉన్నత న్యాయాలయమున న్యాయవాదిత్వమును 1867 సం॥ము నుండి ప్రారంభించెను. న్యాయశాస్త్రమునందాయనకు గల యప్రతిమప్రతిభ కార్యదీక్ష న్యాయదృష్టి అసమానజ్ఞప్తి ధైర్యసాహసములు - స్వల్పకాలములోనే ఈయనను కలకత్తా న్యాయవాదులలో నగ్రగణ్యునిఁ జేసెను.

1876 సం॥లో టాగూరు లాలెక్చరరుగా ఘోషుగారు నియోజితులైరి. అప్పుడు తమ పరిశోధన ఫలితముగ తణఖావ్యాఖ్యానములను గూర్చి వారొసంగిన యమూల్యోపన్యాసములు తరువాత గ్రంథరూపముగ ప్రకటింపఁబడినవి. అప్పటికి ఇట్టి చట్టము శాసనసభలలో నిరూపితము కాలేదు. అందువలన ఘోషుగారి గ్రంథము న్యాయవాదులకును జనులకు గూడ నత్యుపకారక మయ్యెను. నేటికిని శాసనకర్తలచే ఈ గ్రంథము సర్వోత్తమ మని యంగీకరింపబడి యున్నది. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమువారు వారికి 1884 సం॥లో డాక్టరు ఆఫ్ లాస్ అను బిరుదము నిచ్చిరి. ఘోషుగారి యాంగ్లసాహిత్యము నందభిలాష మధికము. వీరి యాంగ్లభాషా శైలి మిక్కిలి మనోహరముగ నుండును. ఇట్టి సాహిత్యజ్ఞానము వక్తృత్వశైలి ఆంగ్లనాయకులలో గూడ అరుదు. ఘోషుగారిని మొదట వంగదేశ శాసనసభకును తరువాత సామ్రాజ్యశాసనసభకును సభ్యునిగ నియమించిరి. వీరు స్వాతంత్ర్యప్రియులు. ఈయన పేరునకు మితవాదిరే. కాని సమయము వచ్చినప్పుడు కేవల న్యాయపక్షవాది. 1907 సం॥లో రాజద్రోహసంఘశాసన ముపపాదింపఁబడగ ఘోషుగారా చట్టమును తీవ్రముగ ఖండించిరి. అప్పుడు సభలోని మితవాద నాయకు లంపిరా చట్టమునకు తమ యంగీకారముల నిచ్చిరి. కాని ఘోషుగారును మరియొకరును మాత్రమే దానికి వ్యతిరేకముగా తమవోటు నిచ్చిరి. కర్జను ప్రభువు రాజప్రతినిధిగ నుండిన కాలమందును వీరనేక సభల కధ్యక్షులుగా నుండి రాజప్రతినిధిగారి నిరంకుశప్రవర్తనను సహేతుకముగా ఖండించిరి. శాసనసభ్యులుగా నున్నప్పుడు ఘోషుగారు స్వయముగ గొన్ని చట్టములను సభలో నుపపాదించి వాని నంగీకృతముల గావించిరి. వీరు 40 ఏండ్లు కలకత్తా న్యాయవాదులకు నాయకులుగ నుండిరి. న్యాయమూర్తు లగు సర్ ఆశుతోషముకర్జీ మొదలగువా రనేకులు వీరి శిష్యులే.

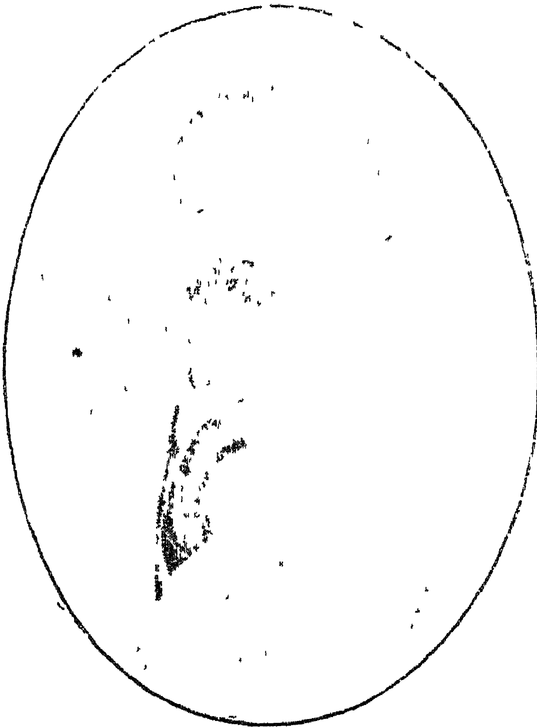
ఘోషుగారి దేశభక్తి పరిశుద్ధమైనది. వీరు దేశోపకారకములగు సదుద్యమము లన్నింటికిని తమచేతనైన సహాయమును జేయుచుండిరి. వంగదేశమునందలి సదుద్యమము లన్నిటికిని వీరి ద్రవ్యసహాయమును ప్రోత్సాహమును కలదు. 1906 సం॥లో జాతీయవిద్యాపరిషత్తును స్థాపించిన ప్రధానులలో వీరు నొక్కరు. ఆ జాతీయశిక్షాపరిషత్తునకు ఘోషుగారే యధ్యక్షులు.

వీరనేక విద్యాశాఖలలో విశ్వవిద్యాలయమున పరీక్షకులుగను అంతరంగిక సభాసదులుగను పనిచేసిరి. పరిశ్రమల యభివృద్ధికి గణితశాస్త్రమునను ప్రకృతిశాస్త్రమునను ప్రావీణ్య మావశ్యక మగుటచేత మనదేశమున ఆ పరిస్థితుల నేర్పరచుటకు ఘోషుగారు కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమువారికి ఇరువదియొకలక్షల రూపాయలను దానముగా నిచ్చిరి. తా మిచ్చిన ద్రవ్యము పైవచ్చు వడ్డితో ప్రకృతిశాస్త్రమునను గణితమునను నుత్తమరీతి పరిశోధకులైన యుపాధ్యాయులను నియమించి దేశీయయువకులకు పరిశోధన పద్ధతులు నేర్పవలయు ననియు, నియమితులగు నుపాధ్యాయులును పరిశోధకులును హిందూదేశీయులే యుండవలెనని యును వీరు తమ విరాళము నుపయోగించుటలో నిబంధన చేసిరి. ఇంతియగాక, ఘోషుగారు తమ మరణశాసనమున కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమువారికి వ్యవసాయ శాస్త్రజ్ఞానము జనులందు వ్యాపింపజేయుటకు 2½ లక్షలను, స్వగ్రామములోని తమ విద్యాలయమునకు 1½ లక్షలను జాతీయవిద్యాభివృద్ధికి 10 లక్షల రూప్యములను నిచ్చుటకు నియమములు చేసిరి. దీనివలన వీరికి గల పరిశుద్ధమగు ప్రజాప్రేమము వ్యక్త మయ్యెను.

ఘోషుగారు చిరకాలము మితవాద కక్షలో జేరియుండిరి. కాని జాతీయవాదులపై విరోధము గాని అసూయ గాని లేదు. కలకత్తాలో దేశీయమహాసభా సమావేశమున వీరు స్వాగతసభాధ్యక్షులుగ నుండిరి. 1908 సం॥న చెన్నపురిలో కాంగ్రెసు సమావేశమందు ఘోషుగారే యధ్యక్షులైరి. కాలక్రమమున దొరతనమువారి నిరంకుశ చర్యలను చూచి చూచి తుదకు ఘోషుగారు జాతీయపక్షము నవలంబించిరి. రెండు మూడు సం॥ల క్రిందట జాతీయవాదులు స్థాపించిన వంగీయజనసభకు వీ రధ్యక్షులుగ జేరి ఆమరణము తామే యధ్యక్షులుగ నుండిరి. అసహాయోద్యమము రాజద్రోహసూచన మని కొందరు నాయకు లభిప్రాయపడు తరుణమున ఘోషుగారు అసహాకారోద్యమమున నెట్టిదోషమును లేదని నిరూపించి ఈ యుద్యమమును రక్షించిరి. వీరు సెనెటుకవున్సిలు సభ్యులుగా నెన్నుకొనబడిరి. కాని వీరక్కడుండుట రుచింపక సమావేశమునకు వెళ్లుట మానివేసిరి. దొరతనమువారు వీరికి సి. ఐ. ఇ. సర్, బిరుదముల నొసంగియుండిరి. కాని ఘోషుగారికి బిరుదములం దెట్టి యిచ్ఛయును లేదు. ఘోషుగారు 75 ఏండ్లు జీవించి తమ సర్వస్వమును దేశాభివృద్ధికి ధారవోసి అర్పించిరి. 28-2-21 నాడు రాత్రి రెండుజాములకు వీరు కీర్తిశేషులైరి.

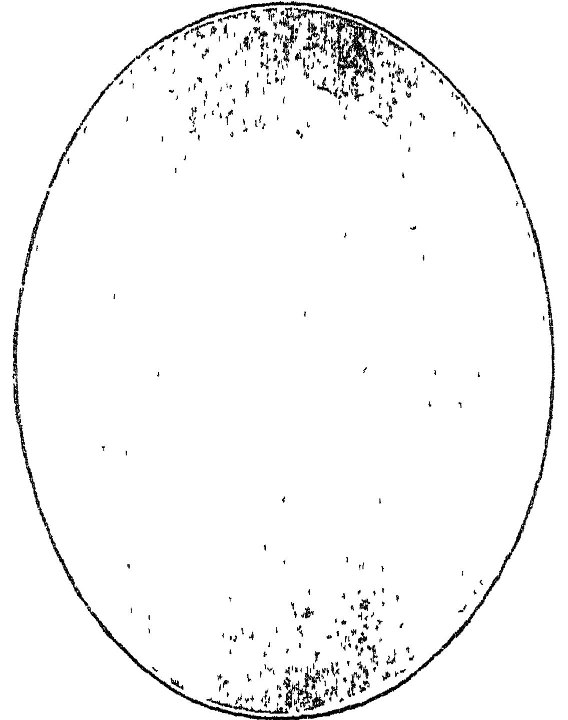
చెన్నపురి ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక వర్గము

The Hon'ble Sir Lionel Davidson

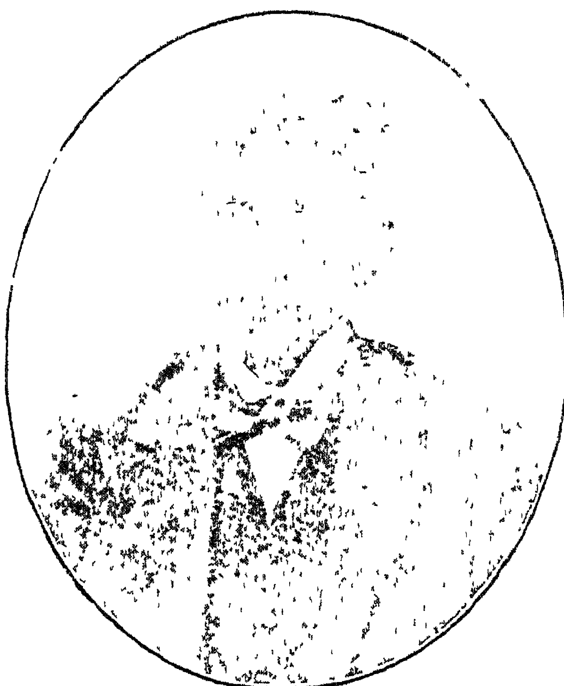
గా. లయొనెలు డేవిడ్సను గారు

The Hon'ble A. R. Knapp

గా. ఎ. ఆర్. నాప్ గారు

The Hon'ble Khan Bahadur
Mahammad Habibullah Sahib Bahadur

గా. హబిబుల్లా సాహేబు గారు

The Hon'ble Mr K. Sreenivasa Ayyangar

గా. కె. శ్రీనివాస అయ్యంగారు

మంత్రివర్గము

The Hon'ble Rao Bahadur
K. V. Reddy Naidu Garu

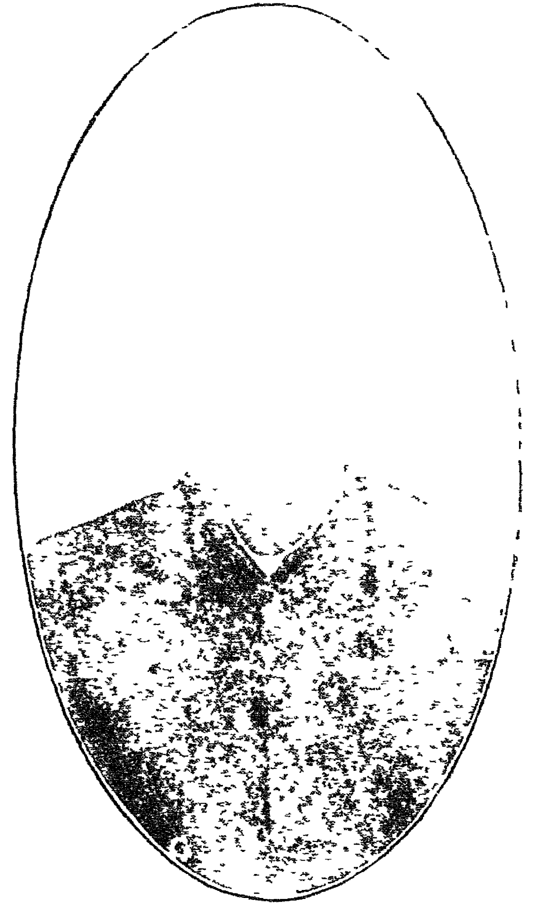
గౌ. రావు బహద్దరు
కూర్మా వెంకటరెడ్డి నాయుడు గారు

The Hon'ble Dewan Bahadur
P. Ramarayaningar

గౌ. దివాను బహద్దరు
పానగంటి రామారాయణింగారు

The Hon'ble Dewan Bahadur
A. Subbarayulu Reddiar

గౌ. దివాను బహద్దరు
ఎ. సుబ్బరాయలు రెడ్డిగారు

బాదపమహారాజు — ఆరుంబాక తామ్రశాసనము

కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావు గారు, ఎమ్. ఏ.

ఈ శాసనము కొలఁదిదినముల క్రిందట కృష్ణాజిల్లా కణుప తాలూకా పొలమూరు గ్రామమునందు అల్లాడ పరశురాముఁడు అను రైతు తనయింటి గోడపునాది త్రవ్వుచుండఁగా దొరకినది. ఇది యొక కుండలో భద్రముగాఁ బెట్టఁబడియుండెను. రేకులు మకిలపట్టినందున బంగారమో వెండియో యని భ్రమపడి గడ్డపారతో కొట్టి చూచిరి. కత్తితో గీసిరి. కంసాలిచే నొకరేకును పగులఁగొట్టించిరి. తుదకు రేకులపై నైట్రిక్ ఆసిడ్ పోసియు, వానిని పిడకలదాలిలోఁ గాల్చియు, చింతపులుసులో నడకఁబెట్టియు శుభ్రపఱుప యత్నించిరి. ఈ రేకుల కిన్ని యవస్థలు సంప్రాప్తించుటచే నందలి రెండవరేకు రెండు తునకలగుటయే కాక యందలి కొంతభాగము విరిగి యెచ్చటనో పడిపోయెను. ప్రతిరేకు మీఁదను కొన్ని యక్షరములు అఱిగియు రూపుమాసియు సూక్ష్మదర్శినిలోఁ బరీక్షించినను జదువుటకు వీలులేని యవస్థను జెందినవి. చివఱ కీరేకులను ఆగ్రామనివాసులును దేశాభిమానులు నగు శ్రీయుత క్రొత్తపల్లి నరసింహముగారు సంపాదించి ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమునకుఁ బంపిరి. ఆ కార్యాలయమునుండి యవి నావద్దకి వచ్చెను.

ఈ శాసనమునందు అయిదు రాగిరేకులు ఒక కడియములోఁ గ్రుచ్చియున్నవి. ఆకడియముపై శ్రీ 'త్రిభువనాంకుశ' అని యక్షరములు గల యొక ముద్ర కలదు. అందుపై పూర్వచాళుక్యుల ముద్రలపై నున్నటులనే అక్షరములకు పైభాగమున చంద్రుఁడును అంకుశమును గలవు; క్రిందిభాగమున వరాహప్రతిమయు, దాని ప్రక్కను సూర్యుఁడును, అన్నిటికంటె క్రింద పద్మమును ఉబ్బుగ పోతపోయఁబడియున్నవి. ఇందలి రేకులు రమారమి 9½ అంగుళముల పొడవును 4½ అంగుళములు వెడల్పును గలవి. ఒకటవరేకు లోపలి భాగమున మాత్రము అక్షరములు చెక్కఁబడి యున్నవి.

శాసనభాష సంస్కృతము. గద్యపద్యాత్మకము. వ్రాతతప్పులు కొన్ని కలవు. ఇందలి లిపి పదవశతాబ్దపు పూర్వచాళుక్యుల శాసనముల లిపిని బోలియున్నది. క్రీ. శ. 927–934 వఱకు రాజ్యము చేసిన యుద్ధమల్లుని౧ బెజవాడశాసనమునందలి యక్షరములును, క్రీ. శ. 945–970 వఱకు రాజ్యముచేసిన అమ్మరాజు శాసనము౨ లోని యక్షరములును ఇందలి యక్షరములును ఒకేవిధముగ నుండును. ఇవి రాజరాజు నందంపూడి శాసనపు3 టక్షరములకంటె పురాతనములు. కొన్నిచోట్ల మొదట వ్రాసిన యక్షరములు తరువాత దిద్దఁబడి యున్నవి.

శాసనమందలి గద్య పద్యములు చాలభాగము పూర్వశాసనముల నుండియే గ్రహింపఁబడినవి. రెండవ అమ్మరాజు శాసనములోని పద్యములను గూడ దీసికొని కవి యిష్టమువచ్చినట్లు మార్చెను.

ఇందలి యక్షరస్వరూపమును గుఱించి విచారింపగా యుద్ధమల్లుని శాసనమును, అమ్మరాజు శాసనములును ప్రకటించినవారు చెప్పిన విశేషములే ఇందును గానవచ్చుచున్నందున ఇందలి యక్షరస్వరూపము వేఱుగ వివరింప నక్కఱలేదు. ఇతరులు చెప్పని యొకటి రెండు సంగతులు మాత్రము సూచించెద.

ఈ శాసనమునందుఁ గొన్ని శబ్దములలో [illegible] మాఱుగ రకారమును ఇకారమును వ్రాయఁబడినవి. ఉదా:— ప్రాష్టి కేశ (మూఁడవ రేకు, రెండవ ప్రక్క 7 వ పంక్తి); శత్రుత్రి శాంబ్యః (నాలుగవ రేకు, రెండవ ప్రక్క, 4 వ పంక్తి). దీనిని బట్టి నాఁటికాలమునందు ఋకారమను అచ్చుయొక్క యుచ్చారణ ఇప్పుడు తెనుఁగుదేశమునం దున్నదానివలె 'రు' అని లేదనియు, ఇప్పు డుత్తర హిందూదేశమునం దున్నటుల 'రి' అని యుండెననియుఁ దెలియుచున్నది. ఇందుచేతనే మనపూర్వులు 'ఋ' కారమునకును 'రి' కారమునకును యతిమైత్రి యొప్పుకొనిరి. 'ఋత్విజుండని విచారించి పూజించితే' అని మహాభారతము. ఈ శాసనకాలమువఱకు అనుస్వారము నిండుసున్నగా మాఱలేదు. నాగరములో వలె చుక్కగనే యుండి అక్షరము పైభాగమునఁ జూపఁబడుచుండెను.

వాల్లులలో ట అను నొకయక్షరము కానవచ్చుచున్నది. (రే-2; ప్ర-2; పంక్తి 6.) దీని పూర్వాక్షరము స్పష్టముగ లేనందున ఈ శబ్దస్వరూపము [illegible] యధికముగ వ్రాయుటకు వీలులేదు.

కథాసంగ్రహము

పూర్వచాళుక్యులలో నొకఁడైన బాదపుఁడను మహారాజు వెలనాఁటిలోని ఆరుంబాకయను గ్రామమును గండనారాయణుఁడు అనువానికి ఇచ్చిన సమాచారమును, మఱల దానిని ఆగండనారాయణుఁడు తనపినతల్లి కుమారుఁడైన చండేశాఖ్యున కిచ్చిన సమాచారమును దెలుపుటకీశాసనము పుట్టినది. ఇది పూర్వచాళుక్యుల ఇతర శాసనములలోనున్న బిరుదావళులతో ప్రారంభమైనది. ఇందు విష్ణువర్ధనుని మొదలు రెండవ అమ్మరాజువఱకు రాజ్యముచేసిన రాజుల పేళ్లును వారికిఁ గల సంబంధమును, వారిరాజ్యకాలపరిమితి సంవత్సరముల సంఖ్యలును ఈయఁబడినవి. అవి యితర శాసనములలోని సంఖ్యలతో సరిపోవుచున్నవి.

రెండవ అమ్మరాజు న్యాయ్యముగ వెంగిదేశమును త్రికళింగసహితముగ రక్షించెను అనిచెప్పఁబడినదే కాని అతని రాజ్యసంవ

౧ ఆం. సా. ప. సం. 6. పుట. 49; Ep. Ind. Vol. XV. p. 150.
౨ Ind. Ant. Vol, XIII, p-248
3 ఆం. సా. ప. ప. సం. 1. పుట. 45.

ప్పసములకంట్లు ఇచ్చియుండలేదు. కర్ణరాజాఖ్యుఁడను వల్లభుని కుమారుని అమ్మరాజును ఓడించి దేశమునుండి వెళ్లఁగొట్టె బాదప రాజు రాజైనట్లు చెప్పఁబడినది. ఈతఁడు యుద్ధమల్లుని కుమారుఁడు. ఏడు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసిన యుద్ధమల్లుఁడు తెలిసినములు రాజ్యముచేసిన తాలపునికొడుకు. బాదపుఁడు బాయాగులను జయించెననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఇతనికి 'సమస్త భువనాశ్రయ శ్రీ విజయాదిత్య రాజాధిరాజ పరమేశ్వర పరమభట్టారక' అన్న బిరుదు లుండెను.

[తా]ళరాజాదిత్యుఁడను ధనుర్ధరుఁడు కలఁడు. వానికి నృపకాముఁడు అనుకొడుకు కలిగెను. ఇతఁడే నృపకామసరోనాథుఁడు. ఇతనిభార్య నాయమాంబ. వీరిరువురికి గండనారాయణుఁడు పుట్టెను. బాదప మహారాజు ప్రీతుఁడై ఈగండనారాయణునకు వెలనాంటి విష యమున అరుంబాక అను గ్రామము సర్వకరపరిహారముగ నిచ్చి శాసనము వ్రాయించి యిచ్చెను. తన తల్లి తొల్లిటైన స... కాంబపుత్త్రుఁడగు చందేనాఖ్యునకు గండనారాయణుఁడు ఈ గ్రామము నిచ్చివేసెను. ఈగ్రామమునకు సీమలు—తూర్పున చెఱుకుంబల్లి; దక్షిణమున శ్రీ పూండి; పశ్చిమమున కాపూరు; ఉత్తరమున గోమదువు. ఆజ్ఞప్తి కటకరాజు. కవి అయ్యనభట్టు. శాసనము చెక్కినవాఁడు భట్టదేవుఁడు.

శాసనకాలము

శాసనమునందు శక సంవత్సరము లేదు. కాని బాదపుఁడు తాను రెండవ అమ్మరాజు తరువాత రాజ్యముచేసినట్లు చెప్పుకొనుచున్నాఁడు. అమ్మరాజు క్రీ. శ. 945 మొదలు 970 వఱకు రాజ్యము చేసెనని యతని శాసనములనుబట్టి యిదివఱకే నిర్ణయముచేయఁబడినది. అతనితరువాత అతని యన్నయగు దానార్ణవుఁడు మూఁడు సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెనని అతనికుమారుఁడైన శక్తివర్మశాసనమునందును విమలాదిత్య రాజరాజాదుల శాసనములందును జెప్పఁబడియున్నది. దానార్ణవుని తరువాత ఇరువదియేడు సంవత్సరములవఱకు ఆంధ్రదేశ మరాజకముగ నుండెననియు, క్రీ. శ. 999 మొదలు దానార్ణవుని కుమారుఁడైన శక్తివర్మ రాజ్యము చేసెనని యు శక్తివర్మాదుల శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. కావున ఈ బాదప మహారాజు ఈ యరాజకకాల మనఁబడు ఇరువదియేడు సంవత్సరములలోపల (క్రీ. శ. 973-999) రాజ్యముచేసి యుండవలెను.

స్థలనిర్ణయము

శాసనము దొరకిన గ్రామము పొట్లమూరు అనునది. ఇది కృష్ణా జిల్లా తెనాలితాలూకాలో నున్నను ఈ శాసనమునందు దానముచేయఁబడిన గ్రామము అరుంబాక. ఈ పేరుగల గ్రామమేదియు ఇప్పటి తెనాలితాలూకాలోఁ గానరాదు. అరుంబాక యొకటి రేపల్లితాలూకాలోనున్నది. శాసనమునఁగ దీగ్రామమునకు సరిహద్దులుగఁ జెప్పఁబడిన శ్రీపూండి, చెఱుకుంబల్లి, కాపూరు అను గ్రామములుకూడ ఆతాలూకాలోనే యున్నవి. శ్రీపూండికిపుడు సిరిపూడియనియు, చెఱుకుంబల్లికి చెఱుకుమిల్లియనియు, కాపూరికి కాపూరనియు ఇప్పుడు పేళ్లుగలవు. కావున దానవిషయమైన గ్రామము రేపల్లితాలూకాలోనిదియే యని నిశ్చయింపవచ్చును. ప్రతిగృహీతగాని, వారి వంశమువారుగాని, మఱి యితరులుగాని ఈ శాసనమును రేపల్లితాలూకానుండి తెనాలితాలూకాకు తీసికొని వెళ్లియుందురు.

దానముతీసికొన్నవారు

ఈ గ్రామము మొదట బాదపునిచే గండనారాయణుఁడను వానికీయఁబడినది. ఈతఁడు దానిని తరువాత తనపినతల్లికుమారుఁడైన చందేనాఖ్యునికిచ్చెను. గండనారాయణుఁడు రాజబంధువుగఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. ఈతనితండ్రి నృపకాముఁడు; తల్లి నాయమాంబ రెండవ అమ్మరాజు క్రీ. శ. 945 లో వేయించిన శాసనమువలన నృపకాముఁడును, నాయమాంబయు, అమ్మరాజు అత్తమామలని కనఁబడుచున్నది. కావున గండనారాయణుఁ డమ్మరాజునకు బావమఱఁది. *

శాసనమువలన స్పష్టమగు నూతనవిషయములు

ఈ శాసనమువలన నిదివఱకుఁ జరిత్రకారులకుఁ దెలియని యొక నూతనవిషయము తెలియుచున్నది. ఇదివఱకుఁ బూర్వచాళుక్యుల చరిత్రమును వ్రాసినవారందఱును క్రీ. శ. 973 మొదలు 999 వరకు 27 సంవత్సరములు ఆంధ్రదేశమునం దేరాజును రాజ్యము చేయలేదనియు, అరాజకముగ నుండెననియు వ్రాసియున్నారు. అట్లువ్రాయుటకుఁ గారణము లేకపోలేదు. శక్తివర్మకాలమునుండి మఱలరాజ్యమునకు వచ్చిన పెద్దవంశపు చాళుక్యరాజులు ఈ కాలమునందు వేంగిదేశ మరాజకముగ నున్నదని వ్రాసియున్నారు:—

అథ దానార్ణవాన్నాసీత్ ద్వైవ మశ్వేష్ణయా అతః
సప్తవింశతివర్షాణి వేంగీమహీరనాయకా ।

అని నందంపూడి శాసనమునందుఁ గలదు. (ఆం. సా. ప. సం. ౧. పు. ౩౫.)

'తతో దానార్ణవాధీశా దను వేంగీమహీతలం
సప్తవింశతివర్షాణి వేంగీదేశ మరాజకం.'

అని శక్తివర్మశాసనమునఁ గలదు. (ఆం. సా. ప. సం. ౨. పు. ౩౯.)

ఇట్టి వాక్యములను బట్టి చరిత్రకారులు ఆకాలమున వేంగీదేశమునందు రాజులేరని వ్రాసిరి. కాని యిది భ్రమ యని యీ శాసనమువలనఁ దేలుచున్నది. ఈ యరాజకకాల మనునది చాళుక్యులలోని పెద్దవంశమువారికే అరాజకకాలముగాని, చిన్నవంశమువారికి, దేశమందలి ప్రజలకు గాదు. ఈ యిరువదియేడు సంవత్సరములును, పూర్వచాళుక్యులలోని పెద్దవంశమువారిని వెడలఁగొట్టి చిన్నవంశమువారు వేంగీదేశముఁ బరిపాలించుచున్నట్లు ఈ శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈవంశమువాఁడే ప్రస్తుతశాసనము వ్రాయించిన బాదపరాజు. పూర్వచాళుక్యులలో పెద్దవంశము చిన్నవంశము అను భేదము ముఖ్యముగా కలివిష్ణువర్ధనుని కుమారులవలనఁబుట్టినది. ఈ భేదము తెలియుటకై కలివిష్ణువర్ధనునినుండి రాజరాజువఱకు చాళుక్యవంశములోని యావశ్యకమైన భాగము ఈ క్రిందఁ జూపఁబడినది.

* Ind. Ant Vol Xiii p 248

కలి విష్ణువర్ధనుఁడు
(843–844)

- గణకవిజయాదిత్యుఁడు (844–888)
- విక్రమాదిత్యుఁడు
  - చాళుక్యభీముఁడు (888–918)
    - విజయాదిత్యుఁడు (918)
      - అమ్మరాజు విష్ణువర్ధనుఁడు (918–925)
        - బేటవిజయాదిత్యుఁడు (925)
        - భీముఁడు (926–927)
      - చాళుక్యభీముఁడు (924–945)
        - * దానార్ణవుఁడు (970–973)
          - శక్తివర్మ ♦ (1003–1015)
          - విమలాదిత్యుఁడు (1015–1022)
            - రాజరాజు (1023–63)
        - అమ్మరాజు విజయాదిత్యుఁడు (945–970)
    - విక్రమాదిత్యుఁడు (925–926)
- యుద్ధమల్లుఁడు
  - తాళరాజు (925) ఒకనెల
    - యుద్ధమల్లుఁడు (927–934)
      - బాడపరాజు
      - తాళరాజు (970–999)

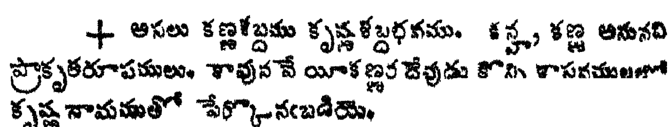
కలివిష్ణువర్ధనునకు ముగ్గురు కుమారులుండిరి. గుణగాంక విజయాదిత్యుఁడు, విక్రమాదిత్యుఁడు, యుద్ధమల్లుఁడు వీరిలో పెద్దవాఁడు క్రీ. శ. 844 మొదలు 888 వఱకు రాజ్యముచేసి సంతానములేక మృతిపొందినట్లు కానవచ్చుచున్నది. ఇఁక మిగిలినవి రెండు వంశములు. విక్రమాదిత్యుని వంశమును పెద్దవంశమనియు యుద్ధమల్లుని వంశమును చిన్నవంశమనియు మనము గుర్తుపెట్టుకొనవలెను. పెద్దవంశమువారే రాజ్యాధికారమును వహించియుండిరి, కాని చిన్నవంశమువా రప్పుడప్పుడు రాజ్య మాక్రమించుకొనుటకు ప్రయత్నముచేయుచుండిరి. పెద్దవంశములోని బేట విజయాదిత్యుఁడను వానిని వెడలఁగొట్టి చిన్నవంశమువాఁడైన తాలపుడు ఒకనెల రాజ్యము చేసెను. పెద్దవంశములోని చాళుక్యభీముని కుమారుఁడైన విక్రమాదిత్యుఁడు తాళపరాజును వెడలఁగొట్టి పదునొకండు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసెను. మొదటివంశములోని మొదటి అమ్మరాజు కుమారుఁడైన భీముని జయించి రెండవవంశములోని తాళరాజుకుమారుఁడైన యుద్ధమల్లుఁడు ఏడుసంవత్సరములు రాజ్యముచేసెను. ఇతఁడు బెజవాడలో అంధ్రపద్యాత్మకమైన శాసనమును వేయించినవాఁడు. వీనినిజయించి రెండవచాళుక్యభీముఁడు పదునొకండు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసెను. ఇతని కిద్దఱు కుమారులు. పెద్దవాఁడు దానార్ణవుఁడు. చిన్నవాఁడు అమ్మరాజు. దానార్ణవుఁడు బ్రదికియుండఁగనే అమ్మరాజు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈయమ్మరాజు తరువాతనే రెండవవంశమునకు ఏడేండ్లు రాజ్యముచేసిన యుద్ధమల్లుని కుమారుఁడైన బాడపుఁడు వేంగిదేశము నాక్రమించుకొని పాలించినట్లు ప్రస్తుతశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. అమ్మరాజు క్రీ. శ. 945 మొదలు 970 వఱకు ఇరువదియైదు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినట్లు పెక్కు శాసనములలోఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాని ప్రస్తుత శాసనమునందు అతని రాజ్యవత్సరముల మితి చెప్పఁబడలేదు. అమ్మరాజుతరువాత అతనిసవతి సోదరుఁడగు దానార్ణవుఁడు మూఁడు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసెనని ఇరువదియేడు సంవత్సరముల తరువాత మరల రాజ్యముసంపాదించిన ఇతని కుమారుఁడైన శక్తివర్మకాలమునుండి చెక్కఁబడినశాసనముల వలన తెలియుచున్నది. అమ్మరాజు శాసనమొకటి ఈ దానార్ణవుని పేర్కొనుచున్నది. * ఈ శాసనము దానార్ణవునిదని చెప్పవచ్చును. అమ్మరాజ విజయాదిత్యుఁడు 11 సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి కళింగమునకు వెళ్లినప్పుడు అతని సమ్మతిమీఁద దానార్ణవుఁడు రాజ్యముచేసినట్లు కలదు. కాని బాడపుని ప్రస్తుత శాసనమునందు దానార్ణవుఁ డెచ్చటను పేర్కొనఁబడియుండలేదు. కన్నరాజవల్లభుఁడను వాని నాశ్రయించి బాడపుఁడు అమ్మరాజు నోడించి దేశమునుండి వెడలఁగొట్టెనని మాత్రము చెప్పఁబడియున్నది. కన్నరాజవల్లభుఁడను పేరులోని వల్లభశబ్దమువలననే అతఁడు రాష్ట్రకూటరాజని మనము వెంటనే గుర్తింపవచ్చును. మహాప్రతాపశాలియైన కన్నరనామము గల రాష్ట్రకూటరాజొకఁడు ఈ కాలమునందు కన్నడదేశములో పరిపాలనము చేయుచుండెను. ఈతనిని చరిత్రములో మూఁడవ కన్నరదేవుఁడు, లేక, మూఁడవ కృష్ణుఁడు అందురు. ఈతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 940 మొదలు 971 వఱకునని చరిత్రకారులు నిశ్చయించియున్నారు. ఇతఁడు చోళరాజైన రాజాదిత్యునిజంపి, కాంచీపట్టణమును గాల్చి, తంజాపూరి పట్టణమును ముట్టడించెను. కన్నరశబ్దములోని రేఫము గౌరవసూచకము. మూలశబ్దము కన్న. దీనిని సంస్కృతమున మార్చునపుడు శాసనకర్త కర్ణయని మార్చెననుట స్పష్టము. +

రాష్ట్రకూటరాజగు నీమూఁడవకన్నరుని సాయమున బాడపుఁడు అమ్మరాజు నోడించెనని యెంచవలెను. రాజ్యముచేయుచున్నట్టి పెద్దవంశమువారికిని, రాష్ట్రకూట రాజులకును బహుకాలమునుండి పోరాటము జరుగుచుండెనని శాసనములవలన స్పష్టపడుచున్నది. అమ్మ

* దానార్ణవుఁడు 3 ఏండ్లు రాజ్యముచేసినట్లు బాడపుని శాసనము ఒప్పుట లేదు.

♦ ఈతఁడు రాజ్యమునకు వచ్చినది 999 లోనా, 1003 లోనా అనునది చింత్యము.

* C. P. No. 1 of 1916-1917

+ అసలు కన్నశబ్దము కృష్ణశబ్దభవము. కన్న, కణ్ణ అనునవి ప్రాకృతరూపములు. కావుననే యీకన్నరదేవుఁడు కొన్ని శాసనములలో కృష్ణనామముతో పేర్కొనఁబడెను.

[illegible] తండ్రియైన రెండవచాళుక్యభీముఁడు [illegible] రాజును, [illegible] గోవిందరాజులో పోరాడి యాతని నోడించెను. అందుచేత రాజ్యభ్రష్టుడైన చిన్నమనుమఁడు [illegible] మహాసాహసమును గొండ పెద్దతండ్రిగారిని [illegible] చేసియుండునట్లు సహజము. కాని బాదపుఁడు తనశాసనమునందు 'మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర పరమభట్టారక' యనెడి బిరుదుల జేసికొనుటవలనను, ఇతని ముద్రమీఁద 'త్రిభువనాంకుశ' యని యుండుటవలనను ఇతఁడు ఇతరులకు సామంతుఁడుగ నుండక స్వేచ్ఛ వంశీయు చాళుక్యులవలెనే స్వతంత్రముగ ప్రభుత్వముచేసినట్లు కానవచ్చుచున్నది.

అమ్మరాజు చివరకాలమే మనము బాదపుని రాజ్యప్రారంభ కాలముగఁ దీసికొనవలెను. శక్తివర్మ శాసనాదులలో అమ్మరాజు తరువాత అతనియన్నయైన దానుఁడు అనఁబడు దానార్ణవుఁడు మూఁడుసంవత్సరములు రాజ్యము జేసినట్లు చెప్పఁబడినది. కాని యది స్థిరమైన రాజ్యముగఁ గనఁబడదు. అమ్మరాజు రాజ్యభ్రష్టుఁడైనపిదప కొంతకాలములోనే మృతుఁడైయుండును బాహీనుఁడగుటచే వంశపూర్వము తమ్ముఁడగు అమ్మరాజునకే రాజ్యము వదలి యూరకయున్న దానార్ణవుఁడు మూఁడుసంవత్సరములవఱకు రాజ్యమునకై కొంతవఱకు పెనఁగులాడి మరణమునొందెనని వైశాసనమునకు మన మర్థము చేయవలెను. దానార్ణవుని బాదపుఁడు లెక్కలోనికిఁ దీసికొనినట్లు కానఁబడదు. అరాజక కాలము 27 యేండ్లని సాధారణముగ శాసనము లన్నింటిలోను, 30 యేండ్లని కొన్నిశాసనములందును గలదు. అమ్మరాజు మరణమునుండి లెక్కవేసిన 30 సంవత్సరములు, దానార్ణవుని మరణకాలమునుండి లెక్కవేసిన 27 సంవత్సరములు. ఇట్లు బాదపునిరాజ్యము క్రీ. శ. 973 లో ప్రారంభమైనను అది యెప్పుడంతమయ్యెనో నిశ్చయముగఁ జెప్పజాలము. బాదపుఁడు 27 యేండ్లుగాని, 30 యేండ్లుగాని రాజ్యము చేసి క్రీ-శ1000 ప్రాంతమున దానార్ణవుని కుమారుఁడైన శక్తివర్మచే నోడింపఁబడియెనో, లేక కొన్నిసంవత్సరములు రాజ్యముచేసి మరణము నొందఁగా వాతనితమ్ముఁడైన తాలపుఁడు రాజయ్యెనో చెప్పఁజాలము

బాదపునకు తాలపుఁడను* నొక తమ్ముఁ డుండెను. అతనిచే నీయఁబడిన తామ్రశాసన మొకటి కలదు + అందు తన యన్నగారి పేరువచ్చినప్పుడు 'బాదపాఖ్య మహారాజాధిరాజః పరమేశ్వరః' అనిచెప్పి తనను గుఱించి చెప్పుకొనునప్పుడు 'తదనుజో విష్ణువర్ధన స్తాలి భూపాలః' అనిమాత్రము వ్రాసికొనెను.

ఇదియేగాక కడియముమీఁది ముద్రలో ప్రభుత్వముచేసిన రాజులువేసికొనిన 'త్రిభువనాంకుశ' అన్న బిరుదు వేసికొనక 'త్రిభువనసింహ' అన్న బిరుదు వేసికొనెను. అందువలన ఈ శాసనకాలమం దితఁడు రాజుకాఁడేమో, అన్న ప్రభుత్వకాలమందే దానమిచ్చెనేమో యని సంశయింపవలసివచ్చుచున్నది. కాని 'విష్ణువర్ధన స్తాలి భూపాలః స్వరాజ్యసమయే' అని యొకచోటను, మఱియొకచోట 'విష్ణువర్ధన మహారాజాధిరాజః' అని యింకొకచోటను నుండుటవలన నీతఁడన్నతోఁ గలిసి రాజ్యము చేసెనని కాని, స్వతంత్రముగ రాజ్యము చేసెనని కాని యూహించుటకు వీలున్నది. దానము పుచ్చుకొన్నవానిని వర్ణనము చేయుచు 'పల్లవమల్లాన్వయాయ కలివర్మస్య పౌత్రాయ అస్మత్ప్రస్తావమృతస్య కృతక్లేశస్య మకరియ రాజస్య పుత్రాయ పుప్పనయ్యవరనామ్నే' అని యొకచోటను, 'పరమనిర్భృత్యస్య క్రిత క్లేశామరజిత స్వామి హృదయస్య పలవాన్వయస్య చతురుపధాశుద్ధస్య మహాసామంతామాత్య పద నియుక్తస్య సకలగుణాలంకృతస్య పలిహితధవలస్య' అని మఱియొకచోటను జెప్పఁబడియున్నది. దీనినిబట్టిచూడ పుప్పనయ్యతండ్రి బాదప తాలపుల కొఱకు అమ్మరాజాదులతోఁ బోరాడి మృతినొందినట్లును, ఆ విశ్వాసమునకై తాలపుఁ డితని కీగ్రామమిచ్చినట్లును కానవచ్చుచున్నది. బాదప, తాలపరాజుల ఈ రెండు శాసనములును, రెండవ అమ్మరాజుయొక్క శాసనములతో పోల్చిచూచిన యెడల అమ్మరాజు పక్షమువారిని పెక్కుమందిని చీలదీసి, బాదపతాలపులు తమపక్షములోఁ జేర్చుకొనినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. ఎందుకన బాదపుని శాసనములోని ప్రతిగృహీతయైన గండనారాయణుఁడు అమ్మరాజుయొక్క బావమఱఁది. తాలపుని శాసనమందలి ప్రతిగృహీతయైన మహాసామంతామాత్యుఁడగు పుప్పనయ్య అమ్మరాజు రాజ్యకాలమందుఁగూడ నా బిరుదములనే వహించుచు నుండెను, వేతిపూండి అను గ్రామములను అగ్రహారముగఁ బడసెను. *

అన్నదమ్ములైన బాదప తాలపుల పైరెండు శాసనములను, వేంగిదేశ మిరువదియేడు సంవత్సరములు నాయక రహితముగ నుండెనన్న యుత్తరకాలీనచాళుక్యశాసనములను కలిపి సమన్వయించుకొనినయెడల ఆ కాలమునందు జ్యేష్ఠకుటుంబమువారు దేశాంతరగతులైరనియు, కనిష్ఠకుటుంబమువారు బలవంతులై రాజ్యమాక్రమించుకొనిరనియు తేలుచున్నదేగాని యిరువదియేడు సంవత్సరము లాంధ్రదేశమునందు ఏరాజును రాజ్యముచేయక దేశమంతయు ఒకటే కల్లోలముగ నుండెనని తేలుట లేదు.

దక్షిణమున చోళులును పశ్చిమమున పశ్చిమచాళుక్యులును ప్రబలులైన రాజులుండ, ఆంధ్రదేశము ఖాళీగా నున్నయెడల దానినాక్రమించుకొనక యూరకుందురా? శక్తివర్మాదిరాజులు తరువాత పోయినరాజ్యమును మరల సంపాదించుకొని తమకు బాదపతాలపులపై మిక్కిలి ద్వేషముండుటచేతనో, లేక వారుకూడ రాజ్యము

* ఈశబ్దము శాసనములలో తాటిప, తాలప, తానప, తాళప అను రూపములతోఁ గానవచ్చుచున్నది. పెక్కు శాసనములలో తా: రూపము కనఁబడుచున్నది.

+ Ep. Rep. 1908-1909, C. P. no 5; ఈ శాసనము నెల్లూరు లోకల్ రికార్డులు 57-వ సంపుటములో నీయఁబడియున్నది. అందువలన మెకంజీనాటికే యీశాసనము అప్పుడు నిజాంపట్నం సర్కారులో నున్న సిరిపూడి కరణముగారికి దొరకినట్లు కానవచ్చుచున్నది.

* Ep. Ind. Vol. IX p 131.

చేసిరని చెప్పినయెడల వారి సంతతివారికి ముందు హెచ్చుచుండునన్న భయముచేతనో, వారిపేరైనఁ జెప్పకొల్లక దేశమునకు రాజే లేకుండ యుండెనని తమశాసనములలో వ్రాయించియుండురు. ఈయిరువది యేడు సంవత్సరముల తరువాత బాదపునో, తాలపునినో, ఓడించి మఱల జ్యేష్ఠవంశమును రాజ్యముపై నిలిపినవాఁడు దానార్ణవుని పెద్దకుమారుఁడైన శక్తివర్మ. ఇతని రాజ్యప్రారంభకాలమును, చోళరాజైన రాజరాజకేసరివర్మ వేంగీదేశముపై దండెత్తివచ్చిన కాలమును ఒకటియే. ఈశక్తివర్మశాసనము లిదివఱకు రెండుదొరకినవి. ఇందొక దానిలో * నీతఁడు బద్యేమాదిప మహారాజును ఓడించినట్లును, చోడభీముఁడనువానిని జంపినట్లును బాల్యమున చోళులతో + యుద్ధముచేసినట్లును చెప్పఁబడి యున్నది. ♦ ఇంకొక శాసనమందు ఈతఁడు చిన్నతనమునందే ద్రమిళయుద్ధమునం దనేకశత్రుగజములను స్వఖడ్గముచేత ఖండించెననియు, చోడభీమునిచే బంపఁబడిన యొక ... వీరుని స్వయముగఁ జంపెననియు, జటచోడుఁడను మహావృక్షమును వ్రేళ్లతోఁ బెకిలివైచెననియు చెప్పఁబడి యున్నది. బద్దెమహారాజుతోఁ బోరినట్లును ఉన్నది కాని యాభాగము స్పష్టముగ లేదు.

బద్యమమహారాజు, బద్దెమమహారాజు అనుపేర్లు బాదపమహారాజనుదానికి కొంచెము భేదముతో మాఱురూపములు. § మహారాజపద మున్నందువలనను, ఆకాలమునందు బాదపుఁడు తప్ప అట్టిపేరుగలవారు మఱియెవరును మహారాజపదవిగలవారు లేనందున వేంగీరాజైన బాదపునే గ్రహింపవలయును. అట్లయిన బాదపుఁడిరువదియేడేండ్లవఱకు బ్రదికియున్నట్లే గ్రహింపవలసియున్నది. ఆకాలమునందు అతనితమ్ముఁడైన తాలపుఁడు యువరాజుగనో, మంత్రిగనో యధికారము చేయుచుండెను కాఁబోలు.

పైశాసనములోఁ జెప్పఁబడిన జటాచోడుఁ డనువాఁడు రాజేంద్రచోడుని కుమారుఁడైన జటావర్మసుందర చోళపాండ్య అనువాఁడు. ఇతని మూలనామము జటావర్మచోళుఁడు. రాజేంద్రచోళుఁడు పాండ్యదేశమును గెలిచినతరువాత అచ్చట తన కుమారుని తన ప్రతినిధిగా నిలిపి యాతఁడే పాండ్యరాజని తెలుపుటకు 'సుందర పాండ్య' శబ్దము నతనిపేరుకు జేర్చెను. రాజేంద్రచోడుఁడు పాండ్యదేశమును గెలిచినకాలము మనకు నిశ్చయముగ తెలియదు. కాని యాపని క్రీ.శ. 1016 నకు పూర్వమే జరిగెనని శాస్త్రజ్ఞులయభిప్రాయము.†

కావున శక్తివర్మ జటాచోడునితో పోరాడినది అరాజకమనఁబడిన కాలములోనో, తాను రాజ్యమునకు వచ్చిన ప్రథమదినములలోనో ... స్పష్టముగఁ దెలియుట లేదు. ఎవఁడైనను చోడరాజు పక్షమున శక్తివర్మతోఁ బోరాడినవాఁడై యుండవలెను. ఈపోరాటములను వ్రాయుట కనుకను, వీరిని వైశికము నందు గెలిచెనని చెప్పఁబడునను ఈపోరాటములు శక్తివర్మ యిరువదిసంవత్సరముల వయస్సువచ్చుటకుఁ బూర్వమే జరిగియుండవలెను. తండ్రియగు దానార్ణవుని మరణకాలమువఱకు అనఁగా 973 వఱకు పెద్దకుమారుఁడు పదిసంవత్సరముల వాఁడనియు, చిన్నవాఁడగు విమలాదిత్యుఁడు అయిదుసంవత్సరములవాఁడనియు అనుకొన్నయెడల శక్తివర్మకు క్రీ. శ. 983 వ ప్రాంతమున 20 సంవత్సరముల వయస్సుండును.

శక్తివర్మచోళులతోఁ బోరుటకు కారణమేమి ? ఈతఁడు మఱల రాజ్యము సంపాదించినది ఎవరిసహాయమువలన ? అనువిషయమై పండితులు భిన్నాభిప్రాయులై పెక్కువిధముల వ్రాసియున్నారు. చోళులు ఆంధ్రదేశము మీఁదికి క్రీ. శ. 972 ప్రాంతమున దండెత్తివచ్చినందున 27 సంవత్సరములవఱకు దేశము రాజకముగనుండెనని చాలకాలము పండితు లభిప్రాయపడియుండిరి.౧ కాని 999 వఱకు చోళు లాంధ్రదేశముమీఁదికి దండెత్తివచ్చియుండుట యసంభవమనియు, ఆసంవత్సర ప్రాంతమున రాజరాజు కొడుకైన రాజేంద్రచోడుఁడు దండెత్తి వచ్చియుండెననియు, అతని సాహాయమువలననే ఆరాజకముమాని శక్తివర్మ మఱల రాజ్యస్థుఁ డాయెననియు ఇటీవల కొందఱుపండితులు తమయభిప్రాయమును మార్చుకొనిరి. ...చోళులు క్రీ. శ. 999 వఱకు తెనుఁగుదేశముమీఁదికి రానిమాట వాస్తవమే. కాని శక్తివర్మ వారి సాయమువలన బాదపాదులను జంపి, పోయినరాజ్యమును సంపాదించుకొనెనన్నమాట మాత్రము శక్తివర్మశాసనములనుబట్టియే యసత్యమని తెలియుచున్నది. ద్రావిడులతోను, జటాచోడునితోను, భీమచోడునితోను బోరాడినశక్తివర్మ రాజేంద్రచోళుని సాయమున రాజ్యమునెట్లువచ్చును ? కావున శక్తివర్మ మఱియొకరి సాయమువలన పోయినరాజ్యమును సంపాదించుకొనెనని మన మనుకొనవలయును.

ఆకాలమునందు శక్తివర్మకు సాయముచేయఁ గలిగినట్టి గొప్ప రాజెవఁడుండెనని విచారింపఁగా పశ్చిమచాళుక్యవంశోద్ధారకుఁడైన రెండవ తైలపుఁడును, అతని కుమారుఁడైన సత్యాశ్రయుఁడు కనఁబడుచున్నారు. తైలపుఁడు క్రీ. శ. 973 మొదలు 997 వఱకును, సత్యాశ్రయుఁడు క్రీ. శ. 997 మొదలు 1008 వఱకును రాజ్యముచేసిరి. బాదపునకు సాయముచేసిన కణ్ణర దేవుని జంపి తైలపదేవుఁడు కర్ణాటాదిదేశముల నన్నింటిని ఆక్రమించుకొనెను. బాదపునకు సాహాయ్యముచేసిన కణ్ణరదేవునకును, అతని వంశమునకును బరమశత్రువులైన తైలపాది చాళుక్యులను బాదపుని

* Ep. Rep. 1917-18, C. P. No. 15.

+ బాల్యే కీర్తిగలాభి చోళికరణే యేన ద్రణోద్వాసితా । యేనాత్యుద్ధత బద్యేమాధిప మహారాజాదయా విద్రుతాః రావణ ప్రతినిధి ... నారాయణ । నాపా ... శ్రీచోడ భీమాధిపః

♦ ఆం. సా. ప. సం. 2 పుట 406.

§ బద్దెమలోని మకారము, బాదపలోని పకారము మూలశబ్దములోనివి గావు : గౌరవసూచకములగు ప్రత్యయములు.

† చోళులు పాండ్యదేశమును ఆక్రమించుకొనుటకు ప్రారంభించినది రాజరాజు కాలములో క్రీ. శ. 994 ప్రాంతమునుండి యని కానవచ్చుచున్నది. V. A. Smith's Early History of India p 451.

౧ ఆం. సా. ప. సం 1. పుట 45.

౨ Ep. Ind. Vol. VI. P.353.

శత్రువైన శక్తివర్మ నాశ్రయించుట సహజము. కాని తండ్రి మరణ సమయమున శక్తివర్మ చిన్నవాఁడగుటచే వయస్సు వచ్చువఱకు దూర ముండి తరువాత పశ్చిమచాళుక్యుల సైన్యములోఁ జేరి వారియోధులతో కూడా పోరాడి నప్పుడు తన పౌరుషమును జూపి వారి యనుగ్రహమును సంపాదించి తైలపుఁడు పోయినతరువాత అతని కుమారుఁడగు సత్యాశ్రయుని సాయమువలన పూర్వరాజ్యమును మరల సంపాదించి యుండవచ్చును. ఇది యూహ. కాని శక్తివర్మకు, చోళులకు గల వైరమును స్పష్టపఱచునట్టి శక్తివర్మశాసనములును, పశ్చిమ చాళుక్యరాజైన సత్యాశ్రయుఁడాంధ్రదేశమునకు వచ్చి నట్లు తెలుపు గుంటూరుమండలములోని చేబ్రోలు శాసనమును నీ యూహను మిక్కిలి బలపఱచుచున్నవి.[౧]

ఇందుకు వ్యతిరేకముగ చోళుల సహాయమువలననే శక్తివర్మ మరల రాజ్యమును సంపాదించుకొనె ననువారు శక్తివర్మ తమ్ముఁడైన విమలాదిత్యునకును చోళరాజులకును గల సంబంధమును జూపవచ్చును. చోళరాజైన రాజరాజు కూఁతురు కుందవ విమలాదిత్యుని భార్య. విమలాదిత్యుఁడు చోళదేశమునందున్నట్లు ద్రావిడదేశమునందలి క్రీ. శ. 1013 నాటియాతని శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది.[౨] తమ్మునికి బంధువులైనవారు అన్నకు శత్రువు లగుదురా? కాని రాజ్యాతురులైన రాజులచరిత్రమునకును, సామాన్య జనుల చరిత్రమునకును మిక్కిలి భేదముండు నని మనము మఱవఁగూడదు. శక్తివర్మయొక్కయు, విమలాదిత్యునియొక్కయు శాసనాదులను జూడ అన్న పశ్చిమచాళుక్యులను, తమ్ముఁడు చోళులను ఆశ్రయించినట్లు కనఁబడుచున్నది. తండ్రి చనిపోయినప్పుడు వీ రేప్రాయమువారో, యెంతకాలము కలిసియుండి యెప్పుడు చీలిరో యూహించుటకు సాధనము లేవియు లేవు. కాని అన్నకు చోళులతో వైరమును, తమ్మునకు వారితోనే బంధుత్వమును స్నేహమును ఉండె ననుట వారి శాసనములవలన స్పష్టము. చోళులు క్రీ. శ. 1011 తరువాత విమలాదిత్యుని చెఱఁబట్టికొనిపోయి, తమపిల్లనిచ్చి పెండ్లిచేసిరని కొందఱు వ్రాసియున్నారు* గంజాములోని మహేంద్రగిరిమీఁద రాజేంద్రచోడుని శాసన మొకటి గలదు. అందు నాతఁడు విమలాదిత్యుని జయించె నని యున్నందున వీరట్టి యూహచేసిరి. కాని యా శాసనమును మఱి శాసనశాఖవారు మహేంద్రగిరి కేగి చదివిచూడఁగా నందుఁ జెప్పఁబడిన విమలాదిత్యుఁడు చాళుక్యుఁడు కాఁడనియు, అటువైపున నుండు నొక చిన్నరాజనియుఁ దేలినది. ఇదియుగాక విమలాదిత్యుని వయస్సునుబట్టి చూచినను, అతని వివాహము క్రీ. శ. 1010 కు పూర్వమే అయియుండవలె నని స్పష్టపడఁగలదు. ఇతని తండ్రియైన దానార్ణవుఁడు క్రీ. శ. 973 లో మృతిఁబొందెను. అప్పుడితఁడు 5 సంవత్సరములవాఁడనుకొనినను 1011 లో నీతనికి 38 ఏండ్ల వయస్సుండును. ఇంత వయస్సు ముదిరినవానికి రాజరాజు తనబిడ్డ నిచ్చె ననుట అంతగ సంభవము కాదు. వివాహకాలమునఱకు విమలాదిత్యుని వయసు 25 సంవత్సరములు మించలేదని యనుకొనుట స్వాభావికము. అప్పుడాతని వివాహము క్రీ. శ. 993లోనో అంతకు పూర్వమో అయియుండవలెను. ఇట్లు విమలాదిత్యుని క్రీ. శ. 1011 లోఁ జెఱఁబట్టుకొనిపోయి చోళులు పిల్లనిచ్చి రనుట పొసఁగనేరదు. చోళులకును, అతనికిని అంతకుఁ బూర్వము నుండియే సంబంధము కలిసియుండవలెను.

౧ Ep. Rep. No 145 of 1897.
౨ Ep. Rep. No. 215 of 1894

* Ep. Ind. Vol. VI, p 2;0.

[1] తామ్రశాసనము - మూలము

మొదటి రేకు

(1) స్వస్తిశ్రీమతాం సకలభువన సంస్తూయమాన మానవ్యసగోత్రాణాం హారితిపుత్రాణాం కౌశికీ (2) వరప్రసాదలబ్ధ రాజ్యానాం మాతృగణపరిపాలితానాం, స్వామిమహాసేన పాదానుధ్యాతానాం భగవన్నారా (3) యణ ప్రసాద సమాసాదితవర [వరా]హలాంఛ నేక్షణ క్షణవశీకృతారాతిమణ్డలానాం మ[2]శ్వమేధా (4) వభృథస్నాన పవిత్రీకృత వపుషాం[చాళుక్యానాం]కులమలం(ల)కరిష్ణోః సత్యాశ్రయవల్లభేన్ద్రస్య భ్రాతా కు (5) బ్జవిష్ణువర్ధ[3]నోష్టాదశ వ[ర్షాణి] వేంగీదేశమపాలయత్। తదాత్మజో జయసింహస్త్రయస్త్రి (6) ంశతం। తదనుజేన్ద్ర రా[జనన్దనో] విష్ణువర్ధనో, నవ। తత్సూనుర్మఙ్గియువరాజః పంచవింశతి (7) తత్పుత్రో జయసింహస్త్ర[యోదశ। తదవ]రా(ర)జః కోకిలిః షణ్మాసాన్ తస్యజ్యేష్ఠో భ్రాతా విష్ణు(8)వర్ధనస్త మచ్చాట్య సప్తత్రింశతం। తత్పుత్రో విజయాదిత్యభట్టారకోష్టాదశ। తత్సుతో విష్ణువర్ధ (9) నః షట్త్రింశతం। తత్సుతో విజయాదిత్యనరేన్ద్ర మృగరాజ శ్చాష్టచత్వారింశతం। తత్సుతః కలివిష్ణువ (10) ర్ధనో [ధ్యర్ధవర్షం] తత్సుతో గుణగాంక విజయాదిత్య శ్చతుశ్చత్వారింశతం। తదనుజయువరాజ వి

1. తామ్రశాసనమునుబట్టి యథామూలము వ్రాయఁబడినది. అక్షరములు పోయినచోటను, బాగుగ తెలియనిచోటను, అక్షరము లూహింపఁబడి కుండలీకరణమునందుంచబడినవి. ఊహించుటకు వీలులేనిస్థలములందుఁ జుక్కలు పెట్టఁబడినవి. తప్పులుగానున్నను మూలప్రకారము వ్రాసి, ప్రక్కనడుగున ఇది యిట్లుండవలయునని చూపఁబడినది. 2. నామశ్వ. 3. వర్ధనశబ్దమీలేఖకుఁడంతటను వర్ధన అనివ్రాసియున్నాఁడు. అంతటను దిద్దవలెను.

రెండవ రేకు — మొదటిప్రక్క

(1) క్రమాదిత్య భూప [శ్శక్తివర్మా చాళుక్యభీమ] భూపాలస్త్రి [0]శతం। తత్పుత్ర కొల్లభిగణ్డ విజయాది (2) త్యష్షణ్మా

సాత్[।] తత్సుతో౦బ[1] రా [జస్సప్తవర్షాణి] తత్సుత[ం]విజయాదిత్య బాల ముచ్చాట్య తాలపోమా (3) సమేకం తంజిత్వాచాళుక్య [భీమ సూను] విక్రమా దిత్య ఏకాదశమాసాత్ [।] తతస్తాలపరాజస్య (4) సుతోయుద్ధమల్లః సప్తవర్షాణి తంజిత్వా కొల్లభిగణ్డవిజయా దిత్య సుతో భీమరాజో ద్వాదశవర్షా (5) ణి తస్యమహేశ్వర [మూ] ర్తేః భీమభూపతేః ఉమాసమానాత్మ తేః లోకమహాదే వ్యాః సు (6) మారాథః ఖలు యస్య మభవ దమ్మరాజాఖ్యః అసౌ సమ్యగ్ధర్మేణ న్యాయేన వేంగిదేశంత్రి (7) కలింగ సహితంరక్షతిస్మ ఆ త్రిత్యకణ్ణరాజాఖ్యవల్లభం బాదపాధిపః వినిర్గమయ్య[5] తద్దే (8) శాదమ్మరాజాఖ్యముజ్జితం [॥] జిత్వా [దా] యాన్నృదిత్వారి పుని కరమధాత్యర్థినాం వస్తురాశిం దత్వాసంపూజ్యబ (9) న్థూన్స కల గుణగణాలంకృతోత్తుంగ[6] । కీర్తిః మానీపీగః ప్రతాపీమను మత చరితః పాలయన్భాలిభూ (10) మిం వేంగీయోయుద్ధ మల్ల క్షితిపతి తనయో బాదపాఖ్యాధి రాజః ॥ యస్మిన్నాసతి నృపతో[7] పరిపక్వా

రెండవ రేకు—రెండవ ప్రక్క

(1) లోకస్య సంపన్న హితే । చ (2) మతి ధర్మేణానురక్తో నిరీతి రపరుజ్నిరస్త చోరోదేశః ॥ మనురివ సకలజనానాం జనక (2) ఇవాశేష భృత్యవర్గాణాం కామ ఇవ [కా] మినీనా మర్థి జనానాంచ కల్పతరుః ॥ స్స సమస్తభువనాశ్రయ శ్రీవిజయా (3) దిత్య మహారాజాధిరా [జప] రమే [శ్వర] పరమభట్టారకః పరమ మాహేశ్వరః పరమ బ్రహ్మణ్య మాతా పిత్స పాదాను (4) ధ్యా యీ వెలనాణ్డు విషయనివాసి [నో రాష్ట్రకూట] ప్రముఖా న్స్వాన్ స్కుటుంబిన స్సమాహూయేత్థ మాజ్ఞాపయతి విదిత మ (5) స్తువః [॥] శ్రేష్ఠోయుక్ష్మ ధనుర్ధర (8) [కలి] యుగే తిత్యాత్యర్ల 10 వీయాంచపహః భూమౌజాత ఇతి ప్రక్యాత[11] (6) హి [మో] రామార్జునాభ్యాంసమో [భా?] టీయదిత్య విశేష నామ వినుతో ధర్మేర తస్సత్యవాక్ । త్రాతా (7) .... [12] విద్విష్ట కాలానలః । తత్పుత్రో నృపకామ ఇత్యభిమత స్స త్యప్రతి (8) [ష్ఠోధ] స [1] ధర్మంచా..........విఖ్యాత శౌర్యార్జితః యుద్ధాత్ప్రేష్ఠి చృతాంచ పవనో నాస్త్రం(9) సయ... ఖ్య కిం చోరాః[13]..............................తాయస్య ప్రతాపానలః, సకామ్యర్జిత జితారిత్వాత్యుర్మేకా (10) ర్జున నా[మ]......ధృత్ సత్య.................తసేవ్యకః [॥] ధీస్యా లీగురుమార్గ[14] జన్మ నిక రావ్యా

మూడవ రేకు—మొదటి ప్రక్క

(1) సంసవాయం నృపాః [ప్రత్యానీకగణాః] నాస్య...... [15]జనకంకల్పద్రుమం చార్థినః మన్యన్తేపిన (2) వైకమార్జిత మ నేక [ప్రస్థమూర్ధన్యః [॥] చిత్రంశ్రీసరకాము కార్జున నృపం కామాత్మ కామా [16] స్త్రియః । (3) యచ్చాభ్యర్థం యుధి వైరి భూపనివహ వ్యామాళజాతం ప్రిథం[17]యద్దానం ద్విజసంత్రి (4) తార్థిజన సంతృప్తి[18] క్రియాపాల [క]ం । యత్కీర్తి స్సకలాఖ్య చన్ద్రిధవ (5) లాకృతికకాతిక్షితి ( ) [।] సోయం చాతి సుకామ్యర్జ కార్జున సరోనాధోజ్జి (౯) తోపి (6) యర్థవాత్ శసతిస న్నృ [ప] కామసరః పతి [8] శ్రితజనానన పద్మను నన్దనః । ఇహా సదో (7) దితిరంశునిధిః క్షితౌ । రపురత మోనుది నేన[19] సమోనఘః । దానోదారదయా బలప్ర

మూడవ రేకు—రెండవ ప్రక్క

(1) కటి[త] ప్రావీణ్యశౌచక్షమా మానాలంఘ్య శివాచ్చాన్నో రుగుణముక్తాహార సంభూషితః (2) దీనానాథనటాస్థనన్నకవి వాగ్మి న్నద్విజానన్దకి[20]వ్యాతి ప్రస్తుతకీర్తి మాన్రణజయి(3) శ్రీసత్య [బ] ల్లాతరాట్ [॥] ధవలగుణో ధవలయశో ధవలితదిగ్మణ్డలో [వి] దమితారా (4) తిః । భవ; క్తో భవకరుణా[21] ద్భవ భవభోగా న్వితో విభాతి సుకీర్తిః । అకన్ప్రతా (5) పాదివిద గ్రదగ్ధి శ్రీహ్రీ తుమాజ్ఞా కరుణాశ్రితోర్థిః ఏనః షిదస్యం[22] భువిశాలినిత్యం । (6) సత్యాశ్రితస్స న్నృపకామకా[23] ॥ యోవర్ధతు రికేనోకః పంచ వీరా స్సలా త్స్వయం। పు(భూ)(7)[జాతథ]నుపాం తత్పూన్సహస్రా న్యధిభాతిసః। బ్రహ్మేంద్రిక్షిష్ట కీశ మహారాణాం

నాలుగవ రేకు- మొదటి ప్రక్క

(1) [త] థాధవ న్యాగ్వభుంమా శచీ లక్ష్మీ । జయశ్రీ సుభ గాస్త్రియః ॥ తథా తేషాం సమ (2) స్యాభూ స్నృపకామసరః పతేః తాసాంసమా ప్రియాభార్యా నాయమంబా[24] ఇతి (3) శ్రుతా॥ సర్వా[25] లక్షణసంపన్నా సర్వాభరణ భూషితా। సర్వస్త్రీధర్మతత్వ జ్ఞా శ్రీ (4) లవృత్త వతీసతీ॥ తస్యాం పతివ్రతాయాంచ గణ్డ నారా యణాహ్వయః స (5) త్య బల్లాతనామాంకః పౌత్రంపుత్ర మజీ జనత్ ॥ ఉమావృషాంక యోయ్య (౯) (6) [ధా?] గుహ [శ్చ] చిన్తద్మ[26] యోరివజయన్త ఇత్యభూ త్సుతః తయోశ్చ తత్సమానయోః॥ (7) [భ్యా] ఘోరస్కోన్ప వృషస్కన్ద స్కన్ద ప్రతిమ విక్రమః [।] మహోత్సాహీ మహోద్యోగీ మహా

నాలుగవ రేకు- రెండవ ప్రక్క

(1) బాహు ర్మహాబలః॥ నృపకామసరోనాథ పుత్రోజ్యేష్ఠోతి బుద్ధిమాన్గణ్డనారాయణ (ః) (2) శ్రీమాన్నజాజ్ఞామాధ కాకలః॥ పటు

---

1. అంబరాజ గా అమ్మరాజు

5 వినిర్గమయ్య 6 తుంగ 7 నృపతౌ 8 భవతిధర్మానురక్తో 9 స

10 త్యార్త. 11 ప్రకామమహిమో, లేక, ప్రసిద్ధమహిమో అనిగాని యుండవలెను. 12 ఇచ్చటి అక్షరములు పూర్తిగ నణగం గొట్టబడినవి. 13 రేకులో నిచ్చట నొకటునక విరిగి యెచ్చటనో పోయినది. నాయొద్దనున్నరాలేదు. అందువలన 8, 9, 10 వ పంక్తులలోం గొన్ని యక్షరములు పోయినవి. 14 కాలీగురుమగ్ర

15 ఈ పంక్తిలోని కొన్ని యక్షరములు సుత్తిదెబ్బకు అణిగి పోయినందున స్పష్టముగం దెలియుట లేదు. 16 కామంస కామా స్త్రియః 17 భృశం 18 సంతృప్తి 19 తమోనుదనేన 20 కృదాఖ్య 21 కరుణోద్భవ 22 దస్యాం 23 కారిః 24 నాయమాంబేతివి 25 సవర్ణా 26 కృచీంద్ర.

స్సార శ్శుచిర్ద్రఢ శీలవృత్త గుణాన్వితః [।] ధనుమ్మల్ప (3) యష శ్రేష్మః శ్రేష్మస్సర్వకలానుచః॥మాతాపితృపాదాబ్జే27 భ్రమరో భాస్క- (4) రోన్నప [ః గ] ణ్డనారాయణాహ్వయ స్సర్వా శత్రు ? 5 తాంవరః॥ తస్మైబాదపరాజాధి (5) [రా] జారా [జేన్ద్ర]29 పుంగవః] ప్రీతః ప్రాదాన్మహాగ్రామ మారుంబాకేతివిశ్రుతః ॥ తస్మై గ (6) [ణ్డనారా] యణాయ వెలనాణ్డువిషయే ఆరుంబాకె నామ గ్రామంసర్వ=30 కరపరిహారం31 (7) [తామ్ర] శాసనీ [కృత్యమ] యా దత్త ఇతి ॥ చొడపరాజేన్ద్రేణ దత్త దత్త గ్రామస్వీ కృత్వా,

అయిదవ రేకు—మొదటి ప్రక్క

(1)...గణ్డనారాయణ స్స్వయం స్వమాతుర్నాయ మంబా యాః కనీయసీ సహోదరీ సా (2) ...శాంబాత [స్యాః పు] త్ర శ్చన్దేణాఖ్యః తస్మై చన్దేణాఖ్యాయ స్వీకృత మారుంబాక నామ(3) [గ్రా]మం ము32 ద [క పూర్వం]33 ప్రాదాత్ తం గ్రామ(ం) స్వీకృత్వా చన్దేనాఖ్యః కలాన్స్వీకృత్వా పూర్ణచన్ద్ర ఇవ భ్రా (4) జతిస్మ కూర కుమారస్సుభ [టా] గ్రగణ్య స్సరోవరాణా [ం] సకలాగమజ్ఞ కారుణ్య వా (5) న్నర్విత శత్రుకాన్తా చాయావయో భాతి సుచ న్ద్రనార్యః ॥ తస్య గ్రామస్యావధయః పూర్వ (6) తః చెఱుకుంబల్లి దక్షిణతః శ్రీపూణ్డి పశ్చిమతః కాప్రూరు ఉత్తరతః గోమసువు । అస్య గ్రామ (7) స్యోపరి నకేనచిద్బాధా కర్తవ్య యః34 కరోతిస పఞ్చమహాపాతక సంయుక్తో భవతి । స్వద (8) త్తాం పరదత్తాం వా యోహరేత వసున్ధరాం [।] షష్టిర్వర్ష సహస్రాణి విష్టాయాం జాయతే కృమిః35 । వ్యాసేనాప్యు

అయిదవ రేకు—రెండవ ప్రక్క

(1) క్తం—బహుభి ర్వసుధా దత్తా బహుభిశ్చాను పాలితా యస్యయస్య యదాభూమి36 తస్యతస్యత థాఫలం।అజ్ఞప్తి (2) క [ట] క నృపః కవిరయ్యనభట్ట సర్వశాస్త్రజ్ఞః లిఖితం భట్టదేవేన శాసన మాచన్ద్ర తారార్క- (ం) ॥

27 పదాంభోజ 28 భృతాం 29 రాజేంద్ర 30 గ్రామస్సర్వ 31 పరిహారః 32 గ్రామముదక 33 పూర్వకం

34 కర్తవ్యా 35 క్రిమిః 36 భూమి స్తస్య

శ్రీ మహాత్మా గాంధి స్తవము

కలకపూడి శ్రీశైలము గారు, బి. ఏ.

భారతధర్మతత్త్వపుఁ బ్రభావము ప్రస్తుతకాలమందు నే
ధీరుని దివ్యరూపమున దేశము నెల్లెడఁ దేజరిల్లగన్
దారుణ దాస్యబంధనము దద్దయు త్రుక్కఁగ నాత్మశక్తి వి
స్తారపటుత్వమున్ దెలియసాగిరి భారతదేశవాసు, లా
సారగభీరు శాంతగుణసాంద్రుని, నిస్తులలోక సంగ్రహో
ద్ధారుని, గాంధిదేవుని, విధాయకమంచు నుతింతు నెంతయున్

ఉ. వ్యక్తిత్వరిక్తమై మహాత్మ్యయుత మాటను నే ఋషినామ మిప్పు పం
చాత్మరి సన్నిభంబగుచు సర్వజనాస్యములందు మ్రోయుమన్
రక్షణమయ్యెఁ గ్రూర పరరాష్ట్రసబాధ లడంప, నా దయా
వీక్షణు, నాత్మమాభరణు, ద్వేషవిదూరుఁ బ్రశాంతు, నాహిర
ణ్యాక్ష సహోదరాత్మజ సమంచిత వర్తను, గాంధిఁ గొల్చెదన్

శా. స్వార్థత్యాగ విశిష్టశిక్షణమె దేశశ్రేయ మన్నట్టి స
త్యార్థంబుల్ ప్రకటించి, యాత్మబలముల్ స్థాపించి, యేధీరుఁడా
ప్యర్థప్రార్థన లెల్లమాన్పి నిరపాయంబైన మార్గంబునన్
శక్తిల్లంగ నొనర్చి దేశమును గాపాడంగ జన్మించె, నా
నిర్ధూతాఖిల కల్మషున్ గొలుతు గాంధిన్ సత్యసంపన్నునిన్

ఉ. బంధురకాంత సాత్త్వికవిభాకర తేజము జూపిఁ ద్వేషభా
వాంధము బాపి, నిస్తుల సహాయనిరాకృతి సల్పి, దాస్యపుర్
బంధము డుల్చి, సర్వసుఖవర్ధనమైన స్వరాజ్యమున్ దయా
సింధుఁ డజాతశత్రుఁడు ప్రసిద్ధుఁడెవండిట నిల్పుచుండెనా
గాంధిని సత్యసంధుని ప్రశాంతుని నిశ్చలభక్తిఁ గొల్చెదన్.

ఉ. కష్టములన్ సహించి కడకన్ మనభారతమాతపుత్రకం
మెప్పి నొనర్చియుండ ప్రభవించి, చరించియు దక్షిణాఫ్రికా
నిష్ఠురవన్యభూములను, నేస్తము సల్పి మహమ్మదీయులన్
శిష్టులఁగూడి, రాజ్యరమ చేకొన నెవ్వఁడు దాస్యరావణున్
భ్రష్టునిఁజేయుచుండె, జనకుండ్యుఁడా, రామసమానధీరుఁడా,
శ్రేష్ఠుఁడు, దేశబాంధవనరేణ్యుఁడా, గాంధిమహాత్ముఁడెంతయున్
నిష్ఠనుగొల్చు నాహృదయనీరజమందు వహించుగావుతన్.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున నాచన సోమనాథున కీయఁదగిన స్థానము

రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ గారు

నాచన సోముని కవిత్వముఁ జర్చించుచు పైపేరుతో నేను కొన్ని యేండ్లక్రిందట వ్రాసిన వ్యాస మాంధ్రదేశీయ పండితుల కనేకుల కాందోళనముఁ గల్గించినది. శ్రీ శతావధాని వేలూరి శివరామ శాస్త్రులు గారు, చేకుమళ్ల అచ్యుతరావు గారు, దుర్భా సుబ్రహ్మణ్య శర్మ గారు, నడకుదిటి వీరరాజు పంతులు గారు మొదలగువారు పై విషయమును జాలఁ జర్చించిరి. శివరామ శాస్త్రి గారు 'నాచనసోముఁ' డను గ్రంథమున నతని గుణదోషముల రెంటిని జర్చించి మధ్యవర్తిన్యాయము వహించిరి. అచ్యుతరావు గారాంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికలో సోముని జాలఁ బొగడి నాసిద్ధాంతము (సోముని కవిత యెఱ్ఱనకవిత కన్నఁ గొఱత యను విషయము) ఖండింపఁ దగినదని మాత్రము వచించి యుదాసీనులైరి. దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారును నాసిద్ధాంతమును సమగ్రముగ ఖండించుచు కొన్నాళ్లక్రింద నెల్లూరిలో నుపన్యసించిరఁట. శ్రీ వీరరాజుగారు విమర్శరూపముగ నొక గొప్పగ్రంథమే వ్రాసిరఁట. కాని, యందలి కొంతభాగము మాత్రమే కడచిన సంవత్సరాదిసంచికలోఁ బ్రకటించిరి. సోమునికన్న నెఱ్ఱన మేలను నామతము నంగీకరించినవారు శ్రీ నాగపూఁడి కుప్పుస్వామయ్యగారొక్కరే యిదివఱకు నాకుఁ గానవచ్చినవారు.

నేను వ్రాసిన నలువదిరెండుపుటల వ్యాసమందు ప్రత్యక్షరమును ఖండనీయ మని తలఁచినవారు వీరరాజు గారు. అందు లోపము లనేకములు కలవని నే నెఱుఁగుదును. కాని వీరరాజుగారు తలఁచినట్లు దోషములు తప్ప వే రేమియు నందు లేదని తలఁపవలసినంత యక్కర నా కింకను దోఁపలేదు. శ్రీ శివరామశాస్త్రులు గారు నాయందలి లోపములను జూపుటయే కాక, గ్రాహణీయములైన విషయములఁ గూడ మఱుఁగులేక యంగీకరించిరి. శ్రీ వీరరాజు గారి సంపూర్ణగ్రంథము బైలువడుటకు నే నూఁకుండవలసినదే. కాని, వారి ఖండనఖండము జరిగిన తరువాత వారి విమర్శనమార్గము గుణపక్షపాతము గలిగి కాదని స్పష్టమై, ఇంకొకన్న గ్రంథములో నేర్చుకొనవలసిన దేమియు నుండదని నే నూహింపవలసెను. కావున నేను వ్రాయవలసిన దంతయు నిప్పుడే సాధ్యమైనంతసంగ్రహముగా వ్రాయఁగలను.

మొదలు ఫల్గు, పరంధామ, శబ్దములఁ గూర్చి నా పొరఁబాటు తెలిపినందుకు వారికిఁ గృతజ్ఞుఁడనై వందనము లర్పించుచున్నాను. పైవిషయము మొదలే తెలిపిరి గాన శ్రీ శివరామశాస్త్రులును నాకు వంద్యులు. బలరాముని గదుఁ డను పేర సోముఁడు వ్యవహరించినందుకు వా రిచ్చిన సమాధానము యుక్తమైనను తృప్తికరము గాదు. బలభద్రునిచేత నందబడుచున్న '[illegible]' యను [illegible] సోముఁడు వర్ణించెనే కాని '[illegible]' యనిచేత నున్న [illegible] జెప్పలేదు. కావున 'గదుండు నగదుండై [illegible]' ఇత్యాది స్థలముల 'గదగలవాఁడ'ని వ్యుత్పత్తిని గల్పించెను. [illegible] ముఁదు 'భాషాభూషణుఁడు' కాఁగలఁ డేమో కాని, [illegible] మాత్రము 'గదుఁ' డనుట కష్టము. [illegible] పేర నేఁ జేయుచుండినను, నావ్యాసము నిర్దుష్టము గాదు. [illegible] యభిప్రాయములు కొన్ని నాయిప్పటికి [illegible] నాచనసోముఁ డెఱ్ఱనకన్న నెక్కువన్న [illegible] టికిని మాఱలేదు. గాని, నే నతనికిఁ [illegible] వ్యాసమునఁ జూపనైతి నని చింతింపవలసి యున్నాను.

శ్రీ వీరరాజు గారి మొదటి శంక: 'ఆంధ్రభాషాభివర్ధని సమాజము' వారింత దోషపుంజమగు వ్యాసమును [illegible] చిరి? యని. బహుమాన మేర్పఱిచిన విషయ [illegible] ములలో మేలైనదని పరీక్షకులకుఁ దోఁచినదానిని [illegible] చుట సంప్రదాయమే కదా! వచ్చిన వ్యాసములలో [illegible] గాని యన్నివిషయముల మేలని వారు తలంపలేదని నా [illegible]. మఱియు నావ్యాసము బహూకరించిన పండితులలో శ్రీ [illegible] కొలను సుబ్బరావు గారు, జయంతి రామయ్య పంతులు గారు, [illegible] వల్లి రామకృష్ణ కవి గారును గలరని విన్నాను. వీరిలో [illegible] నామతమును నేఁటికి నంగీకరించుచున్నట్లు లేదు. [illegible] సమాజపుఁ గార్యదర్శులును, సోమపక్షపాతులు నగు శ్రీ [illegible] సీతారామయ్య గారు వచించిరి. పైవిషయము తెలియక శ్రీ వీరరాజుగారు నాయందు వారికిఁ దోఁచిన యపాండిత్యము బహులమతిని గాంచుటకు సమాజపండితుల యపాండిత్యమే ప్రధాన కారణ మని యొక యన్యాయ్యపు టూహను బైలుపఱచిరి! [illegible] పూరి పాండిత్యము నాంధ్రలోక మంతయు [illegible] యున్నది. గావున, నేఁడు నేను వారిపక్షము వహించి [illegible] నది లేదు. 'ఆంధ్రభాషాభివర్ధని సమాజము' అను నామధేయమున మొదటిపదము స్త్రీలింగము గాను, రెండవది పుంలింగము గాను, ఉండుటచే విశేషణవిశేష్యములకు సమానలింగకత్వము లేమి తప్పనియు, నదియే పైసమాజపండితుల పాండిత్యాభాసమును వెల్లడించు ననియు వీరరాజు గారనిరి. కాని, 'తింత్రిణీవృక్షము' ఇత్యాది ప్రయోగములందు వలె, పూర్వపదము సంజ్ఞ యనియు, నిత్యస్త్రీలింగక మనియును కావున నే 'వర్ధనసమాజ' మని పుంవద్భావము రాక 'వర్ధనీసమాజ' మనియే యుంపఁబడిన దనియుఁ బంతులుగారు నిదానించి చూచి

[illegible] వైప్రయోగము, వారి [illegible] ప్రయోగ [illegible] మనినా [illegible] ఓ [illegible] వర్ణన [illegible] ! [illegible]

[illegible]

[illegible] అన్యులు [illegible] సోమన [illegible]

మఱియు, 'సోమునికి [illegible] యిచ్చు నధికారము మన కెక్కడిది?' అని [illegible] గారి [illegible]

[illegible] చాటిన [illegible] విచారింపక, [illegible] రిచ్చిరో [illegible] అంతమాత్ర [illegible] గౌరవిం [illegible] మని [illegible] నమ్మిక [illegible] పండితులు [illegible] మాత్ర [illegible] గారు మొద [illegible] గాని [illegible] ప్రమా [illegible] గ్రొత్త [illegible] సంహా [illegible] మునిం [illegible] పరిశ్రమించు [illegible] గొండంత [illegible] లక్ష్యపెట్టి [illegible] నన్ని [illegible] 'రాజ [illegible] వాయిం [illegible] నట్లే [illegible] కలక [illegible] నిట్టి [illegible] డవుగల [illegible] యునిన [illegible] లన [illegible] పొగడ్త [illegible]

[illegible]

[illegible] విద్యాం డైన

---

* [illegible] వారు నిట్లు [illegible] 'కుమారు కుంజరముచే' ఇత్యాది పద్యములకు శ్రీ వడ్డాది [illegible] గారు, [illegible] గారు మొదలగు పండితులు సమంజసముగ నర్థము [illegible] చెప్ప [illegible]. శ్రీ వీరరాజు పంతులు గారు [illegible] వ్యాఖ్య వ్రాసి తెనుగువారి కుపకరింతురు గాక.

కేతన దశకుమారచరిత్రమును తెనిఁగించు' నే కవి యిట్టి కావ్యముగా వసుఁజైన తిక్కన 'అభినవదండి' [illegible] యని [illegible] కూడ. అతని కిదే నిపుణ పద్యము. కాని [illegible] సంస్కృతాంధ్రములఁ బ్రక్కలోఁ బెట్టుకొని చూచువారి [illegible] కవిజనాంకుర మని తోఁచునుకి అంధోభాష్యసహిత లిక్కనార్య స్మారక గ్రంథమని తెనుఁగువారెవరు?

ఇట్లు మాయురమ్మ కవుల మూర్ఖుల పేరు. [illegible] స్థాపింపఁజూచువారు వారు. వారిచికి పెద్దలవాక్యములు పరిశీలింపు యని చూడఁ బ్రయత్నించువారలను నేను. వీరు నాయందుఁ గూడఁ బెద్దల యంగీకారము గలదని నే నొకకారణముఁ జూపితిని. అదేదన సోముని విడిచి యెఱ్ఱన కవిత్రయములో నొకనిగాఁ బరిగణించియుండుట. సోమనకన్న నెఱ్ఱనయే ప్రాచీనుఁ డను సిద్ధాంతమునే వీరేశలింగము పంతులుగారు మొదలగువారు తొలుత స్వీకరించియుండిరి. తరువాత బుక్కపట్టణము [illegible] నాటి [illegible] పురుసు సమకాలికు లని తేలినది. నేను [illegible] ప్రాచీనత్వము పంతులుగారి కవిచరిత్ర పూర్వభాగమును మాత్రము చూచియుంటిని. (నేను మైసూరు నుండుట చేత గ్రంథము సమకూడదు) ఎఱ్ఱాప్రెగడకంటెను బాలుగ నుండెదేదను తాత్పర్యమలో సోముఁడు [illegible] వ్రాసె నని పంతులుగారు [illegible]. [illegible] గ్రంథములను బోల్చిచూడఁగా, [illegible] ప్రబంధపు మొదలుగులు పెట్టినట్లు [illegible] వివరించితిని. పరిషత్పత్రికలో నవి ప్రకటింపఁబడుటకుఁ [illegible] ముందుగా ఎఱ్ఱనకన్న సోముఁడే ప్రాచీనుఁ డను పాట మొదట శ్రీ కంగూరు సుబ్బారావుగారు వెలువరించిరి. చరిత్రపరిశోధక మొదట వతేని నాఁడు [illegible]. ఆ విషయము బ్రహ్మశ్రీ [illegible] పమిచేత, అవిషయము చర్చించుట, శ్రీ సుబ్బారావుగారి వాదమే సత్యమైనను సోముని కన్న నెఱ్ఱన [illegible] ఏను సిద్ధాంతమున కేమియు బాధ లేదనియు, సోముని విడిచి యెఱ్ఱనను కవిత్రయములో నొకనిగాఁ బరిగణించుటమే నిదర్శన మనియు, భూమికలోఁ జేర్చి పంపితిని. అది యిప్పుడు ముద్రిత మయ్యెను. ఎఱ్ఱనను కవిత్రయములోఁ జేర్చుటకుఁ గారణము, మ 'నాటకవతారము' [illegible] దైనను జెప్పఁగలఁ డని వీరంతయు [illegible] చున్నారు అది భారతము మును బూర్తిచేయుటయే కాదా? ఆ పంచమవేదమునకు [illegible] వారిలో సర్వజ్ఞాచార్యుఁడు లేఁడా? అగస్త్యులలో [illegible] లేఁడా? వీనినిగూడఁ జేర్చుకొని కవిచతుష్టయమో కవిపంచకమో యని యేల చేయరైరి? తిక్కన భారతము వ్రాయుటచేతనే కవిబ్రహ్మ, యయ్యెను గాని, యదే శైలిలో నితర గ్రంథము వ్రాసియుండినను ఆతని కాబిరుదము లభించుచుండెడిదా? నిజముచూడ, తిక్కనకన్న నెలకన్న తెనుఁగువారికి భారతమం దెక్కువ గౌరవము గలుగుట తిక్కనార్యులవలననే. గాని, గౌరవమున రామాయణ మెందులో తక్కువకు? మఱియు, భాస్కర రంగనాథ రామాయణాదుల కంటె నెక్కువ కవిత్వము గలిగియుండెనేని, ఎఱ్ఱన

[illegible] ప్రశ్న!
[illegible]
[illegible] మండలయుక్త
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] చూచినవారు [illegible] [illegible]?

"ఉ. [illegible] స్ఫూర్తి [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
(శ ఖా. ఆ. ౧.)

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
— [illegible].

[illegible] సోముఁడు [illegible] ప్రాచీన [illegible] [illegible] [illegible] నెఱ్ఱన [illegible] [illegible] సోముఁడు [illegible] కవిత్రయమున [illegible] నెఱ్ఱన [illegible] [illegible] సోముఁడు [illegible] గ్రంథము [illegible] [illegible] వ్రాసె [illegible].

"అగ్రకవి యైన [illegible] ప్రబంధిని [illegible] [illegible]. అను సోముని [illegible] పద్యము [illegible] [illegible] [illegible] వ్రాసి [illegible] సమర్థించేను. సోముని గ్రంథము నందలి "[illegible]" "[illegible]" అను [illegible] పద్యము నెఱ్ఱన గ్రంథమందు లభించుచున్నవి. గాని, సోముఁ [illegible] [illegible] నెఱ్ఱన వ్రాసె నని పంతులుగారనుచున్నారు. కాని యిం దలి పద్యములే [illegible] దన్నవని యేల చెప్పరాదు? సోముని గ్రంథమునం జేర్చి తీసికొనవలయు నన్న నెఱ్ఱన కింతకంటె మంచిపద్యములు దొరకవయ్యెనా? లేక, యీమాత్రపుఁ బద్యములు వ్రాయవచ్చునేకవ సరిగ ప్రతిభకగు సామర్థ్యము [illegible] ప్రతిభ యుండుటచే నా? ఎఱ్ఱన సహజ

ము నాటి చిత్రకళాకౌశలము పైరెండుపద్యములు చేర్చుటచేఁ బూర్తియయ్యె నని తలఁచు వెఱ్ఱిచదువరి యెవఁడైన నుండునా? ఇంతవఱకుఁ బార్శ్వ విశేషచర్చ వేఱొకచోఁ జేసెదమనిరి. సరి; అందాఁక నీ నిర్ణయము గాఁడు విధి.

ఇంకవేళఁ బై రెండుపద్యములను సోమునివే యని పంతులు గారు స్థాపింపఁగల్గినను, నే నిట్లు తలంతును. ఎఱ్ఱన గ్రంథము లన్నియు చాల దుర్దశలఁబొందినవి. భారతభాగమే కొంత మేలు. నృసింహపురాణ హరివంశములు రెండును అనేక దుస్సంస్కారణ ములఁ బొందినవి. రామాయణ మింకను బైలుపడనే లేదు గదా! నృసింహపురాణమునకు దాటాలప్రతి యొకటి యొకప్రక్క శిథిలమై యుండఁగా, నాధునికు లొక భాగ మంతయుఁ బూరించి రని ఖ్యాతి గలదు. ఎంతనిజమో యెఱుఁగను. సోముని కవనమునందితరులు దూర్చిన కవిత్వాభాసమును పంతులుగారు తెలియఁగక పోలేదు. అట్లే హరివంశమునందును ఎఱ్ఱనవి కా వనిపించు భాగములు చాలఁ గలవు. యతిగణప్రాసాదిభంగములు, అర్థశబ్దవైకల్యములును, దిక్కు లేక యున్నవి. వానిని సవరింప నిది గాదు చోటు. అట్టివో గ్రంథ మునకు సవరించుటకై పై సోమునిపద్యము లెవఁడో చేర్చియుండును. కాని, ఎఱ్ఱనపై దయచే శిల్పభిక్షము నితని నుండి దొంగిలించి యాతఁ డిచ్చిన, నాకుఁ జూడఁగా కాదు.

ఎఱ్ఱన సోమనల పరస్పరభేదమును గూర్చి నా యభిప్రాయ మిప్పుడు చెప్పుటకు మున్నే నెట్టి కవిత్వధర్మ మాధారముగాఁ గొందునో, దాని సంగ్రహముగా నిందు వివరించుట యావశ్యకము. కావ్యమునకు జీవనము రసము ఇప్పటిపండితుల కనేకులకు చమత్కారమునకును రసమునకును భేదము లేదు. కావ్యమున దేనిచే మనమున కెట్టి యానందము గల్గినను, అందుకు రసమే కారణ మని భ్రమించి 'ఎంత రసవంతమైన కావ్య' మని మెచ్చుకొనుట వాడుక. 'రసము లేనట్టి దన్న వసుచరిత్ర కారుఁడే లేకలయు' నని యుద్ఘోషించువా రున్నారు. శ్లేష. తప్ప వేఱొకటి నేరనివారికి 'సరసకవిచక్రవర్తి' యని బిరు దిచ్చువా రున్నారు! పాండిత్యమును ఉపజ్ఞయుఁ గల చోట రసము గల దని భ్రమించెదరు. కావుననే కల్పనాకవిత్వము వృద్ధికిఁ దెచ్చిన ప్రసిద్ధయైన నొక 'సరసప్రబంధము' వ్రాయఁ బూనితి నను మన్నారు! మన వాఙ్మయమున నా లోకోత్తరపదము నకు వచ్చిన దుర్దశ మఱి దేనికిని రాలేదు. రస మనఁగా, మన లాక్షణికులు నిరూపించినట్లు శృంగారము మొదలగు తొమ్మిదిభేద ములు గలిగి 'యలౌకికచర్వణావిషయ' మగు నొక వివరింపరాని పదార్థ మని నా యభిప్రాయము గాదు. తర్కశాస్త్రపరాధీను లగు మన లాక్షణి కు లాదిగాఁ దిరుగులను దెంచి యెవరో వ్రాసిన రసలక్షణము నే స్థాపింపఁగా దాని, రసశబ్దమునకు మార్గమును సంకోచపఱిచి రని నా యభిప్రాయము రసపండితుల సిద్ధాంతము ప్రకారము.

"అలోచింతి పులింబా పవ్వఅ సిహరట్ఠిఅ ధణుణిసణ్ణా,
హాలిఅ సేహిన విఞ్ఝో పూరిజ్జంతం ణవబ్భేహిమ్"

[కా. స. ౩. శ. ౧౬.]

ఆ. చెంచుమగలు ముదముచేఁ జూచుచున్నారు,
విండ్లు నూని శిఖరవీథి నిలిచి,
మత్తగజము లట్లు క్రొత్తమేఘంబులు,
ప్రాఁకుచున్న వింధ్యపర్వతంబు.

అను హాలికుని పద్యమున సేరసమును లేదు. కాని, దీనిని జదువునపుడు ఆ యెండకు మాఁడిన పర్వతరాజు, ఉక్కుబొమ్మలవంటి చెంచుదొరలు, వారు చేతులూనుకొన్న విండ్లు, చలువనీడనిచ్చుచు వానకాలము సూచించు క్రొక్కాఱుమొగిళ్లు - ఇవన్నియు మన కన్నులఁ గట్టినట్లుండును. విండ్లపై నూని వింధ్యము నభిమానప్రమోద ములతోఁ జూచు చెంచుమగలకెట్లో యట్లే, మనకును తన్మయత్వము గలిగి, నిర్వచింపరాని యానందము గలుగును. లేదన్న నాతప్పు లేదు. శృంగారము మొదలగు రసముల 'చర్వణ' యలౌకిక మేమి? యిది లౌకిక మేమి? ఏ భావములైనను వాని తీక్ష్ణదశలో నవిదిత వేద్యాంతరముగా ననుభవింపఁ గల్గుదు మేని, యానందస్వరూపములై రసశబ్ద వాచ్యము లగును. అనఁగా శిల్పమందన్న మాట. జుగుప్సాభక్తివాత్సల్యాదులు గూడ రసములే యని వాదించినవారు మనలో లేకపోలేదు. తర్కశాస్త్రము నోరుమూసినను హృదయమును మూయఁజాలదు. కావున, కవి భావనాబలముచే తనకుఁ గలుగు వివిధములగు శోకము, మోహము, అసూయ, ద్వేషము, సంతోషము, ప్రణయము, మొదలగు భావము లనఁబడు చిత్తవికారముల మూలమున వర్ణింపవలసిన పదార్థముల స్వరూపమును నిర్ణయించి, విగ్రహమును (ఏవిగ్రహమైనను సరే) సరళమగు భాషతోఁ దీర్చి యెదుర నిలిపినపుడు రసానుభవ సంస్కారము గల సహృదయుల కట్టి మనోవికారములే కలిగి, అవి యెట్టివైనను, శిల్పమందుఁగల యొకానొక యనిర్వచనీయ మహిమచే, ఆనందముగాఁ బరిణమించును. ఈయర్థమందే ప్రకృతము రసపదమును నే నుపయోగించెదను. అది యిన్నే విధము లని పలకపై సుద్దతో వ్రాసి చూప సాధ్యము గాదు.

కవిత్వసామాన్యమున కది ప్రాణము. కవి దానిని దీర్చిన కొలది నందుకుఁ దగిన మర్యాదఁ బొందును. తక్కినగుణములు, అలంకారములు, రీతులు, పాకములు మొదలగు నర్థశబ్దధర్మము లన్నియు నా భావధర్మమున కుపస్కారకములు గాఁగలవు. గాని, దానితరువాతివి. వీనిని చక్కఁగా నిర్వహించుటచేఁ గూడ నొక యానంద ముదయించును. గాని, అది రసముతోఁ దులఁదూఁగదు. వీనిని గూర్చిన యొండు రెండు లోపములను గమనింపక పోవచ్చును. గాని, మూల మగు రసమున కీమాత్రపు విఘ్నము గల్గినను రసికులు సహింపలేరు.

ఇది మనసున నుంచుకొని యెఱ్ఱన సోమనల కవిత్వములను బరిశీలింపఁగా, రసపోషణదృష్టి యెఱ్ఱనకన్న సోమునికిఁ దక్కువ యని నాకుఁ దోఁచెడిని. సోముని సర్వజ్ఞబిరుదము, నవీనఘనసనాథత్వము మొదలగు వానిని గూర్చి నా యాక్షేపము లేదు. అతని పాండిత్యమును గూర్చి నేఁ జేసిన యాక్షేపము లల్పము లనియు నేఁ జేయరాని వనియు నంగీకరించితిని గదా! అతఁ డష్టాదశపురాణముల నుపపురాణములతోఁ గూడఁ జదివియున్నను, లేకున్నను, ప్రకృతము

మనకుఁ బనికివచ్చిన దతని కవిత గాని పాండితి గాదు. ఎఱ్ఱనకన్నను బండితుఁ డని మీరంగీకరింతు రేని నాయడ్డు లేదు. ఎందుకన, ఔనను టకును గా దనుటకును బ్రమాణములు చాలవు. ఆతఁడు సర్వజ్ఞుఁ డైన నితఁడు పరమేశ్వరుఁడు. మఱియు నెఱ్ఱన హరివంశాదులలోఁ గొన్నిచోట్ల నతిబల్బజము లైన భాగములును గలవు. శాంతిపర్వమునకును విరాటపర్వమునకును శైలిబిగువులో సడలు లేక వ్రాసిన తిక్కనయోగ్యతనికి లేదని మనము నమ్మవచ్చును. వంశావళి, స్తోత్రములు, ధర్మములు, మొదలగు చప్పిడివిషయములు వ్రాసినచోట్ల నతఁడు వ్రాయవలయునే యని వ్రాసె నని మన మూహింపవచ్చును. కాని, యేచోటి వర్ణ్యమైన విషయమునకును అతనికిని మానసిక సంబంధము గలదో యాచోట నతనివలె, ధారాళముగ, తీక్ష్ణముగ వ్రాయఁగలవా రరుదు. సోమునికి నట్టి రసపోషణశక్తి గల దనుటలో సందేహము లేదు. కాని యతఁ డాశక్తికి స్వేచ్ఛాచార మిచ్చినవాఁడు కాఁడు. ఆకాలమునకే సంస్కృత వాఙ్మయమున మాఘుఁడు, బాణుఁడు సుబంధువు, రాజశేఖరుఁడు మొదలగువారిచే స్థాపింపఁబడిన కల్పనాప్రధానమగు నాలంకారిక శబ్దార్థరచన యతనిని లోఁబఱచుకొన్నది. కాని రామరాజభూషణాదులవలె దానికిఁ బూర్తిగా లోఁగియుండమిచే నతని యుత్తరహరివంశము రసికుల నాకర్షింపఁగలిగి యున్నది. ఐనను రసప్రవాహమున నెఱ్ఱనయం దున్నంత బిగువు నిర్మలతయు నితనియెడ లేవు. ఒక్క యుదాహరణము. మన్నింతురు గాక. ఉలూఖలబద్ధుఁ డగు బాలకృష్ణుఁడు ఆ రోటిని జమిలిమద్దులనడుమ నీడ్చుకొని పోఁగా, నాచెట్లు కూలెను. అప్పుడు కొందఱు గోపికలు సంభ్రాంతలై పాఱివచ్చి యశోదతో ని ట్లనిరి.

"ఉ. ఎక్కడిబిడ్డ నీకు? నిటు లెంతయుఁ గట్టిఁడి. వేయుగంబులన్
బొక్కెడుఁ ఱోటితో బలిమిఁ బుత్త్రుని ద్రాళులఁగట్టినాఁ డువా
రక్కట! కల్గితే! వినఁగ నాఁడివోయెఁ గుమారుఁ డీపునన్
మిక్కుటమైన మ్రాఁకు లవె మీఁదఁ బడన్ వడిఁ దాఁ
[బెనంగెడున్."

మ. అనినం దల్లడమంది మేను విరియన్ హాయంచు గోపాలభా
మిని విస్రస్తములౌ స్తనాంచలము ధమ్మిల్లంబు దూలంగ, లో
చనపద్మంబుల బాష్పధార లెసఁగన్, సంభ్రాంతిఁ బాదద్వయం
బును దొట్రిల్లఁగఁ బాఱె, గోపికలు నుద్భ్రాంతార్తులై తోఁ జనన్"

ఉత్తరహరివంశమున ననిరుద్ధుఁడు చిత్రరేఖచే నపహరింపఁబడఁగా నతని యాఁడువారు,

"సీ. చెందమ్మివిరులతోఁ జిందు తేనెలవోలెఁ
గన్నుల బాష్పాంబుకణము లడర,
వలుదచీఁకట్లలో వ్రాలుచుక్కలు వోలె,
వేఁడీఁగరమ్ముల విరులు వ్రేలఁ,
దూలు తీఁగలవెంటఁ దూఁగు తేటులవోలె,
నసదు నెన్నడుమున నారు లూలయ,
రాపుఁ జక్కవలఁ జేరని చంద్రికలు వోలెఁ
జన్నుల ముత్యాలసరులు వెసఁగ,
ముద్దుమోము లల్లార్చుచో మూఁపులందుఁ
గర్ణభూషణజాలంబు గళకళింప
మార్చిమార్చి చేతుల వ్రేళ్లు మడిచికొనుచు
'నింక నెట్లమ్మ' యనుచు నయ్యింతు లేడ్వ"

(ఉ. హ. ఆ. ౫-౨౭౬)

పై రెండుపద్యములను బరీక్షింపవేఁడెదను. ఏన్ను సన్నివేశ మొక్కటి యయినను రసధార రెండవపద్యమునకన్న మొదటిదానియందు తీక్ష్ణము కాదా? రెండవదానియందు చమత్కార మెక్కువ యని యంగీకరించితి. కాని యంతమాత్రమున మనము మోసపోరాదు. యశోదవెంటనే, కృష్ణుఁడు కాలో చేయియో విఱుచుకొన్నట్లు, ఎట్టిన్ని 'సంభ్రాంతి'తోఁ బరువెత్తినట్లు, మనలఁ బరువెత్తించినట్లు, ఉన్నది మొదటిపద్యము. రెండవది, యేడ్చువారితో సానుభూతిలేక తూలికను వన్నెలుఁ దీసికొని నిదానముగా నవ్వుచుఁ జిత్రించినట్లున్నది. 'చెందమ్మివిరులతోఁ జిందుతేనెలు' 'వలుదచీఁకట్లలో వ్రాలుచుక్కలు' మొదలగు భావము లుదారములే; చమత్కారజనకములే; కాని ప్రకృతరసముతో సంబంధము వానికి లేదు. ఇది గాదు చోటు వానికి. మొదటిదానియందు 'విశేష మేమియు లే' దని భావించెదరు వీరరాజుగారు. విశేషములకు విశేషమగు రస మందున్నది. సోముని పద్యము వ్రాయుటకు అతనివంటి ప్రతిభాశాలియే కావలయును. గాని ఎఱ్ఱనపద్యములవంటి పద్యముల నెవరైన వ్రాయఁగల రని పంతులుగా రందురు. కాళిదాసుని స్వయంవరమున కన్న శ్రీహర్షుని స్వయంవరమున 'విశేష' మెక్కువ యున్న దని, యందుచే నతనికన్న నితఁడు గొప్పవాఁ డని వాదింతు రేని వారి కొక్క నమస్కారము తప్ప నావంటివాఁ డేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీఁజాలఁడు.

'లోకమంతయు ఔ' నన్నది నేను కాదన్నా నని తలఁచి, నాయెడ నసూయను, సోముని సర్వజ్ఞబిరుదము నెడఁ బక్షపాతమును వహింపక, యెఱ్ఱనసోమనల కవిత్వమును మఱియొకతూరి పంతులుగారు పరిశీలింతురేని, నావ్యాసము నంత యెక్కువగా నీకమీఁద ఖండింప రని నానమ్మిక. వారి సిద్ధాంతము వే ఆని మొదలే విన్నవించితిని. సోముని పాండిత్యము, పదవాక్య ప్రమాణజ్ఞత, మొదలగునవి వారి యభినందములకు మూలములు. నాచనసోముని తక్కిన బిరుదము లెట్లయినను 'సాహిత్యరసపోషణ' బిరుదము నతిశయోక్తి కొంత యున్న దని నామతము. ఇది గమనింపక వారు నామతమును ఖండించిరి.

"మ. ధనదాంతఃపుర తారహారములు; యాదఃపాల బాలాఘన
స్తనకాశ్మీరము, ధర్మరాట్కులవధూ సంవ్యాన కౌశేయమున్
దనుజేంద్రాపరావరోధ దయితా ధమ్మిల్లమాల్యంబులున్
గినుకం దెచ్చి ఘటింపఁ జూచు జయలక్ష్మీ నిత్యనైపథ్యమున్"

ఇత్యాది సోమపద్యములలో, దిక్పాలక జయమును గూర్చి యోజించునపుడు నరకాసురుఁడు తనకును దెలియక యప్రదక్షిణ క్రమముగనే వారిపేళ్లను దడవినట్లు సోముఁడు వ్రాసె ననియు, అందువలన నరకునికి రాఁగల యపజయము సూచింపఁబడిన దనియు,

ఎట్టిన యట్లు చేయఁజాలఁ దయ్యె ననియు వారనుచున్నారు. ఈ శకునశాస్త్రజ్ఞానము నరకునికే లేనప్పు డెట్టిన కేల యుండవలయునో? ఉండినను కవిత కది యె ట్లుపకరించునో? యెఱుఁగలేకున్నాను! మఱియు,

"బలిమికోలున నవ్వ్వ దనుకొత్తినను మొగం
బెల్లఁదావైయున్న వెల్లఁదనము"

అను సీసపద్యము భావపూర్ణ మని పొగడి నేను తిక్కన యొక్క "ముదమున నెలమి" యను పద్యముతోఁ బోల్చఁగా [illegible]తములలో తిక్కనపద్యములో నున్నట్టి చదగపునడక యెట్టిపద్యమున లే దని రెంటికిని బోలిక యనుచిత మనిరి! ఇట్లే,

"సీ. దైతేయ మదవతీ ధమ్మిల్లములతోడ
విరుల నెత్తావికి వీడుకోలు,
దనుజశుద్ధాంత కాంతాకటాక్షములతోఁ
గలికికాటుకలకుఁ గానివాని,
దానవమానినీ స్తనకుంభములతోడఁ
బసపుపయ్యెదలకుఁ బాయు తెరువు,
దైత్యావరోధన దయితాధరములతో
సొబగువీడెములకుఁ జుక్కమొదవు,
చేసి, సురకుందరీకశాఖీరశాఖ
వృంత చలితాంతకుంతలవిలస దింద్ర
కులవధూటీ లలాటికా కుంకుమంబు
పదిలపఱుపఁ జక్రంబ! నీభరమ కాదె!"

అను సోమనిపద్యమున నాల్గుపాదములయందుఁ గల 'దైతేయ మదవతీ' 'దనుజశుద్ధాంతకాంతా' 'దానవమానినీ' 'దైత్యావరోధన దయితా' పదములందలి పునరుక్తిని వాసి మఱుగుపెట్టి రాక్షసకాంతలకు విరులు, కాటుక, పసపు, వీడెము మొదలగు సౌమంగల్య చిహ్నములను శ్రీవిష్ణుదర్శనము నశింపఁజేయు నని, చెప్పుటచే వారికి వైధవ్యము సూచించె నని నతిశయోక్తిలో నత్యుక్తి సంకరించిరి! ఇంతేకాక, 'పైఁ ధవదాంతఃపుర' యనుపద్యమున దేవతాస్త్రీలకు వైధవ్యము గలిగించుటఁ గూర్చి నరకుఁ డాలోచించువేళ "వెరిగినను, కరఁగినను, మాసినను, నలఁగినను, మఱలమఱల ధరించుకొను నవియు, సౌమంగల్యమునకు భంగము లేనివియు నగు తారహారములు, కాశ్మీరము, సంవ్యానకౌశేయము, ధమ్మిల్లమాల్యము అను తాత్కాలికాలంకారములమీఁదికే నరకునిదృష్టి పోవునట్లు చేసినాఁడు." అని స్తుతించిరి. రాక్షసస్త్రీల ధమ్మిల్లములనుండి తీసివైచిన వైధవ్యము గలిగించు 'విరులు' ను దేవతాస్త్రీల ధమ్మిల్లములనుండి తీసినను 'సౌమంగల్యమునకు భంగము లేని' 'మాల్యములు' ను వేఱుపదార్థములా? తారహారములు, స్తనకాశ్మీరము, ధమ్మిల్ల మాల్యములు- ఇవి సౌమంగల్యచిహ్నములు కా వేని, విరుల నెత్తావి; కాటుక పసపు, వీడియము మొదలగునవి మాత్ర మెట్లగునని? ఒక వేళ దేవలేమలను రక్కసులకును స్త్రీధర్మశాస్త్రములు వేఱువే అనుకొన్నను, పైభాగములు సోమునికవిత సమయాచారబద్ధమే కాని రసపుష్ట్యుత్కర్షమును వహించినది గా దని బోధింపవా? రసదృష్టితోఁ జూచువారికి రాక్షసవిధవ లని దేవతావిధవ లని భేదము గలదా? [illegible] బోఁగొట్టుకొని యేడ్చు దేయాఁడుది యైనను భావుకుని మనసు గరఁగింపదా? రాక్షసుల తప్పులకు వారిని సంహరించుట యుక్తమే. కాని వారిభార్యల యేడ్పునకుఁ గవి సంతసింపవచ్చునా? రావణుని జంపిన తరువాత 'మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్' అని పల్కిన యుదారహృదయుఁ డగు శ్రీరామచంద్రుని [illegible]సూత్రము తెలియదాయెనా?

ఇఁక సోముని కవనమున నిరర్థకము లగు దీర్ఘసమాసము లనేకములు గల వని నే వచింపఁగా, నెట్టినాదులఁ [illegible] గల వని వారు చూపిరి. తిక్కన వ్రాసిన యొక్క సమాసపద్యమును వెదకి యెత్తిరి. తిక్కన భారతమున నట్టి సమాసము లనేకములు వ్రాసి యుండె గాని, అవి యుద్దేశముప్రకారము '[illegible]' మొదలగు [illegible], [illegible] సోముని సమాసములకు [illegible] సమాసములకు [illegible] అర్థావ్యాప్తులలోఁ [illegible] భేదము గల దని పండితులు [illegible].

"[illegible]
[illegible]"

అను పద్యము సోముని [illegible] వ్రాసె నని వారి [illegible]. [illegible] భ్రాంతిపడిరి. [illegible] కాని [illegible] చిరి. [illegible] వైధవ్యమును గలిగించిన వారి[illegible]?

ఈ సందర్భమున నింకొక విషయము. [illegible] దూర్వాసుని పిలిపించినకథ మూలమున లేదంటిరి. 'శ్రీ [illegible]' అని సన్నిధి [illegible] పంక్తులుగా [illegible] శ్లోక ముదాహరించిరి. గోపాల[illegible] వారి [illegible], పురాణం [illegible] గారి [illegible]. కాని [illegible] 'దేవాలు' [illegible] లేదు. [illegible].

ఈ సాహిత్య [illegible], [illegible] పైని [illegible] ప్రతి [illegible]. రుచిభేద [illegible]. మఱియు వారి పూర్వ [illegible] పైలు పడలేదు గదా! నా వ్యాసమును, ఎట్టిన పద్యములలోని పదములు,

* పైపద్యపాద మున్నదున్నట్లు వ్రాసితి. 'ఉన్న'కు బదులుగా 'ఉండు' చేసినచోఁ దోషము లేదు. 'మొగమంతా కన్నుతే' యన్నట్లు క్రియలేకయే వాక్యము ముగింపఁగల్గుట పంతులుగా రెఱుఁగనిదిగాదు. ఆ దవపాఠము స్పష్టపడ లేదంటిని. [illegible] టీక వ్రాసిరి. అప్ప టికిని ఎట్టినపాఠముగా నాకుఁ దోఁపదు. ఈ సందర్భమున వారు వ్రాసిన మాటలు వారికిని నాకును యోగ్యములు గావు.

నా వ్యాసమందలి పదఖండములు మొదలగువానిని గూర్చిన తప్పైన విమర్శము వారు చేయఁదగినదియుఁ గాదు. నేను ప్రత్యుత్తర మీయఁ దగినదియునుఁ గాదు.

కృష్ణకైలాసయాత్రాసూత్రముల స్పష్టముగఁ గానవచ్చు పూర్వోత్తర విరోధమును విరోధముగాకుండఁ జేయుటకై [illegible] పుటల విమర్శనము పంతులుగారు వ్రాసిరఁట! సోమునిమీఁద వారికిఁ గల పక్షపాతమును, నామీఁద వారికిఁగల [illegible] నీ విషయముచేఁ జదువరులు గ్రహింపఁగలరు.

సోమునియందలి పక్షపాతముచే నెఱ్ఱన నీవు చాల తక్కువపఱచిరి. దీనికి విపరీత మగు పనియే నా వ్యాసమున నేను జేసితినని యంగీకరించితి గదా! అందుచే నేను పరిపుష్టమున్నట్లు పంతులుగారును పరితపింపఁగలరా? నాయఁడే దోషము. ఏలయన సెట్టిన కవితయందు లేని గౌరవ మిట్టి [illegible] కలుగుట కష్టము. సోముఁడు సింహ మనియు, సెట్టిన చిఱుపులి (పెద్దపులియుఁగాదు) యనియు వారింకను దలఁచుచున్నారు. ఐన నదె చిఱుపులికే సింగము తన వాతఁ జక్రవర్తి పదవి నియ్యవలసెను! వీరవిక్రముండగు నక్కలంటివాఁ డనియా నన్నయభట్ట వారకుని [illegible]? కాని, అతఁడు మహితాత్ముఁడగు దద్దు. డని కాదే వారి గోనిరి! ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ హీనుఁడయ్యెనా? అతనికే యాంధ్రవాఙ్మయ సామ్రాజ్యమున నధికారము లేదని తిక్కనయెఱ్ఱన లేమని సిగ్గులేక యీయధికారము నీకుఁ గైకొందురు? ఎఱ్ఱనకుఁ బిమ్మట శ్రీనాథుఁడు ప్రయత్నించెనఁట గాని, యా సింహాసనము పుత్రునతనికి లభింపలే దఁట! ఏల? [illegible]!

ఈ యాక్షేపణలు నేమి? పోనిండు. ముగింపున కొకమాట. కవిపల కైవ్రనయందలి యభిమాన మెన్నఁడును గ్రహింపదు. చిత్రకవిచే నెన్నదగినయు [illegible], వారి కైవ్రవకన్న సోముఁడు మేలుగాఁ దోఁచును. పంతులుగారు చిత్రకవితాభిమాను లని నమ్ముచున్నాను. అట్లయిన, వారియందె యొకసారెండవ లోకముకను సపరించినందుకు మతి యొక తూరి వందనము లర్పించుచుంటిని. కాని, మే మియువురము నేకాభిప్రాయులమై చేరి వాఙ్మయసేవను జేయఁగలకాలము రాఁబోల దేమో! కానిండు. భవభూతి యన పొలనున్నాఁడు.

> "యే నామ కేచి దిహ నః ప్రథయం త్యవజ్ఞాం
> జానంతి తే కిమపి, తాన్ప్రతి నైష యత్నః
> ఉత్పత్స్యతేఽస్తి మమ కోఽపి సమానధర్మా
> కాలో హ్యయం నిరవధి ర్విపులా చ పృథ్వీ."

కరవు కాలము

బాలకవి దోమా వేంకటస్వామిగుప్త గారు

సీ. పుట్టినప్పటినుండి పూర్ణభాగ్యముఁ గోటి గొలుపువారలను "జకర్లఁ జేసి
తలమీఁద రెండుకాసుల సిడా గాసుఁ జేయని దరిద్రుల మహాధనులఁ జేసి
ఏపూట కాపూట యేఁగునా? యనుఁ జింత సామాన్యులందు మించంగఁ జేసి
కూలి యొంతె యుడిన కూలివారికిఁబొట్ట నిండఁ గీత్రిని నియతిఁజేసి

గీ. మెఱఁగునట్టులఁ జేసినా వింటు. నీకు, నిప్పటికినైన మది నింతి తృప్తి కలదె?
తగదు, తగదమ్మ! కష్టాలఁ దాళఁ గలమె? కరవుకాలమ! యిఁక లెమ్ము! కదలిపొమ్ము.

సీ. బీదవారలఁ గూడు లేకుండఁ జేసి పెద్దపెట్టున నేడిపించినావు
సామాన్యులకుఁ దమ సరణిఁ దప్పఁగఁజేసి కకావికర్తుగం జెందఁ గలిపినావు
మోసమ్ము, ద్రోహమ్ము వీసమ్ము, సందులేకుండ మించంగాను గూర్చినావు
గౌరవంబుగఁ బ్రదుకఁగ నిచ్చగలవారిఁ బెను దుష్ప త్రిశ్వఁ బెట్టినావు

గీ. ఇన్ని కష్టాల నిలను జెందించినావు; ఇఁక నీచేయవలసిన దేమి కలదు?
సరిగ, నిప్పటికైనను శాంతిఁ బొంది, కరవుకాలమ! యిఁక లెమ్ము! కదలిపొమ్ము.

సీ. "త్రామేలు" పట్టాలఁ దూఁగి దొర్లిననాఁడుఁ బ్రజ లింత యారాటపడఁగ లేదు;
"అశ్వత్థ గాటు" ద్రవ్యంబుఁ దోఁచిన నాఁడుఁ బ్రజ లింత యారాటపడఁగ లేదు;
"ఎమ్డను" గుండు తా "ఫ ష్టు" మ్మనిన నాఁడుఁ బ్రజలింత యారాటపడఁగ లేదు;
"యూరోపు" నం దైన ఘోరసంగ్రామానఁ బ్రజ లింత యారాటపడఁగ లేదు;

గీ. తల్లి! యొక్క నీవే తెంచి, యెల్లజగము, నల్లకల్లోలముగఁ దల్లడిల్లఁ జేయు
టాయె, గరుణించి, మా మొఱ లాలకించి, కరవుకాలమ! యిఁక లెమ్ము! కదలిపొమ్ము.

భావగీతములు

సుధాకరుఁడు

పల్కువెలఁదికి సత్కవుల మనసు తెరువుటద్దంబు. సత్కవుల మనసునకు వారి కవితయే తళుకుటద్దంబు. సర్వకాలసర్వ స్వరూపములును కవివరుని హృదయఫలకమునఁ బ్రతిబింబించియుండును. పురాణ ప్రబంధ నాటకాదులు మొదలు, భావగీతములు చాటుధారలవఱకుఁ గల కావ్యభేదంబు లన్నింటియందు నీ గుణము స్ఫుటమై యున్నది. విరాటోద్యోగపర్వములలోఁ దిక్కన మనోవిశేష మెట్లు వికసించి యున్నదో, యట్లే శృంగార నైషధాదుల యందును శ్రీనాథుని మనోగాంభీర్యము స్పష్టముగ విలసిల్లుచున్నది. ముక్కుతిమ్మన్న పారిజాతాపహరణమున స్వభావ సౌందర్యము ఎట్లు స్పష్ట మగుచున్నదో యావిధంబుననే కళాపూర్ణోదయమున సూరనార్యుని మనోవైచిత్ర్యము తెల్ల మగుచున్నది. రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి గీతములందు సమృద్ధమగు భావసౌభాగ్యము ఎట్లు వెల్లడి యగుచున్నదో యారీతినే "ఊహాగానము" న రామకృష్ణ రావు గారి రసమహిత మగు మనస్తత్వము విదిత మగుచున్నది. కవిత యన నేల? చిత్రలేఖనము నందును, శిల్పమునందును ఈస్వభావ మీరీతినే పరిణమించి యున్నది అమరావతియందలి శిల్పములు పూర్వకాలపు టాంధ్రుల ప్రతిభావిశేషమును వేయినోళ్ల చాటుచుండుటలేదా? ఆగ్రాయందలి "తాజ్ మహాల్" మొగలాయీ శిల్పకారకుల యశేష శేముషీవైభవమునకు నిదర్శనము కాదా? వేయేల? కర్తృస్వభావము తత్కృతులయందుఁ బ్రతిబింబించి యుండు ననుట నిక్కము.

అయినను, ఈ ప్రతిబింబ మొక్కొక్కప్పుడు స్వచ్ఛమై, విస్పష్టమై తనరారుచుండును. వేరొకొక్కప్పు డంత నిర్మలముగాఁ గన్పట్టదు. అందులకుఁ గారణ మా యా కావ్యముల విషయములందలి భేదములే. నాటకముల నుదాహరణముగాఁ గొనుఁడు. అందు కవికిని పాఠకునకు గాని, కవికిని సభాసదునికిఁ గాని, సంబంధముండునా? ఉండదు. ఉండుటకును వీలుపడదు. కర్తమాటయే సంపూర్ణముగ మఱవఁజేసి నాటకమునందే హృదయము లీన మొనర్పఁ జేయుటయే మహాకవిలక్షణము. కాళిదాసాది మహాకవుల నాటకరాజములఁ జదువునప్పుడు గాని, తత్ప్రదర్శనములను చూచునప్పుడు గాని, మన కా కవివరుని హృదయాంతర్గత భావములు తెలియుచున్నవా? లేదు. శకుంతల ముద్దుపలుకులయందును కణ్వాశ్రమ దివ్య సౌభాగ్యమునందును మాత్రమే మనహృదయము లీనమై యుండును. పురాణములందు నీవిధముననే కవిస్వభావము విస్పష్టముగఁ బ్రకటమై యుండదు. పురాణమునందుఁ బ్రధానము కథ. కల్పనకు నైతము అవకాశ ముండదు. ప్రబంధములందు కొంత మేలు. కల్పనాశక్తి కవకాశ ముండును. పాత్రపోషణమునందు స్వాతంత్ర్య ముండును.

కాని, ప్రస్తుతము భావగీతములను పేరఁబరఁగు కావ్యవిశేషము నందువలె నింక నే యితర కావ్యభేదమునందును కవియొక్క భావ ప్రతిబింబము స్వచ్ఛమై, నిర్మలమై, మనోజ్ఞమై కన్పట్టదు. ఈగీతములను జదువునప్పుడు కవికిని పాఠకునకును మధ్య నంతరాయ మేదియు నుండదు. అప్పుడుఁ బోలె కవివరుఁడు నిజహృదయాంతర్గత భావసమూహమును తన గీతములయందు వెల్లడింపఁగలిగియుండును.

'భావగీతమన నేమి?' అని యడిగిన శాస్త్రయుక్తంబుగ నుత్తర మొసంగుట యశక్యము. అలంకారశాస్త్రములందు ప్రబంధనాటకాదుల లక్షణములు వర్ణింపఁబడి యున్న తెఱఁగున భావగీతముల లక్షణములను నియమింపఁజాలము. అట్లు నియమింపఁజాలమియే దాని ముఖ్యలక్షణము. కావ్యము పురాణ మైనను ప్రబంధ మైనను విషయపరిణామమునకు మేర గలదు. అందు ప్రధానము కథ తత్సంబంధములైన వర్ణనలు. కథ నైతము కొన్ని ముఖ్యమార్గములనే యనుసరించును. ఇఁక భావగీతము లన్ననో వీనికి విషయపరిణామము లేదు. ఇందు ప్రధానము భావము- రసోత్తరమైన భావము. వీనియందు భావ తరంగములకుఁ గథ యడ్డురాదు. సరసిజమునుండి వచ్చు క్రొత్తతేనియల వలె నీగీతములు నిర్మలములై యనర్గళధారలతోఁ బ్రవహించును. కావుననే వీనియందు భావనాపూర్ణమగు కవిమనోబింబము స్పష్టముగ వెల్లడియగుట సంభవించుచున్నది.

ఈ ముఖ్యలక్షణమున కనుగుణమైన భావగీతములకు ఉదాహరణములు మన పూర్వవాఙ్మయమున నెవ్వైన నున్నవేమో పరిశీలించి, అటుపైని నేను నిర్ణయించిన భావగీతముల స్వరూపమునఁ బ్రదర్శింతును. ఈనాఁడు మనము భావగీతము లని వ్యవహరించు కావ్యభేదము ప్రత్యేకస్వరూపమును బొందెననుట యసంగతము. ఈస్వరూప మితర భాషల సాంగత్యముచేతనే యేర్పడినది. అయినను మనము భావగీతములం దేలక్షణమును ముఖ్యముగ నెన్నుచున్నారమో, ఆలక్షణము కలభాగములు మనవాఙ్మయమున నచ్చటచ్చట నున్నవి.

పోతనామాత్యుని భాగవతమునందలి భక్తిరసప్రధానము లగు భాగములకును, భావగీతములకును, కొంతయో పోలిక యున్నది. అందునను రెండు స్థలములందు పోలిక మిక్కుటముగా నున్నది. అవి దశమస్కంధమునందలి మధ్యలోఁ జేర్పఁబడినవి. గోపికాగీతలు, భ్రమరగీతలు. ఈరెంటియందును భావమే ప్రధానము. భావతరంగములకుఁ గథ యడ్డురాదు. కథాసందర్భము మిళితమై యున్నను అది సాయమై వచ్చును. కవివరుని హృదయచిత్రము ప్రతిబింబించి యుండును. ఉదాహరణమునకు క్రిందిపద్యములఁ గనుఁగొనుఁడు.

శా. "భ్రమరా! దుర్జనమిత్ర! ముట్టకుము మా పాదాబ్జముల్, నాగర
ప్రమదాళీ కుచకుంకుమాంకిత లస న్మాలికా దామప్రసూ

సమరందారుణితాననుండ నగుటన్ నాథుండు మన్నించఁగా
కమము స్నేఁపుచు బౌరకాంతల శుభాగారంబులన్ నిత్యమున్.

శా. ఒకపువ్వందలి తేనెఁ ద్రావి, మధుపా! యుత్సాహివై నీవు వే
ఱొకటిం బొందెదు భంగి మమ్మధరపీయూషంబునం జెల్చి, మా
యకలంకోజ్జ్వల యౌవనంబుఁ గొని, యన్యాసక్తుఁ డయ్యెన్ విభుం
డకటా! యీతని కెట్లు దక్కె సిరి మిథ్యాకీర్తి నమ్మెం జుమీ.

శా. భృంగా! కృష్ణుఁడు మంచివాఁ డనుచు సంప్రీతిం బ్రశంసించెదీ
సంగీతంబున నేము సొక్కుదుమె? తచ్చారిత్రముల్ వింతలే?
యంగీకారము గావు మాకుఁ, బురకాంతార ప్రదేశంబులన్
సంగీతం బొనరింపు. వా రిమదు రోజ న్నీకు నిష్టార్థముల్

ఇవిగాక భావగీతములకు సరిపోలునవి మన వాఙ్మయమున శతకములు. భక్తిశృంగారరసోదంచితము లగు నీ స్వల్పకావ్యముల యందుఁ గవీశ్వరుఁడు నిజభావములను వెల్లడించును. శతకరాజములం దగ్రస్థానము నలంకరింపఁ దగిన ధూర్జటి ప్రణీతం బగు కాళహస్తీశ్వరశతకమే ఇందులకు దివ్యమయిన యుదాహరణము. రసికవతంసుఁడై రాజసభాసరోవరముల విహరించిన రాజహంస మగు నీకవి విషయసుఖములకు రోసి కాళహస్తీశ్వరునకు తన హృదయము నీ శతకమున వెళ్లబోసి కొనె నని ప్రతీతి కలదు.

శా. "సంతోషించితిఁ జాలుఁజాలు రతిరాజద్వార సౌఖ్యంబులన్
శాంతిం బొందితిఁ, జాలుఁజాలు బహు రాజద్వార సౌఖ్యంబులన్
శాంతిం బొందెదఁ జూపు బ్రహ్మపద రాజద్వారసౌఖ్యంబు ని
శ్చింతన్ శాంతుఁడ నౌదు నీకరుణచే శ్రీకాళహస్తీశ్వరా.

శా. నీరూపంబు దలంపఁగాఁ దుదమొదల్ నేఁగాన నీవైనచో
రా రా రమ్మని యంచుఁ జెప్పవు వృథారంభంబు లిం కేటికిన్
నీర న్ముంపుము పాలముంపు, మిఁక నిన్నే నమ్మినాఁడం జుమీ
శ్రీరామార్చితపాదపద్మయుగళా! శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!

శా. పాలుం బువ్వయుఁ బెట్టెదం గుడువరా! పాపన్న! రా! యన్న, లే
లే లెమ్మన్న, నరంటిపండ్లు గొని తే, లేకున్న-నే నొల్ల నం
చేలాలింపరె తల్లిదండ్రు? లపు డట్లే తెచ్చి వాత్సల్యల
క్ష్మీలీలావచనంబులం గుడుపరా? శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!

ఇఁకఁ బూర్వవాఙ్మయమున మనము గమనింపవలసినది "చాటుధార." భాగ్యవశమున నెట్లో మనకు లభించిన మహాకవులచాటువులు వారి హృదయకమలపరిమళములను వెదఁజల్లుచున్నవి. సహజపాండిత్యవిరాజితుండును, భక్తాగ్రేసరుండును, నగు పోతనామాత్యుని స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ యీపద్యమున నెట్లు చిప్పిలుచున్నదో పరికింపుడు.

ఉ. బాల రసాలసాల నవపల్లవ కోమల కావ్యకన్యకన్
కూళల కిచ్చి యప్పడుపుఁగూడు భుజించుటకన్న సత్కవుల్
హాలికు లైన నేమి? గహనాంతరసీమల కందమూలకౌ
ద్దాలికు లైన నేమి? నిజదారసుతోదర పోషణార్థమై.

ఇట్టి స్వాతంత్ర్యప్రీతితో, నిట్టి నిర్భయముతో, నిట్టి మనోదార్ఢ్యముతో, నిండియున్న యీ పద్యమును భావగీతములయం దెట్టి పూజ్యస్థానమున నుంపవలయునో చదువరులే యూహింతురు గాక! ఈ కవిసుని పద్యరత్న మింకొకటి కలదు. అందలి భావోత్కర్షమును భావోద్రేకమును సాధారణము. నాంధ్రభాషయందే గాక మఱి యే యితర భాషయందును నెక్కువోట్ల గన్పట్టదు. అట్టి కవిత లోకమున నరుదు. కావుననే పూజార్హము. మనభాషయం దట్టి రత్నముండుట మన భాగ్యము. ఎన్నిమారులు పఠించినను తనివి తీరని పద్యములు. మఱియొకమారు నుదాహరించుచున్నందులకు నన్ను చదువరులు మన్నింపఁగోరెదను.

ఉ. కాటుకకంటినీరు చనుకట్టుపయిం బడ నేల యేడ్చెదో
కైటభదైత్యమర్దనుని గాదిలికోడల! యో మదంబ! యో
హాటకగర్భురాణి! నిను నాఁకటికిం గొని పోయి యల్లక
ర్ణాట కిరాట కీచకుల కమ్మ త్రిశుద్ధిగ నమ్మ భారతీ!

ఇట్టి భావగీతములు మన వాఙ్మయమున నుంట నవీనకవివరులకు నుత్సాహకారణము. ఉదాహరణమునకై చాటుధారలనుండి మఱియొక్క పద్యముతోఁ బూర్వవాఙ్మయమునందలి భావగీతచ్ఛాయావిషయమును ముగించెదను. శ్రీనాథుఁడు సర్వజ్ఞసింగ భూపాలుని కొల్వునకుఁ బోవుదారిని సరస్వతీదేవి విగ్రహమును జూచి నుడివిన ఈ క్రింది పద్యముఁ జిత్తగింపుడు.

సీ. దీనారటంకాలఁ దీర్థ మాడించితి దక్షిణాధీశు ముత్యాలశాల
పలుకుతోడై తాంధ్రభాషామహాకావ్య నైషధగ్రంథసందర్భమునకు
పగులఁ గొట్టించి తుద్భటవివాదప్రౌఢి గౌడడిండిమభట్టు కంచుఢక్క
జంద్రశేఖరక్రియాశక్తి రాజులయొద్దఁ బాదుకొల్పితి సార్వభౌమబిరుద
మెట్టుల మెప్పించెదో నన్ను నింకమీఁద
రావుసింగమహీపాలు దీవిశాలు
నిండుకొలువున నెలకొనియుండి నీవు
సరససద్గుణ నికురంబ! శారదాంబ!

కావ్యమునకుఁ బ్రధానమైనది హృదయాహ్లాదకరమైన రసము. రసప్రతిపాదకమున కనుకూలంబైన భావము. ఈ రెంటికి నుచితము అగు భాష. ఈ మూఁటియం దెయ్యది కొఱవడినను- కావ్యము మనోజ్ఞము గానేరదు. కేవలము భాషానైపుణ్యము మాత్ర ముండిన ఫలము లేదు. రసపోషితమైనదే కావ్యము. కావ్యమునకు రసము జీవగఱ్ఱ. రసము స్థాయియై యుండిన, భావమును భాషయును దాని ననుసరించును.

రసము కావ్యపరిణామమును బట్టి వేర్వేఱు రీతుల విలసిల్లును. ఐదాశ్వాసముల ప్రబంధమువందును - నలువదిపంక్తుల భావగీతమునందును - రస మొక్కరీతిగనే వెల్లడి యగుట యసంభవము. ఉదక మొక్కటియే యైనను చిన్నపాత్రలంగా నుండునప్పటి తీరునకును, విశాలప్రదేశము నాక్రమించినప్పటి తీరునకును చాలభేద ముండుట సహజము. అట్లే రసమునకును ఆయా విషయముల ను తత్పరిపాకములను బట్టి భేద ముండును. అట్లుండుట కావ్యధర్మము.

భావగీతము సర్వసాధారణముగ నాతిదీర్ఘమై యుండును. ప్రబంధాదులతోఁ బోల్చి చూచిన నతిస్వల్పముగ నైన ముండును. ఈకారణమునఁ బైని నుడివినరీతి నిందు రసము కేంద్రీకృత మగును.

పరిమాణము స్వల్ప మగుటచేత రసోత్సేధము సిద్ధించును. హృదయాంతరజనిత మగుటచే స్వచ్ఛందమై, స్వచ్ఛంద మగుటచే బంధవిముక్తమై, బంధవిముక్త మగుటచే సుస్ఫుటమై, యుత్కట మగుటచే తీక్ష్ణమై, విశాలప్రదేశము నాక్రమింపమి నిశితమై, రసము చిప్పిలుచుండును.

రసోత్పన్నమైన భావ మెట్లుండవలయునో పాఠకు లప్పుడే యూహింపవచ్చును. రసము కేంద్రీకృత మైనప్పుడు భావైక్యము మిక్కుటముగ నుండును. రసపోషణకుఁ గాని భావము లనవసరము లగును. అనావశ్యకము అగు భావసమ్మేళనము రసోత్సేధమున కంతరాయమై రసనైర్మల్యమునకు భంగమును గల్పించి, రసాభాసమునకుఁ గారణ మగును. భావమునకును రసమునకును సంపూర్ణోత్సంగము సంభవించినప్పుడే భావగీతము హృదయోత్సవకరమై యుండును. ఆధునికకవివరుల గీతములనుండి రీతి కొక దాని నుదాహరించుచున్నాను.

కాపుపాట

ఉ. ప్రేయసి! లేచిరమ్ము, చివురించిన మావులక్రింద శీతల
చ్ఛాయలలోన యౌవన వసంతశుభోదయమయ్యె; నవ్యమన్
చేయికిఁ జేయిఁ జేర్చి, పెరచింతనలన్ మఱపించు రాగముల్
దీయుచు, వాసనల్ బరిమళించెడు చోటులయందు బోవఁగన్

ఉ. వ్రాలినసంజల న్మఱలివచ్చెడు గోవులఁ బాలు తీయఁగా
దోలెడుదాక, త్రాడులను దుత్తలు నావలఁబెట్టి సిగ్గుఱన్
సోలెడు చిన్నదాన! యెటుచూచిన నెవ్వరు లేనిచోటను
య్యాలల నెక్కి యూఁగ మనసయ్యెడు నీవును నేను వేడుకన్.

ఉ. పాడుట కొప్ప వేని, పడవ ల్నడిపించెడు యేటిత్రోవలే
చూడఁగవద్దు లేఁతమనసుల్ తడిసేసెడు చెట్లచాటునన్
గూడిన మేను లాను కొన కొమ్మల కారులువోలె నొక్క మా
టాడకఁ గూరుచుంద మనువైన పొలమ్ముల గట్టునీడలన్.

[అ. రామకృష్ణారావు]

పరిమాణము స్వల్ప మగుటంజేసియు, రసము కేంద్రీకృత మగుటంజేసియు, భావైక్యమునిశితమై యుంటఁజేసియు, భావగీతములు చిత్రలేఖనా సారూప్యమును కొంతవఱకు చెందియున్నవి. ఈ పోలిక ప్రకృతి సౌభాగ్యవర్ణనలందును, స్థాయీభావ విలాసాది వర్ణనలందును, నతిమనోహరముగఁ గన్పట్టుచుండును. చిత్రకారుఁ డెట్లు తన భావనాశక్తి నంతయు వినియోగించి ఏదే నొక్క విషయమును చిత్రించునో, అట్లే కవివరుఁడును భావగీతమున నొక్కరసమును మహిత మగు భావసమూహముతో ప్రతిపాదించును. చిత్రకారుఁ డెట్లు బలుతెరంగుల రంగుల నాయా స్థానముల నుపయోగించి చిత్రసౌందర్యమునకు భంగమును గల్పింపఁడో, అట్లే కవిశేఖరుఁడును భావగీతమున వివిధభావములను రసపోషణార్థము వినియోగించును.

ఉదాహరణార్థము రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారి "ఎవరు" అను గీతరాజమునుండి ఒక రెండు గీతములు:—

గీ. ఆరుచున్న కలంకారి చీరచెఱఁగు
లనఁగ నాశాముఖంబుల నందగించె
భాద్రపద నీలనీరద పంక్తు లపుడు
వ్రాలుచుండె నభోమణి వాఁడు కళల
తామ్రపర్ణీప్రవాహంబు దరులు దాటి
పఱదఁ బెట్టినయట్లు చూపట్టి, సంధ్య
నిండుకొన్న సంధ్యారామణీయకంబు
పొంగిపొరలు స్రవంతీ తరంగ శోభ
రెండొరుల ముద్దులాడుచు నుల్లసిల్లె
లసదపూర్వ ప్రణయలగ్న లాలనమున.
ఇంతలోన రక్తిమ కృశియించి పోయె.
చీకటి జడల్ ముడుల్ విచ్చి చిందులాడె.

రసమును గుఱించియు, రసోత్పన్నమైన భావమును గుఱించియుఁ జాలించి, ఇఁక భాషావిషయమును కొంతవ్రాసి విరమించెద. ఉచితమైన భాష రసపోషణమున కెంతయావశ్యకమో మఱల చెప్ప నక్కఱలేదు. రసము హృదయ జనితము. దాని నితరులకు సంపూర్ణ సౌభాగ్యమునఁ దెలుపుటకు భాషయే సాధనము.

భాష రసమును భావమును అనుసరించి యుండవలెను. ఔచిత్యము లేనప్పుడు భాషయెంత నిర్దుష్టముగ నుండినను ఫలము లేదు. లక్షణానుసారముగ రచింపఁబడిన ప్రబంధముల భాషాశైలియును శయ్యయును స్వచ్ఛందము లగు భావగీతములకుఁ బనికిరావు. దీర్ఘసమాసములును, కఠినము లైన యన్వయములును హృదయాంతర జనిత మగు కవితా ప్రవాహమున కడ్డువచ్చును. పదలాలిత్యము భావగీతమునకుఁ బ్రధానగుణము. భావగీతములు గీతములను మాట మఱువ కూడదు. ఆచారములోనుండు శార్దూలమత్తేభాదివృత్త స్వరూపములే కాక వేరుస్వరూపములను సైతము ప్రస్తుతకాలమున వాడుచున్నారు. నూతన మార్గమున రచింపఁబడిన లలితము లగు గీతములు కొన్ని "ఊహాగానము"నఁ గన్పట్టుచున్నవి. శ్రావ్య మైనప్పుడు స్వరూప మెద్దియైన నేమి?

పూజాతిసాంద్ర కర్పూరమ్ములందు
ప్రాజ్ఞదీ పాధోలవమ్ముల యందు
మడుగు సన్నిపాట -
పాడుచు వెన్నెల తేట-
కలవు తిక్కన పల్కు తెలుఁగు పల్కులకు.

ఆంధ్రభాషామణి యిట్టి సుందరమైన యలంకారము నూతన మని పారవైచునా?

నిమ్మరాజు వేంకటాద్రి కవి

కొణిదెన బాలకృష్ణయ్య గారు

వేంకటాద్రి కవికి గుంటూరు మండలమునందలి నర్సారావుపేట తాలూకాలోని యనమదల గ్రామము నివాసస్థలము. ఈయన వేంకటకృష్ణమంత్రికిని తిరుమలాంబకును పౌత్రుఁడు. ఇతని తండ్రి వేంకటరమణప్ప. తల్లి పుల్లమాంబ. విద్యాగురువు ఇనగంటి వేంకటజోగి. శ్రీవత్ససగోత్రము. ఆఱువేల నియోగి. ఈతని యిష్టదైవము వేణుగోపాలమూర్తి. ఈగోపాలుని యనుజ్ఞవలనఁ దాను "కైవల్యకందరామాయణమును" రచించినటు లిక్కవి తన గ్రంథమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ రామాయణము భారత మంత గొప్ప గ్రంథమై యున్నది.

వేంకటాద్రి కవియొక్క స్వీయసంతతివారు నశించిరి. కాని యాతని జ్ఞాతులు యనమదలగ్రామమునఁ బెక్కు రున్నారు. వారు చెప్పుచున్న వంశక్రమము ననుసరించి చూడ నిక్కవి పదునెనిమిదవ శతాబ్దిమధ్యమున, ననఁగా క్రీ. శ. 1740—1760 ప్రాంతమున జీవించి యుండినట్లును, కొంచె మించుమించుగ నా కాలముననే "కైవల్య కందరామాయణము" రచింపఁబడినట్లును తోఁచుచున్నది. కవి తన గ్రంథమునఁ దన సమకాలికు లగు కవులను గాని తక్కుంగల సనాతనాధునాతన కవీశ్వరులఁ గాని పేర్కొనక, గీర్వాణరామాయణ కృతికర్త యగు వాల్మీకినిఁ బ్రార్థించి, యవ్వల నాంధ్రమున రామాయణముల రచియించిన భాస్కరాదులను మాత్ర మీక్రిందిపద్యములలో నుదాహరించియున్నాఁడు.

కం. ఘన మాదికావ్య మీవలఁ
దెనుఁగున భాస్కరుఁడు జెప్పెఁ; దేటగ జగతిన్
అనువొంద రంగనాథుం
డను నాదికవీంద్రు లెల్ల నధికత రామా.

కం. పరిపరివిధముల రఘుపతి
చరితంబులు జెప్పి రట్టి చతురులలోనన్
పరమదయాకర! యుమ్మ
ద్వరకవి నే వేంకటాద్రి వనరుగ రామా.

ఈతఁడు శ్రీరామభక్తిధురంధరుఁడై "కైవల్యకందరామాయణ" మను నొకగ్రంథమును మాత్రమే రచించినటుల నాతని బంధుగులు చెప్పుచున్నారు. వారియొద్ద నా రామాయణపు ప్రతి (ప్రతిక) యొక్కటి తాటియాకులపై వ్రాయఁబడియున్నది. మాతృక యేమయ్యెనో యిప్పటివారు చెప్పఁజాలకున్నారు. ఈ తాళిదళసంపుటములను నిమ్మరాజు వేంకటదాసు (పెద్దవెంకయ్య) గారు మిగుల శ్రద్ధగాఁ గాపాడుచుఁ బఠించుచున్నారు. కొలఁది కాలముక్రిందట నీరామాయణపద్యములను వీధిబడులలోని విద్యార్థులకు, అవటి గ్రామములలోని యుపాధ్యాయులు బోధించుచుండినట్లు, కొందఱు వృద్ధు లిప్పుడును జెప్పుచున్నారు. ప్రకృతము మన కలపడిన తాళిదళసంపుటము గ్రంథకర్తమనుమఁడును కీర్తిశేషుఁడును నగు నిమ్మరాజు అప్పయ్య స్వహస్తమున లిఖించినటులఁ దదంతమున వ్రాయఁబడి యున్నది.

ఈ రామాయణమున నాఱు కాండములును, ఎనిమిది యాశ్వాసములు గల యుత్తరకాండమును నున్నవి. అన్నియుఁ గందపద్యములు. ఉత్తరకాండముతోఁ గలిసి యిందలి పద్యసంఖ్య 11051. ప్రతిపద్యమునకును చివర "రామా" యను మకుటము చేర్పఁబడినది. కవి యన్నియుఁ గందపద్యములుగ వ్రాసిన తనసామర్థ్యమును గ్రంథాంతమున నిట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

కం. కందమునకు ఘనుఁ డందురు
మందవరము చౌడకవిని, గురిగా నన్నున్
అందముగ వేంకటాద్రియు
కందములకు ఘనుఁడె యండ్రు కవు లిల రామా.

ఈ పద్యము చౌడప్పపద్యమున కనుకరణమే గాని యన్యము గాదు. చౌడప్పకందములకుఁ గల సరళత వేంకటాద్రికవి కందములలో నొక్కదానియందును గన్పట్టదు. గ్రంథ మంతయు రంగనాథరామాయణము ననుసరించి వ్రాయఁబడినట్టు లందందుఁగల కథలపట్టులు చెప్పకయే చెప్పుచున్నవి. ఇందు చ్యుతసంస్కార ఛందోవ్యాకరణాదికము లగు దోషములు లెక్కలేనన్ని యున్నవి. కొన్ని ప్రక్షిప్తములును లేకపోలేదు. గాని యన్నియు నట్టివే యన నవకాశము లేని ప్రమాదములు పెక్కులు గన్పట్టుచున్నవి.

వేంకటాద్రికవికి సంస్కృతభాషాపరిచయ మంతగ లేనట్టు లాతని రామాయణమువలన మనము దెలిసికొనవచ్చును. ఇప్పటి గ్రామ్యభాషాపోషకు లగు నూతనసంస్కర్తల ప్రయోగములకుఁ దగు నిదర్శనము లిం దనేకములుగ నున్నవి. కవిత్వ మంత సరసమైనదిగ నుండలేదు. కాని తనకుఁ గలిగిన భాషాపరిచయము నూరక వ్యర్థము చేసికొనక భాషాభిమానముననో, భక్తిపారవశ్యముననో, యింత పెద్దగ్రంథమును రచించిన వేంకటాద్రికవియొక్క సమర్థతయును ఓపికయును దలంచినపుడు మాత్రము మనకు అమ్మహాత్ముని కవితను గౌరవింపకఁ దప్పదు. మఱియు "రామకథ" గావున రంధ్రాన్వేషణమునకుఁ బనిలేదు. రామభక్తుఁ డగు నిక్కవి తన గ్రంథమున నీక్రిందివిధమున గద్యమును వ్రాసియున్నాఁడు:- "గద్యము : ఇది మహర్షియు వాల్మీకిమునార్షివలన సంస్కృతవిరచితం బైన శ్రీమద్రామాయణ మహాకావ్యం బాంధ్రభాషగా శ్రీ తిరుమల వేంకటాచలపతి కరుణాకటాక్ష సంలబ్ధకవి నిమ్మరాజు వంశపయఃపారావా

రాకాసుధాకర వేంకటరమణప్పనందన వేంకటాద్రినామధేయ ప్రణీతంబైన కైవల్య కందరామాయణంబునకు కృతికర్తయైన వైకుంఠపతి శ్రీమన్నారాయణమూర్తి కర్పణంబుగా నొనర్చిన యుద్ధకాండము సంపూర్ణము."

ఇంక నీ కందరామాయణము నందలి పద్యముల గొన్నింటి శైలికై ఈ క్రిందఁ బొందుపఱచెదను.

బాలకాండము.

కం. "అందము గలిగిన మేడల
చందము దినమణికతంబు చాగ్సన వెలయున్
అందలిచిత్రం బెంచగ
కందర్పునియన్న కలవి గాదుగ రామ."

అయోధ్యాకాండము.

కం. తన నగరుఁ జేరవచ్చుట
విని, సీతాదేవి తాను వెలదులతోడన్
వినయత వెడరగ వచ్చియుఁ
దనపతి నటుఁ జారజూచి తలపుచు రామా.

ఆరణ్యకాండము.

కం. నిను, నాతమ్ముని, నిద్దఱ
పనివడి నే విడుతుగాని పలికిన ప్రతినన్
విను, విడువక నే జరిపెద
నను పతిపఱుకులకు నులికి యువనిజరామా.

కిష్కింధకాండము.

కం. కన సుకృతికి నిటు దగు నా?
జనకజతోఁ గూడ బుద్ధి-జనియెనొ నీకున్
ఘనవిరహాగ్నినిఁ గ్రాగితి
నిను ననఁగానేమి ఫల మి కియ్యెడ రామా.

సుందరకాండము.

కం. అనయముఁ గొండల దిరుగుచు
నిడుమలఁబడి యున్నయట్టి హీనుని పొంగున్
విడువక గోరగ నేటికి?
పడతీ! నను గోరతేని భాగ్యము రామా.

యుద్ధకాండము.

కం. ఇనకులమున నుదయించిన
ఘనుఁ డే శ్రీరామమూర్తి కారణపురుషుం
డని యెంత జెప్పినను మతి
విన నేరవు. పాప మేమొ? విను మిట రామా.

ఉత్తరకాండము.

కం. తనబల మెదిరిబలంబును
గననేరక యెవ్వఁ డయిన గలిసినయేనిన్
విను మతఁడు జయముఁ జెందం
డని పలుకుదు రార్య లెపుడు నరసిని రామా.

ఎట్టిది కవిత్వము?

హానుమంతవఝుల జగన్నాథశర్మ గారు

చం. సరసులు మెచ్చునట్లు పదసౌష్ఠవమున్, విపులార్థయుక్తియున్
గురుతరభావగుంఫనము, కోమలమౌ రసపోషణంబు, సుం
దరవరవర్ణనాదు లుచితంబుగ గూర్చి రచించినట్టి దే
సరసకవిత్వ మంచు బుధసంతతు లెల్ల గ్రహించు నెప్పుడున్.

చం. అతికఠినంబు గాక, మఱి యంత సుబోధము గాక, మాధ్యమా
చతురను బోలి యల్లిన పసం దని మెత్తురు గాని భ్రాంతిలో
యతిగణప్రాసము ల్మిగుల యత్నము జేసియు చాటుమాటలన్
వెతకి యిమిడ్చి యల్లిన కవిత్వము మెత్తురె, పండితోత్తముల్.

తే. గీ. ఎచట నేరీతి వలయునో యెఱిగి పాత్ర, గతుల నతికెడి నాటకకర్త పోలె,
సత్కవియు కావ్యములయందు సరస మైన, భావముల గూర్పఁ బండితు ల్బళి యటండ్రు.

మార్పు

విద్వాన్, గ. సోమన్న గారు, ఎం. ఏ; ఎల్. టి

సంఘ నియమములు-భాషలు-పాలనపద్ధతులు మున్నగున వేవియు శాశ్వతముగ నేకరూపముగ నుండవు. అన్నిటిలో నానాటికి మార్పు గలుగుచునే యుండును. నిజమునకు మార్పు లేకుండుట మృతావస్థను సూచించును.

మార్పు కాలానుగుణముగఁ గలుగుచుండును. క్రొత్త సందర్భము లేర్పడినప్పుడు ప్రాత నియామకములు మాఱక తప్పవు. మార్పు వల దనువారు వారి యభీష్టమును చిరకాలము కొనసాగించుకొనఁ జాలరు. వివేకముగలవారు, బాధించు మార్పులను మాని యభివృద్ధి కారణము లగు మార్పులను గ్రహింతురు. ఇప్పటికాలము ననుసరించి మన సాంఘిక సాంప్రదాయములు మాఱుచునే యున్నవి. బ్రాహ్మణులు వేదపాఠ నిత్యాగ్నిహోత్రములు మాని, రాజకీయోద్యోగములు మున్నగు వ్యాపారములయందుఁ బ్రవర్తించు చున్నారు గద! సముద్రయానము సమ్మత మగుచుండ లేదా? ఆఁడువారికిఁ గూడ విద్య యబ్బుచుండుట మన మెల్లెడలఁ గనుచుండువిషయమే ఇఁకముం దవసరములగు మార్పులు పెక్కులు గలవు. బాలురకును బాలికలకును యుక్తవయస్సునందు వివాహములు చేయుట, స్త్రీలకుఁగూడ వైద్య వృత్తి యుపాధ్యాయ వృత్తి మున్నగునవి కల్పించుట, కన్యావిక్రయము, వృద్ధులకు బాలికలనుఁ గట్టు దురాచారమును మాన్పుట, పిన్న వయసున వైధవ్యముఁ గనినవారి కష్టముల నెంచి తగిన యుపచారమున కవకాశ మొసఁగుట దృఢగాత్రులను బిచ్చ మెత్తకుండఁ జేయుట, ఇట్టి సంస్కరణములు మన కత్యవసరములు. పంచముల దురవస్థ చెప్ప నలవి గాదు. ఏ పంచముని యింట నైనను మూఁడుపూటలకుఁ జాలిన బత్తె ముండదు. పూర్ణయౌవనము వచ్చిన స్త్రీకైన నిండుగుడ్డ యుండదు. నివసించుతావు సర్వవిధముల నేహ్యముగ నుండును. త్రాగుటకు నీరు దుర్లభమై యుండును. ఈ పంచములు చేయు దేహకష్టమునకు మితి లేదు. మగవాండ్రు ఆఁడువాండ్రు పిల్లలు వృద్ధులును నిరంతరము కూలిపనులలోఁ దిరుగుచుందురు. కాని, వారికిఁ గడుపునిండఁ గూడు దొరకదు. పైఁగ, వారి నితరవర్ణములవారు మిక్కిలి నిరాదరణము సేయుదురు. హిందూసంఘము పంచములయెడల గావించు పాతకము వెంటనే యంత మొందవలయును. పంచములను వేఱు మతములలోనికిఁ ద్రిప్పు నుద్యమములు ప్రబలముగఁ గాన్పించుచున్నవి. పంచములను వేఱు మతములలోనికిఁ బోనిచ్చుట సంఘబలమును తగ్గించుటయే! దూరదృష్టి గలవారు, దీనిని గ్రహించి, తగిన ప్రతిక్రియఁ జేయనగును. ఈ చిన్న వ్యాసమునందుఁ బైనిఁ దెలుపఁబడిన విషయములను విపులముగఁ జర్చించుటకు వీలు పడదు. కాలోచితము లగు విపర్యాసములకు నెడ మీయనిచోఁ దప్పక కీడు మూడు నని యెఱుఁగవలయును. పరిపాలన ప్రకారము కూడ స్థిరరూపము నొందియుండ లేదు. ఇదియునుఁ గాలానుగుణముగ మాఱుచుండవలయును. లేనిచోఁ గల్లోలములు గలుగును. రాజకీయ విధానము లెంత త్వరగ మాఱుచున్నవో మన మిప్పుడు చూచుచున్నారము. నిరంతరము ఏవో క్రొత్త యేర్పాటులు పుట్టుచున్నవి. దేశమునందు జ్ఞానచైతన్యము వృద్ధియగుచున్నది. ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధిఁ బడయక దేశము శాంతినిఁ బొందదు. స్వార్థపరులు ప్రతిఘటించినను, దురాశాబద్ధు లెదిరించినను, పరిపాలనప్రక్రియ ప్రజానుకూలముగ మాఱక తప్పదు. వర్షానంతరము భూమిపై సస్యోత్పత్తి యగునటుల, జ్ఞానోదయము అయినతోడనే నూతనావిర్భావము లుదయించును. ఇట్టివానికి సహజవికాసము కలుగఁజేయుటయే నీతియును బ్రాజ్ఞతయును.

ఇఁక భాషావిషయమును కొంత విచారింతము. ఏభాషయు నెల్లకాలము నొక్కరూపముఁ గలిగియుండదు. సంస్కృతము, ఇంగ్లీషు, లాటిను, మున్నగు భాషల చరిత్రలఁ జూచిన నీ విషయము తెలియవచ్చును. ఇప్పటి సంస్కృతభాష వృద్ధిక్షయములు లేక నిలిచిపోయినది. గనుకనే దీనిని మృతభాషయని వాడుచున్నారు. వ్యవహారములో లేని భాషకు, జీవము లేదని చెప్పవచ్చును.

మన తెలుఁగుభాష సజీవమైనది. గనుక దీనియందుఁ గాలానుసారముగ మార్పు లేర్పడుచున్నవి. ఇట్టి మార్పు లుండఁగూడ దనుట యనుచితము. తెలుఁగు భాష బహుముఖముల విస్తరించుచున్నది. వార్తాపత్రికలు, నాటకములు, నవలలు మున్నగున, వెన్నియో క్రొత్త క్రొత్త రచనము లుదయించుచున్నవి, రచన శైలి మాఱుచున్నది. వచనకావ్యములు మెండుగఁ బుట్టుచున్నవి.

మనభాషకుఁ బెక్కు నూతనవికాసములు రావలసియున్నవి. పాశ్చాత్యుల యుత్తమగ్రంథము లన్నియుఁ దెలుఁగులోనికిఁ బరివర్తితములు కావలయును. కేవల సాహిత్యగ్రంథములే కాను. వైద్యము, జ్యోతిషము, ప్రకృతిశాస్త్రములు, గణితము, చరిత్రము వాణిజ్యము వివిధపరిశ్రమలు మున్నగు నూర్లకొలఁది విషయములను బోధించు గ్రంథములు మన భాషలో లేవు. ఈ లోప మున్నంతవఱకు మనభాష ప్రథమదశయందే యుండక తప్పదు.

ఇట్టి గ్రంథములు బయలువెడలుటకుఁ గొన్ని యభ్యంతరములు గలవు. ఉన్నతపాఠశాలలలో నీవిద్యలు తెలుఁగుభాషలో నేర్పఁబడకుండుట మొదటి యభ్యంతరము. పాఠకు లుండినఁ గాని పుస్తకములు పుట్టవు. ఈకాలమునందు ఇంగ్లీషు రానివారికి పాశ్చాత్యుల శస్త్రవైద్యము వంతెనలు కట్టుట, గడియారములు చేయుట ఖనిజములనుండి లోహములను తీయుట విమానములు స్టీమర్లను గట్టుట, మున్నగు విషయము లేవియును తెలియరావు. ఇట్టి వాఙ్మయము తెలుఁగున నుండినఁ గాని తెలుఁ గొక గొప్పభాషగ గణింపఁబడదు. ఉన్నతవిద్యాలయములలోఁ దెలుఁగుననే యన్ని విషయములను బోధించుటయు, రాజకీయ వ్యవహారములు తెలుఁగుభాషలో జరుపుటయుఁ దెలుఁగుయొక్క యభివృద్ధికిఁ ముఖ్యమార్గములు.

పై సంస్కరణముల నొనర్చినతోడనే భాషకుఁ గల కొన్ని యనవసర నియమములు తొలఁగిపోవును. వ్యవహారభాషలో శకటరేఫము అర్ధానుస్వారము క్లిష్ట సంధులు మున్నగునవి తమంతటఁ దామే తొలఁగిపోవును. ఇట్టి వానినిఁ బాటించు పండితబృందములు భాషయందుఁ బ్రకృతిశాస్త్రములును ఉత్తగ్రంథములును ఉత్పత్తిగాకుండ నభ్యంతరముఁ గలుగఁజేయుచున్నా రనుట యవివేకము. ఈలోపమునకుఁ గారణము వేఱుగ నున్నది. పండితుల ననవలసిన పనిలేదు. పైలోపములను దీర్చుటయే ప్రజ్ఞ గాని ప్రల్లదము లాడుట ప్రజ్ఞ గాదు.

మార్పులేకుండు సంవిధాన ముండదు. ప్రయోజనకరము లగు మార్పులను గ్రహించుట వివేకము. దేశకాలవిపర్యాసముల నెఱుఁగక, మార్పు వల దనువారు దేశాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడరు.

ఉపాధ్యాయత్వ గౌరవ పరిరక్షణము

కాయాసము వేంకటశివుఁడు గారు, ఎమ్. ఏ., ఎల్. టి.

లోకములో సామాన్యముగా నెవ్వనికైనను తా ననుభవించు కష్టములు, తాను మోయు భారములు మాత్రమే తోఁచును గాని తాను బడయుచున్న సౌఖ్యగౌరవము లంత స్ఫుటములుగ నగపడుట లేదు. ఉపాధ్యాయులకును వారియెడల సహానుభవము గలవారికిని, సాధారణముగ వారు లోనగు నిక్కట్టులే గోచరించును. గాని, వారు "పాలకొఱకు తాయి మోయు"చుండు సంగతి విదితము గాకున్నది. జననీజనకుల ఋణమును మనుజుఁ డీ జన్మమునఁ దీర్చుకొనలేఁ డని మన దేశీయులు తలంతురు. గురువు ఋణమును నంతకుఁ దీసిపోవునది కాదు. ఐహికాముష్మిక సుఖము లొనగూర్పఁ దగిన జ్ఞానము ప్రప్రథమమున మనకు లభింపఁజేయ నుద్యమించిన గురువర్యునకు మన మేపాటి దక్షిణల నీయఁగలము? ఏ యుపకృతులను జేయఁగలము? విద్యాబోధమునకును దదితర వ్యాపారములకును చాల వ్యత్యాసము గలదు. జ్ఞానప్రబోధనము, 'వృత్తులలో నుత్కృష్టమును-బేరములలో నికృష్టము' నని యాంగ్లేయుల మతము. ఐనను నిజ మారసినచో, నిది కేవలము వృత్తి యని చెప్పఁ దగినది గాదు. జీవనోపాధిని సంపాదించుకొనుట కుపకరించునది వృత్తి. నిజమునకు జ్ఞానబోధన మటువంటిది గాదు. ఇది కేవలము పారమార్థిక చింతవలననే పూనవలసిన మహాకార్యము. ధనార్జనము చేయు నుపాధ్యాయులను దూషించుచు, సోక్రటీసు, వారిని విద్యావిక్రేతలని నిందించెను. ప్రాచీనకాలమున మన దేశమునను గురువు శిష్యుల వలనఁ బ్రతిఫల మేమియు నపేక్షింపక, మీఁదు మిక్కిలి వారికే తాను భోజనాది సౌకర్యములను సమకూర్చి, విద్యాపరిపూర్తియైనపిమ్మట వారు శక్తికొలఁదిని మనఃపూర్వకముగను నొసగిన దక్షిణలను స్వీకరించెడివాఁడు. వారి సంతతివార మగు మనమును జ్ఞానవిక్రేతల మను నపయశస్సును ఒడిఁగట్టికొనకుందుము గాక! ప్రాచీనకాలమునందువలె గురుశిష్యుల పరిపోషణమునకు వలయు మంచి వసతులు ప్రస్తుతకాలమునఁ బొడకట్టని లోపముచేత, గురువుల మగు మన మిపుడు ధనమును గ్రహింపవలసి వచ్చుచున్నది. కాని, నిమిత్తమాత్రముగను, ఆపద్ధర్మముగను, ప్రస్తుత మేర్పడిన యీ ధనస్వీకారమును పరమావధిగ నెంచి, మనము పూనిన కార్యముయొక్క పవిత్రతను మఱచిపోవుచున్నాము. శ్రీరామానుజాచార్యులవారి జీవితమునుండి మన మొక సందేశమును గ్రహింపవలయును. మోక్షమార్గ ప్రబోధనమే ముఖ్యకర్తవ్యముగఁ జేకొని జీవయాత్రను గడపు నా మహనీయునికి, ఒకనాఁడు తమ యింటికి భిక్షకేతెంచు సమయమున గృహస్థులు కొందఱు పిడికెట బియ్యముతోఁ బంగరునాణెములను గలిపి వేయుచువచ్చిరఁట. కాని యాపుణ్యపురుషుఁడు దానిని గనిపెట్టి, "పచ్చపురుగు లున్నవే!" యని యా నాణెములను స్పృశింపనైన నొల్లక, ఒక పుడకతోఁ నేర్చి, వానిని వారి యిండ్లకడనే దిగవిడుచుచుండునఁట! "సువర్ణము నాసత్తోఁ దిలకించు కన్నులు గలవానికి విజ్ఞాన ప్రబోధన కార్యదీక్ష వహించుట కధికారము లే" దని గుర్తెఱిఁగి మనమును దగినట్టుగ మనస్సును దిట్టపఱచుకొందుము గాక!

మోక్షమార్గప్రదర్శకుఁ డగు నాచార్యునివలెను - హృదయము నానందసాగరమున నోలలాడింపఁజాలు కవిపుంగవునిరీతిని - విద్యాప్రబోధకుఁడు ఫలాపేక్ష లేక, తృప్తియు హృదయపవిత్రతయుఁ గలిగి, నియతమగు కార్యమును నిర్వహించుటకుఁ దొడంగవలయును

తాను రచించిన మహాభాగవత కావ్యమును గృతి నందుకొన నువ్విళ్ళూరుచు, లెక్కింప నశక్యము లగు ధనరాసులు తన కీయ సమకట్టిన రాజాధిరాజులకు తానీయక, మన దేశీయుఁడగు పోతనమహాకవి శ్రీహరికే దానిని సమర్పించెను. దరిద్రదశలో నున్నను తాను రచించిన యుద్గ్రంథమును పొట్టకూటికై యేరాజునకో అంకితము చేసినచో-మరణానంతరమునఁ దాను గాలుచే సమ్మెటవ్రేటులఁ బడుదు నని యతఁడు వెఱఁగందెను! కవితామతల్లిక కన్యకారూపమును దాల్చి నీచులకుఁ దన్ను నాఁడు విక్రయించునేమో? యని భీతిల్లి, యెదుట నిలిచినపు డాకవివర్యుఁడు చెప్పిన పద్యములు దేశమం దన్నిదిశలను వ్యాపించి యున్నవి.

ఉ. బాల రసాల సాల నవపల్లవ కోమల కావ్యకన్యకన్
కూళల కిచ్చి యప్పడుపుఁగూడు భుజించుటకంటె సత్కవుల్
హాలికు లైన నేమి? గహనాంతరసీమలఁ గందమూలకౌ
ద్దాలికు లైన నేమి? నిజదారసుతోదర పోషణార్థమై.

ఉ. కాటుకకంటినీరు చనుకట్టుపయిం బడ నేల యేడ్చెదో
కైటభదైత్యమర్దనుని గాదిలికోడల! యో మదంబ! యో
హాటక గర్భురాణి! నిను నాఁకటికిం గొని పోయి, యల్ల క
ర్ణాట కిరాట కీచకుల కమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ.

ఆఁకలిచే నల్లాడుచుండియును, ఈ కవివర్యుఁడు కావ్యకన్యకను నీచులకు విక్రయింపక, ఈశ్వర సమర్పణము గావించెను. ఆరీతిగనే మనమును విద్యాకన్యకను గడుపుకూటికై విక్రయింపకుందుము గాక! మానవ సేవకై - ఈశ్వర ప్రీతికై - సమర్పింపవలసిన యీపవిత్రమగు విద్యను క్షుద్ర మగువస్తు సంపాదనకు వినియోగింపకుందుము గాక!

ఈ తీయనిపల్కుల చొప్పున నడుచుకొన నీ పాపపులోకమున సాధ్యమా? యని యెవరైన నడుగ వచ్చును. సాధ్య మనియే నాతలఁపు. కానిచో నెటులైనను సాధింపవలయును. ప్రస్తుతపువ్యావహారిక ధర్మముల ననుసరించి భుక్తికై యుపాధ్యాయుఁడు ధనమును గైకొనవలసి వచ్చుచున్నది. కాని, ధనకాంక్షచే నిరతము పీడింపఁబడువాని హృదయమునుండి ప్రబోధన శక్తి నానాటఁ దొలఁగిపోవును. సొమ్ముమీఁదనే కన్నువేసియుండు దేశికుని యాత్మ శిష్యమోహము నాకర్షించి హృదయరంజకముగ విద్యనేర్పగల శక్తిని గోలుపోవును. ఉత్కృష్టనికృష్టపదార్థములచే నేకసమయమున నాత్మ యాకర్షింపఁబడనేరదు. ఉత్తమవిద్యాబోధకునియందు గనఁబడెడి తృప్తి - హృదయనైర్మల్యము- పవిత్రప్రేమ- మొదలుగాఁగల గుణసంపద పట్టి బేరగానియందుఁ బొడగట్టునా? ఇతర వృత్తులలోఁ జేరవలసినవారును, ఉపాధ్యాయవృత్తికి బనికిరానివారును, పలువు రిపుడు బోధకు లగుచున్నారు. వీరిలోఁగొందఱు ధనార్జనమునకు సహాయభూత మగునే వర్తకమునందో ప్రవేశింపక, కాలకర్మలోపము చేతనుపాధ్యాయులై, మేక వన్నె పులులుగ మెలఁగి, బోధకలోకమున కవమానమును తెచ్చుచున్నారు. వీరికి "చిత్తము శివునియందును భక్తి చెప్పులమీఁదను." ఉపాధ్యాయబృందమునకు వీ రంత శ్శత్రువు లని చెప్పవచ్చును. ఇట్టి యుపాధ్యాయాభాసుల సహవాసమువలన తక్కిన వారికి గూడ నప యశస్సు ఆపాదిల్లుచున్నది. తనశిష్యుల కిట్లొకానొకతరి జీససుబోధించెను:-"ఇరువురు స్వాములకు మీరు దాస్యము చేయనేరరు. ధనదైవములను మీరు ఏకసమయమునను భజింపలేరు." అని. ఆవిధమున ధనకాంక్షాదులు హృదయసీమ నావరించినచో నట్టి విద్యాబోధకుఁడు జ్ఞానప్రబోధనరూప మగు పవిత్రకార్యమును సాధింప సమర్థుఁడు గాఁడు.

నే నిట్లనుటవలన అధికారులు - ఉపాధ్యాయుని దరిద్రదశ తొలంగునట్టి ప్రయత్నములు చేయవలదనుచున్నానని కాదు. విద్యాబోధక మహాకార్యమును నెరవేర్పఁబూనునుపాధ్యాయులకు సంసారయాత్ర యవ్యాహతముగ జరగు వసతులను రాజును ఆరాష్ట్రికులును ఏర్పఱుపవలయును. అట్లు చేయ రేని, ఉపాధ్యాయుఁడు తగు జీవనోపాధి లేక తన పనులను సరిగ నిర్వర్తింపలేకపోవును. సంతత దరిద్రదశ "చెప్పులోని రాయి" వలె గురువుల మనస్సును కలవరపెట్టుచు, వారి కార్యమునకు విఘ్నములు గలిగించుచుండును. కావున నుపాధ్యాయునికి ఇహలోకయాత్ర సౌఖ్యముగ జరగునట్టి యుపపత్తి గలిగించుట దేశీయుల యొక్కయు దొరతనమువారి యొక్కయు ప్రథమకర్తవ్యమే!

కాని, తన స్థితిగతు లెటులున్నను, గురూత్తముని మనస్సు ధనమున నోలలాడుట కిచ్ఛగింపక, విదురుని హృదయసీమవలె భాగ్యదారిద్ర్యములకు దూరమగు స్థితిని గోరును. ఒక టేల? జ్ఞానధనానుభవము గల మనస్సునకు పరధనము లంతగ రుచింపవు. "దేశికోత్తములు విద్యాసంపన్నులై తమ్ము పోషించుభారమును స్వదేశీయులకు విడిచివైచి యిచ్ఛావిహారులై, జ్ఞానవ్యాపనమును చేయుచుందు" రని ప్రజాతంత్రరాజ్యమను పుస్తకమున ప్లేటో వచించెను. ఇంక మనదేశమందును జ్ఞానోపదేశమునే ముఖ్యకార్యముగఁ జేసికొని సంపదలు రోసి, కృతకృత్యులైన గురూత్తములు, వేల కొలఁది గలరు. కావున నిప్పటి బోధకులును క్షణభంగురము లగు నైహిక సంపదలకై పరితపింపక తమ పవిత్రకార్యమునందు దీక్ష వహింపవలయును. నవలాగ్రంథ కర్త్రి యగు మేరీకారిల్లై, మహాభాగ్యము యొక్క దుర్లక్షణములను వర్ణించుచు, "భాగ్యము దారిద్ర్యము నను నీరెంటిలో నేదియైనఁ గోరుకొనుమని దైవము నన్ను నిర్బంధించెనేని, నేను తప్పక దారి

The First Arundhatiya Conference

ప్రథమ అరుంధతీయ సమావేశము

Andhra Parisodhak Mandal. Third Anniversary.

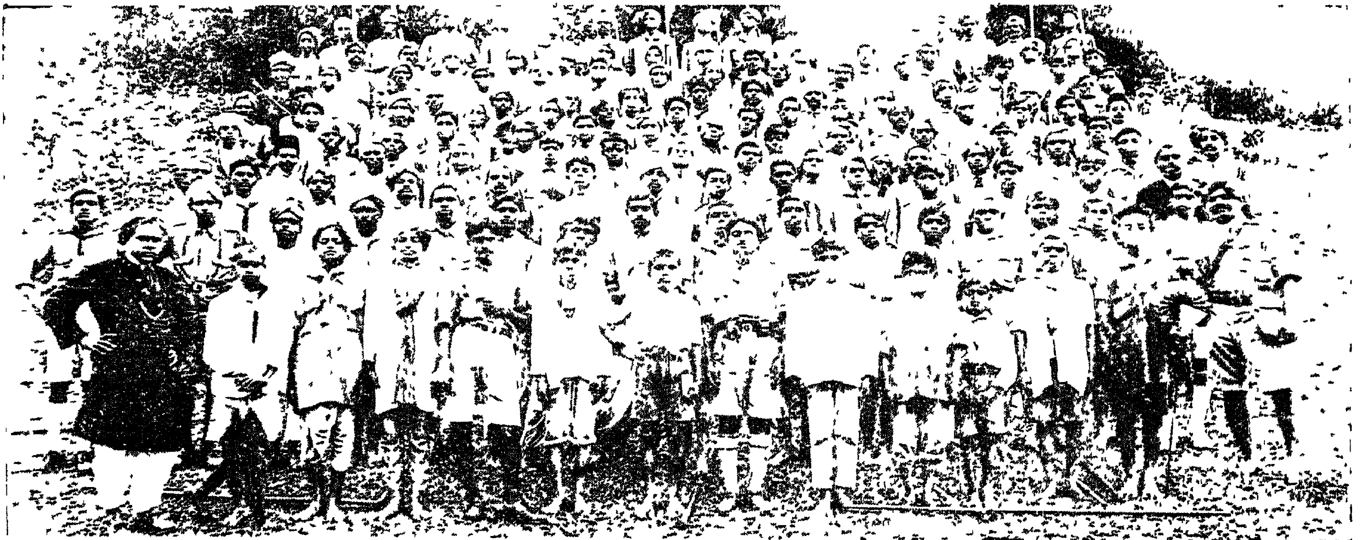
ఆంధ్రపరిశోధకమహామండలి తృతీయవార్షికోత్సవము

Scoutmasters' Training Camp

స్కౌటుమాష్టర్ల ట్రైయినింగు కాంపు, నంద్యాల

Godavery Pushkaram Camp Scouts.

గోదావరీ పుష్కర బాలభట సేవకులు

The youngmens' Union—1920

యువజనసంఘము, బందరు

ద్రవ్యమునే కోరుకొందు" నని పలికెను. ప్రస్తుతకాలపు నాగరకతకు బరమావధి - ధనసంపాదనము. దీనివలన నన్ని పనులును సమకూరుచున్నవి. కాని, ప్రాప్యములలో నుత్తమ మగు మనశ్శాంతి మాత్రము చేకూరుట లేదు. కావునఁ బామర జనులవలె నుపాధ్యాయుఁడు మోస పోకుండవలయును. తాను గైకొను స్వల్పజీతమును పాటించి కాక, తన యుద్యమముయొక్క యుత్కర్షతను గుర్తెఱిఁగియే యతఁడు కార్యసాధనమునకుఁ దొడంగ వలయును. తన యధికారి కను సన్నలఁగాక దైవముఖ మును జూచియే యతఁడు పనులను నిర్వహింపవలయును. తన కీయఁబడు వేతనము గౌరవవేతన మనియే భావింప వలయును గాని రోజు కూలి యని తలంపరాదు. తన యధికారులు వీరును వారును గాక, వీరందఱకు స్రష్టయై పరిపాలించు లోకపాలకుఁడేయని గుర్తెఱుఁగవల యును. అట్లు వర్తించి మనము కృతకృత్యుల మయ్యెదముగాక !

కోకిల

నిడుమ్రోలు కనకసుందరము గారు

గానపాథోధి నోలాడి, గాఢ మైన
వింటిదెబ్బకు నసువుల విడచి, మర్త్య
లోకమున సెలవు గైకొని, లోభి యైన
బోయనికి బొంది నర్పించి, పుణ్యభూమి
కేగితివి భాగ్యవతివి కోకిలమృగాక్షి!
ఇన్ని దినములు నీ వున్న యిల్లు, నెట్లు
కలిప్రపంచమ్ము విడి చనఁగలవు నీవు?
దినదినము నీ మధుర గాన దివ్యసుధను
కడుపు నిండంగ గ్రోలి నీ గానమందు
నమలుఁడౌ సృష్టికర్త వాక్యముల వినెడి
మానవోత్తంసులకు నేది మార్గ మింక?
*　　*　　*　　*
సమ్రమై నట్టి నీ కంఠనాదము విని
ధారుణీస్థలి జనసముదాయమునకు
భావ ముప్పొంగఁ గీతము ల్వ్రాడు నట్టి
కవిశిఖామణి కగుఁ గష్టకాల మింక.
గానవిద్యా ప్రవీణతఁ గంటి మంచు
గర్వపడునట్టి నరుల ప్రఖ్యాతి కింక
మేర యుండఁగఁ బోదు నిమేషమాత్ర
రిపులను జయింపఁ గల నీవు లేనికతన.
*　　*　　*　　*
స్తబ్ధులై విని నిను సుస్వరము లన్ని
ఎల్లపుడును ప్రతిధ్వను లీనుచుండు
చిత్తసందీప్తి లేని నిర్జీవరాశి
చలనమే లేక యుండఁగావలయు నింక.
ప్రకృతి జన్మదినోత్సవ ప్రభలమధ్య
నల వసంతాగమమునఁ గ్రొమ్మొలక లెత్తు
మావిగున్న నధిష్ఠించి మావిచిగురు
లను భుజింపంగ నెవరుఁ గలార లింక !
*　　*　　*　　*
గాఢ మై నట్టి నష్టము కలిమిలోన
కలిగె విశ్వాన నీవు నిర్గమమువలన
సర్వరక్షకుఁ డగు మహేశ్వరుని కరుణ
పెంచి బిడ్డల, దయఁ బ్రసాదించి యుంటి
వపుడె, పుణ్యము! వారి యవ్యక్త గాన
మాలకించుచు సంతృప్తి నందగలము.
అవియుఁ గ్రమమున నీవలె నైన దనుక.
*　　*　　*　　*
తరుశిఖర మెక్కి మందగీతములఁ బాడి,
పాంథజనులకు శ్రమ బాపి, పండితులకు
సర్వదేవుని చెయ్దముల్ జ్ఞప్తి దెచ్చి,
గానవేత్తల మను యంత్రగాంద్ర గెలిచి,
ఎల్లరకు హృదయమ్ము రంజిల్లఁ జేసి
సుఖముసంగుట నీబిడ్డ సొమ్ము ఇంక.
*　　*　　*　　*
కలిని సేవించునే కలకాల మొకఁడు?
ఋణము వెల్లిన నాగలు చనుట, మానులు
తమ రతోగిరు విధ్యుక్త ధర్మములను
మానకుంట, ప్రపంచధర్మమ్ము గాన,
వసుధ నీచావునకు సుంత వగవ నయ్య!
వగచినన్ నీదు వాక్సుధాస్వాదనమ్ము
లభ్యమగుఁ నెట్లొ? మాకు దుర్లభము గాదె!

గ్రంథాలయోపసమాలోచనము

వ్యాసరస్వతి నారాయణశర్మ గారు

[illegible] ... మహా [illegible] పనియు [illegible] రెండవ పథ [illegible] ... దశరాత్రమంబాల [illegible] ... బగు [illegible] నడపుటకు మార్గదర్శకము. ఆసన్న [illegible] ... ప్రతిజీవియు సంసారయాత్రను జర [illegible] ... యుక్తగుణములను ప్రవేశించు [illegible] ... ఇది మనదేశమునకు గర్వకారణ [illegible] ... కథలచేతను [illegible] ... పరిణమించినది. ఖురాను, బైబిలు [illegible] ... ప్రమాణము [illegible] ముక్తిధా [illegible] ... ఇట్టి మహాత్తరవిద్యలు [illegible] ... పరస్థానమును బడసి [illegible] ... ఉపదేశించుట యెట్లు? [illegible] ... భావములను ప్రతిఫలించి [illegible] ... గ్రంథములు. గ్రంథసంప [illegible] ... ప్రథమములు. సర్వవిజ్ఞానప్రప [illegible] ... సమూలముగ [illegible] ... గ్రంథ [illegible] ...?

పూర్వోదంతము

గ్రంథములు వేదయుగమునుండి మనకు ప్రబుద్ధములై [illegible] పునిరుక్తులు వాల మీద యని స్ఫురించెను. [illegible] ప్రగుల [illegible] యందున్న బారల యాశయమునకు సమీపస్థము. 'స[illegible] స్వపం [illegible] అనువ్యాప్తి [illegible] మిచ్చు పరి[illegible] [illegible] సమాపతము [illegible] కనబడుచున్నది. [illegible] పరిషత్తు ప్రవర్తనము [illegible]. అప్పుడు గోష్ఠిస్థలము [illegible], అందు గ్రంథాధానమును, [illegible] ప్రమాణముల వినంబడు. అట్టి పరిషత్తులందు గ్రంథపేటిక లుండెను. గ్రంథములు పారిషదులచేఁ జేఁబడుచుండెను. అవి కేంద్రస్థానముల నుండి శాఖాస్థానములకు గొనిపోఁబడుచుండెను. ఇప్పు డమెరికా ఆస్ట్రేలియాలలోని సంచారగ్రంథాలయములు దీనిస్మరణ చిహ్నము లేమో! కొన్ని పరిషత్తులు నియమితకాలానుకూల్యముగను, మఱికొన్ని నిత్యములై గురుకులాశ్రయములకుఁ గొఁబట్టావులుగను ఉండెను. స్థిర పరిషత్తులందు స్థిరగ్రంథపేటికలు విరాజమానములు. ఇవియే కోశా గారములు. వీని యధ్యక్షుఁడు కోశాచార్యుఁడు. ఈతఁడు కోశాగా రమందలి గ్రంథరత్నముల విలువ నెఱిఁగిన విశారదుఁడు. మొగ్గ, [illegible] ధనసమూహము, ప్రమాణము లేక పుస్తకము లోనగు నర్థములను వివరించుచు, కోశశబ్దము విజ్ఞానవిస్తరం బగు పుస్తకం బని [illegible] నిచ్చుటచేతను విశ్వకోశ మనియు, నమరకోశ మనియు [illegible] యున్నవి. చూడుఁడు! యోగసిద్ధులు సంగ్రహించి యుంచిన జ్ఞాననాయకంబు లగు వేదాద్యుత్తమశాస్త్రములు మొన్న [illegible] విదేశీయులు తీసికొనిపోవుటయు, రేఖాత్మకగణిత సూత్రము [illegible] నేఁటికిని పడమటిదేశములయందు గణితశాస్త్ర [illegible] కలిగించుటయు, పరాహమిహిరుని గ్రంథములయందుని కని [illegible] సిద్ధాంతీకరించుటయును, ప్రాచీనాల [illegible] బుట్టి [illegible] [illegible] యవనాదిదేశ ముల [illegible], విశేష [illegible] నపూర్వమహత్తులు ప్రద్యోతించు [illegible] [illegible] సద్గుణములు [illegible] స్త్రీ [illegible] భారతీ యుల గ్రంథాలయ [illegible] మగుచున్నది.

కోశాగారమందుండు గోశాచార్యునకును లిపికరణుండు నను సిద్ధుడు కార్యనిర్వాహకుఁ డుండెడి. శ్లో॥ 'సాంగంచ సరహస్యంచ తమా చార్యం విదుర్బుధాః' అని మనువు వచించిన ట్లాచార్యుఁడు కోశస్థ గ్రంథములు సాంతముగఁ బఠించిన చదువరియుఁ బాఠకులగు దర్శకులకు జనించు శాస్త్రసందేహములు తీర్చువేత్తయునై యుండెను. ఈతఁడు గోష్ఠిసభలందు ప్రసంగములు నుపన్యాసముల నొసఁగి, శ్రోతలహృద యముల సత్వరత్తియుండును నాత్రప్రవర్తనముల నైతిక విధులందును బోధించుచుండిన గురుఁడు. ఈతఁడు రాజుల యాదరణమును ప్రజల యనురాగమును బొందుచు, కోశాగారములను సర్వవిధముల సుస్థితిఁ దెచ్చుచుండెను. ఆగారమందలి పురాతన ప్రతిగ్రంథ ములను వ్రాయుటకే లిపికరణుని కార్యము. ఇట్టియాగారముల [illegible] మొదటి చోటు మీఁద వ్రాయుచున్నాఁడను. కాని ఋషుల యజ్ఞశాలలందలి ప్రాగ్వంశములు పవిత్రకోశాగారములై యుండెనని యూహింపఁదగుచున్నది. గార్గి, శ్రాద్ధ, విశ్వవార, వాక్కు ప్రభృతు లగు తపస్వినులకు ఆకోశాగారములు విద్యాక్షేత్రంబులై యుండెను. కానఁ గోశాగారముల జననము ప్రాచీనమునులకు సమ కాలికముగఁ గనబట్టుచున్నది. గ్రంథాలయము లిట్లు వానప్రస్థుల యొద్దఁ బాల్యావస్థనుఁ గడపి, గృహస్థపండితుల యిండ్ల యౌవనము నొందెను.

ఉన్నతావస్థ

దీనికిఁ జంద్రగుప్తునికాలము అస్తమానము. అమోఘవర్ష[illegible] వాఁడు తనపీఁటఁ గోశాగారమును నిర్మించెను. [illegible] కవర్ధనుఁడు పితామహుని గ్రంథాలయవృద్ధి [illegible] పతియు నీచక్రవర్తి రాజ్యాంగములలో [illegible] గ్రంథాలయోద్యమ వ్యవస్థను శాసించెను. అనేక [illegible] ముల ననువాదము చేయించుచుండెను. [illegible] అక్బరు చక్రవర్తి యీ సత్కార్యమునకుఁ [illegible]యుండెను. ఆ బాదుషా యంలిపురపట్టనను [illegible]మందిరమునందు నున్న గ్రంథాలయము ప్రాపంచిక సారస్వతమునకు క్రీడామందిరమే! [illegible] గ్రంథస్థమూల్యముకొలంది పుస్తకములు పేర్చఁబడియుండెను. [illegible] రోమకులయందును విశ్వసనీయము. ఉలూగు బేగుకృత మగు [illegible] శాస్త్రము హిందీభాషయందు, వ్యాసవిరచితభారతము యవనకవి ప్రయముచేత పారసీకిని, రామాయణ అథర్వవేదము లీలావతిగణితములు పారసీకిని అనువదింపఁబడియె. ఈమార్గము గ్రంథాలయ విస్తరమునకు రాజపథము కాదా? మఱియు నీచక్రవర్తి [illegible] దర్శించిన [illegible] మిదిరసములు సాక్షాత్కరించునట్లు పటములు చిత్రింపఁబడి [illegible] గ్రంథాలయముల నమర్పఁబడుచుండెను. దీని [illegible] సౌందర్యము తాండవిలంబై, దర్శకులను [illegible] చుండెను. తదుపరి కాశ్మీరము - శ్రీనగరము - [illegible], [illegible] రాజధాని కల్లభిపురి - యుజ్జయిని - [illegible]స్వామి జన్మస్థానమై నవద్వీపము, పాటలీపుత్రము - మున్నగుచోట్ల గ్రంథాలయములు ప్రసిద్ధివహించి యుండెను. దక్షిణదేశము గురించి యోజింపఁగ "సుమనోజనవాదరణస్థానమ్" అని విశ్వగుణాదర్శము వెల్లడిపఱచుచున్నందున నట్టి గాంచీనగరమున గ్రంథాలయవిశాలము తెలియఁబడుచున్నది. సెంజపురి నామాంతరము గల తంజావూరునందుఁ గోశాగారము లుండెను. ఇట్టి వృద్ధికాలపరిపక్వమున నష్టదశఁ బొందెను. అలభ్యము లగు నెన్నియో గ్రంథముల యాలయములును, గ్రంథాలయరూపములు ధరించు కోవెలలును, తురుష్కుల కరవాలాఘాతములకును ఘోరదహనములకు లోనయి, విలయ మొందెను. సరస్వతీనికేతనం బగు తక్షశిల కాలిపోయి నపు డెన్ని గ్రంథములు నిప్పులై పోయెనో! జ్ఞానస్థానంబు వారణాసిని మహమ్మదుగజని కబళించి నపు డెన్ని యమోఘశాస్త్రములు జీర్ణించెనో? అలంఘీరు హైందవులకుచిత్వముఁ జెఱుప [illegible] యత్నము సేయునపు డెన్ని గ్రంథములు పాడైనవో! ఇటీవల శార్మణ్యులు ఆ సంఖ్యాకప్రమాణము లెన్ని కొనిపోయిరో! ఆహా! భారతమాత! నీ శాస్త్రైశ్వర్యములు ఖండాంతరములఁ బ్రవాస మొనర్చుచున్నవి! ఇప్పటికి భారతవర్ష గ్రంథాలయ పూర్వమధ్యమ చారిత్రమునుఁ గొంతఁ దెలిసికొంటిమి. ఆంధ్రదేశగ్రంథాలయ పూర్వకథనమునుఁ గడంగెదము.

కృష్ణా గోదావరీమధ్యస్థములు శ్రీశైల ద్రాక్షారామ కాళహస్తులు. వీనిక త్రిలింగాఖ్య. వీనికి వేఁగినాఁడు హృదయస్థానము. [illegible]

[illegible] తుంగభద్రసమీపమున వ్యాప్తి[illegible] రణ్యస్వామి [illegible] గ్రంథ[illegible] [illegible] క్షేత్రస్థానములు, దే[illegible] గ్రంథాలయములు [illegible] దేశము [illegible] హస్తములలోఁబడి, [illegible].

ప్రస్తుతము పాశ్చాత్యదేశములలో బ్రిటను ద్వీపమందును ఫ్రాన్సు జర్మన్యాది దేశములందును. గ్రంథాలయములు [illegible] ప్రజల సంఖ్యలో చాలవభాగము వారికి [illegible].

మన పూర్వులు [illegible] అనుభవించిరని మన మిప్పుడు [illegible]లూరు చుండుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. తదుద్యమము నిర్విఘ్నోత్సాహమునఁ గొనసాగింపవలసినవారము మనమే! బరోడామహారాజా అమెరికావారి దక్షత దన రాష్ట్రమున గ్రంథాలయజ్యోతిని వెలిగించు చున్న ప్రతిభాశాలి. మహీసూరదేశమం దికిరణము లవిరళము [illegible] చున్నవి. వంగమహాశయులు శీఘ్రముగనే [illegible]మునై స్వభాషను భారతఖండమున రెండవ యంతస్థున [illegible]. [illegible] గౌరవమును బవిత్రస్వత్వమును పోషించుకొనుటకు [illegible] గురుస్థానము. కావున నీ తెనుఁగు [illegible] నన్ని భాషల గౌరవము బడసిన యది. ఇపుడు నవ్య[illegible] సర్వత్ర నృత్యములు చేయఁ దొడఁగుచున్నవి [illegible] ప్రబలమై భూతలయమును కబళింప కింముచున్నది. యుగయుగమునఁ బుట్టు నుద్యమ్ములు సమయాసన్నములు కాకమానవు. తెల్లులగు భక్తిప్రవ

త్తులు గనుపట్టుచు నెల్లకంతానములు పురస్కరించుకొనుచున్నవి. ఇట్టి శుభావహతరుణమున నాంధ్రులకుఁ బ్రాణబంధువము లగు గ్రంథాలయముల వన్నెకెక్కించుట యాంధ్రమహాజనుల కర్తవ్యదీక్ష. భాషాపల్లవములకుఁ గో[illegible] లవి స్కంధములు. ఆంధ్రసామ్రాజ్య వైశాల్యమునకుఁ దీనన్ని గ్రంథాలయములు లేమినికి సంస్కృతివిజయ యాత్ర కాలంకము వాటిల్లుచున్నది. వాఙ్మయాభ్యుదయము మొంత వఱకు సాగిన నంత బాగుగఁ దనోత్తేజము ప్రసరిల్లుటకు. కొన్ని బాలారిష్టముల వాతఁ బడుచున్నవి. కొన్ని యకాలమృత్యుముఖమునఁ బడుచున్నవి. కొన్నింటి యావృత్తులు దృష్టిగోచరము లగుచున్నవి. ఇవి యైనఁ జిరజీవులు కావలసియున్నవి. ఇట్టున్న వాఙ్మయప్రశస్తికి నిస్తుల్యము అయత్తపడదు. ప్రభువు లీ కార్యమున నాగంతుకులు కాక కూటస్థులు కావలయును. ధనికు లాంధ్రభారతికి బ్రహ్మరథమును పట్టవలయును. తన యావదాస్తియు గ్రంథాలయోద్యమమునకై ధారవోసిన అండ్రుకార్నిజు వలె మన ధనసంపన్నులు విద్యావితరణమును జేయవలసియున్నది. బోసువంటి మహాత్ములు ఆంధ్రభువన నుదయించి యుండరే దని చెప్ప సాహసింపము. అట్టి యావిర్భావమునకై తెలుగుసంబులకు వెలంది పెద్దమొగముతో నెదురుచూచుచున్నది. చూడుడు! ఆంధ్రదేశమునఁ బదునెనిమిదేండ్లకుఁ బూర్వమునుండి గాఢముగా నారంభమైన గ్రంథాలయస్థాపనము జరిగియున్నందున, నిది నూతనోద్యమమై యింకొక దశవత్సరప్రాయమున నున్నది. అభిమానపురస్సరముగ నిపుడీ యుద్యమము సర్వత్ర వ్యాపింపఁ దొడంగుచున్నది.

ఉదయగానము

పూడిపెద్ది వేంకటరమణయ్య గారు

గీ. సుమముఖమ్ములఁ గళ లూరి సొగసు లీన
చివురుసంపద నతిశయచేష్ట లమర
హిమకణానందబాష్పము లిట్టిరాల
నగుచుఁ గదలెడు వృక్షసంతతులు వేడ్క-
జీవమా! యేలఁ దహాతహఁ జెందెదీవు?

* * * *

గాలిశ్రుతి మేళవించి సంగతుల నించి
గళరవమ్ముల మేర లాకసము నంటఁ
గలిసి యొండొంటి జీరలేకయ సుఖానఁ
బక్షు లన్నియు ముదమునఁ బాటపాడు
జీవమా! యేలఁ దహాతహఁ జెందెదీవు?

* * * *

త్రుళ్లిపడు చిఱుచేప చప్పుళ్లు, తాళ
గతికి లయగాఁగ నలల సద్గతులు దూఁగ
నీటితెరచీర యంచుల నెగడ మడత
లవిగొ నాట్యముసేయు జలాశయములు
జీవమా! యేలఁ దహాతహఁ జెందెదీవు?

* * * *

పూర్వదిశ నదె బంగారుబొమ్మ పోల్కి-
నంద మయి స్నేహవాత్సల్య మతిశయిల్ల
గరములం బ్రకృతినిఁ దట్టి కౌఁగిలించి
నవ్వు మొగమున భానుఁ డానంద మొందు.
జీవమా! యేలఁ దహాతహఁ జెందెదీవు?

* * * *

నిర్మలమ్మయి సుఖదమై నెగడునట్టి
మేన సుమగంధమును బూసి మెల్ల మెల్ల
నోలపాటల నటునిటు నూఁగికొంచుఁ
జల్లఁగాఁ బవనుఁ డదిగో! పచారుసేయు
జీవమా! యేలఁ దహాతహఁ జెందెదీవు?
ఉండియును లేనియట్టుల నొప్పి జగతి
నెందుఁ జూచినఁ దానయై హెచ్చుదగ్గు
లెఱుఁగకుండఁగ నన్నిఁట నిమిడి సమత
సౌఖ్యమునఁ దోచు నదె యాకసమ్ము ప్రబలి
జీవమా! యేలఁ దహాతహఁ జెందెదీవు?

* * * *

ప్రకృతియే నిన్నుఁ జేసె నాప్రకృతిలోన
నైక్య మాటయె నీ యాశయమ్ము గాదె!
ప్రకృతి యంతయు సౌఖ్యవారాశిఁ దేల
లేని దుఃఖము లెన్నొ గల్పించుకొంచు
జీవమా! యేలఁ దహాతహఁ జెందెదీవు?

విద్యావిధానము

శ్రీ వెంకటసుబ్బా[illegible]

ప్రాచీన చరిత్ర నాయూలాగ్రము చూచినచో ప్రాచీ నాధునిక విద్యావిధానములందు మహత్తరమగు భేదాంతరము లున్నవని తెలియగలదు. తొల్లి ఆత్మావధ్య మెట్టి సంపర్కము లేక నాగరికతాభివృద్ధి గాంచి అధిక భాగ్యాభ్యుదయములనం దున్నతదశ ననుభవించి పాండిత్యప్రకర్షమునను తత్త్వజ్ఞాన పాండిత్యమునను సమ జముగా గౌరవింపబడుచు వేలకొలది విదేశీయవిద్యార్థుల నాక ర్షించుచు జాతీయ విశ్వవిద్యాలయములను విజృంభింపజేసిన హిం దూ దేశముగనుక నాటి ప్రాచీనజాతీయ విద్యావిధాన మీ కాలమున లేకపోవుటచేత మనదేశ మీ దుస్థితికి వచ్చినదని ప్రతివారికిని తెలి యును. పూర్వకాలమున నుచితముగా నేరుపబడుచున్న జాతీయ విద్య సహోత్కృష్ట మైనదని వేరుగ చెప్ప నక్కఱలేదు. ఆ కాలపు పద్ధతులప్రకారము విద్యార్థులు బాల్యముననే తమ స్వగృహములను వదలి జననీజనకుల నెడబాసి గురుకులవాసము చేయుచు కాయ కష్టముల కోర్చి. నీతి, జ్ఞాన, శరీరసౌష్ఠవాదు లభివృద్ధినొందునట్లు ఉండెడివారు. ఆనాటి జాతీయవిశ్వ విద్యాలయములు, బహుజన సమ్మత మై కేంద్రస్థానముల నలంకరించి యుండెడివి. అందలి గురువులు సర్వజ్ఞులై కేవలము ద్రవ్యార్జనాసక్తులు గాక, పరిజ్ఞానమును హితమును, దేశభక్తిని, తదితర మగు నున్నతోపదేశ ములను శక్తివంచనలేక బోధించి యావజ్జీవమును వినియోగింప గల వారు. ఆ విశ్వవిద్యాలయములు స్వతంత్ర జీవితమునకు పరిశోధనలకు పరిశ్రమలకు జన్మస్థానములుగ నుండెను. ఎక్కు పండితులు, తత్త్వ వేత్తలు, పరిశోధకులు, శిల్పకారులు, పారిశ్రామికులు ఆ విశ్వవిద్యా లయములనుండి వెడలి స్వదేశమున కలంకారభూతులై దేశోన్నతికి వన్నె బెట్టుచుండిరి.

మన విద్యావిధానము పరరాజుల హస్తగతమైన దాదిగ మిక్కిలి లోపభూయిష్ఠమై మార్గదర్శికను పొందకున్నది. నేటి విశ్వవిద్యాలయములు కేవలము అంతర్గర్భితమైన విజ్ఞానశక్తిని వృద్ధి పరచుటకు సమర్థతలేని విద్యార్థులను తయారు చేయుచున్నవి. స్వతంత్రజీవనోపాధి కనువగు విద్య నేర్పుటకు మారుగా బానిసత్వ మున కుపకరించు గుమస్తాలను తయారుచేయు యంత్రాగారములుగ పరిణమించుచున్నవి. ఇప్పటి విద్యావిధానమందు అన్యభాషామూల మున పాఠము లన్నియు నేర్పబడుటచే ఆ భాషాజ్ఞానము తదర్థము తెలిసికొనుటయందే యువజనులు బుద్ధిసామర్థ్యములను వినియో గించుటచేత విషయగ్రహణాసక్తి బొత్తుగా నశించి విద్యాభ్యాసా నంతరము స్వతంత్రమైన విషయపరిశోధనాశక్తిని నిర్వహించ గల పట్టభద్రులు ఒక్కరైన కనుపించరు. ఇప్పటి మన పట్టభద్రులలో ననేకు లనాలోచితులై, స్వజాతీయ ధర్మములను విసర్జించి, స్వమతాభి మానశూన్యులై స్వాతంత్ర్యాభిలాష లేక పాశ్చాత్య సాంప్రదాయ ములకు లోనై సోమరిపోతులకు తాళజాలక వెక్కు విదూషకులపాలగు చున్నారు. పాశ్చాత్యుల సహవాస సంఘట్టనముచే మన యలవా టులు, మర్యాదలు, వేషభాషలు అన్ని విధముల సంకర మొందినవి. దేశోదయమునకు, దేశ స్వాతంత్ర్యమునకు దేశభాషయే ఆయువు పట్టు. భారతీయుల స్వాతంత్ర్యాధికారమునకు లోబడిన జాతీయ విద్యావ్యాప్తియే స్వాతంత్ర్య సంపాదనకు మూలసూత్రము.

గనుక మన దేశములోని విద్యావిధానము లనేకము మార్పు జెందవలసియున్నది. దేశభక్తి నణుమాత్ర మైన ప్రోత్సాహపరచని ప్రభుత్వవిద్యావిధాన మవలంబించు విద్యాశాల లన్నియు సంస్క రింపబడవలెను. అట్టి పాఠశాలలను బహిష్కరించవలెను. బోధన పద్ధతులను మార్చి యుచిత రీతిని సృష్టిజేసి తగిన పాఠపుస్తకములను నిర్ణయించి జాతీయవిద్యా ప్రబోధమునకు నూతనమార్గము త్రొక్క వలెను. మాతృభాష రాజభాషతోబాటు సమానమైన యగ్రస్థాన మలంకరింపవలయును. దేశభక్తిని పురికొల్పు ప్రాచీనాధునిక హిందూ దేశచరిత్రలు పఠనీయగ్రంథములుగా నియమించవలెను. జాతీయ పాఠశాలలందు పురాణేతిహాసములను, కళాకల్పములను భగవ ద్భక్తియుక్తము లైన దేశచరిత్రలను, వేదాంత సిద్ధాంతములను భారత భాగవత, రామాయణాది భక్తిపూరితము లైన కథలను, మహావీరుల చరిత్రాంశములతో మన విద్యార్థుల హృదయపీఠము లందు నెలకొనునట్లు చేయవలెను. సేవకవృత్తి కుపకరించు ప్రస్తుత విద్యా విధానమును మొదలంట పెకిలివేసి యద్దాని కేమాత్రము తావీయవలదు. పూర్వము మనసంఘ విజృంభణమునకు మూలకారణ మును, అవి క్షీణించుటకు ఏర్పడిన విషయములును విద్యార్థులు తెలిసికొనుట అత్యావశ్యకము. పూర్వ సాంప్రదాయముల నను సరించు జాతి యెల్లప్పుడును వృద్ధిజెందుచుండును. తద్భిన్నముగా స్వజాతి సాంప్రదాయములను విసర్జించి విదేశ సాంప్రదాయములను మన సంఘమునందు నాటుకొనుట జాతివిఘాతమునకే యనియు దేశారిష్టకమునకే యనియు నూహింపనగును.

స్వజాతీయాభివృద్ధి కనువగు నున్నతాదర్శములను మాతృభాషా మూలమున బోధించినచో సులభముగను శీఘ్రముగను గ్రహించి విష యమును జీర్ణముచేసికొని జాతీయాభివృద్ధికి మనవారు తోడ్పడ గలరు. దేశాభ్యుదయమునకు పాటుబడగలరు. కేవలము తర్కమునకు వివేకమున కుపయోగించు ప్రస్తుతవిద్యవలెగాక, హైందవజాతియొక్క యార్థిక నైతికాధ్యాత్మికాభివృద్ధికి తోడ్పడు విద్యయై యుండ

వలెను. శాస్త్రీకకర్మవిద్యలు సహితము నేర్పవలెను. తదనుకూలము లగు కర్మాగారములను కూడ నిర్మించవలయును. ఇట్టి విద్యమీఁదనే దేశముయొక్క భవిష్యత్సౌఖ్య మాధారపడి యున్నది. దేశము కాలమానపరిస్థితులను గమనించి పాఠశాలలను చల్లనివేళ యందు పెట్టవలయును. విద్యార్థులు దేశీయము లగు పరిశుభ్రము లైన సామాన్యదుస్తులను ధరించుట కాటంక పెట్టరాదు. జాతీయ గ్రంధ పఠనము జాతీయవీరపురుషారాధనము జాతియాదర్శబోధనము దేశభక్తి వాణిజ్య, పారిశ్రామిక, వ్యావసాయికాభివృద్ధులు కళాకల్పనాశక్తులు మున్నగునవి జాతీయవిద్యయొక్క ముఖ్యలక్షణములు. మన జాతీయవృత్తులు నశించుటచేతనే దరిద్రదేవత భాగ్యవంతమగు నీభరతఖండమునందు తాండవ మాడుచున్నది. నిన్న మొన్నటి ఐరోపామహాసంగ్రామమునం దాంగ్లేయులు తమ దేశపు పారిశ్రామిక ఫలితముల నీ దేశమునకు పంపలేకపోయినపుడు మన ప్రభుత్వమువారు జపాను దేశీయ వస్తువులను రావించుటకైన సహించిరేగాని దేశీయ పరిశ్రమలను వృద్ధిజేయుట కణుమాత్రమైన సహింపలేక పోయిరి. మీదుమిక్కిలి యొకటిరెండు చోట్లలో నున్న పారిశ్రామికాలయాధికారులయొద్ద నుండి కొన్ని యంత్రములజేయు నైపుణ్యము సహితము లాగికొనిరి. వారికిఁ మన దేశీయులు సందుదొరికినచో సకలవిద్య లల్పకాలములో సులువుగా నేర్చుకొని త్వరలో నగ్రగణ్యులై పోటీకి నిలబడెదరని, బాగుగఁదెలియును. పూర్వపు వృత్తు లన్నియు మరల మహోన్నతదశ నొందినచో జనులు సంపన్నులై వర్ధిల్లుదురు. దేశము సుభిక్షముగా నుండును. క్షామ మదృశ్యమగును. గనుక వాణిజ్య పారిశ్రామికవ్యవసాయిక సాంకేతికాధ్యాత్మిక విద్యలను బాలుర కాయూలాగ్రముగ నేర్పినచో వారు స్వతంత్రజీవనులై సంతృప్తులై యుందురు. దీని కనువగు విద్యావిధానము ప్రభుత్వమువారి పాఠశాలలలో గాని తత్సహాయపాఠశాలలలో గాని కాన్పించదు. మహాత్మా గాంధిగారు ప్రభుత్వమువారియొక్క సహాయము నొందు పాఠశాలలనుండి జనులు తమ బాలురను చదువ మాన్పించి జాతీయవిద్యాప్రతిష్ఠాపనలను నెలకొల్పి, దేశహితైకవిద్యావిధానము నవలంబింపఁ గృతనిశ్చయులు కావలయునని సందేశము లంపుచున్నారు. ఉత్తరహిందూస్థానమునందు, గుజరాతీరాష్ట్రమునందు జాతీయకళాశాల లనేకము నెలకొల్పి విద్యార్థులకు జాతీయవిద్యాబోధనమును చేయించుచున్నారు. ప్రజలు విద్యార్థు లీ యుద్యమమున కన్నివిధముల సహకారులుగ నున్నారు. మన యాంధ్రదేశమునందు సహితము జాతీయపాఠశాలా ప్రతిష్ఠాపనములు బయలువెడలవలెను. ఇందుకు తెనాలిపురవైశ్యశిఖామణులే ముందంజవైచి ఆంధ్రరాష్ట్రమున కంతకు మార్గదర్శకులైరి. మన దేశములో విరాజిల్లుచున్న ప్రాచీనాధునిక కవివర్యులు - వీరాగ్రేసరులు - వాణిజ్యాధికారులు - పారిశ్రామికులు వ్యావసాయికాగ్రణులు మున్నగువారి పవిత్ర చరిత్రాంశములు మన యువకుల కుగ్గుపాలతో నేర్పి జ్ఞాన, నీతి, శౌర్యబీజములను హృదయఫలకములయందు నాటు జేయవలెను. మనవిద్యార్థులు ప్రభుత్వవిద్యాపరీక్షలను దుస్వప్నములవలె నెంచవలయును. ఇదియే భుక్తికి ముక్తికి సాధనము. ఈపాఠశాలలలో సాత్వికులగు నుపాధ్యాయు లుండితీరవలయును ఇతర యుద్యోగములు దొరకక తాత్కాలికముగా కాలముగడుపు బోధకులును గాక, ఇతరాదాయము లనుభవించుట కనుకూలునట్లు నటించు గురువులును గాక, బాలుర కుచిత మగు విద్యను నేర్పి యజ్ఞానమును పారద్రోలి, వారి మనఃపథములందు సుగుణపుంజముల నెలకొనజేసి యున్నతాశయముల బోధించి విద్యార్థులపురోవృద్ధిని దేశాభ్యుదయమును గోరు నుపాధ్యాయులుగా నుండవలెను. బాలుర శాస్త్రయుక్తముగను విస్పష్టముగను ఆలోచించుటకును మేధస్సునందు ప్రవేశించు ప్రతిస్థూలసూక్ష్మవిషయములను జీర్ణింపచేసికొనుటకును తగిన జ్ఞానబోధ చేయవలెను. విద్యార్థులందు జ్ఞానసముపార్జనాభిలాషను అంకురింపఁజేయవలెను, బాలురతో కలసి మెలసి యుండి వారి కష్టనిష్ఠురములను గమనించి నిర్వహింప వలయును. గనుక నో స్వదేశాభిమానులారా! ధర్మపరతంత్రులారా! ముందంజవేయుడు. జాతీయతాభివృద్ధిని గోరి దేశోన్నత్యమునకై తోడ్పడుడు. మన దేశమునుండి వస్త్రములకొఱకు కెన్నికోట్లరూపాయ లాంగ్లదేశమునకు పోవుచున్నవో, నిప్పుపెట్టెలకొఱకు కెన్నికోట్ల రూపాయలు జపానుదేశమున కరుగుచున్నవో, లాంతర్లు గాజుపెంకులకై అమెరికాదేశమున కెంత ధనము పోవుచున్నదో, ప్రాంగిబుడ్లు కత్తులు కత్తెరలు పింగాణిబొచ్చెలు మున్నగువానికి మన మెట్లు విపరీతధోరణితో ధనము గుమ్మరించుచున్నామో, యాలోచింపుడు. మనదేశదారిద్ర్యమున కిదియే మూలకారణము. మనదేశములోని పంటలు మన దేశసోదరుల కొక్కపూటకైన చాల కున్నవి. ఇందుల కేమి కారణమో గ్రహింపుడు. స్వదేశాభిమానులై దేశాభ్యుదయమును కోరి, తమ పుత్రపౌత్రపారంపర్యము నౌన్నత్యదశ ననుభవించవలె నను నుద్దేశము దృష్టియందునిలిపి స్వతంత్రతకు ప్రథమసోపాన మనఁదగు జాతీయవిద్య నేర్పు విద్యాలయములను నిర్మింపుడు. అట్టివాటిని పోషింపుడు.

తీరవోపాయము.

ముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రులు గారు

ఉత్తరతర గురుకరుణోదయంబున గాని, మదమానజోద్ధతి మట్టుపడదు
మదమానజోద్ధతి మట్టుఁ జెందిన గాని, సమరసభావంబు చిక్కవడదు
సమరసభావంబు సంభవించినఁ గాని, భేదభావం బెల్ల పెల్లగిలదు
భేదభావం బెల్ల పెల్లగిల్లినఁ గాని, మిత్రభావము బుద్ధి మెలఁగఁబోదు
గీ. మిత్రభావంబు బుద్ధిని మెలఁగకున్న, బంధము విముక్తి నొందదు భాసురముగ
బంధముక్తిని గాని నిర్భయతగలుగ, దీ వెరవెఱుంగుఁడీ సుహృద్భావులార!

సీ. స్నాన సంధ్యాదుల జాడఁ జూడని బాపఁ, డెక్కువయే నని నిక్కఁ బోవు;
ఎక్కు వెట్టులో చూపు మిక్కడ నని నాయఁ, డొక్కఁడు వానిని వెక్కిరించు,
నాకు జందెం బిదో! నీ కది యే దని, మూఢాగ్రజుఁడు వాని మూదలించు
నటులేని నేను నింతటఁ దాల్తు జందెంబు, నని యొక్కటిని గొని యతఁడు దాల్చు
గీ. జనము లన్యోన్య మిట్లు వైషమ్యబుద్ధిఁ, జెలఁగ నరిషడ్గణంబు నశించు నెట్టు?
అరిజయము లేక మైత్రి కుదురుట యెట్లు? మైత్రి లేక లభించునే మహితముక్తి.

సీ. తనవలె సర్వభూతంబులఁ గను మని, శ్రుత్యంతసూక్తి భావింపలేదె
ఘనునందు నట్ల పుల్కసునట్ల గనుమని, భగవానుఁడును గీతఁ బలుకలేదె?
శత్రునందును దన మిత్రునందును సమ, భావము నిడుట శుభంబు గాదె
ద్వేషావము సర్వదోషమూలంబుగ, ధీయుతుల్ తొల్లి బోధింపలేదె
గీ. కాన వైరంబు పోనాడి లోన మైత్రి, గూడి నిజబుద్ధిదేశంబు గురుసుఖాబ్ధి,
నోలలాడంగఁ జేయంగ నోపి దుఃఖ, బంధ మెడఁ బాయుఁడీ మీరు భవ్యులార!

సీ. దేశమందున భేదలేశంబు గని కాదె, యింపున నొరు లాక్రమింపఁ గనుట
వాక్కునందున భేదపద్ధతిఁ గని కాదె, జనము లవ్వాని సల్పునిఁగఁ గనుట
ఘనకుటుంబపు భేదకలనఁ గాంచియె కదా, జెలఁగి దుష్టులు దానిఁ జెఱుపఁగనుట
ఒరులకు భేదంబు పురిగొల్పియే కాదె; వారిఁ బాల్యులఁ జేయఁ బరులు గనుట
గీ. అట్టి భేదంబు హృద్వ్యాధి సమరఁ గాంచి, కామముఖ వైరివర్గంబు క్రమ్ముకొనును
కాన, నద్దాని విడనాడి ఘనతఁ గూడి, స్వేచ్ఛఁ గని యాడిపాడుఁడీ విజ్ఞులార!

సీ. బ్రాహ్మణ తదితర భండనం బొకవంక, నొకవంక రెడ్డికమ్మకుల రణము
వైదిక నియోగి వ్యాజ్యంబు లిట, నట, వెల్నాటి తెల్నాటి వికటభావ
శైవ వైష్ణవమత సంవాద మీలోన, నాలోన నగ్రతాంబూల కథ
వడఘ తెంగలి కుడి వైరభావం బిను, నందు పశుద్వయాభ్యధిక చర్చ
గీ. జనత యీరీతిఁ గలహాభాజనత దనర, పిట్టపో ర్పిట్టపోరును పిల్లి తీర్చె
నన్నయట్టు లరివ్రాత మాక్రమింప కున్నె? మిత్రత వహియించి పన్నెఁ గనుడు.

ఆంధ్ర వ్యాకరణములలోఁ గల కొన్ని సంస్కృత సిద్ధాంతములు

వఝల చిన సీతారామ శాస్త్రి గారు

ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధికి సంస్కృతవాఙ్మయమే చాలవరకు మూలమై యున్నది. అట్లే వ్యాకరణములను సంస్కృత వ్యాకరణములలోని మార్గము ననుసరించియే తెలుఁగు వ్యాకరణములందును ప్రవేశించినవి. ఆంధ్రవాఙ్మయము చాలవఱకు సంస్కృతప్రమాణమై యుండుటం జేసి సంస్కృతభాషా పాండిత్యము లేనివారి కయ్యది దుర్గ్రాహ్య మని చెప్పుటకు సందేహము లేదు. ఆంధ్ర పండితు లెల్లరు సామాన్యముగా నాంధ్రముతో పాటు సంస్కృతమును గూడ బాగుగా నభ్యసించి యందలి రీతుల నెల్లఁ దమ తెనుఁగునఁ జూపింప నభిలషించుచువచ్చిరి. అందు ముఖ్యముగా నాంధ్ర వైయాకరణులు సంస్కృత వ్యాకరణములను బాగుగ నభ్యసించి యా మార్గముననే తెనుఁగు వ్యాకరణములను సైతము నడిపింపసాగిరి.

ప్రాచీను లెల్లరును లోకులను మంచి వ్యాపారమునందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుటకై యిట్టి యుపయుక్త కార్యములకు బుణ్యఫలమును ననుపయుక్త కార్యములకు బాపఫలమును గల్పించుచు వచ్చిరి. తుదకుఁ గుడిచెడకాటికిని గట్టిడిబట్టకును దంతధావనాది కార్యములకును నియమములను గల్పించి వానికిఁ బుణ్యపాపఫలముల నుపదేశించుచు వచ్చిరి. ఇట్టి యలవాటు చొప్పుననే కావలయు, వేదవిదులు వేదపారాయణమునకుఁ గూడఁ బుణ్యఫలము లభించు నని వక్కాణించిరి. కాని ప్రాప్య మగు పుణ్యఫలము పారాయణ మాత్రమునకనె లభించుచుండఁగా, నిఁక నర్థావబోధ ప్రయాసముతోఁ బని యేమి యను వింత యభిప్రాయములు మనవారికిఁ బొడమె నని యూహింపవలెను.

క్రమక్రమముగా వేదములకువలెనే తదంగము లగు శిక్షా వ్యాకరణాదుల పారాయణమునకును స్మృతిపురాణేతిహాసప్రభృతుల పారాయణమునకును పుణ్యఫలమును తత్తదాచార్యులు గల్పింపసాగిరి. ఇట్టి యభిప్రాయమే శబ్దేందుశేఖరమునఁ జూపఁబడినది.

పతంజలి తాను పాణినీయమునకు భాష్యము వ్రాయఁబూని యాగ్రంథము నుత్తమమైనది మంచి సిద్ధాంతాభిప్రాయములు గలదని, యం దెచ్చటను వ్యర్థసూత్రములు లేవని, యందు పూర్వాపర విరోధములు లేవనియు స్తుతించెను. కాని కొన్ని కొన్ని చోట్ల సూత్రసూత్రాంశములను నాయా సందర్భములలో వ్యర్థము లని గుఱుతుచేసి ప్రత్యాఖ్యానము చేసియుండెను. అది యాధారముగాఁ జేసికొని యిటీవలి వైయాకరణులు పాణినీయమునం దెచ్చటను నిరర్థకభాగము లేదని చెప్పియు నిట్లు కొన్నియెడలఁ బ్రత్యాఖ్యానములను చేయుటం బట్టి యా ప్రత్యాఖ్యాత భాగములకు ఫల మదృష్టమే యన్న నిర్ణయ మని యెంచి వెనుకటి యప్రయాసానుసారముగా భాష్య తాత్పర్యమును దెలుపసాగిరి.

పైరీతినే కావ్యాచార్యులు కావ్యపఠనాదికమునకును, వైద్యాచార్యులు వైద్యపఠనాదికమునకును, నట్లే, తత్తచ్ఛాస్త్రాచార్యులు తత్తచ్ఛాస్త్రపఠనాదికమునకును, బరమపురుషార్థమును ఫలముగా నుపదేశింప నారంభించిరి.

వ్యాకరణ శాస్త్రపఠనమునకుఁ బ్రయోజనములను జెప్పు సందర్భమున మహాభాష్యకారుఁడు వైదికకర్మలందు వాడుటవలనఁ బుణ్యమును గలిగించునట్టియుఁ బాపమును గూర్పనట్టియు సుశబ్దముల నుపదేశించుట మున్నగునవి వ్యాకరణ శాస్త్రపఠనమునకు ముఖ్య ఫలము లనియుఁ దక్కినవి యానుషంగికఫలము లనియుఁ జెప్పెను.

"కాని పున శ్శబ్దానుశాసనస్య ప్రయోజనాని. రక్షోహాగమ లఘ్వసందేహాః ప్రయోజనమ్... ఇమాని భూయ శ్శబ్దానుశాసనస్య ప్రయోజనాని మ్లేచ్ఛా మాభూమే త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్... దేవానాం సాయుజ్యం స్యాది త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్...ప్రాయశ్చిత్తీయా మాభూమే త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్ "సిద్ధే శబ్దార్థసంబంధే లోకతః శాస్త్రేణ ధర్మనియమః...ఏవ మిహాపి సమానాయా మర్థావగతౌ శబ్దేన చాపశబ్దేనచ ధర్మనియమః క్రియతే. శబ్దేనైవార్థోఽభిధేయో నాపశబ్దేనేతి. ఏవం క్రియమాణ మభ్యుదయకారి భవతీతి" "ఏకస్యైవ శబ్దస్య గావీ గోణీ గోతా గోపోతలి కేత్యేవ మాదయో బహవోఽపభ్రంశాః" "అథ కిమర్థ ముపదిశ్యతే వర్ణజ్ఞానమ్ వాగ్విషయో యత్రచ బ్రహ్మ వర్తతే...సర్వవేదపుణ్యఫలావాప్తి శ్చాస్య జ్ఞానే భవతి, మాతాపితరౌ చాస్య స్వర్గేలోకే మహీయేతే" (ప్రత్యాహారాహ్నికము)

ఈరీతిని మహాభాష్యాదులలోఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేతను, సంస్కృతాపభ్రంశములు ప్రాకృతమునందును, సంస్కృతప్రాకృతాపభ్రంశములు తెనుఁగునందును నిండియుండుటచేతను నాంధ్ర వ్యాకరణ వ్యాఖ్యాతలు మహాభాష్యాదులయందలి పట్టి చిక్కి ఆంధ్ర భాషాపఠనమునకును సంస్కృతమునం దుండునట్లును, నాంధ్రభాషాపఠనము వలనఁ గూడఁ బుణ్యఫలము లభించునట్లును సిద్ధాంతము చేయుటకు గట్టిగాఁ బనిగలిగి తుదికట్టులో కృతార్థు లయ్యెను.

మహాభాష్యకారుఁడు యజ్ఞాది వైదికకర్మములందు మాత్రమే యపశబ్దముల వాడరాదని చెప్పియుండుటం జేసి యవి యాధారముగఁ

గొని యహోబలపండితుఁడు "సర్వో వ్యపశబ్దనిషేధః క్రతువిషయ ఏవ. నతు వ్యవహారవిషయ ఇతి ప్రతిపాదితం. తత స్స్వదేశభాషాభిమానధారేయాః పండితశశాంకా నిశ్శంకా స్స్వదేశభాషాకావ్య నిర్మాణేపి ప్రవర్తంత ఏవ" (అహో. 89 పుట) అని యిట్లు మూఁడు నాలుగువందల పంక్తులతోఁ జర్చించి యాంధ్రశబ్దజాలమున కపభ్రష్టత్వ మొప్పుకొని, మహాభాష్యకారుని మతముచొప్పునఁ దెనుఁగు చదువువారికిఁ బాపము లే దని నిర్ధారణ చేసెను.

అయినను, పై సిద్ధాంతమువలన నహోబలపతిమనమునకుఁ దృప్తి కలుగఁజాల దయ్యెను. ఆంధ్రభాష కపభ్రష్టత్వము సంగీకరించి యద్దాని వ్యవహారమునఁ బాపము రానేరదనిగదా సిద్ధాంతము చేయఁగల్గెను. కాని,పాపము రాకున్నను బుణ్యము రానేరదు గదా! మఱియును "దుష్టాన్ శబ్దాన్ మా ప్రయుజ్‌క్ష్మహీత్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్" "నమ్లేచ్ఛితవై నాపభాషితవై మ్లేచ్ఛో హవా ఏష యదపశబ్దః" అను మొదలగు భాష్యకారధోరణి యాతని మనసును బీడింపకుండునా? కావుననే తుదకహోబలపతి యట్టి కొఱఁతలఁగూడ సహింపఁజాలక, యాంధ్రభాషకును - దద్వ్యాకరణములకును - పరబ్రహ్మమూలకత్వమును సాధించి తత్పఠనమునకుఁ గూడ మోక్షఫలమును బ్రసాదించి యాప్రకరణము నంతతో ముగించినాడు. [చూ. అహో 116 వ పుట. వస్తుతస్తు ఇత్యాదిగ్రంథము.]

ఏభాషయైనను బూర్వభాషల యపభ్రంశమే యగుచుండును గదా! సంస్కృతభాషమాత్రము తత్పూర్వభాషల యపభ్రంశము కాదా? ఇంతమాత్రమున కింతటి గ్రంథము వ్రాయవలయునా? అయినను నీసందర్భమున నహోబలపతి త్రొక్కిన యీవింతమార్గము కూడ గమ్యస్థానమునే చేరినది. ప్రపంచమెల్ల బ్రహ్మవివర్తమే యగుటఁజేసి-ప్రపంచాంతఃపాతి యగు సంస్కృతమును దెనుఁగు వలెనే వివర్తమే యనియుఁ, దెనుఁగుతోఁబాటుగ దానికిని బ్రహ్మమే మూల మనియు, నక్కారణమున నద్దానివలె నియ్యదిగూడ సాధువును సుశబ్దమయము నగుటకు సందేహము లే దనియు, పురాణసుగముగా రథరస్పందము చేయ వలసుపడని రీతిని సిద్ధాంతము చేసెను.

"సిద్ధే శబ్దార్థసంబంధే లోకతః..." అను మహాభాష్యోక్తికిఁ బర్యాయ మగు 'సిద్ధి ర్లోకాద్ద్వయోః' అను చింతామణివచనము చొప్పునఁ దత్తత్కాలములందలి సుశబ్దాపశబ్దములు తత్తత్కాలములోని శిష్టవ్యవహారమువల్లనే తెలిసికొనుట సుకరమైనను, పూర్వపూర్వకాలములలోని భాషను దాని సౌష్ఠవమును మాత్ర ముత్తరోత్తరకాలములందలి వ్యవహారమును బట్టి తెలిసికొనుట సుకరము కాదు. మఱియును వాఙ్మయస్థభాషయంతయును వ్యవహారమును బట్టి తెలిసికొనుటయు శక్యముకాదు. కావున, నట్టి పూర్వపూర్వ కాలములందలి భాషయొక్క సౌష్ఠవమును వాఙ్మయస్థ భాషాప్రపంచమును దెలిసికొనుటకు విశేషపరిశ్రమ మక్కఱలేకుండ వ్యాకరణకర్తలొనట్లు శ్రమించి సంపాదించిన యాజ్ఞానమును పాఠకులకుఁ జాల వఱకు సులువుగను నిస్సంశయముగను లభించునట్లు చేయుటయే వ్యాకరణరచనకుఁ బ్రధానఫలమై యున్నది.

ఈనడుమను బయలుదేరిన యాంధ్రభాషావివాదకులలో గ్రాథికవాదులు కొందఱు - వెనుక నుదాహరించిన భాష్యకారోక్తులను -"మ్లేచ్ఛా మా భూమే త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్" అను మొదలగువానినిస్వవాదోపస్థాపకములనుగా నుదాహరించి శిష్టవ్యవహారస్థాంధ్రభాషను నిరసింపసాగిరి. కాని భాష్యకారుని మతము చొప్పున వ్యావహారికాంధ్రమువలె నే గ్రాంథికాంధ్రము నపభ్రష్టమే యను విషయమును గ్రహింపరైరి గదా !!

శాస్త్రమునకు సాకల్యము గాఁ బ్రామాణ్యము సిద్ధించుటకును, శాస్త్రమునం దవిధమగు కొఱఁతయును లేనుమాట స్థిరపడుటకును, శాస్త్రమునకుఁ బరిపూర్ణత్వము దృఢపడుటకును, శాస్త్రము పరమేశ్వరమూలక మనియు, ననాది యనియు, నపౌరుషేయ మనియు, శాస్త్రకర్త సర్వజ్ఞుఁడనియు, నీశ్వరవరలబ్ధశాస్త్రి వైవుఁడనియు, దివ్యజ్ఞానసంపన్నుఁ డనియుఁ జెప్పుటకుఁగూడఁ బురాణములగువారి కలవాటు. అట్టి యలవాటుచొప్పున 'అఇఉణ్' మొదలగు వర్ణసమామ్నాయసూత్రములు-ఈశ్వరుఁడు ఢక్కనుండి వాయించుటవలన జనించిన వనియును, ఇట్లీశ్వరమూలక మగుటచే నిదియే వేదాంగ మనియు, లోకమునం దీ శబ్దశాస్త్రము వెలయుటకై యా వర్ణసమామ్నాయ సూత్రముల నీశ్వరుఁడు పాణినికిఁ బ్రసాదించె ననియు వైయాకరణులు చెప్పియున్నారు. [చూ నుకు శేఖరమునందలి మాహేశ్వరాణి సూత్రాణి అనుమూలపు వ్యాఖ్యానసందర్భము.]

ఇట్టిప్రసంగములు లేచివెట్టుటచేతనే కావలయు, నాంధ్రకౌముది మున్నగు కొన్ని యాంధ్రవ్యాకరణములలో సైత మట్టిమహత్త్వమే యాంధ్రవ్యాకరణ తత్కర్తలకుఁ గూడఁ గల్పింపఁబడినయది.

"ఆంధ్రవిష్ణు స్సురయుతో నుకేన నిశంభునా, యుద్ధ్వా త్రయోదశయుగాన్ హత్వా తం రాక్షసోత్తమమ్, అథస త్రిఋషిభి స్సతో గోదావరీతటే, తత్కాలప్రభృతి క్షేత్రం త్రిలింగ మితి విశ్రుతం, తత్రత్యా స్తత్సమాలాపా స్తత్కాలేన హారే ర్భటాః, కాలేన మహతా సర్వం తత్సమం స్వల్పబుద్ధిభిః, అస్ఫుటోచ్చారితా నీతి తద్భవానీ తి సమ్మతిః, బ్రహ్మణా నిర్మితా వాచః పూర్వ మాంధ్రేశితు ర్హరేః, అచ్చా ఇతిచ కథ్యన్తే సుప్తిజ్ ధాతుసమన్వితాః, ... త్రిలింగశాస్త్రవిహితస్య లక్షణస్యాపి ప్రయోగేణ హైన్యం న కారయే దితి నాగరాజః ... యుగభేదా దాంధ్రభాషాదౌ వాక్యభేదః ప్రకీర్త్యతే, కృతేసుధా యనః ప్రోక్త స్త్రేతాయాం షట్‌సాషకః......(ఆంధ్రకౌముది) "శాస్త్ర మహోపప మాద్యం ప్రాయిక నిత్యాప్రయోగ లక్ష్మైతత్ దృశ్యే మతిస్థిరం యద్ జ్ఞాత్వా శబ్దః ప్రయుక్త ఆప్తసమః" (ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి,నను సంస్కృతప్రాకృతవ్యాకరణయో రార్షత్వేన భవతి ప్రామాణ్యమ్. నన్నయాథర్వణయో రిదానీంతన కవిమాత్రత్వేన కథం తత్ప్రణీతయోః ప్రామాణ్యం స్యాత్?...నాన్నృషిః కురుతే కావ్యకరణచాతుర్యధుర్యత్వం సంభవత్యేవ ఖలు. నాన్నృషిః కురుతే కావ్య మిత్యభియుక్తోక్తేః, అనితరసాధారణ వ్యాకరణనిర్మాణపటు

తథాహి పండితకవీంద్ర ప్రథమగణ్యత్వేనచ పరిప్రాప్తం సార్వజ్ఞ్యం తయోరిదానీంతనత్వమాత్రేణ కథం నివార్యేత? అతఏవ 'బ్రహ్మాదేవానాం పదవీః కవీనా' మిత్యుపనిషదే వచనే పదజ్ఞస్య విశిష్యేశ్వరోపభూతిసత్తా ప్రతిపాదితా" (చూ. అహో 110 పుట).

పైరీతినే బాలసరస్వతియుఁ దన కాంధ్రశబ్ద చింతామణి నొక సిద్ధుఁడు ప్రసాదించెననియుఁ దత్కర్తయగు నన్నయ యుగాది సంభవుఁ డనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. ఏమి మహాద్భుతం బిది హరీశ్వరి యొక్కఁడ యాంధ్రశబ్దచిం
తామణిపంక్తి యొక్కఁడ మతంగనగంబు యుగాదిసంభవుం
డై వినిపిన్న నన్నయమహాముని యెవ్వఁడు సిద్ధుఁడెవ్వఁడా
హా మదగణ్యపుణ్య సముదగ్రతఁ జేసె నెఱంగాక యిన్నియున్.

బాలసరస్వతిపద్యమునే యాధారము చేసికొని, యప్పకవి కూడ నట్లే చెప్పియుండెను. గాని "యుగాదిసంభవుండై మని చన్న నన్నయ" యని అంత స్ఫూరముగాఁ జెప్పఁజాలక, కొంతసంకోచించి "ఎన్నఁగ నన్నయాఖ్యకవి యాకలికాదిని జెప్పె". అని చెప్పియున్నాఁడు. యుగాది యుగాంత శబ్దములు కల్పాద్యంతములందు రూఢములై యున్నవి. లేదా యుగశబ్దమునకుఁ గృతయుగ మనియైన నర్థముచేయక తీరదు. కేవల యుగశబ్దమునకుఁ గలియుగ మన్న యర్థ మెంతమాత్రమును లేదు. ఇప్పుడు బయలువెడలిన శాసనాదుల నిదర్శనములను బట్టి - సృష్ట్యాదిని గాని, కల్పాదిని గాని, కృతయుగాదిని గాని, తుదకుఁ గలియుగాదిని గాని, నన్నయ పుట్టియుండలేదనియు, రమారమి వేయియేండ్లలోపలివాఁ డనియు నెల్లరకును విదితమే గదా! ఇట్లే పాణినియును నిష్ఠాజ్ఞానతపోమహిమలచేతఁ గ్రొత్తగా లోకములో వ్యాకరణశాస్త్రము నవతరింపఁజేయ లేదనియు, నంతకుముందు సైతము వ్యాకరణశాస్త్రము వ్యాపించియే యుండెడి దనియు, నట్టివానిని బాగుగాఁ జదివికొని గొప్ప పాండిత్యమును సంపాదించి కొన్ని క్రొత్తవిషయములను జేర్చి యష్టాధ్యాయిని రచించె ననియుఁ దోఁచక పోదు. పాణినీయమునందు శాకల్య శాకటాయన భారద్వాజాది పూర్వవైయాకరణులు పేర్కొనఁబడి యున్నారు. ఇంతయేల? యష్టాధ్యాయిలో నొకచోటఁ బాణిని పూర్వాచార్య మతమును వినుతించియు నున్నాఁడు. [చూడుము - ఋషియుక్తవద్వ్యక్తివచనే - అనునది మొదలు, ప్రధానప్రత్యయార్థవచనమర్థస్యాన్యప్రమాణత్వాత్ - అను వఱకు తత్త్వబోధినీవ్యాఖ్యానము 238-239 పు.]

పాణిని గ్రంథమునందలి కొఱంతలు పెక్కింటిని వార్తికకారుఁడును, భాష్యకారుఁడును, కాశికాకారాదులును పూరించుచు వచ్చిరి. ఇంకను వాఙ్మయసారజ్ఞులు పూర్తిచేయవలసియు నున్నది. ఇట్టి స్థితిలోఁ బాణినికి సర్వజ్ఞత్వమును దివ్యదృష్టిసంపన్నతను, గల్పించుట యెంతవఱకు యుక్తమో విమర్శకులే గ్రహింతురు గాక. అష్టాధ్యాయికిఁ బూర్వమునందును వ్యాకరణములు ప్రసిద్ధములై యుండఁగా వానికి వేదాంగత్వమును గల్పింపక, యష్టాధ్యాయికి మాత్రమే గల్పించుటకుఁ గారణ మేమో!!

శాస్త్రకర్తలకుఁ ఋషిత్వ సర్వజ్ఞత్వ దివ్యదృష్టి సంపన్నత్వాదులను, శాస్త్రమునకు భగవద్విలసితత్వాదులను అంగీకరించునప్పుడే కదా శాస్త్రోక్తవిషయములకు సాకల్యముగాఁ బ్రామాణ్యము నీయక తప్పదని, మనవారు తచ్ఛాస్త్రముచే సాధింపఁదగిన శబ్దజాల మెల్ల సాధువే యనియు, తద్విలక్షణము లసాధువు లనియుఁ, దలంప నారంభించిరి. కావుననే వ్యాకరణమునకు లొంగని కాళిదాసాది మహాకవుల ప్రయోగములకుఁ గూడ నసాధుత్వము కల్పింపఁబడుచున్నది.

"కృఞ్ చానుప్రయుజ్యతే లిటి" అను సూత్రపు తత్త్వబోధినిలో "కథం తర్హి తం పాతయాం ప్రథమ మాస పపాత పశ్చాత్. ...ప్రమాద ఏవాయం, నచ విపరీతప్రయోగనివృత్తిమాత్రే సూత్రస్య తాత్పర్యాత్ పశ్చాత్ప్రయోగో వ్యవహితోఽపి న దుష్యతీతి వాచ్యం విపర్యాస నివృత్త్యర్థం వ్యవహితనివృత్త్యర్థం చేతి వార్తికవిరోధాత్." అని యిట్టి ప్రయోగముల కసాధుత్వము కల్పింపఁబడెను. పైసూత్రము నభిప్రాయమునే చెప్పుచున్న "భ్రస్కన్వామః" అను ముగ్ధబోధసూత్రము వ్యాఖ్యానములో దుర్గాదాసుఁడును "ఆమ ఇతి పంచమ్యేవ. పరతః ప్రయోగే సిద్ధే అనుగ్రహణం క్రియావిశేషణోపసర్గవ్యవధానేపి ప్రయోగార్థమ్. తేన తం పాతయాం ప్రథమమాస పపాత పశ్చాదితి రఘుః. ఉక్షాం ప్రచక్రు ర్నగరస్య మార్గాన్, ఇతి భట్టిః" అని చర్చించి యున్నాఁడు. ఇంకను "ప్రభ్రంశయాం యో నహుషం చకార" అను ప్రయోగాంతరము కుదురనే లేదు. భాషాపరిపాటిచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన ప్రయోగము లిట్టి నియమములకు లొంగునా?

"అక్షాదూహిన్యా ముపసంఖ్యానమ్" అను వార్తికము, గుణమును వారించి 'అక్షౌహిణీ' అను వృద్ధిరూపమును సాధించుటకే పుట్టెనని తోఁపకపోదు. అట్లయ్యును అక్షోహిణీ అను రూపము సయితము కవిప్రయుక్త మగుటంజేసి 'అక్షశబ్ద మూహినీశబ్దముతో సమసించినప్పుడు మాత్రము పై వార్తికము ప్రవర్తించు నని అక్షశబ్ద మూహశబ్దముతో సమసించినపిదప 'ఇని' ప్రత్యయము చేసినచో 'అక్షోహిణి' అను గుణరూప మగు నని తత్త్వబోధినీకారుఁడు చెప్పెను. కాని వార్తికకారునకు 'అక్షోహిణీ' — అక్షౌహిణీ' అను రూపద్వయ సాధుత్వ ముపదేశించుతలంపే యున్నయెడల నాతఁడా వార్తికమును వైకల్పికముగా నుపదేశింపకుండునా?

మునిత్రయమువారి వచనములచే సాధ్యము కాని ప్రయోగము సాధువు కానేరదనియు, నెట్టి కవిప్రయోగమైన సాధువనిపించుకొనుటకు మునిత్రయమువారి వచనములకు లొంగితీరవలయు ననియు సంస్కృతవైయాకరణుల మనస్సున దృఢముగా నాటుకొనియుండుటచే వారీరీతిని సూత్రములను సాగఁదీసి గాని, లేక వింతవింత యెత్తుల నెత్తిగాని, ఆయా మహాకవుల ప్రయోగములను లొంగినట్లు తోఁపించుటకు యత్నించుచు వచ్చిరని తోఁపక పోవునా?

వ్యాకరణకర్తలు శబ్దప్రపంచములోఁ గొన్ని కొన్నిటియందుఁ గల సాజాత్యములను బట్టి వానిని వేర్వేఱు తెగలుగా నేర్పఱిచి వానియందుఁ బ్రవర్తించు కార్యముల కనుగుణములను సూత్రించు

చుందురు. సాకల్యముగా నట్టి యనుగమములకు భాష లొంగియుం డనేరదు. కావున నట్టి యనుగమములను బ్రయుక్తములందే ప్రవర్తింపఁజేయవలయును గాని, ఆ యనుగమములవలన నప్రయుక్తశబ్దములను సృజింపరాదు. మొదటమొదట సంస్కృతవైయాకరణుల సిద్ధాంత మిదియే యైనను క్రమక్రమముగా నిట్టి సిద్ధాంతము మాఱి వ్యాకరణసూత్రములచొప్పున నిరంకుశముగా శబ్దములను సృజించు నలవాటు చాలవఱకు వ్యాపించినది. వ్యాకరణసూత్రసులకు లక్ష్యములను జూపునపుడు ప్రయుక్తాప్రయుక్తతలను పాటించు ప్రయత్నమే యగపడదు. కావున నానాఁటికి వ్యాకరణముచే సాధించుటకు వీలుపడెడు రూపములెల్లఁ బ్రయోగయోగ్యములే యను సిద్ధాంతము దృఢపడినది.

"యథేష్టం నామధాతుషు" అను వార్త్తికమున యథేష్టమ్మని యున్నది గాన నామధాతువుల కెల్ల సన్నిమిత్తకద్విత్వము యథేష్టముగా సంభవింపవలసినదే యయ్యెను, "పుపుత్రీయిషతి, పుతిత్రీయిషతి, పుత్రీయియిషతి" అని యిట్లు భట్టోజీదీక్షితుఁ డుదాహరించినాడు. బోపదేవుఁడంతతోఁ దృప్తినందక "ఇథోర్యథేష్టం ద్విః..." అని సూత్రించి పై యుదాహరణములనే గాక "పుపుత్రీయియిషిషతి" అనిగూడ నుదాహరించెను. వైయాకరణు లుదాహరింప రైరి గాని యింకను బ్రస్తారవశమున నెన్నియేని రూపములను సృజించుట కాసూత్రము సమర్థమై యున్నది. ఇట్టి భాష యేమాత్రమును సహజము కా దనుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాల రని నా నమ్మకము.

కొందఱు వైయాకరణు లీ విషయమున నెక్కుడు స్వాతంత్ర్యము నభిమానమూని పుపుత్రీయియిషిషతి వంటి ప్రయోగములు గూడ సహజములే యనియుఁ, బ్రయుక్తములే యనఁదగు ననియు, సంస్కృతశబ్దప్రపంచము నెల్ల సాకల్యముగాఁ బరిశీలించుట యశక్య మగుటం జేసి యట్టివి యప్రయుక్తము లనుట సాహసమనియు, వాదించుచు పస్పశాహ్నికమునందలి "సంతి వై శబ్దా అప్రయుక్తాః" మున్నగు భాష్య పంక్తుల నుదాహరింతురు.

ఇట్టివి శాస్త్రముసకు అప్రామాణ్యము రాకుండుటకై సత్యకాలపువారు కల్పించుకొన్న యుక్త్యాభాసములు కాని సద్యుక్తులు కాఁజాలవు. సంస్కృతభాష యెల్లలోకములందును నెల్ల ద్వీపములందును వ్యవహరింపఁబడునట్లు భాష్యకారుఁడు గాని, యిం కెవ్వరు గాని, ఋజువుచేసి యున్నారా? ఋజువుచేయఁ గలరా? అది యటుండ నట్టి సంస్కృతశబ్దప్రపంచము నెల్ల మునిత్రయమువారు మాత్ర మెట్లు గ్రహింపఁగల్గిరో తెలియకున్నది. భాష్యకారుఁడే వేఱొకచో సంస్కృతశబ్దప్రపంచ ప్రతిపదపాఠమునకు దివ్యవర్ష శతము చాల దయ్యె ననియు, నట్టియెడ నొకని యాయువు చాల దనుటలో వింతయేమున్న దనియుఁ జెప్పియుండెను. [చూడుడు — పస్పశాహ్నికము బృహస్పతి రింద్రాయదివ్యం వర్ష సహస్రం శబ్దపారాయణం ప్రోవాచ అను మున్నగు వాక్యములు.]

ఈ విషయములను బాగుగాఁ బరిశీలించియే యహోబలపండితుఁ డీ క్రిందివిధిని ప్రసంగించియున్నాఁడు. "ఉక్తా న తే ప్రయోగా ఇతి చేత్ ... వేద విధిష్టం ... [illegible] వాచస్పతి ర్యత్ర ... శక్ర స్తథా ... [illegible] నగరా యత్ర ... [illegible] ... భాషా నాంచితం। బోధయే త్కిము ... [illegible] యాతి కిమ? ప్రమాణ ... [illegible]" అని. [చూ. అహో. ౬౨౪ పు]

వైరీతి కేతన, తన యాంధ్రభాషా భూషణమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. తే. గీ. కంచి కెల్లూరు మఱి యోరుగల్లయోధ్య యనుపురంబుల పై గంగ కరుగు ననిన। పథిప్పొ నొకత్రోవ జూపెడ బహుపథంబు। లాంధ్రభాషను గల వని యరసికొనుఁడు.

మఱియుఁ బైరీతిని దుష్కరమే యగు భాషాప్రపంచాన్వేషణమును బ్రతివాదులు చేయలేనంతమాత్రమునఁ దద్వ్యాకరణసాధితములైన-యప్రయుక్తము లనఁదగు-'పుపుత్రీయియిషిషతి' వంటి రూపముల నెల్లఁ బ్రయోగింపవలసినదేనా? ఇంక నిరంకుశముగా నెల్లధాతువుల నుండియు-క్విబంతములు - భావక్తాంతములు - ఘఞంతములు మున్నగు వానిని బుట్టించి ప్రయోగింపవలసినదేనా? [బాలవ్యాకరణగుప్తార్థ ప్రకాశికాకారులు ఘఞంత రాజశబ్దమును బుట్టించిరే.] ప్రయుక్తానామే వేద మన్వాఖ్యాన మ్మని భాష్యకారుఁడే చెప్పియుండఁగాఁ-దత్సాధితరూపములు ప్రయుక్తము లని ఋజువుచేసికొను భారము వైయాకరణులయందే యున్నది కాదా? ఇంతయేల! పైరీతిని బ్రసంగించిన భాష్యకారుఁడే ప్రతివాదులు అప్రయుక్తములన్న వానిలోఁ గొన్నిటికిఁ బ్రయోగములు చూపి యవి యప్రయుక్తములు కావని ఋజువు చేసికొనెను. [చూడుడు- యేచాప్యేతే భవతాఽప్రయుక్తా, మున్నగు పంక్తులు. పస్పశాహ్నికము.]

వ్యాకరణాభిమానము ముదిరిన కాలములోనివాఁ డయ్యు,నాంధ్రశబ్దచింతామణికర్త యీవిషయమునఁ జాల మంచిమార్గము నే యనుసరించినాడు. భాష్యకారుఁ డీసందర్భమునఁ బ్రతివాదులుఅప్రయుక్తము లని చూపినవానిలోఁ గొన్నిటికి వేదములోఁ బ్రయోగము జూపి వాని ప్రయోగమున కభ్యనుజ్ఞ నిచ్చుట జూచి యదియు సరికాదని తలఁచికాఁబోలును అప్రయుక్తములేగాక విరళప్రయుక్తములుగూడ సాంధ్రకావ్యములందుఁ బ్రయోగార్హములు కావని సిద్ధాంతము చేసినాడు:—

"విరళాన్ పేచో పాదిక శబ్దాన్ ప్రవ్యాహరంతు శబ్దజ్ఞాః
ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతిత సుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్"
[చింతామణి]

వేయేల! పైరీతిని బ్రసంగించిన భాష్యకారుఁడే వ్యాకరణసూత్రముల నప్రయుక్తశబ్దముల సాధించుటలో నుపయోగింపరాదని "యథాలక్షణ మప్రయుక్తే" అని స్పష్టముగా వచించియున్నాఁడు. అప్రయుక్తశబ్దములవిషయమున లక్షణమును బ్రవర్తింపఁజేయరాదని యద్దాని తాత్పర్యమై యున్నది. అట్లయినను పైభాష్యకారోక్తి అప్రయుక్తశబ్దములను వ్యాకరణముచొప్పున సాధించి గ్రహింప

పకలె నని పైనోక్తయర్థమును గూడ గైయటుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. కాని, యీ యర్థము సమంజసము గానేరదు. "ప్రయుక్తానా మేవేద మన్వాఖ్యానమ్" అని యిట్లు ప్రయుక్తముల స్వరూపమునే వ్యాకరణము సాధించుననుట స్వసిద్ధాంతమునకు విలక్షణము గా నప్రయుక్త శబ్దములను లక్షణము చొప్పున సాధించుకొనవలె నని భాష్యకర్త యెట్లు చెప్పియుండును? మఱియు గ్రంథాదిని భాష్యకారుఁడు ప్రతిజ్ఞ చేసిన "అథ శబ్దానుశాసనమ్ * * * కేషాం శబ్దానాం, లౌకికానాం వైదికానాంచ" అను ద్వివిధశబ్దములును బ్రయుక్తశబ్దములే యని - "సిద్ధే శబ్దార్థసంబంధే లోకతః * * * వేదాన్నో వైదికాః శబ్దాః సిద్ధా లోకాచ్చ లౌకికాః, అనర్థం వ్యాకరణమ్" అను మొదలగు భాష్యకారోక్తులచే స్పష్టపడుచునే యున్నది. కావుననే "అష్టన ఆవిభక్తౌ" అను సూత్రపు శేఖరమునందును నీయర్థము నిరాకరింపఁబడినది. ఇట్లే హల్ జ్యాది సూత్రపు మనోరమా వ్యాఖ్యానమునందును, శబ్దరత్నమునందును హరిదీక్షితుఁచే నప్రయుక్త శబ్దములందు లక్షణమును బ్రవర్తింపఁజేయరా దనియే సిద్ధాంతము చేయఁబడెను.

ఇఁక మునిత్రయమువారి కాలములో సంస్కృతము వ్యవహారస్థమై యుండెడి దనియు, నందలి శిష్టవ్యవహారస్థభాషను బాహ్యస్థభాషను గూడ వారన్వాఖ్యానము చేసి యుండుటచేఁ దల్లక్షణసాధితములు వాఙ్మయప్రయుక్తములు కాకున్నను, వ్యవహారప్రయుక్తములై యుండునేమో యనుకొనుటకు బాధక మేమియు లే దనియు, నిపు డట్టి వ్యవహారము లేకుండుటచే నట్టి వ్యవహారప్రయుక్తతను జూపలేకుండుటవలన క్షతిలేదనియు, నవ్యాకరణమున వానివిషయమున లక్ష్యమే ప్రమాణము కానోపు నని యూఁ జెప్పుటకు గొంత యవకాశ మగపడుచున్నది. కాని, మునిత్రయమువారట్లు కేవలము ప్రయుక్తములకే లక్షణము చేసియుండలే దనియు, వ్యాకరణసాధితరూపములలో ననేకము లప్రయుక్తములు గూడఁ గలవనియు నట్టివానివిషయమున లక్షణమును బ్రవర్తింపఁజేయరా దనియు భాష్యకారుఁడే కంఠోక్తముగా "యథాలక్షణ మప్రయుక్తే" అని చెప్పియుండుటచేత పూర్వము వ్యవహారమునఁ బ్రయుక్తములై యుండునేమో యనుకొని వాఙ్మయమున కెక్కని వ్యాకరణసాధితరూపములను సాధువులుగా నంగీకరించుట యుక్తము కాదుగదా. ఒకవేళ నవి యప్రయుక్తములయినఁగూడ నుండిన నుండవచ్చునుగదా.

సంస్కృత వైయాకరణులు పాణిన్యాదులకుఁ బ్రసాదించిన సర్వజ్ఞత, నన్నయాథర్వణుల కహోబలపతి ప్రసాదించిన సర్వజ్ఞత వంటిదే యన్న క్షతి లేదు. కాని యది వాస్తవమే యన్నచో నిఁక "యథోత్తరం మునీనాం ప్రామాణ్యమ్" అను మొదలగు సిద్ధాంతము లెట్లు పొసంగును? సర్వజ్ఞుఁ డగువాని మాట యెన్నఁడైన నప్రమాణము కాదు గదా. ఉత్తరముని వాక్యమును బట్టి పూర్వమునివాక్య మప్రమాణ మగునపు డిఁక నాతనికి సర్వజ్ఞత్వ మెట్లు పొసఁగును? అష్టాధ్యాయికి లోఁగనిరూపములఁ గుదుర్చుటకై పుట్టిన వార్తికములను వృత్తికారాదుల "అంగగాత్రకంఠేభ్యో వక్తవ్యమ్" అను నిందలగువానివంటి విషయముల నుపదేశింపలేకుండ పాణిని సర్వజ్ఞతకు బాధకము కాదా? మఱియు సూత్రములలోని చకారాదుల కనుక్తసముచ్చయార్థకత్వమును గల్పించియు, వాశబ్దాదులకు వ్యవస్థిత విభాషార్థకత్వమును గల్పించియు,యథేష్టవ్యవస్థలను జేసియు, యోగవిభాగము చేసి యథేష్టముగా నిష్టరూపసాధనమును జేసియు, వార్తికకారవృత్తికారాదులు పూరించిన విషయము లెల్లఁ బాణినిసూత్రములకు లోఁగినవే యని నిర్వహించుచు, పాణిన్యాచార్యులవారికిఁ గల్పించిన సర్వజ్ఞత్వమునకు భంగము రాకుండుటకై "సూత్రేష్వేవహి తత్సర్వం యద్వృత్తౌ యచ్చ వార్తికే" అను నొక వింత సిద్ధాంతము బయలుదేరఁదీసిరి. అట్టి సిద్ధాంతముయొక్క దౌర్బల్యమును విశదీకరించుటకై యిట నొకమాత్రముగా నుదాహరించుచున్నాను.

"విభాషా ప్రకరణే తీయస్య జిత్సూపసంఖ్యానమ్" అను వార్తికము సూత్రకృదభిప్రేతమే యనియు 'విభాషాజసి' అను సూత్రమును యోగవిభాగము చేసికొని యీ యర్థమును సంపాదింప వలసిన దని మాత్రమే వార్తికతాత్పర్య మనియు, న్యాసాపరనామక కాశికవివరణపంజిక యను గ్రంథములో వ్రాయఁబడెను. విభాషా జసీ త్యత్ర విభాషేతి యోగవిభాగః క్రియతే. తత్రచ సర్వాదీని ద్వంద్వ ఇతి చ నివృత్తమ్. తేన తీయస్య విభాషా సర్వనామసంజ్ఞా భవిష్యతీతి. నచైవ మతిప్రసంగః, యోగవిభాగా దిష్టసిద్ధేః నాపి విభాషా ద్వితీయా తృతీయాభ్యా మిత్యస్య వైయర్థ్యాపత్తిః ప్రపంచార్థత్వాత్. తతోజసీతి ద్వితీయో యోగః. అత్ర విభాషా గ్రహణం ద్వంద్వగ్రహణం చానువర్తతే" (1 అ. 1 పా. 36 సూ.) ఇట్టియూహాకార్యము చేయవలసినపుడు ద్వంద్వమందు సర్వనామసంజ్ఞ విభాష యని తెలుపుటకై 'విభాషాజసి' అని సూత్రించెనని భట్టోజిదీక్షితుఁడు యథాన్యాసం యత్కార్యం విభాషాఖ్యం తత్ర కర్తవ్యే ద్వంద్వే ఉక్తసంజ్ఞా నా స్యాత్' అని మహాభాష్యానుసారముగా వృత్తిని రచించెను. న్యాసకారుల యర్థము భాష్యవిరుద్ధమగుటచేతనే యప్రమాణ మని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. సూత్రకర్త యీయర్థము నాఘ్రాణించియైన నుండలేదనుటయు స్పష్టము. సూత్రకర్తకే యిట్టి యాశయ మున్నయెడల 'విభాషా ద్వితీయా తృతీయాభ్యాం' మను సూత్రమును 'విభాషాద్వితీయతృతీయాభ్యామ్' అని యిట్లు పుంలింగములకుఁ గూడ సిద్ధించునట్లు సూత్రము చేసి యుండును గదా! ఇట్లే గ్రామ్యపశుసంఘేష్వ తరణేషు స్త్రీ (౧ అ. ౨ పా. ౭3 సూ.) నాసికోదరోష్ఠ జంఘాదంతకర్ణశృంగాచ్చ, అను మున్నగు స్థలములందును వింతవింత యర్థములు వ్రాయఁబడినవి. [స్థలసంకోచముచేత ఆయాగ్రంథభాగము లిందు ఉద్ధృతములు కాలేదు.]

ఇట్టులు వింతయర్థములు తీయుట పాణిన్యాచార్యులవారి సర్వజ్ఞత్వమును గాపాడుటకే గదా! ఆ పక్షమున నతోధికుఁ డని యెల్లవైయాకరణులు నొప్పుకొనుచున్న భాష్యకారుఁ డట్టి యర్థవిశేష మాసూత్రములకుఁ జేయఁజాలకుండుటచే నాయనయొక్క సర్వజ్ఞతను గోలుపోతి మని యీపక్షమువా రెట్లు తలంపకున్నారో

తెలియకున్నది. మఱియు నిట్టి రచనలవలననే వ్యాకరణము పరిపూర్ణ మగు నన్నప్పుడు-ఒక్క చకారముతోనో, ఒక్క, వాశబ్దము తోనో, ఒక్క బహుళ శబ్దముతోనో, సూత్రములను రచించి దానితోనే వ్యాకరణశాస్త్రమునెల్ల సంగ్రహించుట గూడ మఱింత లఘువుగానుండునుగదా! ఇదియునుగాదేని—"కొన్ని కొన్ని శబ్దములకుఁ గొన్ని కొన్ని యెడలఁ గొన్ని కొన్ని కార్యము లగును!" అను నొకసూత్రముతో రచింపఁబడిన వ్యాకరణశాస్త్రముగూడఁ బరిపూర్ణమే యగు ననియుఁ, దత్కర్త గూడ వ్యాకరణవిషయముల నెల్లఁ జెప్పినవాఁడగు ననియు ననఁదగును గదా!!

మఱియుఁ బై వార్త్తిక కార వృత్తికారాదులు పూరించిన విషయము లెల్లఁ పాణిన్యాచార్యులవా రెఱిఁగియెఱిఁగి ముందు పుట్టఁబోవు వార్త్తిక కారాదులు పూరింతు రను విషయమును దివ్యదృష్టిచే నెఱిఁగి, యట్టి విషయములను జెప్పక విడిచియుండి రని చెప్పుచుఁ బాణిన్యాచార్యుల సర్వజ్ఞతను గాపాడు సంప్రదాయము నున్నది.

'నబహువ్రీహౌ' అను సూత్రపు వ్యాఖ్యానావసరమునమూలములోని 'యథోత్తరం మునీనాం ప్రామాణ్యమ్' అను పరిభాష నంగీకరించుచు వ్యాఖ్యానముచేసిన శేఖరకారుని 'యథోత్తరమితి-ఏతచ్చ ధిన్వికృణ్వ్యోర చ, ఇతి సూత్రే భాష్యే ధ్వనితమ్.' అను వాక్యములకు వ్యాఖ్యానము చేయుచు దీపకకారుఁడు "ధ్వనితమితి - తత్ర హి లోపవిధానేపి 'సధాతులోప' ఇతి సూత్రేణ 'ధినోతి' ఇత్యాదౌ గుణనిషేధే సిద్ధేఽకారాదేశవిధానం కిమర్థ మిత్యాశంక్య తత్ప్రత్యాఖ్యానపక్షే స్థానివద్భావాయ తద్విధాన మిత్యుక్తమ్. యది పూర్వముని రుత్తరమున్యభిప్రేతం న జానీయా త్తర్హి ప్రత్యాఖ్యానస్య భాష్యకృత్కృతత్వేన తత్రపక్షే తత్సిద్ధ్యర్థం సూత్రకారకృత మకారాదేశ విధాన మసంగతం స్యాదితి నిరుక్తమ్..."అత్రారుచిబీజంతు మహర్షీణాం సర్వజ్ఞత్వ భంగః - అతోఽస్మిన్ శాస్త్రే ఉత్తరముని తాత్పర్యానుసారేణైవ పూర్వమునే స్తాత్పర్య మవధారణీయ మితిబోధ్యమ్" అని వివరించియున్నాఁడు. ఇట్టి యుక్తులతో సామాన్యముగా నెట్టివ్యాకరణమును బరిపూర్ణము కానేరదు. అనంత మగు భాష సమగ్రముగా నియమింపఁబడునన్న మాట యొంతమాత్రమును బొసఁగనేరదు. అందును నొక్కని గ్రంథమే యట్లు నియమింపఁజాలు ననుట యింకను సరికాదు. అనేకమహాపండితులు పూరించుచువచ్చినను ఇంకను ననేక విషయములందు కొఱవడియే యున్నది. ఇంకను సంస్కృతభాష వ్యవహారభ్రష్టత నందియుండుటచే నద్దాని లక్షణ గ్రంథములందలి కొఱంతలంతగా నగపడవు. కాని, యాభాషయొక్క వ్యవహారస్థితి నెఱుఁగఁదగు కాలమునం దింకను వేనవేలు కొఱంతలందు గన్పట్టియుండు నని నా నమ్మకము. పూర్వు లనేకు లీ వాఙ్మయమును శోధించి లోపములను బూరించుచు వచ్చుచుండుటం జేసి యిపుడంతగా గొఱంతలు గన్పట్టవు. కాని కృత్తద్ధిత సమాస విషయములందును ఉణాదిప్రత్యయములందును నింకను దృష్టి లేక వైయాకరణులు ఈక్రిందిరీతిని వ్రాసియున్నారు.

"కృత్తద్ధితసమాసానా మభిధానం నియామకమ్,
లక్షణం త్వనభిజ్ఞానాం తదభిజ్ఞానసూచకమ్
సంజ్ఞాసు ధాతురూపాణి, ప్రత్యయాశ్చ తతఃపరే,
కార్యాద్విద్యాదనూబంధ, మేతచ్ఛాస్త్ర ముణాదిషు"

ఇంతియగాక, వ్యాకరణములలోఁ జేర్పఁబడిన యాకృతిగణములును, బాహుళక విధానములును, ప్రాయోవిధానములును, పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్ అన్యత్రాపిదృశ్యతే. అనువానివంటి విధానములును, శాస్త్రముయొక్క యపరిపూర్ణతను దగ్గడింపఁజాలియే యున్నవి గదా! పైనిఁ జేర్కొన్న సంస్కృత వైయాకరణుల నమ్మకములు జూచియే యహోబలపండితుఁ డాంధ్రవ్యాకరణకర్త లగు నన్నయాథర్వణులకును ఋషిత్వము సర్వజ్ఞత్వము నున్నగువానిని సాధించి వారివాక్యములకే పరమ ప్రామాణ్యము నొసంగి వారిలక్షణములకు లొంగని తిక్కయజ్వాది మహాకవుల ప్రయోగములను గూడ నిరసింపసాగెను.

"నను - "నెలఁతముద్దుమోము నెఱికురుల్ గుబ్బలు" ఇత్యాది ప్రయోగే ష్వసమాసేపి షష్ఠీ ద్వితీయాతుల్యైవ వర్తతే. తత్ర కిం మూల మితిచేత్ "మహాత్ములైనభూపతులయు విప్రముఖ్యులసభన్, "ఎవ్వనిరోని ముఖాంశుబింబంబున నిత్యాద్యాచార్య వచన మేవ మూలమ్. ఏవిశబ్దప్రయోగే నైవాత్ర భిన్నతా స్వీక్రియతే. తత్ర తద్వచనమహిమ్నైవ ద్రుతస్య లుగితి ధ్యేయమ్. ....వస్తుతస్తు ఆచార్యప్రయుక్తస్యైవ తాదృశవాక్యస్య నిపాతన్యాయేన ప్రామాణ్య మన్యేషాంతు నైవ సాధుత్వ మిత్యనుసంధేయమ్. ......[అహో. 218 పుట.]

అగ్గలంబు నాయెదుట బాహుప్పలించి, పర్వము లేకయును రాహు భానుని బట్టెన్, తనతనువు రాహుసోమామృతంబు మ్రింగె, దిక్పాలతను వెత్తి తిరిసెంబు తినుతోన, ఇత్యాద్యాస్తిక్కయజ్వాది కవిప్రయోగాః అస్త్రియా మిత్యథర్వణవచనే స్త్రీవాచకవ్యతిరిక్తానా ముదంతానా మితి వ్యాఖ్యానా న్నతిన్వాదిభ్యో వుపర్ణకవికల్పో విరుద్ధః. విద్యుత్సహస్రముల్ విలసిల్లె మతి రాహు పర్వంబు లేకయ భాను బట్టె నిత్యాది ప్రయోగా చ్ఛబ్దశాసనస్యాపి వువర్ణవికల్ప స్సమ్మత ఏవ అనతాంస్త్రియా మిత్యుక్తే రాచార్యస్య మతేతు తన్వ్యాదిభ్యో నేష్టఏవ వికల్పః. "జరత్కారు నృదీయానుజు న్నితి తదుక్తే స్తన్మాత్రస్య సాధుత్వ మితి బోధ్యమ్" [అహో-296 పుట]

"నను సంస్కృత ప్రాకృతవ్యాకరణయో రార్షత్వేన భవతి ప్రామాణ్యమ్ నన్నయాథర్వణయో రిదానీంతనత్వేన కథం తత్ప్రణీతయో ర్వ్యాకరణయోః ప్రామాణ్యం స్యాత్. నానృషిః కావ్యకరణచాతుర్యధురీణత్వం సంభవ త్యేవ ఖలు. నానృషిః కురుతే కావ్యమిత్యభియుక్తోక్తేః, అనితరసాధారణ వ్యాకరణనిర్మాణ పటుతయా పండితకవీంద్ర ప్రథమగణ్యత్వేనచ పరిప్రాప్తం సార్వజ్ఞ్యం తయో రధునాతనత్వ మాత్రేణ కథం నివార్యేత? అతఏవ బ్రహ్మదేవానాం పదవీః కవీనా మిత్యుపనిషదే వచనే పదజ్ఞస్య విశేష్యైశ్వర్యభూతిసత్తా ప్రతిపాదితా". [అహో 110 పుట]

సంస్కృతవ్యాకరణ వాసనావాసితుఁ డగుటచే నహోబల పండితుఁడు, వైరీతిని నన్నయాథర్వణులకే పరమప్రామాణ్య మొసంగి వారికి సర్వజ్ఞత్వవిశిష్ట ఋషిత్వమును బ్రసాదించి వారి వ్యాకరణములకు లొంగిన ప్రయోగములు సాధువు లనియుఁ దక్కినవి యసాధువులనియు, వారి వ్యాకరణములే గాక వారి ప్రబంధములలోని ప్రయోగములుగూడ వ్యాకరణములకు లొంగకున్నను బరమప్రమాణము లనియు నీరీతిని బ్రసంగించియున్నాఁడు. అహోబలపతియే గాక తత్పూర్వుఁ డగు నప్పకవియు నిట్టి యభిప్రాయమునే పొంది యుండెను:—

ఉ. ఆదిని శబ్దశాసన మహాకవి చెప్పిన భారతంబులో
నేది వచింపఁగాఁబడియె నెంయును దానిని కాని సూత్రసం
పాదన లేమిచేఁ దెనుఁగుపల్కు మఱొక్కటిగూర్చి చెప్పఁగా
రాదని ద్రాక్షవాటి కవిరాక్షసుఁ డీనియమంబు చేసినన్.

కం. ఆమూఁడు పర్వములలో
నా మాన్యుఁడు నుడువు తెనుగు లరసికొని కృతుల్
దాము రచించిరి తిక్కన
ధీమణి మొదలైనతొంటి తెనుఁగు కవీంద్రుల్.

[అప్పకవీయము]

ఇది కేవలమును సత్యేతర మనుట కేమి సందియము? సంస్కృత వ్యాకరణ వాసనావశముననే వికృతివివేకకారుఁడును గొందఱు సంస్కృత వైయాకరణులవలెనే యొకచో వ్యాకరణములకు లొంగని శబ్దము లపశబ్దము లనియు - శాస్త్రవిరోధము లేనపుడే ప్రయోగమునకుఁ బ్రామాణ్య మనియు, శాస్త్రప్రయోగములకు విరోధము గల్గినపుడు శాస్త్రమునకు ప్రామాణ్యము నంగీకరించి యా ప్రయోగమును నిరసింపవలసినదే యనియు సిద్ధాంతము చేసియున్నాఁడు. అట్టి సిద్ధాంతము నవలంబించియే యహోబలపండితుఁడును "ఆద్యుఁడు హిరణ్యగర్భునం దంతకంటె" నిత్యాది కవిపితా మహోద్యుక్తిస్తు నిర్మూలైవ. (అహో 315 పుట) "మధుకైటభారాతి మఱఁది రమ్మని పిల్చి పనిఁగొంట నీకుఁ బ్రాభవము గాదె" ఇత్యాది శ్రీనాథ వచనస్య ప్రామాదికత్వమే వేత్యవధేయమ్" అహో 499 పుట.] "సుతులఁ గనియెదు కొఱకు! నీవు ఘటించు కంటె" ఇత్యాదీనాం భాస్కరతిక్కయజ్వాది వచనానాం కిం మూల మితి వయం న విద్మః" [అహో 500 పుట.] అని యిట్లతిసాహసముగా జర్చించియున్నాఁడు. ఇట్టి ధోరణులను బట్టి చూచునపుడు వ్యాకరణములు ప్రయోగముల నాధారముగాఁ జేసికొని రచింపఁబడె నను మాటను మఱచి వ్యాకరణములనుండియే భాష పుట్టిన దను నెట్టి యభిప్రాయమును మన వైయాకరణులందిరని తోఁపక పోదు గదా.

సంస్కృత వైయాకరణులు కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యములలోని కొన్ని ప్రయోగములు వ్యాకరణములకు లొంగనపుడు వానిని బ్రామాదికము లనుచుఁ జేయు సిద్ధాంతమే మన యీ తెనుఁగు వైయాకరణుల సిద్ధాంతమునకు మూలమై యున్నది. "త్రియంబకం సంయమినం దదర్శ" అను కాళిదాసుప్రయోగములోని త్రియంబక శబ్దము ప్రామాదిక మనియు నపశబ్ద మనియు వైయాకరణులు చెప్పుదురు. అట్లే-విమానవా "సుభ్రు కుతః పితు ర్గృహే" అను కాళిదాసు ప్రయోగములోని సుభ్రు అను సంబుద్ధ్యంత మపశబ్ద మని చెప్పుదురు. కాళిదాసువంటి మహాపండితకవి మనపాటి 'ఇకోయణచి' నెఱుఁగ కుండునా? అట్లే "అంబార్థనద్యో ర్హ్రస్వః" అను సూత్రవిషయమును మాత్ర మెఱుఁగ కుండునా? అరయనరయ నట్టి మహాకవు లూరక యిట్టి యపశబ్దములను బ్రయోగించి యుండరనియు, వారు పూర్వ పూర్వ వాఙ్మయమును బాగుగఁ జదివి యందలి సత్ప్రయోగముల నాధారముగఁ జేసికొనియే వ్యాకరణములకు లొంగకున్నను, వానిని సరకు సేయక యట్లు ప్రయోగించియుందు రనియుఁ దోఁచుచున్నది. ఇంత యేల? కేవలము వ్యాకరణోదాహరణమునకు రచింపబడిన భట్టికావ్యము నందు సైతము "హాపితః క్వాసి హే సుభ్రు!" అను నిట్టి ప్రయోగ ముంటుటయే యట్టి ప్రయోగముల సాధుత్వమునకును సన్మూలకత్వము నకును ప్రబల నిదర్శనమై యున్నది.

మఱియుఁ గొందఱు సంస్కృత వైయాకరణులు సంస్కృత మహాకవుల ప్రయోగములు వ్యాకరణములకు లొంగనపు డవి యపశబ్దము లయ్యు, మహాకవి ప్రయుక్తము లగుటం జేసి, యెట్లైనో వాని నంగీకరింపవలయు ననుచు "మహాకవి ప్రయోగత్వాత్ కథంచి త్సోఢవ్యః" అని యిట్లంగీకరింతురు. గాని యట్టి వ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగము లాంధ్రమహాకవుల కావ్యములందు గన్పట్టునపుడు వాని నెంతమాత్రము నంగీకరింపరు. ఇదియు మిక్కిలి వింతగ నగపడుచున్నది. వారు సంస్కృతభాషయందు మంచి పాండిత్యము గలవారని వారి తత్సమపుఁ దెనుఁగువాడుకలు వేనోళ్ల నుద్ఘోషించుచుండఁగా, నట్టివారి ప్రయోగములకు సంస్కృతమహాకవుల కిచ్చు ప్రామాణ్య మేల యీయరాదో తెలియకున్నది. వారికి సంస్కృతకవులకు లేని యాంధ్రభాషాజ్ఞాన మధికముగా నుండుట యిట్టి యప్రామాణ్యమునకు సాధకముగ నెంచుట యర్హమా?

"చ. అటఁ జని కాంచె భూమిసురుఁ డంబరచుంబి శిరస్సరజ్ఝరీ
పటల ముహుర్ముహు ర్లుఠ దభంగతరంగ మృదంగనిస్వన,
స్ఫుటనట నానురూప పరిఫుల్ల కలాప కలాపిజాలముం
గటకచరత్కరేణు కరకంపితసాలము శీతశైలమున్"

అను నిట్టి నిరర్గళ ధారణఁ గవిత్వముఁ జెప్పఁగలుగు మహాకవిప్రయోగము ప్రామాణ్యము కాదఁట! అందుఁ దెనుఁగువిభక్తు లుండుటయే యాతని యప్రామాణ్యమునకు మూల మఁట! ఆ రీతిని సంస్కృత సమాసమును గూర్పఁజాలిన కవి యిఁక నా సమాసము తుదను సంస్కృత విభక్తి నిలుఁపజాల కుండునా? ఒకవేళ నట్టి పద్యమే—

"చ. అట నవిధానపశ్యదము కోంబరచుంబి శిరస్సరజ్ఝరీ,
పటల ముహుర్ముహు ర్లుఠ దభంగతరంగమృదంగ నిస్వన
స్ఫుటనటనానురూప పరిఫుల్ల కలాప కలాపిజాలకం,
కటకచరత్కరేణు కరకంపితసాలక శీతభూధరమ్"

అని యిట్లు సంస్కృతవిభక్తులతో నున్నయెడలఁ బ్రమాణమే గదా! (ఇందు విభక్త్యాది విపరిణామమే ప్రస్తుత మగుటచే పూర్వోత్తరార్థ సమాసము పాటింపలేదు.)

"శా" వేదాభ్యాస పవిత్ర పూతరసనావిర్భూత భూరిస్తవా
  సాద బ్రహ్మముఖౌఘ విఘ్నిత నవస్వర్గక్రియాకేళిచే......

ఇందలి "చే" అను తెనుఁగు విభక్తి తుదినుండుటచే నిది యప్రమాణ మగునఁట.

"శా" వేదాభ్యాస పవిత్ర పూతరసనావిర్భూత భూరిస్తవా
  జిహ్వా బ్రహ్మముఖౌఘ విఘ్నిత నవస్వర్గక్రియా కేళినా...

అని యిట్లు సంస్కృత విభక్తితో నున్నయెడల మాత్రమే యది ప్రమాణ మగునఁట! — "ఆహా ఏమివింత! బాగుగాఁ జూచుకొన కున్నారు గాని, మహాభాష్య కర్తయే "పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్" అను సూత్రము భాష్యమున వ్యాకరణము శిష్టప్రయోగ మూలక మనియు శిష్టు లిట్టివా రను విషయమును దెలుపుటకు మాత్రమే యష్టాధ్యాయి యుపచరించును గాని సాకల్యముగా భాష నంతను నుపదేశింపఁజాల దనియును, వ్యాకరణములకు లొంగని ప్రయోగములు గ్రంథములో నగపడునపు డాగ్రంథములోని యితర ప్రయోగములు వ్యాకరణశుద్ధి నందియున్నట్లును, తద్గ్రంథకర్త పండితుఁ డైనట్లును సహృదయులకు తోఁచునేని యా వ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగములు కూడ సాధువులే యనియు, నాతఁడు వాని సాధుత్వము నరసియే ప్రయోగించి యుండుననియు నంగీకరింపవలసినదే యనియు సిద్ధాంతము చేసియున్నాఁడు.

"యది తర్హి శిష్టా శ్శబ్దేషు ప్రమాణం, కి మష్టాధ్యాయ్యా క్రియతే? శిష్టపరిజ్ఞానార్థాఽష్టాధ్యాయీ. కథం పున రష్టాధ్యాయ్యా శిష్టా శ్శక్యా విజ్ఞాతుమ్" అష్టాధ్యాయీ మధీయానో ఽన్యం పశ్యత్యనధీయానమ్. యే ఽత్ర విహితా శ్శబ్దాః తాన్ ప్రయుంజానం సపశ్యతి నూన మస్య దైవానుగ్రహః స్వభావో వా, యో ఽయం అష్టాధ్యాయీ మధీతే యే చాస్యాం విహితా శ్శబ్దా స్తాంశ్చ ప్రయుఙ్క్తే నూన మయ మన్యానపి జానాతీతి. ఏవ మేషా శిష్టజ్ఞానార్థాష్టాధ్యాయీతి [మహాభా. ౬ అ. 3 పా. 3 అహ్ని.]

పై గ్రంథమును బట్టి కేవల మవైయాకరణుఁ డయినను గ్రంథకర్త తన వాఙ్మయ పఠన జనిత సాహితినిబట్టి పరిశుద్ధ శబ్దములను బ్రయోగించునో యట్టివాని గ్రంథ మందలి వ్యాకరణములకు లొంగని ప్రయోగములు సైతము ప్రమాణీకరింపఁ దగినవే యని తేలుచున్నది. ఇట్టి స్థితిలో గ్రంథకర్త వ్యాకరణాభ్యాసము కలవాఁడని కూడ నాతని గ్రంథము చదివిన విమర్శకులకు విశదపడుచుండ నట్టి మహాకవికి మఱొకభాష వచ్చినంత మాత్రమున నెట్టుల ప్రామాణ్యము ప్రసక్త మగునో తెలియరాకున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచేత నింతతో విరమించుచున్నాను గాని యింకను నిట్టివి పెక్కువిషయములు విమర్శింపఁదగి యున్నవి. వ్యాకరణము శబ్దతత్వశాస్త్ర మగుటంజేసి యందు వేదపురాణాదులందువలె నర్థవాద ప్రసంగములును నతాత్విక విషయములును నయుక్తిక సిద్ధాంతములును నమానుష మాహాత్మ్యములును నుండుట యర్హము కాదు. ఒకవేళ పురాణయుగమున నప్పటి నాగరకత చొప్పున నెనుక నుదాహరించిన యట్టి విషయములు ప్రాచీనుల గ్రంథములలోఁ బ్రవేశించినను బ్రవేశించుఁగాక. పాశ్చాత్య నాగరకత ప్రబలిన యిక్కాలమునందుఁ గూడ నట్టి సిద్ధాంతములనే నమ్ముచు నిర్విచారణబుద్ధితోఁ జెప్పినదాని నెల్ల నంగీకరించుచుండుట యర్హమా? వ్యాకరణశాస్త్ర పఠనమువలనఁ బుణ్యము వచ్చునా? రాదా? అను పెనఁగులాట నటుండనిచ్చి మునిత్రయమువారి సర్వజ్ఞత్వమునకు భంగము కలుగకుండుటకై వైయాకరణులు పరిశ్రమచేసి రచించిన యతివిపుల శాస్త్రార్థ సముద్రమునందు మునిఁగి కాలమును గడపికొనక, భాషాస్వరూపమును సులువుగాఁ దెలిసికొనుటయే వ్యాకరణాభ్యాసమునకుఁ బరమప్రయోజన మనియెంచి వ్యాకరణశాస్త్రములోని యనుగమము లెంతవఱకు వాఙ్మయస్థ ప్రయోగములచే రూఢమూలములు కాఁగలవో యను మంచి విషయమును గ్రహించుటకు యత్నింతురు గాక.

గుణత్రయము

శిరిపి ఆంజనేయులు గారు

గీ. స్వాత్మగౌరవ మాత్మ విజ్ఞానగరిమ, మాత్మవశ మీగుణ త్రితయంబ సూవె,
  నర్థన కమలజీవన విధానమ్ముఁ గలిపి, సార్వభౌమ పదమ్మును సంతరించు.

గీ. సార్వభౌమ పరాక్రమ సరణిమాడ, సారహీనం బదెంత! నిష్కామవృత్తి
  నీ గుణత్రయమును దాల్చునేని నరుఁడు, తాన కోరక నాయకత్వము వహించు.

గీ. ధర్మమే విధాయక మగు తత్వ, మట్టి నియమ సూత్రానువర్తియై నెగడు నరుని
  జ్ఞానమే జ్ఞాన, మద్దానఁ గలుగు ఫల మ దెట్టి దైన, నతండు లెక్కింపఁబోఁడు.

ఆంధ్ర సారస్వతము

జంధ్యాల వేంకట శివకవులు

మన తెలుఁగుబాస లాతిబాసలవలె గాక కవ సొంపు నింపు చక్కని యక్కరములను మృదుమధురములై విన నింపుఁ గూర్చు నజంతశబ్దములను గలిగి సుభోచ్చార్యమై నెగడుచున్నది. ఆంధ్రభాషయందు స్వరములకుఁ బ్రత్యేకసంజ్ఞలు గలవు. సంస్కృతకవనాభిజ్ఞు లయ్యును త్యాగరాజాదులు తెలుఁగుననే కృతులు సేయుటయు, దాక్షిణాత్యగాయకు లాంధ్రకీర్తనలనే తఱచు గానముసేయుటయుఁ జూడఁ ద్రిలింగభాష గీర్వాణాది సమస్తభాషలకన్న మార్దవముఁ గల్గిన దని తెల్లము గాఁగలదు. మన యాంధ్రభాషయం దనేకము గ్రంథరత్నము లున్నవి. వీనిలో మూఁడువంతు లితర భాషలనుండి యనువాదితములు. ప్రాచీనకావ్యములు చాలవఱకు సంస్కృతమునుండి యాంధ్రీకరింపఁబడినవి. ప్రస్తుతకవులు పల్వు రాంగ్లేయ, హిందీ, మరాటీ, వంగాది, భాషాగ్రంథముల కనువాదము సేయుచుండిరి. అనువాదకుఁడు సంపూర్ణకవిలక్షణములు గల్గువాఁడు గాకపోయినను యితరభాషాకవిరహస్యములను దెలుపుచు భాషకు మహోపకారి యగుచున్నాఁడు. తిక్కన, పోతనాది మహాకవు లనువాదకు లయ్యును, తమ కృతిరత్నములందు స్వతంత్రశక్తిని జూపి వన్నె కెక్కినారు. కవిబ్రహ్మ నిజస్వాదయకేదారంబున భావామృతసస్యముఁ బండించి రసికులకు విందుచేసినాఁడు. అద్వైతిభావనావశమునఁ దాను పరబ్రహ్మమగునట్టుల కవి భావనావశమున సర్వప్రపంచము తా నగును. విగమయమం దేయే స్థితిగతులయం దెట్టి రసపోషణమును గావింపవలయునో వాని నెల్లఁ జూపెట్టును. చిత్రకారుఁడు ప్రకృతిని జిత్రించి యద్భుతానందముల నొందించునట్టుల కవి స్వభావకల్పనలచే మెప్పువడయును. హేమంతమును వర్ణించుచోఁ దుషారబిందువులచే మేను తడసినటులనే యుండును. వసంతమును నుడువుచో నందనోద్యానమునఁ దాను విహరించునటులనే యుండును. కవి యజరామరుఁడై రసజ్ఞహృదయవీథుల నెల్లపుడు విహరించుచుండును. పురాతనాధునాతన ప్రపంచకము నాగరకతను జాటుచుఁ బ్రజల యుత్తమజీవనమునకుఁ గవులే కారణభూతులు. "ద్విత్రా ఎవ కవయః ద్విత్రాణ్యేవ కావ్యాని" యని యానందవర్ధనుఁడు వాక్రుచ్చినట్లు భాషాప్రపంచ మంతయుఁ గాలించిచూచిన కొలఁదిమంది సత్కవులును కొలఁదిగ సత్కావ్యములును జూపట్టును. వ్రాసిన వెల్లను కావ్యములు గావు. వ్రాయువా రెల్లరు కవులు గారు. కవి యౌచిత్యవిచారదక్షుఁడును దీర్ఘదర్శియు సల్లోభుఁడును సత్యవాక్కును రససిద్ధుఁడు నయి యుండవలయును. దేశాటనము పూర్వకృతి విమర్శనమును సాధుదర్శనచేష్టా పరిశీలనమును ధారణాశక్తియు కవివిజ్ఞానమునకు సాధనములు.

ఔచిత్యము

ఔచిత్యమే కావ్యమునకు జీవితము. వివిధాలంకారములు గాని మిథ్యాకల్పితగుణగణంబులు గాని యౌచిత్యహీన మగు కావ్యమునకు మృతకళేబరమునకుం బోలె వన్నెఁ గూర్పవు. ఉచితస్థానముల నెలకొల్పఁబడిన యలంకారములును, గుణములును, గృతికన్యను శోభాధన్యనుగాఁ జేయును.

శ్లో. కంఠే మేఖలయా నితంబఫలకే తారేణ హారేణ వా
పాణౌ నూపురబంధనేన, చరణే కేయూరపాశేన వా
శౌర్యేణ ప్రణతే రిపౌ కరుణయా, నాయాంతి కే హాస్యతా
మౌచిత్యేన వినా రుచిం ప్రతనుతే నాలంకృతి ర్నో గుణాః.

అఱుత వడ్డాణమును కటిప్రదేశమున ముక్తాహారమును, హస్తముల కందెలును, పాదములకు బాహుపురులును, వినతునిపైఁ జీరమును, అరిపైఁ గరుణయు, నపహాస్యతామూలకంబు లగునట్టులనే ఔచిత్యశూన్యంబులగు కావ్యములును భవ్యములు గావు. కాన నిట్టి యౌచిత్యానుభవమునకై కవి దేశకాలజ్ఞానమును లెస్సగ సంపాదింపవలయును. పూర్వకృతులను సవిమర్శముగఁ దిలకింపవలయును. హిమానీదూషితంబు లగు నైశోపాఖండారామములు పరిణత ఫలనత శాఖాయుత చూతశోభితంబు లని వర్ణింపరాదు. హూణాంగనాముఖ హేమాంభోజంబు చికురభ్రమరలలితంబని నుడువరాదు. భాగీరథి గ్రీష్మశోషితపయోధార యని పలుకఁ గూడదు. కమలాసనాసీనయై భృంగము సంగీతముఁ బాడుచున్న దనిగాని, కోయిల కూఁతలకు వెఱచి రాయంచలు మానసకాసారమున కరిగెననిగాని, శంకరుఁడు శరత్పయోధరగాత్రుఁ డని గాని చెప్పుట యపహాస్యము. కాంతాకేశపాశమును మాలకాకి యీఁకెలతోఁ బోల్చుట యుచితమా? ధీరోదాత్తునకు లాఘవముఁ గూర్చుట న్యాయ్యమా? అభ్యుది ప్రసంగోచితముగను వన్నెలును జిన్నెలును గలిగినదిగా నుండవలెను. పురాతనకావ్యము లాధునిక కావ్యములట్లు కథాప్రధానములు గావు. ఔచిత్యప్రధానములు. కనుక నే తృతీయపథగామి యగు మురారిమహాకవి రామవాలిసంగ్రామమును ప్రత్యక్షముగఁ జూపినాఁడు. కాళిదాసమహాకవి పద్మపురాణమందలి కథను పుచ్చుకొని యభిజ్ఞానశాకుంతలమెంత మనోహరముగ వ్రాసినాఁడు. శకుంతలాదుష్యంతుల దాంపత్యధర్మముల నుపపాదించుటలో నౌచిత్యముఁ జక్కఁగఁ బోషించి మూర్తీభవించిన వారి ప్రేమ దేవతను గన్నులకుఁ గట్టినాఁడుగదా! ఇంతయేల? తిక్కన కవిబ్రహ్మ యౌచిత్యమును బాటించియే గదా భారతమును బెక్కుచోట్ల మార్చి వ్రాసినాఁడు. కాన నాధునిక కవు లెల్లరు నిర్థకము లగు నవధానము లందును, ఆశుకవి, బాలకవిత్వాది

బిరుద సంపాదనము లందును మనసుఁ బోనీయక పూర్వగ్రంథ పరిశీలనమునఁ దమ బుద్ధికిఁ బదునుబెట్టుచు దేశకాల జ్ఞాన సంపాదన మునఁ దమజ్ఞానము నినుమడింపఁ జేయుచు, మనకుఁ దగిన సాధన సామగ్రితో నుత్తమ కావ్య నిర్మాణమునకుఁ గడంగినచో మన యాంధ్రభాషయందు నెన్నో బహుస్వతంత్ర కావ్యములు బయలు వెడలును. ఇప్పుడు మన యాంధ్రులు - ఇంగ్లీషు బెంగాలీ మరాఠీ హిందీ మొదలగు భాషాగ్రంథములను లిఖిత చేయు చున్నట్టులు అప్పుడు వారే మన యాంధ్రగ్రంథములకు స్వభావ లోనికిఁ దర్జుమా చేసికొందురు.

కాళిదాస మహాకవి పద్మ విష్ణు వాయుపురాణము లందలి యంశములఁ బుచ్చుకొని రఘువంశమును, శైవపురాణ జ్ఞాన సంహిత యందలి యాశయమును గ్రహించి కుమారసంభవ మును, పద్మపురాణ స్వర్గఖండమందలి కథాభాగముఁ దీసికొని యభిజ్ఞానశాకుంతలమును రచించెను. ఇటులనే పలువురు సంస్కృత కావ్యములను రచియించిరి. వీరి యుద్దేశము కథలను జెప్పుట కాదు. విజ్ఞేయాంశములను వినినవారికిఁ గూడ నభిరుచిఁ గల్పించి యుండములను వండములను చిత్రము లగు రీతులను నీతులను జేర్చి హృదయరంజకముగ నుపదేశించుటయే వీరి తలంపు. ఈ యాశయము నే కాళిదాసమహాకవి రఘువంశమున సూచించినాఁడు.

కావ్యముల యుద్దేశము

శ్లో. అథవా కృతవాగ్ద్వారే వంశేఽస్మిన్ పూర్వసూరిభిః
మణౌ వజ్రసముత్కీర్ణే సూత్రస్యేవాస్తి మే గతిః.

పురాణగాథలు వజ్రముచేఁ దొలిచివేయఁబడిన రత్నములు. తన కావ్య మాయంశముల నేకత్రఁ గూర్చి ధారణాయోగ్యముగాఁ జేయు సూత్రమని భావము. కావ్యప్రయోజనముఁ గూర్చి కావ్యప్రకాశ కారుఁ డిటుల వక్కాణించినాఁడు.

శ్లో. కావ్యం యశసేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే
సద్యః పరనిర్వృతయే, కాంతాసమ్మితతయోపదేశయుజే.

కావ్యము కీర్తి నొసంగును. కీర్తిమంతు లుత్తమ లోకమున నుందురు. పురుషార్థములు బోధింపని కావ్యము లసత్కావ్యములుగఁ బరిగణించుటచే నుత్తమకావ్యములు పురుషార్థము లొసంగును. దేశ కాలజ్ఞుఁ డగు కవిచే వ్రాయఁబడిన కావ్యము లోకవ్యవహారమును బోధింపుచు నమంగళములను బోఁగొట్టును. వెంటనే హృదయముఁ గఱఁగించి సుఖముఁ గూర్చును. మచ్చకంటులవలె వలయు నంశము లను జెప్పకయే చెప్పును.

పదగ్రహణము మాత్రమే ఫలము గా గలిగి ధ్వని విరహితంబు ధ్వని లగు కావ్యములు తాదృశము లగు కాంతానూపురంబుల వలె హృదయరంజకములు గావు.

*గీ. ధ్వనిరహితము పదగ్రహపరము నగుచు
కేళియందున మంజీర లీల దీర
పదములంటిన గాఢప్రేమ [illegible]
శ్రవణములఁ [illegible].

"[illegible]" [illegible] సర్వోత్తమములగు కావ్యము [illegible]. [illegible] ధ్వని ప్రధానములు.

మ. ఫలభారమ్మున నంగ [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] గుండటూ
[illegible] [illegible] [illegible] కాదించుమా
[illegible]! [illegible] [illegible]! [illegible] నా నిందులన్.॥

ఉ. రాజవిభూషణా! [illegible], [illegible] [illegible]
మే జడ! యింతకంటె [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] మహా
రాజగు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!

(పూర్వుల చాటువు).

కావ్యమునకు జీవకళఁ దెచ్చునది రసమే. రసము లేక నాలుగు బల్లిపదము లల్లిన మాత్రాన నది కావ్యము గాదు. సత్కావ్యములు బహిరంత స్స్ఫురద్రస ప్రవాహముల నొసఁగు చుండును.

రసము

గీ. అంతరంబున గూఢమౌ యర్థములను
గోచరము సేయక ప్రసాద గుణము లేకఁ
దనరుచుండెడు కావ్యన దమ్ములు రస
మరయఁగా రసజ్ఞానంద కరము గాదు.

పండితపామరాది ప్రజలకే కాక, పిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతము గల జీవరాశికిని యా యా సమయములయం దంతరంగములు నార్ద్ర ములుగ గావించి సంతోషవార్ధియం దోలలాడఁ జేయుచు సహృ దయ హృదయకుహరములనుండి వెల్లువగ ప్రవహించునదియే రసము.

కావ్యోపాత్తములు గాని యభినయోప దర్శితములు గాని విభావానుభావ సాత్త్విక వ్యభిచార భావములచే శ్రోతృప్రేక్ష కాంతః కరణములకుఁ బరివర్తనముఁ గలిగించు రత్యాది స్థాయిభావమే రసము. ఉప్పుసంద్రమువలె స్థాయీభావము విరుద్ధావిరుద్ధ భావము లచే మార్పుఁ జెందక, ఇతరభావముల కాత్మభావ మొసంగును.

చ. అసమశరోత్సవంబునఁ గ తొంకుకయా ప్రియుమాడ్కి నల్లన
ద్రసముఁ జెలంగు వాణి ప్రమదం బొనగూర్చును శుద్ధయయ్యు, నీ
రస యగు వాణి యొకరము రాజదలంకృతియుక్తయయ్యు, మా
నసమున సాలభంజివలె సవ్యముదం బొనగూర్ప నేరికిన్.

రసాభివ్యక్తికి (ఉదాహరణము)

సీ. లలనాజనాపాంగ వలనావసదనంగ
తులనాభిలాషంగ దోహ్ప్రసంగ
మలసానిలవిలోల దళసాసవ రసాల
ఫలసాదరశుకాల పనవిశాల

* ఉదాహృత పద్యములు మా రచించిన శృంగారసప్తశతి లోనివి. (వేం. శి.)

మలినీగళదలిక మలినీకృత ఘనీక
మలినీసుక్షిత కోకకుల వధూక
మతికాంత పలతాంత లతికాంతర నితాంత
లతికాంతర జతాంక సుతను కాంత

వ. మత్కృత శామోద కురవకా వికలవకుల
ముకుల సకల వనాంత ప్రమోదచలిత
కలిత కలకంఠకుల కంఠ కాకలీవి
భాసురము వృల్చు మధుమాస వాసరంబు. (వసుచరిత్ర.)

సరస కవిత్వము

మ. తమిఁ బూఁదీఁగెలఁదూఁగుటుయ్యెలలఁబంతాలాడు చుందూఁగుసా
కోమలుం బ్రాయఁపుగబ్బిగుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కఁగాఁ జాఁగిమిం
టిమొగంబై చనునెందుఁ తీవిఁ గనుఁగొంటే! దివ్యమౌనీంద్ర! నా
కమ్మగీనేత్రలమీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్ దాఁచులాగొప్పెడుక్. (కళా)

సీ. ఉష్ణాన హోమాగ్ని నూఁది నొల్లఁడు గాని
విరహజ్వరార్తుఁడై వెచ్చ నూర్చు
సంధ్యకు బ్రార్థనాంజలి ఘటింపఁడు గాని
యొరఁగు నీర్ష్యాకషాయికల కర్థి
నాగమవాదంబు లొఁగా దనఁడు గాని
విటవాదములు తీర్చు వేగిలేచి
కంబుభృత్పాదోదకంబు గ్రోలఁడు గాని
యౌవతాధరసీధు వాని చొక్కఁ

తే. బుణ్యచిహ్నంబు లపఘనంబున ఘటింప
సిగ్గుపడుఁగాని కరనఖ శిఖరలిఖిత
జాత నూత్నక్షతాంకముల్ సమ్మతించు
నారజము మీరి యా దుర్విహారహారి.

ఉ. నాదు సహోదరుండు సుజనస్తవనీయనయప్రసక్తి, బ్ర
హ్మాదుల మెచ్చఁ, జే నతనియజ్ఞమునం గడుఁ బూజ్యరాలనై
వేది యలంకరింతు నని వేడ్కరిలోపల నాడుకొందు నీ
వేదియు లేక సర్వగుణహీనుఁడవౌట యెఱుంగఁ దమ్ముఁడా. (పాండురంగ మాహాత్మ్యము)

ఉ. ఏవనితల్ మముం దలఁప నేమిపనో? తమ రాఁడువారు గా
రో? వలపించు నేర్పెఱుఁగరో? తమ కౌఁగిటిలోన నుండఁగా
రా వదియేమిరా? విజయరామ యటం చిలు దూటి బల్మిచేఁ
దీవరకత్తెనై వెనఁగి తీసుక వచ్చితినా? తలోదరీ! (చాటువు)

ఇట్లు రసము చిప్పిలునట్లు వ్రాయఁబడిన గ్రంథరాజములే పాఠకులను శ్రోతలను యెక్కువగ సంపాదించుకొనఁగలవు. అప్పుడే విద్యాదేవత శ్రోతల భావవీథులఁ బ్రవేశించి విముఖులనుఁ గూడ వెంబడించి, మంజుల నూపురశింజాధ్వనులనుఁ జేయుచు నవిద్యానిద్ర నుండి మూఢులను సైతము మేల్కొల్పుచు నజ్ఞానాంధకార మగ్నులకు మంచిత్రోవఁ జూపఁగలదు. రసప్రాధాన్యమును గూర్చి ధ్వన్యాలోకమున నిట్లు చెప్పఁబడెను. "కవినా ప్రబంధ ముపనిబధ్నతా సర్వాత్మనా రస పరతంత్రేణ భవితవ్యంతత్రేతివృత్తే యది రసాననుగుణాం స్థితిం పశ్యేత్తాం భంక్త్వాపి స్వతంత్ర రసానుగుణం కథాన్తర ముత్పాదయేత్. నహికవే రితివృత్త మాత్రనిర్వాహణేన కించిత్ప్రయోజనం, ఇతిహాసాదేవ తత్సిద్ధేః" ప్రబంధము వ్రాయుకవి యన్నివిధముల రసమునకు లోఁబడి యుండవలెను. ఇతివృత్తమునందు విరసంబగు విషయ మున్నను దానిని మార్చియైనను రసానుగుణంబుగ వ్రాయవలెను. కథానిర్వహణ మాత్రమున కవి కేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. ఇతిహాసమునుండియే యది యలవడును గదా! యని భావము. ఇట్టి రసవత్తరములైన గ్రంథముల నిర్మింపఁ దొరకొనుటయేగాక-ఆంధ్రమున నిదివఱకు వెలువడిన యుద్గ్రంథములను సదుద్దేశముతో విమర్శింప వలయును. ఉత్తమ కావ్యములకు ఔచిత్య

అవశ్యక గ్రంథములు

విమర్శన, రస వివేచన, ధ్వన్యర్థ స్ఫుటీకరణ పూర్వకముగ వ్యాఖ్యలు రచింపఁ జేయవలయును. క్షేమేంద్రుని యౌచిత్య విచారచర్చ సువృత్త తిలకము ధ్వన్యాలోకమువంటి గ్రంథములును, ఆంధ్రభాషకు సంపూర్ణ వ్యాకరణమును. వెలువడవలయును ఆంధ్రభాషా ప్రాశస్త్యమును దెలుపు గ్రంథములను, ఇతరభాషలందు వ్రాయించి బుద్ధిమంతులు గల దేశములో వెల్లడిచేయుచు, నాంధ్రభాషా ప్రచారమచ్చటఁ గూడఁ జేయించుట ఉత్తర కాల క్షేమకర మనిమాతలంపు. మఱియు మన యాంధ్రాక్షరములలోఁ గొన్నిఁటికి అరవము బెంగాలి మొదలగు నక్షరముల పోలిక కలదు. తావత్తు, క్యావడి, క్రావడి మొదలగు వత్తులు బెంగాలీ వత్తులను బోలియుండును. ఇ, ఒ, ఖ, ఘ, చ, ఠ, ద, ధ, ల, మొదలగునవి మళయాళాక్షరములను బోలినవి గూడ కలవు గాన నాంధ్రాక్షరముల కితరభాషాక్షరములతోఁ గల సంబంధమును దెలుపుచు నాంధ్రవర్ణోత్పత్తి యను గ్రంథమును సమర్థులు వ్రాయవలయును. శ్రీ సూర్యారాయనిఘంటువుచే నాంధ్ర శబ్దముల కొఱఁత దీఱినది. ఈ గ్రంథమువలన నక్షరముల కొఱంతగూడఁ దీరగలదు. ఇట్టి యుద్గ్రంథములను వెలువరించి యాంధ్ర భాషను సమస్తాభ్యుదయ సమన్వితనుగా దిద్దుటకు భాషాభిమానులు పూనుకొనవలయు నని గోరుచున్నాము.

* ఛందోరహస్యదర్పణము: పద్యాదుల వ్యవస్థ

గిడుగు వెంకటసీతాపతి గారు, బి. ఏ., ఎల్. టి

కోట్లకొలదిగా ఉన్న రాగములు 72 మేళకర్తల నుండి పుట్టినట్లు సంగీతశాస్త్రజ్ఞులు రాగ విభాగము చేసినారు. కోట్ల కొలదిగా ఉన్న వృత్తములు 26 ఛందములనుండి పుట్టినట్లు ఛందశ్శాస్త్రజ్ఞులు వృత్తవిభాగము చేసినారు. అయితే, సంగీతశాస్త్రజ్ఞులు చేసిన రాగవిభాగమునకున్నూ ఛందశ్శాస్త్రజ్ఞులు చేసిన వృత్తవిభాగమునకున్నూ వ్యవస్థాసాదృశ్యము లేదు. ఒక్కొక్క మేళకర్తను బుట్టిన రాగములకు గల పరస్పర సంబంధము రాగమునకు జీవనమైన స్వరములను బట్టి ఉన్నది; గాని, ఒక్కొక్క ఛందమున పుట్టిన వృత్తములకు గల పరస్పర సంబంధము వృత్తములకు జీవనమైన నడకను (Rhythun) బట్టిలేదు. ఇందుకు నిదర్శనముగా ఒకటి చూడండి:— 29-వ మేళకర్త యైన ధీర శంకరాభరణమున బుట్టిన ఆరభి, బిలహరి, దేవగాంధారి మొదలయిన రాగము లన్నిటికిన్ని ఒక్కవిధమైన స్వరములే (అనగా షడ్జమను, చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర్గాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, పంచమము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలినిషాదము) ఉండును. గాని,—మాటకు—పంక్తి యను పదియవ ఛందమున పుట్టిన వృత్తములకు నడక ఒక్కలాగుననే ఉండవలెనన్న నియమము లేదు. చూడండి :—

1. చంద్రవదన * సాయకాగ్నులన్ - (ఇది మూడు మాత్రలకు విరుగుతూ 'త్రిశ్ర'గతిని § నడుచును.)
2. నలగగ గాగాల్ * నాళీకాక్షా-(ఇది చతురస్రగతిని నడుచును.)
3. దీపింప నిది యొప్పు * దివ్యమై - (ఇది 5 మాత్రలకు విరుగుతూ ఖండ గతిని నడుచును.)
4. కంజాత్మున్ * కంబుగళున్ గీర్తింతున్ - (ఇది 6 మాత్రలకు విరుగుతూ రూపకతాళమునకు సరిగా నడుచును)
5. శైల విరతులు * సాగుచుండున్-(ఇది 3+4=7 మాత్రలకు విరుగుతూ మిశ్రగతిని నడుచును.)
6 గోత్ర విశ్రమము * గూడున్ శౌరీ - (ఇది 8 మాత్రలకు విరుగుతూ ఆదితాళమునకు సరిగా నడుచును.)
7. కాలాగ్ని చంద్రుల్ * గల్గించు సంఖ్యన్ - (ఇది 5+4=9 మాత్రలకు విరుగుతూ సంకీర్ణగతిని నడుచును)
8. మహోళయుల్ * మహోన్నతుల్ ధరన్-(ఇది త్రిశ్రగతిని విలోమముగా నడుచును.) †
9. ఖగేంద్ర యానా * గజేంద్రపాణీ - (ఇది విలోమ చతురస్రగతిని నడుచును.)
10. భజింతున్ నుతింతున్ * వాసుదేవున్ - (ఇది విలోమఖండగతిని నడుచును.)

పై నుదాహరించిన వృత్తపాదము లన్నీ పదియవ ఛందమున బుట్టిన వృత్తముల పాదములే అయినా ఒకొక్కటి ఒకొక్కలాగున నడుచును.

అంతేకాదు, ఒక వృత్తములో ఉండవలసిన గణములు ఎన్ని విధములుగా నడిపించ వచ్చునో చూడండి:—

(1) UI UI III IU
(2) UI UIII IIU
(3) UI UII III U
(4) UI II IIIU

మూడవకురము లొకగణ మన్న సంప్రదాయ మనుసరించి అన్నిటను "రనస" గణములే ఉన్నవని చెప్పవలెనట.

1. శౌరి ముద్దు పలుకు వినన్
శౌరి మోము సొగసు గనన్ (2+3+3+3 మాత్రలు)
శౌరి తోడ నెపుడు చనన్ =12
గోరు చుండు మదిని సదా.

2. శౌరి పాటలను వినుమా.
శౌరి రూపమును గనుమా (3+5+4=12)
శౌరి చెంతికను జనుమా
శౌరి చిత్తమున నిడుమా.

3. శౌరి పాటలు వినుటకున్
శౌరి రూపము గనుటకున్ 3+4; 3+2=12)
శౌరి చెంతకు జనుటకున్
గోరు చుందును మనముమన్.

4. న్యాయమా ప్రియ నను ప్రియా
ప్రేయసిన్ నను నడవిలో (5+2+5=12)
బాయుదే! నిను వొనరగన్
రోయదే! మది పగుల గాన్

ఈ నాలుగున్నూ భిన్నవృత్తముల వలె నడచు చున్నా ప్రతి దానిలోను "రనస"గణములే ఉన్నవి; గనుక, ఇవి అన్నీ పాలముఖి వృత్తములే అన వలెను గదా! మూడక్షరముల కొకగణమన్న సంప్ర

---

* ఈ శీర్షికక్రిందనే నిదివరకు "తెలుగు" అనే పత్రికలో 5, 6, 7, 8 సంచికలలో వ్రాసిన వ్యాసములు చూడండి.

§ త్రి * అస్ర = త్ర్యస్ర అని ఉండవలెను; గాని సంగీతపుస్తకములలో త్రిశ్ర అని ఉన్నది. గనుక వ్యవహారములో ఉన్నట్లే వ్రాసినాను.

† ఇది మృదంగ వాద్యములలో ఎదురుదెబ్బవంటిది. రామ రామ రామ, అనునది అనులోమగతిని, 'రమా రమా రమా' అన్నది విలోమగతిని నడుచును.

దాయి ముండబట్టి, అన్నియును గణములొకటే అని భ్రమ పుట్టు చున్నది; గాని నడకను బట్టి గణ విభజన మున్నయెడల, అట్టి భ్రమ కలుగదు.

ఇటువలె ఒక్కలాగునే కొన్ని పద్యములు నడిచినా పాద మందలి గణములున్నూ, అక్షరములు సంఖ్యయున్నూ మారిన వని వాటికి వివిధ నామములు పెట్టినారు. చూడండి:—

1. కౌరిం జూడన్ * సంతోషించున్ (6-వ ఛందము మధ్యవృత్తము)
2. కౌరని జూడన్ * సంతోషించున్ (8-వ ఛం. 7-వ ,,
3. కౌరిని జూడంగ * సంతోషించున్ (10-వ ఛం. 55-వ ,,
4. కౌరిని జూడంగ * సంతస మొందున్ (11-వ ఛం. 439-వ వృ.
5. కౌరిని జూడంగ * సంతస మొందగున్ (12-వ ఛం. 1975-వ వృ.
6. సరసిజ నేత్రుని * సద్గుణ చరితున్ (13-వ ఛం. 3952-వ వృ.)
7. సరసిజ నయనుని * సద్గుణ చరితున్ (14-వ ఛం. 7936-వ వృ.)
8. సరసిజ నయనుని * సుగుణుల చరితున్ (15-వ ఛం. 16383-వ వృ.)

ఇవి అన్ని ఒక్క లాగుననే నడిచినా- భిన్నచ్ఛందోవృత్తపాద ము లని మన శాస్త్రములను బట్టి చెప్పవలసి వచ్చినది.

భిన్న భిన్నముగా నడిచే వృత్తములు ఒక్క ఛందము నుండే పుట్టుచున్నా, ఏకరీతిగా నడిచే వృత్తములు వివిధచ్ఛందములనుండి పుట్టుచున్నా, చూడఁగా వృత్తవిభాగము నడకను బట్టి లేదనుట స్పష్టము.

మూడక్షరము లొక గణముగా ఎన్నుటచేత గణనామముల బట్టి పద్యముల నడక తెలుసుకొనుట కష్టము. ఉత్పలమాలా చంపక మాలలున్నూ, శార్దూల మత్తేభములున్నూ, మానినీ కవిరాజవిరాజిత ములున్నూ, ఏకరీతిగా నడిచినా, లాక్షణికులు పెట్టిన గణనామ ములను బట్టి, విశేషముగా భిన్నములైన వృత్తములవలె కనఁబడును. మానినికి ఏడు భగణములున్నూ గురువున్నూ గల వనిన్ని, కవిరాజ విరా జితమునకు ఒక నగణమున్నూ ఆరు జగణములు, లగము కలవనిన్నీ చెప్పిన యెడల, ఆ రెండు వృత్తములకు గల సామ్యము బోధపడదు. గాని, వీటి నాలుగున్నూ, ఏ భగణములున్నూ గురువున్నూ ఉన్నవని చెప్పిన యెడల, బోధపడగలదు. అందుచేత, నడకను బట్టి గణవిభజన మొప్పదగును.

పొత్తులెడఁ బాయుటను బోయుసను గాంబునను
బొంగుమఁ గురుద్వహుల సెల్లన్

ఈ లాగున ఆయిగు మాత్రల గణములైన భగణములు కనబడు- నట్లు గణ విభజనము చేయుట సహజముగా ఉండును; పద్యగమనము గుర్తించుటకు అనుకూలము బాగా నుండును. అంతేకాని—

భ జ స న భ
పొత్తులె డఁబాయు టను * బో యుసను యంబున
జ స న XX
ను * బొంగు నుఁ గురూ ద్వహుల సెల్లన్

అని గణవిభజన చేయుటచేత మంగళమహాశ్రీవృత్త గమన మునకు సరిగా లక్షణము చెప్పలేదు. అంతే కాక, యతిస్థానములు గణముల నడుమ నుండునట్లు గణ విభజనము చేయుట సమంజసము కాదని నాయభిప్రాయము.

గణవిభజనము పద్యముల నడకను బట్టి చేసుకొనే సంప్రదా యము లేకపోవుటచేత, కొన్ని కొన్ని వృత్తములు చక్కగా నడి పించుటకు అవకాశ మున్నా, లక్షణకర్తలు తమ లక్ష్యలక్షణ పద్య ములు ప్రాయవలసినట్లు వ్రాసినారు కారు. అందుచేత చక్కని వృత్త ములు ప్రచారములోనికి వచ్చినవి కావు. ఇంగునకు నిదర్శనముగా- గ్రంథవిస్తర భీతిచే - మూడు మాత్రమే చూపుచున్నాను:—

1 పాలాశదళము (దీనికే త్వరితగతి యని కూడా, పేరు కలదు)

అదనదనున హరిసుతు * లచరు ధరఁ బొలా
శదళ మనఁ దనరుఁ గవి * జనులు వచియింపన్
బదునొకఁ డగు నెడ యతి * పదిలమునఁ జేరన్
గదియు నగణము లయిదు * గగముతుద నొందన్ (అప్పకవి)

ఇంతకంటె,

అయిదునము లొకగగము * నయిదయిదు మాత్రల్
లయజనను త్వరితగతి * లయులు పది సాగన్
నియమమున వడియమర * నిలుమ ప్రతి కింపై
కయితలను దనరు నిది * ఖరతురగ శౌరీ.

అని లక్ష్య లక్షణపద్య మున్నయెడల పద్యగమనము వెంటనే పట్టు పడును.

2. విచికిలిత

ప్రవిలయ సమయమునను బద * పడి జలనిధి నడుమ స
ద్భువనములు కడుపున నిడుక * భుజగపతి శయనము పై
నవిరళమతిఁ గురుశుభదుఁ * డని విచికిలితఁ బదు మూఁ
డవ యెడ వడి యిరువదియొక * లఘువుగములలుకనగున్
(అప్పకవి)

ఇటువంటి లక్ష్య లక్షణ పద్యమునుబట్టి దీని నడక ఎట్లు తెలుసుకోగలము? ఇందులో 21 లఘువులున్నూ చివరను గురువున్నూ గలవు గనుక, త్రిశ్రగతిని సులభముగా నడిపింపవచ్చును. త్రిశ్రగతి గణములు:—హగణమున్నగణము. 7 హగణములున్నూ గురువున్నూ గలది సుగంధి; 7 నగణములున్నూ గురువున్నూ గలది విచికిలిత; హగణ నగణ ములలో ఏవయినను 7 గణములున్నూ గురువున్నూ గలది ఉత్సాహము. విచికిలిత ఎట్లు చక్కగా నడచునో చూడండి:—

మునుల వలపు, నబల బలము, * ముదిమి సొగసు, కలసిరుల్,
చెవటిపహతము,విపమురుచియు, * చెలులసుఖము, పగహితుల్,
తనివి తృపను, కపికిస్థిరతి, * తమికి వెలుఁగు, సెగవగల్
శనికి సుకృతి, శిలలరసము, * సవతిచెలిమి, కలుగునే?

3. తురగము

నవనన సజజగలు తిథివిరమ * ణంబగున్ దురగంబునన్
గనలుచు నగరమువయి పిడిసిన * గాంచి తానొకరుండెదు
ర్కొని నిదవులకుఁ గొనిచనిరిగుహాఁ*గూర్కొనాముచికుందుచే
తను యవనునిఁ బొరిగొనితెనివను * ధన్ గణింతురు భూసురుల్.

దీని నడకతీరు కనుగొనుట శక్యమగునా? ఇదే— [(అప్పకవి)

నసల యుగళము హాభము రగణము * నాల్గుపంక్తులనొప్పఁగా
దనరు విరమము నసలయుగళము * దాటఁగాఁ దురగంబునన్

అని ఉంటే, మత్తకోకిల, తరళ, కరిబృంహితముపలెనే తురగము కూడా మిశ్రగతిని నడుచునని సులభముగా బోధపడగలదు.

నడకనుబట్టి గణవిభాగము లేకపోవుటచేత గణములబట్టి పద్యములకూర్పు ఉండనలెనన్న నియమము ఏర్పడినది కాదు. వృత్తపాదముల గణవిభజనము అసందర్భముగా ఉండడముచేత కలిగిన అనర్థము కొందరు వ్రాస్తూయున్న జాత్యుపజాతి మొదలయిన దేశ్యపద్యములలో కనబడుచున్నది. ఈ దేశ్యపద్యములకు లక్షణము చెప్పినవారు నడకనుబట్టి వాటిలో ఉండవలసిన గణములనే పేర్కొన్నారు. అయితే నేమి? గణములబట్టి పదములకూర్పు వృత్తములలో పాటించలేదు గనుక దేశ్యపద్యములలో సయితము పాటింపనక్కరలేదన్న భ్రమ కలిగినది.

నాలుగుమాత్రల గణములైన నల, గగ, భ, జ, స గణములతో కంద ముండునంటే, చతురస్రగతిని పద్యము నడుచునని స్పష్టముగా కనిపిస్తూ యున్నది. గనుక, ఈదిగువనిచ్చిన పద్యములు కంద పద్యములవలె కనిపించుచున్నా నడకనుబట్టి కందములుకావని చెప్పవలసెను.

1. చిలుక పలుకు చెవిని బడిన
చెలియ పలికె ననుచు దలఁచి * చెలిని బిలువఁగా
చిలుక మఱలఁ బలికె నలని
చెలియపలుకు గా దటంచు * చెప్పనటులుగా.

ఇది తిశ్రగతిని నడుచును గనుక, గతిని అనుసరించి త్రిమాత్రాగణములుగా గణవిభజనము చేయవలెను; గాని, నాలుగుమాత్రల గణములుగా గణవిభజనము చేసి ఇది కందపద్య మనరాదు.

2. చెలిపలుకె యగు ననుచు నొక
చిలుక పలుకు విని మదిఁ దలఁచి నిలిచి కనఁగా
చెలి యెచట నున్నదని యా
చిలుక యొక తరువుపయి నిలి * చి చేసె రుతమున్
ఇది ఖండగతిని నడుచును; గనుక, కంద మనరాదు.

3. వనము నడుమను విశేషర
మణీయము లగు తరుల సు * మముల నెటులఁ జే
సెనో కద! యా బ్రహ్మ యని, క
డు నలరుచుండఁగ వసంతుఁ * డు పిలిచె నన్నున్.

ఇది కందమువలె కనబడును. గాని ఇందులో నడకకు నియమమేమీ కనబడదు. గనుక ఇది పద్యమా అని భ్రమకలుగజేస్యే గద్య అని చెప్పవలెను; గాని దీనిని కందమనరాదు. ఈలాగుననే మరియొక పద్యము చూడండి:—

ఒంటెకును సుందరత గేదె * కొడలి శుభ్ర
త యుసిఁడికిఁ దీపి కపికిఁ జ * ట్టస్థిరత, వె
లుతురునకు బర్వు, కవికిఁ గ * లుములు, గులట
కును గృతజ్ఞత యా కాళ * కునుచు మటుతె
(ప్రచండచా. పు. 41)

ఇది తేటగీతి ఆకారమున మున్న గద్యముగాని పద్యము కాదు. దీనినడక ముళ్లపొదలు దాటుతూపోయే సొట్టవాని నడకవలె నున్నది.

దేశ్యపద్యములు మాత్రాగణయుతములు; గాని, వృత్తములు మాత్రాగణయుతములు కానక్కరలేదని కొందరియభిప్రాయము. గాని చక్కగానడిచే వృత్తములన్నీ మాత్రాగణయుతములనియే నావాదము. * మాత్రాగణయుతములు కాని వృత్తములు చక్కగా నడవకపోవుటచేతనే కోట్లకొలది వృత్తములున్నా అనేకములు ప్రచారములోనికి రాలేదు.

అయితే కొన్నివృత్తములు చక్కగానడుచును; మాత్రాగణసంయుతములైనట్లు స్థూలదృష్టికి కనబడవు; ఏల యట్లు నడుచునో సులభముగా పట్టుపడదు; గాని, జాగ్రత్తగా విమర్శించి చూచిన యెడల వాటి నడకతీరునకు గల వ్యవస్థ బోధపడగలదు. ఇందు కొక నిదర్శనము:—ఉత్పలమాలా చంపకమాలా వృత్తములు చక్కగా నడుచు ననుటకు సందేహము లేదు. స్థూలదృష్టికి సమానమాత్రాగణయుతములయినట్లు కనఁబడవు; గాని వాటి పాదములు చతురస్రగతి, తిశ్రజాతి త్రిపుటతాళమునకు సరిగా నడుచును. చూడండి:—

తిశ్రజాతి లఘువు	దెబ్బ ఉసి	దెబ్బ ఉసి
సందియు మేల సర్వగుణ	సంపదఁ జూడఁగ	బాహుకుండు భూ

ఏదో ఒక తాళమునకు సరిగా నడచినా లయకు సులభముగా దొరకక, అప్రతిహతముగా సాగే-ఉత్పలమాలా చంపకమాలల వంటి వృత్తములు అనేకముగా లేవు. వీటిలో చక్కని నడక ఉన్నది. గనుక ఇటువంటివి ఇంకా కావలెను. శోధనకోసము నేనువ్రాసిన వాటిలో ఒకటి:—

"కవికాంత"

† శూరుఁడు వీర్యపరాక్రమోన్నతుఁడు సుశ్లోకుండు జనార్దనుండు కంసారి, మురాసురవైరి మాధవుఁడు సౌమ్యుండంచు హరిన్నుతింపఁగా

---

* నా వాదమును బలపరచినవారు బ్రహ్మశ్రీ బంకుపల్లి మల్లయశాస్త్రి గారు (పర్లాకిమిడి రాజావారి కాలేజీలో ప్రధాన సంస్కృతోపాధ్యాయులు.) వీరు పురాణము చదువుచు ప్రతిపద్యమున్ను లయకుగాని తాళమునకు గాని సరిగా పాడగలరు.

† ఇది 22-వ ఛందమునందు 1412791-వ వృత్తము. నే నిప్పుడు క్రొత్తగా వ్రాసిన వృత్తము. గనుక రెండు మూడు సార్లు చదివితేనే కాని, పైవారికి దీనినడక వెంటనే పట్టుపడక పోవచ్చును. (పరిచితి లేక తొలిసారి చదివినప్పుడు ఉత్పలమాలాది వృత్తములను సయితము సంగీతవిద్వాంసులై చక్కగా నడిపించ లేరు.) అంతేకాక, పరిచితి గల వృత్తములవలె చదువబోయి నడువ దన్న భ్రమ పడవచ్చును. ఈ కవికాంతలో ప్రతిపాదము చతురస్రగతి, చతురస్రజాతి త్రిపుటతాళమునకు సరిగా నడుచును. (అనగా క్రియకు నాలుగక్షరములు గల ఆదితాళము.)

'భారనమష్టగ' మంచి విశ్వయతి * పాటింపన్ గవికాంత యాకృతిన్
సూరిజనస్తుత వృత్తమై తనరు * సొంపారన్ గని చెప్పఁ గల్గినన్.

ఈవిషయములన్నీ జాగ్రత్తగా పరిశీలించి, ఎటువంటి ఛందో వ్యవస్థ ఏర్పడినయెడల పద్యరచన హృద్యముగా నుండగలదు? అనే విషయముగురించి ఆలోచింపగా, ఒకమార్గము స్ఫురించినది. దానిని గూర్చి విపులముగా వ్రాయుటకు అవకాశము చాలదు. గనుక నా యభిప్రాయములను సంగ్రహముగా తెలియజేస్తున్నాను.

1. గణప్రస్తారము

1. ద్విమాత్రాగణములు:— U గ ; I I లలము

2. త్రిమాత్రాగణములు:— (తిశ్రగతిగణములు)

I I I నగణము, U I గలము } ఇవి అనులోమమార్గమున నడుచును

I U లగము— ఇది విలోమమార్గమున నడుచును

3. చతుర్మాత్రాగణములు:— (చతురస్రగతి గణములు)

I I I I నలము, U I I భగణము, I I U సగణము, U U గగము } (అనులోమ)

I U I—జగణము (విలోమ)

4. పంచమాత్రాగణములు:— (ఖండగతిగణములు)

I I I I I నలలము, U I I I భలము, I I U I సలము, I I I U నగము, U U I తగణము, U I U రగణము } అనులోమ;

I U I I జగణలఘువు, I U U యగణము } విలోమ

5. షణ్మాత్రాగణములు:— (2+4 ; 4+2) రూపకతాళగణములు

6. సప్తమాత్రాగణములు:— (మిశ్రగతిగణములు 3+4)

7. అష్టమాత్రాగణములు:— ఆదితాళగణములు (4+4; 3+5)

8. నవమాత్రాగణములు:— సంకీర్ణగతి గణములు (5+4)

పైని నుదాహరించిన 5, 6, 7, 8 విభాగములలోని గణములు మొదటి 4 విభాగములనుండి ఏర్పడును గనుక ఊహింపవచ్చును.

2. వివిధచ్ఛందములు:— వృత్తములు; పద్యములు

1. త్రిమాత్రాగణచ్ఛందము, అనులోమ తిశ్రగతి వృత్తములు, పద్యములు:—

పాదమునకు రెండు మొదలు 8 గణముల వఱకు ఉండవచ్చును. వీటికి చివరను గురువు చేర్చవచ్చును. మానవచ్చును. గాని నాలుగు గణములకు తక్కువగా ఉండినయెడల విన సొంపుగా ఉండదు. రెండు గణములు గల పాదములు నాలుగు విధములుగా వ్రాయవచ్చును. ((1) U I, I I I; (2) U I, U I; (3) I I I, U I; (4) I I I, I I I). మూడు గణములు గల పాదములు 8 విధములుగా వ్రాయవచ్చును. ఎనిమిది గణములు గల పాదములు $2^8=256$ విధములుగా వ్రాయవచ్చును; నాలుగుపాదములు ఒక్కలాగుననే ఉంచి వృత్తములు వ్రాయవలెనంటే 256 వృత్తములు వ్రాయవచ్చును; నాలుగు పాదములు నాలుగు విధములుగాను ఉంచి పద్యములను వ్రాయదలచినవారు $256^4=4294967296$ విధము లయిన పద్యములు వ్రాయవచ్చును. ఈలాగున తిశ్రగతి వృత్తములు పద్యములు ఎన్నికోట్లు పుట్టునో చూడండి. అన్ని చక్కగా నడవగలవు.

ఇదివరకు లాక్షణికులు చెప్పిన విభూతి, భోగివిలసితము, భద్రకము, శ్యేని, సుగంధి, విచికిలిత, ఉత్సాహము, మదనదర్పణము మొదలైన వృత్తములు, పద్యములు అన్నీ తిశ్రగతి పద్యజాతిలో చేరును.

2. విలోమ తిశ్రగతి వృత్తములు. పద్యములు:-

వీటిలో I U లగములే ఉండును. రెండు మొదలు 8 వరకు గణములుంచి పాదములు కూర్చవచ్చును.

లక్ష్యములు:—

1. ఇదేయశీన్
మదాన్వితున్
సుదేవునిన్
వధించెదన్ (సునందినీ పరిణయము)

2. పంచచామరము (ఇదికఱ కున్నదే)

పరాత్పరున్ రమాపతిన్ భజించెదన్ మనంబునన్
(యతిస్థానము మార్చినాను)

3. అనులోమ విలోమగతులు కలిపి చెప్పవచ్చును.

1. వీను లలర వినం బడన్
2. నార దాది మౌని వరుల్
3. రామరామ హరేరామ రామరామ హరే హరే

చతుర్మాత్రాగణచ్ఛందము

పైఛందమునకు చెప్పినట్లే అనులోమ విలోమ చతురస్రగతి గణములతో కోట్లకొలది వివిధములైన పద్యములు చెప్పవచ్చును.

1. పాదమునకు రెండుగణములు గలవి:—

రెండే గణములు, ఉండున్ దీనికి...
వసుదేవసుతున్ బూసగింపు మనన్...

2. మూడుగణములు గలవి:—

స్తోత్రము సేయగ నొప్పున్
ధాత్రిని భాగ్యయుక్తిన్ (చిత్రపదము)

ఈలాగునే మాణవకము, మొదలయిన వున్నవి.

3. నాలుగు గణములు గలవి:—విద్యున్మాలా, మౌక్తికమాలా, కుసుమవిచిత్రము, ప్రహరణకలితా, మత్తా, చంపకమాలీ, రుగ్మవత్, వృత్తము లెన్నో ఉన్నవి.

ఈలాగుననే పాదమునకు 5, 6, 7, 8 గణము లుంచి చెప్పవచ్చును. మానిని, కవిరాజవిరాజితము మొదలయిన వాటిలో 7 గణములున్ను గురువున్ను కలవు. లాటీ, సరసిజ, క్రౌంచపద, భాస్కరవిలసితము మొదలయిన వాటిలో పాదమునకు 8 చతు

ర్మాత్రాగణము లున్నవి. పై నుదాహరించిన జాతులలో చివరగణము లఘ్వంతమైతే గురువు చేర్చవచ్చును.

ఖగపతివాహా కపర్దినుతా

విలోమగతిని నడిచే గణములు కలిసిన పాదములు:—

1. జగదేకదేవ * సజసాయుతమై

2. సరోజనయనా * జలోద్ధతగతిన్

కందపద్యములు మొదలయిన వాటిలో జగణములు కన బడును.

III పంచమాత్రాగణచ్ఛందము

అలసగతి, పద్మనాభము, మంగళమహాశ్రీ, లయగ్రాహి, లయ విభాతి మొదలయినవృత్తము లిదివరకు లాక్షణికులు చెప్పిన వున్నవి. ఇవిగాక పాదమునకు రెండు మొదలు ఎనిమిది గణములవరకు గణము లుంచి, కావలసినయెడల చివరనొకగురువు చేర్చి, కోట్లకొలది వివిధము లయిన వృత్తములు కల్పించి చెప్పవచ్చును. భుజంగప్రయాతమువంటి పద్యములు విలోమమార్గమున నడుచును. ఈలాగుననే పై నుదాహ రించిన మాత్రాగణప్రస్తారముబట్టి కొన్ని ఛందములున్న ఆ ఛంద ములలో బుట్టిన వృత్తపద్యములున్న ప్రత్యేకముగా ఒక లక్షణ గ్రంథము వ్రాసి వివరించి తెలియజేయవలయును గాని. ఒకవ్యాస మున స్పష్టముగా వ్రాయుట కష్టము.

పైని పేర్కొన్నవిగాక కొన్నికొన్ని మిశ్రమైనజాతులున్నవి. వాటిలో ద్విపద, తరువోజ, తేటగీతి, ఆటవెలది, సీసము ప్రచార ములో నున్నవి. నన్నయకాలమువరకు మధ్యాక్కరలు ప్రచారములో నుండియుండును. గాని, (ఎర్రాప్రగడతప్ప) తర్వాతికవులు మధ్యాక్క రలు చెప్పినట్లు కనబడదు. వీటిఅన్నిటిలో సూర్యేంద్రగణము లుంటవి. అనగా, 3,4,5 మాత్రల గణములు అనేకవిధములుగా కలిసి వుంటవి. ఇదివరకు లాక్షణికులు చెప్పినవికాక, మరికొన్ని కల్పించవచ్చును. సుమారు ముప్పదిసంవత్సరముల క్రిందట కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు వెంకి, బంగారము మొదలయినపద్యములు చెప్పినారు; వాటిలో నడక చక్కగా వున్నదని చెప్పలేను; గాని, ఇప్పుడు కొందరు వ్రాస్తూవున్న "పాట" పద్యములకంటె బాగానే వున్నవి. అయితే ఆదినములలో అన్నివిషయములందును నిరంకుశాధికారమునకు దాసులై ఆత్మగౌరవము సహజస్వాతంత్ర్యాభిలాష లేక యుండిరి గనుక భూండ్లరామకృష్ణయ్యవంటి పండితులకు క్రొత్త ప్రయత్న ములు రుచింపలేదు. గురుజాడ అప్పారావుపంతులుగారు ముత్యాల సరములు వ్రాసినప్పుడు సయితము కొందరు పరిహసించినారు. ఇప్పుడు ఎందరెందరో వాటిని మెచ్చుకొంటున్నారు. పద్యముల నడక చెడినప్పుడు చూపించవచ్చును; ఎట్లు నడక బాగుపడెనో చెప్పవచ్చును; గాని, క్రొత్తపద్యములు వ్రాయకూడదని శాసించుట అటువంటి శాసనమును మన్నించుట, అవివేకము. అనర్థకము.

దేవకీ సుతుఁ డంత జే దీప్య మాన

అమర లోకంబు వే శ్యల మైన మాకు

ఇటువంటి పాదములు ద్విపదపాదములుగాను తేటగీతిపాదములుగాను గణవిభజన చేయవచ్చును. దానిని బట్టి ఈ పద్యములకు గల సంబం ధము బోధపడగలదు.

పృథుఁడు వి శ్వ రుఁడను * వేదిపు త్రుని గాంచె

సరని కిఁ జని యుంచె * శార్ఙ్గిఁ దనక

ఇటువంటి పాదములు సీసపద్య పాదములుగాను ఆటవెలది పాదము లుగాను గణవిభజనము చేయవచ్చును. దాని బట్టి సీసములకు ఆట వెలదులకు గల సంబంధము బోధపడవచ్చును. అందుచేతనే నన్నయ సాధారణముగా ఆటవెలదులనే సీసములందు కూర్చినాడు.

ఈ సీసగీతాదుల నడకను గూర్చి విశేషము వ్రాయుట కవ కాశము లేదు. గాని, ఒక్కవిషయము సూచనగా మాత్రము తెలియ జేస్తున్నాను. ఈ సీసాదులలోని ఇంద్రగణములు అయిదు మాత్రలు గలవయినప్పు డున్న సొగసు - నాలుగు మాత్రలు గల వయినప్పుడు కనబడదు. అందుచేతనే కన్నడమువారు అయిదుమాత్రల విష్ణుగణము లనే సీసాదులం దుండవలెనన్నారు. మన తెలుగు లాక్షణికులు కూడా సర్వలఘు సీసములందు మాత్రము అయిదు మాత్రల గణములు కావలె నన్నారు.

"మందార మకరంద మాధుర్యమును గ్రోలు
మధుపంబు వోవునే మదనములకు"

ఇటువంటి పద్యపాదములు చక్కగా నడిచినట్లు "శ్రీసరి మీఅంగ భానురతఁ దగంగఁ గేసరి కేసరి కేసరి యను" ఇటువంటి సీసపద్య పాదములు నడవవు.

ఇంద్రగణములలో చెప్పకపోయినా, భలము, నలలము సీసా దులలో చక్కగా నడుచును. చూడండి:—

ద్విపద. సీతపై శ్రీరామ * చంద్రునకు ప్రేమ
సీతయును శ్రీరాము * చంద్రుపై గలదు.

సీ. పా. నిను వినుతి సేయుదురు * సనకాది మునివరులు
నీపేరు మధురమై * నిలిచియుండు.

3, 4, 5 మాత్రల గణములు అనేకవిధములుగా కూర్చి క్రొత్త క్రొత్త పద్యము లెట్లు కూర్పవచ్చునో చూడండి:—

1. చందమామ రావే * జాబిల్లి రావే } 33454
అందమైన బంతిపువ్వ * ఆడుకోను తేవే } 33333334

2. తెలివి మాలిన మిడుత * దీపంబునన్ జచ్చు
తెలివి మాలిన చేప * వలలోన జిక్కు
జ్ఞానసంపద గలిగి * మానవుం డయ్యెయో
మోహ కల్లుఁ జిక్కి * మోసపోవు

(1)	3 4 3 + 5 5	5 5 5 5	20
(2)	3 4 3 + 5 3	5 5 5 3	18
(3)	3 4 3 + 5 5	5 5 5 5	20
(4)	3 4 3 + 3 3	5 5 3 3	16

౮. సౌందర్య సార సముదాయ మనకామె *
సదనమే యైయుండు ; కాకయున్న
లాలిత్య నిధికి నధిదేవతయొ ; కాక *
మాలతీ కాంత సామాన్యురాలె ?

(1)	5 3 5 5	= 16
(2)	5 5 3 3	= 16
(3)	5 3 5 5	= 18
(4)	5 5 3 3	= 16

యతిప్రాసములు, అక్షరమైత్రులు, శబ్దాలంకారములు మొదలయినవి కవుల స్వాతంత్ర్యమునకు విడిచిపెట్టవలసిన విషయములే కాని నిరంకుశాధికారము వహించి లాక్షణికులు శాసించరాదు. అయినా, తమ ఇష్టానిష్టములను అభిప్రాయములను తెలియజేయవచ్చును.

విశ్రమస్థానములను బట్టి ఏర్పడిన పాదఖండములు ఉద్దిష్ట మాత్రాగణ సంయుతములై ఉన్నయెడల, పద్యములు శ్రుతి రంజకములుగా ఉండగలవు. ఇందుకు నిదర్శనముగా ఒకటి చూడండి:—

"క్ష్మాహారంబు మనయత * స్కంబుల్ చెంది * మనుసు నందంబై" (అప్పకవి).

ఇది నాలుగేసి మాత్రలకు విరుగుతూ నడవవలసిన వృత్తము. గనుక,

"క్ష్మాహారంబులు మధురంబయ్యెన్ * మైత్రులు యతులన్ * గూర్పన్. అని చెప్పవచ్చును; లేదా

క్ష్మాహారంబున చరణంబుల్ * మాత్రాగణముల శ్రావ్యంబుల్ అని పాదమధ్యమందు వడి పాటించి చరణములు చక్కగా నడిపించవచ్చును. ఒకపాదమున ఒకచోటను, మఱియొక పాదమున మఱియొక చోటను, కవి తనమనోభావముల ననుసరించి రసోచితముగా వడి మార్చవచ్చును.

రసజ్ఞు లయిన విద్యావంతుల కొక మనవి :—

ఇదివరకు లాక్షణికులు చెప్పిన వృత్తలక్షణములు నాకు తృప్తికరములు కాకపోవుటచేతను, ఇదివరకున్న గణప్రస్తారము ననుసరించి చెప్పిన వృత్తములు అనేకము ప్రచారములోనికి వచ్చుటకు అనుకూలములు కాక పోవుటచేతను, ఛందోరహస్యములు కొన్ని తెలుసుకొని, పద్యరచనా వ్యవస్థ ఎట్లుండినయెడల పద్యములు హృద్యముగా నుండును? అన్న విషయముల గురించి నాకు శక్యమైనంత వరకు ఆలోచించి వ్రాసినాను. ఈ ఉద్యమము వల్ల మేలు కలిగితే కలుగవచ్చును. గాని కీడు ఎంతమాత్రము కలుగ కూడదు. గనుక ఈ ఛందోవిషయములు ఉత్సాహముతో విమర్శిస్తూ ఉన్న విద్యావంతులు వీటినిగురించి తమ అభిప్రాయములను ఉపదేశములను తెలియ జేతురు గాక !

ఓటుపాట

రా. చెన్నరాయ శ్రేష్ఠి గారు

౧. ఓటునివ్వ నెందుబోకురా - వద్దురా
గోటిపనికి గొడ్డెలేలరా
సాటివారు నవ్వపేట
పేటదిరిగి సరిగెవల్లె
వాటువేసి నీటుజెంది
పాటబాడి వోటరనుచు
పాటుగాని మాటచెప్పి
కూటమట్టి కొట్టుకొనకు. ఓటు.

౨. యొందుగన్న నేమి లేదురా - రాజులీ
భండకంబు పెట్టినారురా
అందుబోయి నట్టివారు
యొందుకైన పనికిరారు
భండనంబుచేసి గొప్ప
నొందగోరి విఱ్ఱవీగి
వందకైన నొక్కమాట
అందలేరు పొందలేరు. ఓటు.

3. అమృతసరపు క్రౌర్య మెన్నరా-యెంచగా
సభమనంబుతోడ జూడరా
రమణులనక బాలులనక
సమగుణంబు లేక ఘోర
శమనురీతి వృద్ధజనుల
ప్రమదమునను గాల్చినట్టి
యమునిబోలు డైరు
తప్పు నేమిజేసె జూడు. ఓటు.

౪. మనకు నేమి ఫలము లేదురా - ఓటునివ్వ
పనికిరాదు లాభమేమిరా
మనము జేసినట్టి పనికి
తనకలాడకాను ముందు
మనల బ్రతుకనీరు వారు
ఘనముగాను పన్ను లెక్క
తనకుతాను ముప్పుదెచ్చు
కొనెనటన్న సామితోను. ఓటు.

౫. పూరమున్న మేలుజూడరా - ఔర యిప్ప
దారు వత్సరముల నుండిరా
ఘోరకష్టములను బొంది
దారితెచ్చి యున్నవారు
శ్రీరమేశు బోలు గాంధి
గారు వారి పదికి నెదురు
దూరి పూర్తిలేని సాధి
కారమునకు చేరవలదు. ఓటు.

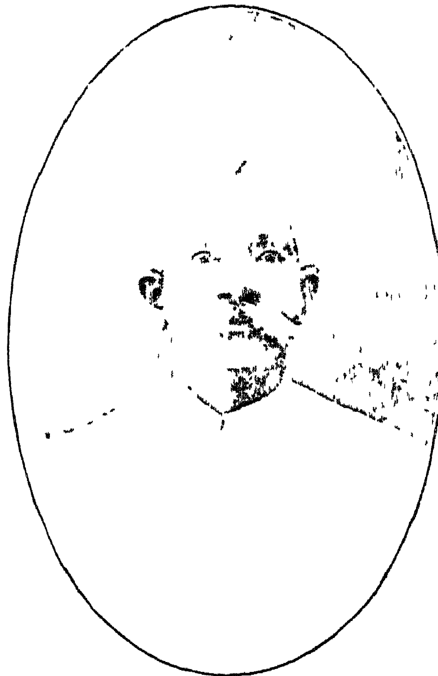
౬. నాకు ఓటు నివ్వమంచును - యొందరో
మూకలాడి చత్తుమంచును
లేఖలంపి దిమ్మతిరిగి
లోకబంధు లనుచు జెప్పి
మూకలైన మనల నూతి
లోకి ద్రోసి పత్రికల న
నేకములగ బంపి బంపి
దేశమునకు గీడుదెత్తురు. ఓటు.

Mr M Durga Sankar

మాచిరాజు దుర్గాశంకర్ గారు
నాగపూరు

Mr. G Ramaswamy

గొట్టిపాటి రామస్వామి గారు నాగపూరు

Mr. M Bhawani Sankar

మాచిరాజు భవానీశంకరు గారు
నాగపూరు

Mr Moturu Ankineedoo

మోటూరు అంకినీడు గారు

Mr K. Venkatachalapathiah

కా. వెంకటాచలపతయ్యగారు

Mr J Veeraswamy Naidu

జంపా వీరాస్వామినాయుడు గారు

Late Mr P. Venkataswamy Chetty

కీ॥ శే॥ పాతాళం
వేంకటస్వామి శ్రేష్ఠిగారు

Mr. Bomma Ratnam Chetty Garu, Ellore

బొమ్మా రత్నం శ్రేష్ఠిగారు, ఏలూరు

Mr D. Venkataswamy Gupta

దోమా వేంకటస్వామి గుప్తగారు

Mr V. Venkata Subbaraya Chetty

ఊటుకూరు వేంకటసుబ్బారాయ శ్రేష్ఠి గారు

Mr. V. Kotilingam Chetty
Vetapalem

ఊటుకూరు కోటిలింగం శ్రేష్ఠిగారు
వేటపాలెము

Late Venkataswamy Chetty Garu
Vetapalem

కీ॥ శే॥ ఊటుకూరు వేంకటస్వామి
శ్రేష్ఠిగారు, వేటపాలెము

యక్షగానములు — లేక, జక్కుల పాటలు

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు - కావ్య వ్యాకరణతీర్థులు

సరస్వతీ పవిత్రాణాం జాతి స్తత్ర న దేహినాం, వ్యాసస్పర్ధి కులాలో భూ ద్వ్యద్రోణో భారతే క్షితౌ — అని రాజశేఖరమహాకవి చెప్పిన సుభాషితము కలదు. "సరస్వతీపవిత్రులగు దేహులకు — అనఁగా సరస్వతీదేవి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రములైన మానవులకు — జాతి యంత ప్రాముఖ్యము కాదు. ఎట్లనఁగా, భరతఖండమునం దున్న ద్రోణుఁడను కవి జాతినిబట్టి కుమ్మరి యైనను, సమస్త వేదవేదాంగములను సాకల్యముగా నధిగమించి వేదవ్యాసుఁడను బిరుదము నొందిన భారత మను పేరితో పంచమవేదమును రచించిన వ్యాసమహర్షితో కవిత్వవిషయమున స్పర్ధచేయువాఁడుగ నయ్యెను."— అని పై సుభాషితమునకు తాత్పర్యము. ప్రస్తుతము ఈ వ్యాసమున చర్చింపఁబోవుచున్న యక్షగానముల విషయమున మనము ఈ పై సుభాషితపు టర్థమును అవశ్యముగా నుంచుకొనవలెను.

ఆంధ్రవాఙ్మయము తొలి రూపము యక్షగానములు

ఆంధ్రవాఙ్మయము చిరప్రవర్ధమాన మగు రసాలము వలెఁ బొల్పుఁగాంచుచున్నది. రసాలమునకు మధ్యకాలమునందు ప్రతిభాశాలురగు ప్రబంధమహేంద్రులును నగు పండితోత్తములును ప్రభువతంసులును నానా కత్వమును సహించి సర్వాంగపరిపూర్ణతను సర్వాభరణభూషితతను నెఱవేర్పఁ గలిగిరి, రసాలపు ప్రాదుర్భావకాలము నుండే — స్వార్థరహితబుద్ధులై యగణ్యములును అనివార్యములును నగు ననేకకష్టనిష్ఠురములకు లోనగుచున్ను బాలారిష్టాది బాధలు పైకొనకుండ నవ్యత నిసుమంతయైన నొంపనీయక, సౌకుమార్యమును దొలఁగనీక అప్రమత్తులై అహర్నిశమును ఎత్తరికములు త్రపముతో పెంచి పోషించి కలకాలముతో గౌరవించి పిదప సద్గాలకు సమర్థులగు పండిత ప్రభువుల కరపల్లవముల నర్పించి కృతార్థులైన మన జక్కుల (యక్షులని వీరిపేరును మనవారు సంస్కరించినారు.) వాఙ్మయమును గుఱించి చర్చించుకొనుట మనము నిర్వహింపవలసిన ధర్మములలో నొక్కటియని నాభావము. ఇందుల కంగీకరింపని యాంధ్రవాఙ్మయవేత్తలు నుందురా? ఆంధ్రదేశమునందలి విద్యావివేకులను లగు ప్రాచీనజాతుల వారిలో జక్కులు ఒకనీమలు మున్నగువారు మిక్కిలి ప్రాచీనులు. వీరు మంచి మేధావులును సంగీతసాహిత్యముల సారము నెఱిఁగినవారలు మాత్రమే గాక చిత్రకళాకౌశలమునందును నద్వితీయులని పేరొందినవారు. ఇంతవఱకును మన జక్కులు తొలుదొలుత విజ్ఞానపూర్ణ మగు జాతికి చేరినవారై సంగీతసాహిత్యములను అభివృద్ధి చేసినారు. కాని కాలవశమున భారతవర్షమునందలి తక్కిన జాతులలో వలెనే, వీరిలోను - ఉన్నతి అదగ్నము శుచిశీలములు వంశానుస్మృత ధర్మములు మున్నగునవి నశించి, అస్థానమునందు స్వజాతివిస్మరత్వము కిలక్రమముగ ఆవలి మున్నగునవి ప్రవేశించినవి. తోడనే వారు రథపతితులైరి. ఆంధ్రదేశమునందు ప్రాచీనకాలార్యమును పలుకరింపఁ జాలిన స్మారకదివ్యము లట్టి వాఙ్మయరూపమున నున్నవని మనము తెలంతుము. కాని అన్నియు జక్కుల పాటలును జక్కుల యాటలును జక్కుల చిత్రకళాకౌశలములును మాత్రమే యగును కాని వేఱు గావు. మఱికొన్ని లక్ష్యమైనంతవఱకుఁ గల యక్షగానవాఙ్మయమును విమర్శించికొన్నచో, ఈ విషయములకు తగినంతటి యాధారములు లక్ష్యములు కాగలవు. కాని ప్రకృతము స్థాలీపులాకన్యాయమున వారి ప్రాచీనస్థితిని మిక్కిలి సంగ్రహముగా బ్రదర్శింపఁగలిగిన యొకటిరెండు ఉదాహరణముల నిచ్చుచున్నాను :—

సీ. కోణాగ్రసంఘృష్ట ఘుమఘుమధ్వని తార
    కంఠస్వరంబులోఁ గాఁకవింప
పసిఁబట్టుబోనాన ససలుకొల్పిన కన్ను
    గొనుపుచేఁ దాఁటుచు నెడపఁ దడప
స్తుతిక సుస్కృష్ణంబుఁ గాఁపంగవలసీనఁ పోఁ
    జెవిత్రాడు విగియించు చువగట్టి
గిలుక్కు గిలుక్కున ప్రాయము కింకిణీగుచ్ఛంబు
    తాళమానంబుతో మేళవింప
తే. రాగమునకుండి లంఘించు రాగమునకు
నురుచుయూరుద్వయంబునై నొత్తిగిల్లి
కామవల్లీ మహాలక్ష్మి కైటభారి
వలపుఁ బాడుచు వచ్చె జక్కులపురంధ్రి.

సీ. ముద్రికామాణిక్యముల దీప్తి కెంగేలి
    పింఛంబు గుంజెతోఁ బ్రస్తరింప
ఘనవాసనను నున్న యువిదకన్నని కొను
    చనుదోయిభరమున జలదరింప
తోఁకచుక్కల బోలు తోరంపు కైలికమ్మ
    లావైళముల సిగ్గు నాకరింప
నిద్దంపు వెలిపట్టు సెఱఁగు దూలిన యఱ్ఱు
    తొడలమించులు వెలి దొంగలింప.
తే. ఉరువు చప్పళ్లకును బిళ్లగోవుల మ్రోత
కంతకంతకుఁ జేరుబ్బు నావహింప
నాడెఁ బీటలపై నోలిఁ గూడియున్న
యక్క చేమ్వరిలో నొక్క యలరుఁబోఁడి.

ఈపద్యములు క్రీ. వె. పదునాల్గవ శతాబ్దిలోని వాఁ డగు వల్లభరాయుని క్రీడాభిరామములోనివి. ఇది రచనావిన్యాసమును బట్టి దశరూపకాంతర్భాగ మగు వీథిలో చేరినది. ఇందలి నాయ

తీసుకు అగు మంచనశర్మ ఓరుగంటిపురంబున విహరించి ఆయా విశేషములను తెలిసికొనుచు, తామెపల్లివారి భాగవతకలాపములోని లక్ష్మీనారాయణుల ప్రేమఘట్టమును పాడుచు జక్కుల వారి కన్నది నృత్యముచేయు సందర్భమును వర్ణించుటను ఉదాహృతము లగు పద్యములు తెలుపుచున్నవి. దీనిని బట్టి పదునాల్గవశతాబ్దినాటికి యక్షగానముల ప్రచారము ఎక్కుడుగా నున్నట్లు మన మూహింపవచ్చును. మఱియును యక్షగానములు అనఁగా ఆకాలమునాఁటి జక్కులపాటలే అనియును, ఆకాలమునందు పర్వదినములలో సంతానకాంక్షు లగు శ్రీమంతులు శుభార్థులై జక్కులను బిలిపించి వారిచేతఁ బాటలఁ బాడించు నాచార ముండె ననియును తెలియుచున్నది.

యక్షులు అను పదమునకు మన పండితులు జక్కులు అనునది తద్భవరూప మని వ్యవహరించు నాచార మున్నది. కాని జక్కులు అనునది కేవలమును దేశ్య మని నా భావము. మనవారు దేశ్యశబ్దముల [illegible] అన్యాలోభాకట్యమునకుఁ గాఁబోలు - సంస్కృతరూపములను కల్పించి వ్యుత్పత్తిచేసి, సంస్కృతభవత్వమును అనుగ్రహించియున్నారు. ఈ వాదమునకు మన పండితులతో గ్రొత్త కాదు. తెలుఁగు అను పదమునకు త్రిలింగాదిరూపములు కల్పించుటలు మున్నగువానిఁ బరికించినచో పైని చెప్పిన మనవారి నాను కలోగల యాథార్థ్యము తేలఁగలదు. అప్రస్తుత మగు ఈ విషయము నింతతో విడిచి ప్రకృతమునకు వత్తము. మొత్తము మీఁద యక్షు లనఁగా జక్కులనియును, యక్షగానము లనఁగా జక్కులపాట లనియును తేలినది. ఇప్పుడిపుడు మనవారు ఈ యక్షగానములను నాటకాంతర్భేదములనుగాఁ బరిగణించి నాటకచర్చ చేయునప్పుడు ఈ యక్షగానములను గూడ నందు చేర్చుచున్నారు. కాని ఇది యంత న్యాయ్యము కాదు. ఇప్పటి నాటకములలోఁ గల కొన్ని ఛాయలు యక్షగానములందు గన్పట్టినంతమాత్రమున వీనిని నాటకములకు పూర్వరూపములుగాఁ బేర్కొనఁదగునా? అభినయ ప్రధానము లగు నాటకములలో సంగీతప్రధానము లగు యక్షగానములను చేర్పవలసిన లాభ మేమి? దీనిని మనవారు చర్చింపవలసి యున్నది.

యక్షగానముల ప్రాచీనత

ఇక మనము యక్షగానముల ప్రాచీనతను కని పట్టవలసియున్నది. మన మీ నొకవిధముగా యక్షగానములు ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి ఆద్యదశను సూచించుభాగమునకు జేరిన వని సూక్ష్మరీతిని వ్రాసియున్నాము. అనఁగా ఆంధ్రవాఙ్మయ రసాలము తొలుత యక్షగానములు (జక్కులపాటలు) మున్నగువాని రూపమున నంకురించి కాలక్రమమున దోహదవిశేషములు జరుగు కొలఁదిని ప్రేళ్లు నాటుకొని, ద్విపద నాఁ బరిణమిల్లి - అటుపైని గద్యపద్యోభయాత్మకముగా వెలసి ఈ వసకాలమునాఁటికి విశ్వరూపమున నలరుచున్న దని నా భావము. ఉదాహరించుటకు ప్రాథమిక రూప మైన ఆ కాలమునాఁటి గానవాఙ్మయ మిప్పుడు అదృశ్యమే యైనను కొన్ని యుక్తులవలన నా కాలమునందు యక్షగానాదుల ప్రచార మున్నట్లు బుజువుచేయ వచ్చును:—

"పదములు తుమ్మెదపదముల్ ప్రభాత, పదములు పర్వతపదములానంద, పదములు శంకరపదముల్ నివాళి, పదములు తాలేశుపదములు గొబ్బి, పదములు వెన్నెలపదములు సంజ, వర్ణన పజె గణవర్ణన పదము, లర్ణవఘోష మూర్ఛిల్లుచు నుండఁ, బాడుచు నాడుచు బరమహర్షమున, గూడి సద్భక్తసంఘల మేళు జేర"—

ఈ యుదాహృతపఙ్క్తులు పండితారాధ్యుని చరిత్రములోనివి. పండితారాధ్యుఁడు వాదార్థమై వెలనాటిచోడుని సభ కేగునప్పుడు ఆయన శిష్యులును అనుయాయులును నగు శివభక్తులు కొందఱు తుమ్మెదపదములు ప్రభాతపదములు వెన్నెలపదములు మున్నగువానిని పాడుచు నతనివెంట ఆసభకు పోయిన ట్లున్న సందర్భము నివి తెల్పుచున్నవి. ఈ బంతులలో నుదాహృతము లైన తుమ్మెదపదములు ప్రభాతపదములు వెన్నెలపదములు మొదలగునవి కేవల మొక్క యక్షగానములందు మాత్రమే గ్రథితము లగుచున్నవి. ఆంధ్రవాఙ్మయములోఁ గల తక్కిన ఏగ్రంథములలోను కూర్పఁబడక ఇవి యక్షగానములలో మాత్రమే యుండుటచేత పండితారాధ్యుని కాలమున నివ్వి జనసామాన్యమునందు ఎక్కువగ ప్రచారపథమున నున్నట్లు - బాల్యదశను గడచి యౌవనదశ ననుభవించుచున్నట్లు - తోఁచుచున్నది. కావున యక్షగానములు ఆంధ్రవాఙ్మయపు ఆద్యదశను వివరించు గ్రంథము లని మనము నిర్ణయింపవచ్చును. కాని ఒక చిక్కు మాత్రము గలదు. ప్రస్తుతము మనకు లభించుచున్న యక్షగానములు యక్షగానయుగపు అంతిమభాగపు గ్రంథము లగుటచేత భాషానిబంధాదులలోఁగల వైరూప్య సారూప్యాదులను పోల్చుకొనఁ జాలము. కాని ఈ లోపము ఉత్తరవాఙ్మయపు ప్రతిభాగమునకును జెందు సామాన్యవిధి యగుటచేత నంతగా మనము పాటింప ననవసర మనుకొందుము. అయినను రచనలలో గొంత భేదము లేకపోలేదు. మఱియును యక్షగానముల ప్రాచీనతను స్థిరపఱచుకొనుట కింతకంటెను బలవత్తరమగు సాధన మింకొకటి కలదు. ప్రబంధాదిని మనవారు వస్త్రాలంకృతులను చేర్చినట్లు యక్షగానములందును వస్త్రాంతము లుపనిబద్ధములై యుండును. దీనిని బట్టి చూచినను గూడ యక్షగానములకు గల ప్రాచీనత వెల్లడి కాఁగలదు. ఇట్టివాని నింకను ప్రదర్శింపవచ్చును గాని విస్తరభీతిని విరమింతును.

యక్షగానముల నిర్మాణరీతి తత్పరిణామము మున్నగునవి

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి తక్కిన గ్రంథజాలపు నిర్మాణపథముకంటె యక్షగానముల నిర్మాణములో అపూర్వములును అద్భుతములును ప్రశంస్యములును గద్యపద్యాదులకు మార్గదర్శకములు నగు రీతులు కొన్ని యున్నవి. ఉపక్రమోపసంహారములు - కృత్యాదిప్రస్తావనలు - పాత్రప్రవేశతత్సంభాషణములు - దరువు సుప్రతములగు వృత్తముల పోకడలు - గానములయభినివేశనములు - రసపోషణక్రమము - ఛందోనియమములు - పదవిన్యాస

ములు భావప్రదర్శనపద్ధతులును మున్నగునవి ఇందులకు సాధనములుగా గ్రహించి మనము చర్చించెద మేని ఈయంశము స్పష్టపడును.

యుద్ధములు మున్నగు కారణములవలనగాని, ఇతర విధము లగు కారణములవలనగాని లోకాతిశయమగు వీరత్వవీర ప్రసూత్వములను ప్రద ర్శించి యతిసాహసమున వీరస్వర్గమును జూఱగొని పేరొందిన వెల సిన ఆంధ్ర నారీమణుల చరిత్రములను లోకులకు జక్కులు తమకు గల గానప్రౌఢిమచే శ్రోతల మనస్సులు రసాతిరేకమునఁ జొలకరిం త్తునట్లుగ కీర్తించెడివారు. ఇట్లు కీర్తింపఁబడిన సతీచరిత్రములు కొన్ని ఈనాటికిని పలనాడు మున్నగు ప్రదేశములలో గల జక్కుల యొద్ద మనము కనుగొనవచ్చును. ఇట్లు దేశీయనాయికానాయక గుణగ ణోత్కర్షలను వెల్లడించుటకై బయలువెడలిన యీ వాఙ్మయప్రవా హమును ఎవ్వరో కొందఱు తప్ప, తక్కిన యాంధ్రదేశమువా రంత అను పవిత్రభావమున దిలకించుటయే గాక, శుభశోభనాదు లగు కార్యసందర్భములందును జక్కులను పిలిపించి సవ్యాద్యాంధవపరివార మున కానందముఁ గూర్చుటకై కీర్తింపఁజేయు నాచారము గూడ మనవారిలో నున్నది. ఉదాహరణముగా వల్లభరాయని క్రీడాభి రామమును చూదుము :—

"ఎవఁడె యీ యింటి యజమానుండు సంతానకాంక్షియై ప్రతి బంధనోదనార్థంబు యక్షకన్యకాం బరీక్షారాధనంబు సేయుచున్న వాఁడు గావలయు." 1వ పేజి 189 ప.

శ్రీ వల్లభరా యని పేర్కొనఁబడిన జక్కులు పాడినపాటలు ఇప్పుడు మనలో అక్కలపాటలు అక్కమహాదేవి కథలు కామేశ్వరి పాటలు కులదేవతలపాటలు అను పేరులతో వ్యవహరింపఁబడుచున్న పాటలే యగునా? లేక భిన్నములా? విమర్శకులు పరిశీలింపఁదగును.

ప్రాచీనము లగు యక్షగానముల నిర్మాణరీతులను విమర్శిం చుటకు ప్రకృతము అవ్వి అలభ్యములు. ఈకాలమున మనకు లభించుచున్న యక్షగానములలో నెల్ల మిక్కిలి ప్రాచీనము లైనవి గరుడాచలము నీలాచలము ననునవియే. గరుడాచల నాటకమును రచించినది ఓబన మంత్రి యని యొక నానుడి యున్నది. కాని ఈ యోబనమంత్రి ఏకాలమువాఁడో ఎవ్వరో నిర్ణయింపఁగల యాధార ములు ఆగ్రంథమునం దేమియును గానరావు. గరుడాచల నీలాచల నాటకములకంటె ప్రాచీనము లగు యక్షగానములు తదితరము లిప్పుడు లేవు. గనుక మనము యక్షగానముల నిర్మాణరీతులను ఇప్పటికి వాని యాధారముననే చర్చించుకొనవలయును.

యక్షగానములు నాఁడా విన్నంతలో ముత్తెఱఁగులుగా నున్నవి. శైవమత విజృంభణ కాలమునకు వెనుకటివి మొదటి తరగతివి. అపిమ్మటివి- అనఁగా శైవమతానంతరము రచితములై వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి రెండవ తరగతివి. అపిమ్మటివి - అనఁగ నేఁటిదనుక ప్రచారములో నున్న ఆధునికరచనలు మూఁడవ తరగతివి అని యొక స్థూలవిభాగమును మొదట నేర్పఱచుకొందము. తొలు తటివానిలో సాధారణముగా ప్రప్రథమమున సంస్కృతభాషయందు గ్రథితములైన మంగళశ్లోకములు గలిగి, పిదప శైవవైష్ణవాది మత చార్యుల స్తోత్రములు, అపిమ్మట జంపె లను పేరుతో నొక్కొక యొకవిధము లగు గానములు కలిగి, కథ యారంభ మగును. కథ యారంభమైనది మొదలుకొని చిరఱకఱకును సందర్భములకు తగు మాత్రముగా నుండి సహజధోరణిని సూచింపఁగల శృంగారరసము తెలుచు కానవచ్చు చుండునే కాని, ప్రబంధయుగమున మితి మీఱినంతటి దుష్ప్రవృత్తి వీనిలోఁ గానరాదు. వర్ణనలు సహజములును మృదువులు నై యుండి కల్పనాశిల్పతయు భావగాంభీర్యమును తేట ప్రస్ఫుటస్థితిని వెల్లడింపఁ జాలియుండును. ఈకాలమువానిలో తొలుత కథారంభమునకు పూర్వము గూర్చిన జంపెలలో సాధారణముగా మన ప్రబంధములందుఁ గల రీతిని వస్తుసూచనములు నెలకొల్పఁబడి యుండుటను మనము గాంచఁగలము. దీనిని బట్టి వస్తుసూచనముల యాచారము మనకు మిక్కిలి ప్రాచీన మని తేటపడుచున్నది. మఱి యును రచనా సంవిధానములయందు నుత్తమ పాత్రములఁ బ్రవేశ పెట్టవలసినచోట ద్విపదలును కవి తనంతట తాను విషయమును ప్రదర్శింప వలసినచోటుల జంపెలును, పాత్రల మనస్థితి సంభాషణ మును వివరము చేయవలసినచోటుల కందార్థములును, స్తుతులు విన్నపములు జోహారులు చేయవలసిన స్థలములలో దండకములును, సీసములును నెలకొల్పఁబడి యున్నవి. పద్యరూపముగను సంస్కృత వాసనావాసితములై మనగ్రంథముల కెక్కిన వంశస్థ ఉత్పల శార్దూలాది వృత్తము లెందు తెలుచు కానరావు. గాని వానిస్థానమున సీసము కందము గీతము మార్గికలు అర్ధచంద్రికలు త్రిపుటలు పలుకు మున్నగు జాతీయ ఛందములు విచ్చలవిడిగా గానవచ్చుచుండును. ఆంధ్ర భాష గేయప్రధాన మనియును స్వచ్ఛందముగఁ బెరిగిన దనియు ననుటకు దీనిని గూడ నొక కారణముగా తీసికొనవచ్చును. మఱియు నీకాలమువానిలోఁ గూర్పఁబడిన ధూపహారతి పాటలు మున్నగు వానిని బట్టి మనవారు జనసామాన్యమున మతాదరాభినివేశములఁ గలిగించుటకును, వారిని తమప్రక్క కాకర్షించుటకు పండితులు కొందఱు రమ్యఫణితిని ఈ పాటలను వ్రాసియున్నట్లును మనకు గోచ రించును. ఒక్కొక్కచోట పామరవ్యాదముమునకు గోచరింపని శాస్త్రీయవిషయముల గూర్పుటకు ఈ విషయమున దృఢము సాక్ష్యము నీయఁగలదు.

ఇఁకను మధ్యకాలపువానిలో పైని చెప్పిన విషయములు మార్పు నొందుటను మనము కనిపెట్టఁగలము. వీనిలో పైవానివలె తమ మతమునకు సంబంధించినంతవట్టునకు వలసిన యాదరాభినివేశములను మాత్రమే ప్రదర్శించి యూరకుండక, విమతస్థులఁ జేయు పరి హాస పద్ధతులును, ఒక్కొక్కచోట నతిమాత్ర మనఁదగిన శృంగార వర్ణనాతిరేకములును, ఆత్మశ్లాఘా మూలకందము లనఁదగు కుకవి నిందాది గ్రథనములును యక్షగానగ్రంథనిర్మాతలు గూర్పసాగిరి. ఈమధ్యకాలపు యక్షగానములలో జంపెలతో చేయు కథారంభదశ నెక్కింత మాత్రీ, అందులకు బదులుగా—తెర వెడలి వచ్చుట సంధి వాక్యముల యోజనలు మున్నగా గల నిరర్థకము లగు దాంభిక ప్రక్రియలు తలసూపినట్లు అందలి వర్ణనములను బట్టి మనము

గ్రహింపవచ్చును. తొల్లిటి మార్దికపారిశుద్ధ్యము నశింపచేయుచు నున్నదని ఆలోచించి వానికి బదులుగా వేరాకారములు వింతవింత లగు శబ్దాడంబరములు నిగిడ్చి నాసరించినవి. ఇట్లు చెప్పబడిన దేమన్న నిక్కముగ నింకాలపు పాటలగు చిద్దాల మాత్రమేగాని అంతరార్థములు నుండునట్టు గానానందమాత్రములు మార్గముల నుంచిన దనిన చాలదా?

విద్యాధన ప్రాభవాదుల నుత్తమలగు వారి రచనములగు సామాన్య సంబాదకమువలె చూచుచును వినుటకు భిన్నముగా దేశీయముల యాదరాతిశయమునుం బట్టియో, లేక మతేకారణముననో బట్టియో యక్షగానములకు విలువ నేయుటలో అనాదిమున నొకానొక పండితులు గూడ నడ్డికట్టిరి. యక్షగానరచనము చేసి పాండిత్యమున కొక ప్రాధాన్యముగా గూడ నెన్నుకొని ప్రకటించుకొనిరి. కాని వారిరచనలలో పాండిత్యప్రభావములు వెల్లడియాయెనే గాని సహజసుందరము లగు గానధాతులు గాని కల్పనలు గాని రసావేశములు గాని నెలకొనజాలక పోయినవి.

ఈస్థితి యిట్లుండ నల్పప్రజ్ఞావిభవులు గూడ యక్షగానములను రచించి పేరొందవలయు నను తలంపుతో నొంటికథ నెల్ల వర్ణ్యాంశముగా గ్రహించి రచనల సాగింప నారంభించిరి. ఈ కాలము గ్రంథములే యక్షగానములలో మూడవవంతుకలిగి చేరినవి యగును. ఈ గ్రంథములకు గ్రంథనిరచయితలను దగినట్లుగా దేశస్థితిలోను గూడ నొకవిధ మగు గుర్తింపును లావరించుటచేతను గాంబోలు మోటుపనములను సూచించు శృంగారహాస్య రసములున్నూ, మృదు మధురము లగు కందార్థాదులకు బదులుగా సీసార్థములు దరువులున్నూ, కొండవీటి చేద్రాముల ననుకరించుచు గుణరహితములును కృత్రిమములు నగు కల్పనలును వర్ణనములును బయలువెడలినవి. యక్షగానములు యథోచితపడనమునకు ఇయ్యవి అంత ప్రముఖము లైన కారణములు కాకున్నను అట్టి కారణవర్గములో వీనికిని గొంత స్థలము నీయక తప్పదు. ఇంక నీచర్చను ఇంతతో నిలిపి, యక్షగానములందు కూర్పబడిన గానముల స్వభావమును సౌకుమార్య సారళ్యములను బోధపరుటకై కొన్ని గానముల నుదాహరణార్థమై యుద్ధరింతును. వీనిని చదువుటకు ముందు యాచుపూర్వి నెఱిగి యుండవలసిన దనుట ముఖ్యము. ఏలను యక్షగాన వాఙ్మయమునందుగల ఛందోవిశేషములు కొంతవఱకు శ్రోతల మనస్సులకు స్ఫురింపవచ్చు నను నమ్మకముతో నిట్లు చేయుట యైనది. ఇందు ఉదాహరించిన గానముల క్రమము—అవి ప్రచారమునకు వచ్చిన కాలక్రమము ననుసరించి వ్రాయబడుచున్న యవి:—(1) జంపె, (2) కందార్థాదులు, (3) ద్విపద, (4) ద్విపదార్థము, (5) లాలిజోలలు, (6) ధూపారతి దీపారతులు, (7) త్రిపుటకురుజంపెలు (8) చంద్రికలు అర్ధచంద్రికలు, (9) సిందు (చిందు?) రగడలు, (10) వెన్నెలలు విన్నపములు, (11) ధవళము-త్రిభంగులు, (12) సువ్వి పాటలు, (13) మేలుకొలుపులు, (14) పరిశిష్ట గానములు.

(1) జంపె:—శ్రీగమేశ పురారి బిసులను - చేరి కొలుతున్ సూదముర, ప్రియమాసతి గౌరి వాణుల-సేవఁజేతున్.

(2) కందార్థములు:—(1) సదయ పరమేశుని భక్తిని, సరగంగ సనకాదుల్ తత్త్వపారంగులైరి, సతతత్త్వబోధ విశ్వేశ్వర, పరిపూర్ణుల భక్తిచే పలుకు పరమార్గ నిల్చి, తద్దాస్యము నిరతము సలిపి. పరిపరి బహుముల, నిరిగాడు చిత్తమా, స్థిరము లేని పాప, చింతమాన్పు మని, పరమార్గ నిలిపి - తద్దాస్యమూ స్థిరముగ సలిపి.

(3) ద్విపద:—వినవయ్య రణయోధ వృత్తాంత మెల్ల, గనుగొన భ్రమ తెల్ల గ్రసికొనఁబోదు.

(4) ద్విపదార్థము:—కొండలు మందులు కూర్మిలో నుతుల, యాంపు మోహాంబు చే నందరు రెప్పుడు, గాన - బుత్రుల దుఃఖముఁ దినవచ్చ తెల్పెదా, భూని కనుగొను మనిరము.

ద్విపదార్థమువలెనె సీసపద్యమువైని సీసార్థము లను ఒకవిధ మగు ఛందము నూతన ఏర్పాటు చేయఁబడినది. ఉదాహరణముకై—

సీసార్థము:—ప్రభువుని వీక్షింబు బొందుగా నెవ్విన పుడు పుట్టై యుండుటుచు భూమియందు, తరుణాల ప్రక్క నంతట నెచ్చ దరుణీయమౌ గమనైన మనమదో సత్యముగను. కడిప్రక్కఁ బురుషుండు కడుపుగా నివసించు వాయుభాగంబున వనిత నరియుండు, మధ్య మందున నంటదో నిజముగా, తెలిసీ వాడిలోనఁ గొల్వరా - చిద్గుహా వెలుఁగు - లోపూ మదిలోఁ దల్వరా - ప్రభువులా గిగ్ఘమున పాలతూల కన్నపుడో, తనమున గ్రాహ్యములు తప్పక పుట్టును - తెలిసి మగిని గొల్వరా.

(5) లాలిజోలపాటలు:—(1) లాలిపాట:—లాలీ పాడుచు నూచరమ్మ-కృష్ణ, లీలామృతమూ గ్రోల రమ్మ - (ఇది ప్రాచీన కాలపుది.) (2) లాలీబాడి లాలించారె బాలకృష్ణునీ-భక్తి, లోలురై వర్తింపఁదరె శ్రీకృష్ణునీ - (ఇది మధ్యకాలపుది.) (3) లాలి శ్రీకృష్ణ లాలి-పగమాత్మ, లాలీ మాయన్న లాలీ - (ఇది చివఱకాలపుది.) (2) జోలపాట:—జోజో గోపాలా, భక్తైకలోలా.

N. B. ఇందులో రెండవరకపుది రెండవరకపు లాలిపాటవలె నున్నది.

(6) ధూపారతి దీపారతులు:—ధూపోయం ఘోరపాపా దూరాయతే-సర్వ లోపస హృదయ ధ్వాంత దీపాయతే - హారహార. (ఇవి ఇప్పటి జంగముల పాటలను పోలి యున్నవి. కాని శైవుల నాఁటి యక్షగానములలో వీనికి ప్రచారము అధిక మని తోఁచు చున్నది.)

(7) త్రిపుట, కురుజంపెలు:—(1) త్రిపుట—మగని నీ వని పల్కఁకూడదు, మహిలభక్తిని మీ రటంచును, తగును బల్కఁగ నెట్టి యాటల, దనరి యున్నన్. (2) కురుజంపె—పతిని నరుఁ డనుచు నే - మతిహీననై దేవ - తతిఁ గొలిచి యీ నరక - తతిలోనఁ బడితిన్, కుమత గురువుల మాట కోరి వినిన పతిని - దైవ మని కొల్వక నరక వనధిలోఁ బడితిన్.

(8) చంద్రికలు అర్ధచంద్రికలు:—(2) అర్ధచంద్రికలు:— పడతి కేని పాలింప్ల కై నలినస్త్ర గోపాల. శక్తిసై దచి గర్హ మానిపి మదికిని. సన్నుతాంగినము గ్రస్త రంగిలి గోలెన. ఏక రాజనజేగ పసిడాడ చ్రైనహ దైనె.

(9) సింధు.—భామా వనే శిఖమణి - ఒరం పు ట్టిణసుతాని పట్టము తెల్లా. N. B. ఇవి మిక్కిలి ప్రాచీనప్రసంగములో గా యున్నవి. ఇప్పటి చింతా? బాగులే ఇవి ఇప్పటి చిందుల కొక్క యుదాహర ణము:—నా చ్యార - డమ వెయ వెంచ-చుతీ, మెయ్యార అమ్మోర్లి మొయ్, (2) రగడ:—సిరిపడుచు నత్తైరవు, చేరవద్దినం జాబి కరము మిద మెదవ మది, కలక ఐన్నిసుం ద్రోవి.

(10) వెన్నెలలు—స్తన సములు:—(1) నాకాంక్షయు కొలవ గానే - వెన్నెలాలో - మీద సూర్యానికి పెండ్లి యునమ్మో నెన్నె లాలో, (2) విన్నపములు:—శ్రీరామ జయరామ, శృంగార రామ. గారామూనను బ్రోవు కరుణాసముద్రా. నాలోని జాలి నీకే, లా తో చదురా? మనసిచ్చి నాలోను, మాటాడవేరా? వీనిని పల్లెటూరి తిరు వాళ్లలో గరుడస్తంభము పెట్టుకొని భజనచేయుచు నిప్పటికిని పాడు చున్నారు.

(11) ధవళము—త్రిభంగులు:—(1) ధవళము:—శ్రీకర పుణ్యశరీరా! ప్రాకట వంశోద్ధారా!.........తత్త్వవిచారా! చెల్లగె చిక్కన! బళిరా.

ఇవియును శైవుల యక్షగానములలో చాల గలవు. (2) త్రి భంగులు:—పసపూ గందము మేన బూసి - నుంచి - పాలు నేతులు చల్లా బోసి, బిసరుహాస్యము గసుగు హాడి - దొడ్డ - బిడ్డని వాసంత మాడి.

(12) సువ్విపాటలు:—తండ్రి కై కొసగు వరముల, దలచి సీతా లక్ష్మణులతో, దండకాననము కడుగు మ, ద్దాడ రామా!— సువ్వి సువ్వాలే.

ఇంకొక విధము సువ్విపాట:—సువ్వి సువ్వాలే. సువ్వి సు వ్వాలే, సువ్వి సువ్వి యనుచు సువ్వింపనుమాను, సువ్వి జాడ రారె సుదతు లంబారూ - సువ్వి సువ్వాలే.

(13) మేలుకొలుపులు:—(1) మేలుకొనవే చిన్ని కృష్ణా! మేలుకొను శేషావతారా! మేలుకొను కేశవమూరా, మేలుకొన వయ్యా- కృష్ణా - మేలుకొనవయ్య.

(14) పరిశిష్టము లగు గానములు:—(1) ఏలలు — మొదలు మీదా కొనలు క్రిందా, మొలచి యున్నా చింత లోన, పసిలమై పద్మ ములు పూచెనే - ఓగొల్లభామా, కదిసి మాడా, కానుపించానే! (2) మంగళహారతులు:—శ్రీలక్ష్మీనాథాయ మంగళం - పో - షిత భక్తయూథాయ మంగళమ్. వాగీశముఖ్య గీర్వాణ వందితాయ, భోగీశశయనాయ భువనరక్షకాయ-శ్రీ లక్ష్మీనాథాయ మంగళమ్. (3) అల్లో నేరేళ్లు:—(1) అల్లో నేరే డల్లో, చెలగి కృష్ణుండనుచుం జెప్పరే మీరు. (2) కరివేల్పు మనవొంటు, గలిగె నే నేడు - సిరివరుని వలె నితడు - చెలగుచున్నాడు—అల్లో నరే డల్లో.

ఇంకను యక్షగానములలో - లయగ్రాహి కవిరాజవిరాజితము పంచచామరము మత్తకోకిల మున్నగు కొన్ని వృత్తములు కూడ వచ్చుచుండును. కాని అవి ప్రచారమున పరిచితప్రాయములు గాన వివరింప కవకాశము లేదు.

జక్కులు తోలుబొమ్మలాట చక్కని విగ్రహములును పృథుపసను ప్రేతులును సరస ఫణితులును నొప్పారిన గానములను కూర్చి, దేశకాలపాత్రానుసారము గానిని వ్యాప్తి నొందించుచు వచ్చినను గాను గాను మన నాటికి బొత్తుగ ప్రచారపథము నుండి

యక్షగానముల పతనదశ

తొలగి మూలమూలల వారి వాఙ్మయము పడియుండవలసి వచ్చుటకు కొన్ని విశేషకారణములు గలవు. అందులో నీక్రింద వివరించిన మూడును ముఖ్యకారణము లని నా భావము. (1) సమర్థులు నిర్వ హింపదగిన పనుల నసమర్థులు నిర్వహింపబూనుకొనుట (2) ప్రదర్శ నములందు కేవలము సభ్యుల అభిరుచి గల మార్గము నవలంబించుట (3) అసభ్యశృంగారము. ఈ మూడుకారణములను ఈ వాఙ్మయము అవనతి నొందిన విధము ఈక్రింద సూచింపబడును.

(1) సమర్థులు నిర్వహింపవలసినపనుల నసమర్థులు నిర్వహింపం బూనుకొనుట. తొలుతనుండియును జక్కులు ఈ గానములను వంశా నుస్మృత మగు నభినివేశముతో నిర్వర్తింపుచుండగా, దేశీయులు వారికి చేయు గౌరవాదరములను చూచి, తమరు నట్టి గౌరవాదరముల నొందు టకై - బవినీలులు, దాసరులు, పెద్దింటిగొల్లలు, వెతికలు-(ఒకజాతి వారు) మున్నగు జాతులవారిందులకై పాల్పడిరి. దీనివలన యక్ష గానకళ, యభివృద్ధి నొందుటకు బదులుగా జక్కులతో లుప్తప్రచా రము నొందియును, తక్కుంగల వారివలన సముచిత లాలిత్యాదులందు పుష్టి బడయజాలకయును, నశింప దొరకొనినది. ఇంత దాక్షిణ్యమేమి? ఎవ్వరివలన నెయ్యది నిర్వర్తింపబడ వలయునో, అయ్యది వారివలన నిర్వర్తితము కానప్పుడు నశించుటకన్న వేఱొక గతి కల్పట్టియుం డుట సాజమే కదా!

(2) రెండవ కారణము ప్రదర్శనమునందు సభ్యుల రుచి ననుస రించి మార్పులు చేయుట- ఈ కారణము ముఖ్యముగా గమనింపదగినది. యక్షగానములు పాడుటలోను నాడుటలోను తొలుత కొలఁదిమంది ప్రదర్శకులచే నిర్వర్తింపబడుచుండినను - రాను రాను ఆయాచారము మారి, బహుళసంఖ్యాకులగు నటకు లున్నం గాని ప్రేక్షకులకు రుచింప దయ్యెను. ఈ ప్రేక్షకాభిరుచిని చేపట్టుటచేత-ప్రేక్షకాభిరుచుల విభా గము ననుసరించి ప్రదర్శక విభాగములును-ప్రదర్శకాభిరుచుల విభా గము ననుసరించి గ్రంథనిర్మాతలమార్గములును-వేర్వేరై తీర్థమునకు తీర్థము ప్రసాదమునకు ప్రసాదమునై ఎవరిదారి వారిదై ఒక్కలు చించిన వస్త్రమైనది. ఈదశ, భాగవతమేళములుగాం గూడి యక్ష గానములను ప్రదర్శించు నాఁటికే ఏర్పడినది. దీనికి తోడు కాలమునం బ్రదర్శకసంఘములలో గూడ నైకమత్యము క్షీణించుటచే - ఎవరి మట్టునకు వారు ధనోత్సాహము అనుకొనుట గూడ కొంత కారణమైనది.

(3) మూఁడవది అసభ్యశృంగారము.— గానములయందేమి కావ్యములయందేమి నాటకములందేమి నీతిజాత్యాచారాదుల కవిరుద్ధముగ లోకయాత్రానిర్వహణవిధులను ప్రదర్శించుట ముఖ్యము. అట్లుగాక మన యక్షగానములలో పైనిచెప్పిన భాగవతమేళములతోలుబొమ్మలాటలుగా మారెడికొలఁదిని— సరసహృదయానురంజనము నైతికప్రవర్తనము- లోకయాత్రామార్గదర్శనము-ఏటిలో కలిపి, గాంధోళి గాని గడబిడలతో - కేవలము పామరజనుల రంజనమునకై యక్షగానగ్రంథకర్తలును - తత్ప్రదర్శక సమాజములును. వాని నాదరించి చూచి తనియుచున్న సభ్యప్రపంచమును - మునిఁగి ముప్పందు మను న్యాయమునకు పాల్పడుట సంభవించినది. కేవలము మహాపవిత్రము లని పేర్కొనఁబడిన శృంగార వీర హాస్యాదిరసము లిట్టి అసభ్యతకు పాల్పడ నారంభించిన కాలము మొదలుకొనియే, మన యక్షగానములకును పతనదశ యారంభమై-చివఱ కీనాఁటికి యక్షగానముల ప్రచారము నామమాత్రావశిష్టమై - ప్రాచీనకళావిభవమును స్మరించుటకైన దగిన యాధారములు లేక — సారస్వత చర్చలందు, ప్రామాణ్యస్థానము వీనికి లేకున్న లేకపోవుఁ గాక - ప్రవేశముగూడ దొరకనంతటి దుస్స్థితికి వచ్చి నశించిపోవుచున్నవి. ఎంతఘోరము!!

ఇఁక నీ వ్యాసము నింతతో ముగించుటకుముందు నింతవఱకు నాంధ్రవాఙ్మయమునందు ప్రచారబాహుళ్యము నొందిన కొన్ని యక్షగానముల పేరులను ఆయక్షగానములను రచించిన కవుల పేరులను తెలుపఁగల పట్టికను ఈ క్రింద నిచ్చుచున్నాము. ఇందులో, స్థాలీపులాకన్యాయము ననుసరించి ప్రధాన గ్రంథములే అకారాదిగా చూపఁబడినవి.

1. అహల్యాసంక్రందనీయము- కా. ఉదయాచలము 2 ఉషాపరిణయము - అనంతకవి 3 ఉషాపరిణయము- ఆనందదాసు. 4 ఉషాపరిణయము-వేములపల్లెవారిది. వేంకటసుబ్బకవి. 5 కుచేలోపాఖ్యానము- సుబ్బలింగాచారి. 6 కుశలవనాటకము-అనంతదాసు. 7 గరుడాచలము - ఓబయమంత్రి. 8 గయానాటకము - కాశీపతి ఆచారి. 9 గుత్తెనదీవిరామాయణము-రాఘవకవి. 10 గోపాలవిలాసము-శ్రీనివాసాచార్యుఁడు. 11 గోపాలవిలాసము - పాకనాటిగణపతిరెడ్డి. 12 దేవయానచరిత్రము-యాదవదాసు. 13 ధర్మపురిరామాయణము - శేషాచలదాసు. 14 ధర్మాంగదచరిత్రము-నరసింహకవి. 15 ధర్మాంగదచరిత్రము-స. వేంకటదాసు. 16 ధ్రువోపాఖ్యానము-బెహరా అప్పలనరసింహము. 17 నందినాటకము: కోదండరామకవి. 18 నలచరిత్రము: కోదండరామకవి. 19 నిజలింగ చిక్కయ్యచరిత్ర-పిడుపర్తి నిమ్మయ్యకవి. 20 నృసింహచరిత్రము: రా. అప్పాజీకవి 21 పరతత్త్వసుధానిధి: సోమసుందర మొదలి. 22 ప్రహ్లాదనాటకము: తిరునారాయణాచారి 23 పతివ్రతామాహాత్మ్యము; కా. రాఘవాచారి. 24 ప్రహ్లాదనాటకము: రామానుజసూరి 25 ప్రహ్లాదనాటకము: బొడ్డుచెర్ల సుబ్బకవి. 26 ప్రహ్లాదనాటకము- లక్ష్మణదాసుకవి. 27 ప్రహ్లాదభక్తివిజయము: త్యాగరాజు (కృతులు రచించిన త్యాగరాజే) 28 పోట్లమర్తి జలక్రీడలు: రామరాజు. 29 బాణాసురవిజయము; వీరనారాయణకవి. 30 భాగవతము: వేంకటాచలదాసు. 31 భిల్లాణచరిత్ర: జక్కన్న సాంబయ్యగార్లు. 32 మార్కండేయవిలాసము: కాళిదాసు. 33 మృత్యుంజయవిలాసము - గోగులపాటి కూర్మనాథకవి. 34 యతిరాజవిలాసము - సుందరనాయనారు శేషాచలదాసకవి. 35 రామనాటకము: అనంతదాసకవి. 37 రామనాటకము - శఠగోపాచార్యుడు 38 రామాయణము: శేషగిరిదాసు 39 రామానుజవిజయము - నరసింహాచారి 40 రంగనాథవిలాసము. లింగము వేంకట్రాయమంత్రి. 41 రుక్మిణీకల్యాణము - రాజాలక్ష్మాజీ 42 రుక్మాంగదచరిత్రము- రాజలింగకవి. 43 రుక్మాంగదచరిత్రము- కవిపేరు తెలియదు. 44 రుక్మాంగద చరిత్రము- పాపారాయసుధి 45 లేపాక్షిరామాయణము- వేంకటరాయమహాకవి 46 లేపాక్షికృష్ణనాటకము- వేంకటరాయకవి. 47 వసురాజవిలాసము- క్రొత్తపూగుల శేషాచార్యులు. 48 వల్లీపల్లవము - రంగాచార్యులు. 49 వామనచరిత్ర- మృత్యుంజయకవి. 50 వేంకటేశ్వరవిలాసము- సూర్యకవి 51 శశిరేఖాపరిణయము:- రంగాచార్యులు 52 శశాంకవిలాసము- కవిపేరులేదు. 53 శర్వరీవిజయము:-క.పే.లేదు. 54 శర్మిష్ఠావిలాసము-వేంకటదాసు. 55 శూర్పణఖాభంగము-క.పే. లేదు. 56 సముద్రమథనము కృ. శేషాచలదాసు. 57 సారంగధర-కోదండరామకవి. 58 సానందోపాఖ్యానము-క.పే.లేదు. 59 సారంగధరచరిత్రము క.పే. లేదు 60 సీతాకల్యాణము- రామన్నకవి 61 సీతాపహరణము- కవిపేరులేదు. 62 సీతాకల్యాణము - చిత్రకూటం వేంకటశేషయ్యదాసు. 63 సుగ్రీవవిజయము- రుద్రకవి. 64 సుధాస్వాదనము-వేంకటదాసు. 65 హనుమంతవిజయము- కవిపేరు లేదు. 66 హాలాహలపానము:- కవిపేరు లేదు 67 హంసకవిలాసము - పరమానందకవి 68 హనుమద్విజయము. పేరు తెలియదు.

ఆంధ్ర వాఙ్మయ రసాలము

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు - కావ్యవ్యాకరణతీర్థులు

శ్రీ రమ్యజమో యనార్యజమొ, యాద్యమొ లేక యనాద్యమో! బుధా
చార్యులె నిర్ణయింపగ నశక్తతఁ జూపుచు నున్నవారలా
శ్చర్యభరంబు నైచికొని కక్కసమందక, తోఁచినంతలో
నార్యత నాంధ్రవాఙ్మయరసాలపు సంస్థితిఁ జిత్తగింపుడీ.

మ. దివిషద్వాఙ్మయకల్పశాఖి భువనోద్దీప్తీజంబు చేకూరఁగా
వివిధామ్నాయఫలాది సిద్ధి జనముల్ వేమాఱులన్ దన్పి, తా
నవిలంఘ్యంబగు కాలవేగమున హాహా! నిర్వికంతస్థి నొం
దవదా వ్యాంధ్రరసాల మావహిలె నాస్థానంబుఁ గాపాడఁ న్.

ఉ. ఎంతమనోజ్ఞరూప, మివియెట్టివనో వారపల్లవంబు, లిం
తింతనరాని సౌరభ, మిదెచ్చటి నారిటకెల్లు వచ్చెనం
చెంతయుఁ బొంగి, సంతసము లేర్పడ, సంతతప్రాకృతాళిసు
స్వాంతముతోడ నాదుకొని సాకఁగఁ బూనిరి సాధురీతులన్.

చ. కలిగినమాత్రలోనఁ గనుఁగందగనీయక పల్లవావళుల్
వలదుడు నొందనట్టులుఁగ నవ్యతనిచ్చుచు నామనాటికిన్
బలమును బాదసౌష్ఠవముఁ బట్టువడంగను బ్రోచి యోర్పుతో
గలతలఁ జెందనీని యలకాపులు మాకభినంద్యులెంతయున్.

సీ. కట్టినారలుగదా! కాశ్మీరనిదండలు
దృష్టిదోషంబులు ద్రెయ్యునటులఁ
బెట్టినారలుగదా! పేర్మిఁ బేరంటాండ్ర
బండారముల బొలబందు రేఖ
చుట్టినారలుగదా! చొక్కమ్ము జెడకుండఁ
జిట్టికందపుకంచె చుట్టుకుదురు
గట్టుఁ గట్టిరిగదా! కమ్మనీరముల వేర్
గట్టి, పల్లవతతిఁ గాంచునట్లు

గీ. మారసాలము సుఖముగా మలయు నిట్లు
చేయఁగలయట్టు సేవలఁ జేసి, ధన్య
తం జెలంగిన దొలివారు తద్ద మాకు
వాసివన్నెలనిడి యభివంద్యులైరి.

సీ. అఖిల దర్శనముల నారూఢు లున్నార
లైన దీనియుదంత మరయరైరి
వట్టిమ్రాకులఁ జిగుర్పెట్టింపఁ గలవైజ్ఞు
లున్న, దోహదరీతి నెన్నరైరి
అఘటనఘటనాసమర్థులై పోషింపఁ
గలవారు కన్నులఁ గాంచరైరి
నిలువెల్లఁ బొడవుల నింపగాగల వార
లున్నఁ ద్యాగముఁ జూప నున్నయైరి

గీ. అకట! యాంధ్రరసాల మిట్లవశవోలె
నవయుచుండెడి రీతుల నవధరించి
యుద్ధరింపంగ నమ్ముల కుబుసుపట్టఁ
గట్టి కారొ! నియోగులు గట్టివారు.

సీ. విన్నవించిరి భగావిభుల సన్నిధులలోఁ
బోష్య మియ్యది యను బుద్ధి ప్రోదిసేయ
వన్నె వెట్టిరి పేరువాసి నీయఁగ జాలు
కృతిరత్నముల నలంకృతులఁ గని సు
మన్నించి రధిక సన్మాన మిచ్చుచుఁ గృతి-
జని మెల్లఁ బొగడ విశాలబుద్ధి
పన్నించి రయ్యారె పిన్నతనంబున
వన్నె వెట్టఁగఁ జాలు బన్నసరుల
తిరుతీయములను సద్వితీయమనుచు
తేనెతేటలుగలయది దివ్య మనుచు
చిత్తములకెక్క దొరలకుఁ జెప్పి, తాము
చేయఁగల యట్టు సేవలఁ జేసిరైన.

సీ. "ఆస్తికావయ"మను నభిధానమున నైన
రచితవాఙ్మయశాఖ రాల్చినారు
"అస్మత్ప్రణీతమే వాస్త"మనా మున
నన్యపండిత కృతు లణఁచినారు
"శాస్త్రార" యని శుద్ధ ఛాందసులై సాధు
పదజాలమును వెలివఱచినారు
"వేలీయ" మని యనుకూల మింతయు లేని
నియమ జాలంబును నిలిపినారు
సర్వసాధారణత్వంబు సడలువఱచి
యఱయ దుష్ప్రాప మగురీతి ననువుపఱచి
వారటన్నట్టి దుర్వ్యాళి మందినార
లేలొకో? వారలఱయు వివేక మంత.

సీ. అంట్లు గట్టిరి వేగ మార్యబుద్ధులు గొంద
ఱాశాంతముల కెల్ల ననలువాఱ
నాలవాలంబుల నమరించి కొందఱు
అంతంత నభివృద్ధి లందునటుల
సరసమార్గంబుల సవరించి రితరులా
కాశగంగాప్రవాహమ్ముఁ గొంద
ఱందంద నొకవింత యందంబు దొలుకాడ
దిద్దిరి గొందఱు గ్రథ్యలఁ దనర్ప

పెంచి కష్మీరభూతేఁ బూయించి పిదప
మించుఫలముల బండించి మిసిమినించి
వారె! విద్వాంసు లని రాజు లుబ్బిరంబు
నొందఁగా సాకతముఁజేసి రందముగను.

సీ. ఒకరాజు తృప్తుఁడై యొసఁగినాఁడ గ్రహా
రముల నయ్యె బుధరాజులకును
యొసఁగినాఁ డొకఁడొక్కఁ డొసఁగె సర్వస్వ
మాంధ్రరసాలార్పణం బటంచు
కనకాభిషేకంబుఁ గావించె నొక్కఁడు
ద్భుతతర ప్రాభవ మబ్బురుబ్బి
అనంతపరవశుండై యొక్కరా రాజు
పల్యంకికను తాన బట్టి మోచె
ఇచ్చినా రీవులను నిటుల్ మెచ్చిగాను
మెచ్చినారలు సేవింపఁ జొచ్చినార
లాంధ్రనరపాలు రౌర! గుణాలవాలు
రేమివర్ణింపఁగల మాయిశ్వరులను!!

ఉ. రాజులు మెచ్చి యిత్తు రను రాణ దనర్చుటనో? మహో
త్తేజముఁ గూర్పరే నసెడి తెంపుననో? మతి కేలొకో? సుధీ
రాజులు బూనఁగాదగిన రమ్యకవిత్వము నిర్వహింప
నిస్తేజులు గొందఱైరి, అయొ! దివ్యత నాటితో దీరకుండునే?

సీ. ఒకఁడు స్వాప్నిక గాథ నొనగంగఁ గూర్చునే
నద్దాని నే గూర్తు రఖిలకవులు
జనుల్లేముల నొకండు చాతుర్యమునఁ జూప
నిలరు లందుల కల్లు లెత్తుమాఁద్రు
గిర్భక్తులొగాల ఘనుఁడొక్కఁడైనచో
నితరు లాతని మించ నెగురుచుంద్రు
వైరోప్యనియమంబు నవధరింపఁగ నొక్క
డతని మించగవత్తు రందఱుటకు
ఒకనికేదైన వింత యొత్తోద వెనేని
ఇతరు లసమర్థు లాపుంత నెగురసాగి,
ఏవముఁజనింపఁ జేసినా రెల్లవారి
కల్ల నసుమంత్రపు కవిత్వ మల్లువారు.

సీ. అభినవ కల్పన ననలువారెడు సాల
మక్కుటా స్తంభించి యవయసాగె
సుమఫలాదుల సదా సౌరభంబులనీను
తమ పంథకమసాసఁ దిగఁబడోనియె
తేజాన నోజాన దీపించు ఘనశాఖ
దినదిన క్రియచేఁ దెల్లవాఱె
అశాంతగోపాల మూర్తులు దాతలైరి
యొప్పజూనిక కళల్ దప్పిపోయె
అకవ్యకెవా యిట్లు పెక్కుఁడు లనవ యాస ము
నంపతిపసంబునం బడి యువయు నవయ్య,
నవ్యో, టిక కాలమునకు నరొక్కగమంబు,
నంత బుధలోకమున కబ్బెఁ గొంత తెల్వి.

సీ. మోహాపదేశితమో మదిత్రింశైన
కను విచ్చి లోపంబుఁ గాంచినారు,
అలసత్వమున మన మలయమైతిమి తల్లి
నక్కుటా యని మదిఁ గొక్కినారు
ఆహా! వనోష్టిత యధ్వాన్నమై కుంటు
వడె గదా యని చాల వగచినారు
గలజలబంధన విరతి మయ్యెను మన
పోషణం బనుచును బొగిలినారు
ఏమిచేయుద మీలోప మెటులదీర్త
మేది తెరవిఁక గంతవ్యమెయ్యదె?—యని
బుద్ధిజింతించి, యనలెత్తు పుంతులరసి
పూనినారి క్షపవాఙ్మయపోషణమును.

సీ. దినపత్రికల దివ్య తేజంబు వెదజల్లి
నేఁడు మన దియుక స్థిరయశంబు.
విజ్ఞానసర్వస్వ విభవంబు జేకూర్చి
వెలయింపనొక్క వివేకధనుఁడు
ప్రాచ్యవైభవముల పరిషత్తులగ గళా
లయము సిల్పెదు నొక్క రమ్యకీర్తి
గ్రంథజాలంబు లగ్రస్థానముల నుంచ
యత్నించు నొక్క యమేయబుద్ధి
నివజనంబును గ్రొత్తలఁ దెచ్చిరార్చి
మారసాలము నలరింప మహితగుణులు
సర్వవిధముల జతనముల్ సలుపుచున్న
వారి, లయ్యోత్తములు సదా వఱలుంగాత.

తామర తైలము

తామర - తీట - దురద మొదలగువాటికి మందిమందు. డబ్బా 1-కి వెల అణాలు 0-6-0 మాత్రమే

అమృతాంజనము డిపో - బొంబయి - మదరాసు

నాస్తిక దర్శనములు

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు

స్వరూపము

నాస్తికమతాచార్యులు తమ మతమును గుఱించి రచించిన స్వతంత్రగ్రంథములు మనకుఁ గానవచ్చుట లేదు. బౌద్ధులయు జైనులయు మతములు కొంచెముగా నైనను గానవచ్చుచున్నవి. కాని, చార్వాకమత మూలగ్రంథములు స్వల్పముగ నైనఁ గానవచ్చుట లేదు. ఈమతమును ఖండించువారు తమ ఖండమునకు ఉపయోగించునంతవట్టు ప్రతిపాదించిన విషయమే తన్మతస్వరూపమున కాధార మగుచున్నది. 'సర్వదర్శన సారసంగ్రహము'నందు చార్వాకమతమును మాధవాచార్యులవారు ఉపపాదించి యున్నారు. ఆ విషయమును గొంత యిట నాంధ్రీకరించుచున్నాఁడను.

చార్వాకదర్శనము

"చార్వాకుని చేష్టితము దురచ్ఛేద మయినది. ప్రాణు లందఱును తలంచుగా—

గీ. బ్రదుకవట్టును సుఖముగా బ్రదుకవలయు
మృత్యుముఖమునఁ బడనివాఁ డెవఁడు లేఁడు
బూదెనలునులుగా మాఱిపోయినట్టి
కాయ మీయది మఱల నెగతిని వచ్చు?

అను లోకగాథ ననుసరించుచు నీతికామశాస్త్రానుసారముగా అర్థకామముల నే పురుషార్థములను గాఁ దలంచుచుఁ బారలౌకిక మగు నర్థము నపహ్నవించుచు చార్వాకమతము ననుసరించువారుగా నే కానఁబట్టుచున్నారు. కావుననే ఆ చార్వాకమతమునకు 'లోకాయతము' అను అన్వర్థ మగు నామాంతరము.

నేల నీరు నిప్పు గాలి యను నాలుగు తత్త్వములనుండి పరిణమించిన దేహాకారములవలన సురాబీజములనుండి మదశక్తివలెఁ జైతన్యము పుట్టుచున్నది. ఆ దేహాకారములు నశింపఁగా, ఆ చైతన్యము కూడ నశించును.

విజ్ఞానఘనమైన ఆచైతన్యము భూతములనుండి పుట్టి, వానితో పాటు నశించును. దేహములఁ బాసినచో దానికి సంజ్ఞ (జ్ఞానము) ఉండదు. చైతన్యముతోఁ గూడిన దేహమే ఆత్మ. వేఱుగా ఆత్మ లేదు. ఉన్న దనుటకుఁ బ్రమాణము లేదు. ప్రత్యక్షప్రమాణమే ప్రమాణము. అనుమానాదులకుఁ బ్రామాణ్యము లేదు.

ప్రేయాలుల కౌఁగిళులవలనఁ గలుగు సుఖమే పురుషార్థము. ఇందును దుఃఖ ముండుటఁజేసి పురుషార్థము కా దనరాదు. ఏలన, అనివార్యమైన దుఃఖమును బరిహరించి సుఖము మాత్రమే అనుభవింపఁదగినది కదా! చేఁపలు కావలయు వాఁడు ముల్లుఁ జేఁపలను పొలుసులచేఁపలను బట్టుకొని, తనకుఁ గావలయు పదార్థమునే స్వీకరించును. (౧) ధాన్యము వలయువాఁడు పొల్లుతోఁగూడిన వానిఁ గైకొని యుపయుక్తమునే గ్రహించును. దుఃఖభీతిచే ననుకూల సుఖము నెవఁడును వీడనాడఁడు. జంతువులు తినిపోవు నని వరిమైరు నాట కుందురా? బిచ్చగాండ్రు కల రని కుండల వండకుందురా? దృష్టసుఖము భీరుఁ డెవఁడేని వీడుచో వాఁడు పశువు.

చ. సరసుల కెప్పుడున్ విషయసంగమజాతసుఖంబు దుఃఖసం
కరమని లోన నెంచి విడఁగాఁదగు నంట! విమూఢభావ మా
వరులను డెల్లబియ్యము నపారముగా నిడుచుండు వానినిం
బరసని, పెల్లు పొల్లులకుఁ బట్టని, యెవ్వఁడు పాఱఁబోసెడున్.

ఓయీ! పారలౌకిక సుఖము లేనియెడలఁ జాల ధనముచేతను శరీరాయాసముచేతను సాధ్యమైన అగ్నిహోత్రము మొదలగు కర్మలయందు విద్యావృద్ధు లెటులు ప్రవర్తించుచున్నా రన్నచో నదియుఁ బ్రమాణము కాదు. వైదికులమని తలఁచు ధూర్తబకములచే నొండొండ అనృత వ్యాఘాత పునరుక్త దోషములచే కర్మకాండప్రామాణ్యవాదులు జ్ఞానకాండమును, జ్ఞానకాండ ప్రామాణ్యవాదులు కర్మకాండమును, ప్రతిక్షిప్త మొనర్చుటచేతను త్రయి ధూర్తప్రలాపమాత్ర మగుటచేతను అగ్నిహోత్రము మొదలగునవి బ్రదుకు దెఱువునకు బరమప్రయోజనములు. ఇందుల కాభాణకము కలదు:—

గీ. అగ్నిహోత్రంబు వేదత్రయంబు దండియు
బూదె పూసుట దండంబు పుచ్చికొనుట
పౌరుషము బుద్ధియును లేనివారలకును
బ్రదుకు దెఱు వని యా బృహస్పతి వచించె.

కావున ముల్లు మొదలగు వానివలనఁ గలుగు బాధయే నరకము. లోకసిద్ధుఁ డగు రాజు పరమేశ్వరుఁడు. దేహనాశము మోక్షము.

దేహమే యాత్మ యను సిద్ధాంతమునందే 'నేను కృశుఁడను; నేను నల్లనివాఁడను' అనునెడల సామానాధికరణ్యము కుదురుచున్నది. 'నా శరీరము' అను వ్యవహారము "రాహువుయొక్క తల" అనునటులు ఔపచారికము. అనఁగా, దేహమే ఆత్మ. కావున [తాను] నేను కృశుఁడను అనునెడ అన్వయము సరిగా నుండును. అయితే

---

(౧) ఈ యర్థము కల వాక్యములు 'స్వరితాత్సంహితాయా మనుదాత్తానామ్ - ౧. ౨ ౩౮ - ఇత్యాది సూత్రభాష్యములందుఁ గానిపించుచున్నవి. వీని పౌర్వాపర్యము విచారింపవలసి యున్నది.

'నా శరీరము' అనునది యెటులు? అనఁగా, శరీరమే తాను. తాను శరీరముకంటె వేఱుకాఁడు. శరీరముకంటెఁ దాను వేఱగుచోఁ గాని 'నా శరీరము' అనునది కుదుర దన్నచో 'రాహువుయొక్క తల' అను ప్రయోగమువలె నౌపచారికము. రాహువను తల వినాగా శరీరము వేఱే లేదు. అటులు లేకున్నను తలకంటె వేఱుగాఁ గొంత యున్నటులు 'రాహువుయొక్క' అని వాడఁబడుచున్నది. అటులే 'నాశరీరము' అనునది యౌపచారిక మని యెఱయఁదగు. ఈ విషయ మంతయు నీక్రిందిశ్లోకములచే సంగ్రహింపఁబడినది:—

"అత్ర చత్వారిభూతాని భూమివార్యనలానిలాః
చతుర్భ్యః ఖలు భూతేభ్య శ్చైతన్య ముపజాయతే
కిణ్వాదిభ్య స్సమేతేభ్యో ద్రవ్యేభ్యో మదశక్తివత్
'అహంస్థూలః కృశోస్మీ' తి సామానాధికరణ్యతః.
దేహస్థౌల్యాదియోగాచ్చ సఏవాత్మా నచాపరః
'మమదేహోయ' మిత్యుక్తి స్సంభవే దౌపచారికీ"

పృథివ్యప్తేజోవాయువు లను నాలుగుభూతములనుండి, సురాబీజములనుండి మదశక్తివలెఁ జైతన్యము పొడమును. 'నేను స్థూలుఁడను. కృశుఁడను' అను ప్రయోగ సామానాధి కరణ్యమువలనను స్థౌల్యాది యోగమువలనను దేహమే ఆత్మ. మఱొండు కాదు. 'నా దేహము' అనునది ఔపచారికము.

స్వభావమువలననే జగలి కలుగుచున్నది.

ఆ. నిప్పు వేడిగాను నీరు చల్లనిదిగా
గాలి సమపుఁజాఁకు గలదిగాను
ఎవఁడు వీని నిట్లు సృష్టించియున్నాఁడు?
వాని యునికి ప్రకృతివలనఁ గలుగు.

ఈ విషయము నంతయు బృహస్పతి యిటులు నక్కాణించియున్నాఁడు:—

గీ. స్వర్గములు లేవు. లే వపవర్గములును.
పారలౌకిక మగు నాత్మ వేఱ లేదు.
వర్ణములు నాశ్రమాదులౌ వానిక్రియలు
నంత రేనియు ఫలమునుఁ జూప లేవు.

గీ. అగ్నిహోత్రంబు వేదత్రయంబు మఱియు
బూదెపూఁతయు దండంబు బుద్ధికోలు,
పౌరుషము బుద్ధియును లేనివారలకును
బ్రదుకుదెఱువుగఁ జేసిరి బ్రహ్మగారు.

క. క్రతువునఁ జంపంబడు పశు
తతి స్వర్గం బరుగుజాడ తప్పనిచో, నా
క్రతువుల యజమానులు తమ
పితరుల నేలా వధింప విడిచెదరౌరా!

గీ. చచ్చిపోయినవారికి శ్రాద్ధకర్మ
తృప్తికిని దాను హేతువౌ నెడల, నింకఁ
దిరుగు జంతువులకును బాథేయకల్ప
నంబు లోకంబునందు వ్యర్థంబు కాదె!

క. దానం బిచ్చినచో స్వ
ర్గానం బడియున్నవార కదుఁ దృప్తిపడం
గా, నిట మేడలనుండెడు
మానిసిమూకలకు నేల మఱి యీయ రహో!

గీ. బ్రదుకువట్టును సుఖముగా బ్రదుకవలయు,
బదులు చేసియు నేయిఁ ద్రావంగవలయు,
బూదెనలుసులుగా మాఱిపోయినట్టి
కాయ మీయది మఱల నేగతిని వచ్చు?

క. ఈ కాయ మీఁగి పర మగు
లోకము వెంచేయుచో 'నలోవాలా' యని శో
కాకులు లగు సఖిబంధుల
యాకలనము మఱలఁ జేయునయి రా దేలా?

ఉ. కావునఁ బ్రేతకార్యములు కావు ఫలప్రదముల్. ద్విజాధముల్
జీవనమార్గముం గడవఁజేసి యుపాయము. వేదకర్తలన్
మూవురు, భండధూర్తులును మొండినిశాచరుఁ డన్నవాఁడు వా
చావిధి వాగుమంతుదుయు 'జర్ఫరితుర్ఫరి' యంచుఁ బండితుల్.

సారాంశము

ఈమతమున నీతియుక్త మగు సుఖోపభోగమే పరమపురుషార్థము. ప్రత్యక్షప్రమాణమే ప్రమాణము. తదితరములు అప్రమాణములు. వీరు అనుమానానుమితిశబ్దప్రమాణములను ప్రాశనముగా ఖండించియున్నారు. అఖండనమును బౌద్ధులు ఖండించిరి. వారిని ఖండించి యొకరీతిగా ఆర్హతులు తామొక మతమును సిద్ధాంతము చేసికొన్నారు.

నాస్తికశబ్ద విచారము

పాణిని 'నాస్తికః' అనుశబ్దము నిటులు నిష్పాదించినాఁడు:— "అస్తి నాస్తి దిష్టం మతిః" (4-4-60) కాశికాకారుఁడు ఈ సూత్రమునకు ఇటులు అర్థమును వ్రాసెను:—

ప్రథమాసమర్థము లయిన అస్తి-నాస్తి-దిష్ట 'అనువానికి షష్ఠ్యర్థమున ఠక్ప్రత్యయము. 'ఇతనికి మతి కలదు గాన ఆస్తికుఁడు; ఇతనికి మతి లేదు కాన నాస్తికుఁడు. మతియున్నమాత్ర ప్రత్యయము రాదు. ఇఁక నేమి? పరలోకము కలదను మతి యితనికిఁ గలదు. కాన ఆస్తికుఁడు; తద్విపరీతుఁడు నాస్తికుఁడు. ఈ యర్థము అభిధానశక్తిస్వభావమువలన (లోకమునందలి వాడుకవలన) లభించును అని కైయటుఁడు:—

పరలోక కర్తృకా చ సత్తా వివక్షితా-అని వ్యాఖ్యానము వ్రాయుటచే పరలోకము కలదను మతి కలవాఁడు ఆస్తికుఁ డని తేలుచున్నది. అయితే మనువు:— వేదము ప్రమాణము కా దని వాదించువాఁడు నాస్తికుఁడు. అను నభిప్రాయమును [2-11-శ్లో] ఇచ్చియున్నాఁడు. మఱికొందఱు 'ఈశ్వరుఁడు లేఁడనువాఁడు నాస్తికుఁడు' అని యభిప్రేతు లగుచున్నారు. వారి మతమున సాంఖ్యమీమాంసాదర్శనములను నాస్తికము లని చెప్పవలసివచ్చును. గాని, నాస్తికుఁడు కూడ ఆమతములు నాస్తికమతము లని చెప్ప నొల్లఁడు.

కొందఱు వెనుకఁ జెప్పినదంతయు సంగ్రహించి మఱికొంత చేర్చి యిటులు చెప్పుచున్నారు. "పరలోకము లేదు; తత్సాధన మగు అదృష్టము - తత్సాక్షి యగు ఈశ్వరుఁడును - లేఁడను బుద్ధి యెవనికిఁ గలదో, వాఁడు నాస్తికుఁడు."

ఈ మతమునందలి ఏకదేశమతస్థులు కొంద ఱిటులు చెప్పుచున్నారు:— పరలోకము ఈశ్వరుఁడు లేరు అనువాఁడు నాస్తికుఁడు. ఈ యుదాహరించిన మతముల నాలోచింపఁగా ఇటులు తేలుచున్నది:—

వేదకాలమునుండి సూత్రకాలముదాఁక కర్మవిధులు మిగులఁ బ్రచారమున నుండుటవలన, ఆకర్మవిధులు చాలవఱకు ముఖ్యముగా పరలోకమునందు పొందఁదగు ఫలములు కలవగుటఁజేసి, యపుడు పరలోకమునందు విశ్వాస మత్యావశ్యక మాయెను. కానివాఁడు కర్మానుష్ఠానమే సంభవింపకపోయియుండును. అనేకము లగు నీ కర్మముల ననుష్ఠించియుఁ బ్రత్యక్షముగ ఫల మిసుమంతయుఁ బొంద మిచేఁ గాని, కొండొక కారణముచేఁ గాని, యెవరికిఁ గర్మవిధియందు శ్రద్ధ నశించెనో, వారికిఁ గ్రమముగా పరలోకమునందు విశ్వాసము హ్రస్వమైపోయి యుండును. బహుళాయాససాధ్యము అయిన కర్మఫలము ఈలోకమునందే యుపభోగింప నెంచిన వీరికి, అస లదుగంటుటవలనను, వీరి ప్రతిపక్షులు కర్మలు ఫల మిచ్చి తీఱు నని సమర్థించుకొనుటకు మిక్కుటముగా పరలోకముఁ గూర్చి వ్రాయుటవలనను, వారు పరలోకమే లేదను వాదముఁ గొనియుందురు. దానఁ జేసి కాశికాకారుని వ్యాఖ్యానము సమంజసముగా నన్వితమగును. మఱియు వేదాప్రామాణ్యవాదియు నాస్తికుఁ డను నిర్వచనము కూడ సరియయినదియే. ఎట్లనఁ బరము నిరస్కరించువారు తత్ప్రతిపాదకము లగు వేదములను దిరస్కరింప వెనుదీయరు. తల్లి చెవులఁ ద్రెంపువారికి పినతల్లి చెవులు బీఱపువ్వులును కావు కదా!

"ఈశ్వరుఁడు లేఁ డనువాఁడు నాస్తికుఁ" డను వాద మర్వాచీనము. అధ్వరమీమాంసకానుష్ఠితము లగు కర్మలలో నీశ్వరునిఁ బ్రవేశపెట్టుటకు నవకాశము లేదు. కావున అచటనచట యాగములలో ఈశ్వరార్చనము కూడ అర్వాచీనులచేఁ బ్రవేశపెట్టఁబడి యుండును.

కాలవిపరిణామమువలన ఏకైకధర్మానుయాయులు స్వప్రతిపక్షులకు నాస్తికపదమును ప్రయోగించుచు వచ్చిరి.

'లింగార్చనపరా శ్శైవా నాస్తికా స్సంప్రకీర్తితాః'

అని మాధ్వులును-

తప్తముద్రాంకితతను ర్నాస్తికం ధర్మ మాస్థితః
పశుతుల్య స్స విజ్ఞేయ స్సర్వకర్మసు గర్హితః,

అని శైవాదులును-ఇటులు తదితరులును-ఒకరినొకరు నాస్తికు లని దూషించికొనుట సాజమయినది. ఇది యంతయు విద్వేషప్రసూత మని విశేషించి చెప్ప నక్కఱలేదు.

౨ లౌకాయతికులు

లౌకాయతిక మను నామము నాస్తికాపర నామధేయమే. 'లోకాయతమ్ అధీతే, వేదవా' అను నర్థమున ఠక్ప్రత్యయము చేయఁగా లౌకాయతికశబ్దము నిష్పన్నమగును. పాణిని సూత్రపూర్వకముగా ఈశబ్దమును నిర్వచింపకున్నను క్రతూక్థాదిగణమున లోకాయతశబ్దమును బఠించియుండుటఁ జేసి యీవ్యుత్పత్తి యాయన కభిప్రేతము.

౩ లోకాయతికుఁడు

ఒకానొకటఁ లౌకాయతిక శబ్దస్థానమున లోకాయతశబ్దము కూడఁ గలదు. శారీరకభాష్యమున:— లోకాయతికానా మపి చేతన ఏవ దేహః, (౧-౧-౧) ఇటులే 3-3-౫3 సూత్రభాష్యమునఁ గూడఁ గలదు. ప్రతాపరాయసంస్కృత మగు మహాభారతము (౧-౭౦-౪౯) నందును గలదు.

౪ లోకాయతుఁడు

కొండొకట నాస్తికపదమునకుఁ బర్యాయముగా లోకాయత పదము వాడఁబడుచున్నది. రామతీర్థకృత మగు వేదాంతసార టీకలో (జాకోబ్ పరిష్కృతము) 'లోకాయతానాం = చార్వాకవిశేషాణామ్' అని ౧౪౧వ పుటలోఁ గలదు. హేమచంద్రసూరి వర్ధమానసముచ్చయమున—

లోకాయతా వదం త్యేవం నాస్తి దేవో న నిర్వృతిః
ధర్మాధర్మౌ న విద్యేతే న ఫలం పుణ్యపాపయోః

అని కలదు. తట్టీకాకారుఁడు మణిభద్రుఁడు లోకాయతపదమునకు నాస్తికు లని యర్థము వ్రాసెను. శ్రీహర్షుఁడు నైషధీయమున ౧౭వసర్గ-౫౪వ శ్లోకమున లోకాయతపదమును నాస్తికార్థమునఁ బ్రయోగించెను. ఈయర్థమునఁ గ్రమముగా లౌకాయతికులు, లోకాయతికులు, లోకాయతులు అనుపదములు ప్రచారములోనికిఁ దేఁబడినవి. లోకాయత మనఁగా చార్వాకశాస్త్రమని యమరటీకాకారుఁడు వ్రాసెను. అయినను ఈపద మీ యర్థమునందే శక్తము కాదు. సామాన్యముగాఁ దర్కశాస్త్రము కూడ దీని కర్థము. ఈపదము తార్కిక పర్యాయ మని వ్రాయుచు శబ్దకల్పద్రుమకారుఁడు దానికిఁ బ్రమాణముగా—

ఐక్యనానాత్మసంయోగ సమవాయవిశారదైః
లోకాయతికముఖ్యైశ్చ శుశ్రువు స్స్వన మీరితమ్.

[౧౪౮-౩౦-హరివంశే]

ఈశ్లోకము నుదాహరించినాఁడు. [ముద్రితపుస్తకములలో నీ శ్లోకము కానరాలేదు.]

రామాయణమునకుఁ టీక వ్రాసిన తిలకుఁడు-

క్వచిన్న లోకాయతికాన్ బ్రాహ్మణాన్ తాత సేవసే
అనర్థకుశలా హ్యేతే బాలాః పండితమానినః [౧-౩౮]

అను శ్లోకమునందలి లోకాయతికశబ్దమునకు శుష్కతర్కవాదదూకు లని యర్థము చెప్పి, దీని ముందున్న

ధర్మశాస్త్రేషు ముఖ్యేషు విద్యమానేషు దుర్బుధాః
బుద్ధి మాన్వీక్షికీం ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదంతి తే - (౧-౩౯)

ఈశ్లోకము నందులకు బ్రమాణముగా నుద్ధరించినాఁడు. ఇది బౌద్ధులఁ గూడ సంగ్రహించుచున్నది. అచట లోకాయతపదముచే

వితండాశాస్త్రము బోధింపఁబడుచున్నది. అభిధానప్రదీపికలో

వితండసత్థం విఞ్ఞేయ్యం యంతం లోకాయతం-

అని కలదు. ఈవిచారణవలన లోకాయతికశబ్దము తొలుత శుష్కతర్కవాదనాయకులఁ జెప్పునదిగా నుండి, పిదపఁ దత్సామ్యమునఁ జేసి నాస్తికులఁగూడఁ జెప్పునదాయెను. లోకాయతాపరనామము కల యీ వితండాశాస్త్రమే హేతుశాస్త్రమని చెప్పఁబడుచు, నచట నచట, నిందింపఁబడుచున్నది.

(*) కేవలహేతువాదుల గర్హించుట ప్రసిద్ధమే కదా!

హైతుకాన్ బకవృత్తీంశ్చ వాఙ్మాత్రేణాఽపి నార్చయేత్
[విష్ణుపు-3-౧౮-౯౯]

కొన్నితావుల సద్యుక్తి చెప్పువాఁడును హైతుకుఁడు నాఁబడుచున్నాఁడు:—

త్రైవిద్యో హైతుక స్తర్కీ నైరుక్తో ధర్మపాఠకః
త్రయ శ్చాశ్రమిణః పూర్వే పరిష త్స్యా ద్దశావర
[మను-౧౨-౨౧౧.]

ఇట హైతుకుఁ డనఁగా శ్రుతిస్మృత్యవిరుద్ధశాస్త్రజ్ఞుఁ డని కుల్లూకభట్టు వ్యాఖ్యానము.

౫. బార్హస్పత్యుఁడు

నాస్తికునకు బార్హస్పత్యుఁ డనియుఁ బేరు కలదు. హేమచంద్రుఁడు:—

బార్హస్పత్య స్తు నాస్తికః

అని తన నిఘంటువున వ్రాసియున్నాఁడు. బృహస్పతి నాస్తికవాదమున కాచార్యుఁ డని యెల్లెడఁ బ్రసిద్ధము. కావుననే కాఁబోలు మాధవాచార్యుఁడు చార్వాకునకు బృహస్పతిమతానుసారి యని విశేషణమును దగిల్చినాఁడు. మిగులు తీర్థకారులును నాస్తికునిఁ దెల్పవలయుపట్ల నచటనచట బార్హస్పత్యపదమును వాడుచుందురు. ఈ వాదమునకు మైత్ర్యుపనిషత్తు ౭. ౮. మొదలగునవి మూలములుగాఁ గాన వచ్చుచున్నవి. ఆయాయిచోటుల బృహస్పతి యసురులకు నాస్తికవాద ముపదేశించినటులు చూపఁబడినది.

“బృహస్పతి శుక్రాచార్యునివేషము వైచికొని యింద్రుని యభ్యుదయమునకును, అసురుల నాశమునకును, ఈ అవిద్యను సృజించెను. ఈ యవిద్యచే మంగళము నమంగళముగను, అమంగళమును మంగళముగను తలఁతురు. వేదశాస్త్రములకు దూరముగా నుండవలయు నందురు.”

ఈయుపనిషత్తునందే కొండొకటి:—

“ఒకానొకప్పుడు దేవతలును అసురులును ఆత్మతత్త్వమెఱుఁగ బ్రహ్మకడకేఁగి నమస్కరించి యిట్లు పలికిరి:-భగవానుఁడా! మే మాత్మతత్త్వ మెఱుఁగగోరి మీకడకు వచ్చితిమి. మాకుఁ దెలుపుము. అనఁగా బ్రహ్మ ఆలోచించి యీరాక్షసులు అన్యతాత్ములు. అనఁగా దేహాత్మవాదులు. కాన, దేవతల కుపదేశించినదానికంటె భిన్నముగా నుపదేశింపఁదగు నని యటు లొనర్చెను. ఆ మూఢులు ఆయుపదేశమును నిశ్చయమనుకొని, అనాయాసపరులు - ముక్తివిరోధులు - అనృతవాదులునై ఇంద్రజాలమువలె అనృతమును సత్యముగాఁ గాంచిరి. కాన వేదమార్గము సత్యము. వేదములను విద్వాంసులు పోషించుచున్నారు. కాన బ్రాహ్మణుఁ డవైదికముఁ జదువఁగూడదు.

బృహస్పతియే కాక బ్రహ్మకూడ బోధకుఁ డని తేలుచున్నది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందుఁ గూడ అసురులు దేహాత్మవాదులని కలదు. [౮-౮] అట విద్యాదాత బ్రహ్మపరనామధేయుఁ డగు ప్రజాపతి. బృహస్పతి కాఁడు. అకథాసార మిట్లు నుదాహరించుచున్నాఁడ—

“దేవతలపక్షమున నింద్రుఁడును అసురులపక్షమున విరోచనుఁడును తత్త్వాన్వేషణమునకు దర్భపవిత్రపాణులై ప్రజాపతి కడ కేఁగి బ్రహ్మచర్యముఁ గైకొని మున్నూఱేండ్లు నివసించిరి. ప్రజాపతి వారి కొక నీరికుండయందుఁ బ్రతిబింబమును జూపి యిదియే యాత్మ అని తెలిపెను. వారలు ఎఱింగితి మని చనిరి. పిదప నింద్రుఁడు సందిహానుఁడై తృప్తి నొందలేక, మఱలఁ బ్రజాపతికడ కేఁగి ఆత్మతత్త్వ మెఱిఁగెను. విరోచనుఁడు శరీరమే ఆత్మయనుకొని యసురులకు శరీరమే ఆత్మ యని బోధించెను. ఎట్లనఁగా - ఈలోకమున ఆత్మ పూజనీయమును పరిచర్యమును. ఆత్మను బరిచరించుచు ఇహాముత్రల సుఖ మందును.”

ఈ సంప్రదాయము నేఁటికిఁ గలదు. దానహీనుని శ్రద్ధాహీనుని యజ్ఞము చేయనివానిని అసురుఁ డని శిష్టులు తలఁతురు. ఈ యుపనిషత్తు శ్రద్ధాదుల బోధింపక యసురుల నుపపాదించుచున్నది. [తత్పక్షార్థమున] ప్రేతశరీరము నీ యుపనిషత్తుచే సంస్కరించి బట్టలతో నలంకారములతోను అలంకరించుచున్నారు. ఈ (శవ) సంస్కారముచే ఈలోకమును జయింపఁగల మని వారి తలఁపు.

ప్రజాపతియంతవాఁడు ఎంతటి యసురుల నైనను వంచించియుండఁ డని తలఁచి యిటీవలి మైత్ర్యుపనిషత్తున బృహస్పతి నాస్తికోపదేష్టగాఁ జెప్పంబడెనని మోక్షమూలర్:—

It is not unlikely that Brihaspathi was introduced in the lattr Upanishad in order to take the place of Prajapathi, because it was felt to be wrong that this highest diety should ever misleds anybody, even the demons.

అని వ్రాసినాఁడు. బృహస్పతిపేరులు పలుతెఱంగులఁ గానవచ్చుచున్నవి. ధర్మశాస్త్రకర్త యగు బృహస్పతి యొకఁడు కలఁడు. భారతమునందే కొండొక బృహస్పతి (౨) ఉశనునితోఁ గూడ [ఉశనుఁడు వేలు - బృహస్పతి వేలు] వంచశాస్త్రకారుఁ డని కలదు. ఋగ్వేదమున [నాయెఱిఁగినంతవట్టు] బృహస్పతిపేర నిద్దఱు ఋషులు కలరు. అం దొకఁడు (3) అంగిరసుఁడు. కొండొకఁడు (౪) లౌక్యుఁడు. ఈలౌక్యునకును లౌకాయతికమునకుఁ గల సంబంధము

(*) చూ. మను ౨-౧౧. చూ. మహాభారతము. (౧) ౧౩-౧౧౨. (౨) ౧౩-౩౯; ౮-౧౦. (3) ౧౦-౭౧. 'కపిబోధాదాంగిరసః' అను సూత్రము చూ. (౪) ౧౦-౭౨. (౫) ౮-౯-౧౫.

విచారింపఁదగియున్నది. తత్సూక్తములలో నాస్తికవాదగంధమైనను లేదు. ఋగ్వేదముననే (౫) బృహస్పతి యనుపేర నొక దేవత కలదు. ఈభాషాటవియందు ఏతి పట్టుకొన్నచో బృహస్పతు లింకను దొరకకపోరు. కాని దొంగ యెవఁడో తెలియఁడు. మహాభారతము ఏబృహస్పతికి పంచశాస్త్రకర్తృత్వ మారోపించుచున్నదో ఆబృహస్పతియే యీ గౌరవమున కర్హుఁడు.

ఉశనా వేద యచ్ఛాస్త్రం యచ్చ వేద బృహస్పతిః
స్త్రీబుద్ధ్యా న విశిష్యేతే తాస్తు రక్ష్యాః కథం నరైః?
స్త్రీణాం బుద్ధ్యర్థనిష్కర్షా దర్థశాస్త్రాణి శత్రుహన్
బృహస్పతిప్రభృతిభి ర్మన్యే సద్భిః కృతాని వై
[మహా-భా-౧౩-౩౯-; ౪-౧౦-]

ఇటులు కాక మైత్ర్యుపనిషత్తునందలి బృహస్పతియే తత్కర్త యనుఁడు. నిర్వివాదము. దేవాచార్యుఁడును - పురోహితుఁడును నగు బృహస్పతికి నాస్తికవాదకర్తృత్వ మారోపించుట విస్మయావహమే! ఉపనిషత్కారుల ట్లారోపింప నేమి హేతువో?

౬. చార్వాకుఁడు

చార్వాకదర్శన మను పేరఁ బరఁగు గ్రంథమే నాస్తికశాస్త్రమునఁ బ్రసిద్ధగ్రంథము. ఇంకను గ్రంథములు దొరకనందువలన దీనినే వారి యుద్గ్రంథముగా నంగీకరింపబడియున్నది. సర్వదర్శనసార సంగ్రహమున మాధవాచార్యులు—బృహస్పతిమతానుసారియు నాస్తికవాదశిరోమణియు నగు చార్వాకునిచే — అని వ్రాసినారు. ఇటులు చాలమంది చార్వాకుని నాస్తికశాస్త్రమునకుఁ గర్తగా వ్యవహరించుచున్నారు. కాన నీ చార్వాకుని విచారింతము. చార్వాకశబ్దమునకు ఇటులు వ్యుత్పత్తిని చెప్పుదురు. చారు + వాక,

చార్వాకః. [పృషోదరాది] చారు = లోకచిత్తాకర్షకమైన, వాక = వాక్యములుకలవాఁడు. మాక్సుముల్లర్:—

The name of Charvaka is clearly connected with that of Charva nd this is given as synonym of Buddha by Balasastry in the preffase to his edition of Kasika.

అని వ్రాసెను. ఇది పొరబాటు. శ్రీ శ్రీ బాలశాస్త్రిగారు—చార్వీ బుద్ధః-అని కొంత గ్రంథము వ్రాసినారు. అది వారి సొంతము గాదు. 'సంమాననోత్సఞ్జన—' అను సూత్రము పైఁగల వృత్తి ననుసరించిరి. అట — చార్వీ= బుద్ధిః- అని కలదు. బాలశాస్త్రిగారి 'బుద్ధః' అనునది ముద్రాదోషము. ఆతప్పు నొప్పుగాఁ దలఁచి ముప్పు గొన్నారు మోక్షమూలరు గారు.

మహాభారతమునఁ జార్వాకుఁ డొకఁడు కలఁడు. వానికిని నాస్తికమతమునకును బంధుత్వ మేమియు గానరాదు. ఆతఁడు బ్రాహ్మణద్వేషి. దానఁజేసి యీతఁడు రక్కసుగాఁ దెలుపఁబడియుండెను. వేణీసంహారమునందలి చార్వాకుఁ డితఁడే. కాని నాటకచార్వాకుఁడు కాన వేఱుగాఁ గానఁబట్టును. న్యాయకుసుమాంజలి యను గ్రంథము క్షణభంగవాది యగు బౌద్ధుని చార్వాకుఁ డని వాడినది. ప్రకాశకారుఁడు నటులే చెప్పెను:—

స్యాద్వా కేతత్ మా భూ దధ్యక్ష మనుమానం వా క్షణికత్వే, తథా
హి సంకేతగ్రాహస్తు ఏతావతాఽపి సిద్ధం సమీహితం చార్వాకస్యేతి
[౧ స్తబక-౧౯౨-సో-సా.]

విచారింపఁగా చార్వాకుఁడు వేఱు. బౌద్ధుఁడు వేఱు. చార్వాకుఁడు నాస్తికశిరోమణి. కాని స్వయముగా నాస్తికవాదరచయిత కాఁడు. ఈతఁడు బృహస్పత్యనుయాయి యని కానిపించెడిని.

౭. పాషండుఁడు, పాషండి, పాషండకుఁడు, పాషండికుఁడు

పాషండశబ్దము కూడ నాస్తికపరముగాఁ గవులచే వాడఁబడినది. శ్రీహర్షుఁడు నైషధీయమున [౧౭-౧౦౨]

బభాణ వరుణః క్రోధా దరుణః కరుణోజ్ఝితమ్
కిం న ప్రచండాత్ పాషండపాశ! పాశాద్బిభేషి నః

అని ప్రయోగించినాఁడు. సాంప్రదాయికులు దీనికిఁ గ్లిష్టముగా వ్యుత్పత్తి నిచ్చియున్నారు. పాపం + సనోతి = పాపచేతను గలియికచేతను పాపము కలిగించువాఁడు. (౧) పృషోదరాదులలోఁ బెట్టి సాధింప వలయును. లేక, పాతీతి=పా (క్విప్) = వేదధర్మము షండయతి = పాడొనర్చువాఁడు. కాఁగా పాషండుఁడు. (౨) కొందఱు పాషండశబ్దము సంస్కృతము కాదనియు, వైదేశికము గాని ప్రాదేశికము కాని యగు ననియు నభిప్రేతు లగుచున్నారు. (౩) ఈ శబ్దము న్యాయకుసుమాఞ్జలి మొ. గ్రంథములయందుఁ గూడఁ బ్రయుక్తమై యున్నది. బౌద్ధులయెడ నీశబ్దము అసకృదావృత్తమై యున్నది. అర్హతులుకూడ నీశబ్దముచేఁ దిరస్కృతులు కాకపోవుట లేదు. ఇంతియకాదు. విరుద్ధాచారముకల ప్రతివాఁడును ఈశబ్దముచే వ్యపదేశింపఁబడుచున్నాఁడు. (౧) అటనట (౨) పాషండీ (౩) పాషండక (౪) పాషండిక, పదము లీ స్థానమునఁ బ్రయోగింపఁబడినవి.

౮. పాషండుఁడు - బౌద్ధజైనుల యుద్దేశము

బౌద్ధగ్రంథములలోఁ బాషండపదమున కెక్కుడు ప్రచారమున్నది. అపదముచే బౌద్ధులు తమ్ముఁ సంబోధించుకొనక తమకు విరుద్ధములగు నన్నిటియెడఁ బ్రయోగింతురు. వారు తొంబదియాఱు తెఱఁగులగు పాషండులు కలరని వ్రాసినారు.

కుటీసకాది చతుస్త్రింశత్ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో
ఇతి ఛన్నవతీ ఏతే పాసండా సంపకాసితా
అభిధానప్పదీపికా-౪౪౦.
[కుటీచకాదినామములు ౩౪. మిగిలినవి ౬౨.]

---

(౧) ౩-౧౮-వ-విష్ణు-పు-చూ. (౨) పాలనాచ్చ త్రయీ ధర్మః పాశబ్దేన నిగద్యతే తం షండయంతి తే యస్మా త్పాషండా స్తేన గాతు నా. (3) The great epic of the India (Hopkins) P-49. Foct note చూ.

(౧) పద్మపురాణము-ఉ-ఖం-౪౨ అ. (౨) చూ-విష్ణుపురాణమ్ (౩) చూ-శబ్దరత్నావళి. (౪) చూ-మణిభద్రకృత షడ్దర్శనసముచ్చయటీక.

ఈ మతములు బ్రహ్మజాలసూత్రమున వర్ణింపబడ్డవి. అర్హతులు 363 పాషండులను జెప్పిరి.

అసి యసయం (౧౮-౫౦) కిరియాణం అకిరియావా ఈణహూతి దులసీ ఈ, (౭౮) అన్నణిఅ స్తత్తట్టీ వేణఇయాణంచ బత్తీసం(3౨) [మజీఝద్ర]

నాస్తిక వాదమునకు మూలము

పాణిని 'నాస్తిక' శబ్దమును సాధించుటచే జేసి యాతనికంటె నీవాదము ప్రాచీనతరము. మహాభారతము రామాయణము మైత్ర్యుపనిషత్తు ఛాందోగ్యము బృహదారణ్యకము, కఠము అందును నీవాదము కలదు. బ్రాహ్మణములందును నీవాదము కలదు. మంత్రభాగములందును నీ వాదము కలదు. దేవతలఁ గూర్చి ఋషులు అరయగాయి వస్తువులఁ బ్రార్థించుపట్లఁ జెప్పిన కొన్ని ఋక్కులలో - నీ విషయము కానిపించెడిని. ఏవిధముగా నైనను వారికోర్కి ఫలించు నెడ నామంత్రము మహిమ కలదని వారికి జానియెడఁ బ్రమాణబుద్ధి పొడమి యుండవచ్చును. ఇటులు ప్రామాణ్యముఁ గూడఁ గల్పింపక పోలేదు. అటుహేతువు వ రిక్తులు ఫలింపకుండుటయే. వ్యర్థములగుటలను దానఁ బ్రామాణ్య మెటులు? ఏ దేవునందు విశ్వాసము మితిమీఱి యుండెనో ఆ దేవునందే అవిశ్వాసము కూడ నొక పెడఁ బెరుఁగు మనే యుండెనని కానఁబడుచున్నది. ఈక్రింది విషయములు పై విషయమును స్థిరీకరించును.

(౧) యుద్ధమును గోరు నో జనులారా! ఇంద్రుఁ డుండు నెడల మీ రింద్రునికొఱకు నిజ మగు స్తోత్రమును ధరింపుఁడు. నేమర్షి యగు భార్గవుఁడు ఇంద్రుఁ డని యొకఁడు లేఁ డనుచున్నాఁడు. ఆ యింద్రు నెవరు చూచిరి? మే మెవరిఁ గొంఁడాడుగుదుము ?

ఇట్లనుటచేజేసి యింద్రుఁడు వాదమాత్ర మని తేలుచున్నది.

(౨) ఓ స్తోతా ! నేనుగో ! నీప్రక్కనున్న నన్నుఁ గనుము. సర్వభువనములను మహత్త్వముచే దిరస్కరించుచున్నాను. సత్యోపదేష్టలగు విద్వాంసులు నన్ను స్తోత్రములచే సంతసపెట్టుచున్నారు మతియు దారణశీలుఁడ నగు నేను భువనముల దద్దరిల్లఁ జేయుచున్నాను.

కొండొకట నిటులు చూపఁబడెని.

(౧) జను లెవనిని ఘోరుఁ డెందురో అ యింద్రుఁ డెటనున్నాడు? జనులు ఇంద్రుఁ డని యొకఁడు లేఁ డందురు. ఆ యింద్రుఁడు [illegible] శత్రువుల డబ్బు హరించును. [illegible] ఇంద్రుఁడు కలఁడని విశ్వసింపుఁడు.

ఈ సూక్తములవలన నా కాలమున [illegible] కలదని తేలును. వైదిక సైనములలో [illegible]. అటులు విచికిత్సయుఁ గలదు. [illegible] బరమవిశ్వాసము కలదు—

(౨) యోగ్యుఁ [illegible] యింద్రుఁ [illegible] సౌఖ్యముకొఱకు యుద్ధము [illegible] వజ్రముచే [illegible] నాతనియెడ విశ్వాసము కలుగును.

(3) మిగుల గొప్ప [illegible] నీతఁ డావులను గుఱ్ఱములను [illegible] చెను. అతని బలముగాడ విశ్వాసము [illegible].

(౧) ఇటులు నిరుక్త [illegible] నమునే మంత్రకాలమునాఁటి [illegible] ననవచ్చును. బ్రాహ్మణమున [illegible] కిత్స కలదని సువిస్పష్టము. [illegible] అప్పుడే యీ విచికిత్స కారణ[illegible] మంత్రములు కొన్ని [illegible] లని పలువు రుద్ఘోషించినారు. [illegible] ముతోఁ గొందఱు గ్రంథములు రచించినారు. [illegible] స్వమతము నుపపాదింపను గూడఁ [illegible] మంత్రము లనర్థకము లని ప్రతిపాదించు [illegible] యాస్కుఁడు ఖండించినాఁడు. (౧)

3 సంగ్రహము

నాస్తికశబ్ద[illegible] [illegible]ప్నారము. కాలము గతించినకొలఁది [illegible] అర్హతులును నాస్తికమగుచు క్రిందఁ బ్రస్తరు [illegible]. ఆ మూఁడును ఒండొం డభిన్నము లయినను [illegible] నాస్తిక మతము అను శీర్షకక్రింద [illegible] బ్రాహ్మణ మంత్ర, ఉపనిషత్, సూత్రకాలములను నాస్తికమతము నుపపాదించు గ్రంథములు కానరావు. పురాణకాలమునందు [illegible] మతము

---

(౧) ప్రసుస్తోమం భరత వాజయన్త ఇన్ద్రాయ సత్యం యదిసత్య మస్తి, నేన్ద్రో స్తీతి నేమఉత్వ ఆహ కఈం దదర్శ క మభిష్టవామ. [౮-౧౦౦.] (౨) అయ మస్మి జరితః పశ్య మేహ విశ్వా జాతా న్యభ్యస్మి మహ్నా, ఋతస్య మా ప్రదిశో వర్ధయన్త్యా దర్దిరో భువనా దర్దరీమి.

(౧) యం స్మా పృచ్ఛన్తి కుహ సేతి ఘోర ముతే మాహు ర్నైషో స్తీత్యేనం, సో అర్యః పుష్టీ ర్విజ ఇవామినాతి శ్రదస్మై ధత్త సజనా స ఇన్ద్రః. [౨-౧౨-౫] (౨) స ఇ న్మహాని సమిథాని మజ్మనా కృణోతి యుధ్మఓజసా జనేభ్యః, అధా చ న శ్రద్దధతి ఇన్ద్రాయ వజ్రం నిఘ నిఘ్నతే వధం. [౧ ౫౫-౫] (3) తదస్యేదం పశ్యతా భూరిపుష్టం శ్రదిన్ద్రస్య ధత్తన వీర్యాయ, స గా అవిన్దత్ సో అవిన్ద దశ్వాన్ స ఓషధీః సో అపః స వనాని. [౧-౧౦3-౫]

(౧) మాక్సుముల్లర్-౧-౧౦౪; ౬-౬; ౬-౧౦౧; ౧౦-౨-౨ - Max Muller's Lectures on the origin of Religion P P 140 143-307-10. (౨) అథాపి చ మంత్రేణ మంత్రే ష్వర్థ ప్రత్యయో నవిద్యతే...యది మంత్రార్థప్రత్యయాయా అనర్థకం భవతీతి కౌత్సః; అనర్థకా హి మంత్రాః. [నిరుక్తమ్-పూ-ష-౧-౫-౧.]

అందలికి ఫలము నుపపాదింపఁబడి యున్నది. పదఁపడి మాధవాదులు ఖండనమున కుపయుక్తము లగు సంశేసుల నటునటనుండి యుద్ధరించుకొనినారు. పురాణకాలమునందలి నాస్తికమతకథ నొండు నుద్ధరించుచున్నాను.

(౧) ధర్మఘ్నుఁడను మహారాజు నగు వేనమహారాజసభలో బ్రహ్మచిహ్నధారియు నగ్నుఁడును మహాకాయుఁడును నరసిన వెంట్రుకలు కలవాఁడును వంకయందు నెమలి యీఁకలతోఁ గట్టిన చీఁపురుకట్టఁ దాల్చువాఁడును దొంకాయ కమండలువు చేఁబట్టినవాఁడును వేదశాస్త్రముల దూషించు నసచ్ఛాస్త్రమును బఠించువాఁడును అగు నొక పురుషుఁడు ప్రవేశించెను. వేనుఁడా పాపినిఁ జూచి—ఇట్టి చిత్రరూపమును దాల్చు నీ వెవఁడవు? ఏల వచ్చితివి? ఈ వేషమేమి? నీ పే రేమి? నీ ధర్మ మేమి? నీ పని యేమి? నీ వేద మేమి? ఆచార మేమి? నీతి యేమి? భావన యేమి? జ్ఞాన మేమి? ప్రభావ మేమి? ధర్మలక్షణ మగు సత్య మేమి? అని ప్రశ్నలు సేయఁగా, పాపుఁడిటులు నుడివెను. ఇట్టి శంకలు సేయుచున్నావు. నీవు మహామూఢుఁడవు. నేను ధర్మమునకు గుండె కాయను. నేనే జ్ఞానమును. నేను సత్యమును. బ్రహ్మమును. వేయేల? జినరూపము ధరించిన నేను సర్వమును.

వేనుఁడు— నీ ధర్మ మేమి? దర్శన మేమి? ఆచార మేమి?

పురుషుఁడు—జైనులు దేవతలు. నిర్గ్రంథాంగభావము గురువు. దయ పరమధర్మము. అదియే మోక్షము. ఆచార మేమనఁగా, యజనము యాజనము వేదాధ్యయనము సంధ్య తపస్సు దానము హవ్యము కవ్యము పితృతర్పణము అతిథిపూజ వైశ్వదేవము కృష్ణపూజ ఈ మొ. ఏవియు లేవు. జినధ్యాన ముత్తమము. ఇదియ జైనధర్మము.

వేనుఁడు—ఇది యెల్ల వేదవిరుద్ధము. నిక్కము చెప్పుము.

పురుషుఁడు — పంచతత్త్వములచే వృద్ధిఁబొందిన శరీరమే (*) ఆత్మ. ఇది వాయుస్వరూపము. వేదప్రోక్తములగు కర్మలకు దీనితో నేమి సంబంధము? నీటిలో బుడగ లెటులు పుట్టునో అటులే భూతములు పుట్టును. భూమి రజఃకణముల సముదాయము. భూమియం దుదకములు కలదు. వెలుఁగుకూడ నటనే కలదు. ఈ మూఁటిని వాయువు కదలించును. పిదప నాకాశ మావరించెను. పదఁపడి బుడగలు పొటమరించుచున్నవి. అనఁగా జీవులు. ఉదకమధ్యమున ఒకానొక గుండ్రని తేజస్సు కొంతకాలము కనపడి వెంటనే యడఁగి నశించునో, అటులు భూతసమాయోగమయి నశించుచుండును. అంత్యకాలమున నాత్మ యైదింటిలోఁ గలిసి పోవుచుండును. మానవులు మోహాయుక్తులై తిరుగుదురు. అజ్ఞానము చే శ్రాద్ధము పితృతర్పణమును జేయుచున్నారు. చచ్చినవాఁ డెచట నున్నాఁడు! ఎటులు తినును? శ్రాద్ధము పెట్టు టెవనికి? ఇది నిక్కమనుటకు ఎవఁడు మోఁచెను? అతిథి యింటికి వచ్చుచో విందు చేయవలసినదియే. వేదములఁ బ్రతిపాదిత మగు కర్మ దారుణ మయినది. అశ్వమేధమున గుఱ్ఱమును, వాజపేయమున మేఁకను రాజసూయమున ననేకప్రాణులను, పుండరీకమున నేనుఁగును జంపవలసినదని వేదము చెప్పెడిని. ఇది యేమి కర్మము? అట నేమి ధర్మము? ఏమి ఫలము? వేదపండితులకుఁ బశుమారణము ధర్మమా? ధర్మము నశించినది. దయ లేని ధర్మ మేమి ధర్మము? జీవపాలనము ధర్మము కాని మారణము ధర్మమా? స్వాహాకారము స్వధాకారము తపస్సు, వీని కేమి? వీని నన్నిఁటి నెపుడుబట్టిన నపుడు చేయనగును. దయాహీన మగు కర్మ నిష్ఫలము. దయవీఁడుచో వేదము లవేదములు. దయాదానపరుఁడై జీవుల రక్షింపవలయును. అటులు రక్షించు చండాలుఁడైనను, శూద్రుఁడైనను, వాఁడే బ్రాహ్మణుఁడు. నిర్దయుఁడేని బ్రాహ్మణుఁడు చండాలుఁడు. పొల్లు మాటలను జెప్పునది వేదము కాదు. జ్ఞానము నేది నిర్వచించునో యదియే వేదములు. దయాహీను లగు విప్రులయందును అట్టి వేదములందును సత్యము లేదు. జినధర్మము భుక్తిముక్తి ప్రకాశకము. బహుపుణ్యదాయక మగు విషయమును నీకుఁ జెప్పుచున్నాను. తొలుత శాంతచిత్తముతో దయ నేర్చికొనవలయును. చరాచరాత్మకుఁ డగు జినుని ధ్యానింపవలయును. అతనికి నమస్కారాదికము చేయవలయును. తలిదండ్రుల పాదముల కెపుడు మొక్క రాదు. ఇఁక నితరులకు మ్రొక్కఁగూడ దని వేరే చెప్పనేల?

వేనుఁడు—ఈవిప్రులు గంగాదినదులను బుణ్యతీర్థము లనుచున్నారు. నిక్కమును నా కెఱిఁగింపుము.

పురు—ఓ మహారాజా! మిన్నులనుండి మబ్బులు వర్షించుచున్నవి. గుట్టలమీఁదను నేలమీఁదను నీరుపడును. అది యంతయు నదులగుఁ గదా! నదులు జలప్రవాహములు చెరువులు సముద్రములు నంతియ కదా! పర్వతములు రాతిగుంపులు కావా? ఇవి పుణ్యతీర్థము లనియు పుణ్యక్షేత్రము లనియు నెటులు ఒప్పుదలు? ఆ పుణ్యతీర్థములలో స్నానము చేయుచో సిద్ధి కలుగునెడల వానియం దెల్లపుడుండు చేప లేల సిద్ధిఁ జెందవు? కాన నిది యంతయు నసత్యము. జీవుఁడే తీర్థము. జీవునియందే ధర్మము కలదు. తపోదానాదిక మగు సమస్తపుణ్యము జీవునియందే కలదు. జినుఁడొకఁడే సర్వజ్ఞుఁడు. తీర్థాదు లన్నియుఁ గల్పితములు. జినుఁడే ధ్యేయుఁడు—ఇటులు బోధింపఁబడి వేనుఁడు పాపి యాయెను."

ఈ కథవలన నాస్తికమతమున దయ ముఖ్యమని తేలుచున్నది. ఈ యహింసనే మూలమాత్రముగాఁ జేకొనిన నాస్తికమతమును ఒకమతముక్రింద నిలువఁబెట్టి యద్వైతులు ఖండించుచున్నారు.

ఏ భూతమును జంపరాదు. జన్నమునఁ బశువును జంపవలయును. (౧) అని వేదము లిజ్జాతముతో శాసించుచున్నది. అయినను వేదమతమునకు అహింసయే మూలము కాదు. అదియే మూలమగుచో (౨) గీతాదికము విరోధించును. అట్లని హింసచేయుము మని గీతాభిప్రాయము కాదు. తన్మతమున (3) దయకూడ సంతఃపాతియై యు

(*) భూమిఖండము-3౬ అధ్యా-పద్మపురాణము-చూ. (౧) చార్వాకదర్శనమున శరీరమునకు భూతచతుష్టయమే కారణమని కలదు.

(౧) మా హింస్యాత్ సర్వభూతాని యజ్ఞాయ పశు మాలభేత. (౨) గీతాభిప్రాయము గూఢ మొనర్చుటలోఁ దుదకుఁ బర్యవసన్నమయినది. (3) అహింసా సత్య మక్రోధ స్త్యాగ శ్శాంతి రపైశునమ్ దయా భూతే ష్వలోలుప్త్వం మార్దవం హ్రీ రచాపలమ్. [౧౬—౨]

న్నది. బౌద్ధమతమున అహింసయే పరమధర్మ మని మూలసూత్రము. బుద్ధునకు జన్మమునందేని పశుహింస యెడ నంగీకారము లేదు. రామానుజులుకూడ నీయెడ బుద్ధుని హృదయమును సమీపించెను. ఆస్తికులందఱు బుద్ధుని నందువలననే బహిష్కరించియుందురు. ఆమత మునఁ గానఁబడు విశ్లథత్వముకూడ బహిష్కారహేతువై యుండెను.

౪. నాస్తికులవలని లాభము

పరిశీలించి చూచుచో-వేదములు స్మృతులు [పురాతనములు] నేఁటి సంఘసంస్కారపరాయణు లెంత సంస్కారములు కావలయు నని తలఁచుచున్నారో, యంతకు అంతకు మిక్కుటముగాఁ గూడ ననుజ్ఞ యిచ్చుచున్నవి. కలియుగమునందు నిషేధించిన ధర్మముల నన్నిఁటిఁ బరిశీలించుచో నీ విషయము తేటతెల్లము కాఁగలదు. ఈ విషయముల కడ్డు దవిలినవారు బౌద్ధులు. వారిప్రచార మెక్కుడైన కొలఁదిఁ బురాతనాచారముల మార్పవలసి వచ్చెను. బౌద్ధులకును బురాతనాచారపరాయణులకు మితిలేని వైరము పొసఁగెను. బౌద్ధు లహింసాధర్మనిబద్ధులు. పురాతనులో అంతగా గారు. అనఁగా 'ఒక దవడమీఁదఁ గొట్టుచో రెండవ దవడను జూపించువారు' కారు. 'అపకారికి నుపకారము నెపమెన్నక చేయువారు.' కూడ నగుదురు. కాని క్రోధమును దీర్చికొనక మానువారు కూడఁ గారు. వారికిని వీరికిని ప్రబలవైర మున్నటులు 'హస్తినా తాడ్యమానోఽపి న గచ్ఛే జ్జినమందిరమ్' [ఏనుఁగుచేఁ ద్రొక్కఁబడినను జినాలయమునకుఁ జనఁదగదు] లోనగు వాక్యములు నేఁటికిని విద్వాంసుల నాలుకలపైఁ దాండవించుచున్నవి.

యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి, అర్థశాస్త్రము, గౌతమస్మృతి, మనుస్మృతి మొ. వానియందు వర్ణాంతరకన్యావివాహము విహిత మయినది. ఆదిత్యపురాణము బృహన్నారదీయము మొ. ఆ ధర్మములు కలివర్జ్యము లని ప్రతిపాదించెడిని. కావున నీ స్మృతులు ఆ స్మృతుల కంటె నిటీవలి వనుట నిశ్చప్రచము. క్రీ. శ. ౧-వ శతాబ్దిదాఁక బ్రాహ్మణులు వర్ణేతరకన్యావివాహము మద్యపానము మాంసాహారము విధవావివాహము ప్రౌఢావివాహము మొదలగు నాచారములఁ బాటించువా రని నిశ్చయింపఁ గొన్ని యుద్గ్రంథములు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. ఆ కాలమున వర్ణేతరస్త్రీలయందుఁ గలిగిన సంతానమునకు; వారు బ్రాహ్మణ్యమును (౧) బ్రసాదించుచుండిరి. ఇంతియకాక బ్రాహ్మణుల కా యబ్రాహ్మణపుత్రులు దశపేయాదియజ్ఞకర్మములందు ఆర్త్విజ్యమును గూడఁ జేయువారు. ఈ విషయమును బ్రౌహ్యయణుఁడును (౨) ఆపస్తంబుఁడును (3) గూడ వక్కాణించియున్నారు అది యటుండె. ఇఁకఁ గలివర్జ్యముల విచారింతము.

బృహన్నారదీయమున—

సముద్రయాన మొనర్చినవానిఁ జేర్చికొనుట కమండలుధారణము వర్ణేతరస్త్రీవివాహము మఱఁదివలనఁ బుత్రోత్పత్తి, మధుపర్కము నెడఁ బశువధ, శ్రాద్ధమున మాంసభోజనము, వానప్రస్థము, దత్తాక్షత కన్యను గొండొకని కిచ్చుట దీర్ఘబ్రహ్మచర్యము నరమేధాశ్వమేధములు, మహాప్రస్థానగమనము, గోమేధము మఖము బ్రాహ్మణులయిండ్ల శూద్రపాకము ఈ మొదలగునవి నిషిద్ధములు.

బ్రాహ్మపురాణమున—

పునర్వివాహము జ్యేష్ఠాంశము గోవధ భ్రాతృజాయ కమండలువు, విధవకుఁ బుత్రుఁడు పుట్టుటకై మఱఁదిని నియోగించుట, బాలికను గాని అక్షతయోనినిఁ గాని పరులకని కిచ్చుట, వర్ణాంతరస్త్రీవివాహము, అలిగ్నిహోత్ర దేవతల కొఱకు గోవధ యొనర్చుట వీనిని నిషేధించుచున్నది.

ఈ వర్జ్యధర్మము లన్నియుఁ బ్రాచీనానుష్ఠితము లని సువ్యక్తము. ధృష్టుఁడు రథీతరుఁడు అగ్నివైశ్యుఁడు హరితనాశ్వుఁడు రపముద్గలుఁడు హార్యశ్వుఁడు ఈ మొదలగువారి కొమారులు క్షత్రియు లయినటులును, పిదప బ్రాహ్మణులయి గోత్రకర్తలుగా గూడ నయినటులును విష్ణుపురాణము రెండవయంశమునఁ జూపట్టెడిని. దీని నంతయు వెరసిచేసి చూచుచో- నన్నెవ్వరు నేఁటివారఁ బ్రత్యభిజ్ఞకిని ఆతంకము కాక మనమున నుండవలదు సర్వస్వాతంత్ర్యమునకు ఉఱికోలగా నున్నదని గ్రహింప వీలగుచున్నది. కొంతకాల మీరీతిఁ బోవఁగాఁ గట్టుదిట్టము లేక పోవుచున్నదో యెక్కుడయినది. ఆ ప్రాచీనాచారముల నెవ్వరో యడ్డగించిరి. ఆ యాతంకములవలన నగరిగ్గుండె మంచిగుణ ... [illegible]. ఇపుడు మన మా ప్రాచీనాచారముల నడ్డవారిని గూర్చి విచారింపవలసి యున్నాము.

కల్కిపురాణమున—

మహాభారతయుద్ధానంతర కాలమునందు సహభోజనము లందును వివాహసంబంధము లందును ఒండొరు పవిత్రమైత్రి కల బ్రాహ్మణ క్షత్రియవైశ్యులలోఁ జాలమంది ప్రాణహింసనము కల యజ్ఞాదిక్రియల నుండి విముఖులై బహుభార్యావివాహమునే కాక పునర్వివాహమును గూడ విడచి మాంసమద్యనిషేవనమును బరిత్యజించి నూతనముగా జైనమత మను నొకమతము గల్పించి జైనులైరి. అని తెలదు. దీనిం బట్టి చూడఁగా ఈ జైనులే ప్రాచీనాచారములఁ బరిత్యజించి నవీనాచారముల నెక్కొల్పినటుల సుస్పష్టము. బౌద్ధుని ధర్మములఁ గూర్చి చెప్ప నవదానకల్పలత:—

---

(౧) గౌతమస్మృతి—౪-౨౨-౨౪ చూ. (౨) తే దశమాత్రా ర్దశపిత్రా నిత్యస్వాభ్యాయ ప్రసక్తోయ ... దశమాన్ప్రమసా దీక్ష్యాహ । యద్యబ్రాహ్మణీ మధిగచ్ఛేయ బ్రాహ్మణైశ్యవాభ్యాసం దశ సంపూరయేయుః । అస్మిన్ తిష్ఠతః స్మరియుః—శ్రౌతసూత్రమ్. (3) ధర్మచర్యయా జఘన్యో వర్ణః పూర్వం పూర్వం వర్ణ మాపద్యతే జాతిపరివృత్తౌ. (౨)-౫-౧౧-౧౮. అధర్మచర్యయా పూర్వోవర్ణో జఘన్యం జఘన్యం వర్ణ మాపద్యతే జాతిపరివృత్తౌ. (౨-౫-౧౧-౧౧.

'వివాహః కామాయతనమ్' [పెండ్లి కామమున కిల్లు] 'మద్యమాంస నిషేవణమ్ రాగమోహహేతుః' [మద్యమాంససేవ రాగమోహములకుఁ గారణము] 'ధనం లోభకారణమ్' [ధనము లోభమునకు మూలము] అని వీనిని నిషేధించినది. పరోపకారము మాతాపితృశుశ్రూష గవాదిపశుసేవ అనాథజనసహాయము పేదఱిమి సన్న్యాసము ముఖ్యధర్మము లని ధమ్మపదము చెప్పుచున్నది. ఈ ధర్మము లన్నియు జైనబౌద్ధనాస్తికసాధారణములు. గతానుగతికములుగా వచ్చు ప్రాచీనాచారములఁ దొలఁగించుకొని యీ ధర్మముల నెలకొలుపుకొని జైనాదినాస్తికులు ప్రాచీనాచారపరాయణసంఘము నుండి వేఱుపడి బాహ్యులయి క్రమముగా వారిమతమును బెంచికొనిరి. ప్రతిమతమునకు అభివృద్ధినొందఁ గొంతకాల మావశ్యకము కానఁ బెరిఁగి పెరిఁగి బుద్ధునిచేతను జైనునిచేతను దుదకు ప్రతిష్ఠాపితము లయినవి. వైదికమతాధిక్యము వారలకాలమునఁ బోవునటులు కానిపించెను. కావున వైదికులుకూడఁ దమమతమును సంస్కరించికొనవలసి వచ్చినది. బౌద్ధులిచ్చు నాపత్తులు ఖండింప వీలు లేకపోయెను. వారిధర్మములు వారికే తప్పుగాఁ గానిపించెను. హింస విధవావివాహము మద్యపానము మాంసనిషేవణములఁ గూర్చి బౌద్ధులు చేసిన దూషణమువలన వారు మేలుకొనిరి. ధర్మపరీక్ష యను గ్రంథమున అమితగతి యను నొక బౌద్ధుఁడు —

(౧)మాతా వివాహ్యమానా స్వా వరేణాన్యేన వీక్షితా
నివేద్య స్వసంబంధం మయా పృష్టా స్తపోధనాః
ఆచక్షత స దోషోఽస్తి పరేణాస్యా వివాహనే
ద్రౌపద్యాః పఞ్చ భర్తారః కథ్యన్తే యత్ర పాణ్డవాః
జనన్యాస్తవ కో దోష స్తత్ర భర్తృద్వయే సతి
ఏకదా పరిణీతాఽపి విపన్నే దైవయోగతః
భర్త ర్యక్షతయోని స్త్రీ పున స్సంస్కార మర్హతి
ప్రతీక్షేతాష్టవర్షాణి ప్రసూతా వనితా సతీ
అప్రసూతాత్ర చత్వారి ప్రోషితే సతి భర్తరి
పఞ్చస్వేషు గృహీతేషు కారణేఽతి భర్తృషు
నదోషో విద్యతే స్త్రీణాం వ్యాసాదీనా మిదం వచః.

[ఓ తపోధనులారా! నాతల్లి యింకొకని పెండ్లి యాడుచున్నది. దోషము కలదేని తెలుపుఁడు. ద్రౌపదికి పాండవు లైదుగురు భర్తలు. ఇరువురైన యెడల నీతల్లి కేమి దోసఁగు? ఒకతూరి పెండ్లి యైనను దైవికముగా భర్త చనిపోవుచో అక్షతయోని యగు స్త్రీకి పునర్వివాహము విహితము. భర్త పరదేశ మేఁగుచో సంతుకల యాఁడుది యెనిమిదేండ్లును - లేనిది నాలుగేండ్లును - ఎదురుచూడవలయును. కారణపురస్సరముగా నీ యైదుగురు భర్తలయెడ స్త్రీలకు దోషము లే దని వ్యాసాదులం పలికిరి.]

అని ప్రాచీనాచారముల నిందించినాఁడు. ఈరీతిగాఁ బెక్కురు జైనులును దూషించియున్నారు. ఆ కాలమున నీ యాచారములను రోసినవారు బౌద్ధులుగనో జైనులుగనో మాఱిపోయిరి. వారు వేదములఁగూడఁ గొన్నియెడల బహివెట్టిరి. మద్యమాంసనిషేవణము మానిరి. బహుపత్నీవివాహము ఏకపత్నీవివాహము విధవావివాహము తుదకు వివాహమును గూడఁ బోనాడిరి. జనుల కందఱకు వారియెడ విశ్వాస ముదయించెను. ప్రాచీను లేమి చేయుదురు? తమ మతమును బరిష్కరించుకొనవలసి వచ్చినది. పురాతన దురాచారముల మాని ఆ కాలమునకుఁ దగినటులు వేదశాస్త్రములకు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసి నూతనము లగు స్మృతులను బురాణములను రచించుకొని ప్రచ్ఛన్నబౌద్ధు లయి స్వమతమును వేదములను రక్షించుకొనిరి. కలివర్జ్యధర్మము లన్నియు క్రీ. శ. ౪ లేక ౫ శతాబ్దినుండి ఆచరణములోనికి వచ్చినవి. ఈ విషయము స్ఫుటముగా సూత్రములందును స్మృతులందును భాష్యములందును జూపట్టుచున్నవి.

ఈ పర్యాలోచనము మనలఁ దాఱుమాఱొనరించుచున్నది. ఏలన - నేఁటికాలమున ఆస్తికుల మనుకొనువారు ఏ యాచారముల ననుష్ఠించుచున్నారో, వానికి నాస్తికులు మార్గదర్శకులు. ఈ యాస్తికులు తమకు నాస్తికులు మార్గదర్శకు లని యొప్పుకొందురా? నేఁటి సంఘసంస్కర్తలు నాస్తికు లీ యాచారములకు విరోధు లని చెప్పిన విశ్వసింతురా? కాని గ్రంథములఁ బరిశీలించుచో నాస్తికులే మార్గదర్శకు లని దృఢప్రమాణములు కానిపించుచున్నవి. విచారింపఁగా నేఁటి యాస్తికులే పురాతన వేదస్మృతి విరుద్ధవర్తనముల నాచరించుచుండి రనియు, నేఁటి సంఘసంస్కర్తలే పురాతన స్మృత్యనుయాయు లనియుఁ దేలక మానదు. లెస్సగాఁ బరిశీలనము చేయనిచో నిది తలక్రిందులుగాఁ గానిపించి తీఱును. నాస్తికు లీవిధముగా సంఘమునకుఁ బవిత్రత్వము తెచ్చియున్నారు. ఈశ్వర సద్భావము మాత్రము వారికి గిట్టదు.

(౧) ఈ యర్థము కల పద్యములు వేమన్నవి. ఆంధ్రలోకమున వాడుకలో నున్నవి.

శంకరమతమున జగత్తు అసత్యమా?

కావ్యతీర్థులు : బంకుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రులు గారు

[illegible]లేమి యితరమతస్థులేమి యీమతభేదము పాటించని పాశ్చాత్యపండితులేమి "శ్రీశంకరులవారు బ్రహ్మసత్యము [illegible]సత్యమును. అని అన్నారు" అని అనుచున్నారు. కాని శంకరుని భాష్యములు [illegible] పరిశీలింపగా నాబుద్ధికట్లు తోచలేదు. బ్రహ్మ [illegible]నందలవరకు నిత్యవా[illegible]. కాని జగత్తుమాత్రము అసత్యమని చెప్పినట్లు కానరాదు. ఏమనగా? కొన్నిచోట్ల - జగత్తులో జీవునివిషయము [illegible] చెప్పినవి కొన్ని భాగములు, వియదాది ప్రపంచము విషయమై వచ్చిన కొన్ని భాగములు [illegible] - కావచ్చును. అసత్యము లని తోచు భాష్యములు అన్నియును జీవని[illegible]ములుగా సమన్వయము చేసుకొనుటకే [illegible]. వియదాది ప్రపంచము విషయమై వ్రాసిన భాష్యము [illegible]ను అసత్యత్వమును చెప్పదు.

కొన్నిచోట్ల 'ఇది పరమార్థవిషయము కాదు' అంటే-అసత్యము [illegible] చేసుకొనుటచే ఏర్పడ్డట్లున్నది. మరి దీని యర్థము [illegible] నెట్లంటే? పరమార్థము = మోక్షము. అర్థములు = ధర్మము, కామము, అర్థము, మోక్షమును. అందు సర్వో[illegible]త్కృష్టమైన మోక్షమును, [illegible] అర్థము అగు. ఇట్లైన నాయర్థ యీ చోట్ల "ఇది పర[మార్థ]విషయము కాదు" అంటే మోక్షవిషయము కాదు అనియే [illegible] చెప్పితే సరిపడును. అంతేగాని దానికి 'ఇది సత్యము కాదు' అని [illegible] చేయరాదు. ఇట్టిపట్లనుబట్టే భాష్యమును విరోధించ [illegible]. వ్యాఖ్యాతలు [illegible] వానినన్నిటిని అసత్యములుగా [illegible]. అయినను స్వప్నాది దృష్టాంతములు [illegible]గాను, శుక్తిరజతాది దృష్టాంతములు వియదాది ప్రపంచ [illegible]గాను, సమన్వయించుకొనుట సులభము. న్యాయ్యము.

అయితే జగత్తు అసత్యము కానప్పుడు అద్వైతసిద్ధి యెట్లని శంకింపవచ్చును. ఆశంక అనవసరము. అద్వైతమంటే జగత్తు లేదని [illegible] భాష్యములో నెక్కడను చెప్పలేదు. మరేమన్నారంటే "ఏకమేవాద్వితీయం" అను శ్రుతికి మరియొక చేతనపదార్థము లేదని యర్థము చెప్పినారు. కాని, అచేతనమైన జగత్తు లేదని చెప్పలేదు. జగత్తునకు బ్రహ్మకు సన్నిధిమాత్రమే [illegible] సర్వతీ[illegible] భాష్యగ్రంథములో స్పష్టముగా వ్రాసెను.

అట్టి జగత్తును ఒప్పుకొన్నప్పుడు అధ్యాసభాష్యమెట్లు సమ[illegible] రెండువస్తువులు ఒప్పుకొన్నప్పుడే యధ్యాసము. లేకుంటే అధ్యాసము సంభవించదు. అది లేనప్పుడు తత్పరిహార ప్రయత్నము నిష్ఫలము.

అయితే సాంఖ్యాది మతములకు అద్వైతమునకును భేద మేమి? అంటారా? తెలిసినంత భేద మున్నది. వారు బ్రహ్మభిన్నముగా మరియొక యచేతనమును ఒప్పి, అది స్వతంత్ర మన్నారు. మరియు సత్యమైన చేతనాంతరమును గూడ ఒప్పుకొన్నారు. అద్వైతులట్లు కాదు. వీరు చేతనాంతరమును ఒప్పరు సరేకదా, యీజగత్తుగూడ బ్రహ్మలోనే యున్న దందురు. అదియును స్వతంత్రముకాదు. బ్రహ్మాధీనము అందురు. కాన నద్వైతమునకు భంగము లేదు. జగత్తు బ్రహ్మలో నొకభాగమయితే-బ్రహ్మ సావయవమా? వికారము చెందునా? అని శంకించినప్పుడు సమాధాన మేమంటే — అవును. వికారమును జెందును; కాని బ్రహ్మమాత్రము నిరవయవమే. ఏ దేది వికారము జెందునో అయ్యది తప్పక సావయవము కావలెననుయుక్తి బ్రహ్మభిన్నపదార్థములకే కాని బ్రహ్మవిషయమై చెల్లదు. యుక్తియెప్పుడును బ్రహ్మను చెప్పలేదు. బ్రహ్మను జెప్పునది యొక్క శ్రుతియే యని భాష్యములోనే శంకరులవారు వ్రాసియున్నారు.

అది ఉపాసనార్థముగాని పారమార్థికము కాదన్నారే అందురేమో! అవును—ఆయర్థము చొప్పున గూడనట్లే. కాని ఉపాసనా విషయమంటే అసత్యమని మాత్రము అర్థముకాదు. అట్లయిన బృహదారణ్యకభాష్యము విరోధించును.— దానిలో ప్రాణోపాసనను చెప్పుచు శ్రీశంకరులు ఉపాసనార్థమై చెప్పిన విషయము యథార్థమేగాని అయథార్థ మెంతమాత్రమును గాదన్నారు గనుక. ఇదిగాక, విజ్ఞానవాదము ఖండించుచు నాచార్యులవారు బాహ్యప్రపంచమైన, స్తంభ, కుడ్య, ఆదికము-భావపదార్థమే గాని అభావపదార్థమని యెంతమాత్రమును అనరాదన్నారు. అసత్యమైనప్పుడు అభావపదార్థమనియే వ్రాసియుందురు.

మరియు, కార్యము ఉత్పత్తికి పూర్వము కూడ సత్తే అని చెప్పుటచేత- ఉత్పత్త్యనంతరము గూడ సత్తే అని స్పష్టముగా సత్కార్యవాదమునే స్థాపించినారు. కార్యమన్నది జగత్తే. శంకరుని మతమున అది సత్తే. అది యెన్నడును అసత్తుగాదు. అసత్తయితే స్వప్నదృష్టాంతమును తీసికొని, 'స్వప్నమునకు జాగ్రదవస్థలో బాధ కలుగుచున్నది. జాగ్రదనుభూతవస్తువున కే యవస్థలోను బాధ లేదు.' అను "వైధర్మ్యాచ్చ న స్వప్నాదివత్" అను సూత్రభాష్యమును సూత్రమును నెట్లు సమరసపెట్టగలరు?

ఇక బ్రహ్మైకత్వజ్ఞానము కలిగేవఱకును, జగత్తు సత్యముగానే కనబడును అని శంకరులవారంటే కొందఱు, చిగుళ్లకు చేవ లెక్కించి, తరువాత నసత్యము అనియర్థముచేసి కావున, ఎప్పుడును అసత్యమే యనుచున్నారు. అది న్యాయ్యము కాదు. ఆయవస్థ మనస్సు కూడా లేనియవస్థ. అప్పుడు ప్రపంచమిట్టిదని గోచరించు సాధనమైన మనస్సులేనిది ఇది మిథ్యమని యెట్లు నిర్ణయింపగలరు? కాక

జాగ్రదను భూత ప్రపంచమేయవస్థలోను బాధితముకాదు అని చెప్పుచుండగా - వీ రెవరు తరువాత నసత్యమనుటకు? అది విరుద్ధము కావచ్చును. గాని, శంకరమత మెంతమాత్రమును కాదు. అప్పుడు శంకరమతమున జగత్తుకు అభావమే, సుషుప్తిలో నెట్లో అట్లు. ఇందుకు "సత్వాచ్చావరస్య" అను సూత్రములో కారణమయిన బ్రహ్మ యేలాగు మూఁడు కాలముల యందును సత్తో, యట్లే జగత్తు కూడ మూఁడు కాలములలోను సత్తేకాని యసత్తుకాదు అనిచెప్పిన భాష్యము మఱింత బలకరము.

ఇంకొకటి — జగత్తును అనాదులలో నొప్పి, యధ్యాసము అనాది-అనంతము- అని చెప్పుటచేతగూడ స్వాములవారి మతమున జగత్తునకు ప్రవాహనిత్యత్వము కూడ అంగీకారమని చెప్పుదురు.

మఱియొక్కటి — బ్రహ్మములో జగత్తు అను జగత్స్వరూపము చెల్లుచున్నది — అనగా బ్రహ్మమునందే శక్తి అభిన్నమని, సత్తని, శాస్త్రైకసమధిగమ్యమని, [illegible] లేదు అని చెప్పుచుండుటవల్ల బ్రహ్మకు దోషము రాదు. బ్రహ్మకు శక్తికిని గల సంబంధము తాదాత్మ్యము కాదు, మిథ్యాసంబంధము అని తమ "సర్వవేదాన్తసార సంగ్రహ" మను గ్రంథమున చెప్పియున్నారు. మిథ్యా అంటె — అనిర్వచనీయమన్న యర్థమే కాని యసత్యమని విద్వాంసులెవ్వరును అనరు. కనుక జగత్తు అసత్యమని శ్రీ శంకరులవారి మతము కాదు. *

ఎండమావులు

పల్లెపూర్ణ ప్రజ్ఞాచార్యులు గారు

మ. తలఁకం జేయుచుఁ గానసద్విజములన్ ద్యావాపృథివ్యంతరం
బుల నొక్కుమ్మడి నాక్రమించుచు జనంబుల్ భీతిఁ జెందన్ జ్వల
జ్జ్వలనజ్వాలలఁ జిమ్ముచున్ భయదమై చండానిలం బెంతయుం
గలఁతం బెట్టుచు నొక్కనాఁడు విసరెన్ గాంతారమధ్యంబునన్.

శా. ఆ చండానిలతీవ్రఘాతమున కావా యే మనన్ దల్లడిం
చై చెట్లన్నియు నేల ముల్లె సరసుల్ తారాడుగాఁ జొచ్చె నెం
తో చెల్లా చెదరయ్యెఁ బో, భువనముల్ తోడ్తో మృగశ్రేణి మూఁ
కై చింతన్ గతజీవనంబు నగుచుం గన్పట్టె నప్పట్టునన్.

మ. పెడిదం బా యడవిన్ గలట్టి మృగముల్ బిట్టార్చుచుం బేర్చుచున్
వడదెబ్బన్ ధృతిఁ దూలి సోలి యట నిల్వన్ నీడయుం గానకే
పడుచుల్ వాఱఁగ నొక్క జీవనము నన్వేషించు చిత్తంబులో
నడు గొక్కొ మడఁ గాఁదలంచుచు మహాయాసంబుతో నేఁగుచున్.

ఉ. ఉల్లములందునన్ దమ శుభోదయమార్గముఁ గూర్చి చాలఁ జిం
తిల్లుచుఁ బ్రస్తుతస్థితి మదిన్ దలపోయుచు ధైర్య మూనుచున్
జల్లడ పొందుచున్ దుడుకు దైవమె దిక్కనుచుండ నంతలో
నల్లని దొక్క వ్యక్తి నయనమ్ములకుం గన నయ్యె నయ్యెడన్.

సీ. అంబుద మిది జీవనం బిచ్చు నని స్తోత్ర
కలనమొందిగ నొక్క కవివరుండు
ఊర్వీధరం బంచు నున్నతపదవికై
వాంఛించె దా నొక్క వానరంబు
వాలంబు వ్యాళంబువలె నెంచి తిన నెంచె
గడుఁ దృష్ణ నొక నీలకంధరంబు
మోమేనుఁ గిది దంతిముఖుఁ డంచుఁ గోర్కి నం
జలిఁ జేసె నొక జరజ్జంబుకంబు

గీ. చాలఁగా నత్తఱిన్ దృషాజ్వరితుఁ డగుట
మంచిచెడ్డల నేమి దలంచకుండఁ
గెల్కుపిచె నాకటిం నికృష్టుఁ డొక్కఁ
డేమి చేయింపఁ జాల దాకొమగల్లి!

గీ. భావి మనదగ్ధనాశము పొందుకొనఁగ
నాఁకలి నడంచి దప్పిక నణఁగఁ ద్రొక్క
లేఁడుచుం బాడుచుం గ్రిక్కు మంటగొంటె
పోవు నని దానిచెంతకుఁ బోవునంత.

గీ. కాదు జలమిదు మేఘుండు, కాదు కొండ
కాదు హేరంబునాకృతి గాదు ద్విపము
నాలుగోజమ్ములు గల శార్దూలమ కాదు
నేను చెప్పుదు సాక్షి యిది కి. నిలిచెం.

గీ. అంత గ్రీష్మదిగ్ధ వాహంబు లట్టు
లాశ లుకఁగారు సుత్సాహ మణిచింప
నిస్పృహియగుచున్ ముథాత్మ్యవ చేని యొక్క
మెుగిఁ దగుం బొగసెట్టుగా మొదలు వెట్టె.

సీ. మల్మాసా? మహ్మసా! బాలు దేహమంబుగఁ
గటిలె నొందెసేకు నావంకనాను
మహా త్తికం బైన నున్నాను మదిద్రుష్టు
వంటయం గనిగ జాలముల

దీనికి దూరంబుగా నుంటనేమి, నయం
జనముంచుఁ జనె బర్బులంకటంబు
తోడతేఁ బ్రాణంబు పోకపూర్వమె పోవ
ఘనమంచుఁ జని నీలకంధరంబు

గీ. ఎండమావులఁ దెలియక యీలు లంచు
నక్కటా యేలకన్పితి మా యటంచు
విసిగికొంచును జెంపలు వేసికొంచు
జనియె మెల మెల్ల నంతి బున్నంథమునను.

---

* చదువరుల సౌలభ్యము నిమిత్తము పైన మీద జూపించినభాష్యములకు సూచీ పత్రము నిచ్చుచున్నాను.

1 అధ్యాసభాష్యము మొదటి పేజీ, 2 న్యాయైకస్య బ్రహ్మణోబాధకత్ అధ్యా 2 పా 3 సూ 30 అత్మన్యనేః పరిశాప సూ 20. 4 నాభావఉపల 2-2-28. 5 వైధర్మ్యాచ్చావరస్య 29. 6 సత్వాచ్చావరస్య 2-1-16. 7 శ్రుతేస్తు శబ్దమూల 2-1-17. 8 ఆదిత్య సత్వా దర్థ 1-4-8. 9 బృహదారణ్య అధ్యా 1 బ్రాహ్మణ 3. 10 సమానసామా 1-3-30, ఇవి ముఖ్యములు. ఇట్టివి ములు మఱికొన్ని చోట్లగూడ నున్నవి.

*పశ్చాత్తాపము

వెన్నెలకంటి అప్పారావు గారు

క. మన కేటి రాజ్య మొం డొక జనపదమున కేగి భైక్షచర్యావిధి జీ
వనము నడిపికొని యుండుద మనఘా యిట్లయిన సుఖుల మగుదుము సుమ్మీ.—శాంతిపర్వము.

ప్రపంచమునందలి మానవజాతులు పోరిపోరి పరిశ్రాంతిఁ జెందనై యున్నవి. ఈ యుద్ధ మొక మహాకవి నుడివినట్లు "క్రోధంబులకు సామ్రాజ్యంబును, క్రూరత్వంబులకు నాయకనియు, మదంబులకు సాఫల్యంబును, మాత్సర్యంబులకు గృతార్థతయు, నభిమతంబులకు విలసనంబును, నాశ్చర్యంబులకు నుద్వేలనంబును, నుత్సాహంబులకుం బురటిల్లును, నున్మాదంబులకుం బ్రాఁకుడును, సాహసంబులకుఁ బర్వంబును, సత్వంబులకు దాయంబును, బ్రాయంబులకుం గైనేతయుఁ, జంపంబులకుం బరిణేతయు" నై యొప్పినదే కాని ప్రెసిడెంటు విల్సనుగారు భావించినట్లు స్వల్ప రాష్ట్రములకు మోక్షదాయియై గాని, భావిసమరములకు నంతరాయమై కాని, ప్రపంచసౌఖ్యమునకు సహాయకారియై గాని విరాజిల్లె ననుటకు వీలు కన్పట్టదు. ప్రపంచమునం దిది ప్రథమరణము కాదు; అంత్యసమర మనుటకును వీలు కాన్పింపదు. పూర్వకాలంబున జను లనాగరకస్థితియం దుండుటచే, రాజ్యలోభం బొక్కటియె కారణంబుగా నిరంకుశచక్రవర్తులు పశుప్రాయు లగు జనులను సేనలుగా నేర్పరచి యుద్ధము ధర్మపథ మనియు, రణరంగంబున నిహతు లగు వారికి వీరస్వర్గము లభించు ననియు, మొదలగు కల్ల లాడి, వీరిం బొంకించి రాజ్యతృష్ణచే వీరి ప్రాణము లొడ్డి కయ్యంబులను జూదంబు లాడిరి. ఇక్కాలంబునఁ గూడ జనులు కొంత విద్యాధికు లయ్యు రాష్ట్రతృష్ణ వదలఁజాలక దేశభక్త్యాదిశబ్దంబులతో జనులను మోసముచేసి యుద్ధంబులఁ బ్రవేశపెట్టుచున్నారు. అట్లు కాదేని ఇంతవఱకును జరిగిన మహారణముల వలని లాభము లెవ్వి? మన పురాణములలోఁ జెప్పఁబడునట్లు ఈ వివిధ సమరముల వలన గల్గు జనవినాశముచే భూదేవికి భారము మాత్రము తగ్గుచున్నది. యుద్ధములలో నీ నడుమ జరిగిన జపానురషియా యుద్ధమువలని లాభము లెవ్వియో విచారింతము. ఈ యుద్ధము జరుగక పూర్వము జపానీయులు తమ దేశము నుద్భవించెడి వస్తుసామగ్రితోఁ దృప్తిఁజెంది సామాన్యహిందూజనులవలె నిష్కామకర్మపరులై ధర్మపరులై తృష్ణాదూరులై, అహింసాపరులై మహాశూరులై యొప్పుచుండిరి. రష్యాపై వారికి జయము కలుగఁగనే వారి దృక్పథము మాఱెను. మాతృదేశమందలి క్షేత్రంబులు వారికిఁ దృప్తి నొందింప వయ్యె. తమ పెద్దలు ధర్మముగ నార్జించిన ధనములు వారికిఁ జాలవయ్యె; స్వభావసిద్ధముగ జరుగు వ్యాపారము వారికి సంతసమీయ దాయె; తమ పితామహప్రపితామహులచే నిర్మింపఁబడిన గృహములు వారికిఁ దృణప్రాయములుగఁ దోఁచె. ఇంతయేల? పూర్వకాలంబు నందలి యుడుపులు గాని భోజనంబులు గాని, యాచారంబులు గాని, మతములు గాని, తత్వవిచారణలు గాని, విద్య గాని, వైఖరి గాని, యేదియు వారికి సరిపోదయ్యె. పాశ్చాత్యదేశమునందలి యంత్రములను ప్రయోగములును, నాగరకతయు వీరిని వశము చేసికొని సగము పాశ్చాత్యులను మార్చివైచెను. కాని యీ యుద్ధమప్పటినే యొక్క రాజ్యతృష్ణయందుఁ దప్ప, దక్కిన యన్నివిషయంబులందును మార్పులు చెందవయ్యె. దీనికిఁ గారణము నిష్కామకర్మపరు లగు యోగు లింకను జపానునం దుద్భవించి ప్రాచీనాచారములను బాటుటఁ బట్టియే నేఁడు జపాను జలాంతర్గాముల చేతను, యుద్ధనావలచేతను, విద్యుచ్ఛక్తియుతము లగు వాయువిమానములచేతను ప్రకాశించుచుఁ బ్రపంచమునందలి అగ్రదేశములలో నొకటియై విరాజిల్లుచున్నది. జపాను రషియాపై విజయము గాంచినపుడు హైందవులు సంతసించిరి. ఇప్పు డా సంతసము నశించినది. ఏల యన అధికారపదవి యందుఁ గాని మనుజుని నైజగుణము బయల్పడదు. ప్రతివిషయమునందును ప్రతి మనుజునకును పశ్చాత్తాప మనునది యొకటి కలదు. ఒకస్త్రీకి కొంతయేని బాధ కలిగించినంతన కాని, లేక పెద్దలచే దోష మని యెన్నఁబడునట్టి కార్యమేదేని చేసినంతన కాని, ఉత్తము మనుజునకుఁ బశ్చాత్తాప మనునది యొండు జనించును. ఇట్లు జనించుట ప్రత్యేకమనుజునకే కాక ప్రత్యేకజాతికిఁ గూడ జనించుట స్వభావసిద్ధము. అట్టిది యుద్ధానంతరము "కొరియా" దేశమును స్వాధీనము చేసికొని జయభేరి మ్రోగించిన జపానునకుఁ గలిగిన దని చెప్ప వలనుపడదు. "అహింసా పరమో ధర్మః" యను నార్యోక్తిఁ జాటిన బుద్ధుని నారాధించువా రయ్యు, రాజ్యకాంక్షచేఁ బాశ్చాత్యులవలె, కొరియాను బాధించుట మానినవారు కారు. కనుక నే పాశ్చాత్యులవలె వారిని గూడ మనము భగవత్సృష్టితోఁ జూచుట. గడచిన ప్రపంచయుద్ధమును గూర్చి నేఁ జదువునపుడును, ఆలోచించునపుడును, భారతయుద్ధము నాకుఁ బ్రత్యక్ష మగుచుండును. భారతయుద్ధము సమాప్తమైన పిమ్మట భారతవీరుల మనోదర్పణము లెట్టుల భాసిల్లెనో కనుగొనవలె నన్న

* యుద్ధము సమాప్తము కాఁగానే వ్రాయఁబడిన వ్యాసము కారణాంతరములచే నప్పుడు ప్రకటింపఁబడ దయ్యె.

భారతమునందలి శాంతిపర్వప్రారంభమే మనకు శరణు. భారతయుద్ధకాలమున ప్రస్తుతార్థముగల దేశభక్తి లేదు. జాత్యభిమానము లేదు. ధర్మము అధర్మము అనునవియే ప్రాముఖ్యము వహించియుండె. ఆయుద్ధము కూడ రాజ్యకాంక్షచేతనే చేయఁబడియె. అందుఁ బాల్గొనిన యోధపుంగవులలో ముఖ్యముగఁ గర్ణుఁడు ద్రోణుఁడు, భీష్ముఁడు మొదలగువారి నిష్కళంకచరితము, వైరాగ్యము నిష్కామకర్మ ఆదిగాఁగల అత్యద్భుతనియమములు పాశ్చాత్యసాగర నిమగ్నులైనవారికి నైతము-వారు కొంచెము శాంతముతో భారతము తిలకించి రేని గోచరింపక మానవు. భారతయుద్ధమునకుఁ గారకుఁడైన దుర్యోధనునకుఁ బశ్చాత్తాపము లేదు. సర్వవ్యాపియై సర్వాంతర్యామియై సకలలోకరక్షకుఁడును సంహారకుఁడును నైన జగన్నాటకసూత్రధారుఁడైన శ్రీకృష్ణునకుఁ బశ్చాత్తాపము లేదు. భూతభవిష్యద్వర్తమానము లన్నియుఁ దెలిసినవాఁడు గనుక నీ మహానుభావునకుఁ బశ్చాత్తాపము లేదేమో! కాని విజయలక్ష్మి సముపార్జితుఁడగు యుధిష్ఠిరునకు మాత్ర మట్లు లేదు. వినుఁడు.

సీ. జ్ఞాతులనందఱఁ జంపితి మది యాత్మ
వధము కాదే రాజవర్తనంబు
కొల్పు మహింస నిక్కముఁ జాల్మి మత్సర
వర్జన మది వనవాసజనుల
కాగమవిహితంబు లఁట యింత యొప్పునే
వధమున వసియింపవలయు వింటె
యనఘదం బైన రాజ్యామిషంబునకుఁ గు
క్కలభంగి దమలోనఁ గొట్టులాడి
కులము నెల్లను బొలియింపఁ గుత్సితంపు
బ్రతుకువచ్చెనె యకట వగపాలవడఁగ
బ్రమద మొసఁగదు త్రైలోక్యరాజ్యమైన
గాన నే నొల్ల. సుమీ మీర యేలుకొనుఁడు.

ఈ పద్యమునందలి "జ్ఞాతులు" "కులము" అను పదములకు జనులు అను పదము నుపయోగించుచో దీనిలోని భావము ఈ కాలమునకుఁ గూడ నన్వర్థ మగును. రాజ్యమంతయు లభించినందులకు సంతోషింపక దుఃఖించువా రుందురా? యని పాశ్చాత్యులు ప్రశ్నింపవచ్చును. కాని అది పాశ్చాత్యగుణము. ఈ ధర్మజుని దుఃఖోపశమనము చేయుటకు నారదాది మునిపుంగవు లెందఱో యరుదెంచిరి. లోకంబునందలి తత్త్వోపదేశంబు లన్నియుఁ జేసిరి. కాని వ్యర్థమయ్యెను. చివరకు భారతపితామహుఁ డగు భీష్మాచార్యులు శరతల్పమునం దున్నవాఁడయ్యు, శ్రీకృష్ణునిచే నియతుఁడై ధర్మజునకుఁ గల్గిన ప్రతిసంశయమును నివారణచేసి భూలోకమునకు నపారమైన యుపకారముఁ జేసెను. భీష్ముని సందేశములే శాంత్యనుశాసనిక పర్వము లయ్యెఁ. మహాయోగులకుఁ దెలియరాని సంగతులు కూడ నీమహామహుఁడు లోకోపకారార్థమై వెల్లడిచేసెను. ఇంత బోధితుఁడైన తరువాతఁ దన విధ్యుక్తధర్మము లెవ్వియో గ్రహించి ధర్మజుఁడు రాజ్యభారము వహించెను. ఇట్లు ప్రబోధితుఁడైన ధర్మజుఁడు వైరాగ్యమే తనజీవితమున కాధార మని యెంచి భూభారము వహించె నన, నాతని ప్రజ లెట్టి సౌఖ్యము ననుభవించియుందురో నే వర్ణింపఁగలనా ?

భారతరణమునకు మించినది కదా గడచిన ప్రపంచయుద్ధము. పూర్వకాలపు వా రనాగరకు లనియు, మనము నాగరకాగ్రగణ్యుల మనియు గదా గర్వించుట! భారతవీరుల యుద్ధచారిత్ర మగు పంచమవేదం బనంబరగు మహాభారతమువలన మన మెన్నియో నీతులే కాక మోక్షమార్గములను గూడ నేర్చుకొనుచున్నాము. కడచిన ప్రపంచయుద్ధమువలన మనము నేర్చుకొనఁదగిన విషయముల సంగతి యటుండ, యూరపుఖండమునకైనను తృప్తి కలుగలేదు. తృప్తికి మారుగఁ బ్రపంచమునం దంతయు నశాంతి పెచ్చుపెఱుగుచున్నది. ప్రస్తుతయుద్ధమునఁ బరాజితులైన దేశస్థులకు దుర్యోధనునకుం బలెఁ బశ్చాత్తాపము జనింపఁజాలదు. విజయులైన వారికైనను బశ్చాత్తాపము జనింపకుండుట ప్రపంచదౌర్భాగ్యము కదా! ఔన్నత్యస్థితికి వచ్చియు, గర్వింపక వైరాగ్యము పూని వానప్రస్థాశ్రమమునకుఁ జనుట మొదలగు త్యాగకార్యములచే హిందూచక్రవర్తులు ప్రఖ్యాతిని వహించియున్నారు. ఇట్టి యార్యాదర్శమే మన యజాతశత్రుని యందును బ్రకటితమై యున్నది. కనుక ప్రపంచమునందలి దేశములన్నిఁటిలో నార్యావర్తము తన ప్రత్యేకవ్యక్తిచేఁ భేదింపఁబడవలసియున్నది. ఆప్రత్యేకవ్యక్తి ఆర్యావర్తము స్వతంత్రస్థితిలో నున్నఁ గాని పూర్ణదశకు వచ్చి తన చిద్విలాసములఁ జూపింపఁజాలదు. వైరాగ్యముతోఁ గూడిన పశ్చాత్తాపము మన యార్యలక్షణములలో నగ్రస్థాన మాక్రమించుకొనుచున్నది. ఆర్యుఁ డగు ధర్మజుఁడు మనకుఁ బూజనీయుఁడు; ఆదర్శప్రాయుఁడు. అతఁడు యుద్ధానంతరమున నెట్టి పశ్చాత్తాపము పొందినదియు నెట్టి వైరాగ్యముతోఁ బరిపాలన మొనర్చినదియు భారతమును జదివి యానందింపఁ దగును. వైరాగ్యముకల్గినఁ గాని పరవిత్తాపహరణాభిలాషయు, రాజ్యలోభంబును వీడవు. ధర్మజుఁడు చెప్పినట్లు—

గీ. కామభోగము లెమ్మెలఁ గాదు. వాని
విడిచి చూడుము పొందెదు విపులసుఖము.
కాయలాకులు నీళ్లును గాలి యనుభ
వించి యున్న మునీంద్రులు వెఱ్ఱివారె?

ఆంగ్లులు మన మహాభారతమును బాగుగఁ జదివి యిప్పటికైనను ఆర్యతత్త్వమును గ్రహింతురు గాక.

వీరశిఖామణి

అనంతపంతుల రామలింగస్వామి

చరణములాదిగ శిరమువఱకునొక
వరకవచంబు ధరించెనువీరుడు;
మొలనొక ఖడ్గము తళతళమెరసెడు
బొడవునకుందగు గడిమి చెలంగును;
కంఠీరవమును గాంచినచో నా
కడిందివీరునిఁ గన నవసరము.
ఆతనిదరి ధవళాజానేయము
మోమువంచి ఖురపుటమున భూమినిఁ
ద్రవ్వుచు, వాలముఁ జివ్వన నెత్తుచు,
నిట్టూరుపులను నించుచు నిలచెను.
వీరునిముఖమున వీరరసము వి
స్ఫారంబై కనుపండువఁ జేసెను.

* * * *

అంతటఁ గుమారు నరయఁగవచ్చెను
కాలముఁగడపిన కాంతయొక్కరిత
దంతపుఁబిడితోఁ దళదళమెఱసెడు
కైజారును తనకరపుటముననిడి
వచ్చియామెదీవనలను సల్పుచు
నచ్చెరువగునటులనె పలికెనిటు;
"తనయా! తనయా! యనిసల్పుటకై
చనుచుంటివి యుత్సాహముతోడుత.
వినుమా! నే నిపుడను వాక్యములను
శ్రద్ధతోడుతన్ సంతోషముతో;
తురకలు మనశత్రువులు వారలున్
గరకరులే సుమ ఘనతరరణమున;
నైననేమి నీవభయముతోడుత
నుత్సాహముతో నుద్రేకముతో
శౌర్యాభినివేశము లుట్టిపడన్
వెనుకంజల నిక! వేయక, పగరకు
వెన్నియక, గర్వించక, తనియక,
మాతృభూమినే మదిలోఁదలచుచు
సంపూర్ణంబగు జయమొందుటకై
సల్పుము రణమును సాహసమలరన్.
పాడుముదిమి నాపాలఁ గల్గె నిటు!
లేకయున్నచో జివ్వననీతో
బయలుదేరనా ఖండనభూమికి?
ఇదిగో! తనయా! యీఖడ్గంబును
నీ జనకుండిడె నీ కిడుమని తన
యవసానంబున ఆస్తియిదే యని
మనవంశంబున మలయుచున్నదిది
పూర్వముచుండియు భూరిధనమువలె
యాంధ్రవీరులకు నాదర్శంబిదె!"
అనియా ముసలియామిడ ఖడ్గముఁ
దనతనయున కిచ్చెను సాహసబుద్ధికి.

* * *

అంతలోనఁ గాలాభ్రములిసి, య
త్యంతకాంతితో దళతళమెరసెను
పరిపూర్ణేందు నిభాసన యొక్కతె
బిరానవచ్చియుఁ గరంబులెత్తుచుఁ
గాంతునికంఠముఁ గౌగిలించికొనె.
"నాథా! నాథా! నను గొంపోవుము
రణరంగమునకు రణసహాయమునకై
జయమొందినచో సంతోషముతో
విజయధ్వానము విన్నముక్కగా
నాజానేయము నధిరోహించుచు
మనమిర్వురమున్ మఱలివచ్చెదము.
చచ్చినచో మీసన్నిధానమునఁ
జచ్చి శాశ్వత స్వర్గముఁబొందెద.
పతితోమరణం బతి సుఖదం బగు,
గాంతకు నీలోకంబులోపలన్
పతికిమించు దైవంబు గలుగునా?

* * * *

అనుఁ బ్రియకాంతా ప్రణయవిరాగం
బరసి యద్భుతం బానందంబునఁ
గొని కాంతామణిఁ దనకౌఁగిటిలో
గ్రుచ్చిముద్దుల న్గురిపించుచు ననెన్
"ప్రేయసి! నీదగుఁ బ్రియకాంతునిపైఁ
బ్రేమముఁ జూపుటవిధి. నీ, కయినన్

పాలుఁద్రావు ప్రియబాలునిఁబాయుచు
రణరంగమునకు రాఁజనదు సుమీ!
బాలునిఁబెంచుచుఁ బరమేశునిపై
భారమునుంచుచు భక్తినీశునే
యారాధించుచు నారాకకునై
వేచియుండుమా! ప్రేయసి! చనుమా!

* * * *

అన రణభేరీనినదము వినఁబడె,
ఘనవీరుడుఁ దనజనని కెఱిగి ధవ
ళాజానేయం బధిరోహించుచుఁ
జనె నిముసములో చండరణమునకు
తల్లికోట యుద్ధం బన నదియే!
హోరాహోరిని పోరాటంబై
నంతట హైందవు లయ్యో! యోడిరి,
ముసల్మానులే పొందిరి విజయము.
కృష్ణాతీరం బెంతో భయదమై
రక్తసిక్తమై ప్రబలె, ననేకులు
మరణించిరి యాదురమునఁ గటకట!

* * * *

పరులెవ్వరు నాభండన భూమిని
కానరారు—కృష్ణానది మాత్రమె
హోరున మొఱలిడుచుండె నంతటన్.
హతులగు వీరజనావళి మధ్యను
కలఁ డొకవీరుఁడు గాయములం దిని
ఆతని దరి ధవళాజానేయము
మరణముఁ బొందియు ధరణీస్థలిఁ బడె—
వీరవరుని దృగ్వీధిని గన్పడె
తనభార్యామణి దైన్యమూర్తియై
కాటుకకంటినిఁ గన్నీరిడుచును
రోలంబంబటు రోదనఁజేయుచు.
అంతట వీరుండనె నీ పగిదిని

* * * *

జననికి వందన శతమిడితినుమా!
తనయున కతిదీవన లిడితినుమా!
వీరబాలునిగఁ బెంచుము తనయుని
కాలక్రమమునఁ గొంతానీవును
ననుఁ గలసెద వానాకము లోనన్.
కాన, నీవు దుఃఖంబు వీడుమా!
అతివా; నాకై యాశవీడుమా!
మనవంశంబున మునుపటినుండియు
వారసత్వముగ వచ్చుచున్నదిది—
ఈ ఖడ్గము నీవెంతొ భద్రముఁగఁ
గొను చింటికిఁ జని కొడుకున కిమ్మా!
ఇదిగో చేకొను మీ ఖడ్గం"బను
చందివ్వఁగ నదియందు కొనుటకై
తన యెదుటెవ్వరుఁ గనరాకుండుటఁ
బరికించుచు హృద్భ్రాంతిగ నంతయు
నెఱింగివీరుడు పురపురఁ బొక్కెను.

* * * *

అంతట దుర్దాహంబు జనించెను.
"దాహము! దాహము! దాహం"బని కడుఁ
బలవించు చతం డలసి యుండు నెడ
నొకచేతను దీవికను ధరించియుఁ
ముసల్మానుఁ డొక ముంత జలంబును
గుడిచేతను దానొడిసి పట్టుకొను
చీవీరుని కట్టెదుట నె నిలచెను.
"అయ్యా దుర్దాహార్తుఁడవైతివి
దాహముఁ దీరగఁ ద్రాగుము జల మీ"
వనుటతోడ నాఘన వీరవరుం
డాతుర తనుఁ గను చతికోపముతో
"తులువా! శత్రుని జలముఁ గొందునా?
నిలుమా! నినుముక్కలు గావించెద"
ననుచా వీరుఁడు ఘననాదముతో
లేచి నిలచి యవలీలనేలఁ బడి
విగత జీవుఁడై వెలవెలఁ బోయెను.
తిమిరంబంతట నమితంబయ్యెను
జంఝూనిలమతి సాంద్రం బయ్యెను
నింగికి నేలకు నిశ్రేణివలెన్
కాంతినించు చుక్కలు పడిరాలె; నీ
తాబ్ధము విడచె హిమాశ్రుకణంబులు

ఆంధ్రులు ఆర్యులు గారా?

తేకుమళ్ల రాజగోపాలరావు గారు, బి. యే. యం. ఆర్. ఏ. యస్.

ఉ. పట్టి పెఱుంగు వెట్టి నుడువంబనిలేదది యెల్ల భేరిజో కొట్టుట గాక నిగ్గెలువఁ గూడ నె మాటల నీవు గంటి ప
న్నట్టి శుభాంగుఁ డీరమణియాసల కాస్పద, మిప్డు నీవు న న్నట్టిగ నవ్వియాది కథఁ గంటునఁ జేసి యనుగ్రహింపవే.

—ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము

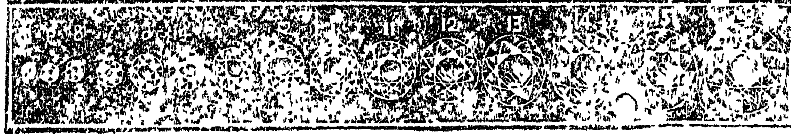
పాశ్చాత్యపండితులు తర్కములకు బయలుదేరి, ఆంధ్రులను హీనజాతులవారితోఁ గలిపి తమ జాతియొక్క హీనత్వమును నిలువఁబెట్టుకొన్న విషయము మనవారలకుఁ దెలియునో తెలియదో కదా! ఒక్క రాజకీయవిషయములందు మాత్రమే మనస్థితి హీనమై యున్నదని మనము అనుకొనవలసిన యవసరము లేదు. పాశ్చాత్యులు పనిచేసిన ప్రతిప్రదేశమునను తమ గొప్పను తక్కినవారి తక్కువను మాత్రమే ప్రకటించి యున్నారు. అలగ్జాండరను యైరోపీయనుఁడు హిందూదేశముమీఁదికి దండెత్తివచ్చిన తరువాతనే కదా హిందువులు అజ్ఞానాంధకారమునుండి వెలువడి కొంచెమైన కన్నులువిచ్చి యొకింత చూడనేర్చిరి. ఇట్టి పరిస్థితులయందు ఆంధ్రులు అనార్యులుగాక ఆర్యులు కానేర్తురా? ఆంధ్రభాష యనార్యభాషగాక యార్యభాష కానేర్చునా?

ఇట్టి యైరోపీయను విద్వాంసుఁడే కదా యొక్కఁడు సంస్కృత మనుభాష యీలోకమం దెచ్చటను నెన్నఁడును లేదనియు, కపటతంత్రోపాయజ్ఞులగు బ్రాహ్మణులు ఐరోపాఖండపు అమాయకులైన, పండితులను వంచించి, సంస్కృత మను నొక భాష కలదని నమ్మించిరని వ్రాసి, భూతవర్తమానకాలములందు సంస్కృతభాష యుండలేదని సిద్ధాంతీకరింపజాలినవాఁడు. పాశ్చాత్యుల వ్రాతలే విశ్వవిద్యాలయ పరిపాలకులకు అమృతతుల్యములు. వారి పనికిమాలిన సిద్ధాంతములుగల గ్రంథములు అందు భాషకు పఠనీయ గ్రంథములు— తెల్లవారు వ్రాసిన గ్రంథముల యదృష్టమట్టిది. మన నల్లవారి దురదృష్టమిట్టిది. వడ్డించువాఁడు తనవాఁడైన కడబంతినిఁ గూరుచుండవచ్చును. తెల్లవారు, మనజాతిని ఎంత హీనముగా తెలిపిన నేమి? వారి వ్రాతలను మనబాలురు చదివితీరవలెను గదా!

ఈ పాశ్చాత్యవిద్వాంసుల యభిప్రాయము ప్రకారముగా మన కేదైన జాతి కలదా? కలదు వినుండు. పూర్వ మొకప్పుడు ముండజాతికిఁ జేరిన మనుష్యులు కొందఱు ఆసియాఖండమునందు నివసించుచుండిరి. వారిసంతతివారే ఆంధ్రులు; ఆంధ్రుల సోదరులగు అఱవలు, కర్ణాటకులుకూడ ముండజాతివారే! ఒక పాశ్చాత్య విద్వాంసుఁడు అదరుబెదరు లేక అమూచితముగా తన బుద్ధిబలము నుపయోగించి—ఇట్లు ముండాపుత్రత్వమును ఆంధ్రులకు బ్రసాదించుట పూర్వకృత సుకృతవిశేషముచేతనే గదా! ఈ మహాశయుని పేరు ప్రైడ్రిక్ మ్యుల్లర్. బంగారపు టక్షరములతో ఆంధ్రులు ఈతనినామమును తమహృదయపీఠములందుఁ బ్రతిష్ఠించు కొందురు గాక.

కలఁడు ఇంకొక పండితప్రవరుఁడు. మేధాసంపన్నుఁడు. బహుదేశములు తిరిగి పెక్కుభాషలను తెలిసికొన్నవాఁడు. నేఁటికిని గూడ అనాగరికదశయందే యున్న ఆస్ట్రేలియాద్వీపములోని బుష్మెన్ అనఁబడు జాతివారిని ఈతఁడు బాగుగా నెఱుఁగును. ఈ మహాశయుఁడు ఆద్వీపనివాసులు వేటాడునపుడుపయోగించు బూమరాంగ్ అనఁబడు ఆయుధమువంటి ఆయుధమును నీలగిరిప్రాంతములందలి కొండలను త్రవ్వుచున్నప్పుడు చూచెనఁట. కాబట్టి తెలుఁగు అఱవము మున్నగు భాషలను మాటలాడువారు ఆస్ట్రేలియాద్వీపములోని బుష్మెన్‌కు పుట్టినవారు.

ఇంకొకరున్నారు మహాత్ములు. ఈయనను జెప్పియే ఇతరులను జెప్పవలెను. ఆంధ్రులు, అఱవలు, కర్ణాటకులు వీరందఱు నెవ్వరు? హిమవత్పర్వతముల కుత్తరమున నుత్తరమహాసముద్రమువఱకును దేశములు కలవుగదా! ఉందురు గదా అందును మనుష్యులు. అందు నడిమి ఆసియాలోని యెచ్చటనేని యొకతావునుండి దక్షి

రాళ్లు తయారగు స్థలము

పీ గోపాలస్వామి శెట్టి అండుకో.,

783, ధర్మరాజు గుడి వీధి,

పోస్టు-పరంగిమలై **Saint Thomas Mount P.O.**

నగలుచేయుట కుపయోగించు మేలైన ఇమిటేషన్ కెంపులు, నీలములు, తెలుపు పచ్చలు, పుష్యరాగములు, వైక్రాంతములు మొదలగు వాటిలో సుమారు, 50 సంవత్సరముల అనుభవము గలదు.

హిందూదేశమం దంతటను ఖాతాదారులు గలరు.

కోరువారికి క్యాటలాగు ఇనాముగా పంపెదము.

సరకులు గారంటిగా పంపబడును.

World's Wonderful Magic.

This Book will teach you the Secret of Western Professors in magic, namely Mental Magic "Second Sight." *Very easy to perform.* (In English) Price Re. 1. Postage extra.

Press Opinions.

United India and Indian States. Pondicherry, 10th February, 1921.

"..........., The author gives out the secret of modern magicians who entertain us very often in evening social parties. **The exposition is very clear and the secrets are quite easy** of acquisition by any having a taste for it...... ...."

1920 వ సం॥ అక్టోబరు నెల 12 వ తేది మంగళవారము ఆంధ్రపత్రిక యిట్లు వ్రాయుచున్నది:

"దివ్యదృష్టి:—మన పూర్వులు దివ్యదృష్టి గలిగియుండి అనేకాంశములను గ్రహించెడి వారు. పాశ్చాత్యదేశపు ఐంద్రజాలికులు..........కొన్ని చిత్రమగు యుక్తిసాధనములచే కంటికి గనుపడని సంగతుల గూర్చి చెప్పగలుగుచున్నారు. అట్టి రహస్యములను తెలిపెడి గ్రంథమును పీ. ఆర్. జనార్దనం నాయుడుగారు ఆంగ్లభాషలో రచించి ప్రచురించిరి. వెల 1 రూపాయి. వలయువారు, గుంటూరు జిల్లా ఒంగోలునం దుండెడి గ్రంథకర్తపేర వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును."

P. R. Janardanam Naidu,
Ongole, Guntur District.

The Bombay Trading Co., Bezwada.

ఆంధ్రదేశమందు విజయవాడలో బొంబాయి ట్రేడింగు కంపెని వారి స్టోర్సు గొప్ప ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నవి. అత్యుపయోగకరమగు సమస్తవస్తువులు దొరకును. ధరలు చాలానరసము. బొంబాయియందు వాణిజ్యనిపుణత నొందినవారిచే కడు సమర్థతతో నడుపబడుచున్నది. ఈక్రిందివస్తువులు చిల్లరగాను, టోకుగాను విక్రయించబడును.

స్వదేశీధోవతులు	సెంట్లు, తలనూనెలు	స్టీలుట్రంకులు	రిస్టువాచీలు
,, తలగుడ్డలు	శీకాయపొడి	ఇత్తడి టిఫిన్ సెట్లు	పేటెంటుమందులు
,, కోటుగుడ్డలు	డియెట్జులాంతర్లు	అన్నపూర్ణకుకర్సు	ట్రావెలింగురగ్సు
ట్విల్ షర్టులు	హరికేనులాంతర్లు	ట్రావెలింగుపెట్టెలు	గొడుగులు
తువాళ్లు	ఇత్తడిస్టాండులు	ఫౌంటెన్ కలములు	ఫుట్ బాల్సు
బనియన్లు	క్రోములెదరుచెప్పులు	గోడగడియారములు	వాటిబ్లాడర్లు
స్టేషనరి సామానులు	ట్రావిలింగుపరుపులు	వెస్టుయెండువాచీలు	స్వదేశనాయకులఫొటోలు
స్వదేశీసబ్బులు	పడకకుర్చీక్యాన్వాసులు	ఆన్సోనియా టైంపీసులు	స్వదేశమనిపర్సులు

ముఖ్యముగా చేతితో వడకిన అన్నిరకముల వస్త్రములు

మొదలగు అనేకవస్తువులు అమ్మబడును. దయయుంచి క్రిందిచిరునామాకు వ్రాయుడు.

(N.B,) కేటలాగులు లేనందున కావలసిన వస్తువులకు మాత్రమే వ్రాయవలయును.

మేనేజరు, బొంబాయి ట్రేడింగు కంపెని, బెజవాడ.

Siva Sankara Siddhanti Garu

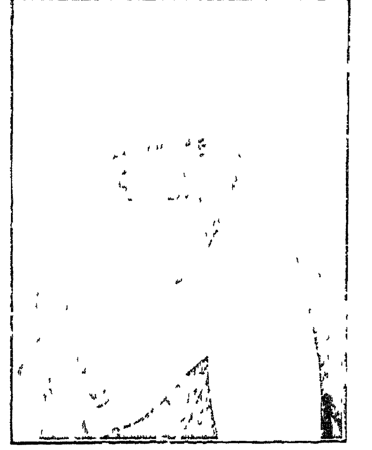
జ్యోతిషరత్నాకర
శివశంకర సిద్ధాంతిగారు

Gomedhikam Sankaraswamulu Garu

బ్ర. శ్రీ. గోమేధికము శంకరస్వాముల వారు

Pidaparthy Petha Purniah Siddhanti Garu

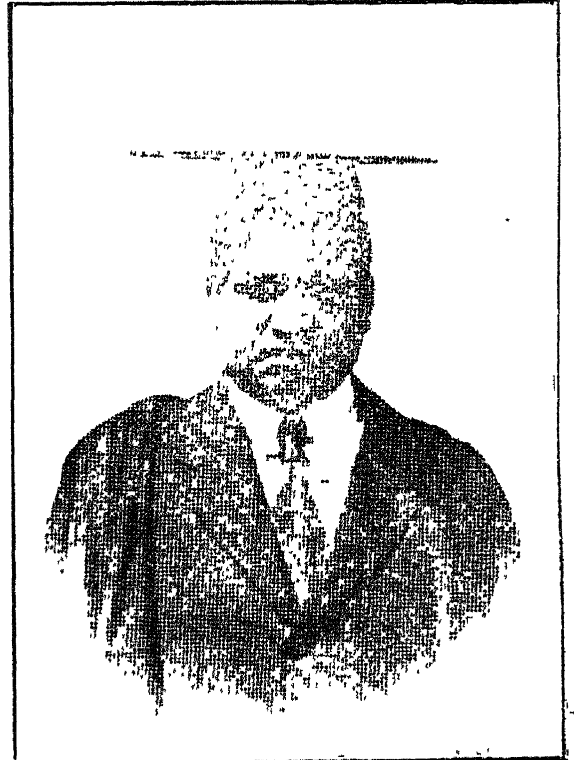
పిడపర్తి పెదపూర్ణయ్య
సిద్ధాన్తిగారు

Late P. Venkata Krishniah

కీర్తిశేషులైన పులవర్తి వేంకటకృష్ణయ్యగారు

The Late Prof. Ramanujam

కీ. శే. ప్రొఫెసరు రామానుజంగారు

Rai Babadur M. Paparao Naidu Garu

రాయబహదూరు ఎం. పాపారావు నాయుడు

Mr A P. Kavi, Anantpur

అనంతపురం పేరసార్యకవి

Mr. K. V. Ramaniah

కె. వి. రమణయ్యగారు

Ayurvada Pundit
C. T Arumugam Fi'lai

ఆయుర్వేద పండిత, సి. టి. ఆరుముగం పిళ్లెగారు

Rai Saheb M. Hampiah

రాయిసాహెబు ఎం. హంపయ్యగారు

The Late Mr. P Sambasiva Rao

కీ॥ శే॥ పెద్దాడ సాంబశివరావుగారు

ణదిఙ్ముఖముగా మనుష్య లోకనాఁడు బయలుదేరి రా లేదా ? నదులను దరించి, పర్వతములను లంఘించి, మహారణ్యముల ననుగమించి. ఈ యనాగరకులు దక్షిణం పుదిక్కుకు పోవంబోవ-అచ్చోట వారికి హిమాలయము పెనుమంచుకొండ అడ్డము వచ్చెను. అంతట వారు రెండు తెన్నులై ఒకరు తూర్పు మొగముగా ఒకరు పడ మటి మొగముగాను కాళ్లు సాగించిరి. తూర్పు మొగమై పోయినవారికి అస్సాముదేశము సమీపమున కొండల యడ్డము తీరెను. ఆదారిని వారు ఇండియాలో ప్రవే శించి పడమటి మొగమై నడువసాగిరి. మొదటనే పడమ రవైపు మొగము పెట్టుకొని పోయినవారికి కాశ్మీరదేశ ప్రాంతములందు ఇండియాలో ప్రవేశించుటకు దారి దొరకెను. వా రాదారిని మన పవిత్ర భరతఖండము సొచ్చి తూర్పువైపు మొగము త్రిప్పుకొని నడువసాగిరి. కొన్ని దినములు-ఏండ్లు-శతాబ్దులు—కడచెను. తూర్పు మొగమువారి సంతతివారును, పడమర మొగమువారి సంతతివారును, నానాగోత్రములవారును, నానాదేశము లుతిరిగినవారు, సంపాదింపఁబడిన పర్యటనమునకు సంబం ధించిన యనుభవమును నిగ్గుచేత తళతళలాడు వారు మధ్యఆసియాలో నెక్కడనే నొక్కచోట తమ యాదిమ నివాసముకలవారు—ఈ రెండు తెన్నులను పోయినవారు మధ్య ఇండియాలో ఎక్కడనే నొక్క చోట కలిసికొనిరి. ఉపార్జింపఁబడిన రెండువారల యనుభవసారములను అందు కలిపికొనిసికొనిరి అటువెనుక దక్షిణాభిముఖము గా ప్రయాణమైరి. ఆంధ్రులకును అరవలకును వీరే పితామహులైరి.

వే లొకరు. వీరు ఏకవర్షము, వర్షద్వితయము మాత్రమే ఇండియాలో నివసించినవారు కారు. అనేక వర్షములు పాండ్యరాజ్యమునం దధివసించినవారు. పా శ్చాత్యవిద్యామండలములచేత చక్కగా గౌరవింపఁబడి నవారు. విశ్రుతములగు వీరి గ్రంథములు పాఠకులకుఁ దెలిసియేయుండును. వీరియభిప్రాయము ప్రకారముగ సంస్కృతము ప్రాచీనభాషయే, కాని అరవము ఇం కను ప్రాచీనమైనది. ఆంధ్రము కర్ణాటకము మున్నగు భాషలకంటె నరవమునకు ఎక్కువ ప్రాచీనత కలదు. అరవజాతివారు సంస్కృతజాతివారికంటె ప్రాచీనులై ఆర్యులసంబంధ మించుకేనియు లేకుండఁగనే యున్నతి నందఁజాలిరి. అరవలు ఆర్యజాతివారు కారు. వీరు హిం దూదేశపు టార్యులకంటె ప్రాచీనులైన యనార్యులు; సుప్రసిద్ధులు. ఆంధ్రాదిజాతులును భాషలును అరవ మునకు సంబంధించిన శాఖలు. సంస్కృతభాషతోడి సంబంధమువలన నితరులు గొప్పవారైనఁ గావచ్చుఁ గాని అట్టి యార్యసంబంధము లేకయే అరవవారు గొప్ప వారై ఆంధ్రులకంటె ప్రాచీనులై యున్నారు. అ ట్లైన నీతెగవారు—ఈ తెలుఁగు అరవము మున్నగు భాషలను మాటలాడువారు - వీరు ఏ-దివ్యప్రపంచము నుండి ఇచ్చటికి దిగివచ్చినారు? పేరు చెప్పినంతమాత్ర ముచేతనే ఏజాతిని ఈ భూమండలములోని నరులంద రును ఏవగించుకొందురో, స్త్రీలను నిలువున చీల్చివైచి, శిశుహత్యలను సంతోషముతో దేవతాప్రీతికరముగా చేసి, ఎవ్వారు దొంగతనములు దోపుడులు తమకు వం శాచారములుగా రాఁగా, లోకభీకరులై సంచరించుచుం దురో, అట్టిజాతివారే ఆంధ్రాదుల పితరులకు మూల పురుషులఁట! ఆహా! చిత్రము!!

ఇఁక ఐరోపావారే జాతివారో యించుక చూత ము. మన నల్లవారు ముండాపుత్రులైనయెడల వారికి లోపము లేదు. గాని దేవతావర్ణముగల తెల్లనినీటినిఁ బోలిన కీర్తిప్రవాహమునందు మునిఁగియుండువారిని మన మేమాటయు ననరాదు గదా! మా కాయుష్యము మా కారోగ్యము మాకు శుభముకదా! కాఁబట్టి పాశ్చా త్యులు అనార్యులు కారు. వారు ఆర్యులు! ఆర్యకులము నందు దీపమువలె వెలుగువారు! ఆర్యులకు నొదవు హెచ్చు. అభివృద్ధికి అంతు లేదు. ఆర్యులు ఉత్తమోత్తమ జాతి. తక్కినజాతులు ఆర్యజాతులకు చాలవు. ఆర్యులు సుఖసంపదలతోఁ దులదూగుచు నధికారులై యుందురు. కడవయంత గుమ్మడికాయయు కత్తిపీటకు లోకువ. ఆర్యులు కత్తిపీటకు పోల్పఁబడుదురు ఇది వారిజాతి. ఇది యున్నతి. వారిదే సామర్థ్యము. వారిదే బుద్ధికౌశలము. వారిదే ధర్మశక్తి. వారిదే మహాత్త్వము. ఆర్యజాతికి మించిన జాతి లేదు. అట్టిజాతివారే తమరు.

పాఠకమహాశయులారా! మన యాంధ్రుల వంశ మున కిట్టిరీతి లేఖకులవలనఁ గలుగుచున్న గౌరవమును చాటించి మన ప్రాచీనచరిత్రమును మన మే లోకము నకుఁ దెలుపవలసియున్నది. మనవిషయమై వ్రాయు వారు మనవారు కారు. ఇతరులను గూర్చి యెట్టి సిద్ధాంతములు చేసినను వారిజాతికి నష్టము లేదు. వారిని పూర్వపక్షము చేయువారికి విశ్వవిద్యాలయమున తావు

వేసిరి. వారికే యీసం దర్భోత్తారము. కాబట్టి నిజస్థితిని [illegible] ఒప్పుకొన్నట్లైన నేనిప్పుడనుకొను ప్రశ్నము [illegible] పై వివాదాంశములను [illegible] [illegible] లేక [illegible] వేరింకనుగా [illegible] విదేశీయులు మనజాతివారిపై నిట్టి విపరీతములను వ్రాసి [illegible] స్పష్టమైన [illegible]. కాబట్టి వానిని ఖండించి స్వతంత్రముగా మనమే మనజాతిని గూర్చియు భాషను గూర్చియు విమర్శించుకొనవలెను. మన జాతిని-భాషను-గూర్చి నాయొక్క యభిప్రాయములను విన్నను ఈ యభిప్రాయములకు విరుద్ధాభిప్రాయము లేవేని యున్నయెడల వానికి నాకు చేతనైనంతవఱకు పత్రికాముఖమున సమాధానముల [illegible] నేనివ్వాగలవాడ [illegible]. ఉన్న విషయములన్నింటిని వ్రాయుటకు కొక పెద్దగ్రంథము కావలసివచ్చును. కాబట్టి సారాంశము లను కొన్నింటిని మాత్రమే యిందు వ్రాయుచున్నాను.

ఆంధ్రులు ఆర్యులే! ఆంధ్రభాష ఆర్యభాషయే! ఆంధ్రమే ప్రాచీనభాష. [illegible] సంస్కృతాంధ్రములు సోదరభాషలు. [illegible] ఆంధ్రమే ప్రాచీనము!

(i) ఆంధ్రులు ఆర్యులే! కొన్ని కారణములు:— (అ) ఆంధ్రులు ఆర్యులని ప్రాచీనకాలము నుండియు శాస్త్రములు [illegible] (ఆ) [illegible] ఆర్యులు కారనుటకు ప్రాచీనసిద్ధాంతములు లేవు. (ఇ) ఆంధ్రులు అనార్యులని చెప్పు పాశ్చాత్యులుగూడ [illegible] మనిపూర్తిగా [illegible] (ఈ) సాంఘిక [illegible] వలన ఆంధ్రులు [illegible] (ఉ) [illegible] ఆంధ్రులు ఆర్యులనే యుండుట. (ఊ) పెద్దలనాటి చంద్ర [illegible] ఆంధ్రు [illegible] ఆంధ్రచరిత్ర [illegible] ములవలనః దమమూలవంశములనుగూడ వన్నెతెచ్చుట. ఆకారము వేషము భాష చరిత్రము మొదలగు నన్నింటియందును మన యాంధ్రులు ఏదైనరోపాజాతివారికిని ఇప్పటికిగూడ తీసిపోక చాల సమర్థులై యున్నారు.

(ii) ఆంధ్రభాష ఆర్యభాషయే. దీనికిని గొన్ని కారణములను జెప్పుచున్నాను. (అ) వైయాకరణులు ఆంధ్రమును ఆర్యభాషలలోఁ జేర్పలేదు. (ఆ) ఆంధ్రము అనార్యభాషయని, యే పాశ్చాత్యుఁడును ఋజువు చేయలేఁడు. అట్లుచేయలేదు. (ఇ) ప్రాచీన సంప్రదాయములవలన ఆంధ్రభాష ఆర్యభాషలలోఁ జేర్పఁబడియున్నది. (ఈ) ఆంధ్రభాష మూలపదములును ప్రత్యయవిశేషములును కేవలము ఆర్యములే కాని అనార్యములు కావు. ఆంధ్రభాషా సంప్రదాయములు ఆర్యభాషాసంప్రదాయములలోఁ జేరినవై అనార్యభాషలలో జేర్పరాక యున్నవి.

(iii) ఆంధ్రమే ప్రాచీనభాష (అ) ద్రవిడశబ్దము ఇటీవలది. ఆంధ్రశబ్దము అతి ప్రాచీనమైనది. (ఆ) విశ్వామిత్రుఁడు ఋగ్వేదములకంటె ప్రాచీనుఁడు, అతఁడు ట్యూటనులకంటెను పూర్వుఁడు. (ఇ) ఆంధ్రుల చరిత్రము మొన్నమొన్నటిది. త్రేతాద్వాపరయుగములలోఁ గూడ నాంధ్రులుండిరి. (ఈ) [illegible] పాశ్చాత్యభా [illegible] ఆంధ్రపదముల [illegible] సంబంధము [illegible]. అట్టివాటి [illegible] ఆంధ్రపద [illegible] రూపాంతరము [illegible] గానవచ్చును. (ఉ) ప్రతిలయము సిల్లే యున్నది.

(iv) ఆంధ్రశాఖ సంస్కృతశాఖకంటె ప్రాచీనము, సంస్కృతము, ల్యాటిను, గ్రీకు, ఇవి అప్ప చెల్లెండ్రవంటివి. ట్యూటనుల ప్రాచీనభాష యీమూఁటికంటె ప్రాచీనము ఆంధ్రభాషాతత్వమును బరిశీలించిన ప్పుడు సంస్కృతము ల్యాటిను మున్నగు భాషలకంటె [illegible] ప్రాచీనకాలపు ట్యూటనులభాషకు అత్యం [illegible] భావ [illegible] తెలియవచ్చును.

అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే. తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్ (భగవద్గీత)

ఉదారకరుణాసింధుఁడగు నా ప్రభువుగా భగవత్ప్రేరణమున నాకు విశ్రాంతిసుఖ మొసంగుచున్నాడు. వ్యాధి తనుదీసియు చున్నట్లగపడుచున్నది. మునుపటివలె విశేష శిరోభ్రమణ బాధలు లేవుండ, అప్పుడప్పుడు వార్తాపత్రికలు మున్నగునవి చదువుకొను చున్నాను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు "ఓయీ వెఱ్ఱిబాగా! నీ పుణ్యముచేఁ జిరకాల సత్ప్రభువు ప్రాపు దొరకినది. అదృష్టవంతుఁడవు. జవసత్వము లుడిగిన యవస్థలో నిన్నాయన కంటిని ఱెప్పవలెఁ గాచుచు, నీకుఁ గావలయు నైహికసుఖములు పూర్ణముగా నిచ్చుచున్నారు గదా. నిద్రనుండి లేచి యేదో గొణఁగుకొనుచున్నావు. సరే. ఒక యఱగంటసేపు కాఁబోలు తావళము త్రిప్పుకొనుచున్నావు. అదియు సరే- కాని, నిత్యము ఈ "డుకృఞ్ కరణే" లేమి? ఈ వార్తాపత్రికా పఠనవ్యసనము లేమి? భాషాభివృద్ధి చేసికొని యింకను బాఠములు చెప్పి బాలుర నుద్ధరించెదవా? లోకజ్ఞానము దిట్టపఱచుకొని దేశపరిపాలనములోని లోటులను సవరించెదవా? వేదికపై కెక్కి యుపన్యాసగర్జనలు చేసి యుద్యోగములు సంపాదించెదవా? యూన్లైలెదవా? యశస్సుకై దేవులాడుచున్నావా? ప్రజలు నిన్నుఁ బిలచి నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని నేఁడు నమస్కారములతో సాగనంపువారిని జూచుట లేదా? ఖ్యాతియుఁ గాంతాకనకములవంటిదే యని యనుకొనలేవా? అటుగాక, నీవేమి లోకమంతయు బాలగంగాధరుఁడవా? గాంధిమహాత్ముఁడవా? నీబుద్ధి యెంత? నీశక్తి యెంత? భుక్తశేష మైన నీ బ్రతు కెంత? చాలుఁ. జబ్బు బాలుమన్నదని, జబ్బువాఁటియూ యించుకంత భక్తి యుంకిపోఁ జూచుచున్నావా? ఈ సింహావలోకనములు - భల్లూకావలోకనములు - నీ కిఁకఁ బనికిరావు. వెనుకచూపు ముందుచూపుగా మార్చుకొనుము. ప్రపంచదృష్టి సాధ్యమైనంతవఱకు తగ్గించుకొని కొంచెము పరమార్థచింతలోఁ బడుము. కొలఁదిగనో గొప్పగనో యితరసుఖము లేఁబదియేండ్లు చవిచూడనే చూచితివి. రుచి చూడని పరసుఖమునకై ప్రాఁకులాడఁగూడదా?" అని యొక్కయంతర్వాణి పలికినట్లయ్యెను.

సవరించి వదలిన శ్వపుచ్ఛమువలె మెలికలు దిరిగి, మనను మఱియొకమార్గమును బట్టుచున్నదా యేమి? అని చూచుకొని, తగిన గ్రంథ మేదైనఁ జదువఁ దలపెట్టుకొంటిని.

"భగవద్గీతా కించి దధీతా" అన్న శ్లోకము జ్ఞప్తికి వచ్చినది. జ్ఞప్తికి వచ్చినఁ గార్య మేమి? సంస్కృతము గాదు. పఠించుకొనరాదా? ధారణాశక్తి సడలిపోయినది. నిర్వాహకాంశములను చేసికొనుము నిర్వాణానంద మెందుకు రాదా? మహాత్ముల గీతాపారాయణము శతప్రయత్నములు చేసి, విదేశవిద్యా సంసర్గ చిత్తము వెనువెనుకకుఁ బోయినది. కనుక సత్యోత్తమమైన భగవద్గీత యుండఁ గాని పండయిపోయినది.

ఇఁక వేదవేదాంతములు - గీతలు - భాష్యములు - యోగశాస్త్రములు - యావదస్తిమత గ్రంథములు - మంచి తెలిసికొని, తెలిసికొన్నవి తీవ్ర ముముక్షువై యాచరణమునఁ బెట్టి పరీక్షించి చూచుకొని, ముక్తుఁడై, ముక్తిసాధనములు పరోపకారార్థము విస్తృతముగా - నాంధ్రములోఁ గాని, యాంగ్లములోఁ గాని, ప్రాకృతమునఁ మహాపురుషు లెవరైన నున్నారా? యని పర్యాలోచనము చేయఁగా అప్పుడు వివేకానందస్వామి నామము, విద్యుల్లతవలె హృదయాకాశమునందు మెఱసెను.

ఈయన శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస గురువర్యుని ప్రియశిష్యుఁడు. జ్ఞానపుత్రుఁడు. ఆంగ్లసంస్కృతవిద్యా ప్రవీణుఁడు. ఆరుకొను పదునాలుగుమంబే యత్యద్భుత భక్తిజ్ఞానవైరాగ్య చిహ్నము లగపఱచినవాఁడు. మహాతపస్వి. గురువుగారివలెనే, కామినీకాంచనములను బూర్తిగా జయించినవాఁడు. తాను అమెరికాలో నున్నప్పుడు తద్దేశపు మహాధనికురా లొకయామె, దగ్గఱకు వచ్చి "స్వామీ! నా సర్వస్వముతో మీ కీ శరీర మర్పించుకొనుచున్నాను. మీ భార్యగాఁ గైకొని నన్ను ధన్యురాలిని జేయుఁ"డని పలికినప్పుడు నిశ్చలబ్రహ్మచర్యతేజముఁ గ్రక్కు చూపులతో - నామెను జూచి, "అమ్మా! నేను సన్న్యాసిని. నాకు ధనముతోఁ బనిలేదు. ప్రపంచములోని స్త్రీ లందఱు నాకుఁ దల్లులు. నీ వొక తల్లివి" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిన కలియుగ శుకయోగీంద్రుఁడు.

మెడఁబట్టుకొని వంచి చక్కని ముత్యములు దీసికొన్నను, యెవరైన సముద్రములోఁ దలముంచినప్పుడు, ఉక్కిరిబిక్కిరియై "ఊపిరాడుట లేదు. చచ్చిపోవుచున్నాను. నీ ముత్యములు నాకక్కఱలేదు. బాబూ! మెడవదలి రక్షింపు"మని మనుష్యుఁ డెంత యాతురతతోఁ బ్రార్థించునో, యంత యాతురతతో భవబాధావిముక్తికై భగవంతుని బ్రార్థించిన భక్తసత్తముఁడు.

చిన్ననాఁడే తీవ్రోద్రేకముతో, మహర్షి దేవేంద్రనాథ టాగూరు గారి యొద్దకుఁ బిచ్చిపట్టినవానివలెఁ బరుగెత్తుకొని పోయి "మహాశయా! మీరు దేవునిఁ జూచినారా?" యని యడిగి యలబ్ధకాముఁడై, శ్రీరామకృష్ణపరమహంసుని కడ కేతెంచి, యక్కడ

ప్రశ్నించి, చివరకుఁ గృతార్థుఁడైన తీవ్రవైరాగ్యసంపన్నుఁడు. చదువుకొను రోజులలో, ఒక యాంగ్లేయ మతబోధకుఁడు రోడ్డు మీఁద విగ్రహారాధనమును దూషించుచు-"నా కఱ్ఱతోఁ గొట్టిన, మీ విగ్రహ మేమి చేయఁగలదు ?" అనఁగా "మఱి నేఁ దిట్టినచో, మీ ప్రభు వేమి చేయఁగలఁడు ?" అన్నవాఁడితఁడు. "నీవు చచ్చిన తరువాత నరకములోఁ బడవేయును" అని కోపించి అతఁడు పలుకఁగా: "మా విగ్రహము, నీవు చచ్చిన తరువాత నిన్ను నరకజ్వాలలో బడవేసి పలుకుల మార్చును" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిన మేధావి యితఁడు.

సద్గురు చరణారవింద సేవచే, సమస్త యోగరహస్యములు, సమస్త ధ్యానరహస్యములు, అనుభవపూర్వకముగా గ్రహించిన పుణ్య పురుషుఁడు. గురుశుశ్రూష చేయు కాలములో, గురూపదేశ ప్రకారము, సమాధినిష్ఠుఁడై, తోడిశిష్యుఁడు దోమకాటువలన నెఱచి తొలఁగిపోఁగా, గొంగళి గప్పినట్లు దోమలు దట్టముగ మూఁగి దేహ మంతయుఁ గఱచినను, కదలక మెదలక, అట్లే యున్న యేకాగ్ర చిత్తుఁడు.

ఆసేతుహిమాచలము తిరిగి, నానాక్షేత్రములు - నానాతీర్థములు-వివిధ దేవాలయములు - సేవించి, ధ్యానపరిపాకముచే వివిధ ధ్యానానుభవ ఫలముల నాస్వాదించిన భక్తశిరోమణి.

బౌద్ధ, జైన, క్రైస్తవ తురుష్కాది వివిధ మతసారములఁ జక్కఁగాఁ గ్రోలిన సమచిత్తుఁడు. తత్తన్మతగురువులను విరాగులను దర్శించి, చర్చించి, చెప్పి, నేర్పి: సర్వమతసామరస్యమును గనిపట్టిన మహోదారుఁడు.

గురుకటాక్షముచేఁ బరమావధి యగు నిర్వికల్ప సమాధి సుఖము గూడఁ జవిచూచిన ధన్యాత్ముఁడు. ఆర్షమత సనాతన ధర్మముల ప్రాశస్త్యమును స్వానుభవమునఁ గనుఁగొన్న సన్న్యాసి. సత్తముఁడు. మహాదేశాభిమాని. నిమ్నజాతుల దురవస్థను చూచి పెక్కుసార్లు కన్నీరువిడిచిన కరుణామయుఁడు. మ్లేచ్ఛశబ్ద మెప్పుడు కల్పించినారో అప్పుడే యార్షమతము నడఁగఁద్రొక్కినా రన్న ఏకాగ్ర బుద్ధి. సత్యగ్రహణచతురుఁడు.

మూలగ్రంథములను అభిమాన భావ్యకర్తల దృష్టితో నే చూచుచు భగవద్దత్తమైన స్వబుద్ధి నుపయోగపఱుపక, దేశకాలస్థితి భేదములఁ బాటింపక, కేవల ప్రాచీనత్వమే సార్వకాలిక ప్రమాణముగా గ్రహించుచు, ఆచారమే యామ్నాయ మని యనుకొనుచు, అన్యాయ్యములును ఐకమత్య భంజకములును, దేశానర్థదాయకములును, అగు పరంపరాగతము లైన కొన్ని అసమంజసాచారములను అభినివేశముతోఁ బ్రవర్తింపఁజేయు వారి బాధయొకటి. ఆంగ్లవిద్యా వ్యాసంగముచే సన్మనఃప్రచారములు మార్చుకొని పరదేశీయుల యొక్క పై మినమినలకు భ్రమసి, విదేశ వేషభాషాహార విహార వ్యామోహితులై, మసిపాత్రలోఁ గట్టి దాఁచిన మాణిక్యములవలె నున్న సనాతనధర్మరహస్యములను గనుఁగొనక, కనుగొనలేక, క్రొత్త మతములు సృష్టించి ఉన్న కాసంత యైకమత్యమును దేశమతాభిమానములతోఁ గూడ గంగలోఁ గలుపుటకుఁ గ్రొత్త మార్గములు కల్పించినవారి బాధయొకటి. ఈ యంతర్బాహ్య శత్రుబాధాద్వయమునఁ జిక్కి సనాతనమతము శల్యమాత్రావశిష్టమై యున్న దని పరిపరివిధములఁ బగతపించిన పరివ్రాజకచక్రవర్తి.

"వీఁడు సర్వప్రపంచము నొక యూఁపూఁపి, గజగజలాడించును" అని తన గురువర్యుని భావి సూచకముగాఁ బల్కిన కర్మిష్ఠుఁడై పుట్టినవాఁడు. అమెరికా యూరపులలో అట్లే నిష్కలంక ప్రవర్తనముతో నిరుపమాన వక్తృత్వములతో, నిష్పక్షపాత యుక్తివాదములతో, అసాధారణ మేధాసంపత్తితో, అనన్యసామాన్య వైదుషీ మహిమతో, ఆర్షమతబోధనముఁ గావించి అనేక ప్రసిద్ధ స్త్రీ పురుషులను శిష్యురాండ్రగాను శిష్యులఁగాను జేసికొని వైదికమతో త్కృష్టతను స్థాపించి అన్యదేశములలో ఆర్షమతబోధాశ్రమముల నెలకొల్పిన మహాప్రతిభాశాలి.

ఇట్టి శ్రీవివేకానందస్వామి అపర శంకరాచార్యస్వామి కాఁడా ? పురుషరూప సరస్వతి కాఁడా ? మనదేశమాతృ పుత్రరత్నము కాఁడా ? బ్రహ్మావర్త సుపాతితపఃఫలము కాఁడా ? ఔ ననియే, నే ననుకొనుచున్నాను. పెక్కు రట్లే తలంచుచున్నారు.

ఆత్మవిద్యావిషయక మైన సంశయములు నివృత్తి చేసికొనుటకై బ్రహ్మసాక్షాత్కారముకై శ్రీవివేకానందస్వామి పడినపాట్లన్నన్ని కావు. ఎన్ని తపస్యలు! ఎన్ని యోగసాధనములు! ఎంత కాలము చేసినాఁడు. పాపము ! గురుదేవుని ఛాయాప్రతిమ, భగవద్గీత, దండకమండలువులు, భిక్షాపాత్ర, కాషాయచేలము — ఇవి తప్ప మఱియొండు లేకుండ, నెన్ని యడవులు గుహలు చొచ్చినాఁడు. ఎన్ని తీర్థములలోఁ గ్రుంకినాఁడు. ఎందఱు సిద్ధపురుషులను సేవించినాఁడు ! కొంచెము జంకులేకుండ నెన్ని ప్రశ్నలు వారిని వేసి, వారు చెప్పినట్లు చేసి, సందేహపరంపరలు దీర్చుకొన్నాఁడు ! అన్నపానములు లేక యప్పుడప్పు డెన్ని రోజులు పర్వతారణ్యములలోఁ బర్యటనము చేసినాఁడు ! సర్వసామాన్యమైన భుక్తికే యెంతో శ్రమపడవలెను గదా ! ముక్తికై యెంత శ్రమపడవలయును? గాని యితరు లెట్లు చెప్పఁగలరు? ఆత్మజిజ్ఞాసువు, అభీష్టసిద్ధికిఁ బూర్వము, అనేకబాధలు పడుట తప్పదు.

దివ్యమోక్షానందముకై యెంత కష్టముపడినాఁడో, దేశమతోద్ధరణముకై యంతకష్టము పడినాఁడు. అందుకై తనశక్తి, తన బుద్ధి, గురుకటాక్ష సమార్జితమైన తన యమూల్య తత్త్వజ్ఞానధనము, తనప్రాణము, ధారవోసినాఁడు.

అనేక మహారాజులు శిష్యులై ధనము లర్పించుకొందు మన్న, వలదు వలదని వదలిపెట్టినాఁడు. మూఁడునాళ్లకంటె ఎక్కువగా సన్న్యాసి యొకపట్టణమున నుండఁగూడ దని, పాముకుబుసమువలె నిహమును విడిచి, పోవు బాలకునివలెఁ, బెక్కుసార్లు తనకు సేవచేయుచుండు ధనిక శిష్యులనుండి తరలిపోయినాఁడు. ఇది అమెరికాకు వెళ్లకపూర్వము స్వామి మనదేశమునఁ బరివ్రాజకవృత్తిలో నున్నప్పటి మాట.

గురువుకొద్ద సాధనలు చేయుచున్నప్పు డనేక యోగ

మహిమలు వదలసియున్నవని మోక్షావరోధకము లని తాఁ ద్యజించుటయే గాక, నాయనల్లే మీరును జేయుఁడని తన శిష్యులకుఁ బెక్కుమార్లు నొక్కినొక్కి బోధించినవాఁడు.

మైసూరు మహారాజు గారు స్వామిని మిక్కిలి గౌరవించి తన ప్రక్కను నాసనముపై గూర్చుండఁ బెట్టుకొని, చనవుతో "స్వామీ! మా యాస్థానమునందలి దివానును, సన్నిధానవర్తులును, ఎట్టివారు?" అని వారి యెదుటనే యడుగఁగా, "అన్ని సంస్థానములలో నున్నట్లే యిచటను నున్నారు." అని జంకు లేక పలికినాఁడు. అంత, మహారాజు స్వామిని లోపలికిఁ దీసికొని పోయి "మహాత్మా! గొప్పవారని మోమోట మించుకయును లేక, సమ్ముఖముననే, వారి నట్లు పరాభవించితిరే!" యని పలుకఁగా, "మహారాజా! నీవు నన్నడిగితివి గాన, ప్రత్యుత్తర మీయవలసి వచ్చెను. సన్న్యసించిన లఘువాత నైనను సత్య మాడవలదా? నిన్నుఁ గూర్చి నీ విమారుఁ డడిగినను, ఉన్న దున్నట్లు చెప్పువాఁడనే!" యని నిర్భయుఁడై జవాబిచ్చెను.

ఒకనాఁ డీయనయును, ఇద్దఱు గొప్ప యాంగ్లేయులును, ఒకబండిలోనే కూరుచుండి 'రైలు ప్రయాణము చేయవలసి వచ్చెను. స్వామి కింగ్లీషుభాష రాదనుకొని' సాధువులు దొంగ లని, వంచకులు, సోమరిపోతులుఁ ద్రిమ్మరు లని, ఆ యిరువురు నోటికి వచ్చినట్లు వారిభాషతో దూషించుచుండిరి. స్వామి నిశ్చలచిత్తుఁడై నిమీలిత నయనుఁడై యూరకుండెను. అంతట నొక స్టేషనుకడ ఈ ముగ్గురును దిగి దాహ మగుచున్నది. కొంచెము మంచితీర్థ మిప్పించెదరా?యని స్టేషన్మాష్టరు గారిని స్వామి యింగ్లీషుభాషతో నడిగెను. అది విని దొర లాశ్చర్యపడి యాడినమాటలకు నొచ్చుకొని, "ఏమయ్యా! యింగ్లీషు వచ్చికూడ, మే మన్ని మాటలు మి మ్మన్నప్పుడు మిన్నకుంటిరి?" అని యాంగ్లేయభాషతో సాంత్వనవచనము లాడిరి. "మూర్ఖులను జూచుటకు, మూర్ఖప్రసంగములు వినుటకు, నా కిది మొదటిమాటు గాదు" అని స్వామి యింగ్లీషుతోనే జవాబిచ్చెను. దొరలకుఁ గోపము వచ్చి కన్నులెఱ్ఱఁజేసిరి. అట్టివానికి నేను సంసిద్ధుఁడనైయే యున్నానని చెప్పినట్లు స్వామి ఱొమ్ము పెంచి, యినుపముద్దలవలె నున్న చేతికండలను వారి దృష్టిపథమునఁ బరపెను. ఇంక మర్యాద దక్కదని కాఁబోలు క్షమింపు మని పల్కి మఱి మాటాడక దొరగార్లు వారిదారిని వారు తొలఁగిపోయిరి.

"శివోహ"మ్మను వాక్యము ననుభవమునకుఁ దెచ్చుకొనఁ గోరి, జీవేశ్వరైక్యానుసంధానమునకై చేయు ప్రయత్నములలోఁ బైమెట్లు పట్టుపడినప్పుడును, అమోఘమైన దేశోద్ధరణ సాధనము మనస్సునకుఁ దట్టినప్పుడును, స్వామి గిజగిజ కొట్టుకొని— "ఓ శ్రీరామకృష్ణభగవానుఁడా! ఓతల్లీ! జగజ్జననీ! మీ బిడ్డనికి సరియైన దారి చూపి కృతకృత్యునిఁ జేయరా? మీయాదేశమునే కదా శిరసావహించి నెఱవేర్పఁ ద్రికరణశుద్ధిగా దీక్ష వహించితిని. కరుణించి రక్షింపుఁడు.! మీ యనంత తేజశ్శక్తులు, నాకుఁ బ్రసాదింపుఁడు'!" అని భక్తిబాష్పములు వదలువాఁడు, శ్రీ కన్యాకుమారి యాలయము మున్నగు పవిత్రస్థానములలో, నెన్నో సార్లలచినాఁడు. అలచి యలచి తుదకుఁ దన యభీష్టసిద్ధికిఁ గావలసిన జ్ఞాన తేజోబలమును బూర్ణముగా సంపాదించుకొన్నాఁడు. సంపాదించుకొని సత్సంకల్పములు నెఱవేర్చుకొని శాశ్వతకీర్తిఁ బడసినాఁడు.

ఇట్టి మహామహుని చరిత్రను చదువు మహాభాగ్యము నాకు గలిగినది. హిమవత్ప్రాంతమందలి మాయావతిలోని యద్వైతాశ్రమమున, శ్రీస్వామిప్రాక్పశ్చిమశిష్యులు, గురుసచ్చరిత్రమును భక్తిభరితాంతరంగులై, విపులముగా, చక్కఁగా, అమృతోపమానమైన శైలితో, వ్రాసి 4 సంపుటములుగా కలకత్తాలో ముద్రింపించి ప్రకటించి పుణ్యము గట్టుకొన్నారు. అందుఁ బ్రథమద్వితీయసంపుటములు పరమానందముతోఁ బఠించినాను. మిగిలినభాగములు చదువుటకు మహోత్కంఠతతో నున్నాను.

శ్రీమద్భగవద్గీతాగ్రంథము నుండి యెత్తి మకుటముగా వ్రాసిన శ్లోకము ఈనాఁటి యనన్యభక్తుల పూతచరితములందుఁ గూడ బూర్ణముగా సత్యమగుచున్నదని చూపుటయే ఈ వ్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. అందుకై శ్రీవివేకానందస్వామి జీవితమునుండి రెండుదాహరణముల నీక్రింద నిచ్చెదను: ఆ మహానుభావు నెడల నాకుఁ గల భక్తి ప్రపత్తులు వెల్లడించుటకును, ఆయన పవిత్రచరణారవిందములకు నా శతసహస్రప్రణామము లంతశ్శుద్ధిగా నర్పించుటకును, ఉపోద్ఘాత మింత పెంచవలసి వచ్చెను. శ్రమ యిచ్చినందులకుఁ జదువరులు నన్ను మన్నింతురు గాక.

ఊరూరఁ దిరిగి, యింటింట బిచ్చమెత్తుకొను రోజులలో ఒకనాఁడు "నే నిల్లువదలి సన్యసించినది ఆత్మసాక్షాత్కారమునకా? అడుగుకొని తినుటకా? అది నాకు సిద్ధింపనప్పుడు భిక్షాటన మేల? నిఱుపేదల బాధించి నేఁ దినినందువలన ఫలమేమి? పిడికెఁడు బియ్యము మిగిలినఁ, బేదవారిబిడ్డ కొక ముద్ద దక్కిన దన్నమాట గదా! పరమాత్మసాక్షాత్కారమునకుఁ బనికిరాని యీ పాడుశరీరము నేనేల కాపాడుకొనవలెను? ఛీ! ఛీ! ఇఁక నీవృత్తి మానెదను. పూర్వముముక్షువుల పుంతను బోయెదను. అన్నము తినక నీళ్లు త్రాగక, ప్రయాణప్రయాసములచే ఈ రక్తమాంసాస్థిమయమైన దేహమును శుష్కింపఁజేసి దారిలో నెచటనో వ్రాల్చెదను."— అని వివేకానందస్వామి తలఁచుకొని దృఢనిశ్చయుఁడై యొక మహారణ్యములోఁ జొరఁబడి, నీరాహారములను వర్జించి, పగ లంతయు నడచి శ్రమచే నికఁ గాలు సాగింపలేక, సాయంసంధ్యాసమయమున నొక చెట్టుక్రిందఁ జతికిలఁ బడెను. చతికిలఁబడి సర్వాంతర్యామి యగు భగవంతునిపై మనసుపెట్టుకొని తదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను.

ఇట్లుండఁగాఁ గొంతసేపటి కొక పెద్దపులి దూరమునఁ గనఁబడెను. క్రమక్రమముగా దగ్గఱ దగ్గఱకు వచ్చి అది కొన్ని గజముల దూరమున నాఁగి అచటఁ గూర్చుండెను.

స్వామి యాశ్చర్యపడి, "సరే! బాగుగనేయున్నది. మన మిద్దఱము కూడ మిక్కిలి యాఁకలిగొని యున్నాము. ఈశ్వరసాక్షా

ప్కారమున నుపయోగింపని యీ తనువువలనఁ బ్రపంచమున కేమి యు లాభము లేదు. ఇట్టిదానితో నాదు మాత్ర మేమి పని? క్షుద్బాధచే నకనకఁ బడుచున్న నీయస్థిపంజరముతోఁ బడినచో, దీని జన్మమునకుఁ గొంత సార్థక మగు నేమో!" అని తలపోసికొని, పులి యే నిమిషమునకో తనమీఁదఁ బడి తన్నుఁ దిను ననినిశ్చయించుకొని, నిశ్చలుఁడై, నిశ్చయచిత్తుఁడై, యెవనిపై నింతవఱకు మనసుఁ బెట్టుకొనెనో, అట్టివానిపై నే దానిని గట్టిగా లగ్నము చేసి నిర్వాణక్షణమును నిరీక్షించుచుండెను.—

కాని కూరుచుండి కూరుచుండి, ఏ కారణముననో పులి పటుక్కున లేచి మఱియొక త్రోవను బోయెను. పోయినప్పటికిని అది మఱల వచ్చి తన్నుఁ గబళించుట తప్ప దనుకొని, స్వామి ప్రతి నిమిషమును దానికై వేచికొనియుండెను. ఎంతసేపు కనిపెట్టుకొని యున్నను, అది వచ్చి తిరుగఁ గనఁబడలేదు. అతఁడు రాత్రియంతయు నాచెట్టుక్రిందనే పరుండి నిద్రపోయెను. తెల్లవాఱెను. అపూర్వమైన శరీరబలముతోను అత్యంతమైన మనోబలముతోను, స్వామి నిద్రలేచి తరలిపోయెను. ఆఁకటిచేతను, కాలినడకచేతను, ఎంతో బడలి-సోలి-చదికిలఁబడిన సన్న్యాసికి అట్టి దేహబలమనోబలము లెట్లు వచ్చెనో, ఎవ రిచ్చిరో, వివేకానందస్వామి కెఱుక! స్వాముల కెల్లరకును స్వామి యగు ఆస్వామి కెఱుక!

మండువేసఁగిని స్వామి పరివ్రాజక వ్రతము పూని తిరుగుచుండెను. తిరుగుచున్నది అత్యుష్ణమైన దేశము. రాజపుత్రస్థానము. ఎడారిభూమి. మధ్యాహ్నకాలమున నిసుకరేణువులు తళతళ మెఱయుచు గాజుపూసలవలెఁ గన్నులు మిఱుమిట్లు గొల్పుచుండును. బయళ్లు ఆవిరి గ్రమ్మిన ట్లగపడును. బొంగరములవలెఁ జిన్నచిన్న సుడిగాలులు గుడిఁదిరుగుచుండును. వేఁడిమి కలవాటుపడి చిట్టితుప్పలలో మేయుచుండు మేఁకలు గూడ నొకప్పుడు కానరాకుండును.

ఇట్టి కాలములో వివేకానందపరివ్రాజకుఁడు పర్యటనము చేయుచుండెను. కాని యంగీ, కావిశాటి, తప్ప దగ్గఱ మఱి యేవిధమగు నాస్తియు లేదు. సాధారణముగా, కఱ్ఱతోనో, కొబ్బరపెంకుతోనో చేసిన కమండలు వొకటి చేత నుంచుకొనెడివాఁడు. అది కూడ ఎక్కడ పాఱవేసినాడో కాని, యిప్పుడు లేదు.

తిండిలేకుండఁ గొన్ని పూఁటలనుండి యొక వర్తకునితో రెయిలుబండిలోఁ బ్రయాణము చేయుచుండెను. స్టేషను స్టేషను నొద్దను మంచినీళ్లిచ్చువానిని మంచినీళ్లడిగెను. కాని చేతిలో నేమియుఁ బెట్టకపోవుటచేత వాఁడు మాట వినిపించుకొనకయే, మఱియొకచోటికిఁ బోవుచుండెను. వాఁడు మఱలవచ్చుసరికి, రెయిలు స్టేషనునుండి పోవుచుండెను. ఇట్టి స్థితిలో స్వామి దాహశాంతిగావించుకొనుట కవకాశము లేకపోయెను. జిహ్వ ఆఱిపోవుచుండెను.

సహపథికుఁ డైన వర్తకునకు, సన్న్యాసు లన్నను సాధువు లన్నను పరమాసహ్యము. డబ్బుగలవాఁ డగుటచేతఁ గావలసిన పండ్లు భక్ష్యములు పాలు చల్లని మంచినీళ్లు, కొని ఆరగించుచుండెను. ఆరగించుటలో నేమియుఁ దప్పులేదు గాని, అతఁడు స్వామిని జూచి నవ్వుచు, వెక్కిరించుచు, మర్మభేదము లగు మాట లాడుచు మిక్కిలి బాధపెట్టుచుండెను. ఇది కడుశోచనీయము.

చివర కిద్దఱును "తారిఘాట్టు" అను స్టేషనులో అభిజిత్కాలమున దిగిరి. డబ్బులేని వివేకానందుని మొగ మెవరు చూతురు? మంచినీళ్లు దొరకినవి కావు సరిగదా తలదాఁచుకొనుటకు స్టేషనులో నీడగల చల్లని ప్రదేశ మైనను దొరకలేదు. పైఁగాలి తగులుకొని పదములు పండిపోవు బయటి యిసుకమీఁదఁ బఱచుకొని ఒక స్తంభమునకు వెన్నానుకొని స్వామి కూరుచుండెను.

ఆయనయెదుటనే కొంచెము దూరమున, చల్లనిచోట మృదులాస్తరణము మీఁద చుట్టును సమస్తభోగపదార్థములు పెట్టుకొని వర్తకుఁడు సత్పుత్రుఁడువలెఁ గూరుచుండెను.

కూరుచుండి యూరకుండక "ఏమయ్యా! ఇటు చూడుము. ఆహా! ఎంత చల్లని మంచినీళ్లు! ఎంత రుచిమంతము లైన లడ్డుమిఠాయి యుండలు! ఈ పూరీలు చూడుము. ఏమి మృదువైన పూరీలు! ఇవన్నియు నేను ఆస్వాదనముగాఁ దిని దివ్యానందభరితుఁడ నగుచున్నానే! నీగ్రహచార మేమి కాలినది! సన్న్యాసము పుచ్చుకొని యేమి గావుకొనుచున్నావయ్యా? మద్దిమ్రాఁకులా నుంటివి గదా. ఏదో పనిచేసికొని డబ్బు సంపాదించుకొని సుఖపడరాదా? అర్థపరిత్యాగము అనుత్యాగములోనికి దింపదా? ధనహీనుఁడు బుద్ధిహీనుఁడు గాఁడా? చేయి జేబును వట్టిదైనప్పుడు, పొట్టమాత్రము వట్టిదిగా నుండదా? విత్తము వలదన్న వెఱ్ఱివెంగళయ్యకీ శాస్తి కావలసినదే! ఇంకను గావలసినదే! చూడుము. కూరుచుండుటకు నాకీ స్నిగ్ధచిత్రాసనము. నీకు కనకనలాడు కఱకుటిసుక నేల. తినుటకుఁ ద్రాగుటకు నాకు మంచిమంచి భక్ష్యపానీయములు. నీకు మండెడు కడుపును ఎండెడు గొంతుకయును. తెచ్చిపెట్టుకొన్న కష్టములు తృప్తిగా, తీఱికగా, అనుభవింపుము" అని పాపమా వర్తకుఁడు స్వామిని యూరకుండనీక, పిలిచి, లొట్టలువేసి తినుచు, గుటకలు వేసి త్రాగుచు, తెగఁద్రేన్చుచుఁ, బలువిధముల బాధపెట్టుచుండెను.

శుద్ధసత్త్వస్వభావుఁ డగు స్వామి. ఆ పరిహాసవాక్యములకును, అవజ్ఞాచేష్టితములకును, ఏమాత్రమును గినియక - చలింపక - తితిక్షావిగ్రహమువలెఁ గూరుచుండెను.

అంతలో నా గ్రామనివాసియో, యొకఁడు, కుడిచేత నొక మూటయు లోటాయును, ఎడమచేత శీతలసుగంధసలిలపూర్ణ మైన యొక మట్టికూజాయును పట్టుకొని, కక్షలో నొక తెల్ల చిన్న దుప్పటియును ఆస్తరణమున కుపయోగించు నొక చిన్న మెత్తయుఁ బట్టుకొని, పరుగుపరుగున వచ్చి స్టేషనులోఁ జొచ్చి శుభ్రమైన యొకచోట దుప్పటిపఱచి, మూటవిప్పి, అందలి వివిధభోజనపదార్థములను దానిపై నమర్చి, స్వామికడకు సంభ్రమముతో వగరుచుకొనుచు వచ్చి, "బాబాజీ! దయచేసి యిటువచ్చి, తమరు నేఁ దెచ్చిన యాహారమును వేగ భుజింపుఁడు." అని ప్రార్థించెను.

ఆ వన్నియు నెటులు ప్రాప్తించెనో, తెచ్చినయాతఁ డెవఁడో యించుకమాత్రము నెఱుఁగని స్వామి యాశ్చర్యమును, ఇంతవఱకు నపరిమిత పరిహాసములు చేయుచు ఇప్పుడు వెలవెలఁబాఱిన ముఖముతో, బాఁకనోటితోఁ, తెఱచినకన్నులు మూయకుండఁ జూచుచు నిర్జీవప్రతిమవలె నున్న వర్తకుని యాశ్చర్యమును, ఎవఁడు మాటలతో వర్ణింపఁగలఁడు?

క్రొత్తగా వచ్చినతఁడు "బాబాజీ! ఆలస్యము చేయకుఁడు! వచ్చి వెంటనే భుజింపక తప్పదు." అని స్వామిని బ్రతిమాలి బలవంతపెట్టుచుండెను.

స్వా:—మిత్రమా! నీ వేదో పొరపాటు పడుచున్నట్లున్నావు. ఒకనిని జూచి యొకఁ డనుకొనుచున్నా వేమో! నిన్నెన్నఁడును జూచినట్లు నాకు జ్ఞప్తిలో లేదు.

గ్రా:—సరిసరి! బాబాజీ! నేను మిమ్ముఁ జూచితిని చూచితిని. పొరపాటేమియు లేదు.

(వర్తకుఁడు తెల్లనోరు పెట్టుకొని చూచుచుండెను. స్వామి అతివిస్మయముతో నిట్లు పలికెను.)

స్వా:—అయ్యా! నీ మాటలు నాకు దురవగాహములుగా నున్నవి. నన్నెక్కడఁ జూచితివి?

గ్రా:—బాబాజీ! వినుఁడు. నే నీయూరి మిఠాయివర్తకుఁడను. ప్రొద్దున భోజనముచేసి, మామూలుగా ప్రక్కపైఁ బరుండి కొంచెము కన్నుమూసితిని. అంతట నొక స్వప్నము వచ్చెను. అందు శ్రీరామచంద్రమూర్తి, నిన్ను- సరిగా నీవంటి రూపమునే- వ్రేలు పెట్టి చూపి "అదిగో! వాఁడు. నీ యెదుట నగపడువాఁడు. నిన్నటి నుండి తిండిలేక బాధపడుచున్నాఁడు. ఆ బాధ యంతయు నేనును బడుచున్నాను. వెంటనే లేచి, పూరీలు కూరలు చేసి యవియును మిఠాయి చల్లని మంచితీర్థమును, కూరుచుండుట కొక చిన్న మెత్తయును, రెయిలుస్టేషనుకుఁ బట్టుకొని వెళ్లుము. లెమ్ము." అని పలికెను. నేను మేలుకొంటిని గాని అది యేదో సామాన్యపు కల యని, అలక్ష్యము చేసి, ప్రక్కకు ఒత్తిగిల్లి మఱలఁ బరుండితిని. అంతట అపార కృపాసముద్రుఁడగు శ్రీరామచంద్రప్రభువు, తిరుగ నిద్రలో నగపడి— "ఓరీ! ఏమిరా! త్వరగా లేచి నేఁ జెప్పినట్లు చేయు వేమిరా?" అని నన్నుఁ బొడిచి లేపినట్లయ్యెను. ఇఁక నెట్లు ఉపేక్ష చేయఁగలను? ఉలికిపడి లేచి శీఘ్రముగా పూరీలును కూరలును జేసి, అవియును, తత్పూర్వమే చేయఁబడి సిద్ధముగా నున్న మంచి మిఠాయియును, గుబగుబలాడు చల్లని మంచితీర్థమును, ఒకచిన్న మెత్తను, పట్టుకొని, వేళ మించిపోవునేమో యను భయముతో తిన్నగా నిచ్చటికి పరుగుపరుగున వచ్చితిని. వచ్చి స్వప్నములో సాక్షాత్కరించిన రెండవ మహానుభావుని—మిమ్ము—దూరమునుండియే చూచి ఆనవాలు పట్టితిని. పొరపాటే మాత్రమును లేదు. కనుక దయచేసి వేఁడి చల్లారకముందే తెచ్చినవి ఆరగించి నన్ను ధన్యునిజేయుఁడు. మీరు మిక్కిలి క్షుద్బాధతో నున్నారు. ఇఁక నాలస్యము చేయకుఁడు.

(వెంటనే స్వామి వెళ్లి సంతృప్తిగా భుజించి, కడుపునిండఁ జల్లని మంచితీర్థము త్రాగి, మిఠాయివర్తకునికిఁ గృతజ్ఞతాభివందనము లర్పింపఁ బోఁగా-)

గ్రా:—అదేమి బాబాజీ! వలదు. వలదు. వందనములు నాకా? అంతయు శ్రీరామచంద్రభగవానుని యిచ్ఛ ప్రకారము, ఆజ్ఞప్రకారము జరిగినది ఆయనకు సమర్పింపుఁడు.

అన్ని పరిహాసములు చేసి స్వామిని పరాభవించిన వర్తకుఁడు పిడుగుపడినవానివలెఁ గొంతసేపు నిశ్చేష్టితుఁడై యుండి, పిమ్మట స్మృతికివచ్చి, బుద్ధి దెచ్చుకొని పశ్చాత్తప్తుఁడై క్షమింపుఁడని స్వామిపాదములపైఁ బడి తత్పాదరజము తీసి బొట్టు పెట్టుకొనెను.

స్వామి విస్మయానందభరితుఁడై విచ్ఛిన్నసంశయుఁడై, కనుఁగవనుండి పూర్ణపూత భక్తిబాష్పములు కాలువలుగా చెక్కులంటి ప్రవహింపఁ, బైని వ్రాసిన భగవద్గీతాశ్లోకరాజమును స్మరించుకొనెను స్మరించుకొని "పరమేశ్వరా! మార్గాంతరశూన్యముగా నిన్నే నమ్మికొన్న వారికి బాధ లన్నియును పటాపంచలౌను గదా!" యని నిశ్చలమనస్కుఁడై ధ్యానించుకొని యుండవచ్చెను.

భగవద్గీతల పరమార్థము

వేదుల పార్వతీశము గారు

దేశమే దైవము. దేశభక్తియే దైవభక్తి. నిష్కామకర్మయే కర్మసన్న్యాసము. ఇదియే జ్ఞానము. ఇదియే జీవన్ముక్తి.

భగవంతునిచే నిర్మింపఁబడిన సృష్టి యంతయు నెల్లప్పుడు నానందమును పొందుచుండవలయు ననియే కోరుచుండును. ఇట్టి యానందము రెండు విధములు. బాహ్యేంద్రియానందము అని ఆంతరింద్రియానందము అని. ఇందు బాహ్యేంద్రియానందము అశాశ్వతము. ఆంతరింద్రియానందము శాశ్వతము. ప్రతిజీవియును కోరఁదగినది యీ శాశ్వతానందము. ఇందులకు కర్మ ప్రధానము. కర్మకు జ్ఞానము అవలంబనము. కాననే మహర్షులు తమకుఁ గల యనుభవజ్ఞానముచే జ్ఞానకర్మయోగముల రెంటిని విపులముగ ననేకరీతుల వెలిబుచ్చిరి. కాని వీని రెంటిని మించు కర్మ యగు భక్తియోగ మెందున్నదియుఁ గానరాదు. దీనినే శ్రీకృష్ణభగవాను డర్జునునకు బోధించెను. కర్మగాని జ్ఞానముగాని యభివృద్ధి గావలయు ననిన భక్తి యాధారము. ఈ భక్తియోగసమ్మేళనముతోడనే మనకు జ్ఞానకర్మయోగములు చెప్పఁబడియున్నవి. ఇది రాగద్వేషాదుల నరికట్టి జ్ఞానకర్మల నభివృద్ధిచేసి మనుజుని శాశ్వతానందమున నుంచును. కావుననే "భక్తియోగా న్ముక్తిః" అని చెప్పఁబడియున్నది.

భక్తి యనఁగా, నానందస్వరూపుఁ డగు భగవంతునియందలి ప్రేమ. ఇట్టి భక్తి రెండువిధములు. 1 కామ్యము. 2 నిష్కామ్యము. నిష్కామ్యము ముక్తికి మార్గము. కామ్యము నిష్కామ్యమునకు కారణము. కావుననే కామ్యభక్తుల సహితము నిందింపదగదు. భాగవతంబునను-

ఆ. అలుకనైనఁ జెలిమినైనఁ గామంబున
నైనఁ బాంధవమున నైన భీతి
నైనఁ దగిలి తలఁప నఖిలాత్ముఁ డగు హరిఁ
జేరవచ్చు వేఱు సేయఁ డతఁడు.

యని చెప్పఁ బడియున్నది. కామ్యకర్మ నిష్కామ్యకర్మకు కారణ మనుటకు ధ్రువోపాఖ్యానము తార్కాణము.

మఱియు శాశ్వతానందమును పొందుటకై మనము నిరంతరము చేయవలసిన కృషి యేమనిన- శాశ్వతానందవస్తును ప్రార్థించుట. చేరుట, పొందుట, అందు లీనమగుట. ఇవియే సాలోక్య, సామీప్యములు. దీనిని ప్రహ్లాదుఁ డెట్లనుభవించినదియు, సప్తమస్కంధములోఁ జెప్పఁబడినది.

మఱియు దీనికి ప్రారంభమున మన మరయవలసినది భగవంతుఁడు కలఁడా, లేఁడా? ఉన్న నెట్లు? లేకున్న నెట్లు? ఉన్న నెచ్చట నెట్టిగుణములచే కనుగొనఁగలము? అని విమర్శింపవలయును. నారాయణోపనిషత్తునందు "అథ నిత్యో నారాయణః, బ్రహ్మా నారాయణః, శివశ్చ నారాయణః, శక్రశ్చ నారాయణః, కాలశ్చ నారాయణః, దిశశ్చ నారాయణః, విదిశశ్చ నారాయణః, ఊర్ధ్వం చ నారాయణః, అధశ్చ నారాయణః, అంతర్బహిశ్చ నారాయణః" యనియు, సీతారామాంజనేయమున- రాముఁడు నిర్గుణాకారుఁడు అనుమున్నగు పద్యముల ద్వారాను- భగవంతుని "ఉన్నాఁడు" "లేఁడు" అని బోధించుచున్నవి. ఇందు "ఉన్నాఁడు" అనుపదము "లేఁడు" అను అనుభవానందమునకు కారణము. కాన మన మున్నాఁ డనుపదమునే ముందు తీసికొని లేఁ డనుపదమును పిమ్మట గ్రహింపవలసియున్నది. దీనిని బాగుగా చూడవలయు ననిన భగవంతుని ముఖ్యగుణములను తీసికొనవలయును. భగవంతుని ముఖ్యగుణములు అమాయికత సత్యము శాంతము మృదుత్వము, దయ మున్నగునవి. ఈగుణము లొకవిధ మగు తేజస్సును కనఁబఱచును. ఆ తేజస్సే భగవంతుని రూపము. ఈ తేజస్సు సృష్టియంతటను నిండియున్నది. కాని యిట్టిది మాయాసహితమై కొన్నిటఁ గానరాకయును మఱి కొన్నిట స్వచ్ఛముగను నున్నది. ఇట్టి తేజస్సును కనుఁగొనుటకు కనుఁగొనువాని తేజశ్శక్తితో సంబంధించియున్నది. కావునఁ బ్రతిమానవుఁడును తన మనస్సును విశాలవంతము గను తేజఃప్రపూర్ణముగను జేసికొనుట ముఖ్యము. మనోభివృద్ధికి పరిశ్రమ మావశ్యకము. తేజోభివృద్ధికి భగవంతుని తేజఃపరిశీలన మావశ్యకము. ఇట్టి తేజస్సును కొన్ని కొన్ని పదార్థములందును, కొందఱు మనుష్యులందును కనవచ్చును. వీరు సత్యశీలురు, శాంతులు, అమాయికులు నగు మహనీయులు. వీరి ముఖవిలాసమును పరిశీలించిన మనకుఁ దెలియును. ఇట్టి ముఖవర్చస్సే మనము మంచిచెడ్డలను చెప్పుట కాధారము. ఆ ముఖవర్చస్సే వారిని పదేపదే చూడవలయు ననియు సంభాషింపవలయు ననియు మన మనస్సును లాగును. శ్రీకృష్ణుని చర్యలను బాహ్యదృష్టితో చూచిన నం దెన్నిలోపము లైనను గానిపించును. కాని విని వానిని నిందించినవారు గలరా? ఇందుకు కారణ మేమి? మాయామూరుఁ డగుటయే! ఇదియే కారణముగ మనము ప్రేమించు పిల్లవాని పనులు క్రమక్రమముగా వాఁడు 4, 5 సంవత్సరముల ప్రాయముగలవాఁ డగుసరికి కొన్ని మంచివిగాను కొన్ని చెడ్డవిగాను అగుచున్నవి. మనము కడు హీనముగా చూచు పంది, కుక్క, గాడిద వీనిపిల్లలను చూచిన, మన మనం బెట్లుండును? చీమలు బారుగట్టి తమ యాహారంబును గాని గ్రుడ్లను గాని తీసికొని పోవుచున్నప్పుడు బాగుగ పరిశీలింపుఁడు. పక్షులు, చిలుకలు, నెమళ్లు, కోయిలలు మొదలగువాని రంగులు, చేష్టలు నెంతయింపును గొల్పుచున్నవో! వృక్షములు మొలకలెత్తుట చిగుర్చుట, పుష్పములు, కాయలు, వాని యేర్పాటులు, రంగులు

మృదుత్వము, తేజస్సు, మన కెంత యింపును గొల్పుచుండును! ఇది భగవంతుని స్వరూపము గాదా? భగవంతుఁ డనిన వేఱే గలఁడా? ఇందువలననే మన పూర్వులు తమ గృహములయందు పుష్పవనముల నిర్మించుట మున్నగునవి. భగవంతుఁ డేల పుష్పములతో నింపు నొందుట? అంతకు మించిన విలువపదార్థములు లేవా? మహనీయులారా! వీటిని పరిశీలించిన సృష్టికర్త యగు పరమేశ్వరుని అప్రమేయ మగు సృష్టిచాతుర్యమును జీవదయాపరత్వమును మనకు బోధపడ లేదా? పతివ్రత లని కీర్తివడసిన స్త్రీలు విరాగులగు మహాయోగులు నిట్టి వనంబుల సంచరించియే కదా మహానందమును పొందుచుండిరి.

అగుచో! ఇఁకను ఇప్పుడు మనము చేయవలసిన పని యేమి? భగవంతుని యనుగ్రహమును బడయుట. ఇందులకై భగవంతుని యాజ్ఞల ననుసరించి వర్తించుట. ఇదియే భగవద్భక్తి. భగవంతుని యే యే గుణములు మనల నాకర్షించుచున్నవో యా యా గుణముల గలిగియుండి భగవంతునిచే నాకర్షింపఁబడవలెను. ఇట్లాకర్షింపఁ బడుటకు శ్రీపరాత్పరుని నవవిధముల పూజింపవలయును. దీనినే ప్రహ్లాదుఁడు తండ్రికి తెల్పెను.

మ. తనుహృద్భావముల సఖ్యమున్ శ్రవణమున్ దాసత్వమున్ వందనా
ర్చనముల్ సేవయు నాత్మలో నెఱుకయున్ సంకీర్తనల్ చింతనం
బను నీ తొమ్మిది భక్తిమార్గముల సర్వాత్మున్ హరిన్ నమ్మి స
జ్జనుఁడై యుండుట భద్ర మంచుఁ దలఁతున్ సత్యంబు దైత్యోత్తమా

మహనీయులారా! పై పద్యాంతర్భావమును పూర్ణముగా గ్రహించి నడుచుకొనువాఁడే నిష్కామకర్ముఁడై జీవన్ముక్తుఁ డగు నని పెద్దల యుద్దేశము. ఇందలి సఖ్యాదిపదముల కిట్లు విశేషార్థము లనునిర్వచించెదరు:- సఖ్యము: ఇది భగవంతునితో, భగవద్భక్తులతో భగవంతుని గుణములతో - ననగ "సర్వభూతస్థ మేకం వై నారాయణః" అను వాక్యానుసారము ప్రతి జీవనిర్జీవవస్తువులతో మైత్రి నొనర్చుకొనుట. శ్రవణము: భగవంతుని చరిత్రలు భగవద్భక్తుల చరిత్రలు మున్నగువానిని అనుపమప్రీతితో వినుచుండుట. దాసత్వము భగవద్భక్తులకు భగవంతునకు భగవత్ప్రాసాదము (?) దేశమునకు దాసభావమును వహించుట. వందనము: భగవంతునికి, భగవంతుని గుణములకు అభివందనము లొనర్చుట. అర్చన: భగవంతునిరూప మగు దేశము నకుఁ బూజలు సల్పుట. ఇట్లే సేవ మున్నగువానిని నెఱుంగవలయును.

ఈ నవవిధభక్తులను మనకు బోధించున దేది? భగవంతుని గుణములవంటి గుణమును గలవా రగుటకై భగవంతుని భగవంతుని రూప మగు దేశమును సేవించుట. గాన భగవద్భక్తుఁ డన దేశభక్తుఁడే కాన ప్రతిమనుజుఁడును దేశభక్తుఁడు కావలయును. ఇదియే గీతా పరమార్థము.

భక్త్యుదాహరణార్థమై పరమభక్తాగ్రేసరుఁ డగు ప్రహ్లాదుని గుణ వర్ణనాపర మగు ఈ పద్యము జూడుఁడు.

సీ. తనయందు నఖిలభూతములందు నొకభంగి
సమహితత్వంబున జరుగువాఁడు
పెద్దలఁ బొడగన్న భృత్యునికైవడిఁ
జేరి నమస్కృతుల్ సేయువాఁడు
కన్నుదోయికి నన్యకాంత లడ్డం బైన
మాతృభావనఁ జేసి మరలువాఁడు
తల్లిదండ్రులభంగి ధర్మవత్సలతను
దీనులఁ గావఁ జింతించువాఁడు

గీ. సఖులయెడ సోదరస్థితి జరుపువాఁడు
దైవతము లంచు గురువులఁ దలఁచువాఁడు
లీలలందును బొంకులు లేనివాఁడు
లలితమర్యాదుఁడైన ప్రహ్లాదుఁ డధిప!

మహామహోపాధ్యాయ పరవస్తు రంగాచార్యులు గారు

నిడదవోలు వేంకటరమణ గారు

శా. గాంగేయోపమధర్మసారుఁడు, మహాగంభీర వాగ్వైఖరీ
సంగుం డంచితసంస్కృతాంధ్రకవితాచాతుర్యధుర్యుండు నా
రంగాచార్యుఁడు వెల్గెఁ గాత సకలార్యప్రాసచందన్మనో
రంగంబందు ననారతంబు కలనారమ్యప్రభావోన్నతిన్.

సీ. ఏ మహామహుని వాగ్ధామంబునకు నోడి
క్రైస్తవసంఘమ్ము కలఁగి పారె
ఏ సుధీవరు నవ్యభాసురాదర్శంబు
కవివర్గమునకు మార్గమ్ముఁ జూపె
ఏ కావ్యనిధి తాను ప్రాకటంబుగఁ గృతుల్
పెక్కులు రచియించి పేరు గాంచె
ఏ మతాంతర కళాహేరాళ వేద్యుండు
హిందూమతాభిమానితను నెగడె
అట్టి పరవస్తు వంశ దుగ్ధాబ్ధిచంద్రు
శ్రీమహామహోపాధ్యాయ నామబిరుద
విశ్రుతుని, వరగురుని వివేకగుణాని
వాసి మీ రంగాచార్యవర్యు నెంతు.

శా. గీర్వాణంబున మీ యపారమహిమం గీర్తించు శబ్దార్థకృ
త్సర్వస్వమ్మును కాళిదాసకవితాజ్ఞానప్రసిద్ధంబు నో
యుర్వీశాదివిశేషపూజిత! గతంబున్ గానవిజ్ఞానదృ
క్పర్వం బౌ భరతదీయరూపమిడునన్ భాసిల్లఁగా నొప్పు నే.

ఉ. రంజిలఁ జేయఁగాఁ గవుల రమ్యతరాంధ్ర మహాప్రబంధముల్
మంజుల నైషధాది బహుమానిత సంస్కృతరూపకంబు లో
ప్పం జను లుల్లసిల్లి తనప్రాభవముఁ గూర్చినయట్టి శక్తికిన్
అంజలి సేయఁగావలెఁ దె యద్భుతసత్కవితా ప్రవీణులున్.

మ. భవదీయోజ్జ్వల రూప విశ్రుత పటుప్రాచుర్య సందర్శనో
త్సవ సందర్భమున న్నసర్పణము భాస్వత్స్వంచరత్నంబులున్
కవిలోకస్తుత! నీ కొనర్చితిని నే గైకొమ్ము నిత్యంబు నీ
శుభ రంగాఖ్యుఁ డెలంతుగాత శివ తా పూర్ణనామోదభంగన్.

చదరంగము

పస్మెట రంగయ్యనాయుడు గారు

ఇది లోకమున బ్రసిద్ధిజెందిన యాటలలో మిక్కిలి యుత్కృష్టమైనదై ఆటలలో రాజనియు రాజుల యాట యనియు వాడుకలో నున్నది. ఇది యెంతకాలమునుండి వాడుకలో నున్నదో ఎవరు కల్పించిరో తెలియదు. ఇంగ్లీషువారు తమ చదరంగ గ్రంథములలో పదునేడవ శతాబ్దమునుండి ప్రారంభింపబడినట్లు వ్రాయుచున్నారు. అమెరికావారు శ్రీరాముడు లంక నాక్రమించిన రోజులలో మండోదరి తనభర్తయైన రావణాసురుని విచారము దూరము చేయుటకై సృష్టించినట్లును నాటనుండి నేటివఱకును వాడుకలో నున్నట్లును తమ గ్రంథములలో వ్రాసిరి.

ఈమధ్య ౧౬ సంవత్సరముల క్రిందట ఏ. జే. మారిసు అను చదరంగచరిత్ర గ్రంథకారుడు ఏషియా యూరోపు అమెరికా ఆఫ్రికా ఖండములలో సమస్తప్రదేశములందును సంచరించి సంతరించిన విషయములను బట్టి చూచినను ఆయా ప్రదేశములవారు తమ తమ రాజ్యములయందే పూర్వీకులచే గల్పింపబడి వాడుకొనుచున్నట్లును ఏప్రదేశమునగూడ నీయాట ప్రారంభించిన కాల మెవరికిని తెలియనట్లును దెలియుచున్నది. మనుష్యు డెంత వాడుకలో నుంచిన సంతతి మేధ నభివృద్ధిపఱచునో అంత దీనియందభిమానము చేత నే సమస్తదేశప్రజలు - రాజు మొదలుకొని బాపువానివఱకును - దీనిని వాడుక చేయుచున్నారు.

మారిసుగారి చరిత్రవలన కొన్ని రాజ్యములలో పూర్వులు ఈ చదరంగపు బలమును గలుగజేసి నిమిషములలో కొన్ని బలము లుంచుకొని చూచినట్లును సమ్మతించిన కొంతకాలమున కొకరి నొకరు గాంచి యుద్ధరంగము నాడుట యేర్పడినటులును వ్రాసియున్నారు గాని కల్పనాకాలము నిర్ధారిలోనే యుండుట దృఢము. ఏది యెటు లున్నను రమారమి ౪౦౦౦ ల సంవత్సరములనుండి యనేకదేశములలో బుద్ధిమంతుల యూహల నాక్రమించుచుండుట నిక్కము.

ఇండియాదేశమునను తుదకు దేశమునను కొందఱు బలమాటయని వెనుక వత్తాసుగల కాయను కొట్టక ఆడుచున్నారు. ఇంతహీనమైన ప్రచార మింక నేదేశమునను లేదు. ఒకపర్యాయము తమతమ కాయలకు వెనుకవత్తాసు గలుగజేసికొనిన పిమ్మట యాడిన కాయనే ముందునకు వెనుకకు నాడుచు నిరుపార్శ్వములవారును చేతులు ముందుపెట్టికొని ఎవ రేకాయను మఱచియుందురో యని యొకరి నొకరు కాచుకొని యుందురు. కాలము వృథగా గడచిపోవుటయే గాక మేధాశక్తిని వృద్ధిజేయు ఎత్తులే యుండవు. సాధారణపు ఆటలలో నేకాయను ఎప్పు డేమిషచే చంపెదరో యని యొకరి నొకరు మనస్సున యోజించుచునే యుందురు. అందువలన మేధాశక్తి అంతకంతకు ప్రబలుచునే యుండును. దీనినిబట్టి "యుద్ధరంగ" మని కూడ చెప్ప నొప్పును. అమెరికా యూరోపు రాజ్యములవారు ఈ రెండవపద్ధతినే యుత్కృష్టమని స్థిరపఱచి నేటివఱకు తమతమ యూహలను వ్యూహములనుగా (Problems) రచియించి యితరు లెవరైనను చిక్కు విడదీయ (Solve) గలరా? యని పత్రికలందు ప్రచురించుచున్నారు.

చదరంగ మనేకదేశములలో బుద్ధిమంతులు కాయలతో నున్న పలకను జూడకయే యాడెదరు. కాని ముగింపుకాలమున నెదుటి పార్టీకి మహత్తును (అనగా నెదుటివారి రాజును పట్టుకొనుట) జేయుట మిక్కిలి యరుదు. ఎంతటి జ్ఞాపకశక్తియో యుండినగాని యట్టి దుర్లభమైన యెత్తు చిక్కదు. అష్టావధాన మొనర్చువారు ఈ యాట నొక యంశముగా నుంచి పలకచూడకయే యాట నడిపెదరు. ఇది యొక అద్భుతమగు జ్ఞాపకశక్తియే యగును. కొందఱు మిగుల కష్టతరమైన యశ్వగతిని (అఱువదినాలుగిండ్లలో) చిత్రబంధములుగా నడిపి సభికుల నానందింపజేయుదురు. భరతఖండము నందు మధ్యదేశమున దప్ప ఇతర ప్రదేశములలో నీ యష్టావధాన శతావధాన పరిజ్ఞానమే లేదని తెలియుచున్నది.

అశ్వగతి యనగా చదరంగమున నుండు గుఱ్ఱపు మొహరాను ముప్పదిరెండిండ్లకు గాని అఱువదినాలిండ్లకు గాని చిత్రగతిగా బంధగతిగా సంఖ్యాచక్రరూపముగా నడుపుట, పోయిన యింటికి తిరిగి పోనీయక ప్రారంభించినగదికే వచ్చునట్లు నడుపుట. ఇట్టి చిత్రములు కొన్ని దేశములలో వసించు యూహాపరుల మనస్సుల నాకర్షించియున్నవి.

గుఱ్ఱపునడక చిత్రము. ఇది నాలుగుగతులుగా విభజింపవచ్చును. మొదటిది చిత్రగతి. రెండవది పుష్పగుచ్ఛగతి. మూడవది జంతుబంధగతి. నాలుగవది సంఖ్యాచక్రబంధగతి. వీనిలో మొదటిదైన చిత్రగతియందు (అ) హాయమును పైనచెప్పినరీతిని ౩౨ ౬౪ యిండ్లలో నడుపుట (ఆ) ఒక యెత్తు గుఱ్ఱపు నడక రెండవ యెత్తు ఏనుగు నడక. ఇటులు మాఱి మాఱి ౩౨-౬౪ యిండ్లు తిరుగుట (ఇ) ఒకయెత్తు ఏనుగునడక. రెండవయెత్తు హయగతి. ఇటులు మార్చి ౩౨-౬౪ యిండ్లు త్రిప్పుట. (ఈ) అశ్వద్వయసంచార మనగా రెండు గుఱ్ఱము లేకకాలమున వేర్వేఱుగదులనుండి నడిచి ఒక్కొక్కటి ౩౨ యిండ్లు దిరిగి ప్రారంభించినయింటికి చేరుట. (ఉ) అశ్వత్రయప్రచారము - మూడు హాయముల నేకకాలమున వేర్వేఱు స్థలముల నుండి నడుపుచు నొక్కొక్కదానిని ౨౦ యిండ్లు తిరిగినపిమ్మట (నాలుగు గదులు మధ్యగాని మూలలుగాని విడిచిపోవును) తిరిగి మొదలిడిన గదులకే చేర్చుట. (ఊ) చతురశ్వప్రచార మనగా- నాలుగుగుఱ్ఱముల నేకకాలమున భిన్నభిన్నస్థలములనుండి ప్రారంభించి యొక్కొక్క

దానిని ౧౬ యిండ్లు నడిపి పైని చెప్పిన రీతిని దానిదాని యింటి కగి వచ్చుట. ఈగతులలో నన్నింటికిని నశ్వము వెళ్లినయింటికి తిరిగి వెళ్లకపోవుట చిత్రగతిగా నేర్పఱుపబడియెను.

రెండవదియైన పుష్పగుచ్ఛగతిః చదరంగమున నుంచు ౩౨ కాయలను పుష్పాకృతిలో నొక బంధముగా నేర్పఱచి వాటిలో దేని నైనను నొకదానిని చేతఁ దీసికొని యక్కడనుండి తక్కినకాయల నన్నింటిని ఒకొక్కయెత్తున కొక్కొక్క కాయను గొట్టుట. ౩౨ వ యెత్తు ప్రారంభించినగదికే చేరుచు.

మూడవదియైన జంతుబంధగతిః—చదరంగపు పలకపైని అశ్వ-గజ-సింహ-మయూర-ఉష్ట్రీ-వృషభ-సర్పాది జీవముల యాకారములను వ్రాసి వీటి యవయవములు గల యిండ్లలోమాత్ర మశ్వమును నడిపించి తిరిగి ప్రారంభించిన గదికే చేర్చుట.

నాల్గవదియైన సంఖ్యాచక్రబంధముః—హయమును నడిపించుటలో వేర్వేఱు సంఖ్యలు వేయుచు వచ్చిన గుఱ్ఱపునడక పూర్తియై నప్పుడు చక్రము సమసంఖ్యగా నుండుట. ఇందు నశ్వోక విశేష మున్నది. అశ్వ మఱువదినాల్గింట్లు దిరిగి దాఁగా ప్రారంభించునగదినుండి ఒకటి రెండు మూఁడని క్రమమున సంఖ్యలు వేయఁగా, నిలువు అడ్డపు వరుసలు రెండిట సమసంఖ్య వచ్చునటులు నడుపుట. ఇది కేవలము కష్టతరమైన దనియును మిక్కిలి యుత్కృష్టమైన దనియును, బుద్ధిశాలు రనేకులు మెచ్చుకొనుచున్నారు.

మారిసుగారు వ్రాసిన దానికంటెను మించిన సంగతు లెవరును వ్రాయఁజాలరు. వారు వ్రాసిన చదరంగము చరిత్రలో జెప్పఁబడిన యొంటిగుఱ్ఱపు సామాన్యప్రచారమే వినోదకరమైన దని ప్రశంసించి యనేకదేశములలోని బుద్ధిమంతులు ప్రచారమునం దుంచినట్టు వ్రాసియున్నారు. నేను చతుర్విధచిత్రప్రచారములను వినోదకరములుగాఁ గల్పించి గ్రంథరూపముగా నిదివఱకు ఉరుదూభాషలో వ్రాసి "చదరంగవినోదము" అని పేరిడి నైజాముగారి కంకిత మొనర్చితిని. కొలఁది కాలములోనే ఆగ్రంథమును విశేషవిషయములతోఁ దెలుఁగున కూడ ముద్రించి ఆంధ్రులకు సమర్పించుకొన నున్నాను.

గౌతమీపుష్కరము

శ్రీమతి బుర్రా సూరమాంబ గారు

కంటిని పావనంబయిన గౌతమి కన్నులపర్వ మంచు, నే
వింటిని తన్మహాత్త్వమును వీనులవిందుగ, పుష్కరంబునం
దుంటిని రాజమహేంద్రమున, నూర్జితపాపవినాశనమ్ముకై
మంటిని తజ్జలంబులను, మంగళస్నానము లాడ గోరికన్.

క. పన్నెండు నదులలో పల
నెన్నిక పుష్కరణిఁ గలయ నెఱుగుదు రైనన్
విన్నారా? కన్నారా?
యెన్నడు నీ శోభ రాజమహేంద్రమునన్.

సీ. మమత నాసేతుహిమాచలమ్ముల నున్న
యూళ్లపల్లెల ప్రజ లెల్ల దిగిరి
ఒక్కరా! యిద్దరా!! లెక్కకు మిక్కిలై
క్రిక్కిరిసిరి యిండ్ల మిక్కుటముగ
వందల కెక్కుడై సందుగొందుల వేలు
లక్షలుమించి కోట్లయిరి జనులు
కాలు వీధినిఁ బెట్ట నేల యీనియట్లై
యడుగిడ నే వీధి నెడము లేదు.
ఎంతపుణ్యుల మైతిమో! యీ యఖండ
గౌతమినిఁ గ్రుంకు లిడ. లోక మాత గాదె!
తల్లి భక్తజనుల కల్పవల్లి యనెడి
స్తుతినినాదంబు మిన్నంట మతిఁ జెలంగ.

సీ. పుష్పగిరితటిన్ బోయి మున్గెదమన్న
రేవు గన్గొనుటకే తావు లేదు.
రత్నగిరి స్రుంకులాడి వత్త మటన్న
తీర్థవిధుల రేవు తెఱపి లేదు
తనర మార్కండేయమున కేగ జను లెల్ల
నిసుక జల్లినయట్లు ముసరి రచట.
కోటిలింగముల కేగి క్రుంకివత్త మటన్న
జనబృందమున కందె యునికిపట్టు.
ఒండొరులఁ ద్రోసిపోవఁ జేయూత లిడుచు
జారుబురదను జారెడి వారి గనుచు
వెనుక జూచుచు తమవారి వెదకికొనుచు
స్నాన మొనరించి వచ్చెడి జనులఁ గనుచు.

సీ. మూసివాయనముల ముత్తైదువలచేతి
కందించు చొకచోటఁ గుందువారు
పసుపుకుంకుమ రాసి పళ్లెరంబులఁబోసి
ఆట్టె యొక్కెడ పంచిపెట్టువారు
వైదికానులు విప్రవరుల దోసిట యథా
విధిగాను నొకచోట విడుచువారు
పంచులఁ దెగఁగోసి యెంచక వెండి నా
ణెమ్ము లొక్కెడ వెదఁజిమ్మువారు
అర్థిజనముల నడుమ బియ్యంపుమూట
లొడిని గట్టుక పిడికిడే నిడెడువారు
కడగి చక్కనిగోవుల నిడెడువారు
ప్రోవులై చేరి రహాహా! యీ పుష్కరమున.

గీ. చీరెలా! రైకలా! గంగతీర మందు
వెండిబంగారు గోవులా! వేలకొలఁది
ఎందుగనఁ జేయిఁజాచ, వే యిడు టె గాని,
లేమి యనుమాట యచ్చోట లేదు. లేదు.

స్వయంవర వివాహములు

క్రొ. వేం. లక్ష్మమ్మ గారు

ప్రస్తుతము దురవస్థలలో నున్న మనదేశము ఉన్నతస్థితికి రావలె నని దేశీయులు తలంచినయెడల చేయవలసిన సంస్కరణములు—ఉన్నత స్త్రీవిద్య ఐకమత్యము స్వయంవరవివాహములు అనునవి. స్త్రీవిద్యను గురించి కొంచెము విచారింతము. స్త్రీలకు ఉన్నత విద్య అవసరమా? అనవసరమా? అవసరమైన నెట్లుండవలెను. మనలో కొందఱు నవనాగరకులు స్త్రీలకు విద్య అనావశ్యక మనియు స్త్రీలు విద్య నేర్చిన యెడల పురుషులను తిరస్కరించెద రనియు ననేకము లగు వెఱ్ఱి అభిప్రాయములు కలిగియున్నారు. కాని వారి అభిప్రాయములు సరియైనవి కావు. విద్యా దదాతి వినయం అను నార్యోక్తిని బట్టి మంచి విద్యవలన పురుషులకు గాని స్త్రీలకు గాని వినయసౌశీల్యాది సద్గుణము లలవడునే గాని వేఱుగాదు. ప్రస్తుతము విద్య నేర్చుకొని గర్వితలై సంచరించు స్త్రీలు కలరందురేమో. ఆ లోపము విద్యవలన కలిగినది కావు. అవి స్వభావజన్య దుర్గుణములే కాని వేఱు కావు. గార్గి, మైత్రేయి మొదలగు పౌరాణిక స్త్రీ లున్నత విద్య బడసి లోకోన్నతలయి నేటికిని జగద్విఖ్యాతకీర్తిని వహించినారు. రాణీసంయుక్త వీరాబాయి మొదలగు ఇతిహాసకాలపు స్త్రీలు వినయవివేకాది సద్గుణములు కలిగి తమ భర్తలకు యుద్ధములందు సహాయ మొనర్చి లోకమునందు గల స్త్రీబృందమున కంతకు వన్నె తెచ్చియుండుట మనము వినుచున్నారము గదా. ఇంకను స్త్రీలయొక్క చరిత్రములు తెలిసికొనదలచిన యెడల శ్రీమతి భండారు అచ్చమాంబగారు రచించిన అబలాసచ్చరిత్రరత్నమాల యను గ్రంథము చదివినచో నెల్లరకును వారియొక్క సద్గుణములు గోచరింపక మానవు. ఈ గ్రంథముల చదివియైనను దురవస్థ పంకిలమువలె నున్న స్త్రీజాతి నంతయు నుద్ధరింతు రని నమ్ముదాను. ఐకమత్యము ఎప్పుడు కావలసివచ్చును? భిన్నత్వమునందు. ఎట్లనగా - ఒక కార్యమును మొదలిడి చేయునప్పుడు దాని విషయమై ఒకరి కొకరు భిన్నాభిప్రాయులైన పక్షమున ఆ కార్యము కొనసాగదు. అట్లు భిన్నాభిప్రాయులు గాక ఏకీభవించినయెడల ఏవిఘ్నములు లేక కార్యము నెఱవేఱును. కొంచెము బుద్ధిమంతులమై దైవనిర్మితమగు సృష్టిని విచారించిన యెడల నంతయును భిన్నముగానే కనుపించును. అట్టి భిన్నసృష్టినుండి ఏకత్వమును విడదీయుట ప్రతి మనుజుడును నేర్చుకొనవలసియున్నది. మాతృభూమి యగు హిందూదేశ మింత దుస్థితిని పొందుటకు ముఖ్య కారణము మన ఐకమత్యహీనతయే కదా. భారతీయులు తాము కలహించి అన్యదేశీయుల సహాయ మపేక్షించి ఒకరినొకరు నాశన మొనర్చుకొనినట్లు చరిత్రలయందు కలదు. మనలో మనము భారతమాతకు కన్న బిడ్డలము గదా యను నంశము జ్ఞప్తియందుంచుకొని తల్లియొక్క దీనస్థితిని దలచి మత వైషమ్య మను పిశాచము[illegible] లోనుగాక స్వరాజ్యాభిలాషులమై ప్రయత్నము లొనర్చిన విశేష లాభము కలుగకపోదు. 'కష్టేఫలీ' యను దేశోక్తి వృథ కాదు. ప్రస్తుతము హిందూదేశమునకు గల లోపమేమనగా - వర్తక విహీనత. వర్తక మనెట్లు చేయవలెనో దేశీయులకు తెలియదు. సేవక వృత్తి చేయుటలో ఈ దేశమున కితరదేశములు సాటి లేవు. దానిలో నెన్ని కష్టములు కలిగినను సహించి బహునమ్రతతో నాచరింపగలరు. సృష్టియందున్న ప్రతిజీవునకు స్వతంత్రేచ్ఛ కలదు. కాని దాని నెట్లుపయోగపర్చవలెనో తెలిసికొనజాలకున్నారు. ప్రతిజీవియును స్వతంత్రము నెందుకు కోరెద రందురేమో? సంతోషము సౌఖ్యము మొదలగు సర్వసుఖములు దానియందే యిమిడి యున్నవి. ఒక మనుజునకు సర్వసంపదలు నొసగి ఒక గదియందు వాని నుంచి తాళము వైచిన వాని కవి సౌఖ్యదాయకములుగా నుండునా? యుండనేరవు. చిలుకను తీసికొని వచ్చి పంజరంబున బంధించి దానికి వలయు పదార్థము లొసగినప్పటికి అది సందుదొరకిన తప్పించుకొను నుపాయమునే వెదకుచుండును. ఏల? తోడి వానితో కలసి స్వేచ్ఛగా తిరుగునప్పు డున్న సౌఖ్యము యిప్పు డుండకపోవుటచేతనే కదా! కనుకనే మన పెద్దలు అటువంటి స్వేచ్ఛాబాధక కార్యములు చేయుట దోష మనియు సృష్టి నొనరించిన మనకు నటువంటి నిరోధమే కలుగు ననియు నొక్కి వక్కాణించుచున్నారు. మనలో నిమిడియున్నట్టి స్వతంత్రేచ్ఛను వదలి పారతంత్ర్యమునకు చేతులు చాచుకొని కూర్చునియున్నాము. ఈ స్వతంత్రము మాట నటు లుండనిండు. వెనుకటి వర్తకసరళి ననుసరింతము. ప్రస్తుతము మనవారు చేయు వ్యాపార మేలాగున నున్న దనగా పరదేశీయు లనేకము లగు వస్తువులను యంత్రసహాయమున తయారొనర్చి మనదేశమునకు పంపగా వానిని కొంతవెలకు మనవారు స్వీకరించి దానిపై తమ లాభము నిమిత్తమై మఱికొంత ధరను హెచ్చుచేసి మనదేశమున విక్రయించెదరు. ఆ వస్తువులను దేశీయులు కొనుటకు చాల కష్టముగా నుంటున్నది. ఆ వస్తువులను దేశీయులే తయారుచేసి వారు మనకు విక్రయించు ధరలకు మనము మనదేశమున విక్రయించిన దేశీయుల కిన్ని కష్టము లుండకపోవును కదా. వస్త్రములు మొదలగునవి యంత్రసహాయమున తయారుచేయుట గ్లాసులు మొదలగు నుపయోగకరము లగు సామానులు చేయుట మన దేశీయులకు క్రొత్తగా తెలియుచున్నది. వీని విషయమై ధనవంతు లగు దేశీయులు బీద బాలురను పరదేశములకు బంపి అక్కడనున్న క్రొత్తవిద్యలను నేర్పిం

చుటకుగా కొంత ద్రవ్యమును వెచ్చింపవలెను. దీనివ్యయమును ఒక్కరే భరింప నక్కఱలేదు. దేశీయులవద్ద చందా రూపముగా కొంత ధనమును సంపాదింపవచ్చును. బందరులో నెలకొల్పబడిన ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలకు మనదేశమున నెంత ధనము దొరికినది కాదు. అయితే దానివలెనే పెద్దలు కొందఱు దీనివిషయమై కూడ పాటుపడిన కొనసాగకపోదు. దొరతనమువారికి యుద్ధసమయములయందు సహాయ మొనర్చిన దేశీయులు స్వవిషయమై సహాయ మొనర్పకపోరని నమ్ముచున్న దానను. మనదేశమున గల యిటువంటి లోటుపాటులను సరిచేసుకొనక పూర్వము "దేశీయులకు ఐకమత్య ముండవలెను. "దేశము నభివృద్ధిలోకి తీసుకొని రావలెను" అనిన దేశమునకు నుంతయును లాభము లేదు. కొన్ని వేళల స్వంతసొమ్ము ఖర్చుపెట్టవలసి వచ్చినను వెనుదీయకూడదు. ధనవంతులు స్వలాభపరాయణులై యుపేక్షచేసిన యెడల కొద్దివారేమిచేయుగలరు. దేశాభివృద్ధి కొరకు మహాత్మాగాంధి మొదలగు మహానుభావు లెన్నెన్ని కష్టముల నొందుచున్నదియును గన్నులార చూచుచునే యున్నాము కదా. అటువంటి మహాత్ముల జీవితముల స్మరించుచు దేశీయులు మతముల యెడల భిన్నమనస్కులుగాక స్వదేశాభివృద్ధికొఱకు ఐకమత్యము నవలంబించునట్లు చేయుటకు దయామయుండగు సర్వేశ్వరునకు అనేక వందనముల నొనర్చుచున్న దానను.

స్వయంవరవివాహములు:—ఇప్పుడు మనలో బాలికలకు 8, 9 వ ఏట వివాహములు జరుగుచున్నవి. వెంటనే ఒకటిరెండు సంవత్సరములలో నత్తవారిండ్లకు వెళ్లుట తటస్థించును. ఈలోపున బాలికకు 4 వ క్లాసు చదువు వ్యవస్థకూడ నుండదు. వివాహమైన తరువాత నొకసంవత్సరమైనను పిల్లలను బడికి పంపరు. ఈలోపున వారికి నేర్పుతరగతులలోని విద్య లోకజ్ఞానమైనను వృద్ధిచేయుజాలదు. నీతిని బోధించు భాగవత భారత రామాయణాది పురాణేతిహాసములే నేర్పియుండరు. ఇంక చరిత్రజ్ఞానమో అంతకంటె శూన్యము. ఇటువంటి చదువువలన సంపాదించిన జ్ఞానముతో బాలికలు అత్తవారియిండ్ల గృహనిర్వాహకత్వ మెట్లు నిర్వర్తింపగలరో ఊహింపవలయును. పోనీ విద్యావ్యాపంగ మటు లుండ నిండు. ప్రాపంచికమునకు ముఖ్యాధార మగు శారీరదార్ఢ్యమో అంతకన్న నున్నగ నుండును. శరీరదార్ఢ్య మెట్లు వచ్చును? 12, 13 సంవత్సరములు వచ్చునప్పటికి హిందూబాలికలు సంతానవతు లగుదురు. అప్పటికి వైద్యశాస్త్రప్రకారము నరములు పుష్టియైనను పొంది యుండవు. ఇట్టి స్థితియందు సంతానవతులైన వారలకు శరీరారోగ్యము లెట్లు కలుగును? వారి సంతాన మన్ననో అంతకంటె బలహీనముగ నుండును. కావున మన యాడుపిల్లలకు ఆరోగ్యశాస్త్రము మొదలగు శాస్త్రములను దేశాభిమాన పురస్కృతము లగు చారిత్రములను దైవభక్తి నిర్మితము లగు పురాణములను ముఖ్యముగా నేర్పవలెను. జిజాబాయి తన కొమారున కుగ్గుపాలతోడ గూడ దేశాభిమానమును బోధించుట వలననే గదా. ప్రాపంచికయాత్రకు ముఖ్యాధార మగు శరీరము నతి దౌర్బల్యత నొందించు అతిబాల్యవివాహముల మాన్పలేక ముందు దేశమును బాగుచేయుద మని తలంచుట ఎంతయు వింతగ నున్నది. ఇంటగెలచి రచ్చగెలువ వలె గదా! పూర్వాచారముల ప్రకారము స్త్రీలకు దాస్యవృత్తి గాక తదితరము లగు స్వాతంత్ర్యములు లేవని పురుషులు తలంచుచున్నారే, గాని అది ఎంతమాత్రము నిజము కానేరదు. మనపూర్వులు ఏర్పరచిన కర్మలలోనే స్త్రీకి పురుషునితో సమానస్వాతంత్ర్యమున్నట్లు వెల్లడియగుచున్నది. పురుషుడు తనచేతిలోని ఒకవస్తువును బ్రాహ్మణునకు దాన మివ్వతలచిన స్త్రీ నీళ్లు వదలిన గాని అది చెందనేరదు. వివాహాదికర్మలందు స్త్రీలు లేని పురుషులు కంచుకముల దగ్గరనుంచుకొని వివాహాది కర్మ లొనర్చుట మనము చూచుచున్నారము. మనకు తెలియక పోయినప్పటికి పూర్వాచారానుసారము మన మొనర్చు కర్మములే స్త్రీలకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య మున్న దని తెలియబరచుచున్నవి. స్త్రీలను యింత హీనస్థితికి తెచ్చినందువలన పురుషులు పొందు లాభము లేమి సరికదా అనేకము లగు కష్టములు నయితము కలుగుచున్నవి. కొందఱు తలిదండ్రులు జ్ఞానము రాని తమ పిల్లలను ధనమున కాశించి వయోవృద్ధులకు గట్టిపెట్టుచున్నారు. దానివలన నీ పిల్లయొక్క జీవిత మంతయును విచారసాగరమున మునుగుచున్నది మరికొందఱు కట్నముల కాసించి మగపిల్లలకు అనాకారలగు పిల్లలను పెండ్లిచేయగా "వారికి జ్ఞానమువచ్చి నాకు చక్కని భార్య కావలెను. ధనమున కాసించి చేసినారు గనుక మీరే సంరక్షించండి నాకు అక్కఱ లేదు" అనువారలను చూచుచున్నాము. ఇంతకంటె బుద్ధిమంతులు స్పష్టముగా అక్కఱలే దని యనక వారితో నిష్టముగా నుండక వారివారి యిష్టప్రకార ముండువారిని చూచుచున్నాము. పూర్వాచారముల ననుష్ఠించు బుద్ధిమంతులు చేయవలసిన కార్యములేనా యివి? అగ్నిసాక్షిగ బెండ్లాడిన భార్యను త్యజించుటయే కాబోలు పూర్వాచారానుష్ఠానము? జ్ఞానమైనను రాకముందు పెండ్లిండ్లు చేసి, యిటువంటి దుర్గతుల పాలొనర్చుట తలిదండ్రుల లోపముగాక మఱి ఏమున్నది? చేయునది వారు. అనుభవించునది వీరు. ఏమి న్యాయము! ఈ అతిబాల్యవివాహములవలన కలుగు లాభనష్టముల లెక్కింతము. (1) విద్యాశూన్యత (2) దేహదౌర్బల్యము (3) భార్యాభర్తల అననుకూల్యము. లాభముల లెక్కింతమా? ఒక్కటియైనను కనుపించదు. దేశాభిమాను లెల్లరు అనేక కష్టముల కాలవాల మగు ఈ అతిబాల్యవివాహముల రూపుమాపి తమ యాడు పిల్లలకు ఉన్నతవిద్యను గరపి స్త్రీలోకము నుద్ధరించుదురు గాక యని నమ్మి యింతటితో విరమించుచున్న దానను.

విజయనగరసామ్రాజ్యము - విద్యారణ్యులు

సింగంపల్లి వేంకటాద్రి గారు

తుంగభద్రానది యుత్తరపుటొడ్డున, 'ఆనెగొంది' యను సుప్రసిద్ధపట్టణ మొండు గలదు. దానిని క్రీ. శ. 12-వ శతాబ్ది ప్రారంభమున చాళుక్యుఁ డను రాజు పాలించియుండెను. అతనికి ముగ్గురు పుత్త్రు లుండిరి. ప్రథముఁడు నూతనరాజ్య మొకటి స్థాపించుటచే, ద్వితీయుఁ డగు విజయధ్వజుఁడు క్రీ. శ. 1117 సం. సింహాసన మధిష్ఠించెను. అతఁడు ముప్పదితొమ్మిది సంవత్సరములు ప్రజానురంజకముగఁ బాలించె. ఆ కాలమున మహమ్మదీయులు తుంగభద్రానదికి యుత్తరమున నుండెడు దేశముల నేలుచుండిరి. వారివలన, ఆనెగొందివారికి తరుచు ముప్పు కలుగుచుండెను. విజయధ్వజుఁడు దూరదృష్టి గలవాఁడగుటచే, తుంగభద్రకు దక్షిణపు టొడ్డున ప్రధాననగర ముండిన మహమ్మదీయులు మాటిమాటికి నదినిదాటి రాజాలరని యెంచి క్రీ. శ. 1150 సంవత్సరం నూతన పట్టణ మొకటి కట్టించెను. విజయధ్వజనిర్మిత మగు నీ నగరమునకే 'విజయనగర' మని పేరిడబడెను. విజయధ్వజుని యనంతరము, అనవేమన, నరసింహారాయలు, రామదేవరాయలు, ప్రతాపరాయలు, జంబుకేశ్వరరాయలు, క్రమముగ పరిపాలించిరి. పాపము జంబుకేశ్వరరాయలకు సంతతి లేదయ్యె. వంశ మంతరించుట సంభవించె. రాజు లేని కారణమున రాజ్య మరాజక మయ్యె. ప్రజలు చోరాగ్ని పీడితు లయిరి. పట్టణమునఁ గల సుందర మందిరములు శిథిలము గావింపబడెను. కోటలు బీటలువారెను. ఇట్లుండ కొంత కాలమునకు తుంగభద్రానదీతీరంబున 'హంపి' యను దివ్యక్షేత్రసమీపంబున, భువనేశ్వరీ దేవాలయముచెంత, 'మాధవభట్టు' అను పుణ్యపురుషుఁడు నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై తపం బొనర్చుచుండె. కారణాంతరములచే, ఆయన కొంతకాలమునకు జగద్విఖ్యాత మగు శృంగేరీపీఠ మలంకరింప తటస్థించెను. ఆయన సన్న్యసించుటం జేసి 'విద్యారణ్యులను' నామధేయము వహించిరి. ఆయనకు విజయనగరప్రాంతమునం దెక్కుడు పలుకుబడిగలదు. విజయనగర మరాజకముగ నుండుటఁ జూచి, తన ప్రియశిష్యుఁ డగు 'హుక్క' యను నాతని సామ్రాజ్యాభిషిక్తుని గా జేసెను. హుక్క, బుక్క, యను వీ రిద్ద రన్నదమ్ములు. వీరిరువురును ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుల కొలువుకూటమునం దుండిరి. శిష్యవత్సలుఁ డగు విద్యారణ్యులు హుక్క యను నాతని రాజుగాఁ జేసెను. 'హుక్క' తనయొప్పటి పేరును మార్చుకొని 'హరిహరరాయ' లని పేరుపెట్టుకొనెను. రాయలు - గురువును రాజ్యప్రదాతయు నగు విద్యారణ్యస్వాముల మాటకు జవదాటెడువాడు గాడు. గురువుగారి యనుగ్రహముచేత నాతఁడు బహురాజ్యముల సంపాదింపగల్గె. హరిహరరాయలు సింహాసన మధిష్ఠించిన వెంటనే, విద్యారణ్యుల ప్రోత్సాహమున నగరపునర్నిర్మాణమునకు బూనుకొనెను. చిత్రవిచిత్రము లగు దివ్యసౌధములు, బలిష్ఠము లగు కోటలు, ఉద్యానవనములు, చతురంగబలములు, గొప్పగొప్ప దేవాలయములు, విశాలము లగు రాజవీధులు, గజతురగాయలయములు, వైద్యవిద్యాలయములు, ధర్మసత్రములు మొదలగునవి బాహాటముగ నిర్మింపబడెను. నగరము నూటయేబది చదరపుమైళ్లుండెనట. ఆ నగరము విద్యారణ్యస్వాముల ప్రోత్సాహముచే పునర్నిర్మిత మగుటం జేసి 'విద్యానగర' మని పిలువబడుచుండెను. హుక్కరాయల పిమ్మట బుక్కరాయలు, ద్వితీయ హరిహరరాయలు, ప్రతాపదేవరాయలు, విజయరాయలు మొదలగువా రెందఱో పరిపాలించియుండిరి. ఈ విజయనగరసామ్రాజ్యమునే మన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు క్రీ. శ. 1490 మొ 1508 వఱకు పాలించియుండెను. విద్యారణ్యులు, పరాశరస్మృతి వ్యాఖ్యానమునందు, తాను భరద్వాజగోత్రుఁడ ననియు, మాయన శ్రీమతీదేవి తనూభవుండననియు చెప్పియుండిరి. వీరికి, భోగనాదులు, శాయన, యను సోదరు లుండిరి. భోగనాదులు సన్న్యసించిరి. శాయన అన్నగారిచే ప్రతిష్ఠింపబడిన రాజ్యముననే మంత్రిగా నుండెను. విద్యారణ్యులు తనచే స్థాపితమైన రాజ్యము, చిందరవందర గాకుండుటకును, పరిపాలనా సౌకర్యములకును, వేర్వేఱు భాగములుగ నేర్పరచి, రాజకుటుంబములకు చెందినవారిని రాజప్రతినిధులుగను, రాష్ట్రపాలకులుగను, సేనాధిపతులుగను, మంత్రులుగను నేర్పాటుజేసెను. విద్యారణ్యులు, హరిహరరాయలకును, బుక్కరాయలకును, ద్వితీయ హరిహరరాయలకును కుడిభుజమువలె నుండి, ఏఁబది సం. లతినిపుణతతో రాజ్యతంత్రముల నడుపుచు వచ్చెను. సామ్రాజ్యమున, రాయలుల ప్రభకంటె, స్వాముల ప్రతిభయే నెక్కుడుగ వెలుగుచుండెడిది. ఆయన కాలముననే విజయనగర సామ్రాజ్యము దక్షిణ హిందూదేశమం దంతటను, దక్కనులో దక్షిణభాగమున విశేషముగను, తూర్పు తీరమందంతటను వ్యాపింపగలిగెను. ఆ కాలమున, హిందువులకును, మహమ్మదీయులకును మతావేశములవలన బద్ధవైర ముండెడిది. వారొండొరుల నాశనముచేయ జూచుచుండిరి. విద్యారణ్యుల యనుగ్రహమునను, రాజ్యతంత్రముల వలనను మహమ్మదీయులు సామ్రాజ్యమునం దడుగిడుటకు దుస్తరముగ నుండెడిది. విప్రకులావంతస మగు విద్యారణ్యుల ప్రాభవ మెట్టిదో!

పూర్వపు ప్రభువులకు ప్రస్తుత ప్రభువులవలె విప్రద్వేష ముండెడిది గాదు. విప్రులయందు గురుభావ ముండెడిది. విప్రుల యాజ్ఞలను శిరసావహించెడివారు. విప్రులే రాజ్యతంత్రముల నడపుచుండెడివారు. మన విద్యారణ్యులు ప్రజ్ఞావిశేషములు గలవాడనుటకు సంగియము లేదు. ఆయనకు 'కర్ణాటక సింహాసనస్థాపనాచార్య' యను బిరుదు గలదు. విద్యారణ్యులు ప్రభుకార్యములందు పాల్గొనుటయే గాక ప్రభువులకు కులగురువులుగ సయితము నుండెడివారు. ......విద్యారణ్యులు రాజనీతిధురంధరుఁడే గాక నిరుపమాన పాండిత్య ప్రభావసంపన్నుఁ డని యెఱుంగవలయును. ఆయన సన్న్యసించుటకు పూర్వము (1) పరాశరస్మృతి వ్యాఖ్యానము. (2) మనుస్మృతి వ్యాఖ్యానము (3) వేదభాష్యములు, (4) జైమినీయ న్యాయమాలా విస్తారము (5) కాలమాధవీయము, (6) వ్యవహారమాధవీయము, (7) శంకర విజయము, (8) సర్వదర్శనసంగ్రహము, మొదలగు సద్గ్రంథము లనేకములను-సన్న్యసించిన పిమ్మట (1) వేదాంతపంచదశి, (2) వివర్ణ

ప్రమేయ సంగ్రహము, (3) బ్రహ్మవిద్యానిర్వచనపద్ధతి, (4) జీవన్ముక్తివివేకము, (5) దేవ్యపరాధస్తోత్రము మున్నగు విజ్ఞానగ్రంథ రాజముల నెన్నిటినో రచించి, విద్యారణ్యులను నామము సార్థకము గాఁ జేయగల్గిరి. ఆయన ఆదిశంకరులనే తన గురువుగ భావించెను. ఆయన భాష్యములలో నాగమప్రమాణముల నొప్పియుండ లేదు. ఆయన అద్వైతశిరోమణి. ఈ మహనీయుడు, తన తపఃప్రభావమున సువర్ణవృష్టిని గల్పించెనట. ఈయనను సమకాలికులు తరువాతివారు (సర్వజ్ఞ స్సహి మాధవః) యని పిలుచుచుండెడివారు. విద్యారణ్యులు సర్వవిషయముల సమానప్రజ్ఞగలవారు. ఆయన బ్రాహ్మణుడు. సామ్రాజ్యస్థాపకుడు. రాజకులగురువు. పీఠాధిపతి. రాజనీతిజ్ఞుడు. పండితోత్తముడు. సద్గ్రంథకర్త. యోగి. విద్యారణ్యస్వాములు క్రీ. శ. 1886 సంవత్సరమున సిద్ధినిఁ బొందెను.

సచ్చిదానందమూర్తి!

జే. సన్న్యాసి రాజు పంతులు గారు

శ్రీమదఖండ భూమీమండలం బెన్న
నాడెమైన నివేశనంబు నీకు
అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండభాండం బెల్ల
రమణీయ మగు మందిరంబు నీకు
రేవెల్గు వేవెల్గు రిక్కలు నెక్కొన్న
గగనతలంబు మేల్కట్టు నీకు
ప్రాగ్దక్షిణోత్తర పశ్చిమ కకుబంత,
వేలాంబునిధి కేళనూళి నీకు

గీ. పెద్దమేరువు ముక్కాలిపీట నీకు
మించు నల మామముల కరమంచె నీకు
చక్రవాళాచలము చంద్రశాల నీకు
నతహృదయవర్తి సచ్చిదానందమూర్తి!

సీ. 'పరమపాపాత్ములఁ బావనులఁ జేయు'
సన్న్యాసి యైన చైతన్యదేవు
'మేకలబలి ప్రేత మృగధర్మ' మని జీవ
హింస మాన్పిన కృశకృత్య బుద్ధు
తెగలకునుఁ బోలు తేఁడందు నని కాశీ.
త్యాగ మానిన విద్యాసాగరార్యు
తన ధనప్రాణముల్ మనుజసోదరులకై
వినియోగపఱచు పావనుని గాంధి

గీ. భూతదయచేత మించిన పుణ్యమూర్తు
లనుచు వినుచున్న వారలఁ గనికరంబు
గాంచగా నిమ్ము మాయందు కనికరమున
నతహృదయవర్తి! సచ్చిదానందమూర్తి!

సీ. ఈవు సృజించిన యీభూమి తమ దంచు
సంగ్రామము లొనర్చి సమయువారి
ఈవు పుట్టించిన యీనదుల్ తమ వని
బొట్టు పోనీ కానకట్టు వారి
ఈవు కల్పించిన యీవనుల్ తమ వని
ఘల్లైన తేనీక పోరువారి
ఈవు నిర్మించిన యీగనుల్ తమవని
గట్టైన దా మాటగట్టువారి

గీ. ఆసదోసం బెఱుంగని యందువలన
వెంట గొనిపోవ నేరని వెఱ్ఱివారిఁ
జూచి తలయూచుచుందువు చోద్య మనుచు.
నతహృదయవర్తి! సచ్చిదానందమూర్తి!

సీ. ప్రేమను మానవులఁ జేసి ఋతిమంతులను జేయ
గొఱగామి తిరుసులకొఱకుఁ గాదు
మాకు సంపద లిచ్చి లోకోత్తరులఁ జేయ
కుక్షింభరత్వముకొఱకుఁ గాదు
సాహసస్థైర్యాది సాధనంబు లొసంగఁ
గుపథంబులను బన్న గొఱకు గాదు
దొరతన మొసఁగగా వరమున గర్వించి
క్రూరులై వర్తించు కొఱకు గాదు

గీ. సుమ్ము పెంచును నేర్పి విశుద్ధచరిత!
ప్రజలకును మేలుసేత ధారాళవృత్తి
ననదలను గాచుకోర్కుల నలవరింపు.
నతహృదయవర్తి! సచ్చిదానందమూర్తి!

సీ. చీమలమనవులే చిత్తగించుము నుండ
మా మొఱ లాలింప మరతువయ్య
అణువుల కాపద లణగించుచుండఁగ
దానుల రక్షింపఁ దలపవయ్య
కీటకంబులనైన కృపకుఁ బాత్రులఁ జేయ
దీనులఁ గావఁ జింతింపవయ్య
పతితులు ప్రార్థింప పావనులనుఁ జేయ
ననఘులఁ గాపాడు టబ్బ మయ్య!

గీ. అజ్ఞులగు మేము నీదు కల్యాణగుణము
లెఱయ నేరక కారుల నఱచుచుందు
మాపదలవేళ. లోపంబు సైపుమయ్య.
నతహృదయవర్తి! సచ్చిదానందమూర్తి!

ములుఁగు పాపయారాధ్యులు

ముదిగొండ బసవయ్య శాస్త్రి గారు

సహజపాండితీ వైభవయుతుఁడును రెండవ భోజుఁడును నగు కృష్ణరాయుని యాస్థానమువలెనే వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రిప్రభు వర్యుని యాస్థానముకూడ పాపయారాధ్యాది మహాకవులతో నిండారి యుండెడిది. వేంకటాద్రినాయుని యాస్థానమం దష్టదిగ్గజము లను యెనమండుగురు పండితులు కలరు. మన సుప్రసిద్ధ మహాకవి పాపయారాధ్యులుకూడ వారిలో నొకఁడని కొందఱు చెప్పెదరు. కాని యది యంత సరియైనదిగాఁ దోఁపదు. పాపయారాధ్యులు తా నొకచో-

"సీ. వాసిరెడ్డికులాబ్ధి ఘనజాతు లగు రాజ
సింహుల సన్నిధిఁ జెలిమిఁ గాంచి"

అని చెప్పుటవలన నీకవి యష్టదిగ్గజములలో వాఁడు గాక, చెలిమియనుట వలన నాబాల్యమిత్రుఁ డని యూహింపదగియున్నాడు. ఇంకేమన పాపయారాధ్యులు నాయని కాబాల్యమిత్రుఁడు. పాపయారాధ్యుడు సంస్కృతాంధ్ర భాషా పారంగతుఁడు సరసకవితావిశారదుఁడు. ఈ మహాకవి సంస్కృతమునందు ఏకాదశీమాహాత్మ్య మను చంపూ ప్రబంధమును రచియించి వేంకటాద్రిప్రభువర్యునకు కృతి నొసంగి తదాస్థానమునం దభినవకాళిదాస బిరుదమును వహించెను. ఈ ప్రబంధము పీఠికనుండి యొక్క శ్లోకమును జూపుచున్నాను.

శ్లో. శ్రీ వేంకటాద్రినృపతే ర్గుణరత్నరాశే
రేకాదశీవ్రతనిశేష కథాప్రపంచః
చంపూప్రబంధతిలకో భజతి ప్రతీతిం
విద్వన్నతా మతిశయోక్తిమురాగతిస్థః

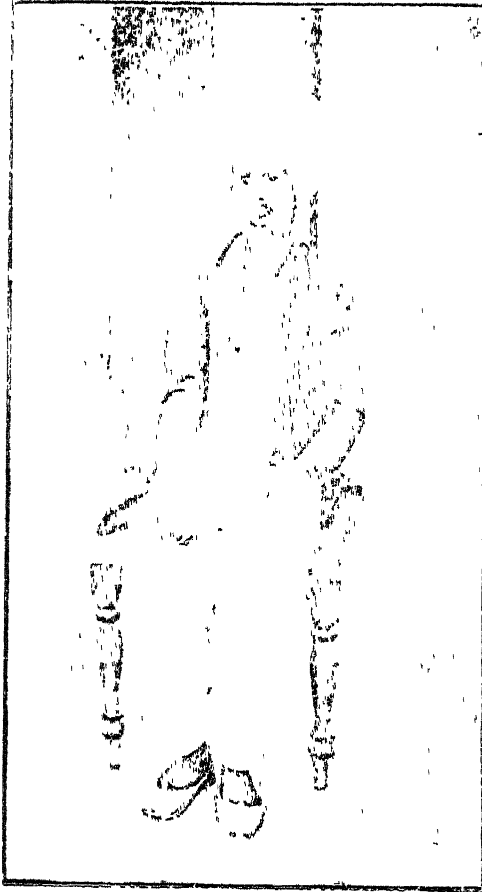
ఈ ప్రబంధమునందు వేంకటాద్రినాయుని కథానాయకునిఁ జేసి నాయని ఏకాదశీవ్రత పరాయణత్వమును దానదాక్షిణ్యాది గుణగణంబును రాజ్యపాలనావైభవంబును చక్కఁగ నభివర్ణించినాడు. వేంకటాద్రినాయునిని లక్ష్మీపురాధీశ్వరుఁ డని చెప్పియున్నాఁడు. కృష్ణాతీరస్థ మగు చింతపల్లి గ్రామమునకు లక్ష్మీపుర మను నామాంతర మున్నట్లు వాడుక గలదు. నాయనిపూర్వులు చింతపల్లిని రాజధానిగఁ జేసుకొని యుండిరి. వేంకటాద్రిప్రభువు క్రీస్తుశకము 1765 సంవత్సరమునందు జన్మించి, 1786 87 ప్రాంతములవఱకుఁ గూడ నీచింతపల్లిలో నుండినట్లును, పిదప నిజపరివారసహితముగ నమరావతిని రాజధానిగ మార్చుకొని యందు ప్రవేశించి యున్నటులను, దెలియ వచ్చుచున్నది. వారిది చింతపల్లిలో నిప్పటికిని శిథిలావస్థ నందియున్న గొప్పకోట కలదు. ఇంతియ కాక నాయని వంశస్థులలోఁగూడ కొంద ఱిప్పటికి నాగ్రామమందు నివసించియున్నారు. పాపయారాధ్యుని వంశస్థులలోఁగూడ నొకరు కలరు. దీనిఁబట్టి వేంకటాద్రినాయనికిని పాపయారాధ్యులకును చిరతరబాల్యమైత్రి యున్నట్లు దృఢపడుచున్నది. వేంకటాద్రిప్రభువర్యుఁ డమరావతిని రాజధానిగ మార్చుకొనిన పిదప నమరావతి యమరావతిని బోలి సమస్తవైభవములతో నిండియుండెను. ఆపట్టణమునం దిప్పటికిని యొక ప్రదేశమునకు నందన మని పేరు వాడుకగా నున్నది. వేంకటాద్రిప్రభు వమరావతీశ్వరుఁ డగుటవలన తన యాస్థానపండితు లష్టదిగ్గజము లనియుఁ దన విహారోద్యానవనమునకు నందన మనియుఁ దనకొలువుకూటమునకు సుధర్మ యనియుఁ దత్ప్రాంతమునం బ్రవహించు కృష్ణానదికి దివిజగంగయనియు పేరులను సాటిఁ గల్పించుకొని భూలోకదేవేంద్రుఁడై మహావైభవముతో రాజ్యపాలన మొనర్చినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. వేంకటాద్రీంద్రుఁడు చక్కని భాషాజ్ఞానముకలిగి యుభయభాషారసజ్ఞతాధుర్యుడై యనేకవిద్వత్కవుల నాదరించి యనేక సంస్కృతాంధ్రగ్రంథాధినాథుఁడై యభినవభోజుఁడను సార్థబిరుదమును నిర్వహించుకొనియెను. జగత్ప్రసిద్ధుఁడగు నీరాజేంద్రుని గూర్చి చెప్పవలయు ననిన పెక్కువిషయములు కలవు గాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటు విరమించి ప్రకృతవిషయ మగుటచేత పాపయారాధ్యుని గుఱించి విచారింతము.

ఈతని లింగధారిబ్రాహ్మణుఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఈతని తల్లి భ్రమరాంబ. తండ్రి వీరనారాధ్యుడు. గురువు శ్రీ శంభులింగస్వామి. ఈతని నివాసస్థలము ప్రథమమందు చింతపల్లి. పిదప రాజసన్మానితుఁడై యమరావతియందు నివసించెను. కవులచరిత్రమందు ఈకవిని గురించి వేమనారాధ్యుల సంగమేశ్వరారాధ్యులు అని శీర్షికతో నించుక వ్రాయఁబడి యున్నది. వేమనారాధ్యులు అనునది మూలపురుషుని నామము. ఈకవికి ములుఁగువా రని గృహనామము సుప్రసిద్ధము. సంగమేశ్వరారాధ్యులు అని ఈకవికి నామాంతరము. కాని పెక్కు గ్రంథములయందు పాపయారాధ్యులు అనియే వ్రాసుకొనియున్నాఁడు. సర్వమధురమునం దిట్లు గద్యపద్యమును వ్రాసికొనినాడు.

చ. ఇది యపరంజిసొమ్ము పయి నింపుగ కెంపులు చెక్కినట్టు లొ
ప్పిదముగ మింటితేర్వరులఁ బెద్దల నిద్దఱఁ జెప్ప కబ్బమై
మొదవులపాలతెమ్మ లన ముచ్చటలం గల ముల్గు పాపయా
రదు లొనరించు సర్వమధురంబునఁ దొల్తటి విన్నపం బగున్.

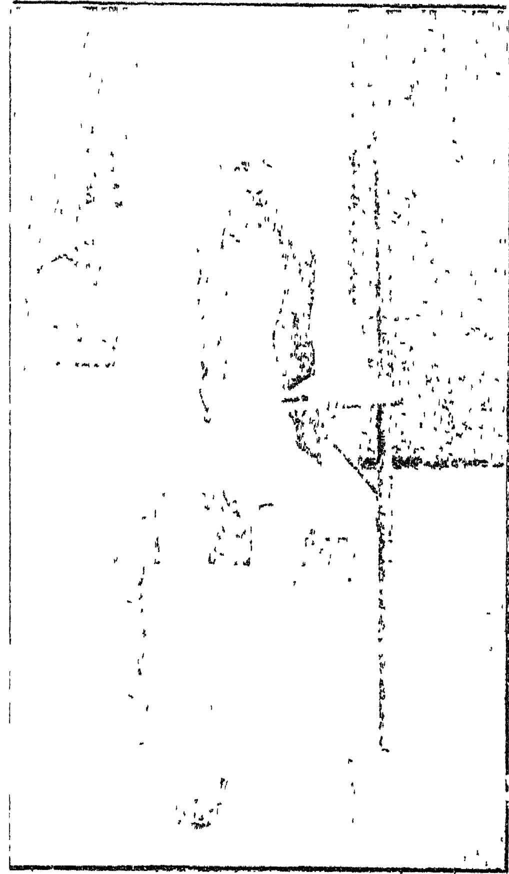
మఱియు నీకవి తాను రచించిన గ్రంథములం దొక్కొక్కరీతి గద్యములను వ్రాసుకొని యున్నాఁడు. సరసహృదయానురంజనమునం దిట్లున్నది:—గద్యము ఇది శ్రీమదుభయభాషారసజ్ఞ రసజ్ఞాగ్రణ్య కృత్యనాటకాలంకార గ్రంథాంధ్రప్రబంధ బంధురకవితానిబంధన శ్రీమద్వేమనారాధ్యవంశ పయఃపారావార రాకాసుధాకర పాప

Gopal Singh of Gujranwala Thumb and lower jaw shattered by bomb from aeroplane

గుజరాన్‌వాలలో బొటనవ్రేలును క్రింది దౌడయు వాయువిమానముచే చెదరగొట్టబడిన గోపాలసింగు

Allah Ditta of Gujranwala [illegible] bomb from aeroplane

గుజరాన్‌వాలలో వాయువిమానముచే కాలు గాయమైన అల్లాదిత్త

Sardari Lal of Gujranwala wounded in arm by bomb from æroplane

గుజరాన్‌వాల వాయువిమానమునుండి వచ్చిన బాంబు చేతి నెగురగొట్టిన సర్దారిలాలు

Leaders of Gujranwala in handcuffs and paraded through streets

1 దివాన్ మంగళసేన్, 2 లాలా అమర్నాద్, 3 లాలా హకింరాయ్, 4 లాలా రాల్లియరాం, 5 పండిత దివాన్చందు
చేతులను కట్టివేసి గుజరన్‌వాలాలో వీథులందు త్రిప్పబడిన నాయకులు

యారాధ్యాభిధాన విరచితం బగు సరసహృదయానురంజనమందు ప్రథమాశ్వాసము.

వేమనారాధ్య చరిత్రములో

సీ. పదపదార్థ నిబంధ బంధురంబుగ ధరా
　　　తల మెల్ల నెఱుగ శంతనుచరిత్ర
　సరస శృంగారానుషంగముల్ దవలిచి జా
　　　ణఁగ నహల్యావధూ పరిణయంబు
　ధీమజ్జన స్తవ్య ధీమజ్జనోన్మేష
　　　కరముగా నలరు ఘూర్జరచరిత్ర
　లసదలంకార లాలస విలంకటముగాఁ
　　　బరగు నింద్రాత్మజా పరిణయంబు
గీ. శతకపూజాస్తవంబు లసంఖ్యసంఖ్య
　మీఱి నీవు రాసంగిరమ సారకావ్య
　రచన మాకెల్ల సమ్ముదార్ద్రతఁ బొసంగె
　సరసరుచిసాంద్ర సంగమేశ్వర కవీంద్ర!

అని ఈ విధముగ నభిధానాంతరమును వ్రాసికొని యున్నను ప్రాయిక ముగా దేవీభాగవతాది మహాగ్రంథములయం దీపాపరాయారాధ్యాభి ధానమునే చెప్పుకొని యుండుటను బట్టి పాపయారాధ్యు లనియే ఉదాహరించితిని. వీరేశలింగకవిగారీకవిని గుఱించి యించుక వ్రాసి యుండిరని యుదాహరించితిని. కాని వారికి కవులచరిత్ర వ్రాయు నాఁటి కీకవి కులగోత్రములైన సరిగా తెలియవని చెప్పుటకు సాహ సింపవలసి వచ్చినది. ఇదియుగాక, మఱికొన్ని చరిత్రములుకూడ వీరేశ లింగముగారిట్లు వ్రాసియుండిరి. వారి సాహసవ్రాత యిం కొకటి కలదు. "ఈకవి కవిత్వము ప్రౌఢమైనదియే. కాని వ్యాకరణదుష్టము లిం దనేకములు కానంబడుచున్నవి" అని వ్రాసియుండిరి. కాని పంతు లుగారెంచినటుల ఈకవి కవిజన సామాన్యుఁడు గాక సకలశాస్త్ర పారంగతుఁడై సంస్కృతాంధ్రములయం దనేక ప్రబంధములను రచియించి కవిత్వమునం దభినవ కాళిదాసు అను నన్వర్థబిరుదము వడసినవాఁడు. ఈ కవి విరచిత గ్రంథముల నిట నుదాహరించుచు న్నాను. ౧ ఏకాదశీమాహాత్మ్యము (చంపువు) ఇది వేంకటాద్రి నాయని కంకితము. ౨ కల్యాణచంపువు. ౩ వేదాంతసార సంగ్ర హము. ఈమూఁడును సంస్కృతమునందు రచియింపఁబడినవి. ఈగ్రం థత్రితయ మతిప్రౌఢమై విద్వత్కవి మనోరంజకమై కవిపాండిత్య ప్రకర్షమును వెలఁపుచున్నది.

ఇఁక నాంధ్రప్రబంధములు. ౧ సరసహృదయానురంజనము ౨ శ్రీమతీపరిణయ మను నామాంతరము గల సర్వమధురము. ౩ దేవీ భాగవతము. ౪ వేమనారాధ్యచారిత్రము. ౫ అహల్యాసంక్రందన విలాసము. ౬ శంతనుచరిత్ర. ౭ ఘూర్జరచరిత్రము. ౮ ఇంద్రాత్మజా పరిణయము మున్నగునవి. దీనిలో సర్వమధురము మూఁడాశ్వాసముల అచ్చతెలుఁగు కబ్బము. మిగిలినవి మిశ్రభణితిని రచియింపఁబడినవి. మొత్తముమీఁద నీ కవి సంస్కృతమునందును మిశ్రభణితియందును అచ్చతెలుఁగునందును గ్రంథములను రచియించి తనకవిత్వమును త్రివిధ గతిని బ్రవర్తింపఁజేసెను. శతకపూజాస్తవం బసంఖ్యసంఖ్య యని కవియె వాకొనియున్నాఁడు గాన నిఁక వాటికి పరిమితియే గాన్పిం పదు. వీనిలో ౧ శంతనుచరిత్ర ౨ ఘూర్జరచరిత్ర ౩ ఇంద్రాత్మజా పరిణయము. ఈ గ్రంథత్రితయ మెం దడఁగియుండెనో కన్నులఁ గను భాగ్యము కల్గినది కాదు. మఱియు నీకవి బహుళగ్రంథరచనా ధురంధరుఁ డగుటయు శాక సుమారొక నూఱుమంది విద్యార్థులకు విద్యాదాన మొసంగి తాను రచించిన కల్యాణచంపువును పఠనగ్రంథ ముగఁ జెప్పినటు లీయన శిష్యప్రశిష్యులవలన నీ కృష్ణా గుంటూరు మండలములం దంతటను నభివ్యాప్తి కలిగియున్నది. ఈయన ప్రశిష్యు లొక కొంద ఱిప్పటికిని గలరు. వారివలన నీ మహాకవియొక్క ప్రతి భా విశేషము లాద్యాంతముల వినఁబడుచుండెను. కాని వానికన్న కవివాక్యములే మనకు పరమప్రమాణములు. వేమనారాధ్య చారి త్రమునందు వంశావతారమున నిట్లున్నది:—

సీ. శాంతసౌజన్య వాత్సల్య దాక్షిణ్యాది
　　　గుణములు మూర్తిగైకొనె ననంగ
　హరనేత్రదగ్ధ శంబరవైరి నరుఁ డౌచు
　　　ధరణిలోపల రూపుఁ దాల్చె ననఁగ
　సురగురుత్వ మటుంచి నరగురుత్వము సేయ
　　　జగతి కేగిన బృహస్పతి యనంగ
　తన పురాతన కవిత్వ స్థైర్య మొనగూర్పఁ
　　　దలఁచి పుట్టిన కాళిదా సనంగ
గీ. తగినవారి లటంచు సద్ధరణిపతులు
　నతు లొనర్చుచు పూజింప నవ్యవస్త్ర
　హారముఖభూషణాదుల నందినాఁడ
　రసన నను ముల్గి పాపయారాధ్యుఁ డుద్రు.
సీ. సరసశేఖర తర్క శాబ్దికాలంకార
　　　సాహిత్యసామ్రాజ్య చక్రవర్తి
　సంస్కృతాంధ్రానేక సత్ప్రబంధనిబంధ
　　　బంధురకల్పన భరితయశుఁడ
　దినకర్మయుత మహాత్రివిధలింగార్చనా
　　　యత్త చిత్తాబ్జైక నిత్యచరుఁడ
　షట్ఫలజ్ఞానాను సంధాన కర లస
　　　త్పరమశివాద్వైత పండితుండ
గీ. వేమనారాధ్య వంశాబ్ధి సోముఁ డనుచు
　జనులు వినుతింప నెగడితి జగములందు
　విమల కౌండిన్యగోత్రపవిత్ర ముల్గి
　పాపయారాధ్యనామ విభ్రాజితుండ.
మ. నను విద్వజ్జన జాల లాలిత వచోనైపుణ్య వద్దుంభ గుం
　ఫనధారాళకవిత్వతత్త్వ కలనా పాదంపరీపారగుణ్
　ఘనదైవజ్ఞ కళావిచక్షణమనోసాళీశుఁ జేరంగ ర
　మ్మని రావించి వచించె సంచితవచో మాధుర్య మేపారఁగన్.
మ. వర పుంభావసరస్వతీ చతురతావాల్లభ్యసంసూచనా
　కరపాతంజలవాగ్విశుద్ధ కవితాకల్హారమాలీ రసాం
　కురిత స్నిగ్ధ నిబంధబంధుర కథాంశూరాంకిత గ్రంథక
　ల్ప రతోత్సాహివి. పాపయార్యసుకవీ! ప్రత్యక్షశోభారవీ!

ఈపద్యములవలనఁ బాపయారాధ్యుని గుణగణ మెల్లరకు దెలియుటయు గాక జ్యోతిశ్శాస్త్రపారంగతుఁడనియు మహావైయ్యాకరణి యనియు పాపయారాధ్యుని వాక్యములనే వినుచున్నాము. వినుటయే గాక కవిత్వమునందలి ప్రయోగకౌశల్యమును ఈయన పాండితీవైభవమును జాటుచున్నది. ఇంక నీకవిశిఖామణినిం గూర్చి చెప్పవలయు ననిన ననేకము కలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటు విరమించి ఒక్క విషయముతో నీచరిత్రమును ముగించుచున్నాను. పాపయారాధ్యులు

పరమభాగవతోత్తముఁడు. ఈయన భక్తియంతయు దేవీపరమై యున్నది. దేవీభాగవతము నాంధ్రీకరించినవారిలో నీతనియే ప్రాథమికుఁడు. వేంకటాద్రిప్రభువు గతించినపిదప గొంతకాలమునకు తన వార్ధకదశయందు నొకకుమారుఁడు సంస్కృతభాగవతమును జదువుచుండఁగా నొకనాఁడు చాటునుండి వినుచు, నాశుధారణి మతిమెయి కుమారునకు నాంధ్రీకరణమును జెప్పి వ్రాయించి యావిభాగములలో సంపూర్తి నొనరించెను. ఈతఁడు రచించిన భాగవతమునం దెల్లెడల భక్తిరసము వెల్లివిరిసి యుండును. పాపయారాధ్యులు తానొకనాఁడు చాముండికేశ్వర్యాలయమునకుఁ బ్రదోషకాలమున దర్శనార్థమై పోవునప్పటికి నంబలి యర్చకుఁడు తలుపులు మూసి పోయియుండెను. ఆ సమయమందు భక్త్యావేశముతో —

"ముక్తిద్వారము తల్పుదీయగదె చాముండా! జగజ్జీవనీ"

యనెడు మకుటముతో నియవదేము పద్యము లాశుధారణిఁ జెప్పినప్పటి కా జగదీశ్వరికిఁ గరుణగల్గి తలుపులు తెరచెనని చెప్పుదురు. ఆ పద్యములలో నొకటిమాత్రము నిటఁ జూపుచున్నాను.

శా. ముక్తాపాండుర హాసచంద్రికలు కెమ్మోవిం గుబాళింప నా
దృక్తాపత్రయి విన్నవించి పతికెంతోఁ బ్రేమఁబుట్టించి ప్రా
యుక్తాపరవాంగదారవ సముద్ద్యోతాంగివై వచ్చి నీ
ముక్తిద్వారము తల్పుదీయగదె చాముండా! జగజ్జీవనీ!

పాపయారాధ్యుని గ్రంథములు ముద్రణాదిసాధన సంపత్తి లేక ప్రచ్ఛన్నములై యుండుటను బట్టి లోకమునకంతగా నీతని కవిత్వము వెలిగించుండదు. కావున నీతని కవిత్వమును గుర్తించి యించుక వ్రాయవలసి వచ్చెను. పాపయారాధ్యులు ఏవిజనసామాన్యుఁడు గాక విశేషమైన పాండిత్యవైభవము పొందెను. ఈతనికవిత్వమును ఏమ ర్చించు మార్చిన సీతనికి నాంధ్ర మనిన నొకలక్ష్యమునం దుండినట్లు గాన్పించును. ఇంత స్వతంత్రమున సీతని యాంధ్రకవిత్వమున కేమని కొరత యుండెనా? కేవల మాంధ్రమందు గూడ నొక కావ్యమును రచియించెను. కావున సుభయభాషా కవిత్వవిశారదుఁ డగు నిమ్మహాకవి కవిత్వ మనర్గళగంగాప్రవాహరీతి నిరాఘాటమై లలితమృదుపద భూయిష్ఠమై సర్వాలంకారాలంకృతమై చదువఁజదువఁ జవులుగొల్పుచు మనోహరమై యుండును. ఈతని కవిత్వమునుండి యుదాహరణార్థము దిఙ్మాత్రముగాఁ గొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించియే యున్నాను. ఆపద్యములను బట్టి యీతఁ డసమానవ్యాకరణ విద్వాంసుఁడని స్పష్టపడకమానదు.

పంచముల పెట్టని

గొల్లపల్లి సామ్యూల్ గారు

సంఘసంస్కర్తలే జనుల మా మమ్ముల
నాదరింపనిచో నిఁక నేది దిక్కు?
పరమ భక్తులవలె దిరుగువారెల్లరు
మముఁ జూడకున్నను మార్గమేది?
వసుధ మహామహోపాధ్యాయులే మమ్ము
నిరసింప నిఁక వేఱు తెరుగదెద్ది?
మాచాకిరీలేక కొంచెము స్నేగ్గని
వారె పీడగ మాకు దారియెద్ది?

గీ. కడుపునొందిన రొమ్ముపై గ్రుద్ద నగునె?
తరుణఫలములఁ దినిచెట్టు నఱుక నగునె?
తీసికొనిపాలు పొదుగు ఛేదించనగునె?
ఏలనయ్యా! యిట్టిచేత - లిద్ధరిత్రి.

సీ. ఊరికి దవ్వుల నుంచిన మాత్రాన
బోయెనే? మీదు యసూయకొంత.
ముట్టరాదనిపట్టు పట్టిన మాత్రాన
సమసెనే? మీదు ద్వేషంబుకొంత
పెద్దకులంబని పీకులాడినయంత
జనియెనే? మీదగు కినుక కొంత
అంటరాదని చాల - యార్భాట మొనరింప
మ్రందెనే? మీదు రా - ద్ధంబుకొంత.

గీ. తగ్గనని మీర లొకవేళ దలచియున్న
హెచ్చదే? మాకు మీపైని యెన్నొ రెట్లు.
ద్వేషబుద్ధి ద్వేషంబునే పెంచుగాని
యైకమత్యంబు గూర్పఁ సహాయపడునె?

సీ. అంగళ్ల కస్తువు లమ్మి బ్రదుకుటకైన
నంటరాని తనంబె - యడ్డుదగులు
గొప్పవారలయొద్దఁ గొలువు సేయుటకైన
నంటరాని తనంబె యడ్డుదగులు
ఒంట్రొంటు పనిచేసి - బ్రతుకుద మనుకొన్న
నంటరాని తనంబె యడ్డుదగులు
గృహకృత్యము లొనర్చి సుఖిబ్రతుకుదుగ మన్న
నంటరాని తనంబె యడ్డుదగులు
ఇచ్చవచ్చిన చోటి - కేగుదమనుకొన్న
నంటరాని తనంబె - యడ్డుదగులు

గీ వసుధ నెక్కైన జీవనో - పాధి సేయ
నంటరాని తనంబె మా కడ్డుదగులు
ఎంటుబోదుము? గతియేమి? యెవరు బ్రోతు?
రకట మాకర్మ మిటులయ్యె నవనియందు.

సీ. స్వపరి పాలనమునై పరిపాలకుల తోడ
వాదించు జాతీయ వాదులార!
ప్రజల హక్కులకునై ప్రభువుల సభలోన
వాదమాడెడు నతి వాదులార!
స్వేచ్ఛ నొసఁగు డంచు బ్రిటిషు వారల తోడ
వాద మాడెడు మిత వాదులార!
పై వారితోఁబాటు ప్రక్కతాళము వేసి
వాదులాడెడు ప్రజా ప్రముఖులార

గీ. దిగనడిచి మమ్ము నిట్లు సం - దిగ్ధ గతిని
హక్కులన్నియు మీరలే - యందువారె
లేమి చేయంగ మమ్ముల - నెంచి నారు?
విశదముగ జెప్పరే మాకు - విబుధులార.

కాకతీయ సామ్రాజ్యము

శ్రీ శేషాద్రి రమణ కవులు

ఆంధ్రసామ్రాజ్యాభివృద్ధికి ముఖ్యస్థానము లను [illegible] కర్త్యులకు నిలయము నగు నాంధ్రసామ్రాజ్యపు చరిత్రము క్రమముగ విస్మృతికి వచ్చుచున్నది. ఆంధ్రదేశీయుల పవిత్రక్షాత్రరక్తము ప్రవహించిన కాకతీయసామ్రాజ్య మాహాత్మ్యము చేతులార వ్రాసి కృతార్థులము కాఁదలంచి సంగ్రహముగ నివేదించుచున్నారము.

ఆంధ్రసామ్రాజ్య మని వ్యవహరింపఁబడిన పవిత్రక్షేత్రము నిజామురాష్ట్రములోని హనుమకొండ ఓరుఁగల్లులు ముఖ్యస్థానములుగఁ జాలకాలము సుప్రసిద్ధమై యుండెను. ఈసామ్రాజ్యమును గాకతీయులు త్రిలింగదేశవాసులు ధర్మబద్ధులై పాలించిరి. కాకతీయులు శూద్రులు. శాసనములలో సూర్యవంశ్యు లనియుఁ జంద్రవంశ్యు లనియుఁ దదన్యు లనియు వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చిరి. శూద్రులని చరిత్రకారులు విశ్వసించుచున్నారు. ఈ వంశీయులకుఁ గాకతీయులు లని పేరువచ్చుట కొక చిత్రకథఁ జెప్పుచున్నారు * కాకతి యను శక్త్యనుగ్రహమున కుష్మాండలతయం దొక బాలకుఁడు జనించెనఁట. ఆబాలకుని వంశము కాకతీయవంశ మని ప్రసిద్ధ మయ్యెనఁట. "కాకతి"యనునది జైన దేవత యనియు నీవంశీయులలోఁ బూర్వు లందఱా దేవత నారాధించువా రగుటచేఁ గాకతీయు లని వ్యవహరింపఁబడి రనియుఁ గొందఱు తెల్పుచున్నారు. కథాంతర మెట్టు లున్నను గాకతీయులలోఁ గొన్ని [illegible] వారు జైను లై [illegible] మతాచారముల నాచరించి [illegible] విశ్వసనీయ [illegible]. శ్రీ [illegible] మతాచారులు జైనవారి [illegible] ప్రోలరాజే కడపటివాఁ డని తెలియుచున్నది.

మహామండలేశ్వర ప్రోలరాజు

ఇతఁడు శూరవర్యుఁడు. త్రిలింగదేశమున నాంధ్రసామ్రాజ్యము నెలకొల్పిన యశఃకాముఁ డీ మహామహుఁడే. ప్రోలరాజనియుఁ [illegible] రా జనియు నీతనినే వ్యవహరింతురు. ఈ ప్రోలరాజు జన[illegible] త్రిభువనమల్లదేవరాజు చాళుక్యప్రభువుల నొద్ద సామంతుఁడుగ నుండెను. ♦ సకలభువనాశ్రయ శ్రీపృథ్వీవల్లభమహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర పరమభట్టారక సత్యాశ్రయకులతిలక చాళుక్యాభరణాది బిరుదముల నీ త్రిభువనమల్లుఁడు వహించి శూరచూడామణియై యాంధ్రదేశమును బాలించెను. ఇతని జనకుఁడే మొదటి ప్రోలరాజు. దేశచరిత్రములందు శాసనములందు నీతని విస్తర మగు జీవితము కానరాదు. పూర్వుల చరిత్రము నింతతో విడచి శాఖాచంక్రమణ న్యాయము ననుసరించి మహామండలేశ్వర ప్రోలరాజు జీవిత చరిత్రమును దెలిసికొనఁ బ్రయత్నింతము. (*) ప్రోలరాజు క్రీ. శ. ౧౧వ శతాబ్దారంభమునుండి, సుప్రసిద్ధుఁడైనటు లూహింప వచ్చును. చాళుక్యులకు సామంతులుగఁ దరుపూర్వు లుండిరే గాని ప్రోలరాజు మాత్ర మటుల నుండలేదు. ఇతఁడు స్వతంత్రుఁడై హనుమకొండలో రాజ్యము స్థాపించి మిగుల నభివృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చెను. ఈతని జీవితమంతయు విరోధుల కెదురుగ నిలుచుటతోడనే గడచినటుల శాసనముల వలనఁ దెలియుచున్నది. చాళుక్యమాడాచణియగు తైలపదేవుని యను రాగముతో సంగరమున విడచి పెట్టెను. [illegible] గోవిందరాజును బంధించి విడచి పెట్టెను. గుండరాజును సర్వవిధముల నవమానించి వధించెను. పలువురు మండలేశ్వరుల సహాయముతో హనుమకొండ ముట్టడించిన జగ్గదేవుని జయించెను. ఈ విజయము లన్నియు హనుమకొండ శాసనములోఁ జెప్పఁబడి యున్నవి. ప్రోలరాజునకుఁ బ్రతినాయకులు సామాన్యులు గారు. వీరం [illegible] నిజాము దేశములోని [illegible] లని సాధనాంతరము లనే [illegible] చుప్పును. స్థానిక చరిత్రములలో ప్రోలరాజే యోరుగంటిలోఁ గోటఁ గట్టింప మంత్రకూటనివాసు లగు రామారణ్యశ్రీపాదులవారిచే శ్రీవిద్యాచక్రక్రమమున నాకృతిని నిర్మింపఁజేసెననియుఁ గోటలన్నియుఁ గట్టించె నని వ్రాయఁబడియున్నది. కాని గానిని విశ్వసింప వీలులేదు. సోమరాజీయాదిగ్రంథములలో గణపతిదేవుఁడే కోటఁ గట్టించినటుల గానవచ్చుచున్నది. ఇదియే విశ్వసనీయాంశ మని తోఁచుచున్నది. ఇప్పుడు కానవచ్చు సిద్ధేశ్వరాలయమునకుఁ జుట్టుఁ గానవచ్చు కొండ లన్నింటిని జాగ్రత్త పెద్ద కట్ట

---

* కాకతీయ కులోద్రాజా రంజితాం ప్యగు [illegible] కాకత్యాః పరశక్తేః కృపయా కూష్మాండవల్లికా కాచిత్ పుత్ర మసూత తదేతిత్కుల మనసూం కాకతీ [illegible]. [సూ. అని [illegible] శాసనము]

§ హనుమకొండలోని పద్మాక్షి దేవాలయము ముందుఁ గల కర్ణాటశాసనము చూడుఁడు.

♦ వడ్డెవల్లి చెఱువునొద్ద గల జీర్ణశాసనము చూడుఁడు.

(*) శ్రీమత్ప్రోలనృపాల సైన్యపతినా విఖ్యాతవిక్రాంతినా యద్ధైర్యేణ మహాబలేన నిహతో మంథన్యగుండాధిపః - అను రుద్ర 'ని శాసనమువలనఁ గాటచ మూపతియే గుండాధిపుని వధించినటులఁ దెలియును.

పోయఁబడియున్నది. ఒకవైపు గొప్పశిలాద్వారముసైతము కానవచ్చుచున్నది. ఈకొండలకు మధ్య సిద్ధేశ్వరాలయము మొదలుకొని పద్మాక్షిదేవాలయమువఱకుఁ గల విశాలప్రదేశమే ప్రోలరాజు కాలములోఁ గోటగా నుండెనని యాస్థలముఁ జూచినఁ దోఁపకమానదు. ప్రోలరాజు జైనమతాభిమాని యగుటయేఁ బద్మాక్షిదేవళపుఁ గొండరాళ్లపైఁ గల జైనవిగ్రహములు నటఁగల శాసనముఁ దోడ్పడఁగలవు. బద్మాక్షిదేవళమునకు సిద్ధేశ్వరాలయమునకుం గొండి సరోవరములు కానవచ్చుచున్నవి. ఈ సరోవరయుగ్మమధ్యభాగముననే ప్రోలరాజు కోటఁ గట్టియున్నట్టుల నూహింపవచ్చును. ప్రోలరాజు తన జీవిత మంతయు మండలేశ్వరుల నెదిరించుటతోఁ గలిపి యాంధ్రసామ్రాజ్యము నొకవిధముగ నిర్మింపఁగలిగెను. ఈవీరునకు రుద్రదేవుఁడు మహాదేవరాయలను నిరువురు కుమారులు కలరు. రుద్రదేవుఁడే వయస్సునఁ బెద్దవాఁడు. మహాదేవరాయల శాసనములు కానరావు. దేవగిరిరాజులతోఁ బోరి గతించినటుల స్థానికచరిత్రయునఁ గానవచ్చును. రుద్రసేనాని రామప్పగుడిల శాసనములో రుద్రదేవునియనంతరము రాజ్య మల్లకల్లోలమై విరోధిరాజులచే నాక్రమింపఁబడినటులఁ దెలియుటచే మహాదేవరాయలు రుద్రదేవుని రాజ్యపాలనముకంటె ముందుగా గతించినటు లూహింపవలయును.

రుద్రదేవ చక్రవర్తి

ఈతఁడు మహాశూరుఁడు. యుద్ధక్రీడాకౌశలుఁడు. రుద్రదేవుఁడు సిరుసించుతఱిఁ దండ్రియగు ప్రోలరా జెందులకో స్వీకరించెనట. విభ్రాంతుఁడై విరోధి యనుకొని రుద్రదేవుఁడు జనకుఁడగు ప్రోలరాజును గత్తితోఁ బొడచి ప్రమాదమునకుఁ బశ్చాత్తాప మొందెనట. ప్రోలరాజు ఖడ్గహతితో మూఁడుదినములు జీవించి కుమారుఁడు నిర్దోషి యనియు నది ప్రమాద మనియుఁ బౌరులకుఁ దెలిపి మరణించెనని స్థానికచరిత్రలోఁ గలదు. ఇం దెంతవఱకు సత్యము కలదో నిర్ణయింప వీలుకాదు. * రుద్రదేవుఁడు పరాక్రమశాలి యగుట దొమ్మరాజును జయించెను. పొలవాసదేశాధీశ్వరుఁడగు మేళగిదేవుని మేడరాజును వధించెను. వర్ధమానపురసంస్థానాధీశ్వరుఁడు దుగ్గరాజు మాతృపత్నిపతియగు భీమరాజును రాజ్యమునుండి పాఱఁద్రోలి వెంటనంటి తఱిమి వర్ధమానపురమును దహించి తైలపపతి రాజ్యము నాక్రమించినందులకుఁ బగఁ దీర్చుకొనెను. రుద్రదేవుని జీవితములో నాంధ్రసామ్రాజ్యము స్థిరపడెను. అరాతిలోకము నశించి యాత్మరాజ్యము వృద్ధినొంది బలవంతమైనందుటచే రుద్రదేవుఁడే కాకతీయ రాజ్యస్థాపనాచార్యుఁ డయ్యెను. తండ్రివలె నీతఁడు జైనమతాభిమాని కాఁడు. పాలకుర్తికి సోమనాథకవి యీతని యాస్థానముననుండి యనేకగ్రంథముల రచించి జైనమతనిర్మూలనము సైతమీ ప్రభుని యాదరణముచే నొనరించి రాజ్యమునం దంతటను వీరశైవమతమును వ్యాపకములోనికిఁ దెచ్చెను. జైనగ్రంథము లీకాలముననే చాలవఱకు నశించియుండును. రుద్రదేవుఁ డోరుగంటిలో (ఏకశిలానగరము) ముఖ్యస్థానముగ రాజ్యము పాలించినటులఁ గొందఱు వ్రాసియున్నారు. ♦ హనుమకొండయే రాజధానిగఁ బాలించినటు లితఁడు స్థాపించిన స్వయంభూదేవాలయశాసనమునఁ గలదు. రుద్రదేవుఁడు సమధిగతపంచమహాశబ్ద మండలేశ్వర హన్మకొండాపురవరేశ్వర పరమమాహేశ్వర పతిహితచరిత వినయభూషణ శ్రీమహామండలేశ్వరాది బిరుదములు వహించి యప్రతిమానపరాక్రమశాలియై నిర్విరోధిలోకముగ (క్రీ. శ. ౧౧౬౦ మొదలు ౧౧౯౬ వఱకు) రాజ్యమును బరిపాలించెను. రుద్రదేవుఁడు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్రభాషలలోఁ బండితుఁడు కవియునై పెక్కుగ్రంథములు రచించెను. విద్యాభూషణబిరుదమును వహించి యితఁడు సంస్కృతమున నాంధ్రమున నీతిసార మను గ్రంథమును రచించి యున్నాఁడు. మఱియు నీతఁడు సరస్వతీవిలాస మను న్యాయశాస్త్రమును చెప్పినటుల సైతము తెలియుచున్నది. రుద్రభూపాలుఁడు తనపేరుతో ననేకగ్రామములఁ గట్టించుటయే గాక రాజధానియగు హనుమకొండలో నొక గొప్ప దేవాలయమును గట్టించి, వాసుదేవుని రుద్రదేవుని సూర్యదేవుని ప్రతిష్ఠించి ముందొక సహస్రస్తంభమండపమును గట్టించెను. ఈయాలయములోని శిల్పప్రశంస వేనోళ్లఁ బ్రశంసింపఁదగి యున్నది. ఆలయములోని స్తంభములపైనను - ద్వారములపైనను - దీర్చిన చిత్తరువులు విగ్రహములు నిరంతర మాంధ్రశిల్పసామర్థ్యము నుద్ఘోషించుచున్నవి. సహస్రస్తంభమండపమునకు నాలయమునకు మధ్య నొక నంది కలదు. దానిపైఁ గల హారములు దానియమునకు నాకారపుబింకము దర్శనీయము. ఇపు డా మండపము శిథిలము పొందఁబడినది. చిత్తరువు లన్నియు చిన్నాభిన్నము చేయఁబడినవి. స్మార్తజీయులు ... నాలయవిధ్వంసముల తోఁ బాటు పూర్వాన్వయముఁ దెలుపు నొక దీర్ఘకరము శాసనము నేఁటికి దర్శనీయముగ నున్నవి. రుద్రదేవుని యనంతరము రాజ్యము పరస్వాధీన మయ్యెను. ∮ అప్పుడు రేచర్లగోత్రికుఁడును స్వామిభక్తుఁడును సేనానాయకుఁడు నగు రుద్రసేనాని విరోధిబృందమును జయించి పరస్వహస్తగతమైన రాజ్యలక్ష్మిని బంధోన్ముక్తురాలినిగ నొనరించి రాజభక్తిని ప్రకటించెను. పిమ్మట గణపతిదేవుని, బిత్రురాజ్యమున నభిషిక్తుని గావించి కాకతీయరాజ్యస్థాపనాచార్య బిరుదము వహించెను. ఈ యంశ మంతయుఁ గ్రీ.శ ౧౨౧౯ స్థాపింపఁబడినరుద్ర

* రుద్రదేవునిఁ బ్రతాపరుద్రుఁడని వ్యవహరించుట యిప్పటి చరిత్రకారుల కలవాటుగ నున్నది. కాని శాసనములలో నా నామము కానరాదు.

♦ రక్తస్రోతసి రుద్రదేవజయినో యద్యత్క బంధాప్లవాః తస్యాస్తే హనుమకొండ నామనగరీ శ్రీరాజధానీవ యః

రుద్రదేవరాజుల విజయరాజ్య ముత్తరోత్తరాభివృద్ధిప్రవర్ధమాన మాచంద్రార్కతారముగా అన్మకొండపట్టణమునందు సుఖసంకథా వినోదంబున రాజ్యముఁ జేయుచు [చూ. హనుమకొండశాసనము]

∮ గ్రంథాలయసర్వస్వము మూఁడవసంపుటము ౫వభాగములోని రుద్రసేనానిచరిత్రమున నీయంశముఁ దెల్పు రామప్పగుడియొద్ద గల శాసన ముదాహరింపఁబడి యున్నది.

సేనాని శాసనమునఁ గలదు. విస్తరమందుఁ జూపఁదగును. ఈ ప్రభుభక్తి పరాయణుని సదా గణపతిదేవ చక్రవర్తి సాదరమునఁ దిలకించియుండును కావుననే నాంధ్రలోకమున కంతటి కపూల్యభూసణ మవఁదగు రామప్పగుడులు సాగరమునఁ బోలిన పాలంపేట తటాకము నెలకొల్పి రుద్రసేనాని కీర్తిశేషుఁడయ్యెను. రుద్రదేవ చక్రవర్తి కాలములోఁ గాకతీయసామ్రాజ్యమునకుఁ దూర్పున సముద్రము దక్షిణమున శ్రీశైలము పశ్చిమమునఁ గటకము ఉత్తరమున మాల్యవంతము సరిహద్దులుగా నున్నటులఁ జెప్పఁబడెను.

గణపతిదేవ చక్రవర్తి

ఓరుగల్లుకోట రుద్రదేవుని యనంతరము గణపతిదేవుఁడు కట్టించి యట రాజధాని నేర్పఱచియుండును. పెదతండ్రి యగు రుద్రదేవుఁడు స్థాపించిన వడ్డెపల్లి వినాయకదేవరగుడి అయ్యనవోలు మైలారుదేవరగుడి హనుమకొండలోని పూర్వోక్తదేవాలయము గణపతిదేవుని కాలమున మిగుల నభివృద్ధిలోనికి వచ్చెను. రుద్రసేనాని గణపతిదేవుని రాజ్యకాలమున నాలయము స్థాపించియుండుటచేఁ దండ్రితరువాత గణపతిదేవుని సమ్ముఖమున సైతము సేనానిగ నున్నటు లూహింపవచ్చును. ఇటులే రుద్రదేవునిచెంత గణపతిదేవునిచెంత నొకకాలమున నున్నవారిలో నామిరెడ్డియను సేనానియొకఁడు సైతము కలఁడు. గణపతిదేవుని పాండిత్యాదికములు తెలిసికొను నాధారములు లభించుట లేదు. కాని యుభయకవిమిత్రుఁ డగు తిక్కన సోమయాజి యీతనిసమ్ముఖమునకు వచ్చి సత్కృతుఁడై తన భారతమును వినిపించి జైనబౌద్ధమతముల నోడించి యేగినటుల ప్రతాపచరిత్రమునను సిద్ధేశ్వరచరిత్రమునను గలదు. గణపతిదేవుని నామముతోఁ గట్టఁబడిన గణపవరముల సంఖ్యకు గణపురముల సంఖ్యకు మితి లేదు. ఇతనియొద్ద శివదేవయ్య మంత్రిగ నుండెననియు బండితారాధ్యులవలన శైవమతదీక్ష గ్రహించె ననియుఁ బ్రతాపచరిత్రమునఁ గలదు. శైవగురుపరంపరలోని విశ్వేశ్వరశివదేశికు లితఁడే యని కొందఱ యభిప్రాయము. పిత్రృసాకారకు లగు దేవగిరి రాజులతోఁ దఱచుగ నీతఁడు సంగ్రామములు జరిపి విజయము గడించుచు వచ్చెను. సముద్రముతోఁ బోల్పఁదగు తటాకములు పెక్కులు నిర్మించి భూమిని సస్యవతి నొనరించి ప్రజారంజకుఁ డగుటయే గాక పరిమితిగ సముద్రవ్యాపారమునకుఁ బన్నులు విధించి గణపతిదేవుఁడు సముద్రవ్యాపారము నభివృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చెను. గణపతిదేవుని కాలమున రాజ్యము మిగుల నభివృద్ధిలోనికి వచ్చెను. మండలేశ్వరు లందఱు సామంతులైరి. పూర్వమునుండి హస్తగత మగుచుండోలంగుచు నున్న కాంచీరాజ్యమును బాలించుట కొక ప్రతినిధిని కొలఁదిబలముతో నుంచి పాండ్యరాజులఁ దఱిమివేసెను. శ్రీశైలప్రాంతమునకుఁ గోణిదెనప్రాంతమునకు వేఁగినాటికి నల్లగొండప్రాంతములకుఁ బ్రత్యేకప్రత్యేకప్రతినిధుల నుచితమగు బలముతో నియోగించి మండలేశ్వరుల నందఱను సామంతులనుగాఁ బాదసన్నాప్తజీవులనుగ నొనరించి యీ రాజచంద్రుఁ డోరుగల్లులో (ఏకశిలానగరమున) రాజధాని స్థాపించి ప్రతిష్ఠ గడించెను. సాధారణముగ నాంధ్రదేశమునఁ బూర్వము స్వతంత్రము ననుభవించిన రాజు లందఱు సామంతులై మాన ప్రాణములఁ గాపాడికొని సురక్షితులై జీవించిరి. గంగయసాహిణి, శివదేవయ్య సామంతభోజుఁడు చౌండసేనాని నామిరెడ్డి లోనగు నాంధ్రవీరులు గణపతిదేవుని ధర్మపరిపాలనమునకు సర్వవిధములఁ దోడుపడి కాకతీయసామ్రాజ్యభారవాహకులై ప్రతిష్ఠ గడించిరి. గణపతిదేవుఁడు ధర్మాత్ముఁడు. ఈతని శాసనము లాంధ్రదేశమునం దంతటను గానవచ్చుచున్నవి. గణపతిదేవుని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౧౧౯౯ మొదలు ౧౨౬౦ వఱకని చరిత్రకారు లభిప్రాయపడియున్నారు. గణపతిదేవునకుఁ బుత్రసంతాన మున్నట్లు తెలియదు. ఇతనియనంతరము రుద్రమదేవి రాజ్యమునకు వచ్చెను.

రుద్రమదేవి రాజ్ఞి

ఈయను గణపతిదేవుని యనంతర మాంధ్ర సామ్రాజ్యమును మహోత్తరముగఁ బరిపాలించెను. గణపతిదేవుని కీయమ భార్యయని స్థానిక చరిత్రములయందును జరిత్రలయందుఁ గలదు. కాని కుమార్తెయనుటకే ప్రబలాధారములు కానవచ్చుచున్నవి. * కావునఁ గుమార్తెయని విశ్వసింపవచ్చును. మాయామాహాసునుణములగు శ్లోకములు కలవు, కాని వ్యాఖ్యాత రుద్రమదేవిని భార్యగనే వ్యవహరించెను. ఈయభిప్రాయభేదములకు హేతువు విచారణీయము. రుద్రమదేవి స్వయముగ స్థాపించిన శాసనము లభించు వఱకు నామావశిష్టమైయున్న భార్యయను వాదము సంపూర్ణముగ నంతరింపఁజాలదనుట యథార్థము. రుద్రమదేవి పరాక్రమశాలిని. లవ వ్యవహారములను రుద్రదేవుఁడను నామముతో జరుపుచు విరోధులకు భయంకరియగుచు సామ్రాజ్యము నీయమ పాలించసాగెను. దేవగిరి యాదవరాజులు దిసుగఁబడి మహాసైన్యముతో నేకశిలానగరమును ముట్టడింపఁ జనుదెంచి పదునైదు దినములు ఘోరయుద్ధమును గావించి పరాభూతులై పాఱిపోవుచుండ రుద్రమదేవిసైన్యమా బలమును దఱుముచు మూఁడులక్షలపదాతులను లక్షగుఱ్ఱములను ఒట్టి, దేవగిరిసమీపంబున కేగి, కోటిద్రవ్యంబు లపరాధంబుగ దీసికొనినట్లును రుద్రమదేవి యచట జయస్తంభము స్థాపించినట్లును స్థానికచరిత్రమునఁ గలదు. రుద్రమదేవి తనకొమార్తెయగు ముమ్మడమ్మకు సత్సంతానముఁ బ్రసాదింపఁ గాకతమ్మవద్దకు వడ్డెపల్లిసిద్ధివినాయకుని సన్నిధికి మొగిలిచర్ల యేకవీరాదేవి సమ్ముఖమునకు అయినవోలు మైలారుదేవిచెంతకుఁ బోవుటకుఁ బురంబు వెడల, సవతిపుత్రు లగు హరిహరదేవుఁడు మురారిదేవుఁడు బలోపేతులై యేకశిలానగరముఁ బ్రవేశించి గౌనులు కాచి రుద్రమదేవిని యామె

* (1) జాతా తస్య పయోనిధే రివరమా శ్రీరుద్రదేవీ సుతా [కొలను పాకశాసనము.] (2) రుద్రదేవీ సముదభూత్కాకతీయాత్తస్య భూభృతాం [మల్కాపురము శాసనము.] (3) పిత ర్యుపరతే తస్య దరక్షదఖిలాం క్షితిం శ్రీవీరరుద్రదేవీ తిదుహితా మహితా గుణైః.

క్షత్రియ పరిజనంబును బురిలోనికి రాకుండ నిరోధింప గార్యము మిగిలె [illegible] సామోపాయములతో గోటలో బ్రవేశించి సమయానుసార [illegible] రుద్రమదేవి వారలను బలసహితముగా పట్టి పెట్టి సామ్రాజ్యమును రక్షించి తన రాజ్యపరిపాలనకాలము ప్రశంసించి శాశ్వత ప్రతిష్ఠ గడించెను. ఈయమ రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౧౨౬౧-౧౨౯౬ వఱకని చరిత్రకారులు నిర్ణయించియున్నారు. [illegible] రాజులు రుద్ర [illegible] పరిపాలనమునం బరగంబడి [illegible] శాంతిగడించి [illegible] చరిత్రకారులు. గణపతిదేవుని కాలమునం దున్న యాంధ్ర సామ్రాజ్యమును చెక్కుచెదరనీయక కాపాడుటయే గాక రుద్రమ దేవి భరము మిగుల హెచ్చించి ఓరుగల్లు నగరపు గోటను [illegible] అభివృద్ధి పఱచెను. రుద్రమదేవికి బుత్రసంతానము లేదు. ఈమె భర్త యేమండలాధీశ్వరుడో తెలియదు. ఇట్లు కొలదికాలము రాజ్యము పాలింప, రుద్రమదేవి రాజ్యభారము వహించు తేజము క్షత్రియోచిత మమ్మడమ్మగర్భమున నభివృద్ధి నొందసాగెను. శ్రీ ప్రతాపరుద్ర దేవచక్రవర్తి జనించెను. రుద్రమదేవి పుత్రికచే నోమించిన వ్రతము లన్నియు ఫలించెను. తన తండ్రినాటనుండియు మంత్రియై దేనికైన యున్న శివదేవయ్యచే నాతడు [illegible] విధానంబున [illegible] చేయించి రుద్రమదేవి శిశుసంరక్షణమున [illegible] ప్రవర్తింపసాగెను. * [illegible] వచ్చిన పిమ్మట మంత్రి సామంత దండనాయకుల యభిప్రాయమును సారించి ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి నొక శుభముహూర్తమున [illegible] స్వీకరించెను. పిమ్మట నొక [illegible] రుద్రమదేవి రాజ్ఞి ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి కాప్తసామ్రాజ్యమును [illegible] గాంచి కృతార్థురాలయ్యెను.

శ్రీ ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి

[illegible] ప్రతాపరుద్రదేవచక్రవర్తికాలములో దేశమునకు భాగ్యము పదిరెట్లు వచ్చెను. ఆంధ్రసామ్రాజ్యము ద్రవిడదేశమును ఓఢ్రదేశమును కర్ణాటదేశమును మహారాష్ట్ర దేశమును దన ఛత్రచ్ఛాయక్రిందికి జేర్చుకొని ధర్మబద్ధముగ [illegible] [illegible] నాంధ్ర [illegible] విఖ్యాతముగ నేలసాగెను. ఆకాలమువారు ప్రతాపరుద్రుని సాక్షాత్తు రుద్రాంశముగ భావించి దైవమని పూజింపసాగిరి. § ఈభక్తిప్రపత్తులలో మగ్నులై ప్రతాపరుద్రునకు నొసట వేఱొక కన్నుగల దనియు దానజేసి [illegible] యనునామము నైన మీయన వహించె ననుటయు దండ [illegible] గానగును. ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తిజీవితకాలములో బాలభాగము శాంతముగ గడచెను. రాజ్యములోని భాగము లన్నింటిని సీమలుగ విభజించి తత్కాలోచితములగు పేరులు బెట్టి ప్రతాపరుద్రదేవుడు [illegible] నాయకులను నియోగించి వారలకు సర్వాధికారము నొసంగి రాజ్యమునంతయు శాంతియుత మొనరించెను. తొల్లి గణపతిదేవచక్రవర్తి యిట్టి పరిపాలనము గావించె గాని [illegible] గొన్ని మార్పు లావశ్యకములగుటచే ప్రతాపరుద్రు [illegible] సంస్కరించి నూతనమార్గములు గనిపెట్టెను. త్రిపురాంతకాంబ దేవాదిమండలేశ్వరు లపుడపుడు తిరుగబడుచు వచ్చినను ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి తాను స్వయముగ సంగ్రామమునకు వెడలక సైన్యముచే శాంతిని స్థాపింపసాగెను. ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి ధర్మ [illegible] ఖండఖండములయందు బ్రతిష్ఠ సాటంబడెను. ఆంధ్రసామ్రాజ్యము సామాన్యజనులకు మొదలు చక్రవర్తివఱకు నాదర్శప్రాయముగ నుండెను. పూర్వము స్వతంత్రులుగ నున్న దేశాధీశ్వరులు సామంతులై ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తికి లోబడి యభిమానమును గాపాడికొనవలసిన యావశ్యకము తటస్థించెను. కాని ప్రతాపరుద్రుడేమఱిక వేగులచే [illegible] తంత్రముల నెఱుగు నాంధ్రసామ్రాజ్యమును [illegible] గాంచుచు జీవితసర్వస్వమును వెచ్చించి యెట్టి కల్లోలములు జరుగకుండ జాగరూకుడై మెలగసాగెను. [illegible] దేవగిరి [illegible] ద్వేషము కలుగ పలుమారు [illegible] చక్రవర్తుల [illegible] ప్రయత్నులై [illegible] నష్టపడిరి. [illegible] ప్రతాపరుద్ర [illegible] కాలమున [illegible] గోదావరి [illegible] తెలియు చున్నది. ఆంధ్రసామ్రాజ్యము శాశ్వతముగ నంతకాలమేని నిలుచుటకు ద్రవ్యని [illegible] గౌతమీ ప్రవంతియే కారణ మనుట నిజము. ఆంధ్రనగర [illegible] గోదావరికూలములను [illegible] సామ్రాజ్య [illegible] ఆంధ్రసామ్రాజ్య మెంత దుర్భేద్యముగ [illegible] నుండెనో ప్రకృతకాలమున జీర్ణమైయున్న [illegible] కోట దర్శించినచో పాఠకసోదరుల కుద్యోతకము కాగలదు.

---

*స్వీకృతే పుత్రభావేన దౌహిత్రే ప్రాజ్ఞసుజ్ఞయా అస్మిన్నిధేహి [illegible] గుర్వీ ముర్వీమురాం ... [ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము]

♦ [illegible] కాకతివంశ [illegible] రుద్రదేవ [illegible] శ్రీ [illegible] రుద్రదేవ [illegible] [మాల్కాపురము శాస.] రాజ్ఞా క్షత్రియమౌళిమండనమణౌ [illegible] [ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము.]

§ మా, కొండవీటి సామ్రాజ్యములోని కాకతీయచరిత్రము.

(+) శ్లో. [illegible] వనిదం పూర్వో [illegible] ? [illegible] ప్రాప్తోఽపి [illegible] ఏషా కాకతివీరరుద్ర ఇతి కిం [illegible] ప్రత్యుభ్య త్రిపురాంతక పార్థివ మహాభూత గ్రహోచ్చాటనీ. [ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము]

* ఆంధ్రసామ్రాజ్యమున నాకాలమున వచ్చెడి రాబడికి మేర లేదు. ఆదాయము వ్యయము స్థానికచరిత్రమునఁ బ్రాయఁబడియున్నది. ఇం దతిశయోక్తి యున్నటుల నూహింపఁజాలము.

చాళుక్యరాజుల ముఖ్యస్థానమగు కల్యాణపురిపైకి ... ప్రాంతములకు విజయయాత్ర సాగి కానుకలతో వెనుకకు మరలుటయే గాక ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి మరియొకదేశ మేలుచుండు దేవగిరి సౌరాష్ట్రదేశాధీశ్వరులను గెల్చి ఢిల్లీపైకి దాడివెడలి సులతా నొసంగిన కానుకలతోఁ గిరుతించి వెనుదిరుగ వలసెనఁట. ఈ చక్రవర్తి కాలములో శ్రీశైలము కాళేశ్వరము త్రిపురాంతకము లోనగు చోటులఁ గల దేవాలయములు అమితమైన వైభవముతో నలరారెను. హతశేషమగు జైనమతము సైతము చాలవఱ కీకాలముననే నశించెను. కొలనుపాక, వేములవాడ, హనుమకొండ, లోనగుచోటుల గల జైన దేవళము లన్నియు మార్చి, వానిని పాలించు జైనులఁ దొలఁగించి శైవుల యధీనముఁ జేసి క్షేత్రమాహాత్మ్యములు సృజించినది సైత మీకాలముననే యని యూహింపఁ జెక్కు లాధారములు కానవచ్చుచున్నవి. రాజ్యమునం దంతట నాకాలమున ప్రభుని యాదరణముచే శైవమతమునకే ముఖ్యస్థానము లభించె ననుట సత్యము.

† ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి మిగుల సుందరాకారుఁడు. వివిధాలంకారభూషిత మగు నేనుఁగుపై నెక్కి యాంధ్రనగరరాజవీథులలో విహరించుచుఁ బ్రజలకు దర్శనభాగ్య మొసంగుచుండెను. రసికతాప్రచురణముకొఱకో యేమో నితనికి వేశ్యాసంపర్క మున్నటుల గ్రంథాంతరములలో వ్రాసిరి. కొందఱి దోషములఁ బాటిసేయరాదు గాన ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి ధర్మప్రభు వనుటలో నెట్టి సంశయము లేదు. ఈ రాజన్యుఁడు తనపేరుతో నేకశిలానగరమున కీశాన్యమునఁ బ్రతాపగిరి యను నొక దుర్గముఁ గట్టించెను. రెండువేలయోడల నిర్మించి ద్వీపాంతరములనుండి వస్తుసామగ్రిఁ దెప్పించుచు సముద్రవ్యాపారమును మిగుల నభివృద్ధికిఁ దెచ్చెను. ప్రతాపరుద్రయశోభూషణముఁ జూడ చక్రవర్తి విలాసపురుషుఁ డనియు స్వైరవిహారప్రియుఁ డనియు నూహింప నవకాశము కలుగును. ఇతఁడు ప్రతిష్ఠించిన దేవాలయములు చేసిన ధర్మములు లెక్కయిడరానివి. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నీయన కాలమున నూతనవికాసము కలిగె ననుట సహజోక్తియే. ఈ ప్రభుని యాస్థానమున నటయేర్పడియుండి బంగారు పల్లకి నెక్కి సంస్థానమునకు వచ్చు నాస్థానకవిపండితులు, నగరసంస్థా ప్రతీహారులు సరిపాలకులు తొలిదిరుమడిగెను, మాఘుడు నవజేనాంగ నాకేన... ఇస్సామ... కవీశ్వరులు కలరు. ఘోషస్వామి ... మహారాజములో ఒకభాగము వ్రాసిన మల్లికార్జునభట్టొకఁడు రాజాస్థానమున మిగుల గౌరవము నంది, రాజ్యతంత్రములలోఁ గూడ పాలుగొనెను. ఇతఁడు నిరోష్ఠ్యరామాయణమును కవిత్వముగా రచించి నటుల స్థానికచరిత్రమునఁ గాననగును. ప్రతాపదేవుని యాస్థానకవులలో విద్యానాథుఁ డగ్రగణ్యుఁడు. ఈయన రచించిన యలంకారగ్రంథము సుప్రసిద్ధము. ప్రభువంశప్రఖ్యాతి నీ యుసిద్ధమునఁ గాంచుచున్నది. మరియు నీ చక్రవర్తి యాదరణములో నుండియే పాహిణీమూరన భాస్కరరామాయణము, గన్నయసేనాని మార్కండేయపురాణము నంకితమొంది యాంధ్రవాఙ్మయము నలంకరించిరి. రుద్రదేవుఁ డను నొకండు సంస్కృత కర్ణాటభాషలలోఁ గొన్ని గ్రంథముల రచించెను. ప్రధానమంత్రి యగు శివదేవయ్య శివతత్త్వసారమను నొక యుత్తమకావ్యము నాంధ్రవాఙ్మయమున రచించెను. ఇట్లే యీకాలమున ననేకగ్రంథములు రచింపఁబడి యుండవచ్చును. నిజామురాష్ట్రమున సమగ్రముగ గ్రంథములఁ బరిశీలించిన నెన్ని యమూల్యగ్రంథనామములు కవినామములు వెలువడునో! ఆంధ్రనగరాధ్యక్షుఁ డగు ప్రతాపరుద్రుని జీవిత మీకారణముచే నాంధ్రవాఙ్మయమునకు భూషణముగ నున్నది.

సమాప్తి

కాకతీయ ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి ఆంధ్రసామ్రాజ్యమును పాలించు కాలమున ఢిల్లీసామ్రాజ్యమున ఖిల్జీయుద్దీను రాజై యుండెను. త్రిలింగసామ్రాజ్యమును హరించి ప్రతాపరుద్రుని తనకు సామంతుని జేసికొనఁదలంచి యతఁడు చాల ప్రయత్నింపసాగెను. దేవగిరిదుర్గ మంతకుమున్నే మహమ్మదీయుల హస్తగతమై యుండుటచేతను ఈ దుస్తంత్రమున దేవగిరి రాజులు భాగస్వాములై యుండుటవలనను అల్లాయుద్దీను పృష్టి-మురద్రుష్ట దేవతచేత నాకరింపఁబడిన నాంధ్రసామ్రాజ్యముపై ద్వేషలో ప్రసరించెను. "మలిక్ కాఫూరు" అనువానితో నుచిత

* కటకవల్లభుఁడు లోనుగాఁగల చిల్లరరాజులు ప్రతివర్షంబును ఇచ్చు నప్పనంబులు ఇరువై నాల్గుకోట్లు. తనభూమి పాలితంబై రాజ్యంబువలన వచ్చు ధనంబు ఇరవై కోట్లు. అగ్రహారంబులు బ్రాహ్మణులకుఁ జెల్లుచుండెడివి నాల్గువేలు. దేవతావైభవంబులకు రెండువేల గ్రామంబులు, ఇదిగాక తన భాండారమునకు వచ్చునట్లు నాల్గుకోట్లు. (వ్యయము) ప్రతివర్షంబు తులాపురుషంబులకు మూఁడుకోట్ల యేబది లక్షలు. నిత్యవైభవంబునకు పరిమళగంధ కర్పూర కాశ్మీర జవాజి పరిమళంబులకు పంక్తిభోజనంబులకు నగరిదీపాలకును నానాదేశముల నుండి వచ్చు విద్యార్థులకును బంచిపెట్టిన ద్రవ్యంబు ప్రతివర్షంబును మూఁడుకోట్ల అరువదిలక్షల యిరువదివేలు. నగరు గాచు నిశ్శంకమల్లభునకు జీతము ప్రతివర్షంబును భటసహితంబుగా ఎనభైయెనిమిదిలక్షల యిరువదివేలు. అన్నసత్రంబుల గణుతి ఒక్కొక్క సత్రంబునకు వేయింటి చొప్పున నూఱుసత్రంబులు ద్విజులకు ఏడాదికి మూఁడుకోట్ల యేనుబదిలక్షలు. రాజమదగజంబులకును ఉత్తమాశ్వంబులకును జీతంబులవారికి రెండుకోట్ల యేనుబదిలక్షలు. ఏకశిలానగరంబున గల దేవతావైభవంబున కొక్కకోటి. రాజగృహంబులు కట్టే పనులవారికి ప్రతివర్షంబున నొకకోటియు వారణాసి విశ్వేశ్వరునకు శ్రీశైలమల్లికార్జునునకు కాళహస్తీశ్వరునకు రామేశ్వరము రామేశ్వరునకు నాసికాత్ర్యంబకేశ్వరునకు అరుణాచలేశ్వరునకు కొలిపాకసోమేశ్వరునకు ఏకవీరేశ్వరునకు వేములవాడ రాజేశ్వరునకు కాళహస్తిముక్తీశ్వరునకు గోకర్ణేశ్వరునకు మీదుమొదలైన యీశ్వరస్థానంబులకును శ్రీరంగనాయకులు కంచివరదరాజులు శ్రీవేంకటేశ్వరులు మంగళగిరినృసింహస్వామి సింహాచలం ఆదివరాహమూర్తి ... భద్రాచలం శ్రీరాములకును ... ప్రతివర్షంబు మూఁడుకోట్లు. తన భండారమునకు మూఁడుకోట్లు చెల్లుచుండె. [ప్రతాపచరిత్రము]

† శ్లో. వీరరుద్ర మధిరూఢసింధురం ద్రష్టుమంధ్రనగరీపురంధ్రయః కుర్వతే రచితచంద్రికా త్వరా స్తుంగసద్మశిఖరాధిరోహణం.
[ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణము]

ప్రతాపరుద్రధరణీశోపాత్త సామ్రాజ్యవిద్యోత్సాహధ్యాయి తెలుంగవయ్యెడవు మాచల్దేవి వారాంగనన్. [క్రీడాభిరామము]

నుగు బలము నొసంగి యాంధ్రసామ్రాజ్యము ముట్టడింపు మని అల్లా ఉద్దీను పంపెను. మలికాపూరు రెండుమాఱు లాంధ్రసామ్రాజ్యము పైకి సంగ్రామమునకు వచ్చి పలాయన మొనరించెను. మూఁడవ మాఱాంధ్రసామ్రాజ్యము విజయమూరము కానున్నటులఁ బ్రతాపరుద్రునకు దోఁచుటచే మిక్కుటముగ మలిక్ కాపూరునకు రొక్క మొసంగి సంధినొనరించెను. మహమ్మదీయ బలములు వెనుక కేగెను. ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి తీర్థయాత్రలతో రాజ్యాభివృద్ధి నొనర్చుటతోఁ గాలము గడుపుచుండెను గాని మహమ్మదీయు లెన్నటికేని రాజ్యచ్యుతుని గావింతు రను యూహ జనింపకయుండెను. దురదృష్టదేవత నెత్తిపైఁ గూర్చుండి తాండవమాడుచుండ యుక్తాయుక్తపరిశీలన మెక్కడనుండి వచ్చును. ఢిల్లీలోని మహమ్మదీయ రాజ్యమున నంతలో శాంతి నశించెను. చక్రవర్తియగు నల్లాఉద్దీనును జంపి మలిక్ కాపూరు ప్రభు వయ్యెను. ప్రభుద్రోహి యగు మలిక్ కాపూరును ప్రజలు వధించిరి. తరువాత ముబారక్ రాజ్యమునకు వచ్చెను. వానిని జంపి ఖుస్రూ రాజ్యమునకు వచ్చెను. వానిని వధించి గజీబేగ్ తుఘ్లక్ రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఇతనినే గ్యాసుద్దీ నందురు. ఇతఁడు స్థిరపడి యాంధ్రసామ్రాజ్యము పైకి దృష్టి ప్రసరింపఁజేసెను. ముఖ్య సేనానాయకులతో నమిత మగు బలముతో నలూపు ఖానను వానిని నితఁ డాంధ్రసామ్రాజ్యము పైకిఁ బంపెను. ప్రతాపరుద్రసైన్యమునకు మహమ్మదీయసైన్యమునకును ఘోరసంగ్రామము జరిగెను. ఆంధ్రరక్తము మహమ్మదీయరక్తము సమముగఁ బ్రవహించెను. మారణకాలము తలంపునకు వచ్చెను. ఎంత బలమున్న నేమి? బహిరంగస్థలములలో నిరాధారముగ నున్న యవనసైన్యము ఏడుకోటలమధ్య సురక్షితమై యున్న యాంధ్రసైన్యముతోఁ బోరిపోరి విజయము గడింపఁజాలక వెనుకడుగు వేయసాగెను. ఆంధ్రసైన్యము యవనదళమును గోదావరివఱకుఁ దఱిమి వెనుకకు మఱలెను. మహమ్మదీయులు ఏడు మాఱు లేకశిలానగరమును ముట్టడించి రని స్థానికచరిత్రమున గలదు గాని చరిత్రమున నాల్గుమాఱు లనియే కలదు. మహమ్మదీయసైన్యము నాల్గువంతులు నష్టపడి ఢిల్లీకిఁ జేరెను. ఆంధ్రసైన్యము తెఱపిలేని సంగ్రామములవలన విజయయాత్రలవల్ల జావలకు బలవిహీనమయ్యెను. ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి తనసైన్యపరాక్రమములకు హర్షించి బహూకరించి కొలఁదికాలమువఱకు కెట్టి విఘ్నము లుండవని విశ్రాంతి నొసంగెను. అలూపుఖాను హతశేష మగు సైన్యము ఢిల్లీకేగి పరాభవము నెఱింగింప మిగుల నాగ్రహించి బలము నంతయుఁ గొనిపోయి యేని యాంధ్రసామ్రాజ్యము రూపుమాపు మని సులతా నాజ్ఞ నొసంగెను. విధిలేక విశ్రాంతినైనఁ దీసికొనక, వెంటనే అలూపుఖాను పూర్వముకంటె నెక్కుడు బలముతో నాకస్మికముగ నాంధ్రసామ్రాజ్యమును ముట్టడించెను. ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి విశ్రాంతిగొనుచున్న సైనికుల సమావేశపఱచి రణోన్ముఖులను గావించెను. కోటబైట మహమ్మదీయులు లోన నాంధ్రులు నిలచి ఘోరముగఁ బోరాడిరి. ప్రతాపరుద్రున కనేకములు యపశకునములు స్ఫురించెను. ఆంధ్రసామ్రాజ్య మంతమొందనటులే భావించి అన్నమరాజు వీరపాండ్యరాజు తేరాల బబ్బారెడ్డి నరపతిరాయలు లోనగు యోధాగ్రేసరులకు సైన్యాధిపత్య మొసంగి గజారూఢుఁడై ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తియు సంగ్రామరంగ మలంకరించెను. రణము కోట కన్ని ప్రక్కల ఘోరముగ భయంకరముగ జరుగసాగెను. అన్నమదేవుఁడు వీరపాండ్యరాజు బబ్బారెడ్డి నరపతిరాయలు సమానముగఁ దురుష్కసైన్యమును బ్రతిఘటించి యప్రమత్తులై రణము చేయింపసాగిరి. అంతలో నాకస్మికముగ సంగ్రామమునకు సైనికుల నియోజించు ప్రతాపరుద్రదేవుని ఉలూపుఖాను బంధించి శిబిరమునకుఁ గొనిపోయి యటనున్న నేమి యాపద వచ్చునో యని యాత్మసంరక్షణమునకు వలయు బలముఁ జేకొని నాఁటిరాత్రినుండియే ఢిల్లీకిఁ బ్రయాణమయ్యెను. ఆంధ్రసామ్రాజ్యమునఁ జక్రవర్తి పట్టువడె నను వార్త వ్యాపించెను. జనులందఱు హాహాకారములు చేయసాగిరి. సేనానాయకులు సంగ్రామరంగము వదలి ప్రతాపరుద్రుని గొనిపోవు మహమ్మదీయసైన్యము వెంటఁబడి పదిరెండామడలదూరమున నున్న రామగిరి యొద్ద మహోత్తరముగ నెదిరించిరి. ఉభయదళంబుల కట మఱల ఘోరసమరము జరిగెను. ఈ సంకులసమరసమయమున విజయవార్త ముందుగ ఢిల్లీశ్వరునకుఁ దెలియనంపి ఉలూపుఖాను కొలఁదిబలముతోఁ బ్రతాపరుద్రుని ఢిల్లీకిఁ బంపివేసెను. ఆంధ్రవీరు లందఱు మహమ్మదీయబలమును నిర్మూలనముఁ గావించి వెదుకగా చక్రవర్తి కానరాఁ డయ్యెను. ఆంధ్రవీరు లిట్లు ప్రతాపరుద్రసంరక్షణమున కేగుటఁ జూచి కోటను జుట్టియున్న యవనసైన్యము నిరాతంకముగ నేకశిలానగరమునఁ బ్రవేశించి రాజగృహముల విపణులఁ దోఁచి, రాజమందిరముల నాలయముల రూపుమాపి, ఢిల్లీపురాభిముఖులై వెడలిపోయిరి. ఢిల్లీనవాబు ప్రతాపరుద్రుఁడు పట్టువడె నని విని మిగులసంతోషించి రాజ్యమున నుత్సవములఁ జేయించి యాతని చెఱసాలలో నుంచి ఆంధ్రసామ్రాజ్యము తనహస్తగతముఁ గావించికొనెను. * ఇంతతో నాంధ్రసామ్రాజ్య మంతరించెను.

ఆంధ్రసామ్రాజ్య మవిచ్ఛిన్నముగ రెండువందల సంవత్సరము లేకధాటి నభివృద్ధి నొంది యంతరించెను. ప్రాచీనాకారమును దలపింపఁ జేయుచు నాంధ్రవీరపవిత్రక్షాత్రరక్తముచేఁ బూతమైన యా యేకశిలాపురనగరము ఓరుగల్లను పేరున నాంధ్రజనుల యశ్రుతర్పణములతోఁ దృప్తినొందుచు నేఁటికినిఁ గానవచ్చుచున్నది. సోదరా! నీ వాంధ్రుఁడవు. నీ వాఙ్మయ మాంధ్రము. నీ దేహమునఁ బ్రవహించునది ఆంధ్రరక్తము. ఒక్కమాఱు నామావశిష్టమై యున్న నాంధ్రనగరమును స్మరించి సందర్శించి, కృతార్థుఁడవు కాఁగూడదా?

ఉ. "కాకతిరాజ్యవైభవ వికాసము సర్వము శూన్యమయ్యె భా
వాకలితంబు లయ్యె భవదంచితభోగ సమృద్ధులెల్ల నీ
ప్రాకటపూర్వభాగ్యపరిపాటిఁ దలంచిన, "నాంధ్రరాజ్యల
క్ష్మి!" కఠినాత్మకుం డయినఁ జింతిలి నీరయి పోకయుండునే?"

---

* ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యపాలనకాలము క్రీ. శ. ౧౨౯౫ మొదలు క్రీ. శ. ౧౩౨౩ వఱకు కని చరిత్రకారుల యభిప్రాయము.

అక్బరునాటి విద్యాభివృద్ధి

గోవిందరాజు వెంకట కృష్ణారావు గారు

మొగలాయి చక్రవర్తులలో నగ్రగణ్యుఁ డగు అక్బరు రాజ్యకార్యధురంధరత్వమున కెంత పేరొందెనో యంతకన్న నెక్కువ విద్యాభివృద్ధిని గూడ ప్రసిద్ధి వహించెను. కొందఱు చరిత్రకారులు అక్బరు విద్యావిహీనుఁ డని వర్ణించియున్నారు. గోవాదేశస్థుని మాటలను ప్రమాణముగా గైకొని నోర్ అను చరిత్రకారుఁడు అక్బరు విద్యాగంధము లేనివాఁ డని వ్రాసెను. అట్లే "తుజకీ జహాంగిరి"లోఁ గూడ వ్రాయఁబడెను. అనేక కారణములచేత అక్బరు విద్యావిహీనుఁ డను మాట అంగీకృత మైనది కాదు. హుమాయూను తన కుమారుని విద్యకొఱకు చాల వ్యాకులత నొంది అబ్దుల్ లతీఫ్ అను వారిని నియమించె నని చరిత్ర తెల్పుచున్నది. అది గాక పీర్ మహమ్మదుఖాన్ హాజీమహమ్మదు ఖాన్ అనువారు అక్బరు గురువు లని ఫెరిస్టా వ్రాసెను. పామరుఁడును నిరక్షరకుక్షియు నగు నొక మనుజునకు విద్యావిషయములను గురించి జరుగు సంభాషణ దెలిసికొనుట కాని, దుర్గ్రాహ్య మైన వివాదముల గ్రహించి సంతసము నొందుట కాని, విద్వాంసులతో చర్చలు సల్పుట కాని, గద్యపద్యకావ్యరచనల లోని ఆలాలిత్యముల గ్రహించుట కాని, చాల కష్టము, అసంభవము. కాని, అక్బ రట్టి కష్టవిషయములందు తన సామర్థ్యమును ప్రకటించె నని అబ్దుల్ ఫజల్ తన గ్రంథమునందు వ్రాసెను. అక్బరు 20-11-1547 తేదీని అక్షరాభ్యాస మొనర్చె నని ఫజల్ దెల్పెను. కావున అక్బరు విద్యావిహీనుఁ డట అక్రమము.

అక్బరునకు హిందూదేశ కల్పనాకథలు వినుటయందు చాల ప్రీతి. మీర్ హసీజాచే వ్రాయబడిన 360 కల్పనాకథలను సొగసైన దస్తూరిలో వ్రాయించి చిత్తరువులతో నింపెను. ఆరంభమునుండి తుదివఱకు గ్రంథములఁ గొంతమంది యోగ్యతగల్గిన మనుజులచేఁ జదివించి, రోజున కెన్ని పుటలను చదివెనో గుర్తుపెట్టి పుటల ప్రకారము ధన మిచ్చెడివాడు. అప్రతిమ విద్వాంసుఁడును, అనుపమేయ లౌకిక వ్యవహారదక్షుఁడును అగు అబ్దుల్ ఫజల్ యివ్విధమున వ్రాసెను:—

"శాస్త్రములోఁ గాని చరిత్రలోఁ గాని ఇంక నే విధమైన విషయములను గురించిగాని వ్రాసిన గ్రంథముల నన్నిఁటిని ఫాదుషాహా చదివెను. ఇతని కంటఁబడిన పుస్తకము లన్నిఁటిని చదివెను. చదివిన పుస్తకమే మఱల చదివినను విసుగుకొనక ఆదరముతో వినును."

ప్రతిదినము రాత్రి సమయమున రాజకీయ వ్యవహారములఁ బరిష్కరించి, అక్బరు చాల నోర్పుతో వేదాంతులతోను సుఫీస్‌లతోను చరిత్రకారులతోను చర్చలు సల్పెడివాఁడు. విద్వాంసులు పండితులు మొదలగువారు శాస్త్రముమీఁదను, ప్రాచీనాధునిక చరిత్రల మీఁదను, మతములను గురించియును చేయు చర్చలను వినుచుండెడి వాఁడు. ఈ సభలు జరుపుటకై తాను క్రొత్తగాఁ గట్టిన ఫత్తేపూరుసిక్రిలో ఇబాదత్ ఖానా యను నొక మందిరమును కట్టించెను. శాస్త్రములోని విచిత్రములు సృష్టివైచిత్రములు మొదలగు వానిని గుఱించి ఆమందిరమున చర్చలు జరుగుచుండెడివి. సున్నీ, షియా, సూఫీ మున్నగు మహమ్మదీయ మతస్థులును, బ్రాహ్మణ బౌద్ధ క్రైస్తవ యహూదీ పారసీక మతగురువులును తమతమ మతాధిక్యమును ప్రతిపాదించెడివారు. ప్రతివాఁడును భయముడిగి స్పష్టముగఁ దన యభిప్రాయములనుఁ దెల్పుచుండెను. ఒక్కొక్క పర్యాయము వాద వివాదములు చేయువారు చెలరేగి బిగ్గరగా నఱచి యొకరినొకరు తిట్టుకొని అల్లరిచేసెడివారు. ఏజాతివాఁడైనను చెప్పెడు సంగతులు వినుటకును, వానిలోని ముఖ్యాంశములను గ్రహించుటకును అక్బరు సిద్ధముగా నుండెడివాఁడు. ఒకసారి క్రైస్తవబోధ వినునట్లు తన కుమారుని నియోగించి అబుల్ ఫజల్‌ను క్రైస్తవమతమును భాషాంతరీకరించుట కాజ్ఞాపించెను.

ఒక్క విద్యావిషయిక చర్చలనే సల్పుట గాక గ్రంథరచనను కూడ ప్రోత్సాహపరచెను. 1582 సంవ

త్సరమునందు మహాభారతమును తర్జుమా చేయించి దానికి రజమ్‌నామా యని పేరిడెను. నాల్గువత్సరములు క్రమపడి 1589 సంవత్సరము అబ్దుల్‌ఖాదర్ పారసీక భాషలోనికి రామాయణమును అనువాదముచేసెను. సుర్‌హిందీచేత అధర్వవేదమును, ఫైజీచే లీలావతియు, ముఖమల్‌ఖాను గుజ్రాతీచే నొక జ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంధమును, మహమ్మదు శాహబాదీచేత సంస్కృతములోని కాశ్మీరచారిత్రమును, పారసీకభాష లోనికి తర్జుమా చేయించెను. ముస్తఫీచే హరివంశమును హుసేనుసచే పంచతంత్రమును శృంగారనైషధమును కూడ తర్జుమా చేయించెను.

తైమూరువంశములు స్వీయచరిత్రరచనయందు ప్రీతి గలవారు. దానికి నిదర్శనములు—బేబరు స్వీయచరిత్ర, జహాంగీరు స్వీయచరిత్ర. కాని కొందఱు వ్రాయుచుండినను తమ కాలమున జరుగు సంగతులను వ్రాయుటకు చరిత్రకారుల నియోగించిరి. అక్బరట్లే చేసెను.

విలువగల గ్రంథములను సమకూర్చుట అక్బరునకు చాల ప్రీతి. రాజకీయ గ్రంథము లంతఃపుర మందునను కొన్ని బయటను నుండెడివి. తన భాండాగారము మంచి స్థితిలో నుండుటకు మంచి యేర్పాటులను గావించి దానిలోని పుస్తకములను శాస్త్రముక్రిందను చరిత్రక్రిందను విభజన చేసెను. ఫైజీ చనిపోయినప్పుడు ఆతని గ్రంధాలయమున 4600 గ్రంధము లుండెను. వాని నక్బరు తన గ్రంథాయలమందు జేర్చి మూఁడు భాగములుగా భాగించెను. ఆగ్రాకోటలో నొక గది గ్రంథాలయపు గది యని చూపెదరు. దానిని గుఱించి హావెల్‌గా రిట్లు వ్రాసిరి:—

“ఈ చిన్నచిన్న గదుల నన్నిటిని దాటిన తరువాత పుస్తకభాండారపు గది యని ప్రసిద్ధికెక్కిన నొక పెద్దగదిలోనికి మనము ప్రవేశింతుము. దానిని కొలది కాలముక్రిందట రంగువేసి అలంకరించుటకై కొన్ని ప్రయత్నములు జరిగెను.”

అక్బరు మంచి గ్రంథములను చిత్తరువులతో నింపుట కనేకచిత్రకారుల నియమించెను. చిత్రకళాభివృద్ధికి గాను చిత్తరువుల తాళ్వార మొకదానిని స్థాపించెను. దానిలోనికి చిత్రకారులు వచ్చి తమతమ విద్యాకౌశలతను గనఁబరచెడివారు. సంగీతముకూడ అభివృద్ధి పరుపబడెను. అక్బరు నాస్థానమున హిందువులు ఇరేనీయునులు తురేనియనులు కాశ్మీరవాసులు గాయకులుగా నుండెడివారు.

తన కుమారులు, మనుమలు వీరిగొుక్క విద్యను గుఱించి చాల శ్రద్ధను దీసికొని వారిని అప్పుడప్పుడు పరీక్షించుటకు గాను గొప్ప విద్వాంసుల ననేకులను నక్బరు నియమించెను

పాఠశాలలలోను కళాశాలలలోను చదువు చెప్పుటలో నొక క్రొత్తమార్పు వచ్చుట కక్బరుకాల మొకకళకముగా గణింపవచ్చును. మహమ్మదీయ చారిత్రమునందు అక్బరు హిందువులు మహమ్మదీయు లను భేదము పాటింపక అందఱిలో విద్య వ్యాపింప జేయుటకు కష్టించినవారిలో ప్రధముఁడని చెప్పవచ్చును. విద్యావిషయికను లగు మార్పులతోఁ దృప్తినొందక అక్బరు విద్యావ్యాపనమును చేయు పాఠశాలల నేర్పాటు జేసి, కోటలు రాజభవనములు, కళాశాలలు మసీదులు మొదలగునవి కట్టుట పని వాండ్రను (రాజమేస్త్రీల) అనేకులను నియమించెను. ఆకాలమందు విద్యార్థులు తమ గురువుల గృహములలోఁ గూడ జదువుకొనిరి. అందు అబ్దుల్ ఖాదర్ తన గురు వగు మీర్ ఆలీబేగ్ నింటఁ జదువుకొనెను. ఇతరరాజులకాలములో జరిగినట్లు అక్బరు కాలమందు కొంతమంది జనులు విద్యావ్యాపనమునకు దోడ్పడిరి. మహమ్ అనాగ యను నామె బాలుర విద్యను వృద్ధిచేసెను. ఈమె మదరసా కట్టించెను.

అక్బరు విద్వాంసులకు బహుమానము లిచ్చెడువాడు. కాశ్మీరమును వశపరచుకొనినపుడు ఆ దేశములోని విద్వాంసులకు బహుమానము లిచ్చెను. త్రివేణీ గ్రామములోని వంగభాషాకవి యగు మాధవాచార్యులు (అక్బరు సమకాలీనుడు) అక్బరును తాను వ్రాసిన “చండిమంగల్” యను గ్రంధమందు చాలపొగడెను.

మహమ్మదీయ విద్యావిషయిక నభోమండలమున నక్బరు మార్తాండుఁ డని చెప్పవచ్చును. ఆతని రాజ్యమున రాజకీయ విద్యావిషయిక మతసంబంధక శాఖలు సర్వజనసమత్వమును, అన్యమతద్వేషాభావమును అనుసరించి పాలింపఁబడెను. ఈ విషయమున నితనికే మహమ్మదీయరాజును సమానుఁడు కాడు. తాను పాలించెడి ప్రజల సుఖదుఃఖములతో దానేకీభవించెనని తెల్పుట కీతని హిందూమతాదరణమే నిదర్శనము. ఏమతమువారైనను తనకు సమానులే యని చాటిన

మహమ్మదీయ రాజులలో నితఁడు అగ్రగణ్యుఁ డని చెప్పవచ్చును. హిందూబాలురు చదువుకొనుటకు మదరసాలను కట్టించి ఇబాదత్ ఖానాలో హిందువులతో వారిమతమును గురించి చర్చలు సల్పి హిందూపురాణములను మతగ్రంథములను పారసీకములోనికి భాషాంతరీకరింపఁ జేసి సంగీతశాస్త్రములోను చిత్రకళలోను అభిరుచిగల హిందువులను పోషించి, తా నన్యమతద్వేషి గా డని లోకులకు చాటెను. తా నొక సూత్రధారుఁడై మహమ్మదీయ విద్యావిషయిక నాటక మెట్లు ఆడించెనో మనము చూచితిమి గదా! అబుల్ ఫజల్ ఫైజీ అబ్దుల్ ఖాదర్ మున్నగు విద్వాంసులతో విద్యావినోదములతో కాలక్షేపమును జేసి, వారిని తన ప్రాణస్నేహితులుగాఁ బరిగణించెను. దీనివలన నెన్నఁడును సాఖ్యము కాని విద్యకును ఐశ్వర్యమునకును ఐకమత్యమును సమకూర్చుచు హిందువులను బౌద్ధులును, జైనులును, క్రైస్తవులును మహమ్మదీయులును, వేయేల సర్వమతములవారును కలిసి మతవిషయికచర్చలు సల్పుట కొక మందిరమును గట్టించి, అట్టి చర్చలను ప్రోత్సహించి, అన్యమతద్వేషమను శక్తి నావలకు బారద్రోలి, హిందూదేశపు మతవిషయిక చరిత్ర కొక యలంకారమును తెచ్చిపెట్టెను "పరమేశ్వరుని నెఱుంగు విశేషసామర్థ్యము చిత్రకారులకు గలదు. ఒకానొక మనుష్యుని ప్రతిమను వ్రాసి యందు జీవముఁ బోయు సామర్థ్యము తనకు లే దనియు ఈశ్వరునకు మాత్రము గల దనియును చిత్రకారుఁడు చక్కఁగ నెఱుంగును. అందుచే నీశ్వరుని సామర్థ్య మాతనికి బాగుగ దెలియు" నని అక్బరు ధైర్యముగా వ్రాసెను. అక్బ రాస్థానమునకు విదేశములనుండి చాలమంది పండితులు వచ్చిరి దొరతనమువారి కచ్చేరీలను కూడ విద్యావిషయిక సంస్థానములుగా మార్చెను. పండితులకును విద్వాంసులకును బహుమానముల నొసంగెను. విద్యావ్యాపనముఁ జేయుటకు పాఠశాలలను, కళాశాలలను నడుపుటకుగాను మాన్యము లిచ్చి సంస్కృతకవితాచారిత్రమున భోజభూపతి పరిపాలనకాల మెట్లో ఆంధ్రకవితాచారిత్రమునందు కృష్ణదేవరాయల కాల మెట్లో మహమ్మదీయ కవితాచారిత్రమున నక్బరుకాల మట్టి దని వ్యక్తపఱచెను.

జ్ఞానసూర్యోదయము

చింతపల్లి రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు

జనముల నిద్ర లేపి విలసచ్ఛుభధర్మపథంబుఁ జూపి, స
త్యనియతి నుండ నాపి, పరదైవతభక్తి కరంబు మోపి, కో
రిన ఫలపూర్తిఁ జేసి, దురితప్రకరమ్ములఁ బాపి లోకవ
ర్ధన మొనరింప వేడుకయి ప్రకాశముఁ జూపి వెలింగె మిత్రుఁడున్

చ. కలకలలాడు నెమ్మొగము కాంతులు దిక్కులఁ బిక్కటిల్లఁగన్
కలకల నాదముల్ జనులు కమ్మనివాక్కులఁ బ్రేమ నింపఁగా
మొలకలు దేఱె డెందముల మూగిన పూర్వఁపు టైక్యబీజముల్
వెలయఁగ; లోకముల్లసిలె విస్తృతబోధనశక్తి నంతటన్

సీ. ఎఱిఁగినారలు గదా! పురుషనాయకులు దే
శోపకారమే సదా శుభ మటంచు
గుఱు తెఱింగిరి గదా! వరనాయికామణుల్
వీరమాతృక లౌచు విపుల వెలయఁ
దలంపు నుంచిరి గదా! జగ సర్వనరులు స్వ
యంసహాయమె శరణ్యం బటంచు
నిజముఁ గాంచిరి గదా! ప్రజలు ధర్మప్రభు
త్వము రాష్ట్రరక్షణమె సుక మని

తే. గీ. త్యాగ మాత్మసంయమన ముదారబుద్ధి
సత్యధర్మ వచోరూఢి, శాంత శమద
మాది గుణములుఁ గల్గి నిత్యంబు మనఁగ
జ్ఞానసూర్యోదయంబు జగానఁ గాఁగ.

సీ. విజ్ఞానదీపంబు వెలుఁగ దేహాగార
మున లోకకార్యముల్ గనుము చేయ
నీవు నే నను భేదనియమముల్ మాని మా
నితప్రస్తుతస్థితి నిర్వహింపు
మాత్మ తేజశ్శక్తి నలరించి సద్బోధ
నలఁ జేసి సార్థకం బెలయఁ బూను
మన్యోన్యసహకార మైకమత్యపరోప
కారముల్ గలిగి శంకను త్యజించు

తే. గీ. స్వార్థపరతయు మెట్టవేదాంతముల వ
దలి నిజం బగు జనకర్తవ్య మెఱుఁగు
జ్ఞానసూర్యోదయం బయ్యెఁ గాన యాత్మ
బోధ సల్పి వహించుమా! పుత్ర! దీక్ష.

గోపాలుని రామకవి

కర్లపాలెపు వేంకట నారాయణప్ప గారు

గోపాలుని రామకవి, తన చిత్రాంగదాపరిణయములో, తాను నన్నయభట్టారకుని వంశజుఁ డైనట్టు వ్రాసికొని యున్నాఁడు. బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులు గారు, రౌద్రిసంవత్సరము ఉగాదిసంచికలో, రామకవి, నన్నయభట్టారకుని వంశీకుఁడు కాఁడని ఒక వ్యాసము ప్రచురించినారు. ఆ వ్యాసమందలి విషయము లెంతవరకు సహేతుకములో విమర్శింపవలసి యున్నది.

గోపాలుని రామకవి, మిగుల నాధునికుఁ డనియును, ఆహేతువువలన, నన్నయ భట్టారకుని వంశజుఁడు కాఁడనియును, వ్రాసిరి. ఆధునికుఁ డనుమాట సత్యమే కావచ్చును. దాదాపుగా నిన్నూరు సంవత్సరముల క్రిందనే ఉండియుండును. ఆధునికుఁ డైనంతమాత్రమున వంశము మారిపోవునా? అన్యపురుషుని మూలపురుషునిగాఁ జెప్పుకొందురా? తమ మూలపురుషుని మఱచిపోవుదురా? భరతఖండమందలి, ప్రతిబ్రాహ్మణుఁడును, తాను, ఎవరో ఒక ఋషి సంతతివాఁడ నని చెప్పుకొనుచుండును. నాలుగైదువేల యేండ్లక్రింద నుండిన ఋషుల సంతతివార మని, సకలబ్రాహ్మణులకు, నెట్లు జ్ఞాపక మున్నది? వీరికి ఏవిధములైన లిఖితాధారములు కలవు? ఏ శిలాతామ్రశాసనములలో కనఁబడును? ఇట్లు జ్ఞాపక ముండుటకు పరంపరాగతమై సంప్రదాయసిద్ధ మైన పెద్దలవాక్యములు దప్ప, ప్రత్యక్ష, లిఖిత, నిదర్శనకు లేవైన నున్నవా? తిక్కన, సోమయాజుల వంశీకులు ఇప్పటికిఁ గలరని కవులచరిత్రములో, వీరేశలింగముగారు వ్రాసిరి. ఈ పాటూరి శరభరాజుగారికి తిక్కన, తన మూలపురుషుఁ డని యెటుల జ్ఞాపక మున్నది? తిక్కన, సోమయాజులు ౧౨౨౦ సంవత్సర ప్రాంతముల నుండెను. ఇప్పటికి, ఆయన సంతతివారికిని, ఆయనకును, నడుమ, కాలవ్యవధి, ఏడునూర్ల సంవత్సరములు. అటులనే నన్నయభట్టారకుఁడు, ౧౦౫౦ సంవత్సరప్రాంతముల నున్నవాఁడు. గోపాలుని రామకవి ౧౭౫౦ సంవత్సర ప్రాంతమున నున్నవాఁ డనుకొనుడు. వీరిద్దరికిని కూడ, కాలవ్యవధి ఏడునూర్ల సంవత్సరములే! పాటూరి శరభరాజు గారికి, తన మూలపురుషుఁడు, తిక్కనసోమయాజి యని జ్ఞాపక ముండఁగా, గోపాలుని రామకవికి నన్నయభట్టారకుఁడు, తన మూలపురుషుఁ డని జ్ఞాపక ముండుట, అసంభవమా? కావున గోపాలుని రామకవి, అత్యంతము, ఆధునికుఁ డగుట వలన, నన్నయభట్టారకుని వంశజుఁడు కాఁ డనునది మెచ్చఁదగినమాట కాదు.

గోపాలునిసింగన్న, నన్నయభట్టారకుఁడు తన మూలపురుషుఁ డని చెప్పుకొనలేదు అనునది ఇంకొక కారణము. ఇది కారణాభాసమే! కాని కారణము గాదు. ప్రతివాఁడును తన మూలపురుషునియొక్క పేరును గాని పెంపును గాని చెప్పుకొనవలె నని నియమ మున్నదా? ఇష్టము వచ్చినవారు చెప్పుకొందురు. ఇష్టము లేనివారు మానుకొందురు. తిక్కనసోమయాజి తనతాత మంత్రి భాస్కరుఁడు రామాయణమును వ్రాసె నని చెప్పుకొనెనా? సుప్రసిద్ధుఁడైన నరహరిశాస్త్రులవారు, [సరస్వతీతీర్థు లనఁబడువారు] కావ్యప్రకాశ వ్యాఖ్యానమగు "బాలచిత్తానురంజని" వ్రాసినవారు. వీరు తనతండ్రిగారని మల్లినాథసూరి అనియును, పంచకావ్య వ్యాఖ్యాత యనియును చెప్పుకొనెనా?

గోపాలుని రామకవి గోత్రమును నన్నయభట్టారకుని గోత్రమును వేరువే రని వ్రాయుట మూఁడవది. నన్నయభట్టారకుఁడు ముద్గలగోత్రజాతుఁడ నని వ్రాసికొనెను. గోపాలుని రామకవి తనది మౌద్గల్య గోత్ర మని వ్రాసికొనెను. దీనినిఁబట్టి ముద్గలగోత్రము వేరనియును, మౌద్గల్యగోత్రము వేరనియును, శాస్త్రులవారు వ్రాసిరి. కాని ధర్మశాస్త్రములు చదువుకొని గోత్ర సంప్రదాయములను, సంపూర్ణముగ తెలిసిన, విద్వాంసులు ఇట్టులు చెప్పుట లేదు. ముద్గలగోత్రమును, మౌద్గల్యగోత్రమును వేరువేరుగా లేవనియును మౌద్గల్యగోత్రము ఒకటియే యున్నదనియును చెప్పుచున్నారు నిర్ణయసింధువు మొదలైన ధర్మశాస్త్రగ్రంథములలోను, శాస్త్రులుగా రుదాహరించిన "ధర్మప్రవృత్తి "లోను గూడ, మౌద్గల్యగోత్ర మొకటే కాని ముద్గలగోత్రముయొక్క పేరే లేదఁట. ఈ విషయమై ధర్మశాస్త్రములను సమగ్రముగాఁ బరిశీలించిన యొక శాస్త్రులుగారు ఇట్లు వ్రాసినారు:

"శ్రీశంకరభాష్యే, తైత్తిరీయోపనిషది శిక్షావల్ల్యాం, అష్టమేఽను వాకే - పురుశిష్టస్యాపత్యం = పౌరుశిష్టిః - రథీతరస్య గోత్రాపత్యం = రాథీతరః - ముద్గలస్యాపత్యం = మౌద్గల్యః - తత్రైన శంకరానందయతిః భగవతో మాధవాచార్యస్య గురుః, స్వకృతదీపికాయాం=ముద్గలస్య అపత్యం = మౌద్గల్యః - వాచస్పతి నిఘంటుః. ౪౭౫౭ పేజీ, ముద్గలః - గోత్రప్రవర్తకే మునిభేదే - ౪౦౬౬ పేజీ, మౌద్గల్యః - ముద్గలస్య మునేః గోత్రాపత్యం - ముద్గలగోత్రాపత్యే - మునిభేదే - ఇత్థం వాచస్పత్యాం, వాచస్పతిభి ర్గదితం"

గోపాలుని రామకవిగారు, మౌద్గల్యమౌని యని ప్రయోగించుకొనుటయు, నన్నపామాత్యుఁడు ముద్గలగోత్రజాతుఁడ" నని వ్రాసికొని యున్నందునను ముద్గల, మౌద్గల్య శబ్దములు రెండును, ఒకటి ఋషివాచకమున రెండవది అపత్యార్థమందు వచ్చియుండ, "ముద్గలః= గోత్రకారకముని విశేషః" అనినంతమాత్రముననే ఈప్సితార్థసిద్ధి గలిగినట్లు, ఆనందము చెంది, ప్రమాణపదవియందగ్రపూజ్యులగు శ్రీ శంకరాది మహాశయుల అభిప్రాయములను ముద్గల మౌద్గల్య, శబ్దములకు ఇచ్చిన నిర్వచనాదులను, గమనింపకయే "స చ గోత్రకారకః

గోత్రకారక మునివిశేషః" అను తూలసదృశపదద్వందము చే నమ్మి ఋషిభేదము స్పష్టముగా గనుపించుచుండినను, వీ రుభయులు తండ్రి కుమారు లని సామాన్యస్ఫురణ మగు అర్థమును పరిత్యజించి స్వాభీష్ట సిద్ధికై గోత్రభేదమును, పామరులకు శబ్దభేదము - అనఁగా ముద్గల మౌద్గల్య శబ్దముల కీవత్తు భేదము గనపడుచున్నందున "అందులో కొంత నాదియుఁ గలుపుదు" అను ఆంధ్రోక్తి ననుసరించి, ప్రయత్న విశేషమున, ముద్గలగోత్రజుఁడు, మౌద్గల్యగోత్రజుఁడును ఒక్క డే ట్లగు ననియు ఈమాత్ర భేదము కవి తెలిసికొనక పోయినాఁడనియు, క్లుప్తీకరించి నన్నపామాత్యునిగోత్రము వేరు రామకవిగోత్రము వేరు అని స్వాశయమును బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారు దృఢపరచుకొని నారు. కాని ఏ ప్రవరగ్రంథమందైనను, ముద్గలగోత్రులుఁ, మౌద్గల్యులు ప్రవరోచ్చారణ సమయమునందు వేఱువేఱుగా కనబడు చున్నారా? నిర్ణయసింధ్వాది నిబంధనగ్రంథములయందు, తన్నిబంధనకర్త లందఱు గోత్రప్రవరనిర్ణయప్రకరణమున కేవలాంగిరస గణమునందు - హారిత, కత్స, కణ్వ, రథీతర, ముద్గల, విష్ణువృద్ధ, అను షడ్విధభేదమును గనఁబరచుచు, సాత్యము గ్రియాములు గల ౧౮ భేద ములనుగ ముద్గలగణంబులను గనంబరచుచు, అంగిరస, భార్మ్యశ్వ, మౌద్గల్య; ఆంగీరస, తార్క్ష్య, మౌద్గల్య అని ప్రవరను పరిగణనము చేసియున్నారు. కాని, మన బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులుగారు, కనఁ బరచినట్లు ముద్గల మౌద్గల్యగోత్రములు వేరే వినయుఁడల ముద్గలగోత్ర ప్రవరగణమును గురించి చెప్పియుండ లేదు. స్వవాదన సమర్థనకొఱకు ముద్గలగోత్రమును, భిన్నము చేసినను నిబంధనకారు లందఱును సమ కాలికులు గానందున బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులవారి వాదమునకు, అను కూల శిరఃకంపనాదుల నొసఁగరైరి. ముద్గల, మౌద్గల్య పదములను ప్రాచీనకవులు సహజ పాండితీ కవితా విశేషజ్ఞులు గాన సామా న్యముగా ప్రయోగించినారు. బ్రహ్మయశాస్త్రులుగారు విపరీతవిమ ర్శలను ప్రాచీనకవిప్రయోగములయందు, ఆరోపించి, అజ్ఞులగు పామర జనులకును హాస్యాస్పద మగునట్లు ప్రాచీననిబంధన గ్రంథాదుల సమగ్రముగఁ బరిశీలింపకయే, తమకు తోఁచినరీతిని వ్రాసినారు.

దీనినిబట్టి మౌద్గల్యగోత్రముకంటె భిన్నమైన ముద్గలగోత్రము లే దనియును రెండును ఒకేగోత్ర మనియును గ్రహింపవచ్చును. కాఁబట్టినన్నయభట్టారకునిగోత్రమును గోపాలుని రామకవిగోత్రమును ఒకటియే కాని వేరు కావు. అందువలన గోపాలుని రామకవి నన్నయ భట్టారకుని వంశజుఁ డగుటకు సందేహింప బనిలేదు. గోపాలుని రామకవి తాను నన్నయభట్టారకుని వంశజుఁడ నని వ్రాసికొని గ్రంథ మందు బాహాటముగా నుద్ఘోషించుచుండగా ప్రమాణశూన్యముగా కా దని చెప్పుటకు నెవరికి నేమి యధికారము గలదు? గోత్రము వేరనియును ఇద్దరికిని చాలాకాలము వ్యవధియున్న దనియును మఱియు నేవేవియో కారణాభాసములను చూపి పామరజనులను మోహపెట్ట జూచిరి. కాని పండితులైనవారికి యథార్థము బోధపడక పోదు. రామకవి తాను నన్నయభట్టారకుని వంశజుఁడ నని ఢక్కాగొట్టి చెప్పుచుండగా మఱియొకరు ప్రమాణరహితమైన వాక్యములతో "కాదు, కాదు" అని చెప్పుట "ఇంటివాఁడు పాడిగేదె యనఁగ బయటివాఁడు గొడ్డుగేదె" యనినట్లున్నది. కాకివాడలో నుండెడు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులు గారికి వినుకొండకొద్దనుండు గ్రామములలో నివసించెడు గోపాలునివారి పుట్టుపూర్వోత్తరము లెట్లు తెలియును. ఈ విషయమై నన్నయభట్టారకుని వంశజులలో నొకరైన గోపాలుని వేంకటనరసింహముగారు వ్రాసిన యొకలేఖ నిందు క్రిందఁ బొందు పఱుచుచున్నాను. ఆ యుత్తరమువలన పెక్కు-సందేహములు సమసి పోగలవు.

" ముప్పాళ్ల, 5-11-20. మహారాజరాజశ్రీ................. ....పంతులు గారి దివ్యసముఖమునకు - విన్నపములు, గోపాలుని వేంకటనృసింహం కృతానేక నమస్కారములు. మీరు మహారాజశ్రీ, గోపాలుని వేంకటప్పయ్యగారి పేర వ్రాసిన యుత్తరం చూచినాము. నన్నయభట్టు మాకంశీకుడు అయినట్టు కొన్ని దృష్టాంతరములు గలవు. మా గోత్రము- మౌద్గల్యస. ప్రవర-ఆంగీరస భార్మ్యాశ్వ మౌద్గల్య, త్రయాఋషేయ, మౌద్గ ల్యసగోత్రః అపస్తంబ సూత్రః యజుశ్శాఖః. ప్రస్తుతము మాలో నన్నయభట్టు అను పేరు గలవారు ఒకరు గలరు; వారికి వయస్సు 50 సంవత్సరములు. నన్నయభట్టు విషయమై చరిత్ర తమరు వ్రాయుటకు సరిఅయిన దృష్టాంతరములు ప్రస్తుతము మాయొద్ద లేనం దున చారిత్రవిషయమై వ్రాయలేను. మావంశావళి యొకచోట నున్నది. అది వచ్చినవెంటనే తమరు నన్నయభట్టు విషయమై చారిత్రవివర ముగా వ్రాయగలను. క్షేమసమాచారములు వ్రాయించ కోరుతాను. వెంటనే జాబు వ్రాయవలెను. చిత్తగించవలెను

(చేవ్రాలు) గోపాలుని వేంకట నృశింహాం.

అడ్రెసు:—గోపాలుని వేంకటనృశింహాం, ముప్పాళ్ల, వీపూరు పోస్టు; వినుకొండ తాలూకా.

ఇఁకను గోపాలునివారు, నన్నయభట్టు తమ పూర్వికుఁడని చెప్పుకొనుచున్నారా? యనునది యింకొక కారణము.

ముప్పాళ్లలో నున్న గోపాలునివారితోను మఱికొందరితోను, ఎవరో ఏవిషయమో మాటలాడుచున్నపుడు, గోపాలునివారు తమ మూలపురుషుఁడు నన్నయభట్టు అని చెప్పలేదఁట. నేను, పైన నుదా హరించిన గోపాలుని వేంకటనరసింహం గారు ముప్పాళ్లకాపురస్థులే గదా. ఉత్తరము మూలమున తెలియును. శాస్త్రులుగారితో సెల విచ్చిన, ఆ యెవరితోనో, అప్పుడు చెప్పని గోపాలునివారు ఇప్పుడు ఉత్తర మెట్లు వ్రాసినారు? ఇంతేగాక ఏవిషయము ప్రసంగములో వచ్చునో దానిని గురించియే మాటలాడుట విజ్ఞుల మతము కదా. కావున నిది యొక హేతువు కాదు.

నన్నయభట్టారకునకు, గోపాలుని రామకవికిని, గృహనామ సంబంధము లేదనుట మఱొక కారణము.

అసలు మొట్టమొదట నన్నయభట్టారకుని యింటిపేరేమో శాస్త్రులుగారు సెల వీయగలరా? పోనీ, నన్నయభట్టారకుని ఇంటిపేరును, గోపాలుని రామకవి యింటిపేరును, వేరువేరు అనియే

యనుకొందము. అంతమాత్రముచేత, వంశము మాఱిపోవునా? వంశజులు అగుటకు ఇంటిపేళ్లే యాధారమా? రుద్రాభట్ల వెంకప్ప సోమయాజులు గారు, విశ్వామిత్రగోత్రికుడు గదా. విశ్వామిత్రుని యింటిపేరు రుద్రాభట్లవా రయ్యెందురా? పుల్లంరాజు వేంకటేశ్వరరావు పంతులుగారిది పరాశరగోత్రము గదా. పరాశరుని యింటిపేరు పుల్లంరాజువారా? కాబట్టి యింటిపేరు ఒకటి కాదు. గనుక వంశజుడు కాడనుట యుక్తిసహమైన మాటగాదు. కొట్టరువు తిక్కనామాత్యుని వంశజుడు పాటూరి శరభరాజు గారెట్లయినారు? ఇటులనే యింటిపేరులు మారిపోయినవారిని వేనవేలు దృష్టాంతరములు చూపవచ్చును. శాస్త్రులవారు, ఉపన్యాసాంతమందు ఇట్లు వ్రాసిరి.

"కాన, రాజనరేంద్రుని కులబ్రాహ్మణుడును, ఆచార్యపద కలిగియుండును, ముద్గలగోత్రజాతుడును, నగు నన్నయభట్టారకునకును నియోగియు, మౌద్గల్యగోత్రుండును, యోగానందామాత్యనందనుండును నగు గోపాలుని రామకవికిని, శాఖాసంబంధము గాని - గోత్రసంబంధముగాని, గృహనామసంబంధము గాని, ఎంతమాత్రమును లేదు" అని వ్రాసినారు. ఈ యన్ని సంబంధములు నున్నవో లేవో పైన నేను తెల్పినాను. కొన్ని ఆక్షేపణలకు సమాధానము చెప్పినాను. మిగిలిన కొన్ని యాక్షేపణములకు సమాధానములు, నా అసలు వ్యాసములలోని పూర్వభాగమును ఉత్తరభాగమును చూచిన బోధపడగలవు. ఇంకను కొన్ని యాక్షేపణము లున్నవి; కాని వానికి, సమాధానము చెప్పవలసినంత యవసరము కాన్పింపదు. ఏలయనగా అవి ఈర్ష్యాసూయాద్వేషప్రధానము లగు వాక్యరత్నములతో నిండియున్నవి. సత్యాన్వేషణము కొఱకు వ్రాసినట్లుగా గానుపింపవు. కాబట్టి యుపేక్షణీయములు. మఱియును తిట్లతోను దూషణలతోను, పరిహాసములతోను ఎత్తిపొడుపులతోను, నిండియున్నవి; పండితులు వ్రాయదగినవి గా లేవు. కాబట్టి నన్నయభట్టారకుని వంశజుడే గోపాలుని రామకవి. గోపాలుని రామకవి నియోగియే! కాబట్టి నన్నయభట్టారకుడును నియోగియే!! ఆయన కృష్ణదేవరాయల యనంతరమున నియోగులలోనుండి వేఱుపడి పోయిన (1) ఆంధ్రవైదికుడు కాడు. (2) ఆయన ఆంధ్రుడు గనుకను, ఆయనభాష ఆంధ్రభాష గనుకను మహారాష్ట్రభాష మాతృభాషగా గల విదర్భజవైదికుడును గాడు. (3) ద్రావిడభాష మాతృభాషగా గల ద్రావిడవైదికుడును గాడు. నన్నయభట్టు తమవంశమువాడని ఆంధ్రవైదికులు చెప్పినచో, గొంత అందము, చందము; ముద్దు మురిపెము అయినను ఉండును. విదర్భజవైదికులును, ద్రావిడవైదికులును నన్నయభట్టు తమవాడని చెప్పుటలో బొత్తిగా సారస్యమే లేదు. ఇన్ని విచారణ లేల? శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునకు పూర్వము ఆంధ్రకవులందఱును నియోగులే! కొండవీటిరెడ్లప్రభుత్వమునకు పూర్వము ఆంధ్రబ్రాహ్మణు లందఱును నియోగులే!!

స్వరాజ్యసందేశము

బాలకవి వడ్డాది సీతారామాంజనేయులు గారు

పంజాబు దుర్గతిపాల్జేసినట్టి పై
కేలాడ్వయరుని శిక్షింప రయ్యె
నిరపరాధిప్రజానీకమ్ముఁ ద్రుంచిన
ఉద్యోగులను శిక్ష నొంచ రయ్యె
ప్రభులు కామన్సు దౌర్జన్య మామోదించి
రే గాని జాలి వహింప రయ్యె
మొనమొన్న వైస్రాయి తినయుపన్యాస మం
దును నను తాపమున్ జూప డయ్యె
గీ. హైందవ మహమ్మదీయ స్నేహమ్ము ప్రబల
న్యాయ మెందును వెదుకఁగఁ గన్పట్టదయ్యె
భరతసుతులార! మీఁరు బహిష్కారదీక్ష
పూనుడు స్వరాజ్యవిభవమ్ము పొందుదనుక.
సీ. ఘన బిరుదావళుల్ గౌరవోద్యోగముల్
నియమిత పదవులున్ విడువవలయు
గౌరవార్థము దొరల్ గావించు విందుల
దర్బారులను విడనాడవలయు
బ్రిటిషు కార్ఖానాల భేదింప జాతీయ
విద్యాలయముల స్థాపింపవలయు
ప్రొత్తికౌన్సిలులకు గూడ దభ్యర్థులై
నిలువ, నిల్చిన వోట్ల నీయరాదు.
గీ. సైనికులును కూలీల్ గుమస్తాలుగాని
వృత్తికై కాలనీలకు వెడలరాదు.
అన్యదేశవస్తు ప్రవాహమ్ము నాపి
త్యాగమును జూపవలయు సోదర్యులార!
సీ. మూలమూలలఁ బడి మూల్గుచు నున్నట్టి
చేతిరాటాల సంగీతగరిమ
ప్రోత్సాహనము సభఃపుష్పమ్ముగాగ బె
ల్లడరెను సాలీల హస్తపటిమ
దేశీయవస్తుల తెగల నిండారు దు
కాణాల బల్ ప్రభాకాండదీప్తి
ఆబాలగోపాల మతి హర్షమున స్వదే
శీయవస్తుల వాడు చెలువు వఱపు
గీ. త్యాగమే పరమావధి గాగ నలరు
భరతసుతు లార! ఇదియె క్రమ్మఱఁ గనంగ
భాగ్య మెందఁకొ, గాంధి మహాత్ము ప్రతిజ్ఞ కలిమి
కైకొనుడు! లెండు!! వడి బహిష్కారదీక్ష.

రైల్వే పరిపాలనము

కొండివర్తి వీరభద్రాచార్యులు గారు

ఇంగ్లీషుభాషలో రేల్ అనఁగా కమ్మి అని అర్థము. ఇటువంటి కమ్ములతో నమర్పఁబడిన త్రోవ రేల్‌వే లేక రేల్ రోడ్ అనఁబడును. ఈ కమ్ములమీద నడుచు బండికే "రైలుబండి" అను పేరు వచ్చినది. రైలుబండ్లను లాగు యంత్రమునుండి పొగ గుప్పుగుప్పున వచ్చుచుండుటంజేసి దానిని పొగబండి యనిరి.

1844 సం. ఆర్. ఎం. స్టీవెన్సనను నతఁడు ఇండియాలో రైలు బండ్లను సాగించుట లాభప్రద మని యింగ్లాండునందలి 'ఈస్టు యిండియా కంపెనీ' వారికి సలహా నిచ్చెను. ఆయనయే ప్రధానుడగు యింజనీయరుగా నియమింపబడి 'ఈస్టు యిండియన్ రైల్వే' మున్నగు కొన్నింటిని మనదేశములో నిర్మించినవాడు. 1849 సంవత్సరములో కలకత్తానుండి రాజమహాలు వఱకును మొదటిరైలు నిర్మింపబడినది. అప్పుడు మనదేశములో దొరతనమును నడుపుచుండిన ఈస్టు యిండియా కంపెనీవారు ఆ రైలునకుగాను పెట్టుబడిపెట్టిన సొమ్ము మీద నూటికి 5 వంతున లాభము వచ్చునటుల హామీని యిచ్చి రైల్వే కంపెనీవారిని ప్రోత్సాహపఱచిరి. అనఁగా ఈ రైలునకు పుటవలన సంవత్సరమునకు నూటి కైదుచొప్పున లాభము రాని యెడల అనష్టము నంతను దొరతనమువా రిచ్చునటుల బాధ్యతను వహించిరి. ఇట్టి హామీని యిచ్చి బొంబాయినుండి కళ్యాణివరకు నింకొక రైలువేయించిరి. ఇది మొదటిహార్డింజిప్రభువు కాలమున జఱిగినది. వారితరువాత 'డల్హౌజీ' ప్రభువు గవర్నరుజనరలుగా వచ్చెను. ఆయన 1853 సం. రైళ్లు విరివిగా హిందూదేశమున నిర్మింపవలయు నని ప్రోద్బలము చేయుచు వ్రాసినాడు. ఇండియా గవర్నమెంటువారు లాభమునకు హామీనిచ్చి ప్రైవేటు రైల్వేకంపెనీల వలన రైళ్లు వేయించవలయునని సలహా నిచ్చియున్నాడు. ఈయన హిందూదేశమునందు బ్రిటిషువర్తకుల వ్యాపారము బాగుగా సాగుటకొఱకై యుద్దేశించి రైళ్లను వేయించినాడు. దీనికితోడు రాజకీయ మర్మములును ఆ యుద్దేశ్యమును బలపఱచినవి. ఈతని జీవితచరిత్రను వ్రాసిన సర్ విల్లియంహాంటరుగారు రిట్లు వ్రాసియున్నారు:

క్రొత్తగా సంపాదింపఁబడిన హిందూదేశ సంస్థానములను తన రైల్లుమాలమున సమ్మేళనమునకు దెచ్చుటయేగాక, సామ్రాజ్యమున ప్రతిష్ఠలమునను సైనికబలముల దాడికి గల బలమును మిక్కిలి హెచ్చించుటే గాక, ఇంతకుముం దుండిపోయిన యేగవర్నరు జనరలును ఊహించి యుండజాలనంత హెచ్చుగా బ్రిటిషువర్తకుల పెట్టుబడిని వ్యాపారోత్సాహమును హిందూదేశమున కాకర్షించుటకై రైళ్లనిర్మాణము నకుఁ దుద్యమించి యున్నాడు.

ఆ డల్హౌజీప్రభువే రైళ్లనిర్మాణ సందర్భమున "......ఇంగ్లాండు దూదికొఱకై మొఱ లిడుచున్నది. ఆదూదిని హిందూదేశ మిప్పుడు కొంతవఱకు పండించుచునే యున్నది. దూరస్థములగు బయళ్లనుండి నౌకలమీద వేయుట కనువగు రేవులకు దానిని చేర్చుటకు దగిన వసతులు గల్పింపబడినయెడల శ్రేష్ఠమైన రకమును గావలసినంత పండింపగలదు. వర్తకమునకు వసతులు హెచ్చినకొలఁదిని, కడుదూరమున బడియున్న హిందూదేశపు అంగళ్లలో యూరపున దయారైన వస్తువుల యక్కఱ హెచ్చుచుండ మన మెఱుగుదుము గదా!" అని వ్రాసియున్నాడు.

"రైలువ్యాపారమునకు పూర్ణముగ వసతులు గల్పించుటకుగాను హిందూదేశీయ వర్తకమున కడవఱకు గల యాతంకములను హద్దులను డల్హౌజీప్రభువు తొలగించె"నని సర్ ఎడ్విన్ ఆర్నాల్డు వ్రాసినాడు.

డల్హౌజీప్రభువుయొక్క 8 సంవత్సరముల పరిపాలనకాలములో దూది ఎగుమతి 15 లక్షల నవరసులనుండి దాదాపు 25 లక్షల నవరసులకును, ధాన్యపు ఎగుమతి 8 లక్షల 90 వేల నవరసులనుండి 29 లక్షల నవరసులకును హెచ్చినవి. మఱియు మొత్తపు ఎగుమతులు ఒకకోటి ముప్పదిలక్షల నవరసులనుండి రెండుకోట్లు ముప్పదిలక్షల నవరసులకు పెరిగినవి. ఇది చూచినయెడల రైళ్లవలన హిందూదేశ వ్యాపారము చక్కఁబడిన ట్లూహ కలుగును. కాని ఈ ఎగుమతులవలన చేతబడుధనము హైందవులను పరదేశవస్తువుల కొనుటకు సిద్ధము చేసినది. 1856 సం.న వారు రెండుకోట్లు ముప్పదిలక్షల నవరసుల విలువగల పదార్థములను నెగుమతిచేసి రెండుకోట్లు ఏబదిరెండు లక్షల విదేశవస్తువులను గొనిరి. ఈ విదేశవస్తువులలో తాము పంపిన ముడిపదార్థములలో తయారైనవి చాలగలవు. ఎగుమతిదిగుమతులు రైళ్లమీదుగా జరుగునప్పుడు, దేశీయుల లాభనష్టములకంటె తెల్లవర్తకుల లాభనష్టములనే యెక్కువగ పాటించి రేట్లు నేర్పఱచియుండిరి. ముడిపదార్థములు దేశముయొక్క మధ్యభాగములనుండి రేవుపట్టణములకు ఎగుమతులకై పంపునప్పుడు తక్కువరేట్లును, రేవులనుండి దిగుమతులను దేశాంతర్భాగమునకు దీసికొనిపోవునప్పుడును తక్కువరేట్లను రైళ్లపాలకులు నియమించిరి. రైళ్లపాలకులు తెల్లవారు ముడిపదార్థములను కొని దేశాంతరములకు దీసికొనిపోవువారీ తెల్లవారే. దేశాంతరములనుండి విదేశవస్తువుల దిగుమతి చేయువారు వారే. అటువంటి పదార్థములమీద తక్కువరేట్లు విధించుటచేత ముడిని చవకగా తెల్లవారికి లభించుటేగాక, వారు ముడిపదార్థములను గుత్తగొని పోవుటకును విదేశవస్తువుల దెచ్చుటకును హెచ్చరి

కను గూర్చును. ఈ పదార్థములనే దేశములోపల నొక చోటినుండి మఱొకచోటికి గొనిపోయినయెడల హెచ్చురేట్లు పుచ్చుకొనబడును. ఇదియు మఱుకపదార్థముల యెగుమతినే బలపఱచును. దేశములో వియోగైన వస్తువులను వేరొక భాగమునకు గొనిపోవలయునని హెచ్చురేట్లు; విదేశవస్తువులను రేవులనుండి దేశములోనికి దీసికొనిపోవుటకు తగ్గురేట్లు. ఇందువలన దేశీయవస్తువులకంటె పరదేశవస్తువులు చవకగ నమ్మబడగలవు. "దేశాంతర్భాగమునగల రేట్లకంటె రేవులదగ్గఱి రేట్లు నూటికి కేబదింతున తగ్గించుటవలన ఇండియా గోతోర్లుక్షేమునకు నిజముగా నిరుత్సాహము గలిగినది! విదేశవస్తునిర్మాతలకు, హిందూదేశములోమాత్రము దొఱకు కొన్ని ముడుకపదార్థములు హస్తమున జిక్కిపోయినవి. అని యిండస్ట్రియల్ కమిషన్ వారు సయితి మెప్పుకొనిరి.

రైళ్లనిర్మాణముతోఁబాటు దొరతనమువారు హిందూదేశమందలి బొగ్గు, యినుపగనులను త్రవ్వించినయెడల చాల లాభము గలిగియుండెడిది. ఈ రైళ్లకైన కర్చుకూడ నూటికి కేబదివంతున తగ్గియుండును. ప్రపంచములో నేదేశముకన్నను హిందూదేశమున మిక్కిలి హెచ్చుగా ఇనుపగను లుండియు, లోహపరిశ్రమము శూన్యమై యుంట విపరీతము గాదా! మీదుమిక్కిలి పూర్వపు కర్మకరులు కరవులపాలు కాగా 25 కోట్ల రూపాయీల యినుమును మనము పరదేశములనుండి కొనుక్కొనుచున్నాము.

రైళ్లు హిందూదేశమునకు మహోపకరణములను భ్రమతో మురియుచున్న మనము వారి పరిపాలనమును గూర్చియు నొకింత తెలిసికొందముగాక. రైళ్లువేయు కంపెనీ లన్నియు విదేశీయములవి. ఈ కంపెనీలవారితో ఇండియామంత్రిగారు కొన్ని నియమములను గుదుర్చుకొని రైళ్లను వేయించుచున్నారు. రైళ్లకంపెనీల వారు రైళ్లను నిర్మించి వానిని నడుపుదురు. అందుకుగాను పెట్టుబడి సొమ్ము మీద అప్పుడుండు రేట్లప్రకారము నూటికి 5,4¾ లేక 4½ లాభమునకు దొరతనమువారు హామీని యిచ్చుచు, ఉచితముగా కావలసిన స్థలము నొసంగుదురు. ఎప్పుడుగాని రైలుకంపెనీల వారికే, కర్చు లన్నియు పోను, హామీపడిన పరిమితికి మించిన లాభమువచ్చేయెడల, అవెచ్చువచ్చిన సొమ్ములోసగము; దొరతనమువారు హామీ క్రింద తత్పూర్వమిచ్చియుండు సొమ్మును తిరిగి చెల్లించుటకు వినియోగింపవలయును. తక్కినసగమును భాగస్వాములు పంచుకొందురు. ఈ రైళ్లు 99 సంవత్సరములవఱకు కంపెనీలకు కౌలు కీయబడినట్లుంచబడును. ఆ పిమ్మట న్యాయ్యమైన ధరలకు వానిని దొరతనమువారు కొందురు. ఒకవేళ 50 సంవత్సరములు గాని, 25 సంవత్సరములు దాటినపిమ్మట ఏకారణముచేతనైనను దొరతనమువారా రైళ్లను దీసికొనఁ గోరినచో, షరతులప్రాప్తిని కంపెనీవారికి లభించియుండు వడ్డీఆసలుఫాయిదాల నిచ్చి తీసికొనుటను దొరతనమువారి కధికారముండును. ఈ షరతులతో ప్రథమమున రైళ్లు ప్రారంభింపబడినవి.

దొరతనమువా రిట్టి హామీ నీయకుండ రైళ్లువేయించుపద్ధతికై ప్రయత్నము జఱిగి 1862 సంవత్సరములో పెట్టుబడికే ధనసహాయము నిచ్చున ట్లేర్పాటుచేసిరి. ఇండియన్ బ్రాంచి రైల్వేకంపెనీ ఇండియన్ ట్రాంకంపెనీలకు 20 సంవత్సరములకు మైలురైలురోడ్డుకు 100 వరకుఱును, పెద్దవంతెనలు కట్టునెడల అనగా 10 వేల నవరసులు మించి కర్చగు వంతెనలకై ప్రత్యేకసహాయము నిచ్చునటుల దొరతనమువా రొప్పుకొనిరి. కాని యీ పద్ధతి ఫలప్రదము కానందున తిరిగి హామీపద్ధతియే యవలంబింపబడినది. కావున హామీపద్ధతి యొక్కటే 1869 సంవత్సరమువఱకును ఆచరణలో నుండినది.

1869 సంవత్సరములో దొరతనమువారే కొన్ని రైళ్లను వేయ మొదలిడిరి. 1880 వఱకు రైల్వే కంపెనీలచే వేయబడిన రైల్వే 6,128 మైళ్లును, దొరతనమువారు స్వయముగ వేయించిన రైల్వే 2,175 మైళ్లును దేశమున వ్యాపించినది. కాని యింక 5000 మైళ్ల రైలురోడ్డు అత్యవసరమనియు లేనియెడల దేశమున నడిపడిగ వ్యాపించుచున్న క్షామముల నాపుట కష్టమనియు క్షామవిచారణసంఘమువారు 1880 సంవత్సరములో సలహా నిచ్చిరి. దొరతనమువారు స్వేచ్ఛగా ఋణములుచేసి రైళ్లువేయుట మంచిది గాదని తిరిగి హామీపద్ధతి మీద రైలుకంపెనీల ద్వారా రైళ్లు వేయింపసాగిరి. ఈరైళ్లు 25 సంవత్సరముల పిమ్మటగాని, తరువాత 10 సంవత్సరముల గడువులోగాని దొరతనమువారు తగినఖరీదు నిచ్చి కొనవచ్చునని యేర్పాటు చేసిరి. ఈసారి హామీరేటు వేరువేరు రైళ్లను వేరువేరుగా నూటికి 4 మొదలు 2½ వఱకును నిర్ణయింపబడినది. ఇట్లు హిందూదేశమందున్న రైళ్లు వివిధములుగా నున్నవి: వానిలో ముఖ్యమగునవి దొరతనమువారివై దొరతనమువారిచేత నే నడుపబడునవి. (నార్త్వెస్టర్న్ రైల్వే; ఈస్టర్న్ బెంగాల్ రైల్వే ఔడ్ అండ్ రోహిల్ఖండ్ రైల్వే)

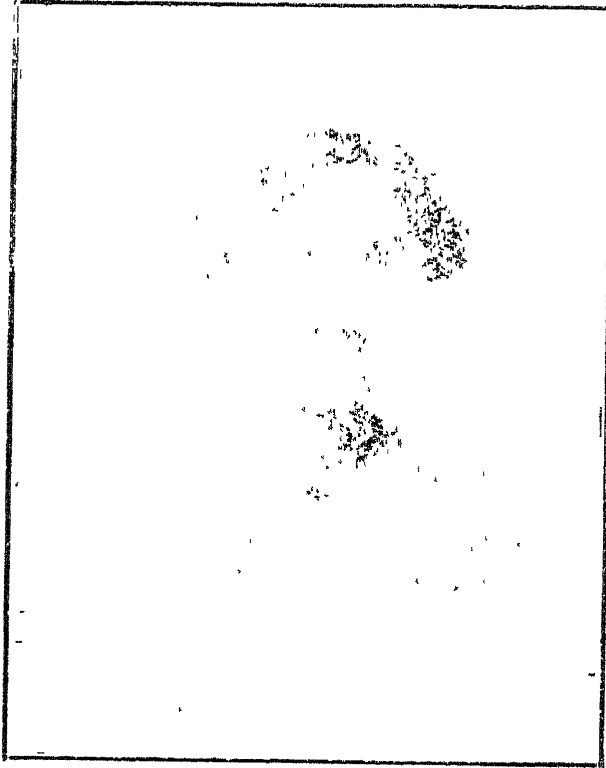
2. దొరతనమువారివే గాక రైల్వేకంపెనీవారివలన నడుపబడునవి: వీనిని నడిపినందుకు కంపెనీవారు పెట్టుధనముమీద కొంతవడ్డీకి దొరతనమువారు హామీని యిత్తురు. అనగా దొరతనమువారు లాభమునకు హామీపడుదు తమ రైళ్లను రైలుకంపెనీవారికి కౌలు కిచ్చిరనవచ్చును. (ఈస్టిండియన్ రైల్వే; గ్రేట్ ఇండియన్ పెనిన్సులా బొంబేరైల్వే; బరోడాఅండ్ సెంట్రల్ ఇండియారైల్వే మదరాసు అండు సదర్న్ మహారాటారైల్వే; అస్సాం బెంగాల్ రైల్వే; బెంగాల్ నాగపూరు రైల్వే; సౌతిండియన్ బర్మా రైల్వే).

3. ప్రైవేటు రైల్వేకంపెనీవారివి: (బెంగాల్ అండ్ నార్త్వెస్టర్న్ రైల్వే; రోహిల్ఖండ్ అండ్ కుమాన్ రైల్వే; సదర్న్ పంజాబ్ రైల్వే.

4. డిస్ట్రిక్టు బోర్డులవారివై రైల్వేకంపెనీలచే నడుపబడునవి: ఇవి అంతగా పెద్దవిగావు. మన రాజధానిలో ప్రస్తుతము 5 జిల్లా బోర్డులవారు 263 మైళ్ల రైల్వేవేసియున్నారు. 909 మైళ్లు రైల్వే మఱి 18 జిల్లాబోర్డులవారును వేయ ప్రయత్నించుచున్నారు.

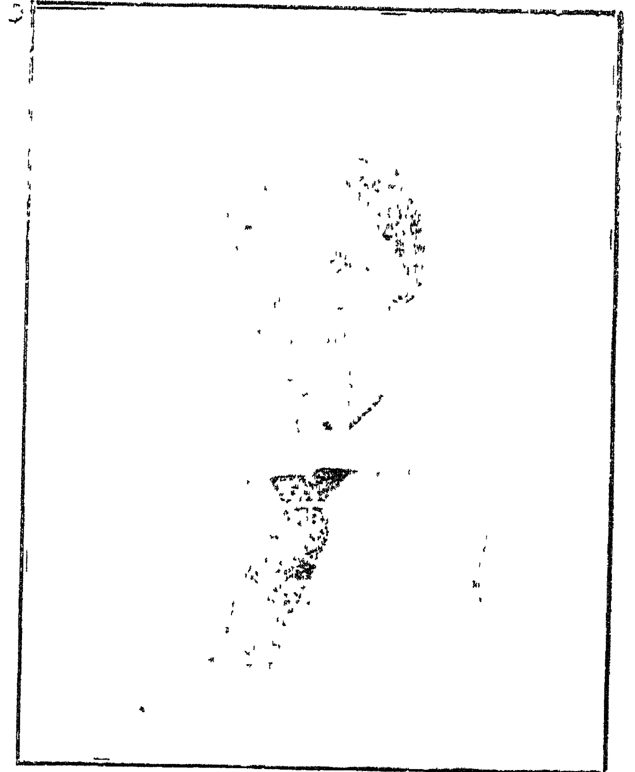
సినేటు మెంబరులు

Miss. De la Haye

మిస్ డి లా హే

Miss. Macdonald

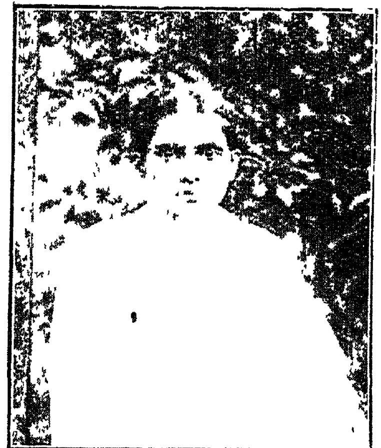
మిస్ మెక్డొనల్, మిషనరీ కాలేజి

Miss Sreenivasam, B A., L. T.

శ్రీమతి శ్రీనివాసం, బి. ఏ., ఎల్. టి.

Mrs. Sithamma

శ్రీమతి సీతమ్మ

Sri Sarada Samajam — Anantapur

అనంతపురములో శ్రీ శారదాసమాజపు ద్వితీయవార్షికోత్సవము

Temple of Maruteru

దేవాలయ గోపురము, మారుటేరు

దీనికంతకును చాల ధనము కావలసియున్నది. దొరతనమువారు చాల ధనము పెట్టుబడిపెట్టి యున్నారు. 1913-1919 సంవత్సరముల వఱకును దొరతనమువారి పెట్టుబడి సొమ్ము 555¾ కోట్ల రూపాయలకు పైగానున్నది. ఇదిగాక 24 కోట్లు రైల్వేకంపెనీవారు వేసిన రైల్వేలు దీసికొనునప్పుడు పెట్టుబడి క్రింద సంవత్సరవాయిదాలు వారికిచ్చి యున్నారు. 8 కోట్లు కంపెనీవారల యొద్దనుండి కొన్న సామానులు వగైరాల విలువయును, ఇంతవఱకును దొరతనమువారు రైల్వేల నడుపుటవలన కర్చుపడియున్న సొమ్ము అప్పులమీద దొరతనమువారు భరించిన వడ్డీ వగైరాలును, మొత్తము 230 కోట్లు-అనగా మొత్తము 312 కోట్లు పైన దొరతనమువారి పెట్టుబడిగా వేయబడిన 555¾ కోట్లకు చేర్చవలయును. అప్పుడు రైల్వేమీద దొరతనమువారి పూర్తి పెట్టుబడి సుమారు 867¾ కోట్ల రూపాయలగుచున్నది. మన దొరతనమువారింత సొమ్మును పెట్టుబడిపెట్టగా రైలుకంపెనీలు పెట్టుబడి పెట్టినది సుమారు 62 కోట్లు మాత్రమే. ఇండియా ప్రభుత్వము చాల బీదది. ఇంతసొమ్మెచ్చటనుండి తెచ్చుచున్నది యని యడుగవచ్చును. వ్యక్తిపురుషులప్పు దీసికొనునట్టులనే దొరతనమువారును అప్పుచేయుచుందురు. ఇంగ్లాండులో 300 కోట్ల రూపాయలు ఇండియాలో 17 కోట్లు వారు అప్పు చేయుచుందురు. ఇటుల దొరతనమువారు చేయు ఋణములను ముప్పాతికవంతు రైల్వేలకే.

దొరతనమువారికి వచ్చు ఆదాయములో భూమిపన్నే యెక్కువైనదనియు వ్యయములో మిలిటరీ కర్చే యెక్కువయనియు ప్రజల యభిప్రాయము. కావుననే శాసనసభ్యులును, విద్యాధికులును, ఉద్యోగులును రైల్వేపరిపాలనను గూర్చి యంతగా విచారింపరు. కాని దొరతనమువారికి 1918-19 సంవత్సరములో భూమిపన్నులవలన 34¼ కోట్లాదాయము రాగా రైల్వేలవలన 86¼ కోట్లాదాయము వచ్చినది. మొత్తపు ఆదాయములో నూటికి 35 వంతులు రైల్వేలవలని సంపాదనే. కర్చులో గూడ నూటికి 32 వంతులు రైల్వేమూలముననే. మిలిటరీ కర్చు 46 కోట్ల 6 లక్షలు కాగా 42 కోట్లు రైల్వే పరిపాలనది.

ఉద్యోగము లిచ్చుటలో గూడ నన్ని డిపార్టుమెంటులలోను దేశీయులకును తెల్లవారికిని భేదము చూపబడుచున్నది. ఉన్నతశాఖ (సుపీరియర్ సర్వీసు), నిమ్నశాఖ (సబార్డినేట్ సర్వీసు) అని రెండు తరగతుల ఉద్యోగులు గలరు. నెలకు 200 రూపాయలకు పైగా పుచ్చుకొనువారు మొదటి తరగతివారు. వీరి పరమావధి నెలకు 3500 రూపాయలు. దొరతనమువారి పాలనములోనున్న రైల్వేమీద నిట్టి యున్నతోద్యోగులు 437 మంది గలరనియు వారిలో 45 గురు మాత్రమే హిందూదేశీయులు గలరనియు పబ్లికుసర్వీసు కమిషనువారు (1912-1915) తమ రిపోర్టులో తెలిపియున్నారు. ఈ 45 గురిలోను 800 రూపాయలకు పైగా జీతము గొనువారు 11 మందియే నట. తక్కినవారు తెల్లవారు. వారిలో 372 మందికి 172 రు 800 రూపాయీలు పైగా పుచ్చుకొనువారు. పరమావధిగానున్న 3500 రూపాయీల పుచ్చుకొను దేశీయోద్యోగులు లేనే లేరు. 1913 సం॥ నవంబరులో దొరతనమువారి రైల్వేలన్నింటిమీఁదను గల సుపీరియరు సర్వీసులో 1486 మంది యుద్యోగు లున్నారు. వారిలో 166 మంది మాత్రమే దేశీయులు; వీరును సాధారణముగా ప్రారంభదశలో నున్నారని తెలియగలదు.

సబార్డినేటు సర్వీసులో మాత్రము 692965 మంది నౌకర్లు 668005 మంది దేశీయులుండ తక్కిన 17160 మంది తెల్లవారు గలరు. దీనిలో 8 రూపాయలు వారుకూడ నుండుటచే తెల్లవారు తక్కువగా నుంటకు కారణము. ఈ తరగతిలో పై యుద్యోగములకే వారు వత్తురు. మఱియు రైల్వే యున్నతోద్యోగులు తమక్రిందనున్న సబార్డినేటు సర్వీసులోనివారిని డిసిమిస్ చేయుటకు, ప్రమోషను చేయుటకు, బదలాయించుటకు, సెలవులు మున్నగునవిచ్చుటను గ్రహించుటకు పూర్ణాధికారమున్నది. ఇట్టి అధికారము ఐ. సి. ఎస్. లకును లేదు. సుపీరియరు సర్వీసు రైల్వేయుద్యోగులు ఉన్నతవిద్యాకలితులగుట సత్యము. ఈపని కింత కర్చగునని గణితములు చేయుటలోను, ఈపని నిట్లు చేయవలెనని చూపుటలోను నెక్కుడు చాకచక్యము గలవారగుట నిజము. అయినను వీరును నరులే. సబార్డినేటు సర్వీసులోని నౌకర్లును వీరివలె జీవితావశ్యకముల సమకూర్చుకొనవలసినవారే. కావున ప్రతివానికిని జీవితావశ్యకములకు లోటులేని జీతముల నిచ్చి, ఉన్నతోద్యోగుల నున్నత విద్యాకౌశలముల కనువుగ ప్రత్యేకము మఱికొంత హెచ్చువేతనములను నిచ్చుట ధర్మము. కాని జాతిభేదమువలని యూరోపియను తరగతులందును ఉద్యోగముల నిచ్చుటయు, అందువలను హస్తిమశకాంతరములు గల్పించుటయు నక్రమము. ఇట్టి విపరీతస్థితి మఱే దేశమందును గానరాదు. యూరోపుదేశములలో సబార్డినేటు సర్వీసులోని ప్రారంభ జీతమునకు 22 రెట్లకు మించి యే యున్నతోద్యోగికిని సామాన్యముగ జీతమీయరు. నార్వే, బెల్జియము దేశములలో నీభేదము యింకను తక్కువ. ఎనిమిదిరెట్లే వార. మఱియు దొరతనమువారి సేవలోనే క్రిందితరగతి ఉద్యోగులకు ప్రజలకును తెల్లవారికి హెచ్చు లేనియెడల న్యాయము లభించుట లేదు. ఇట్లుండ నిరంకుశాధికారులగు రైల్వేదొరలు దాదాపు రెండులక్షల దేశీయులను దమ యేలుబడిక్రింద నన్యాయ్యముగ జఱిగించుచున్నారనిన యబ్బురమేమున్నది? ఎందుకనగా దొర యున్నతోద్యోగపదవిని నామ మాత్రము వహించుట. కావలసినపని నంతను నిర్వహింపుచు నగౌరవమునకు హింసలకు బాల్పడుచు దేశీయులు వానిక్రింద బనిచేయుచుండుటయు సర్వసామాన్యము. ఇటుల జాతిభేదపాలనము సాగుటవలన హైందవులు సంపాదనలందే గాక మానప్రాణములందు సైతము కడు దీనస్థితికి వచ్చుచుండిరి. ఆత్మగౌరవము రూపుమాయుచున్నది. ఉద్యోగాభిలాషులై చదువులనేర్చు యువకులు లక్షలకొలది నిట్లు భంగపడుచుండుట దేశారిష్టమే. దొరతనమువారి యుత్తరవులు జారీచేయుటలో లోపము లేదు. 1870 సంవత్సరమున నొకసారియు 1878 సంవత్సరమునను ఇండియామంత్రిగారు రైల్వేరివిన్యూ శాఖయందలి యుద్యోగము లన్నిటిని పొందుటకు హైందవు

లక్ష్యపై యెట్టిగాని యుత్తరువుల జేసియుండరి. దేవునివర మున్నను పూజారివర మెక్కడ? ఉద్యోగుల నియమించు స్థానికాధికారుల యిష్టానుసారము సర్వమును విడిచినప్పు డెట్టి యుత్తర్వులున్న నేమి లాభము? ఉత్తరువులను మున్ముందుద్యోగము లన్నియును తెల్లవారికై ప్రత్యేకింపబడి యున్నవి.

1913-1914 సంవత్సరములో దొరతనమువారు స్వయముగ నడుపుచుండిన రైల్వేయుద్యోగులలో 250 రూపాయలకు దాటిన జీతమునందువారు 500 గలరు. వారిలో 455 తెల్లవారును 42 లక్షల రూపాయల జీతములను పొందగా, తక్కిన 45 గురు దేశీయోద్యోగులును 3 లక్షలరూపాయల జీతమును మాత్రము పొందగల్గిరి. స్వదేశ ప్రభుత్వములచే నడుపబడు రైల్వేయుద్యోగులు 48 రు గలరు. వారిలో తెల్లవారు 32 రు $2\frac{1}{2}$ లక్షల జీతము ననుభవించిరి. దేశీయులు 11 మంది యు 37 వేల రూపాయల జీతము ననుభవించిరి. ఇక రైల్వే కంపెనీల పరిపాలనలో సర్వము నన్యాయమే. ఈ కంపెనీల యుద్యోగులు 1116 మందిలో తెల్లవారు 1088 మంది 1 కోటి 8 లక్షల రూపాయలును, దేశీయులు 28 మంది $1\frac{1}{8}$ లక్షల రూపాయలను పొందిరి.

దేశీయులలో నుద్యోగార్హులు లే రంగురా? పనుల నన్నిటిని నెరవేర్పగలవారు లేరే! అనుభవమునకు లోటులేదు. చాకచక్యమునకు కొదువలేదు. అయినను ఈ లిపులపై నంతకుము చేయుటకును హెచ్చుజీతము పొందుటకును వీరు పాత్రులుగారు. దీని రహస్యమును రైల్వేబోర్డు సెక్రటరీగారగు "రైయాన్" గారు రాయల్ కమీషనువారి యెదుట 1916 సం. నవంబరు 13 తేదీని దెలిపియున్నారు. రైల్వే యుద్యోగులను యూరోపియనుల నుండియు ఆంగ్లోయిండియనుల నుండియు నియమించు నావశ్యకత దేశక్షేమము కొరకట! సైనికనీతిని బట్టి చూచినను, దేశశాంతికొఱకును యూరోపియనులను విశ్వాసపాత్రులుగా నుంచుటయు, నేటివులను దూరమున నుంచుటయు నావశ్యకము కదటు! దొరతనమువారి రైల్వేయందే గాక స్వదేశసంస్థానములవారి రైల్వేయందును నీ పద్ధతియే సాగుచుండుట తన వాదమునకు సాక్ష్యమని రైయాన్ గారనిరి. దేశీయులందు జూపబడు నీ యవిశ్వాసము అక్రమము అన్యాయ్యము నైయున్నది. లెక్కలేనన్ని సందర్భములలో దేశీయులు తమ రాజభక్తిని విశ్వాసార్హతను ఋజువు చేసియున్నారు. ఉద్యోగధర్మ నిర్వహణమునను ప్రాణమానధనముల నర్పించియున్నారు. ఆత్మగౌరవమును దేశాభిమానమును గూడ బలియిచ్చియున్నారు. ఇటీవల జరిగిన ఘోరసంగ్రామమున భారతీయులు చూపిన శౌర్యపరాక్రమములు విశ్వాసార్హత, త్యాగము, శాంతము, ఓర్పు నెన్నెన్నియో గుణముల తెల్లవారే పొగ్గించి పలికియున్నారు. 1917 సం. ఆగస్టు 20 తేదీని నొసంగిన చక్రవర్తిగారి యాదేశ మున్నది. మాంటేగూ ఛెమ్స్‌ఫర్డ్ సంస్కరణములు లున్నవి; 1919 సం. డిసెంబరు మహాప్రకటన మున్నది. రాయలు కమీషనుల సలహా లున్నవి. ఎన్నియున్న నేమి? సర్వము యథాప్రకారమే! ఇట్టివి ఇంకను ననేకములు దేశీయ స్వత్వనిరోధక పద్ధతులు కలవు.

1870 సం. లోనే ఇండియామంత్రి హైందవులకు తెల్లవారితో సమానముగా వసతుల నీయవచ్చునని యుత్తరువులు చేసి యుండగా 50 వత్సరములు గడచినను ఫలితము లేదు. ఎన్ని కమీషనులు పెట్టిన నేమి? ఎన్ని విచారణలు జరిపిన నేమి? ఎన్ని సలహాలను వారొసంగిన నేమి? వాని నాచరణలో పెట్టింపగల సాధనము లేనప్పుడు కాగితములలో తియ్యనిపలుకులు ఉన్న లాభమా?

సర్ విశ్వేశ్వరయ్యగారు తెలిపినటుల రైల్వేపరిపాలనము పూర్తిగా దొరతనమువారి పాలనములోనికి దీసికొనిన యెడల కొన్ని కష్టములు నివారణ కాగలవు. సరిహద్దులందు సైనిక వ్యవహారములకు తోడ్పడవలయు నొకటిరెండు రైల్వే తప్ప తక్కినవి రాజధానీ గవర్నరుల పాలనమున నుండవలయును. అప్పుడుగాని కష్టముల గూర్చి వెంటవెంటనే విచారించుట-వానినివారించుట-ప్రజాభిప్రాయమును దొరతనమువారు బాగుగ దెలిసికొనుట - పొసగదు. సైనిక వ్యవహారములలో దేశరక్షణమునకై వేవేగము సంచలనమున కనువగు నటులను అట్టి సంచలనము ఇండియా గవర్నమెంటువారికి లోబడి యుండు నటులను సరిహద్దుల రైల్వేను ఇండియా గవర్నమెంటువారే పాలింపవచ్చును. అందుకొఱ కొక మంత్రినిగాని, మెంబరునుగాని నియమించవచ్చును. తక్కిన సామాన్యపు రైల్వే రాజధానీ గవర్నమెంటువారి పాలనములో మంత్రుల యధీనమం దుంచుట యుక్తము.

ఈ దేశపు రైల్వేను నడుపుటలో పాలించుటలో దేశీయులు హెచ్చుగా పాల్గొనుట ధర్మము. ఇందుకు వేనవేలు ఉద్యోగులుకావలసియుండురు. వారికి తగిన తరిబీదును విద్యయు నొసగుట దొరతనమువారి ధర్మము. కావున దేశీయ విశ్వవిద్యాలయములలో మెకానికల్ యింజనీరింగు లోకో ట్రాఫిక్ లెక్కలశాఖలందు అత్యుత్తమ విద్యలను నేర్పవలయును. రైల్వే స్కూళ్లలో ఫోర్మెన్, మెకానిక్స్, మున్నగు పనివాండ్రను, జాతి మత భేదము చూపక, తరిబీదుచేయు చుండవలెను. క్రొత్తరైల్వే వేయుటకును-ప్రాతరైల్వేను దొరతనమువారు దీసికొనుటకును వలయుధనమును సేకరించుటలో దేశీయులలో ధనికులను ప్రోత్సహింపవలయును. అట్టి పనులకై స్థానికసమితు లేర్పడుటకుగాను దొరతనమువారు స్థలధనములను, సలహాలను విరివిగా నొసంగుచు దేశీయుల నెల్లవిధముల ప్రోత్సహింపవలయును.

మన రాజధానిలో కోయంబుత్తూరు, గుంటూరు, కృష్ణ, సేలము, తంజావూరు జిల్లాబోర్డువారు 288 మైళ్ల రైల్వేను వేసియున్నారు. 304 మైళ్ళ రైల్వేను వేయ సమకట్టి యున్నారు. ఇందుకై వారు 77 లక్షల రైలు పన్నును ప్రోగు చేసినారు. తక్కిన జిల్లాబోర్డులవారును పైవారి ననుకరించి 600 మైళ్ళ రైల్వేను వేయ సమకట్టి 60 లక్షల రూపాయల పన్నును ప్రోగుచేసి యుంచిరి. ఈ యుద్యమములు చాలకాలమునుండి ఫలరూపము దాల్చకుండ సౌత్ ఇండియన్ రైల్వే కంపెనీవా రభ్యంతర పెట్టుటవలన, తమ వ్యాపారమునకు నష్టమును దెచ్చునని వారు వారించుట వలన, ప్రజాలాభకర మగు నీపని యాగిపోవలసి వచ్చుచున్నది. కొన్ని విషయములలో నీ కంపెనీవారు మితిమీరి యక్రమముగా

నష్టపరిహారమును గోరుదురు. కొన్నిపట్ల దానికిని - అన్నియు వారి కనుకూలముగా నిర్ణయమైనను - చిరకాలము పని సాగనీయరు. కావున నెట్టి కష్టనష్టములకైన నోర్చి రైల్వేకంపెనీల యాతంకముల నంత మొందించుట శ్రేయస్కరము. ఇండియాదొరతనమువారి పెట్టుబడి లాభనష్టముల బాధ్యత యెంత యెక్కువ యున్నను, కంపెనీవారల భాగము స్వల్పమైనను కంట్రాక్టుషరతులు వారి కిష్టము వచ్చినట్లు ఇంగ్లాండులో నిర్ణయింపబడుటవలన చిక్కులు పెక్కులు గల్గుచున్నవి. రాజధానిదొరతనమువారు ఋణమును సమకూర్ప నెంచిన యెడల ధనము దొరకదను సందియ మెంతమాత్రమును లేదు.

యూరపునందలి పశ్చిమదేశములు మూఢజనులచే నిండియుండి పరిశ్రమ లన నెట్టివో యెఱుంగని ప్రాచీనకాలమున హిందూదేశమున చిత్రకళలు పరిశ్రమలు మహోన్నతదశ నందియున్నవి. ఆ కాలపు రాజులు పరిశ్రముల నెన్నో విధముల పోషించెడివారు. శిల్పులను పారిశ్రామిక ప్రజలను పోషించుట రాజు ప్రధానధర్మములలో నొకటి. ఇండస్ట్రియల్ కమీషన్‌వారు వ్రాసినటుల యూరోపు వర్తకులు ఇండియాకు వచ్చినప్పటికిని హిందూదేశ పరిశ్రమ లున్నతదశయందే యున్నవి. యూరోపులో నాగరకమునకు పేరెన్నికగన్న యే దేశముతోను ఇండియా తీసిపోలేదు. అప్పటికి యూరోపులోను ఇండియాలోను గూడ, స్వీయపరిశ్రమలను విదేశపుపోటీవలన జెడిపోకుండ గాచు సంస్థలు విరాజిలుచుండెను. అచ్చటి "గిల్డు" లనబడు ప్రతిష్ఠాపనలును, ఇచ్చటి కులకట్టులును పరిశ్రమలను జక్కగ గాపాడుచుండెడివి. ఇట్లుండగా నొక దేశమునకును మఱొక దేశమునకును రాకపోకలు విరివిగా సాగి, వివిధజాతు లేక ప్రదేశమున గలియుట సంభవించినది. వాణిజ్యవ్యాపారములు వ్యాప్తి నందినవి. సాంఘికనియమములకును, మతాచారములకును సంఘర్షణము హెచ్చినది. రాజకీయ స్వాతంత్ర్యమునకై పెనగులాటలు మిక్కుటమైనవి. పరిశ్రమలకును కళలకును పోటీ హెరిగినది. సామాన్యప్రజల పీడనము దుర్భరమైనది. యూరోపునందు విప్లవములు తలచూపినవి. అందుగడలో నున్న నైసర్గికపరిస్థితుల సహాయమున ప్రతిసంఘమును స్వరక్షణకై క్రొత్తక్రొత్త ప్రతిష్ఠాపనల నెలకొలుపసాగి తదితరులను నిరసింప నారంభించెను. ఎచ్చటజూచినను అశాంతి, తీవ్రత, ఆత్మరక్షణ పరాయణత గాంచనయ్యెను. పరిశ్రమాభివృద్ధికి వలయు భౌతికశాస్త్రములు విరివిగాంచి యుండలేదు. వానికొఱకై ఆగియుండుటకు ప్రజల కోపిక లేదు. అందుగడలో నున్న విధానము నెల్ల ప్రయోగించి సామాన్యప్రజలు వృద్ధికై తహతహపడసాగిరి. ఈదశయే విప్లవము. విప్లవమనగా తిరుగుబాటుగాదు విప్లవ మనగా రాజద్రోహము గాదు. విప్లవమనగా అరాజకము గాదు. ప్రాతపద్ధతులను నిరసించి నూతనమార్గముల నవలంబించి యప్పటి ప్రస్తుతస్థితిని వేవేగము మార్పజూచుటే విప్లవము.

ఇట్టిస్థితిలో ఈస్టిండియాకంపెనీవారు హిందూదేశమున దిగిరి. తమ దేశములోని వస్తువులను ఇండియాకు దెచ్చి, ఇక్కడివానిని దమ దేశమునకు గొనిపోయి వర్తకము చేసికొనుటే వారి ప్రథమోద్దేశము. హిందూదేశపు వస్తువులను ఇంగ్లాండునందు అమ్మి మితిలేని లాభమును ఇతరులు పొందుచు లక్షాధికారులై సంపాదించుచుండగా ఆంగ్లులు సహింపలేకపోయిరి. అనేక ప్రయత్నములు చేసిరి. [illegible] తామే యార్తకలాభమును పొందవలెనని [illegible]. వారి కప్పుడు దేశకరిశ్రమల నున్నతికి దెచ్చుట యను విశ్వాసము [illegible], సామ్రాజ్యమును నిర్మింపగల్గుదు మను పేరాస గాని లేదు. హిందూదేశములోని వర్తకమే వారి పరమావధి. హిందూదేశ [illegible]కమును చపిజూచుటే వారి చరమగమ్యము. అన్ని విధములుగ హిందూదేశము వారి యాదర్శమూర్తియై వెలసినది. ఈకాలమున హిందూశిల్పులను పరిశ్రమలను మోటు వని పలుకు ఆంగ్లులు హిందూదేశమున తయారగు పట్టుబట్టలను దూదిబట్టలను అనుకరణమునకు మించినవని పిలపించిరి. వీనిని తమదేశమునకు రాకుండ నాపినగాని తమ పరిశ్రమలకు పోటీ లేకుండ నుండదని, ఆంగ్లపారిశ్రామికజనులు బ్రతుకలేమని ఘోషించిరి. హిందూదేశమునిన వారికి మత్సరము మితిమీరినది. కర్మవశమున నిండియాదొరతనము ఆంగ్లేయులచేతికి రాసాగినది. హిందూదేశవస్తువులు ఇంగ్లాండునకు పోకుండ నాపుటే గాక, ఇంగ్లాండులో తయారైన మోటువస్తువులను దిగుమతి చేయ నున్న రాజకీయాధికారము నుపయోగించి యీదేశమునకు బలాత్కారముగ దిగుమతి జేయ గడంగిరి. అట్టి దిగుమతులకు దొరతనము వారు తోడ్పడుచుండిరి. ఆ దిగుమతులతో పోటీకి నిలువ దేశీయవస్తువుల యుత్పత్తికి ఆతంకములను గల్పింపసాగిరి.

ప్రకృతిశాస్త్రము లభివృద్ధిగాంచుచు వానిజ్ఞానము పాశ్చాత్యపరిశ్రమల కూడు ప్రయోగింపబడుచుండగా, మనదేశమున నట్టి యవకాశములు కల్లలైనవి. పూర్వపద్ధతులు నిరసింపబడుచుండెను. నూతనవిధానముల నెలకొల్పువారు లేరు. విద్యావిధానము పరదేశీయుల హస్తగతమైనది. వారికి హిందూదేశపరిశ్రమ వాణిజ్యాభివృద్ధి గిట్టదు. కావున హిందూదేశీయులు స్వయముగ ప్రారంభించిన నూతనపరిశ్రమలు నష్టమయినవి. తగిన ప్రోత్సాహము లేక చెడిన వానిలో దక్షిణహిందూదేశప్రభావపరిశ్రమలు ప్రధానములు. ఈ విఫలప్రయత్నముల నాధారము చేసికొని విపరీతసిద్ధాంతములు కొన్ని తలజూపినవి. ఉష్ణదేశములు సాధారణముగా సారవంతములగు క్షేత్రములు గలిగియుండి, చక్కని వర్షపాతమును పొందుచు పంటల కనుకూలముగ నుండును. కాబట్టి ఉష్ణదేశవాసులు వ్యవసాయము చేసి ముడుకపదార్థములను ఉత్పత్తిచేయవలసిన వారు. సమశీతోష్ణదేశములవారు ఆ ముడుకపదార్థములతో పారిశ్రామిక వస్తువులను తయారు చేయవలసినవారు. ఇది నైసర్గికధర్మమని కొందఱి వాదన. ఈవాదమునే కొంతవఱకంగీకరించి దొరతనమువారు ప్రవర్తింపుచున్నారు. వారు ముడుకపదార్థముల యుత్పత్తిని, వాని యెగుమతిని, సిద్ధవస్తువుల దిగుమతిని ప్రోత్సహింపుచున్నారు. ఈ విధానము సాగునటులనే రైల్లను నిర్మించి పాలింపుచున్నారు.

పూర్వము ప్రతిగ్రామమును దనకు గావలసిన యావశ్యకపదార్థములను పండించెడిది. తక్కిన జీవితావశ్యక పదార్థములను కనిష్ఠసం

ఖ్యాతిని దెచ్చి సమీపప్రదేశముల నుండి సంగ్రహింపబుచుండెడిది. ఒక గ్రామము వస్తువులు ఆ గ్రామములోనే సాధ్యమైనంతవఱకు తయారగును. తమ యుపయోగమునకు పరిపోగా మిగిలిన వాని నమ్మి, దూర స్థలములనుండి వచ్చు భోగ్యపదార్థములం గొనెడివారు. అప్పుడు వ్యాపారకేంద్రస్థానములై భోగలాలసా నిలయములై వెలయు రేవులు, నాగరములు బహుస్వల్పములుగ నుండెడివి. ఇప్పటివలె నెండబంగారములు [illegible] అలంకారములు, కొన్నియౌషధములు [illegible] ప్రత్యేకముగ [illegible] విశేషము [illegible]

ఇప్పుడవి రైల్లు [illegible] సంపదను మార్చి వేసినవి. పండినయారు [illegible] చిత్రముగ నున్న నగరము లేని నగరము [illegible] దూరమగును. దూరమున నున్న [illegible] సామాన్యజనులు భోగాభిలాషను [illegible] భోగములను [illegible] ప్రజల దీనిం [illegible] వ్యయముల పాల్సేసి నవి. రైల్లు [illegible] బట్టి వచ్చిన [illegible] మఱియు నవి జీవితా [illegible] పిల్ల [illegible] మన పరిశ్రమలను [illegible] రైల్వేపరిపాలనము దేశీయుల [illegible] విచారణలు సాగుచున్నవి. [illegible] సూచనలు [illegible] చుచున్నవి.

[illegible] వానిని సంస్కరించిన లాభము [illegible] పనిచేయు [illegible] రైల్వే పరిపాలనమును స్వాధీనపఱచుకొనును. రైల్వే [illegible] పరిపాలనము [illegible] గా [illegible] నాగరికదేశములందును నాచార మగుచున్నది. దొరతనమువారి పాలనమున నుద్యోగివర్గమునకు హెచ్చుగ న్యాయ్యము జఱుగగలదు. ప్రజల లాభములు హెచ్చుగ గణింపబడును. ప్రయాణికుల సెక్కుడు జాగ్రత్తతోడను సరకుల సెక్కుడు జాగ్రత్తతోడను జూతురు. కర్చులు చాలవఱకు తగ్గగలవు. పనిపాటులవారి కెక్కువ సౌఖ్యమును, న్యాయ్యమును, సంపాదనము లభించును. లంచములు, మోసములు తగ్గగలవు. ఉన్నతోద్యోగులు మితవ్యయధర్మము నెక్కువగ బాటింతురు. దేశధనము ధర్మమార్గమున వ్యయ మగును. దొరతనమువారు ప్రజల మొఱ్ఱలను గ్రహించి యథివితరీతిని పరిహారముల సూచుపగల్గుదురు. ఎక్కడనో 6000 మైళ్లదూరాన కంపెనీల భాగస్వాముల కంటె సన్నిహితులగు రాజకీయోద్యోగులు విషయములను దెలుసుకొనుటకు ప్రజలకు అందుబడలో నుందురు.

ఈసూచనలు రైల్వేకమిటీవారి యెదుట నేకగ్రీవముగా భారతీయు లందఱును నివేదించుచున్నారు. అన్ని పక్షములవారు నేకాభిప్రాయు లయినారు. ఎంతటి నిర్లక్ష్యభావము గల దొరతనము కూడ నిట్టి యెడ తాటస్థ్యమును జూపఁ జాలదు. కొలది కాలములో ననుకూలపు మార్పులు కొన్ని రానున్నవి. రైల్వే పాలనమునఁ గల రహస్యములు ప్రజల కేమాత్రమును నిదివఱకు దెలియవు. ప్రజాసామాన్యమునకే గాదు, విద్యాధికులకును, రాజనీతివేత్తలకును దెలిసెడిది గాదు. రైల్లు దొరతనమువారి ప్రత్యక్షపాలనమున లేమిని వానిపాలనవివరములు శాసనసభలో వచ్చెడివి కావు. ప్రజలు మేల్కొనినారు. భారతీయులలో నధికసంఖ్యాకులు జాతీయ శ్రేయస్సునందు విశేషప్రమేయము గల్గినట్టియు, దొరతనమువారి పెట్టుబడికిని ఋణమునకును మూలమైనట్టియు, రైల్వేపరిపాలనమును గూర్చి విచారణ సల్పుగోరు గాక.

తన్మయత్వము

కందా భీమశంకరముగారు

ప్రియశేఖరు లాలించు వన్నెలు జలదముల వలెఁ
 లలితపరిరంభణముల లాలనము సేయ,
[illegible] పిల్లగా [illegible] మొయిని,
[illegible] ముత్యాల [illegible] ముల
[illegible] వాడ - పనవు పెనయ;
[illegible] మేళవించి,
[illegible] - కోమలముగ
[illegible] తమలంబాడ;
[illegible] విచ్చు - చిన్ని నసలు
[illegible] మొత్తడియుచును,
[illegible] - మేల్మిసుఖము

నీదులావణ్య నిధినుండి - నేను ద్రావ;
మీఁద మన్నును గ్రిందభూమియు హసింప;
[illegible] కాం తాలలామ,
మిసిమిబంగారు సరి నీదు మేనికాంతి
[illegible], జవ్వనఁపుఁద్రాళ్ళ-నూపఁబడుచు,
ఒకటి [illegible] - మొంకటనిలువ
సచ్చిదానంద మను నాక-సమును నోఁక;
ప్రకృతిపురుషుల ప్రణయంపు ఫల మనంగ
నేను నీయందు నీవు నాలోనఁ గఱగి
తన్మయంబునఁ గాంతు మ-ద్వైతసిద్ధి.

భరతవర్షము — గోజాతి

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

ప్రాచీనకాలమునుండియు భారతవర్షీయులు, పూజ్యభావమున గౌరవించి, సేవించి, ప్రత్యక్షలాభము నొందుచున్నది గోజాతి. భారతీయులు ఐహికాముష్మిక కర్మలయందును గోసంబంధమును విడచియుండలేదు. వేదములను స్మృతిపురాణేతిహాస గ్రంథములను గోవర్ణనలతో నిండించిరి. వేయునేల? కట్టుకొనెడిబట్టలు పాడుకొనెడి పాటలు-ఆడెడియాటలు - కొలచెడి దేవతలు - సర్వము వారికి గోస్వరూపమే! కాన ప్రస్తుతమిట గోజాతిని గురించి కొంత వ్రాయుదును. ఋగ్వేదకాలమున విశేషముగ పాడి కల దనియు ఇప్పటివలె కవ్వముతో మజ్జిగఁజేయుట, దధి పయో ప్రాశనము కల దనియు, నేతిని విశేషముగ, భుజించుచుండి రనియు నీ క్రింది ఋక్కులవలన దెలియవచ్చుచున్నది. "శతస్యవో ఘృతస్యధారా ఉపయంతి విశ్వతః" ౧.౧౨౫-౪ "యత్ర మంథాం విబధ్నతే రశ్మీన్యమితవా ఇవ" ౧,౨౮,౪ యత్తేసోమ గవాశిరో యవాశిరో భజామహే వాతా పేపీవ ఇద్భవః" 1-187-9. "అభి ద్విజన్మా త్రివృ దన్నం ఋజ్యతే" 1-140-2.

ఈఋక్కునకు భాష్యమునందు విద్యారణ్యులు సోమ, గవ్య, పురోడాశములను మూడువిధములగు నన్నము లనుచు "యవ్య" స్థానమున పురోడాశమును వ్రాసిరి. కాని అందును గవ్యమును మాత్రము వదలనందునను "పురోడాశ" పు తగాయిదా ప్రస్తుతాంశమునకు సంబంధము కానందునను వదలితిని. ఎటులనైన ఆకాలమున గవ్యము ముఖ్యాహారముగా నుండుట నిర్వివాదాంశము. మనము కాఫీలో పాలనుఁ గలపుకొనుచుండినటుల ఋగ్వేదకాలమున సోమరసమున పాలనుబోసి అన్నమును గలపికొని భుజించుచుండి నటుల ఈక్రింది ఋక్కు వలన దెలియుచున్నది. "సంతే పయాంసి సముయంతు వాజాః" 1-9-18. ఇఁకను గోసంరక్షణము నరయుదము:

అడవులకుఁ గొల్లలు ఉదయముననే గోవులను తోలుకొని పోయి రాత్రి యింటికి లేక మందకు తోలుకొనివచ్చుటయు, గోవులందు సుఖముగా నిద్రించుట నేటికిని నాటికిని భేదము లేదు. "యద్ధప్రభాసి కృత్వ్యాఁ అనుద్యూన నర్విశే పశ్విషే తురాయ" 1-121-7. "పరామేయంతి ధీతయో గావో నగవ్యూతీ రను ఇచ్ఛంతీ రురుచక్షసం" 1-25-16. తా. అనేకులచే స్తుతింపబడు వరుణునిఁ గూర్చి నా బుద్ధులు, గోవులు సాయంకాలమున గోష్ఠమునుగురించి వెనుకకుఁ జూడకుండఁ బోవునటులఁ బోవుచున్నవి. "సుయవసాద్భగవతీ హి భూయా అథో వయం భగవంతః స్యామ, అద్ధి తృణ మఘ్న్యే విశ్వదానీం పిబశుద్ధ ముదక మాచరంతీ" 1-16-40. తా. ఓగోవా మంచిగడ్డిఁ దినుచు క్షీరసమృద్ధిని గలిగి యుండుము. నీవలన మేమును, భాగ్యాభివృద్ధి కలవార మగుదుము గాక. సర్వకాలము తృణములఁ దినుచు నిచ్ఛావృత్తి సంచరించుచు, నిర్మలజలములఁ ద్రావుచుండుము. ఋగ్వేదమున నశ్వినీదేవతలును ఋభుదేవతలును గోవైద్యులుగా వర్ణింపబడిరి. "యువం పయ ఉస్రియాయా మధత్తం పక్వ మామాయా మనపూర్వ్యం గోః" "యాభి ర్ధేను మస్వం పిన్వథో నరా తాభిరూషు ఊతిభి రశ్వినా గతం" 1-111-8. "నిశ్చర్మణ ఋభవో గా మపింశత సంవత్సేనా సృజతా మాతరం పునః. 1-109-8. "నిశ్చర్మణో గా మరిణీత ధీతిభిః" 1-161-7. గోవులలో ననేక జాతులు కల వని ఋగ్వేదమున గల "శిప్రిణీ" "వంసగః" మొదలగు శబ్దములచే నూహింపవలసి యున్నది. దీనివలన గోదానము నాటికాలమునను పవిత్రముగా నెంచబడుచున్న దనియు, మహారాజులు ఋషులకు వేలకొలఁది గోవుల నిచ్చుచుండి రనియు ఋగ్వేదము 1-126,3,4 సంఖ్యలలోగల "స్వనయ,కక్షీవంతు"ల గాథలవలనఁ దెలియనగుచున్నది.

క్షాత్రకాలము:- ఈకాలమున పశుపాలనము పవిత్రకార్యముగ నెంచబడెనని యీక్రిందిగాథవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. సత్యకాముడను జారిణీపుత్రుఁడు తనకు బ్రాహ్మణ్యము నీయుఁడని ఋషుల బ్రార్థింపగా వారు చిక్కిన నాలుగువందల గోవుల నిచ్చి వీని నెప్పుడు వేయి గోవులగాఁ జేసెదవో నాడే నీకు బ్రాహ్మణ్యము కలుగు ననిరి. సత్యకాముఁడు వనమునకు నాలుగువందల గోవులను దోలుకొనిపోయి కొన్నియేండ్లు వనమునఁ గడపి వేయికంటె నధికములగు గోవులనుగా జేసి తెచ్చిఋషులవలన బ్రాహ్మణ్యము నొందెను.

[చాందోగ్యోపనిషత్ 4 4-5]

ఈకాలముననే శ్రీకృష్ణభగవానుఁడును పాండవసహదేవుఁడును గోపాలకులైన ప్రసిద్ధపురుషులు. నాటి గోజాతి లక్షణములను వాటిస్థితిని వ్యాసమహర్షి మహాభారతమున సహదేవపాత్రమునుండి పలికించియున్నాడు. గోఘృతాదికములు భోజనవస్తువులలో ముఖ్యమైన వనియు తేజోబలముల నవి యిచ్చు ననియు నాటివారెఱుఁగుదు రని పృథివీసూక్తములోని యీ క్రిందివాక్యముచే తెలియనగును. "ఊర్జం పుష్టం బిభ్రతీ రన్నభాగం ఘృతం త్వా భినిషీదేమ భూమే" అథర్వవేదము 12-1-29.

ఈకాలమున గోధనము ముఖ్యధనముగా తలంచుచుండిరి. శత్రురాజుల గోవుల నపహరించుట యుక్తియుక్త కార్యముగ తలంపబడెను. గోవులను గురించిన యుద్ధము లీ భరతఖండమున ఋగ్వేదకాలము మొదలు మహమ్మదీయ కాలారంభమునం దాంధ్రదేశమున జరిగిన "అక్కన్న, బయ్యన్న" ల పశువులబీడు తగాయిదాలవఱకు విశేష

ముగ జరిగినటుల చరిత్రలు చెప్పుచున్నవి. విరటుని గోవుల నపహరింపఁ గౌరవులు ప్రయత్నింపఁ బాండవు లడ్డుకొనుటయు నం దర్జునకృతోత్తరగోగ్రహణ యుద్ధమును జగత్ప్రసిద్ధమే కదా! పెక్కు-వేల గోవుల నొక్క-చోటున మేపుటకు తగిన బీళ్లుండనపుడు విడివిడి మందలగా జేసి మేపుచుండిరి. విడిమందను పాలించువాఁడు గోపాలుఁ డనియు నెక్కు-ండ్రు గోపాలురపై నుండు నధికారికిఁ "గోనాయుఁ" డనియు ఛాందోగ్యోపనిషత్తు 6-8-5 సంఖ్యవలన దెలియుచున్నది. [చూడుము. అథర్వవేదములోని సూక్తములను. 2-31-5; 2-31-2; 2-32-1; 2-32-2, 2-32-3.]

అథర్వవేదము 4-21 సూక్తమున పశువుల నరణ్యమునకుఁ దోలుట, వనమునందు ఘాతుకజంతువులవలన బాధ కలుగుట, బీళ్లయందు గడ్డి సమృద్ధిగ నుండుట, పశువులకు రోగములు కలుగుట మొదలగు వృత్తాంతము లింపుగ, వర్ణింపబడెను. ఆసూక్తమునందలి యర్థము- నేటి తూర్పుగోదావరిడెల్టా వాసు లగు రైతుల కనుభవసిద్ధమైయున్నది. గోవు పవిత్రవస్తు వనియు కాలితో దాకిన మహాదోష మనియు నథర్వవేదము 13-1-56 నందును శ్రీమద్రామాయణము 75 సర్గమందును వర్ణింపబడి యున్నది. కపిలగోవులమహిమ నెటుల భీష్ముఁడు ధర్మరాజునకుఁ జెప్పెనో భారతపాఠకులకు విశదమే. రాజులు ప్రజలు, సూత్రకాలమున గోసంరక్షణవిషయమై విశేషపరిశ్రమం జేసి రని వైదికవాఙ్మయమువలన దెలిసికొనుచున్నారము. ఇతోధికముగ నార్యులు సూత్రకాలమున గోవృద్ధ్యాదికమునకు ప్రయత్నించిరని, సూత్రవాఙ్మయమువలన దెలిసికొనగలము.

సూత్రకాలము: ఈకాలమందు పశువృద్ధి విశేషముగా నుండెను. గ్రామనిర్మాణమును పశువుల కనుకూలముగ నుండునటుల జేయుచుండిరి. చూ. మనుస్మృతి 8-237.

పశువులు గ్రామసమీపమున స్వేచ్ఛగ సంచరించుటకు గ్రామమునకు చుట్టును 400 మూరల గోచరభూములు విడువబడ వలెను. లేక ఎలముగ బవానిచేత విదువఁబడిన మూఁడుకోలలు గోవుదూరమువఱకయినను మందబైలు లేర్పఱుపవలెను. పట్టణమునకు మూఁడురెట్లధికముగ మందబయలు లేర్పఱుపవలెను. ఈమందబయలుగుర్తు ప్రస్తుతము గోదావరికృష్ణాడెల్టా గ్రామములలో క్షీణించి, నాలుగు వందలమూరలకు బదులు నాలుగుమూరలయిన లేనివి కలవు. మందబయలు లేని గ్రామమున మంద లెటు లుండును? ఈకాలమున పశుసంరక్షణాదికమునకుఁ బ్రభువులును, బ్రజలును, ననేకవిధము లగు కట్టుబాటులను జేసికొనిరి. గౌతమధర్మసూత్రమునందలి 12 వ ఖండిక యొక్క- భాగమును మన ప్రభువులును, ప్రజలును గమనింపఁదగును. "పశుపీడితే స్వామిదోషః పాలసంయుక్తే తు తస్మిన్ పథి క్షేత్రే అనావృతే పాలక్షేత్రికయోః" గ్రామసమీపము నందున్న పొలమునకు యజమాని ఓంటెకు కనఁబడనంత యెత్తుగ కంచెను వేసుకొనవలె నను నిర్బంధ మొకఁడు గలదు. మనుస్మృతి (8. 230) లో పశువులను మేపువాఁడు, పగలు తోలుకొని పోయినది మొదలు, రాత్రి యజమానియొద్ద నప్పగించువఱకు ఆపశువులకును పశువులవలనఁ బైరులకును కలుగునష్టములను, పశుపాలకుడే భరింపవలెను. ఇంటికడ నొప్పగించిన పిమ్మట, యజమానుని దగు నని మందలోఁ జెడిపోయినను, క్రిములు మొదలగు వానిచేఁ జంపఁబడినను కుక్కలు మొదలగు వానిచేఁ గఱవఁబడినను మిట్టపల్లములఁ బడినను, అశ్రద్ధగా మేపుటవల్ల నశించినను కలిగెడి పశునష్టమును మేపువాఁడు భరింపవలెననియు, మున్నగునియమములు ఆనాఁడు కలవు. వానివలనఁ బశుసమృద్ధి కలిగి దేశము సుభిక్షముగ నున్నట్లు కన్పడుచున్నది.

బౌద్ధకాలము: బౌద్ధమత ప్రచారమువలన గోమేధము లడుగంటెను. అశోక చక్రవర్తి భరతఖండమున నే కాక యూరప్ ఖండములకుఁ బశువైద్యశాలల నేర్పరచిన ప్రతీతికలదు. అన్యఖండములలోగూడ పశువైద్యశాలల నేర్పఱచిన మహానుభావుడు స్వదేశమున నెంతటి ఘనకార్యముల జేసియుండునో, మనమె ట్లూహింపగలము? పశువైద్య సంబంధములగు నాటిగ్రంథములు మన కిపుడు లభింపకపోవుట దురదృష్టము. యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి వ్యవహారకాండము నందు గోవున కనుకూలముగ గ్రామనిర్మాణ ముండవలెనని కలదు. గోజాతి తండోపతండములుగా వృద్ధినొందుటచే, జనులా గోజాతికి వేర్వేఱు గుర్తుల నుంచుచుండిరి. ఔక్షకము గవ్యా వాత్సకము మహోక్షము జాతోక్షము తర్ణకము శకృత్కరి దమ్యము అర్షభ్యము ఇట్చరము నస్యోతము ప్రష్ఠవాట్ శాకటము ప్రాసంగ్యము మున్నగు పేరు లిందులకు తార్కాణములు. ఆవులకును నైచికి ద్వివర్షి త్రివర్షి మొదలగునామములును రంగులననుసరించి ధవళ శబలాది నామములును కలవు. గొడ్డావునకు వశ యనియు, నీచుకొనిపోయిన యావునకు అవతోక మనియు, ఇట్లు ఆయా అవస్థాభేదములను బట్టి నామభేదములును గలవు. బౌద్ధుల కాలమున హెచ్చుగ పాడిపంటలుకలిగినను దేశీయులకు తృప్తిలేక తమవాఙ్మయమునందు, నేతిసముద్రమును, పాలసముద్రమును, పెరుగుసముద్రమును ఇక్షుసముద్రమును గల్పించిరి. ఈకాలమున ఇక్షు, సర్పి, దధి, క్షీర, సముద్రము లింకి పోవుచున్నవి గాని "సురా" సముద్రమాత్రము మేత్రకొత్తరాభివృద్ధిగా నుప్పొంగుచున్నది. పాడికి నెలవగు క్షీరములనుండియే యైశ్వర్యాధిదేవత యగు లక్ష్మి యుద్భవించె నని కవులు కల్పించియుండిరి. కర్షకులయింటఁ బాడియుండు ననియు వారియింట లక్ష్మియుండు ననియుఁ గాబోలును హాలచక్రవర్తి తన గాథాసప్తశతిలో కర్షకకన్యను వర్ణించుచున్నాడు.

శ్లో. పేచ్ఛంతి అణి మిసచ్ఛాపహి ఆహాలి అన్న పిత్త పాండురిఅంథుణం దుద్ధ సముద్దుత్తరం లలచ్ఛిం వి అస అత్తా.

పౌరాణికకాలము: ఈ కాలమునందు బౌద్ధమత సంఘర్షణముచే భారతీయులు అహింసాకర్మాసక్తులై విశేషించి గోహింసను మానినందునను, గోవునందు పూజ్యాతిశయభావము కలుగుటచేతను, గోబృంద మీకాలమున నత్యధికముగ వృద్ధి నొందెను. సహదేవ శాస్త్రాది పశుచికిత్సాగ్రంథము లీకాలముననే బుట్టియుండు నని తోచుచున్నది. 'ఆత్రేయ'స్మృతిలో ప్రతిసంసారికిని అథమ మొక

పాడియావైనను కలిగియుండనియెడల నానంపారి నురదృష్టవంతు డను తలంపుతో గాబోలు నిటు లనుచున్నాడు:

శ్లో. యస్యైకాపి గృహే నాస్తి ధేను ర్వత్సానుచారిణీ
మంగళాని కుత స్తస్య? కుత స్తస్య తమోక్షయః?

పౌరాణికకాలమునందు చెప్పఁబడిన గ్రంథములలో గోవ్రాతము నమితగౌరవముతో వర్ణించియున్నారు. "భారవి" మహాకవికృత కిరాతార్జునీయమునందు, అర్జునుని ప్రయాణమధ్యమున గొల్లపల్లెలలోని గోవు లిటుల వర్ణింపబడెను.

శ్లో. ఉపారతాః పశ్చిమరాత్రిగోచరా దపారయంతః పతితుం జవేన గాం, సముత్సుకా శ్చత్ర రవేక్షణోత్సుకం గవాం గణాః ప్రస్నుతపీవరోధసః.

శ్లో. గతాం పశూనాం సహజన్మబంధుతాం
గృహాశ్రయం ప్రేమ వనేషు బిభ్రతః
దదర్శ గోపా నుపధేను పాండవః
కృతానుకారా నివ ధేను రార్జవే. భారవి. 4 సర్గ.

అంబరీషుని గోదానాతిశయమును గురించి భాగవతము నవమ స్కంధమునం దిటుల "పోతన" మహాకవి వర్ణించుచున్నాడు.

శా. పాలేరై ప్రవహింప నంగరుచులం బ్రాయంబులన్ రూపము
ల్మేలై ధూర్తలు గాక వెండిగొరిజ ల్హేమోరుశృంగంబులుం
గ్రాలం గ్రేపుల యట్టి నాకు మను, రంగచ్చేలలై యున్న మం
దాల న్యర్బుదషట్క మిచ్చె విభుఁ డుద్యద్వైదికశ్రేణికిన్.

మహమ్మదీయకాలము

ఋగ్వేదకాలము మొదలు పౌరాణికకాలము వరకు "గోమేధాది" యజ్ఞములలో ఏవశిష్ఠునివంటి బ్రహ్మర్షి వచ్చినపుడో తప్ప, గోవధ విశేషముగ లేదు. సంస్కృతమహాభారతము ఉద్యోగపర్వములోని నహుషుని చరిత్రముఁ జూడ, గోవధ కూడదని క్షాత్రకాలమునందే కొంత చర్చ బయలుదేరిన దని తోచెడిని. బౌద్ధపౌరాణికకాలములలో గోవు లింతింతనరాని యభివృద్ధి నొందినవి. భారతీయుల దురదృష్టము కొలది భారతీయుల ధనము విదేశములపాలగుటయే గాక, రాజ్యములు పోవుటయే కాక, భారతీయులు తల్లితో సమానముగను పవిత్రవస్తువులలో మిక్కిలి పవిత్రవస్తువుగను, ఎంచుకొనెడిగోవు, మహమ్మదీయులకాలమున నమితముగ నాశముఁ జేయబడెను. దేనిని వధించిన మనము మహాదోష మని తలంతుమో దానిని మహమ్మదీయులు తమ మసీదులలో వధించిన పుణ్యమని తలంచిరి. ఇది దేశ దురదృష్టహేతువు కాదా?

సీ. నవకోటిపరిమిత ద్రవిణమే భూపతి
భండారమున నెప్డు బాయకుండు.
ఏకోనశతదంతు లే రాజు ఘనశాల
నీలమేఘంబులై లీలఁ గ్రాలు
బలవేగరేఖ న ల్వదివేలు తురగంబు
లేనరేంద్రునిపాగ నెప్పుడునిలుచుఁ
బ్రతివాసరంబు డెబ్బదియేను పుట్ల నే
యేవిభుమందల నెపుడుఁ గలుగు
గీ. అట్టిస మధిక విభు-డగు కులోత్తుంగ రా
జేంద్ర చోళవిభుని-కిష్ట సచివ
తంత్రముఖ్యుఁడగు మ-మంత్రి గోవింద నం
దనుఁడు కొమ్మన ప్రధానుఁ డొప్పె.

[కేయూరబాహుచరిత్రము]

ఈ పద్యమును చిత్తగింపుఁడు. దినమునకు 75 పుట్ల నేయి కలుగుట కెన్నివేల గోవు లుండవలయునో నే దూహింప శక్యము కాకున్నది. మహమ్మదీయ కాలమునను "అమృత మహల్" "పుంగనూరు" 'వంగోలు' మొదలగు చోటుల నుండిన గోజాతి ప్రసిద్ధికెక్కియే యున్నది. మైసూరునవా బగు "టిప్పుసుల్తాను" దండయాత్రల నతిత్వరితముగఁ జేయుటకు మైసూరు రాజ్యమునందలి యెద్దులే కారణమనియు వస్తుసామగ్రి నవి వేగముగా కొనిపోవుటచేతనే చురుకుగా సైన్యములను నడపించువా డనియు, ప్రఖ్యాతి కలదు. ఎటులనైనను మహమ్మదీయ కాలమున లోకవిఖ్యాతి నొందిన మన గోబృందము చాలవఱకు తురుష్కులపట్టుదలచే మహమ్మదీయకాలమున నశించిన దని తలంపవలసియున్నది. స్వదేశప్రభువులు మాత్రము గోసంరక్షణముకొఱకు నాడును విశేషముగ పాటుపడిరనుటకు సందియము లేదు.

ఆంగ్లేయులకాలము

గోజాతి ప్రస్తుతము ఆంగ్లపరిపాలన కాలమున వృద్ధినొందలే దని విచారించుచు వ్రాయవలసియున్నది. ఎన్ని "క్యాటిల్ షోలను" పెట్టిన నేమి? ఎందఱు గోశాలల నేర్పరచిన నేమి, గోవృద్ధి సందేహాస్పద మగుచున్నది. గోవులు తిరుగుటకుఁ దగిన బీడులు విశేషముగా తోటలుగానో సస్యక్షేత్రములుగానో మారినవి. గ్రామములకు ప్రాచీనకాలమునం దేర్పఱుపబడిన మందబయళ్లు జనవృద్ధిచే జనులగృహములుగానో, కక్కురితిపడిన రైతుల పొలములుగానో, మారినవి. ఇంకొకమూలఫారెస్టుడిపార్టుమెంటువారు ప్రాచీనగోక్షేత్రములలో నరణ్యనిబంధనల నేర్పరచిరి. "క్యాటిల్ షోలమూలమున" "బ్రెజిల్, జ్యావా" మొదలగు దేశములనుండి పాశ్చాత్యవ్యవసాయకులు శ్రేష్ఠగోవృషభముల నేరి, కొని పోవుచున్నారు. మఱి యొక వంక ఉన్న గోభక్షకులకు తోడు, నాంగ్లేయులును గోబృందమును తమ హృదయాగ్నియం దాహుతి వేయుచున్నారు. ఒక్కసోల్జర్ల భోజన నిమిత్తమే సం॥రం ఒకటికి ఒకలక్ష యేఁబదివేల గోజాతి వధింపబడుచుండె నను నైతిహ్యము కలదు. "మాపైని క్రొత్తపన్నును వేయుఁడు, అధనముతో నాస్ట్రేలియానుండి మాంసపుడబ్బాలను తెప్పించి సోల్జర్లను తృప్తినొందింపుఁడు. మాగోజాతినిమాత్రము వధింపకుఁడు." అని జార్జిప్రభువు పట్టాభిషేకసమయమున నొక విజ్ఞప్తిని ఉత్తరహిందూస్థానమువారిచే, కొన్ని లక్షలవ్రాళ్లతో చక్రవర్తికి సమర్పింపబడె నని, వార్తాపత్రికలలో జదివియుంటిమి. దాని

గతి యేమయ్యెనో తెలియదు. బహుశః భారతీయుల యితరనిజ్ఞప్తుల వలె నదియు బుట్టదాఖలై యుండును. మనగోజాతి క్షీణించుచుండుటచే ఖండాంతరాసీతము లగు "హార్లిక్సుపాలు, నెస్సెల్సుపాలు, మెలిన్సుఆహారము" మనకు గతియగుచున్నవి. భూజ్యురాలగు గోవును మనము గణనఁజేయనియెడల మన యాయురారోగ్య భాగ్యములు క్షీణించుట యొక లెక్కలోనిది కాదు. ఈగోజాతి వృద్ధినొంద పరమేశ్వరుఁడే యేదేని విధానముం గనిపెట్టవలె నని కొన్ని వత్సరములనుండి డోలాందోళితమనస్కులై కొందఱు పరితపించుచున్నారు. దానికి తగినవిధానము భగవంతుఁడు చేయుచున్న సూచనలు పొడకట్టుచున్నవి. నైజాము రాజ్యమువంటి మహమ్మదీయ రాజ్యమునందును, ప్రతిగ్రామమునందును చాలవఱకు గోభూమిగ నుండవలె నని శాసనము ఉదయించినవి. గోజాతి నెగుమతిం జేయకూఁడని ప్రజాప్రతినిధులు ప్రభుత్వము నడుగ సాహసించుచున్నారు. "అయినాఅక్బరీ" యను గ్రంథమునఁ జెప్పబడినటుల బ్రిటిషుపాలనములో 17 వ శతాబ్దప్రారంభమున యకరములకు 1338 పౌనుల ధాన్యముపండి 19 శతాబ్దమున ను 1కి 8,9 వందల పౌండ్లధాన్యమే పండినను నేడింకను పంట తగ్గినను, మనకు కొదువలేదు. కాని మన సరస్వ మగు గోజాతి వృద్ధినొందగల యవకాశము లున్నఁజాలును. దయాళుఁడగు ఈశ్వరుఁడు మన కీయర్థమును అనుగ్రహించు గాక. గోబ్రాహ్మణులకు సదా శుభ మగుఁగాక. లోకములు సుఖనిలయములగుఁ గాక.

నిదాఘదినాంత గౌతమీతీర విహారము

వడ్డాది సుబ్బారాయకవి గారు

వినువ్రాలుచో నదీచినిఁ దళుక్కని వ్రాలు
మెఱుఁగులతో నీలమేఘమాల
యద్దానిక్రింద దావానల జ్వాల రే
ఖల తోడి నల్లని గట్లచాలు
దానిముందర సాంద్ర మైన కావిరి గ్రమ్మ
యెడములు కబళించు వృక్షరాజి
దాని కివ్వల దృఢస్తంభపాళీ శిరో
భాగ నిర్మిత మైన వారధియును
గీ. దాని పైదారి, దిగువ లోఁతైన వారి
వాయుగతిఁ బాఱు నావిరిబండ్లుఁ, బడవ
లేటిదఱికి వేసఁగిసంజ నేఁగువారి
కెల్లఁ గనువిందు రాజమహేంద్ర మందు.
క. నల్లని నీళ్లను గౌతమి
తల్లి కనులపండు వగు నిదాఘపు సంధ్యన్,
దెల్లని నురుఁగుల విఱుగుచుఁ
గల్లోలము లుబుకుచుండ గర్భమునందున్.
సీ. గుండ్రని పెనుగాజుఁ గుప్పె దీపమువోలెఁ
బశ్చిమాంబుధిఁ దేలు భానుఁ జూపి
పలురంగు లద్దిన వలువచెన్నున వన్నె
వన్నెమబ్బులఁ గ్రాలు మిన్ను చూపి
దాఁగిన చీఁకటుల్ తలలెత్తు చందాన
మసకారు తోఁపులు దెసలఁ జూపి
నీలాలవలెఁ దేటి నిర్మలం బగు నీట
విడిసంజఁ గ్రొంజాలు బెడఁగుఁజూపి
గీ. చండకరు ధాటి మూర్ఛిల్లు జగతిమీఁదఁ
జిఱుతకరువలి చలిమిరుల్ చిలుకుచుండ
నావలను తూఁగు వేత్రాసనములఁ బోలుచు
గౌతమీతటి యలరించుఁ గన్న ప్రజల.
తే. పసరు టాకులలోఁ గప్పువడిన పెద్ద
గుండ్ర గుమ్మడిపం డెంచుకొండ్రు మదిని
బశ్చిమాంబుధికరడులు పైకొనంగ
మాటుపడఁ జూచి మార్తాండమండలంబు.
తే. తలలు క్రిందుగ గవుల వ్రాఁకులను బగలు
వ్రేలు కొండగబ్బిలములు బైలువెడలె
నిరులతోఁ గూడఁ, గడసంజ నెల్లకడలఁ
దల్లివెను వెంటఁ బఱతెంచు పిల్ల లట్లు.
ఆ. కొండగబ్బిలములు దుతుకెండి పయి నెక్క
లార్చుకొనుచు డాయ నలలచేతు
లెత్తి వానినోరి కిడు నందికగ నీరు
ప్రేమ వెల్లి గౌతమీమతల్లి.
క. పేదకు సిరియెత్తుకొనున్
బైదలి యొక్కొకతె చెట్టపట్టున దానన్
దూదివలెఁ దోఁచు శీతల
పాదుఁడు వెలుఁగొందఁడే తుషారయోగమునన్.
సీ. అరచందురునకు సుందరరూప సాహస్రములు
ఘటిల్లఁ జలించు నలలనలుపు
నలలమీఁదను దళతళలు దేరఁగ వెండి
జలపోఁత నలుపు వెన్నెలలచెలువు
వెన్నెలలకు సుంత వింతజా దౌనగూడఁ
జదలఁ బర్వెన యెఱసంజ సంజ
నెఱసంజ మెలమెల్ల నినువఁక దిగ జాఱ
నిజనాథు నలరించు నిసిబెడంగు
గీ. నిసి ధరించిన గువ్వక న్నీలిచీర
కరణి రాణించు నంతరిక్షంబుడంబుఁ
గాంచుచును జల్లగాలి సేవించు జనులు
రేయి మొగమున నదియొొర్రఁ బాయఁ గలరె?

క్రొనుఁగుచెట్టు

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులు గారు

నక్కదోసకాయ యూరఁగాయ. గోఁగుకూరపచ్చడి. బచ్చలి పెరుఁగు అంతే. అంతకంటె నక్కడ నేమి కావలెను? అవే పంచభక్ష్య పరమాన్నములు. ఇట్లనుదినము వేసవికాలమని లేక కొర్నిపాటి సుబ్బరాజుగారన్నప్రదాన మాచరించుచుండిరి. అన్నము జొన్నయన్నము. విస్తరి బొడ్డుమేడియాకువిస్తరి. ఉప్పు జాతియుప్పు నీరు దిగుడుబావినీరు. ఇప్పటిమాటయా? దాదాపుగా నూఱేండ్ల క్రిందటిమాట. ముప్పదిసంవత్సరము లిట్లా బ్రాహ్మణుఁడన్న ప్రదాన మొనర్చినాఁడు. మహానుభావుఁడు. నిర్గర్వుఁడు. నల్వురు మోయఁదగిన చొప్ప మోపును తానే పొలమునుండి తలపైఁ బెట్టుకొని తెచ్చి బఱ్ఱెలకు వేయును. వానిపాలు పాలికాఁపులచేఁ బిదికింపక తానే పిదుకును. ఇంట నందఱకు తనని భార్యయే వంట చేయును. వంటలక్కలు కాని నీళ్ల బ్రాహ్మణులుకాని వారి కెవ్వరును లేరు. ఉంచుకొనవలసిన యావశ్యకతయు వారికి లేదు. తమయింటిపని నొకరిచేఁ జేయించుట వారు తప్పుగ భావించుచుండెడివారు. పచనాదికృత్యములను బైవారిచేఁ గూలిపెట్టి చేయించినయెడల నతిథిపూజాఫలము పరిపూర్ణముగఁ దమకు సిద్ధింపదేమో యని వారికి భయము. పాలుమాలిక లేక, యొడలు దాఁచుకొనక భూతసంతుష్టిచేయుటయే పుణ్యకార్యమని నమ్మి వారట్లు చేసిరి.

మగనికిఁ దనకుఁ దవ్వెడుబియ్యము కుతకుతలాడించుటకే యీ కాలపుఁ గులకాంతల కోపిక లేదు. దొడ్డిలో దాసి. వీధిగుమ్మములో సేవకుఁడు. ఇంటిలో వంటలక్క. ఇంతపై బలగమున్నఁగాని యాలుమగని కంటె నెక్కువలేని యిద్దఱకాపురమీ దినములలోఁ గడతేఱకుండ నున్నది. పంచపాళిలో నాఱవైచినబట్ట భటునిపాలు. పెరటిలోఁ బాఱవైచిన తప్పెల దాసిపాలు. పడమటింటిలోని పప్పునేయి సామాను బాపనక్కపాలు. అమ్మగారు పడుకటింటిలో నౌరంగజేబు నవలను జదువుచు నావులింతలపాలు. అయ్యగారు రణాబిల్లపై సంతకములతో నప్పులపాలు. ఇంతేకదా యిప్పటి సంసారముల సౌభాగ్యము! అతిథిపూజలేదు సరేకదా-పతివిస్తరిలోఁ బచ్చడిమెదుకులయినఁ జేసిపెట్టినదేది? వంటబ్రాహ్మణుఁడుర్ద్దఁ గూరుచుండు నెడల మొగము మెరుఁగు కరఁగి పోవునప్పుడు మగనిమొగాన నింక మొద్దులేకాని మఱియే మున్నది? ప్రాసయతి మంజరీద్విపదలో నుండవచ్చునో లేదో తెలియును గాని, పప్పుడికిన తరువాత నుప్పువేయవలయునో - యుడుకక ముందు వేయవలయునో- తెలియదు. ఉండలు జిల్లెడుగాయలు కాకుండ నత్తెసరువేయఁగల యమ్మగారన్నపూర్ణాదేవిగారు. వంటయింటిలోని ప్రాణాహుతులతోను బజారులోని కారపుఁబూసతోను గాపురము లెట్లో జరుగుచున్నవి. జరుగక మానునా? కాలచక్రము నెవరడ్డగలరు? ఆయువుండగా నెవరేమి చేయఁగలరు? మగలప్రదుకులే యిట్లు దిగనాఱినప్పుడు మఱఁదుల బావల యత్తల బ్రదుకు లడుగవలయునా!

కాని యహాహా! ఏమిదుర్గమ్మ!! మాపాటి సీమనుండి వచ్చినవాఁ డొకఁడు. నల్లచులనుండి వచ్చినవాఁ డొకడు. కోనసీమనుండి వచ్చినవాఁ డొకఁడు. పలనాటి సీమనుండి వచ్చినవాఁ డొకఁడు. ఇట్లెందఱో యతిథులై రాగా, వారి కందఱకు బహుపరిశుభ్రముగా వండి, భర్త వట్టి సిద్ధపఱచి యుంచిన యాకులలో వడ్డించి, వారు సంతుష్టిగ భుజించినతరువాతఁ దాను భుజించును. ఇట్లొక్కదినమా? ఒక్కమాసమా? ఒక్క సంవత్సరమా? అఁటను దాని పరిపూర్ణసహాయ్యము లేకుండ బ్రహ్మదేవుఁడైన నన్నప్రదాన మాచరింపలేఁడు. అన్నప్రదానపుణ్య మంతయు నంగనదే!

ఇఁక నీయతిథులకు సాయంకాలమున మూఁడుగంటి లగుటతోడనే—ఆనపుఁగాయదినములలో దంపుడుబైచిన యనుపపగ్గిళ్లు - లేజొన్నకంకులదినములలో నూవబియ్యము-మొక్కజొన్న పొత్తుల కాలములో మొక్కజొన్న పొత్తులు - ఇట్లు ఏ దేకాలమున నేది వచ్చునో-యది యల్పాహారముగ వారిమొదుటఁ బెట్టి తాను పేగునపమంత గంటము చేతఁ బుచ్చుకొని, తాటియాకులపై భాగవతమో హరివంశమో మఱేదియో యీ సుబ్బరాజుగారు వ్రాసికొనుచుండును. ఇట్లాతఁ డెన్ని గ్రంథములో వ్రాసినాఁడు. కవిత్వము లాతనికిఁ గన్నుఁ గట్టినట్లుండురు. తిక్కన సోమయాజి యాఱడుగుల పొడవుగు వాఁడని-గడ్డముక్క కలవాఁడని-నడుముకట్టులోఁ జరపత్తి కలవాఁడని- కాలినమొక్క జీడిపప్పు రంగువాఁడని-యాతఁ డా యతిథులతోఁ జెప్పుచుండును. చేతిలోనున్న యనుపపప్పు ముందుఁ గథలోనున్న కాలినమొక్క జీడిపప్పెక్కువ రుచింపకుండుటచేఁ గాఁబోలు వారామాటలను గణింపకుండెడివారు. తిక్కన సోమయాజిగారిట్లుండెనని మీకెట్లు తెలిసినదని యాయన నెవ్వరు నడుగలేదు. అడిగినయెడలఁ గారణ మాయనకుమాత్ర మేమి తెలియును? అట్లాయనకుఁ దోఁచుట యే కారణము. పింగళి సూరన్నగారికి ముందు పండ్లములలో నొకటిపోడు గని యొకటిపొట్టి యని చెప్పును. ఆయనకు ఆలాగునఁ గనఁబడుచుండఁగ నెవరు కాదనఁగలరు? ఒకనాఁడు తాను తనభార్యయుఁ బండుకొని యుండఁగాఁ దాను "దుర్గా! పోతరాజుగారెట్లుండురని నీయభిప్రాయ"మని యామె నడిగెను. ఈ ప్రశ్న యామె కెందులకో బోధపడదు. "పొడుగుగాను, సన్నముగాను నుందురని నే నను కొందునని" యామె బదులుచెప్పెను. భర్తయడిగిన నడుగుసు గాక! భార్యకీ ప్రత్యుత్తర మెందులకో యంతకంటె బోధపడదు. "అలా

గునఁ గాదుసుమీ. పొట్టిగా నుండును. తగుమాత్రమైన బొజ్జగలిగి యుండును." అని భర్త బహుబుచెప్పెను ఔనని, కాదని, భార్యాభర్తలిద్దఱును సంభాషించుకొన్న మీఁదట భర్త - "నే నన్నమాటయే నిజమగునెడల — నదిగో — గోడబల్లమీఁదఁ బెట్టిన మద్దెలయున్నదే. అది గణగణ మ్రోఁగును" అనుసరికేదైన యెలుక దానిని గదల్చెనో మఱేమైన జరిగెనో తెలియదు. కాని, మద్దెల గణ గణ మ్రోఁగెను. అంత నాతఁడు మహానందమునలేచి మద్దెలను గ్రిందికి దింపి దానికిఁ బూజ లొనర్చి, పోతరాజుగారి మద్దెలయని దానికిఁ బేరిడి పోతరాజుగారి గజేంద్రమోక్షాదిగాథలలోని పద్యములన్నియుఁ గీర్తనములుగాఁ బాడుకొనుచు మద్దెల వాయించుకొనుచుండెను. ఇది జరిగి యిఱువదేండ్లు దాఁటినది. అల్పాహార కాలమున దీకగ యతిథులకుఁ బ్రతిదినము జెప్పును. అట్లు కొంతసేపుచెప్పి—

క. "పలికెడిది భాగవతమఁట
పలికించెడి వాఁడు రామభద్రుండఁట నేఁ
బలికిన భవహర మగు నఁట
పలికెద వేఱొండుగాథ పలుకగ నేలా ?"

యను పద్యమును చదివి "ఆహా! మహానుభావుఁడు! ఎంతమృదులముగా-నెంతలలితముగా-నెంతమనోహరముగాఁ-జెప్పినాఁడో! మా తండ్రి-పోతరాజుగారిప్పుడెక్కడ నుండునో యని కన్నుల నీరు జలజల రాల్చుచుండును. ఉపవిద్యపుఁ బదముచేఁ జొంగలు గార్చుచున్న భక్తిప్రియులకుఁ బోతరాజుగారి కవిత్వ మప్పుడు కావలయునా ?

ఇట్లు కొంతకాల మత్యుచ్ఛ్రయముగా నాసంసారమునకు దినములు జరిగినవి. కాల మొక్కరీతిగాఁ గడచునా? వర్షములు వెనుకఁ బట్టినవి. పంటలు తగ్గిపోయినవి. క్షామము తలచూపినది. అందువలన నతిథులు మఱింతవచ్చుచున్నారు. అందఱకు సంతుష్టిగఁ బెట్టుచునేయున్నాఁడు. అప్పులు చేసినాఁడు-పాటిపెరట్లమ్మినాఁడు. ఇల్లమ్మినాఁడు. ఇంటిలోఁ బాత్రసామగ్రి నమ్మినాఁడు. కోటప్పకొండ మ్రొక్కుతో సంబంధించిన తన యెడమకాలి వెండి కడియ మమ్మినాఁడు. అమ్మగారి మిగిలిన రెండు గేఁదెలుకూడఁ జచ్చిపోయినవి. ఇంటిలో నేమియులేదు. మట్టమధ్యాహ్నమగు సరికిద్దఱతిథులు వచ్చినారు. ఇంటిలో వరసోలెడు గింజలులేవు. అప్పుడు భార్యయొద్ద కాతఁడుపోయి యిప్పుడువచ్చిన యతిథులను బూజించుటెట్లు?— అని యడిగెను. పసపురాచిన దారమును మెడను గట్టుకొని మంగళసూత్ర మిచ్చి "ఇది యమ్మి వారికిఁ గావలసిన సామగ్రి నితెండు. అమ్మాయి చల్దియన్నము తినినది. మన మీదినమున భుజింపవలదు. వారికి సాయంకాలము కాకుండ భోజనముపెట్టి పిల్లను దీసికొని రాత్రియెటకైనఁ బోవుద"మని భార్య పలికెను. మంగళసూత్రమునకు రెండు వరాలు కాఁబోలు వచ్చినది. కొంతవ్యయపఱచి యాయతిథులకు సంతుష్టిగా భోజనముపెట్టి శిష్టాన్నము కొంత సాయంకాలమునఁ గూఁతునకుఁ బెట్టి, తాము తినక, నా రాత్రి యెవ్వరితోడను జెప్పకుండ వెడలి పోవఁ బ్రయత్నించిరి. కాని, యీ యూరనున్న నొక సంపన్నుఁడీ యంశమును గర్ణాకర్ణిగా విని యాయనయొద్ద కారాత్రి వచ్చి "సుబ్బరాజుగారూ! మీకు దుర్దినములు వచ్చినవి. దరిద్రతకంటె దుస్థితి లేదు. మిమ్ము నేను గనిపెట్టుకొనును. మీ రెక్కడికిని బోవలద"ని చెప్పెను. "ఓయబ్బ! దుష్టదినములు మాత్రము నమ్మేమి చేయఁగలవయ్యా? దరిద్రము పోతరాజుగారు పడలేదా? ఆయనకంటె మేమెక్కువ వారమా? ధర్మబుద్ధిచే నొకరు నాకింతపెట్టగ నేను భిక్షువాఁడనుగాను. పోతరాజుగారిని రక్షించిన యొంటిమెట్ట కోదండరామమూర్తి మమ్మెల రక్షింపకుండును? అడవులఁబట్టి పోవుదుము. నాయనా! పోతరాజుగారు "అడవి రక్షలేని యబలుండు వర్ధిల్లు, రక్షితుండు మందిరమునఁ జచ్చు"నని చెప్పినారు. మమ్మడ్డు పెట్టకుము. కాని నాదొక్క కోరిక యున్నది. ఎవ్వరైన నతిథులు వచ్చునెడల నీవు వారిని చేతనగునంతవఱ కాదరించుచుండుము. అట్లు చేయునెడలఁ బోతరాజుగారు సంతసింతురు అని చెప్పి యాతని నంపివైచి, ఇదివఱకుఁ దాను వ్రాసిన తాటాకుగ్రంథము లన్నియు నటుకమీఁదఁ బదిలముగా దాఁచి, తాను వ్రాసిన పోతరాజుగారి భాగవతమును దేవతార్చనపుఁ బెట్టెతోఁ గూడ నంగవస్త్రమునఁ జుట్టి తలపైఁ బెట్టుకొని, పోతరాజుగారి మద్దెల వీఁపునఁ గట్టుకొని, గంటము మొలలోఁ బెట్టుకొని, కూఁతు నెత్తుకొని, భార్యచేయి పట్టుకొని—

కం. శ్రీకంఠ చాపఖండన
పాకారిప్రముఖ వినుత, భండన విలస
త్కాకుత్స్థవంశ మండన
రాకేందు యశోవిశాల రామనృపాలా.

—యని పఠించుకొనుచు వెడలిపోయెను.

II

అది మహమ్మదీయుల రాజ్యము. ఆయూరి పేరేదో తెలియదు. జోడుగుఱ్ఱాల బండిమీఁద నబాబుగారు బయలుదేఱి—'కాసు' తోఁటఁజూచి తిరుగ నింటికిఁ బోవుచున్నారు. ఆదారిలో నొక బ్రాహ్మణుఁడు నిలువఁబడియున్నాఁడు. గుఱ్ఱపు బండి వచ్చుచున్నది. "ఓయబ్బా! ఆఁపవయ్యాబండి! ఒక్క లేపరగా?" యని బండివానితో నాతఁడు కేకవైచెను. బండియాఁపక యాతఁడు తోలుకొని పోవుచుండగా నాబ్రాహ్మణుఁడు గుఱ్ఱపుఁ గళ్లెములను బట్టుకొని బండినాఁపెను. గుఱ్ఱములు బెదరుచున్నవి. కాని వానిని గదలనీకుండ నాతఁడు పట్టుకొనియున్నాఁడు. ముందుఁ గొంతదూరము పోయిన తురుష్క సవారులు వెనుకకుఁ దిరిగిరి. మఱి కొందఱు జనులు మూఁగిరి. నబాబుగారు బండి దిగినారు. ఆయన యొద్ద కాతఁడువెళ్లి "మాయబ్బ! నీవే నటయ్యా! ఈ చుట్టుపట్ల పొలాల కంతకును రాజవు? సరేకాని, నాకేమైన భత్య మేర్పాటు చేసి, తాటాకుగ్రంథాలు వ్రాయింపరాదటయ్యా! నాకు జరుగుబాటుగను నుండును. నీకు ఖ్యాతిగాను నుండును. సుఖముగాఁ గూరుచుండి వ్రాయుదును. నీ కచ్చేరిలోనికి నన్ను రానీయరని నిన్నుఁ జూచుటకీడకు వచ్చినాను. ఎవరేమి చెప్పుకొందురో వినవచ్చును. బండి నిమ్మళముగాఁ దోలించుకొనరాదయ్యా" యని నబాబుగారితో

నసియెను. బ్రదుకుదెరువుకొఱకుఁ బ్రభుని బ్రథమమున సందర్శించినప్పటి సంభాషణ మిట్లున్నది. పాపము! భటత్వమెఱుంగునా? ప్రభుత్వమెఱుంగునా? మన్నన యెఱుంగునా? మార్దవమెఱుంగునా? మర్యాదయెఱుంగునా? మాటతీ రెఱుంగునా? అయ్యో! పట్టిజానపదుఁడు. రూపమున మోటు. వస్త్రమున మోటు. పలుకున మోటు. పట్టి నిష్కల్మషుఁడు. అమాయకుఁడు. మనసున నొకటి. నోట నొకటి యున్నదా? శుద్ధ సత్యకాలపువాఁడు. ఋషి విగ్రహుఁడు. హరిహరీ! ఇప్పటి యింద్రజాల మహేంద్రజాల మహామహోపాధ్యాయులలోని వాఁడా? ఇప్పటివారిలోఁ గొందఱు సత్యసంధులకుఁ దక్క దఱుచుగా నెవ్వరినిఁ జూచినను నొసలు వెక్కిరింపు. నోరిగిలింపు. మొగమెదుట నమస్కారములు. వెనుకఁ దిరస్కారములు. పలుకు తేనెపట్టు- పిడికిలి కోతిపట్టు. పెదవిని మందహాసము హృదయమునఁ జంద్రహాసము. ఆతఁడిట్టి వారిలోవాఁడా? తన కుపకారపుమాట యేదో యెఱుఁగఁడు. ఎదుటివాని కపకారపు మాట యేదో యెఱుఁగఁడు. మనసులో నేది సత్యమని తోఁచునో యది పైకి రావలసినదే. ఆ వచ్చుటలో నొక సొపులేదు- సంతన లేదు. నీటులేదు మాటలేదు. పట్టికఱ్ఱపడి కంకరరాతి పాకముతో రావలసినదే! ఆతఁడనినమాటలు విని నబాబుగారు కొంత నిశ్చేష్టితులై యూరకుండిరి. నబాబుగారివంటి వానిని సుబ్బరాజుగారెట్లు చూడలేరో, సుబ్బరాజుగారివంటి వానిని నబాబుగారట్లు చూడలేరు. "మాయబ్బ; అదేమిచూ నయ్యా!

"కారే రాజులు రాజ్యముల్ గలుగవే- గర్వోన్నతిం జెందరే?
వారేరీ సిరిమూఁటఁ గట్టుకొని పోవంజాలిరే భూమిపైఁ
బేరైనం గలదే శిబిప్రముఖులున్ బ్రీతిన్ యశఃకాములై
యీరే కోర్కుల వారలన్ మఱచిరే! యిక్కాలమున్ భార్గవా."

యని పోతరాజుగారు సెలవిచ్చిరయ్యా! అడుగక యడుగక యఱువదియేండ్లు గడిపినానయ్యా! నీ పాలా లన్నియు నా కొంకే యిచ్చినను నా కక్కఱలేదు. ఏదో కొలువుచేయించుకోవయ్యా! ఎందుల కింతయోజన? నీ విచ్చు బత్తెము నా కేమియు నక్కఱలేదు వింటివా? పూటకొక్క యతిథి కన్నము పెట్టి మిగిలిన గంజితో నా కూఁతును రక్షించుకొందును. నేను నాభాగ్యమును బస్తుండెదను. కాదేని కాయయో కసరో తినుచుందును. మామాట కేమి?" అని బ్రాహ్మణుఁడు పలికెను. ఇంకను నబాబుగారు నిలువుగ్రుడ్లువేసికొని చూచుచుండగా "నీతో నాకేమి పోవయ్యా - రాజన్నప్పుడు పోతరాజుగారే రాజుగాని నీ వెక్కడిరాజు వయ్యా" యని యాతఁడు పోఁబోవుసరికి నబాబుగారు భటులకుఁ గనుసన్న చేసిరో యేమో కాని నల్వురుభటులు సుబ్బరాజుగారిని సున్నములోని కెముకలే కుండఁ గొట్టిరి. సుబ్బరాజుగారు రామ రామ యనుచు నా దెబ్బలన్నియు నే మాత్రము తిరుగుబాటయిన లేకుండ కన్నయినఁ జిట్లించుకొనకుండ సహించెను. మఱియొక భటుఁడింటిలో వచ్చి యాయన జన్నిదమును ద్రెంపఁబోవగ నాతని నెత్తిపై తన గంటము మొదటితోఁ గొట్టెను. వాఁడు గిలగిలలాడుచుఁ గ్రిందఁబడి పోయెను.

అంత సుబ్బరాజుగారు కారాగృహమునఁ బెట్టఁబడిరి. నబాబుగారు తమ మహలునకుఁ బోయిరి.

III

స్ఫోటకప్రవ్యాధులచే విషూచివ్యాధులచే నా మహమ్మదీయ గ్రామపంతయు నిండియున్నది. జనులు కుప్పతిప్పలుగాఁ జచ్చుచున్నారు. బండ్లమీఁద పైవి శవములను దీసికొని పోవుచున్నారు. సుబ్బరాజుగారి కారాగృహమున కొక్క నలువది బారల దూరములో నొక కానుఁగు చెట్టున్నది. అది వీధిప్రక్క నున్నది. దాని క్రిందనే, దుర్గమ్మ యామె కూఁతుతో నివసించుచున్నది. తనకుఁ దనభర్త కన్నము లేకపోయినను ఏజిడుగడమో కట్టెపెండెలమో తిని కాలక్షేపము చేయఁగలరు. కాని, అయిదేండ్లపిల్ల యట్లు బ్రదుకఁ గలదా? ఆపిల్లను సంరక్షించుటకామె యెచ్చటనైన దాస్యమున కొప్పుకొని చేయవలయును గదా! ఎక్కడెక్కడఁ దిరిగినను సదుపాయమగు నౌకరి దొఱకలేదు. తుదకొక్కయింట నెల కొక్క వరాజీతమున కొప్పుకొని యాయింటను స్ఫోటకపు వ్యాధిచే బాధపడుచున్న యొక కాంత కుదయమునుండి సాయంకాలము వఱకు నుపచారము చేయుటకంగీకరించెను. మాసవేతనములోఁ దీసికొను పద్ధతిమీఁద నొక్కమాడ ముందుగాఁ దీసికొని పిల్లదానికిఁ గావలయు సామగ్రి కొని కుండతోఁ దెల్లవాఱకముందే రవంతవండి, కూఁతునకుఁ బెట్టి దానిని దండ్రి గారాగృహము గుమ్మమును వెలుపలవిడిచి తాను సేవకుఁ బోవుచుండును. ఇట్లు పదునైదు దినములు గడచియుండ నామెపిల్లకు జ్వరమువచ్చెను. పుచ్చుకొన్న మాడ యింకను రెండు దినముల సేవబాకి యున్నది. ఋణము తీర్చుకొనకుండ రాదనియు, సుచితముగ నెవ్వరి సొమ్మును దీసికొనఁ గూడదనియు నాజ్వరము తోడనే పిల్లను గారాగృహాంగణమున విడిచి సేవకుఁబోయి యాబాకి తీర్చుకొని, యంతటినుండి సేవకు రాఁజాలనని చెప్పెను. పిల్లకు స్ఫోటకము వచ్చినది. తండ్రితాను గడ్డు కట్టుకొని యాచెట్టుక్రిందనే వాని నాటునఁ బిల్లను బెట్టుకొని కంటికిమంటికి నొక్క ధారగా నేడ్చుచుండును. తండ్రి, కారాగృహమందు భీష్మస్తవరాజమును జదువుకొనుచుండును. ఇట్లుండఁగాఁ బైఁటచాటున గుడ్డలలోఁ బిల్లను బెట్టుకొని యొక్కనాఁ డుదయమున దుర్గమ్మ కారాగృహము నొద్దకుఁగవచ్చి పిల్లను తండ్రికి జూపి యేడ్చెను. ఉదయము మయిదు గంటలకే యాపిల్ల మరణించెను. మృతినొందిన తనకూఁతును రోదనను చేయుచున్న భార్యను గాంచి, కన్నులనుండి జాఱిన యింతుపగింజలంతటి కన్నీటి బొట్టుల నట్టె త్రోచివైచి—"ఓయబ్బ! ప్రపంచ మిట్టిదని యెవరెఱుఁగరు? తొందరపడకు. ఒంటిమిట్ట కోదండరాముఁ డిచ్చినాఁడు. ఆయనయే తీసికొన్నాఁడు. ఓయబ్బ! తనసొమ్ము తాను దీసికొనఁ డేమి? పోతరాజుగారి మాటయందు నాకున్నట్లే నీకుఁ బ్రమాణబుద్ధి యున్నది కావునఁ జెప్పెదను.

"మచ్చిక వీరికెల్ల బహుమాత్రము చోద్యము! దేహిపుట్టుచుం
జచ్చుచునుండఁ జూచెదరు. చావక మానెడువారి భంగి నీ

వచ్చినవారి పేర్చెదరు. చావున కొల్లక డాగివచ్చునే?
యొవ్వఁడుబుట్టె నచ్చటికి నేఁగుటనైజము ప్రాణికోటికిన్"

అందువలన నిప్పుడు మన యమ్మ వైకుంఠమున నున్నది. నే [illegible]. నాకు రాత్రియే తెలిసినది." అనెను. ఇంతలో [illegible] నటకేఁ దీసికొని రాఁగూడదు. పోపో యని భటు లామెను బెదరించిరి. అనెను "నాయనలారా! పోవుదును. క్షమింపుఁ"డని భర్తవంకఁ దిరిగి "ఎవ్వరికైన నొకటంక మిచ్చినఁగాని యీపిల్లకుఁ దహనాదికర్మము జరుగదు. నాయొద్ద నేమియులేదు. నేనే తీసికొనిపోయి నా చేతులతోనే యీ పనిచేయవలయునా!" యని గోలున నేడ్చుచుఁ దటాలునఁ బోయెను. ఆమె యేడ్పుచూచి భర్త గుండెలే కాదు-బ్రహ్మాండ గోళమంతయు గడగడవడఁకిన ట్లయ్యెను. నిజమైన యా పని వచ్చినప్పుడు-అందులో మహాపతివ్రత శాపదవచ్చినప్పుడు--- అయాపరిరన్న కడుపులోఁ జేరినప్పుడు-ప్రనాదులతోఁ బెల్లగిల్లినట్లు-ప్రకృతి కంపించు నసఁగా నాశ్చర్యమేమి? అంత సుబ్బరాజుగారు—

"ఆస్పృక్షతయుతేచు, ధైర్యము విలోలంబయ్యెఁ బ్రాణంబులున్
దావుల్దప్పెను. మూర్ఛవచ్చె తనువున్ డస్సెన్ శ్రమంబయ్యెడిన్
నీ వేతప్ప నితః పరం బెఱుఁగ మన్నింపందగుం దీనునిన్
రావే యీశ్వర! గావవే వరద! సంరక్షించు భద్రాత్మకా!"

యను పద్యమును జదువుకొని కొంతశాంతిపడి రామనామ [illegible] మొనర్చుకొను [illegible].

IV

[illegible] భటుఁ డిరువది దినములు [illegible] సేయను వేసినందులకు సుబ్బరాజుగా [illegible] విచారణ రొక్క దిన [illegible] దీసికొనిపోవుట [illegible] సాత్త్వము కాగలయునా! [illegible] నేరము జరిగినది? భ [illegible] యొన్నది. ఆ యుపాయము నానే దెలుసుకొని నాతని భార్య కారాగృహమునొద్దకు వచ్చి భర్తను గాంచి "నాకీయుదయమున నుండి వాంతు [illegible] భేదు లగుచున్నవి. నా తను ఏ సాయంకాలమువఱకు నిల్చునని తోఁపదు. నడువలేక యిట్లు తేరుకొనుచు వచ్చితిని. సర్వథా మనుగ్రహ ముంపవలయును." అనియొటంబడిన గొంతుతోఁ బలికెను. భార్యను గాంచి భ [illegible] చెను. ఒక్క నిముసమునకుఁ బ్రజ్ఞఁ గాంచి నూఱుసరికిఁ దన వాద ముల నాయుసకలాంగలనుండి యగాంగలకులాఁగి వానిని గిన్నెయందుఁ జేర్చు కొని-శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః—యని భార్య యను పున్నది. భర్తకుఁ గంటివెంట నీటిచుక్క లేదు. భార్యకంతకంటె లేదు. అతి శుష్కమైన వస్తువున కయిన రసమున్నది. అతినీచమైన కార్యమునకైన రసమున్నది. అగ్నిజ్వాలలకైన రసమున్నది. కాని యతిసూక్ష్మమున [illegible] "మీ [illegible] నాకు మగనింపవల [illegible] యున్నవి. కాని యీ వ్యాధిగల [illegible] నుండవీలుగాదు.

భటులు హామ్మనకుండనే స్వామీ వెడలిపోదును. నమస్కారము." అని యామె వేఁడుకొనుచుఁబోయెను. ఆమె యేమనుకొనుచుఁ బోయెనో యాయన యేమనుకొనుచుఁ గొట్టులో నుండెనో వారికే తెలియఁదగినది. అంత—

కం. గలఁడందురు దీనులయెడఁ
గలఁడందురు పరమయోగి గణములపాలన్
గలఁడందు రన్నిదిశలను
గలఁడు కలం డనెడి వాఁడు కలడో లేడో.

యని చదువుకొనుచు నిట్లు గలిగిన సందేహమును వెంటనే పరిహరించుకొని.

కం. నీపాదకమలసేవయు
నీపాదార్చకులతోడి నెమ్మి నితాంత
శ్రీపాదకమల సేవయుఁ
దాపసమందార నాకు దయసేయఁగదే.

యని ధ్యానించుకొనుచుండెను. ఇంతలో విచారణకొఱకాయనను గచ్చేరికిఁ దీసికొనిపోవు భటులువచ్చిరి. వారాయనను దీసికొని పోవుచుండగ "ఆ కానుఁగుచెట్టుక్రింద నన్నొక్కసారి నిలుపవయ్యా! నాభార్యనుచూచి వత్తు" నని వారిలో నొక్కని నాతఁడు కోరెను. వారంగీకరింపక చెట్టుప్రక్కనుండియే యాతనిఁ దీసికొని పోవుచుండె దుర్గా! దుర్గా! దుర్గా యని సింహగర్జనమునఁ బిలిచెను. [illegible] లేదు. ఆమె మరణించెనని నిశ్చయించుకొని కోదండరామ ప్రభూ యని యొక్కకేక వైచి "ఓ కానుగుచెట్టా! నాదుర్గను, నా బిడ్డను నేను పోషింపలేని దినములలో నీవు నీడనిచ్చి వారిని పోషించితివి. దిక్కుమాలినదైన నాభార్య కళేబరము ప్రక్కనుండియే దాగిని [illegible] నేను బోవుచున్నాను. నీవట్టి నావవు కావు. నీవింక నా [illegible] నున్నావు. నీవే నాకంటె ధన్యత కలదానవు. నీకుత్తర జన్మమున మహోత్కృష్టమగు జన్మము సిద్ధించునుగాక" యని నడచుచునే చెట్టును దీవించి కచ్చేరికిఁ బోయెను. కచ్చేరిలో విచారణ యేమున్నది? "నీవు మాభటుని గంటముతోఁ గొట్టి చంపితివి-నీకు మరణశిక్ష యేల విధింపఁగూడదో చెప్పుకొందువా" యని నబాబుగారాయన నడిగిరి. "ఓయబ్బ! గంటపుదెబ్బకే చచ్చిపోయినాఁడయ్యా! గట్టిగాఁ గొట్టనేలే దయ్యా! మాయబ్బ! ఎన్నిగ్రంథములు వ్రాసిన గంటమయ్యా! ముందు జన్మమున వాఁడు మంచికవియై పుట్టును. ఈడను మంచిమేలు పొందుటకే యాడకుఁ బోయినాఁడని నమ్మవయ్యా! మఱి నన్నేదో చెప్పుమంటి వెందుకు? నన్నడుగు టెందుకు? నీయిష్టము వచ్చినట్లు చేసికోవయ్యా. అడిగి యడిగి నీ వేమాత్రము చేయఁగలవయ్యా? పోపో" యని కచ్చేరినుండి పోవుటకుఁ బ్రయత్నించు భటు లాయనను బట్టుకొనిరి. ఇంతగర్వి, ఇంత పొగరుబోతు, నింతదుర్మార్గుఁడు లేఁడని యచ్చటివారందఱనుకొనిరి. ప్రజల యభిప్రాయముల సామ్యమును సౌభాగ్యము నిది. ఈ యంశము నందే కాదు. అన్ని యంశములయందుఁగూడ నిట్టిదే - అతని తల నఱుకవలయునని నబాబుగారు భటుల కాజ్ఞాపించెను. "ఓయబ్బ! ఇంతేకద!

ఈమాత్రానికి నన్నీడకుఁ బిలిపింపు మెందుకయ్యా" యని యాబ్రాహ్మణుఁడు పలికెను. భటు లాతనిని వధ్యస్థానమునకుఁ గొనిపోయిరి. తలారి కత్తి చేతఁబట్టుకొని యాతని మొగము గాంచి గడగడ వడఁకి నేనీపనిని జేయఁజాలనని కత్తి నావలఁ బాఱవైచెను. ఏలనఱుకలేవని నవాబుగా రాతని నడుగ "ఆతనిరూపము నాకేమో భయంకరముగా నున్నది. నాచేతు లాడకున్న" వని యాతఁడు నవాబుగారి పాదములపైఁ బడెను. "నీవాతనిని నఱుకకుండు నెడల నిన్ను ముందు నఱికింతు" నని నవాబుగా రాతని బెదరించిరి. అంత నాతఁ డేమిచేయఁగలఁడు? గడగడ వడకుచు సుబ్బరాజుగారి కంఠమున బిస్మిల్లా యని కత్తివిసరెను. కంఠము తెగలేదు. మఱియొక్కసారి చూరవతెచ్చుకొని వైచెను. తెగలేదు. "ఓయబ్బ! నీవలనఁగాదయ్యా! భాగవతము తలమీఁదనుండగాఁ దల తెగుననియే యనుకొంటివఁటయ్యా! నీబొందపడ! ఎక్కడనో యడవిమృగమువలె నున్నావు. విను. నీవేమియుఁ గష్టపడకు. వెనుకకు విఱిచికట్టిన నాచేతులు విప్పవయ్యా. భాగవతము తలమీఁది నుండి దింపుదును. తరువాత సులువుగా సుఖముగా నఱుకుదువు కాని- ఎందుకింత యోజన" అని సుబ్బరాజుగారు పలికిరి. చేతులు విప్పుమని నవాబుగారు భటునకు సంజ్ఞ చేసిరి. అంత సుబ్బరాజుగారు, కొన్నిపాటి ప్రయాణమునుండి యానిముసమువఱకుఁ దలమీఁదనే కట్టుకొనియుంచిన భాగవతమునుదీసి, కన్నులకద్దుకొని దూరముగ నుంచి దానికిఁ బ్రదక్షిణ మొనర్చి సాష్టాంగ మాచరించి లేచి కోదండరామప్రభూ! యని బ్రహ్మాండకటాహ మదరునట్లొక్క కేకవైచి చాపచుట్టగఁ గ్రిందఁబడి ప్రాణములు విడిచెను. కత్తితో భటుఁడింక నఱుకుట యెందుకు? ఆతఁ డెట్లు మరణించెనో? యని యందఱకు నాశ్చర్యముగా యున్నది. పరీక్షించి చూడఁగ నాతనినోటినుండి రక్తము మొలికినది. పిడుగుపడినట్లు కోదండరామప్రభూ యని యాతఁడు వైచిన కేకతో గొంతులోని రక్తనాళము తెగి యారక్తపుఁజుక్కలు వాయుద్వారమునఁ బోవుటచే నూఁపిరియాడక నిముసములో మరణమీతనికి సిద్ధించినదని యటనున్న వైద్యుఁడు Scientific Explanation (శాస్త్రీయ సమాధానమును) చెప్పి, తన పాండిత్య మందఱకుఁ దెలిసినదో లేదోయని యటునిటు చూచెను. పరమాత్ముని యాజ్ఞ యయినది కావునఁ బ్రాణములు దేహమును వదలిపోయిన వని చెప్పగ నందఱకును దెలిసినమాట.

సుబ్బరాజుగారు మరణించిరనుమాట చెవినిబడగనే కన్నులకేదైనఁ గనబడెనో కడుపులో నేమైన గుబులుపుట్టెనో కాని గడగడవడఁకి బోరున నవాబుగా రేడ్చిరి. వారికంటె ముందుగానే కాఁబోలు వారి భటు లేడ్చిరి. అచ్చటి ప్రజలందఱకంటె ముందుగాఁ గాఁబోలు నేడ్చిరి. అంద ఱేడ్చుచున్నారు. ఎందుల కేడ్చుచున్నారో యెవ్వరు నెఱుఁగరు? ఏది? ఆ సమయమున నెవ్వరికైన మతు లున్నవా? చైతన్యము లున్నవా? గోలుమన్న రోదనముతప్ప నంతకంటె నేమియులేదు. అంతయుఁదీఱిన తరువాత నేడ్చిన లాభమేమి? సుబ్బరాజుగారికథ విన్నవారికే కన్నులు చెమ్మగిల్లవలసి యుండగ నాయనకథను జూచినవారికిఁ గడుపు చెఱువయ్యెననఁగ నాశ్చర్యమేమి? నవాబుగారేమో రామభక్తుఁడైనాఁడఁట. అగుఁగాక. రామభక్తు లెందఱులేరు. వారిలో నాతఁడొకఁడు. సదా కోటి జంగాలలో నొక బోడిలింగము లెక్కయేమి? ఆర్యావర్తదేశమున నారామచంద్రమూర్తి మహాత్మ్య మెఱుఁగని నరుఁడెవ్వఁడు? నరునివఱకెందులకు? కోతినడుగు-కొండముచ్చునడుగు-కాకినడుగు-గ్రద్దనడుగు అంతవఱకుఁ గూడ నెందులకు? చెట్టునడుగు - పుట్టనడుగు - జాతినడుగు-అప్పనడుగు-దేశమంతటను రామనామము శతకోటి జిహ్వలతో మాఱుమ్రోఁగుచున్నది. రాముఁడు లేనిచోటేది? రాముని గూర్చి యొకానొకఁ డిట్లు పలికినాఁడు.

సీ. వీధి పురాణంపు వేఁకవై నీవు,
పారాయణపుఁ బీఁటపైని నీవు
దృశ్య ప్రబంధంపుఁ దెరలసందున నీవు,
స్మృతివార్త స్మృతిఁ బద్ధ యొడను నీవు,
గొల్లసుద్దుల తెఱ గొల్లలాడున నీవు,
యక్షగానపుఁ జిందు లందు నీవు
దండాలుబుజముపై మెండితంబుర నీవు,
తోలుబొమ్మలసంత గోల నీవు,
సదుకగదుల గోడల నీవు భక్తహృదయ
రసనలను నీవు యాయావరతను నీవు-
సృష్టినీమయమో? నీవు సృష్టిమయమొ?
యెట్లయిననేమి? రామ! రక్షింపుమయ్య!

మన పౌరుషము!!

౧

పలుకు లాకాశమున కంటును
పనులు గుంటపువులు బూయును
నిలుకడ యొక్కింత లేదుగదా!
మన పౌరుషమునకు
బలుపు సొలపులు బట్టబయలయ్యెన్.

౨

ధీరులా, ఘన దేశభక్తులా
భీరులౌ ఉత్తరకుమారులా
కోరికలఁ బదగూల్ప లేముగదా!
మన పౌరుషములకు
ఊరకను నిరఁ ద్యాగ మలవడునే? —

3

సత్యసంపద సాత్వికత్వము
నిత్యమాత్మ సునశేడిజ్ఞానము
భృత్యభావము మాన్ప లేదుగదా!
మన పౌరుషములకు
జాత్యభిజ్ఞానంబె లేదుగదా!!

—విజయాభిలాషి.

ప్రవాళగీతి

కోడాలి ఆంజనేయులు గారు

ప్రసన్న పవిత్ర తీర్థములలోనఁ
గళలు విరిగిన నెలవంక కలదిరుండె
వృక్షశాఖల చలనప్రవృత్తి మాన్చి
ప్రకృతి శాంతగంభీరభావముల బూనె.

గీ. పుణ్యశైవాలినీ ముక్త పులినతలుల
వలిపవెన్నెల లంతంత పలుచవారి
సవిధ కుటజ శాఖాశిఖాంచలములందు
తళతళల నూగు చంద్రమండలము గ్రుంకె.

గీ. క్రుంకినన్ జెంతగల పల్లె కూటమునకు
జీర్ణ తృణకుటీరాంగణ సీమలందు
కనులు బొడుచుకొన్నను గాని కానరాని
కటికి చీకట్లగమి కారుక్రమ్మ కొనియె.

ఉ. అనిసి, పల్లెకూటమునం దొకపర్ణకుటీరమందునన్
మానిని యొర్తు, వంతఁ దొలినాటికతల్ స్ఫురియింప కన్నులన్
బూనిన యుష్ణబాష్పకణపూరములం గొనగోట జిమ్ముచున్
"కానకపోతి నిట్టి కడగండ్లను సొంగుకుబంచు నక్కటా."

మ. అనుచున్ చెక్కిలిచేయి జేర్చుకొని పర్యంకాంతభాగంబునం
దునఁ గూర్చుండి విషాదభారమున కన్నుల్ మోడ్చి గంభీరభా
వనిరూఢిం దలపింపజేయఁ గడువిభ్రాంతిప్రదంబైన యా
ర్తనినాదం బొకయున్ వినంబడె కుటీప్రాంగణం బంతటన్.

చ. అని మరుమాటలేక గృహాంతరసీమఁ గుఠారధారఁ గూ
లిన తరువట్లు నేలబడి లేవక యుండిన సంభ్రమంబునన్
వనిత యొకింతసేపు తడబాటును తొందరపాటు పొందు నూ
తన యొకయాపదమ్ము మదిబట్టిన వేగము నొడ్డిగానికిన్.

గీ. పరుగిడుచు బోయి యొకయారు పసరుదెచ్చి
ముకుపుటంబులలోఁ గొంత పోసినంత
కన్నులను విప్పి చూటునిటుఁ గదలె నతడు
పసరుగుణ మిట్టిదని వేర పలుకనేల?

గీ. అంత మతికొంత నేపటి కాత డహహ
నిదుర మేల్కొన్నగతి లేచి యెగుటఁ బిల్ల
తెమ్మెరలఁ దూగు విరిమల్లెతీవ వోలె
వడకుచున్నట్టి పుణ్యంబువడతిఁ జూచి.

గీ. పడతి! నీవు నాపాలిదైవంబ వగుదు
వెవతవో గాని? నంతయు నెఱుకపడదు.
మబ్బుతెరచాటు గల చందమామ వోలె
చినుగుపుట్టమ్ము లివియేల? తెలుప వయనఁగ.

చ. మృదులములౌ గులాబిపువురేకు నిగారపు చెక్కులం బడిం
బడి జడివానగాఁ గురిసియు బాష్పకణంబుల జాలు చిన్నవ
య్యెడ మునికొంగునం దుడిచి యింతి "గతంబుగతంబుఁ జెప్పగా
మొదలిడ భారతం బగును పూర్వపుగాథల వేల త్రవ్వగన్.

గీ. ఐనఁ జెప్పెదఁ దానఁ గొంతేని లోన
రగులుకొనెడు విషాదభారమ్ము తఱుఁగు:
దైవవశమున ననుఁ గన్న తల్లిదండ్రు
లకట చనినారు నాదు బాల్యమ్ము నందె.

గీ. బాల్యమంతయునుఁ గడచి వయసువచ్చు
పిదప నా మేనమామయె పెండ్లిఁ జేసె
శ్యామలాపురంబున నివాసమ్ము జేయు
భాగ్యవంతుల కిడి నన్నుఁ బ్రజలు మెచ్చ.

గీ. పరిణయంబయి యొక్క వత్సరమ యేని
గడచెనో లేదొ మామ స్వర్గస్థుఁ డయ్యె.
అకట పుట్టింటయాశ లిట్లడగిపోవ
నత్తవారింటి కపుడ యాయత్త పడితి.

గీ. క్రొత్తగాఁ గాపురముఁ జేయు కొలదినాళ్లు
ప్రేమచే జూచె నన్ను నా ప్రియవిభుండు
పిదప నేమందు దురదృష్టవిధిని నొక్క
వెలవెలందుక పొత్తుల గలసె నతఁడు.

చ. వగ నదిఁ జూచి నేను "తగవా! మెరమెచ్చుల మాయలాడితోఁ
దగులముఁ జెంది యాకులటతంత్రముల న్విని ధర్మపత్నికిన్
వగపు ఘటించి యిక్కటుల పాలొనరింపగ నీకు నన్న, కిం
పగు సెరఁజూడ్కిఁ జూచి యెదురాడక నేర్చితి చాలులే యికన్.

గీ. కొంపలో నిన్ను నిలువనీకూడ దనుచు
జాజిపూవ్వుల తావుల జల్లుగురియు
కుటిలకుంతల బంధంబు గూర్చి పట్టి
వెడలనడచెను మాయూరివెలికి నన్ను.

గీ. నాటినుండియు నిట్టు లిప్పటినుండి
మాధుకరవృత్తి నిలిపి తన్మచ్ఛరీర
మనుచు కన్నీరు మున్నీరులై స్రవింప
వెలది యేడువఁదొడగను వెక్కివెక్కి.

ఉ. అంతట బాటసారి హృదయమ్ము చలింప "ప్రవాళ! నిన్ను నా
డంతట జేసినట్టి కుటిలాత్ముఁడ పాపుడ నేన నన్ను ర
వ్వంతయు పోల్చుకో విపుడు దైన క్షమింపు మటంచుఁ గన్నులన్
దొంతరలౌచు బాష్పములు దొరగ నామెఁ గవుంగలించినన్.

గీ. పొరలుపొరలుగ చీకటి తెరలు వెడలి
ఉదయరాగాంకురము లప్పు డుదిత మయ్యె
సంజఁ బ్రియుఁ బాసి దురపిల్లు చక్రవాకి
మఱలఁ గనుగొని ప్రణయసామ్రాజ్య మేలె.

ఆంధ్రాయుర్వేద గ్రంథములు

ఆయుర్వేద విశారద డా. రామమూర్తి శాస్త్రి గారు

మన దేశమున నన్ని చరిత్రములతోఁబాటు నాయుర్వేద చరిత్రము గూడ నతికష్టమువలనఁ గాని తెలిసికొనుట కనువగుట లేదు. దైవదోషమునఁ బఠనపాఠనాదులు దూరమై యంధకారగహ్వరమున నిలీనమగు ఈ చరిత్రమును దెలిసికొనుటకు నాయాకాలమందలి మహాత్ములు వ్రాసిన గ్రంథములు ప్రమాణములు. కావునఁ గూడినంతవఱకు గ్రంథాధారములతో నీ చరిత్రమును బ్రదర్శింపఁ బ్రయత్నించెదను. పాఠకు లిందలి గుణములఁ గ్రహింప బ్రార్థితులు.

వైద్యచింతామణి

ఇది యాంధ్రాయుర్వేద గ్రంథములలో విపులముగాఁ బ్రాచీన గ్రంథ విషయములతో సహా విచారణఁ జేసిన స్వగ్రంథత్రయ సహితమగు గ్రంథము. ఏతత్ప్రణేత ఇంద్రకంటి వల్లభాచార్యుఁడు. ఈతని తండ్రి అమరేశ్వరభట్టు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. వల్లభాచార్యుడు బసవరాజువలెఁ దన గ్రంథమున నెచ్చటను నాంధ్రపద్యములను గాని గద్యలను గాని చేర్చియుండలేదు. కాని విషనిదానాధ్యాయమున "ఊడుగ గన్నేర్ల కొంగఁ గరక్కాయ" యను సీసమాలిక ముద్రిత పుస్తకములందు మాత్రమున్నది. ఈ సీసమాలికయే బసవరాజీయమునఁ గూడ గలదు. ఇది ప్రక్షిప్తమైనను కావచ్చును. కావనువారు గ్రంథంబున నెచ్చటను నొక్క యాంధ్రపదమైనను జేర్పని వల్లభాచార్యుఁడు, కేవలము నొక్క తెలుఁగుపద్యము నేల గూర్చెనో చెప్పవలసియున్నది. మఱియు నీ సందిగ్ధప్రమాణము నాధారము చేసికొని ఇతని నాంధ్రదేశీయునిగా చెప్ప వలనుపడదు. అయినను ఇతని యాంధ్రత్వమునకు మఱి కొన్ని హేతువు లున్నవి.

(1) ఈ గ్రంథ మాంధ్రదేశంబునందే ప్రసిద్ధమై యుండుట (2) ఆంధ్రదేశమునందు గోదావరిమండలమున ఇంద్రగంటి వార నేకు లుండుట (3) ఆంధ్రుఁడగు బసవరాజు కొంచెమించుమించుగా నీ విషయంబుల నన్నియు గ్రహించియుండుట (4) ఆంధ్ర దేశమునందలి తక్కిన గ్రంథములును గ్రంథకర్తలును జింతామణి ననుకరించి నట్లుండుట. ఇట్టి వింకను గలవు.

చింతామణి స్వాతంత్ర్య గ్రంథమా?

ఆయుర్వేద శాస్త్రము ప్రత్యక్ష విషయమైనది. నిజమైన స్వతంత్రుఁడు బ్రహ్మ యని చెప్పవలసియుండును. ఇట్లు చెప్పినచో సౌశ్రుతాది శల్యచికిత్సకులకును స్వాతంత్ర్యము లేకుండవలసివచ్చును. కావున నీ యాయుర్వేదంబున స్వతంత్రమున కన్యథా యర్థము పరికల్పింపవలసియున్నది. ప్రాచీన విషయములతోఁ బాటు స్వానుభూతవిషయములఁ గొన్ని సందర్భములఁ జేర్చి నిబంధించుటయే ఇట స్వతంత్రత కావున నొకవిధముగా గౌణస్వతంత్రత "చింతామణి బసవరాజీయములకు గల్పింపవచ్చును.

ఉదాహరణార్థమై వల్లభాచార్యుడు చెప్పిన నూతన విషయములు కొన్ని:— (1) జ్వరప్రకరణంబున పూర్వ గ్రంథకర్తలు చెప్పిన జ్వరముల లక్షణములనే గాక "మహాజ్వరము లను పేరిట ననేకములను లక్షణములతోడ విభజించుట (2) క్షయరోగమునఁ గ్రొత్తగా నిరువది మహాక్షయలను సలక్షణముగా నిర్దేశించుట (3) కాసరోగంబునఁ బ్రాచీనోక్తభేదములే గాక ఇంకను యిరువది శ్లేష్మంబులను బంగాళీకాస మందారకాస మున్నగు నామంబులతో వివరించుట. ఇట్లే యచ్చటచ్చట రోగభేదంబుల క్రొత్తగ విభజించినాఁడు. ఇట్లు విభజించుటకుఁ గారణము దినదినము ప్రవర్థితములును పరివర్తితములు నగు వివిధరోగములు తత్కారణములు. ఇంకను వల్లభాచార్యుఁడు తన గ్రంథమున నూతనంబుగాఁ జూపిన ద్రవ్యచికిత్సా విషయంబుల గొన్నిటి నుదాహరించెదను:—

(1) ప్రమేహరోగమున - గాఁచినమూత్రముచే ప్రమేహ సాధ్యాసాధ్యజ్ఞానమును వివరించుట (2) అమ్లపిత్తరోగమున "పోస్తుకాయ గసగసాలు నల్లమందు" వీనిని ప్రయోగించుట (3) మూలరోగమునందు ధూపార్థము గౌరీపాషాణప్రయోగము (4) చాతుర్థికజ్వరమున నస్యార్థము అగస్త్యపత్రప్రయోగము (5) గ్రహణిరోగమున నల్లమందు నుపయోగించుట (6) కంఠజిహ్వాక యను కాసరోగమున ధూమపానార్థము నేపాళపువ్రేళ్ల నుపయోగించుట (7) ప్రమేహములలో "పరంగిచెక్క"ను బ్రయోగించుట (8) అగ్నిమాంద్యమునఁ జెప్పిన యోగములలో ఉమ్మెత్తవిత్తుల భస్మము నుపయోగించుట (9) ప్రమేహమున నెనపలను బ్రయోగించుట (10) ప్రమేహములలో వెలగబంకను విశేషముగాఁ జేర్చియుండుట. ఇట్టివి ఇంకను ఎన్నియో గలవు. ఇట్లు విషయమును బేర్కొనుచు వచ్చిన గ్రంథవిస్తరమగును గాన నిఁక నొక్క విషయంబును మాత్రము చెప్పి విరమించెదను. శిరస్సంజనితము లగు యూకలకు మనవారు చేయుచుండిన పాదరసపువైద్యమును నీ గ్రంథకారుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. అయ్యది ఏతద్గ్రంథకర్తయే కనిపెట్టినట్లు తోఁచుచున్నది. ఆ సందర్భపు గ్రంథభాగ మిది:— శ్లో. పారదం మర్దయే న్నిష్కం కృష్ణ ధత్తూరక ద్రవైః । నాగవల్లీద్రవైర్వాథ వస్త్రఖండం ప్రలేపయేత్ । తద్వస్త్రం మస్తకే బద్ధ్వా ధార్యం యామత్రయం తతః । యూకాః పతంతి నిశ్చేష్టాః పరీక్ష్యం నాత్ర సంశయః। విశాలాయాః ఫలం భక్ష్యం

తప్తలోహే పరిక్షిపేత్ । తద్ధూమోదంత లగ్నశ్చేత్కటాహో నాంపరసం పరమ్. ఈ వల్లభాచార్యుఁ డొక్క భిషక్ఛిఖామణియే కాక సరస కవిశిఖామణి యనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈతని కవిత్వ గుంభనల కీ క్రిందిరచనలు సాక్ష్యమీయఁగలుగును:— శ్లో. ఫలత్రయం కటుత్రయం సుయోజయే ద్భిషగ్వర । త్రిజాతకం యవాని యుగ్మ వహ్ని జీరకం తథా । రాస్నభార్గవహ్నిచ వ్యధాన్యయుగ్మ జీరకం అశ్వగంధ సంయుతం పృధక్చూర్ణ సంయుతం । మధుస్నుహేచ తత్సమా సశర్కరాసమాక్షికం । గోఘృతం సుపక్వకం రసాయనం మనోహరం । మేహపిత్తవాతకుష్ఠ గుల్మశూలహారకం । సప్తధాతు వర్ధనం సుదీపనం యశస్కరం । పూజ్యపాదనిర్మితం రసాయనం సుపూజితమ్॥

బసవరాజీయము:— ఆంధ్రాయుర్వేద గ్రంథములలో "చింతామణి" తరువాత నిదియే యుత్తమగ్రంథము. ఆంధ్రభిషజులలో దీనిని జదువనివా రుండరు. ఈ గ్రంథమునకు రచయిత నీలకంఠ కొట్టూరు బసవరాజు. ఈయనతండ్రి నమశ్శివాయ గురువు. ఆరాధ్య రామదేశికుడు. స్వనామ గురునామాదులను బట్టికాని ప్రకరణాంతమున నీతడు చేయు ప్రార్థనలఁ బట్టిగాని చూచినచో నీతండు శైవుం డని తోచును. అనుక్రమ కార్యులను ఏర్పఱచ వీలు లేదు. కాని యీతఁడు చింతామణిలోని విషయంబుల ననేకము తన గ్రంథమున జేర్చినాడందురు. కలౌ బసవకస్మృతిః, కలౌ చింతామణిస్మృతిః వచనములు సంశయము నొదవించుటకు మాత్రమే చాలియున్నవి. ఈయన "కవితాచాతురీ ధురీణుఁ"డ నని వ్రాసికొన్నను కవిత అంత సరసముగా నుండలేదు. కాని "వైద్యజనశిరోభూషణ" యను బిరుదమును జాలవఱకు సార్థకము జేసికొన్నాఁడు. వల్లభాచార్యుని కాలముకంటె నీతనికాలంబున నాంధ్రాయుర్వేదము కొంచె మభివృద్ధి గాంచిన దనవచ్చును. అనేకగ్రంథములం జూచి అందలి సారంబును గ్రహించి తా నీ గ్రంథమును జేయుచున్నాను అని వ్రాసిన మాట కుపబలముగాఁ గాబోలును ముద్రితమైన బసవరాజీయములో అయా విషయములకు మొదట చరకే మాధవనిదానే అను నీ మున్నగు పదము లుట్టంకితములు. కాని చరకసంహితలో రసగంధకాదియోగములును మాధవనిదానమున చికిత్సావిషయంబులును నెచ్చట నున్నవో విమర్శింపవలయును. ఇప్పుడు లభించు చరకాది గ్రంథములలో లేవు.

వల్లభాచార్యునికంటెను బసవరాజీయమునఁ జేర్చిన గొన్ని నూతనయోగములు:— (1) కర్వరిని బసవరాజు పురాణజ్వరముల యందు బ్రధానముగా నుపయోగించుట (2) అగ్నిమాంద్యమున విషముష్టిని ప్రయోగించుట (3) ఉబ్బసమున బలురక్కసిని బ్రయోగించుట (4) ప్రమేహమును వేపబంకను ప్రయోగించుట (5) మూలరోగమున అక్కలకఱ్ఱ నుపయోగించుట (6) ప్రతిశ్యాయరోగమున నవాసారము నుపయోగించుట (7) యోనిశూలలో మయూరతుత్థ ప్రయోగము (8) ఉన్మాద రోగములలో పంది చెవిలోని రక్తముచే నస్యకర్మఁ జేయించుట (9) వ్రణము పగులుటకు నరాస్థిని తైలము లేపనము జేయుటతో (10) కోడి గ్రుడ్డునందు రసమును దీసివైచి ఔషధద్రవ్యమునుంచి వాలుకాయంత్రమునఁ బచనముచేయుట. (11) వంధ్యారోగమందు మహాద్రాక్షాదియోగములు (12) హృద్రోగమున గురివెంద విత్తుల నుపయోగించుట (13) పాండురోగమున నల్లఉప్పిచెక్కను విశేషముగాఁ బ్రయోగించుట (14) ఉబ్బసంబున చేఁదుబీఱవిత్తులను బ్రయోగించుట ఇట్లనేకములు గలవు. వాతరోగములలో వల్లభాచార్యుడు గ్రహింపని యాయుర్వేదసూత్రముఁను అగ్నికర్మనుఁ దనగ్రంథమున ఈయనఁ జేర్చికొన్నాడు. మొత్తముపైని నాంధ్రాయుర్వేదాభివృద్ధి వల్లభాచార్యుని కాలమునందుకంటెను ఈ బసవరాజుకాలమునందు నెక్కుడు అభివృద్ధి నొందె ననవచ్చును.

భేషజకల్పము:— ఇయ్యది పరిభాషాత్మక గ్రంథము. చందనాచార్యపుత్రుఁ డగు గంగాధరాచార్యునిచే సంగ్రహింపఁబడినది. దీనిని చిలకమర్తి వేంకటాచార్యుఁడు ఆంధ్రమున పద్యరూపముగా నొనర్చినాఁడు. ఈతఁడు శరణ్యపాదాచార్యుని కొమరుఁడు. ఈయన గురువు కందాళ రంగాచార్యుఁడు. ఇం దెన్నియో పరిభాషలు గలవు. మాన విషయంబైన మతభేదము లిందుఁ జక్కఁగా విభజింపఁబడియున్నవి. తత్తత్క్రియల కుపయోగించు కషాయభేదము లెన్నియో చక్కఁగా వివరింపఁబడినవి.

ఇట్టిగ్రంథ మింతవఱకు వ్రాయసకాండ్రమూలమున దోషభూయిష్ఠంబై ఉన్నది. దీనికి కీ. శే. వైద్యరత్న ఆయుర్వేదమార్తాండ భిషఙ్మణి పండిత డి. గోపాలాచార్యుల వారు అనేక గ్రంథముల సహాయ్యమున స్వోపజ్ఞ మగు నాంధ్రవ్యాఖ్యానముతో ముద్రించి పుణ్యము గట్టికొని మనలఁ దరింపఁజేసినారు.

ఆంధ్రచింతామణి:— దేవులపల్లి వెంకటనర్సయ్య ఈ గ్రంథమునకు ప్రణేత. శ్రీనివాసమంత్రి ఈయన పితామహుడు. ప్రారంభ పద్యములవలన నద్వైతమతస్థుం డని తెలియుచున్నది. ఆశ్వాసాంత గద్యమువలన ప్రధానముగా వైష్ణవభక్తుఁ డని తేలును. ఈయన వ్రాసికొనిన గద్యను బట్టి వల్లభాచార్య విరచితంబగు వైద్యచింతామణి కిది యొకవిధ మగు ననుకృతి యని స్పష్ట మగును. ఈ భాషాంతరీకరణమును బట్టి చూచినచో గొంత వ్యత్యాసము చూపట్టుచున్నది. లక్ష్యానుసారంబుగ నితడు ప్రథమాశ్వాసంబుననే లోహపాషాణశోధనమారణాదిక్రియలను జెప్పియున్నాడు. ఇప్పుడు ముద్రితమైన చింతామణియందు నీ ప్రకరణము తుట్టతుదను గాన్పించుచున్నది. ఇం దెయ్యది సత్యమో యూహింప వలనుపడలేదు. ఎట్లయినను నితండు పూర్ణంబుగా జింతామణిని భాషాంతరీకరించినట్లు తోఁచెడిని. కాని పాత్రమంతయు లభించుట లేదు.

శరభరాజీయము:— ఈ గ్రంథమునకుఁ గర్త శివదేవుళ్ళ శరభరాజు. ఈతనికాలము గాని జన్మస్థలము గాని తెలియఁ జేయు నాధారంబులు గానరావు. ఇందు బసవరాజీయము వైద్యచింతామణి మున్నగు వానిలోని యోగములు గానఁబడుటచేత తదనంతరకాలికత్వము మాత్రము సిద్ధించుచున్నది.

రసప్రదీపిక:—ఇయ్యది మూఁడాశ్వాసముల గ్రంథము. దీనిని మునుంది వేంకటాచార్యుడను సంస్కృతముకుండి యాంధ్రమున పద్యరూపముగా నొనర్చినాడు. కీ. శే. వీరేశలింగముపంతులుగారు కవిచరిత్రమున నీతడు నూఱువత్సరముల క్రిందట నుండెనని గోదావరి మండలవాసి యనియును వ్రాసినారు. రసప్రదీపిక యాంధ్రభాషయందలి రసాయనిక గ్రంథములలో తొలుదొల్తది. ఇందు ధాతుశోధన మారణాది విషయములు బహుచోట్ల వర్ణింపఁబడి యున్నవి. ప్రాచీన రసతంత్ర ప్రవర్తకులు పారదము రసరసేంద్ర సూత, పారద, మిశ్రకభేదములచే నైదువిధము లనియు వందు రస రసేంద్రములు బుట్టెడి స్థానములు దేవతాస్థలములు పూజ్యములనియు దానంజేసి యయ్యవి దుర్లభంబు లనియు మిగిలిన సూత మిశ్ర పారదంబులు లభ్యంబు లనియు వ్రాసియుండఁగా నీ కవి తనకాలమునకు ఆనాటికిని గూడ రెండు దుర్లభంబు లగుటవలన పారదము మాత్రమే లభ్యమగు నన్నాడు. ఈ రసప్రదీపికకును కీ. శే. గోపాలాచార్యులుగారు ప్రభ యను వ్యాఖ్యానము తెలుగున వ్రాసి ప్రకటించినారు. ఈ రసప్రదీపికయు నీవ్యాఖ్యానమును నాంధ్రదేశమందలి రాసాయనిక గ్రంథదారిద్ర్యమును తొలఁగించిన వనియే చెప్పవచ్చును.

నవనాథసిద్ధప్రదీపిక:—గ్రంథకర్త ఇర్లపాటి పేరయామాత్యుఁడు. వైద్యసార మని గూడ దీనికి మఱొక నామము గలదు. ఇయ్యది యసంపూర్ణమగుటచే గ్రంథము నంతగా విమర్శింప వీలు లేదు.

ఈ విషయమును గూర్చి యింతగా విమర్శింప నవసరము లేదు. ఈ గ్రంథములలో చాలభాగము ముద్రితంబులై మనకు దొరకుచునే యున్నవి. కావున ముద్రణలో శేష యాంధ్ర వ్యాఖ్యలో గూడియున్న యొకటి రెండు గ్రంథములను మాత్రము వివరించెదను.

గదా సంజీవనము:—ఇది సంస్కృతంబున శ్రీవత్సగోత్రుండును ఆపస్తంబసూత్రుండు నగు మాధవపండితునిచే రచింపఁబడినది. దీనికి వైద్యవిద్యా త్రినేత్ర యను బిరుదమున్నది. ఈ గ్రంథమునకు యాంధ్రటీక నెవ్వ రెప్పుడు రచించిరో తెలియదు. ఇందు రోగ నిదానంబులు లక్షణంబులు తచ్చికిత్సలును చక్కగా వివరింపఁబడినవి. కాని ఇయ్యది యసంపూర్ణముగా లభించుటచే నంతగా విమర్శింప వీలుపడుటలేదు. శైలికొక శ్లోకము:—

శ్లో. కుండలీపత్ర మరిచం శృంగీశృంగంచ నాగరమ్
　　లశునం భృంగ రాజశ్చ క్వాథోయం సర్వశూలజిత్.

బాహటము:— ఇందలి "గౌరీపుత్ర కార్తికేయ విరచితే బాహటే గ్రంథే [illegible] యోగో నామ [illegible] పరిచ్ఛేదః" అను గద్యమును బట్టి [illegible] నూతన గ్రంథమని [illegible] రచించిరో తెలియదు. [illegible] నయములు చికిత్సలు [illegible] ముఖ్యమైయుండునని [illegible] పువ్వాడ [illegible] కల్పించి గ్రంథము [illegible] వ్రాసి ప్రకటించినారు:— (1 అష్టాంగ [illegible] (2) అం[illegible] కరము (3) కాలవిజ్ఞానము (4) [illegible] (5) [illegible] (6) చికిత్సారత్నము (7) చికిత్సా[illegible] (8) [illegible] (9) నాడీనక్షత్రమాల (10) నాడీజ్ఞానము (11) నాడీ[illegible] ద్రుపము (12) [illegible] సంహిత (13) [illegible] (14) సుశ్రుతశారీరము (15) వైద్యామృతము (16) [illegible] (17) అనుపానమంజరి. ఇట్టులనేక [illegible] కీర్తిశేషులైన [illegible] గోపాలాచార్యులు వారును [illegible] గ్రంథము [illegible] లతో ముద్రించి ఆంధ్రదేశమున [illegible] (1) మాధవనిదానము (2) [illegible] ప్రకాశము (3) [illegible] భావ (4) పథ్యాపథ్యము. [illegible] కాక శ్రీ ఆచార్యులు [illegible] వ్రాసిన పెక్కు గ్రంథము లున్నవి. [illegible] ధ్రదేశమునఁ గొంతవఱకు గల ఆయుర్వేద గ్రంథములు [illegible] నది. ఇంకను నధికముగా గ్రంథము [illegible] కాని అట్టివి [illegible] మనకు తప్పదు. ఇప్పటి మన స్థితిగతు లెంత నీచముగా నున్నను, పూర్వులగు మన యాంధ్రులు ఆయుర్వేదమున మిగుల [illegible] నుభవజ్ఞులై గౌరవపాత్రులై రని అనేక [illegible] చాటుచున్నది. మతియును నిప్పుడు [illegible] దాక్షిణ్యం [illegible] యాయుర్వేదమునకుఁ బ్రోత్సాహ [illegible] మునిసిపల్ సంఘములు తాలూకా బోర్డు [illegible] యాయుర్వేదముపట్ల [illegible] ధ్రదేశములోని సంస్థానాధీశులును శ్రీమంతులును [illegible] కారులును ఈ యాయుర్వేదమునకు చేయూత నొసఁగినచో నాంధ్రభాషాదేవికి అమూల్యాభరణము లనఁదగిన గ్రంథరత్నములు వెడలఁ గల్గుదురు. [illegible] చే కూరి సత్సిద్ధులు నిండారు లవు. కావున సర్వేశ్వరుఁడు మనయాంధ్రదేశమున కిట్టి భాగ్యమును ప్రసాదించును గాక.

లోకయాత్ర

మల్లంపల్లి మల్లికార్జునశాస్త్రి గారు

లోకము భిన్నభావము విలుప్తము బుద్ధియు బల్మికల్మి, దు
ర్థీకులు మాయలందుఁ గడతేఱినస్వాములు పెక్కుమంది, సు
శ్లోకులు ధర్మతత్పరులుఁ జూడఁగఁ దక్కువ. ఏమిదారి? యా
హా! కలికాలసాధు లపహాస్యతపా లగుచుండి రెంతయున్.

ఉ. లోఁచును మంచి చెడ్డయ్యె, తోఁచును జెడ్డయు మంచియౌచు, నా
లోచన లెస్సగా సలిపి లోకహితం బగు దాని నెట్టులో
యాచరణంబునం దిడుట యందరికిన్ విధి, స్వీయపక్షమున్
జూచిన లాభముండెడి ననూయను వీడుట శ్రేయ మెంతయున్.

చ. ఒకరి సుఖంబునున్ సుఖమె? యొక్కరి దుఃఖము దుఃఖమే? జగ
మ్మొకపగిదిన్ సుఖించుగతి యోజనచేసెడి బుద్ధిమంతు లె
న్నిక గను కాల మిద్యది. యనింద్యచరిత్రులె రాజు లెల్ల. నిం
దకుఁ దగు కర్జముల్ సలుప దారొక్కఁడైన రెన్నఁడు భూమిపాలకుల్.

మ. మనమేరీతి మెలంగినన్ జగము నమ్మార్గమ్మునన్ బ్రవర్తిల్లు. స
జ్జనుఁ డేవేళ బరోపకారపరుఁడై సన్మాన్యుఁడై యొప్పు. దు
ర్జనుఁ డేవో యపకారముల్ సలిపి సర్వద్వేషియౌ. లోకరం
జనుఁ డెవ్వండో యతండె రాజగును. రాజద్వేషి కీడందెడిన్.

శా. ఎంచం జెల్లదు దోషులంచు నొరులన్, హేయంబుశేవేని వ
ర్జింపం జెల్లు, బరోపకారులను దూషింపంగ రాదెప్డు బా
ధింపం గూడదు సాధుమానవుల యత్నింపంగ నా కీర్తికిం
గించిత్తేని వివేక మున్న నరుఁ డేనిన్ గీడొందుఁ గా కుండనన్.

శా. ఊనం బిద్ది యనూన మిద్యని మహామోహాంధకారంబునం బిద్ది ని
త్యానందం బిది పుణ్య మిద్యది యటం [illegible] యోజించు వా
డే నాడేని యొనర్చినన్ జగతికా నిందేని [illegible] హృత
జ్ఞానంబు న్విడి చేసినట్టి పని ప్రాజ్ఞశ్లాఘ్య [illegible]?

చ. ఎవరికి నేది యిష్టమొ యదే శుభదం [illegible] కప్పు. శాం
భవ మని శాక్తమంచు మఱి వైష్ణవ మంచును సౌర మంచుఁ గా
ణపత మని లోకం బనియు ధాత్రిఁ గట్టి మతమ్ము లెల్ల నుం
చిరి మఱి. యుపాసకప్రకృతి చెడ్డదియే నది చెడ్డ దయ్యెడిన్.

సీ. కామధేనువుఁ గొన్న కార్తవీర్యునిఁ దండ్రి
గూర్చి యతని గొడ్డుకలను దున్మి
అవనిఁ బరశురాముఁ డక్షత్త్రియను జేసి
ధాత్రీసురుల కది దారవోసి
మును కశ్యపుని దిది యను విషయము బోధ
పడు కాశ్యపీపదముఁ గనిన
బ్రాహ్మంబు కన్న క్షాత్త్రం బూన మగు తేజ
మని తెల్పెఁ గుశికనందనమహర్షి.

తే. యిప్పటికిఁ బ్రభువులు బ్రాహ్మణేతరులకు
గౌరవము గూర్పఁగడఁగుట కరము బ్రాహ్మ
మొక్కడని తెల్పునట్టిది యెట్టు లడుగు
పట్టఁబట్టుడు పట్టి దెప్పటికి నిజము.

తే. అప్పు డారీతి బ్రాహ్మణు లవనిపు లయి
గాని క్షత్త్రియులకు నిడి తపముఁ బూని
మంత్రులయి కీర్తిఁ గని కలిమహిమ నేవ
కత్వమునదును దగకుండ్రి కడకు నకట.

తే. కలిమహిమ నిప్పు డంతగాఁ గానిపించ
కున్న నింతయో యంతయో యున్న దిపుడు
బ్రాహ్మణులకు నస్వార్థపర ప్రవృత్తి
దాని విడకున్న వారి కెంతేని మేలు.

సీ. వృత్రాసురుని జంపవేఁచిన మఘవ సాగరముఁ
ద్రావఁడె మున్ను గస్త్యమౌని
మును దధీచియనెడి ముని యీఁడె తన
యెమ్ము లర్థులై వచ్చిన యనిమిషులకు
దనకడ కరుదెంచు తపసులఁ బ్రోచి గోదా
వరిన్ దేడె గౌతమ మహర్షి
ఇక నెందఱెందఱో ఋషు లుపకారముల్
చేసి లోకములఁ బ్రసిద్ధిఁ గనరె.

తే. అట్లె జగదుపకారమ్ము నాచరించి
బ్రాహ్మణులు తమ గౌరవంబు నిల్పు
కొనఁగవలె. వారి ద్వేషింపఁగూడ దెవరు
బ్రాహ్మణద్వేషమున నేగి వచ్చునండ్రు.

తే. మొదటినుండియు నన్యుల మోసపుచ్చి
యణఁగఁద్రొక్కిరి బ్రాహ్మణు లనుచు గొంద
ఱంద్రు నూతులెవ్వరో వారి నఖిలమునులు
గౌరవించుటఁ గనరో యవ్వారలెపుడు.

తే. అతఁడు మునులకు నడిచిన యవియ కద బు
రాణములు నేఁటికిని వాని బ్రాహ్మణులు ని
రాకరించిరె? యోగ్యులు గాక యెవరు
గౌరవముఁ జెంద జాలరు గా ధరిత్రి.

తే. ఎవరి దేజాతి యేఁ గాని, యేమతంబు
గాని, యన్యోన్యరాగంబు గలిగి మెలఁగ
వలయు, నట్లైన శుభములఁ గలిగి తీఱుఁ
గాన నేరికిఁ గూడదు కలహపడుట.

తే. అరయ నాచారముల కిప్పుడెపుడు మార్పు
లగపడెడి మున్ను నిప్పుడు నప్పగిదిని
జేసికొన నగు వచ్చెడి నేఁగి మేలు
లందు నెయ్యది యధికంబొ? యరయ వలయు.

ఆయుర్వేదము — ఆంధ్రుల కర్తవ్యము

ఆచంట లక్ష్మీపతి గారు, బి. ఏ. ఎం. బి. సి. ఎమ్.

శ్రీ [illegible] వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులుగారు మన దురదృష్టమున కాలధర్మము నొందుట సంభవించినది. ఆచార్యులవారు కేవలమును మన ఆంధ్రదేశమునందొక్క చోట మాత్రమేగాక భరతఖండమునందంతటను విఖ్యాతిగాంచినవారు. వారున్నంతకాలము మహైశ్వర్యమును మరియు అనేకరమే ప్రజాహితకరము లగు నాయుర్వేద కార్యము లన్నియును అవలీలగా నెఱవేరుచుండెను. వారు లేనిలోప మిప్పుడుగదా తెలియుచున్నది. మాటలకేమిగాని- సంవత్సరమునకు పదివేల రూపాయలకు మించిన వ్యయమును భరించి, భరతఖండమున కంతటికిని ఆదర్శ మనదగినట్టి ఒకకళాశాలను ఆయుర్వేద ధర్మవైద్యాలయమును 10,15 సంవత్సరములు తామొక్కరే నిర్వహించుటకు ఎంతటి ప్రజ్ఞా ప్రాభవములు కావలయునో ఆలోచింపుడు.

ప్రకృతము ఆయుర్వేదపు స్థితి సందిగ్ధావస్థలో నున్నది. ఇంతవఱకును ప్రభుత్వమువారును, వారి వైద్యశాఖాధికారులును ఆయుర్వేదమునకు తాము ప్రతికూలురనుటను బాహాటముగ వ్యక్తపఱచుచుండిరి. ఆయుర్వేదము పట్ల తామున్నంతకాలమును ఎట్టి సానుభూతిని జూపమని శాసనసభలో సిడిహఱతు వైముఖ్యమును జూపిన సర్జను జనరలు గిఫ్ఫర్డుగారే యేడచిన సంభ్రమములో నూతనశాసన నిర్మాణసభలో ప్రజాప్రతినిధుల మనుకొను వారిబలము హెచ్చగుటచేతి మౌనము వహింపవలసివచ్చినది. తరువాత "ఆయుర్వేదాభివృద్ధికై తగు కార్యములను నిర్వహించుటకు ప్రభుత్వమువారు వెంటనే పూనుకొనవలయును" నను ఏ. ఎస్. కృష్ణారావుగారి తీర్మానము అంగీకృతమైనది. తదను సారముగ నాయుర్వేద ప్రాశస్త్యమును పరీక్షించుటకై ప్రభుత్వమువారు కమిటీని ఏర్పాటిరి. ఫలితము ముందు తెలియగలదు.

ఇది యిట్లుండగా, ప్రభుత్వమువారు, 1918 ఆగష్టులో ఆయుర్వేదౌషధములలో నుపయోగకరములగునవి ఏవియైన నున్నవేమో పరిశోధించుటకు డాక్టరు కోమనుగారిని నేమించిరి. కోమనుగారిని నేమించునప్పుడు శాసనసభ్యులు వీరి నియామకము

డాక్టరు కోమనుగారి రిపోర్టు

ఆయుర్వేదాభివృద్ధికా? లేక, ఆంగ్లవైద్యాభివృద్ధికా?" యని ప్రశ్నింపగా, ఆయుర్వేదము అశాస్త్రీయమనియును, కోమనుగారి నియామకము ఆయుర్వేదములోగల ప్రశస్తౌషధములను ఎఱుంగుటకే యనియును చెప్పిన ప్రభుత్వమువారి ప్రత్యుత్తరమును బట్టియే ఫలితముగూడ ఊహింప నవుపడియెను.

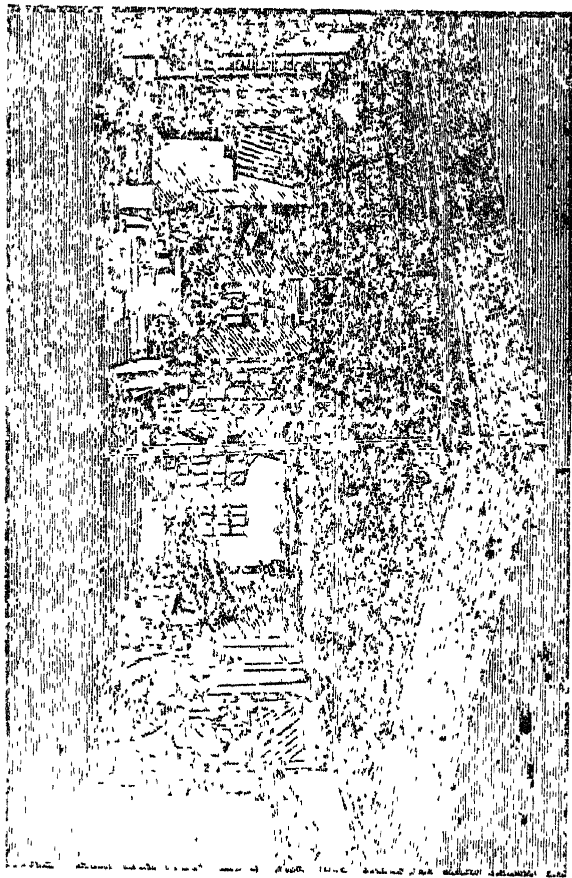
డాక్టరు కోమనుగారి రిపోర్టు ఇపుడు బయలువెడలినది. కోమనుగారి విషయమున నాకు పరిపూర్ణమగు విశ్వాసము కలదు. ఆయన ఆయుర్వేదము నెఱుంగని వాడే యయ్యును ఆయుర్వేదాభిమాని యనక తప్పదు. తాము ఆయుర్వేదౌషధములను పరీక్షించితిమనియును, అందు మూడుపాళ్లు ఉపయోగకరములును సులభ్యములునుగా నున్నవనియును వారు వ్రాసినారు. కాని మనము వీరి రిపోర్టును చదువకముందే ఈవిషయములు తెలిసియున్నవి. కాని తొలుత ప్రశంసకు గడంగిన వీరిలేఖిని ప్రభుత్వాధికార వాసనావశమునగాబోలు-ఆయుర్వేదము శాస్త్రీయ పద్ధతులకు దూరమనియును, ఇది తాము తెలిసికొనుటకు ఏప్రాతచెత్తయోకాని, బ్రిటీషు ఫార్మకోపియామందులలో కంటె నిందు పరిగణింపదగిన విశేషౌధములు లేవనియును ఆయుర్వేదౌషధములకంటెను ఆంగ్లేయ ఔషధములే సర్వసాధారణ[illegible]ంపదగినంతటి చౌకగా నున్నవనియును ఆయుర్వే[illegible]ంటె ఆంగ్లేయౌషధశాలలే సులభసాధ్యములనియు [illegible] వాక్యరత్నములతో రిపోర్టు పర్యవసానమును నింపెను. కాని ఆ రిపోర్టును పరికించినచో, మనకు వారు సేకరించిన ఔషధగుణ చర్చనుబట్టి వారి యనుభవ మొకటియనియును, వారు సర్కారుకిచ్చు సలహా పర్యవసాన మింకొకటి యనియును తోచక పోదు. వీరు 225 మందులను పరీక్షించి అందులో నూటికి 75 మాత్రమే సుపయుక్తములని వ్రాసియును పర్యవసానము నిట్లు వ్రాసిరి.

వీరు పరీక్షించి మందులనుగుఱించి తెలిపిన అనుభవవాక్యములను పర్యాలోచించినచో ఆయుర్వేదౌషధములే ఆంగ్లేయౌషధములకన్న సులభములును నిశ్చయముగ గుణదాయకములును అని తెలుచున్నది. అట్లు కాదేని వీరు తమ రిపోర్టులో ఆయుర్వేదౌషధములవలన దుశ్చికిత్స్యమై ఆంగ్లేయౌషధములవలన సుచికిత్స్యమగు నొక్క వ్యాధినైనను చెప్పగలిగియుండిరా? క్వైనాలేనిది చలిజ్వరము దుర్నివారమను నాంగ్లుల సిద్ధాంతము కోమనుగారి రిపోర్టువలన వృథాపాత్రమైనది. మలేరియా జ్వర పురుగును కనిపెట్టి ఆవ్యాధిని మన ఆయుర్వేదీయౌషధములగు ఆనందభైరవి శీతాంశురసము పంచతిక్తపానకము మున్నగువాని ప్రయోగములచే నిర్మూలము చేయగలిగితి మని వీరు వ్రాసిన యొక్కయంశమే ఆయుర్వేద విజయమునకు ప్రధానమగు నిదర్శనము కాదా? ఇంతయేల? చరకమహర్షి నాటినుండి నేటివఱకు మన కనుదినము ననుభవసిద్ధములై ఆచరణలో నున్న ఔషధముల వలననే ఈవిషయము స్పష్టమగుచున్నది.

ఆయుర్వేదగ్రంథములు వ్యాధిపరీక్షణముఁ జేసి స్పష్టముగా సాధ్యాసాధ్య కష్టసాధ్యములను విభజించి ప్రదర్శించినవి. వీనిలో అసాధ్యము లని పేర్కొనిన ఏయొక్క వ్యాధినైనను — కుదుర్పగల ఆంగ్లేయౌషధములను-తాము చెప్పగలరా? యని కోమనుగారి నడిగెదను. బ్రిటీషు ఫార్మకోపియాలో లేని-ఆయుర్వేదమునఁగల-విశేషౌషధము లేవైన గలవా? యని వీరు ప్రశ్నించిరి కాని, ఈప్రశ్నమునకే - ఆయుర్వేదమునం దసాధ్యములని పేర్కొన్న వ్యాధుల విషయములో ఆయుర్వేదము-ఆంగ్లదేశపు ఫార్మకోపియానుండి గ్రహింపక తీప్పని యౌషధములేవైన నున్నవా?-యని ప్రతి ప్రశ్నముఁ జేసినచో తరేమి ప్రత్యుత్తరము నిచ్చెదరో? ఈమాటలు నేను స్వాభిమానముతో ననుటలేదు. మన ఆయుర్వేదములో లేనివానిని - గుణదాయకములైన వానిని-మన ఆయుర్వేదగ్రంథములు దురభిమానముఁ జూపక మహోదారమతితో ప్రతికాలమునను పరిగ్రహించుచునే యున్నవి. నల్లమందు చేవలచిన్ని మొదలగునవి ఇట్టివే. బసవరాజీయమున్నగు పూర్వాంధ్రాయుర్వేద పండితులును-ఆయుర్వేద గ్రంథకర్తలును-ఇట్టి యనుభూత ప్రక్రియలను తమతమ గ్రంథములలో చేర్చియేయున్నారు. ఇట్టివారి పరిశ్రమల ముందఱ కోమనుగారివంటి ఆంగ్లవైద్యులపరిశ్రమ లేపాటివో వ్రాయవలయునా?

కొంతకాలముక్రిందట మనదేశము "పాలకుల వేషభాషలు మున్నగునవి గౌరవప్రదము" లన్న వ్యామోహమున మునిగియున్నది. కాని కాలచక్రము పరివర్తితమగుటచే గాబోలు ప్రకృతము వెనుకటి పద్ధతిని వదలిపెట్టి స్వదేశ స్వభాషాదులు గౌరవ

ప్రసిద్ధులగు [illegible] ప్రజలు [illegible] ప్రారంభించినారు. కాని ఇందును [illegible] లేదు. కేవలము అభిమానముతో గాక శాస్త్ర [illegible] [illegible] [illegible] ఏజాతివారి నుండియైన [illegible] ఆయుర్వేదగ్రంథ [illegible] [illegible] సంస్కృ [illegible] [illegible] ఆయుర్వేదా [illegible] [illegible]

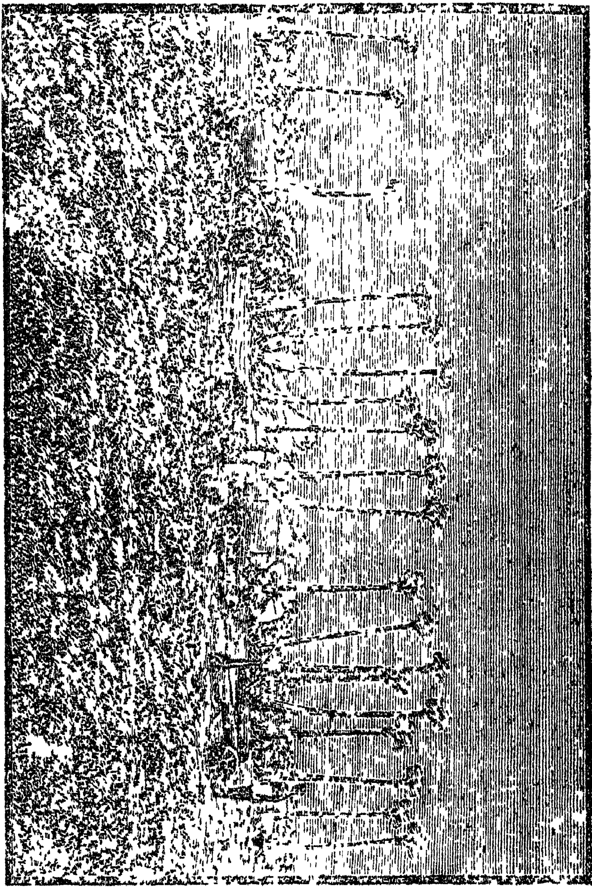

ఫార్మసీవారి ఔషధనిర్మాణశాల

[illegible] [illegible] ఆయుర్వేదమును [illegible] [illegible] కళాశాలలను [illegible] ప్రజలకు [illegible] [illegible] నూతన ప్రతిష్ఠాపనము [illegible] గ్రంథ [illegible] [illegible], నవీనములగు [illegible] [illegible] [illegible]

ఏ దేశమునందైనను [illegible] మంచి [illegible] చెడ్డదియును అను [illegible] [illegible] దేశమునందును వైద్య [illegible] [illegible] నిజ [illegible] [illegible] పరీక్షలు. నిఖిల [illegible] [illegible] ఇప్పటికి 10, [illegible] [illegible] వార్షిక పరీక్షలు నే [illegible] [illegible] సద్వైద్యులను [illegible] [illegible] ఆంధ్ర భాషలో గూడ బెజవాడ మున్నగు [illegible] జరుగుట కేర్పాటు

లు జరిగినవి. విజ్ఞాన ఘనులగు వైద్యులు, తమతమ శిష్యులను ఆ పరీక్షలకై పంపి, దేశమున ఆయుర్వేదవైద్యులకు సర్వమును స్థానము లభించునట్లు ఏర్పాటుచేయవలసి యున్నారు.

ఫార్మసీవారి ఓషధుల తోట

ఔషధములు

పూర్వము మన దేశమునందు రాజులే స్వకీయ ద్రవ్యమును వ్యయపరచి, అమూల్యములగు ఔషధములను చేయించి, తమ యుపయోగమునకు పోగా మిగిలిన వానిని ప్రజల యుపయోగమునకై వినియోగించుచుండెడివారు. కాని ప్రస్తుతము ఆ పద్ధతులు పోయి విదేశీయ వైద్యులు-విదేశీయౌషధములు-పాలకుల యభిని వేశము ననుసరించి ప్రబలము చెందుటచేత, దేశీయవైద్యులును దేశీయౌషధములును మూలబడినవి. పైగా ఇట్టిస్థితిలో దేశీయవైద్యమునకు పూర్వపు ఉన్నతిని దెచ్చుటకై మనము లక్షలకొలది సొమ్మును వ్యయముచేయవలెను. మనదేశపు జనుల కందఱకును సరిపోవునంతటి యౌషధములను ఓషధులను మనము నిరివిగ లభింపజేసినఁగాని ప్రస్తుత మీయవనతి తొలగదు. ఇట్టి ఏర్పాటులను కానించుటకు మనము వర్తకసంఘముగా ఏర్పడి పనిచేయుట భావ్యము. ఈ యుద్దేశముతోనే నేను ఒక జాయంటు స్టాకు కంపెనీని ఏర్పాటుచేసి ఆంధ్రాయుర్వేదఫార్మసీ అను పేరతో నడుపుచున్నాను. ఆంధ్రులనేకులు నాకు తోడ్పడినారు. కడచిన జనవరి 1వ తేదిని మాఫార్మసీకి కిట్టి త్యాగరాయశెట్టి గారి [illegible] ప్రారంభోత్సవము జరిగినది. ఆంధ్రదేశీయుల పరిపూర్ణమగు తోడ్పాటుతో ఈ యుద్యమమును నిర్వహింప నున్నాను. ఈగొప్పయత్నము సఫలమై ఆంధ్రదేశమునకు కీర్తిని తెచ్చునట్లు దేశీయులును దైవమును అనుగ్రహము [illegible]

ఆయుర్వేద రసాయనశాస్త్రముల పరస్పర సంబంధము

వేమూరు విశ్వనాథశర్మ గారు; యం. ఏ ఎల్. టి.

ప్రకృతిశాస్త్రములలో ఆయుర్వేదమునకును రసాయనశాస్త్రమునకును పరస్పరమైత్రి చాల గలదు. ప్రతిదేశము నందును రసాయనశాస్త్రాభివృద్ధికి ముఖ్యముగ వైద్యులును రసవాదులును కారకులు. రసవాదులనగా నీచధాతువులను చెంది బంగారముగ మార్చుటకు ప్రయత్నించెడివారు. మనదేశములో కూడ ఈ రెండు శాస్త్రములును చిరకాలముక్రిందటనే యభివృద్ధిం జెందినవి.

పూర్వకాలపు రోగములు చాలవరకు గోప్యముగ నుండుటచేత నవి రసాయనశాస్త్రసిద్ధాంతముల నెంతవరకు ననుసరించుచున్నవో చెప్పుటకు వీలు లేదు. కాని వైద్యశాస్త్రయోగములను రసాయనశాస్త్రసిద్ధాంతముల బట్టి పరీక్షింపవచ్చును. మొదట మన దేశములో మందులను కేవలము ఓషధులతో చేసెడివారు. కాని కాలక్రమమున రసము గంధకము మొదలగు ఖనిజములను కూడ ఆయుర్వేద వైద్యులు శుద్ధిచేసి లోపలికి వాడుట ప్రారంభించిరి. నాటినుండియు వైద్యశాస్త్రయోగములు రసాయనశాస్త్రసంబద్ధములై యీ రెండిటికి పరస్పరసంబంధము గాఢముగ అయ్యెను.

వస్తుతత్త్వమును నిరూపించునది రసాయనశాస్త్రము. వస్తువుల యొక్క గుణాగుణములను కనిపెట్టి లోపలికి పుచ్చుకొనునప్పుడవి శరీరమునందెట్టి పరిణామములు పుట్టించునో తెలుపునది వైద్యశాస్త్రము. వస్తుసంఘట్టనము వైద్యశాస్త్రమునకు అవసరముగనుకను, ఈసంఘట్టనము రసాయనశాస్త్ర సిద్ధాంతములకు బద్ధమై యుండుటచేతను ఆయుర్వేదవైద్యులకు రసాయనశాస్త్రపరిచయము అవసరము.

పాశ్చాత్యులలో కాలక్రమమున రసాయనశాస్త్రము ప్రత్యేకముగ స్వతంత్రశాస్త్రముగ నభివృద్ధి జెంది వైద్యశాస్త్రమునకు తోడ్పడుచున్నది. కాని మనదేశములో కొంతకాలము గడచిన తరువాత అన్ని శాస్త్రములవలెనే వైద్యశాస్త్రముకూడ క్షీణించి రసాయనశాస్త్రాభివృద్ధికి గూడ నిరోధము గలిగెను. ఈకారణముచేత మనదేశములో రసాయనశాస్త్రము స్వతంత్రశాస్త్రముగ బరిణమించుటకే యవకాశము లేకపోయెను. కాని పాశ్చాత్యవైద్యులలో ప్రతివానికిని రసాయనశాస్త్రముఖ్యసిద్ధాంతములు ప్రత్యేకముగ నుండును. మన ఆయుర్వేదవైద్యుల కట్టి శాస్త్రపరిచయమే లేదు. కాన రసాయనశాస్త్ర సిద్ధాంతములను కొన్నిటి నీవ్యాసమునందు తెలిపెదను.

వంట ఔషధముల తరువాత లోహాదులను భస్మముచేయుట ఆయుర్వేదములో ముఖ్యయోగము. ఇవి సామాన్యముగ పుటములు వేసి తయారుచేయుదురు. ఈభస్మములు ముఖ్యముగ ప్రాణవాయువుతో గూడుకొనియో, లేక గంధక సంబంధమైనవిగనో, యుండును. భస్మీకరణములో ఆయుర్వేదవైద్యులలో కొన్ని శాస్త్రవిరుద్ధములగు అభిప్రాయము లున్నవి. రసమును గంధకముతో కలిపిభస్మము చేయునప్పుడు ఒకపాలుగ రసముతో నొకటి మొదలు ఆరుపాళ్ల వరకు గంధకము నూరి, దానిని గాజుబుడ్డిలో వైచి, వాలుకా యంత్రములో వండుదురు. ఇట్లు వండినప్పుడు రసము సిందూరించి గాజుబుడ్డియొక్క పైభాగమున కంటుకొనియుండును. ఇట్లు తయారైన సిందూరము గంధకపు పాళ్లను బట్టి అనుపానములగు సిందూరములను వండవచ్చునని ఆయుర్వేద వైద్యుల యభిప్రాయము. రసముతో సరికిసరి గంధకమును గలిపి వండిన సిందూరము ఒకటనియు, ఆరురెట్లు గంధకముతో వండిన షడ్గుణబలి సిందూరము మరియొకటనియు వారి యభిప్రాయము. కాని యిది శాస్త్రసమ్మతమైనది కాదు. వస్తుసంయోగమునందు పరిమాణనియమ మున్నది. అనగా రసము గంధకముతో కూడి సిందూరించునప్పుడు తులము రసమునకు అయిదవ వంతు గంధకము కలిపి నూరిన చాలును. పాతిక తులము రసముతో సిందూరించుటకు నాలుగు తులముల గంధకము చాలును. ఇంతకంటె నెక్కువ గంధకము కలిపినయెడల నాలుగు తులములు మాత్రమే రసముతో గలిసి మిగిలినదంతయు ఆవిరిరూపమున నెగిరిపోవును. సిందూరము వండునప్పుడీ యావిరిరూపమున నెగిరిపోయిన గంధకము గాజుబుడ్డియొక్క మూతచివర మండుచుండును. పాతికతులము రసముతో నాలుగుతులములకంటె తక్కువ గంధకము గలిపినయెడల కొంతరసము సిందూరింపక మిగిలిపోవును. ఇట్లు మిగిలియుండిన రసము ఆవిరిరూపమున కొంతయెగిరిపోవును. మరికొంత గాజుబుడ్డియొక్క పైభాగమున కంటుకొని సిందూరముతో గలిసియుండును. మనవైద్యులు చేసెడియోగములలో రసముకంటె తక్కువ గంధకమెప్పుడును తీసుకొనరు. గనుక సిందూరించని రసము మిగిలి యుండకూడదు.

ఆయుర్వేద వైద్యులకు తెలియవలసిన రెండవసంగతి తూనిక సంబంధమైనది. ఆరుతులముల రసమును 26 తులముల గంధకముతో గలిపి నూరి సిందూరింపజేసినప్పుడు 6 తులములకంటె నెక్కువ షడ్గుణము రాదని మనవైద్యుల యభిప్రాయము. అనుభవములో 6 తులములకంటె కూడ తక్కువరావచ్చును. కాని శాస్త్రప్రకారము ఆరున్నర తులముల షడ్గుణము రావలెను. ఆరుతులముల రసము అరతులము గంధకముతో సంయోగించిన షడ్గుణమగును. ఇట్టి స్థితిలో ఆరున్నరతులముకంటె తక్కువ షడ్గుణము రాకూడదు. ఐనను వండుటలో నెక్కువగ కలిపిన గంధకమే కాక సిందూరము కూడ కొంతయావిరిరూపమున ఎగిరిపోవును. ఇందుచేత షడ్గుణము యొక్క తూనిక తగ్గును. ఈరీతినే లోహాదులను భస్మము చేయునప్పుడు భస్మముల తూనిక ఆయాధాతువుల తూనికకంటె నెక్కువ రాకూడదనియు సరికి సరి తూనికవచ్చు వరకును పుటములు వేయుచుండవలెననియు మనవైద్యుల యభిప్రాయము. కాని యీయభిప్రాయము శాస్త్రసమ్మతమైనది కాదు. లోహాదులు భస్మములగునపుడవి గాలిలో నున్న ప్రాణవాయువుతో సంయోగించును. అనగా ధాతువులును ప్రాణవాయువును చేరి భస్మములగుచున్నవి. అందుచేత భస్మములయొక్క తూనిక ఆయాధాతువుల తూనికకంటె నెక్కువగనే యుండవలెను. భస్మీకరణమునందు ధాతువులను ఓషధులతోను పసర్లతోను గలిపి నూరుదురు. అప్పుడు కొంచెమందు ఖల్వమును బట్టుకొని యుండును. పుటము వేయునప్పుడు కొంత ఎగిరిపోవచ్చును. ఇట్టి కష్టములు లేకుండ భస్మీకరణము చేసినయెడల భస్మములయొక్క

తూనిక ధాతువుల తూనికను మించియుండును.

ధాతువులు భస్మములుగ మారినప్పుడవి మృత ధాతువులగు నని, యట్టి వానికి పునర్జన్మ మసంభవమనియు మన వైద్యుల మతము. అనగా లోహ సింధూరమునుండి లోహమును - పద్ధాణమునుండి రసమును తిరిగిసాధించుట యసంభవమని వారి యభిప్రాయము. భస్మములు ధాతుజన్యములు. ఇట్టి భస్మములు నిర్దుష్టముగునో కావో నిర్ణయించుటకు మనవైద్యులు రెండుమూడు విధములు పరీక్షించెదరు. ఇందు మొదటిది భస్మము నిశ్చంద్రికయగుట. అనగా ధాతువులకు సహజముగు తళుకుపోవుట. భస్మము వారితరమగుట రెండవది. అనగా నిర్దుష్టములగు భస్మములు నీటిమీద తేలును. మూడవది భస్మములను వ్రేళ్లమధ్యను నొక్కినప్పుడు రేఖలు భస్మముపై నంటుకొనవలెను. సరియైన భస్మములగునో కావో పరీక్షించుట కీమూడును మంచిసాధనములే. కాని యట్టి భస్మములనుండి తిరిగి ధాతువులను జనింపజేయుట యసంభవ మనుకొనుటగాని యసాధ్యమనుటగాని శాస్త్రసమ్మతము కాదు. మృతధాతువులనుండి ధాతువులు తిరిగి జనింపజేయవచ్చునని పాశ్చాత్యరసాయన శాస్త్రమే కాక మన యాయుర్వేద గ్రంథములు సయితము చెప్పుచున్నవి.

ప్రతిభస్మమునుండియు మృతధాతువును జనింపజేయుట యిప్పుడు సాధ్యమగుచున్నది. ఇందుకు వేడిమి ముఖ్యసాధనము. నవీన శాస్త్రపద్ధతుల ప్రకారము విద్యుచ్ఛక్తి ప్రబలిన తరువాత ప్రతి భస్మమునుండియు ధాతువులకు పునర్జన్మమునొసంగుట సులభమైనది. మనవైద్యులు చేయు ప్రయోగములలో వేడిమిచాలక ధాతువులు తిరిగి జనింపక పోవచ్చును. కొన్నిభస్మముల కీవేడిమే చాలి ధాతువులు తిరిగి జనించును.

ఈ విషయము మనవైద్యులకు సయితము తెలియును. నిర్దుష్ట భస్మలక్షణములు తెలుపుచు, అట్టి భస్మమును కొన్ని పదార్థములతో కలిపి యూదినప్పుడు ధాతువు జనింపకుండినయెడల మంచిదని చెప్పిరి. కాని ధాతువును భస్మమునుండి జనింపజేయుట యసాధ్యమని చెప్పలేదు. బసవరాజీయమునందు :—

శ్లో. సర్వమేవ మృతం లోహం ధ్మాతవ్యం మిత్రపంచకైః
ఇత్యేవం స్యాన్నిరుత్థానం సేవ్యవారి తరంభవేత్.

భస్మమును మిత్రపంచకముతో—అనగా బెల్లము, గుగ్గిలము, గురిగింజ, నెయ్యి, వెలిగారములతో చేర్చి యూదినప్పుడు తిరిగి ధాతువు జనింపక నీటిమీద తేలినయెడల భస్మము పరిశుద్ధమని యెరిగి సేవింప వలయును.

దీనిని బట్టి మిత్రపంచకము భస్మపరీక్షకేర్పడిన మంచిసాధనమని తెలియుచున్నది. ఈ పరీక్షకు లొంగినయెడల భస్మము నిర్దుష్టమని చెప్పవచ్చును. ఇంతియ కాని మరియొక సాధనముచేసినట్టి భస్మమునుండి ధాతువును దీయుట యసాధ్యమని యర్థము కాదు.

ప్రస్తుతము మన దేశములో చాలవరకు ఆయుర్వేద శాస్త్రజ్ఞానము తగ్గి వంశపరంపరగ వచ్చు వైద్యసాంప్రదాయమే మిగిలియున్నది. ఇప్పుడిప్పుడు మనవారు ఆయుర్వేదమునకు తగిన ప్రాముఖ్యము నిచ్చుటకు కళాశాలల బెట్టియు పరీక్షలు చేసియు వైద్యశాస్త్రజ్ఞులకు శిక్షగఱుపుచున్నారు. ఇట్టి సందర్భములలో నట్టికళాశాలలలో జదువువిద్యార్థులకు నవీన సాయన శాస్త్రజ్ఞానమును కూడ కొంత నేర్పుట యవసరము. రసాయనశాస్త్రమునొక్క మూలసూత్రములు తెలిసినప్పుడే యాయుర్వేదవైద్యుడు తన శాస్త్రమునందు చెప్పబడిన యోగముల యర్థమును పూర్తిగ గ్రహింప గలుగును.

వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయుడు

తుమ్మల సీతారామమూర్తిగారు

శ్రీమత్కమ్మకులాబ్ధిచంద్ర! గుణరాశీ! వేంకటాద్రీంద్ర! సం
గ్రామోర్వీసురరాట్కుమార! నగధీరా! సుందరాకార! నా
నామాణిక్యవిరాజమాన మకుటాంచన్మస్తకా! కోవిద
స్తోమస్తుత్యచరిత్ర! దీనజనబంధూ! రాజకంఠీరవా!

చ. అరయగ నీవు జాముపేడ వర్థులకిచ్చు ధనంబుతోడ నీ
ధరc గల రాజు లందఱును దా మొక వత్సర మాత్రికిన్
గరుణ నొసంగు విత్తమయి నన్ సరివత్తురె? జగ్గధారణీ
శ్వరతనయా! దయానిలయ! సర్వధరాధిప! లోకభూషణా!

చ. ఎంతతపం బొనర్చెనో బళీ యమరావతిపట్టణంబు, భూ
కాంతవరేణ్య! మీ రచట గాపుర ముండగ నాంధ్రదేశ మెం
తెంత తపం బొనర్చెనో? తదీశుడవై వెలయంగ నీవు ధీ
మంత! కళానిశాంత! గుణమండన! శాత్రవలోకభంజనా!

సీ. తనయొత్తు బంగారు త్రాసునందున దూచి
బ్రాహ్మణోత్తములకు బంచిపెట్టె
అన్నప్రదానంబు ననుదినంబును కోటి
ధారుణీసురులకు దయనొనర్చె
అగ్రవర్ణుల కిచ్చె నగ్రహారశతంబు
నతివేడ్కతో గోరినట్టి చోట్ల
మించిన భక్తి గట్టించెను శివకేశ
వాలయంబు లనేక మవనిలోన
గీ. సేతుశీతాద్రిమధ్య ధాత్రీతలమున
దనకు సరియనంగాదగు దాతలేడ
టంచు బేరందె నఖిలజనాళిచేత
వీరుడౌ వేంకటాద్రిప్రభ్వీశ్వరుండు.

సీ. సంస్కృతాంధ్రాది భాషలలోన మిక్కిలి
పాండిత్యవిభవంబు బడసి మించి
కవిపోషణంబందు ఘనుడైన కృష్ణరా
యలకన్న మిన్నయన్ ఖ్యాతి నంది
దేవిభాగవతాది దివ్యకావ్యంబుల
కృతినంది సాటిభూపతులు మెచ్చ
పండితకవికోటి వలన "సద్య తన భో
జ"సమాఖ్య బిరుదరాజంబు నంది
గీ. తోటి రాజులలో నెల్ల మేటి వగుచు
వాసిగాంచితి వయ్య శ్రీ వాసిరెడ్డి
వేంకటాద్రిమహీపతీ! విమలకీర్తి!
కవిజనస్తుతనామ! సంగ్రామభీమ.

వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులు

డి. శేషాచార్యులు గారు

శ్రీమహనీయుఁడు వైద్యవరులగు శ్రీనాప్ రామకృష్ణమాచార్యులకును శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మమ్మకును అంగీరస సంవత్సర శ్రావణ బహుళామావాస్యను జననమందిరి. వీరిది గౌతమ గోత్రము. జన్మభూమి మచిలీపట్టణము. వీరు పితృపైతామహకమగు చున్న చికిత్సాచరణమును శాస్త్రపరిజ్ఞానముచే వికసింపఁజేయ దలంచి మైసూరు రాజధానిలోని సంస్కృతకళాశాలలో పుట్టస్వామి శాస్త్రిలవారియొద్ద సంస్కృతాయుర్వేదములలో మంచిపాండిత్యమును గడించిరి. మైసూరుగవర్నమెంటు హాస్పిటలులందు క్రియాపథమున యోగ్యతాపత్రములఁ బడసిరి. పిదప నాయుర్వేదమునకు ప్రధాన స్థానము లగు కలకత్తా, బొంబాయి, కాశ్మీరము లాహోరు, హరిద్వారము, జయపురము, నాసికాక్షేత్రము, మున్నగు స్థలములందు సంచరించి యచ్చటగల ఆయుర్వేద విద్వాంసులతో సంప్రతించి విజ్ఞాన విభవమును సంపాదించి చికిత్సాలయముల పర్యాలోకనముచే క్రియాచరణమున నైపుణ్యము నిను మడించి ప్రశస్తినొందిరి. పిమ్మట బెంగుళూరున వైద్యశాలకు చికిత్సకులుగా వెడలి కొంత కాలమచ్చట పనిచేసిరి. తరువాత చెన్నపురిఁజేరి శ్రీకన్యకాపరమేశ్వరీ దేవస్థాన ధర్మవైద్యశాలకు ప్రధాన చికిత్సకులై వ్యాధిపీడితులగు ననేకులకు నారోగ్యమొసంగుచుండిరి. అటుపైని కొలది కాలములోనే ఆ ధర్మవైద్యశాల కనుబంధముగ నియమింపఁబడిన కళాశాలకు ప్రవర్తకులుగ నుండి యన్నివిధముల దానిని నానాటికి వృద్ధి నందించుచు ననేక దేశములనుండి చనుదెంచిన విద్యార్థులకు ప్రతిఫలాపేక్ష లేకయే ఆయుర్వేదవిద్యను లక్ష్యలక్షణపూర్వకముగఁ గఱపుచు తమ ప్రతిభాకౌశలమును వ్యాపింపఁజేసిరి.

కొంతకాలము గడచునప్పటికి శ్రీకన్యకాపరమేశ్వరీ దేవాలయాధికారులు కళాశాలను మానివేసి మఱల రాగా శ్రీయాచార్యుల వారు పూనికతో నా కళాశాలను తామే నిర్వహింప బూనుకొని శ్రీచెన్నపురాయుర్వేద ప్రచారిణీసభ, యనునొక సంస్థను స్థాపించి యీ కళాశాలను తదనుబంధములగు వైద్యశాలను, ఆతురాలయమును క్రమముగ నభివృద్ధి గావించిరి.

పంజాబు, మలబారు, వారణాసి కలకత్తా, సింహళము, మొదలగు దూరదేశములనుండియును విద్యార్థులు పలువురేతెంచి యాయుర్వేదమును క్రియాభ్యాసపూర్వకముగ నిచ్చటనభ్యసించి తమవైద్యమును నలుదెసల వ్యాపింపఁజేయుచు ఆచార్యుల వారికి అసమాన యశస్సును గల్గించిరి. వీరు ౧౯౦౮వ సం॥న బొంబాయి వస్తుప్రదర్శనమునందు హైమాదిపానకము మున్నగు నౌషధరాజములను ప్రదర్శించి ఒక స్వర్ణపతకమును, ప్లేగుమందులకై శ్రీగద్వాల సంస్థానము వారిచే నొక పసిడిపతకమును పారితోషికముగను పొందిరి. ౧౯౦౯వ సం॥న బనారసు ప్రదర్శనమునందును, ౧౯౦౬వ సం॥న కలకత్తా ప్రదర్శనమునందును బంగారుపతకములతోను, మొదటితరగతి యోగ్యతాపత్రములతోను గౌరవింపఁబడిరి. ౧౯౦౭వ సం॥ కలకత్తా నగరమున భిషఙ్మణి యను బిరుదముతోడను అవత్సరముననే మే నెలలో నాసికాక్షేత్రమున నాయుర్వేదమార్తాండ బిరుదముతోడను బహూకరింపఁబడిరి. ౧౯౧౩వ సం॥న జార్జిసార్వభౌములు వీరికి వైద్యరత్నమను బిరుదము నిచ్చిరి. వీరు కొల్లంగోడు సంస్థానమున జరిగిన ఆయుర్వేదీయ సప్తమ సమావేశమున కధ్యక్షత వహించిరి. వీరు ఆయుర్వేద వ్యాప్తికై పలుప్రధానకృత్యములలో సభాధ్యక్షపదవి నలంకరించుటకు ఇదియే యారంభము.

౧౯౧౩వ సం॥ ఏప్రెల్‌లో బొంబాయి రాజధానిలో జరిగిన నిఖిలభారతవర్షీయాయుర్వేద మహాసమ్మేళనమునకును, ౧౯౧౭వ మే నెలలో హరిద్వారములోని ఋషికుల బ్రహ్మచార్యాశ్రమమున జరిగిన ఆయుర్వేద వైద్యమహాసమ్మేళనమునకును, ఆసంవత్సరముననే నవంబరు నెలలో బెజవాడలో జరిగిన ప్రథమాంధ్రాయుర్వేద వైద్యసమ్మేళనమునకును, ౧౯౧౮వ సం॥ ఫిబ్రవరి మాసమున తెనాలిలో జరిగిన గుంటూరుమండల ప్రాథమికాయుర్వేద యునానీ వైద్యసమ్మేళనమునకును అవత్సరమే ఏప్రెల్ నెలలో లాహోరు పురమున నిర్వర్తింపఁబడిన నిఖిల భారతవర్షీయాయుర్వేద నవమ వైద్య మహాసమ్మేళనమునకును ౧౯౧౯వ సం॥ అగష్టు నెలలో తిరువనంద్రపురమునఁ జరిగిన ద్వితీయ ద్రావిడాయుర్వేదవైద్య సమ్మేళనమునకును, వీరు అగ్రాసనాధిపత్యమును వహించిరి. ఆయుర్వేదవిజ్ఞానము విశేషముగ వ్యాపించుటకనుకూలముగ మాధవనిదానము అర్కప్రకాశము, రసప్రదీపిక, పథ్యాపథ్యము, ఆయుర్వేదపరిభాష, భేషజకల్పము, ఇత్యాదిగ్రంథములను ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యములతో వివరముగ వ్రాసి ముద్రింపించిరి.

శ్రీవైఖానస మహాజన సభాస్థాయిసంఘ సమావేశమునకు గుంటూరు జిల్లాలో చేరిన చేటుపాలెమున 14-9-20 తేది మంగళవారమునందు దయచేసిరి. వీరు స్వకీయమత సభలకు వెళ్లుట కిది ప్రథమపర్యాయము. శ్రీవైఖానసమహాజనసభకగు పండిత సన్మానమునకు ప్రతివత్సరమును రూ 120 నొసంగ వాగ్దానమాచరించిరి. శ్రీవైఖానస పత్రికా గ్రంథమాల ననేకవిధముల సత్కరించిరి. ఇట్టి మహనీయుఁడు- ఉదారపురుషుడు- ఆయుర్వేదమార్తాండుడు- ఆంధ్రజనని ముద్దులపట్టి. రౌద్రి సంవత్సర భాద్రపదబహుళ పాడ్యమీ బుధవారమున నస్తమించెను.

స్మృతి పద్యములు

శ్రీలీలాపూ దేవవైద్యుఁ డని ధాత్రిం దన్నుఁ గీర్తింప, స
ద్భోలాఘంబునఁ గుతిలించుకొన కాయుర్వేద వైద్యప్రచా
రాలంబంబె పవిత్రజీవనముగాఁ హర్షించు, మా దీవి గో
పాలాచార్యుఁడు వైద్యరత్న మకటా పైలోకముం జేరెనే.

క. మాపాలిటి మందారము
మాపెన్నిధి మాగురుండు మామాన్యుఁడు మా
గోపాలాచార్యుఁ డ
స్తాపోయెనె మమ్ముఁ బాసి నాకమ్మునకున్.

మ. అనఘా నీవు జ్వరార్తి నుంటి వని మేమాలింపుమాత్రాన గ్ర
క్కున మాగుండెలు వ్రయ్య లయ్యె నపుడా గోదావరీ మండలం
బునఁ గావించిన వైద్యసంపదమున, నామౌ వ్యెట్లు దప్పించుకొ
న్న నినున్ మ్రింగెన కాలమృత్యు వకటా నష్టాను దౌష్ట్యంబుతోన్

సీ. నినుఁ గాంచఁ బద్మాలయను గూర్చి వ్రత మేమి
సలిపెనో రాజ్యలక్ష్మమ్మ తల్లి
తిలకింప రామకృష్ణుల కిడెనో యెన్ని
పూజలు రామకృష్ణుండు సతము
నిను శిష్యుఁగాఁ గాంచ వనజాక్షు నిసపర్య
లేమి జేసెనో పుట్టస్వామి గురుఁడు
నిను భక్తుగాఁ గాంచ నఖిలేశు నేరీతి
నర్చించెనో యార్త్ర నాంధ్రమాత
ఆరయఁ బితరులను గురులును నట్టివంశ
మవని ధన్వంతరి గాంచిన దనుట నిజము
దీపవంశంబె యమృతంపు దీపి. కాని
యకట గోపాల మముఁ బాసి యరిగి తెట్లు ?

సీ. పలితంబు శాంతరసం బొల్కు చుండు నీ
యకలంక ముఖచంద్రు నరసి యరసి,
నిస్స్వాళిపై నింపు నీదు దాక్షిణ్యంపు
టీక్షణ స్తోమంబు నెంచి యెంచి
నెమ్మది మ్మెదయించు నీ మహామంద మం
దస్మిత రోచులఁ దలచి తలఁచి
యఖిల లోకులకు మహారోగ్యదంబగు
నీదు వాత్సథ నాత్మ నిలిపి నిలిపి.
బాగులవి స్నారు నీదు బంధుగులు వైద్య
గణము లాప్తులు శిష్యలోకములు నార్య
అఖిలజనములు వీరు వారనక నిపుడు
మఱి యెప్పుడైన జూతు మె మాన్య నిన్ను?

సీ. ధన్వంతరి నిను మాసిఁ దాల్పవే యెన్నైన
నుండెలాయుర్వేద మహిత సభలు
నినుఁ బరీక్షకుఁ గాఁగఁ గోరలేదె యగణితా
యుర్వేద పాఠశాలోత్తమములు
నినుఁ బ్రధానచికిత్సకునిఁ గా బడయరే కృ
తార్థులై పెక్కండ్రు లాధిపతులు
నిస్సగ్రపీఠిని నిల్పదే పలుమాఱు
భారతీయుర్వేద భూరిసంఘ.
మక్కటకటా! నేఁడు నిన్నెంత కన్న
మన్నంత జగము వదన్నలనుంచ నెంచి
యమరపురికి గొంపోయెలో నావిధాత
దీవికులచంద్ర ! గోపాల దిబుధేంద్ర!

సీ. ఏ యింటఁ గనుగొన్న నీయశావహసుధా వి
తానంబులే గదా ధన్యచరిత
ఏపత్రికా రాజ మీక్షించినను నీదు
ప్రకటనలే గదా భవ్యచరిత
ఏవైద్యతతి గోష్ఠి నెలమితో విన్నను
నీ ప్రశంసయ గదా నిర్మలాత్మ
ఏ యూరఁ గనుగొన్న నింపైన నీ యుప
సంఘంబులే గదా సదయహృదయ.

గీ. అకట యుర్వీ వైద్యతిమిరంబు నణఁచి నిపుడు
విపులవైద్య తేజంబు వెలుగఁ జేయు
నీ మహాజ్యోతి రేమయ్యె? నోమహాత్మ
వైద్యలోకంబునకు లోటువలచె నేఁడు.

శా. ఆయుర్వేదము నుద్ధరింప భరతీయంబైన సర్వస్వమున్
ప్రాణంబున్ వినియోగపెట్టి మిగులన్ భావించి యున్నట్టి నీ
యాయుర్వేద కళాలయం బిఁకను నేసాధ్వారతిన్ బొందునో
ఆయుర్వేదపితామహా! యెటుగ మయ్యా చెన్నపట్టంబునన్.

ఉ. భారత రూపవర్గమున, స్వర్గమునందో, విహారమందో నీ
కోరిక చొప్పునెట్టులు లకుంఠితవైభవ యుక్తితోడ వి
స్తారసుఖంబు చేకొనుము సర్వసుపర్వమణీనికాయ భ
క్త్యాదరమూతోఁ బరాత్పరు నఖండకృపన్ సుఖముండుమా బుధా.

కోన రాఘవయ్య గారు

మ. జననీభారతమాత నీదు సుతులీక్ష్మామండలిన్ భవ్యలా
యజనోత్తంసులఁ జూచికొంచు మది నిత్యానందమున్ జెందునీ
ఘనమోదంబును భంగపుచ్చి యకటా కారానిదుఃఖంబు గ
ల్పనఁ జేసెం గద నిను నావిధి బుధుల్ భావంబునన్ దూరగాన్.

శా. ఆయుర్వేదము నుద్ధరించుటకునై యాంధ్రప్రపంచంబునం
దేయాపిర్భవమొంది జీర్ణదశలో నేమూలనో యున్న యా
యాయుర్వేదము నుద్ధరించి నిజశిష్యశ్రేణి విఖ్యాతిపై
యీయాంధ్రోర్విని మించఁ జేసిన మతుం డేగెన్ దివిన్ జూడగన్.

బీ. డీ. ప్రసాదరావు

Late Pandit, D. Gopalacharlu

కీర్తిశేషులైన పండిత, డి. గోపాలాచార్యులవారు

Late Tanjanagaram Thevapperumaliah Garu

కీర్తిశేషులైన తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు

క్షత్రతేజుడైన లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలకు

శ్లో. యదాయదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత, అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం.

లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలకుమహారాజు

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి గారు

నియతినామక సాంద్ర నీహార తతిఁబ్రుంగు భరతాత్మజుల పాలి భానుమూర్తి, కారాగృహాంబులే, కనక సౌధములుగా సంతసించిన కార్యసాధకుండు, కర్మయోగమె కృష్ణుమనభావమని సదా బోధగావించిన పుణ్యమూర్తి ఐహిక సుఖముల నాకాంతయేనియు సరకుసేయని యట్టి సాధుజనుఁడు, తనదు జీవితమంతయు ధన్యముగను, దేశసేవల వెలయించు ధీరతముఁడు, లోకమాన్యతఁ గన్న వివేకఘనుఁడు, బాలగంగాధరుఁడికేఁడి? భారతాంబ!

జనమంచి సీతారామస్వామిగారు పిఠాపురము

సీ. ఏపండితుని మాటయెల్ల ప్రాజ్ఞులకును విజ్ఞానసంయుక్త వేదవాక్కు,
ఏధీరు ప్రావీణ్య మెల్లయోధులకును ధర్మసంగ్రామ్య దగ్గకంబు
ఏధన్యజీవితంబెల్ల మానవులకు దేశాభిమానో పదేశకర్త, ఏమహాత్మునినామ మెల్లహైందవులకు పరమాను రాగసంపాదకంబు.
అట్టిబాలగంగాధరుడక్కటకట మనలనందఱ విడనాడి చనియె దివికి, ఎంతకష్టము ప్రాపించె నింతలోన! కదుపుచెఱువగు మున్నది గాని, దిటము తెచ్చుకొన శక్యమే యెట్టిధులకును.

కాశీనాథుని చిన వీరభద్రయ్యగారు ఈడుపుగల్లు

ఉ. భారతమాతృ పుత్రుఁడయి, భారతదేశము వృద్ధిఁజేయగా, భారము నూని బోధలను బాగుగఁజేసి స్వరాజ్య బీజమున్ వారక విత్తెఁ జిత్తముల, పండకమున్నె మహాత్ముడక్కటా! భారతి మాన్య డాతిలకభానుడె యస్తమునందె మాతరో!

చ. అనఘుఁడులోకమాన్య ఘను డన్నను భారతదేశవృద్ధియే ఘనమని యెంచి కష్టములగాంచియు ఖైదునసుండి గీతలకౌ ఘనమతి కర్మయోగమును గౌరవముందగ వ్రాసె గ్రంథమున్ ఘనకీర్తిగాంచి యిటు గాయముఁ బాసెనె భారతాంబరో!

రాజా మంత్రిప్రెగడ భుజంగరావుబహద్దరుగారు

సీ. అధికారులెన్నెన్ని విధముల బాధించి, వట్టిపుల్లార్చిన భయముఁగనక, కారాగృహప్రాప్తి భారంబనక దేశ సేవకై పలుమారు సిద్ధపడియు, మితవాదులను పదాహతి నిగ్రహ మనుగొల్పెఁ, బరదేశమున ఖైద్యపటిమఁ జూపి, సంక్షోభ చెల్ప రాజద్రోహులనణంచి, వారి ధాకలకు భీభత్సుగాక, దేశసేవను పరమావధిగ గణించి మానధనముల లెక్కింపఁబూనుకొనక, భరమహారాజ పదవిపదంబుఁ బ్రజల, వలనఁగాంచిన తిలకు దివంబుఁ జెందె.

ఎన్. సుబ్రహ్మణ్యదీక్షితులు. పుంగనూరు

శా. శ్రీమత్సద్గుణ మండితోదర! యశః శ్రీశోభితా శాంతరా!, కామాదిద్విషదద్రి వజ్రధర! లోక ఖ్యాత విద్యాధరా!, భూవ్రాత విలోకితార్త నికరా! ప్రఖ్యాత తారా! భవద్దేహ పాదంబు నొసంగు నీకు బుధమాన్యా! బాలగంగాధరా!

మ. పరచోరాత్మ సతీవిచారము మనంబు గ్రాధిపాల స్థితియుం, చి కడున్నాతియ నెట్టు; నొక్కయెడ శిక్షింపంగఁ గారాలయం బకలంక స్థితి ధైర్యమూనియొకయుం తై సంజలింపంపంగనే, రవు గీతార్థముఁ దెల్పినా వహహ! ధీ-రా-బాలగంగాధరా॥

చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారు

గీ. పరిప దుద్యానభూముల బ్రసరదున్న తావకయరసాలవృక్షవిఖ్యాంతరమున, సంతస వసంతవేళఁ బ్రాణసుఖ ముగఁ గంఠమెత్తెడు పికతిలకంబు బుచిరోయె.

కా. అప్పయ్యశాస్త్రి గారు

శా. స్వారాజ్యంబు స్వరాజ్యగంచు నిలపైనింజాటి పెక్కెండ్లయో కారాగారము నందునుంచినను నీ కార్యంబు చాలింపవే, దారాబంధుల గోలుపోయినను నీధైర్యంబు బోనీక యెం, తో రమ్యంబుగఁ జేసి మానుమ మోహాళ్ళి తోడ్పాటుకై యేగితే, స్వారాజ్యంబును మస్తదేవతల, దేవా బాలగంగాధరా.

రూ మునయ్యగారు ప్రొద్దుటూరు

మ. అనఘాత్మా! జ్వరపీడితుండయితివం చాలించి యారోగ్యమున్, జనరున్ జోయని యుంటి మీదినము వార్తాపత్రికల్ పిడుగు, బో, లిపనీయంతము దెల్పె! నీమరణమాలించి గొందరి దృష్టులు సజ్జన చిత్తంబుల గాల్చివైచె, నుతవేషా! బాలగంగాధరా.

బ్రహ్మాభట్ల పట్టాభిరామశర్మగారు గుడివాడ

సీ. భరతమాతృకగర్భ పాథోధి కెవ్వాఁడు, పూర్ణచంద్రునిభాతి బొడమినాడు, అజ్ఞానతిమిరసంవ్యాప్తలోకెవ్వాడు బాలసూర్యుని భాతిఁ బరగినాఁడు. స్వేచ్ఛాపరహితులై పలుఁగు హైందవపాళిఁ గావంగనెవ్వాడు గడగినాడు. భరతదేశస్థితి బాగుజేయుగ నెంచి ఇంగ్లాండునకు నెవ్వ డేగినాఁడు. భారతీయైకమోక్ష ప్రచారమునకు తగినకార్యములెవ్వాండు దలఁచినాఁడు అట్టి శ్రీబాలగంగాధరాఖ్యతిలక మస్తమించెను మనల శోకాబ్ధిఁద్రోసి.

యెడ్లపాటి వెంకట సుబ్బారావుగారు

మ. కలలోనిన్నటు దోఁచు నీమరణమో కైవల్యసంప్రాప్త! లోపల నెంతో దిగులొందిపోదుకొను నెప్పక్కొన్నగసం బోయినన్, పలు ఖంగుల్ భవదీయమూర్తిఁ గనెతన్ శిరంపునొక్కప్పుడి ట్టుల నీవృత్యుత్సవ మృగ్యమంచు మరిక నిట్టుల్ శాంతిచేయాయనో?

కూచిపంచి సుబ్బరాయకవి

సీ. భోజనాతురుఁ డన్నమును కంటి ... నటుల, బహుపిపాసను నీరు ... తెగిపేద కూలినటుల, ... వెల్లునఁ జుక్కాని విరిగినటుల, ... తరి దీపమును, జటుక్కున ... శేరగాఁ గడగి, నిన్నె ... డధికని స్ఫూర్తి గల్గించి, ... రాఖ్యతిలక !

పాతూరి ... శాస్త్రి

సముద్రాల వెంకటరాఘవాచార్యులు

చ. సరసవచో విలాసన యశాలి ... మరణము తెందకంటికిని ... దుఃఖమున దేశమాతను ... కరిగితో; పుత్రదుఃఖమెటులా ...

జి. రామలింగమునాయుడు

సీ. ఎవ్వాని శాంతము ... జ్యోత్స్న ... నలరఁజేయు, నెవ్వాని వక్తృత్వ ... గుండియల్ బగులఁజేయు, ఎవ్వాని ... దేశంబు నెల్ల నావేశపరచు, ఎవ్వాని రాజ్యతంత్ర ... నీతి శాస్త్రవుల ... ఆగ్రరత్నమవసరంబగు సమయంబునందు ... భారత వీరమాత, బాలగంగాధరుండు నీవా ...

బాలకవి హనుమంత వజ్ఝల జగన్నాథ ...

లక్ష్మీపోలవరం

సీ. కుడిభుజంబది బోయె ఘోర తెపాలికి, ... గుదు ? దేశోద్ధరణఁజేయు ధీరుండు దివికేఁగె, ... లెట్టులగును, భారత స్వాతంత్ర్య బద్ధకంకణ ... కార్యంబు లెట్టులగును, అనుచు ... దుఃఖనీరధి మున్గుచు దూలుచుండ, భరతమాతృ ... పుజిచ్చు, పెట్టి దివి కేఁగన్యాయమా! ...

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు

సీ. భారతోద్ధరణ సంభావితునకు రాజ్యతంత్రకోవిదు ... య్యె, దేశధర్మోపసందేశకునకు ... య్యె, మాతృశోకోత్పాట నాతిదీర్ఘునకు కష్టాల ... వాప్తియయ్యె, స్వార్థ తాదూర విశాలమతికి ... యకుటుంబ మయ్యె, ఆమహాత్ముండు తిలకోప ... బాలగంగాధరుండు కృపాలయుండు, అవనిజాబాల ... గలారప్పు పాలుగాఁగఁ దా స్వారాజ్య మేలఁజనియె.

... సుమ్మ గోపాలకృష్ణ గోఖలునిమ్రింగె, ... ముద్దియము బాలగంగాధరు పాలఁబు ... సూనము దుఃఖ వార్తా శ్రవణ ... ప్రతి పత్తిద్ధి రాత్రి భారతపుత్రు ... బహువిధభయాన కాళనిప్రాయము ... తనిబూసరంబు, అక్కటా! క్రూరదు ... దురదృష్ట వశతనేఁడు.

... మహాశాస్త్రిగారు

... నేస్తముండెటు లోకమాన్యుఁడును నీ ... తిలకునీలోన ... వత్సరంబ! నీ శాత్రతఁ జూపె ... మోహము యీ నామ ముఖ్యపట్టణము! ... సుద్దుబోయెం దేశమా! నీకుమంచిసందే ... నిన్ను మెప్పింపవచ్చు నెవరో? సౌఖ్యమా! ... బాలగంగాధరుదు స్వర్గ బాగుఁడయ్యె.

... రావుగారు కాకినాడ

సీ. ... రూపకంబయ్యె, నతినీలిమేఘంబు లలమినట్లు ... సుధాంశుకై, రాహుదేహచ్ఛాయ గ్రమ్మి ... సుందరోద్యానంబునందు దట్టపుమంచు ... సాగరముపైని, నౌఁ అపారజడివాన ... స్వాతంత్ర్య భవనమెక్క, మొదటి ... పుమందె, వారిసంతోష సుధ విమప్రాయ ... నో తిలకరాజ!

... సూర్యనారాయణ శర్మగారు

... ప్పాడు, కృష్ణా

... తేజస్ఫూర్తి-గాంచెదా నెవ్వానిఁ గాం ... భారతసింధు జరయ నెవ్వాని దీ, వ్యత్తేజమున ... ఎవనియదృష్టంబు భువినెట్టివారికిఁ లభియింప ... నెవనియశోలత ఏఁడు సంద్రంబుల కడప ... నట్టిలోకమాన్యుఁడు దాన స్తమించె ... గిరులు నదులు, వనులు వనములు నేకమై ... దుఃఖ విస్తరతఁ జేసె.

సీ. ... స్వాతంత్ర్యమే మనిచెప్ప, భవదుదయంబును బడయు ... భాగ్యమేమనిచెప్ప, భవదు క్తియుక్తులఁ ... వైభవంబు నేమనిచెప్ప, భవదీయవర్ణనల్ ... దేశంపుఁ బూజ్యత్వమేమనిచెప్ప, భవదుప ... దేశంబు ... నెచట నీకుచిరపదము, నూనితివి; నీదుమై ... గాలిసోకె, నెచట; నచ్చోటు పావనంబె కదయ్య. కలిత ధర్మ! బాలగంగాధరతిలకశర్మ!

సుబ్రహ్మణ్య భాగవతులు తెనాలి

సీ. మానుభావులసు సంపూర్ణమై దుష్యంబు బడసిన యట్టి సత్పండి
తుండు,అంతరాత్మకుసుదే శాభివృద్ధికి కానిపనిక స్నీ త్తిమా దని
స్థిరుండు, తనవైన బడిననేను ననన్యసామాన్య మనగ వాదించిన
న్యాయవాది, బంధనమ్మున కర్మ వనముగా గీతలవ్యాఖ్యవ్రాసిన
మేటి భాష్యకర్త, బాలగంగాధరాఖ్యాప బ్రాహ్మణుండు అఖిల
భారతజనహృద యాలయముల తనమూర్తి ప్రతిష్ఠించి తాను
చేరె శివునిసాయుజ్యమిందుకై చింతయేల.

గీ. ధర్మమునకును హానియు ధర్మమునకు
తగని యభివృద్ధిక గిన తరుణమందు
అవని నవతారమెత్తెద నన్న నీదు
పలుకునే నమ్మెదము వేద వాక్యమనుచు.

గుండిమెడ వేంకట సుబ్బారావు

సీ. ఆకసాన సమయాన, హా, జన్మదేశమా ! యంచెంత మదిఁబల్వ
రించినావొ, మరణకాలమునందు, భరతప్రపంచమా ! అనియెంత
మదిబిగ్గ, నఱచినావొ, అంత్యకాలమునందు, హా; మహారాష్ట్రమా
యని యెంతసంతాప, మందినావొ, తరలి పోయెడివేళ, ధర్మ
కన్యారమా ! యంచెంత మది విచా, రించినావొ, అకట ! పర
లోకమునకు నీ, వరుగువేళ ప్రేమమెంత దీపించి, వెడలి
నావొ, భువన సంచారి వైకుంఠమూర్తి కెఱుకమాన్య గుణధన్య
హా ! లోకమాన్యతిలక !

కర్లపాలెము లక్ష్మీనరసింహారావుగారు

సీ. పాశ్చాత్యనభముపై ప్రాచ్యవిజ్ఞాన చంద్రికప్రసరించి హర్షింప
జేసి, భారత హృదయచకోరమ్ములను దేవసేవామృతమ్మున జేర
దీసి సకలపు వలయముల్ సర్వేశుగీతార హాస్యకరమ్ము నలరజేసి
నిజకాంతి శోభచేనఖిల నక్షత్రాళి కాంతివెల్లవారించ వంతగూర్చి
శీతకరమున చోయలశిక్షవేసి రాగిణులయందు తాపాగ్నిరగులజేసి
అక్కటా! పిడిపోయితె యబ్ధిగ్రుంకి బాలగంగాధర సుధా
కరాంలాస !

పల్లా వేంకటశాస్త్రి

ఉ. భారతమాత నీడగుప భాగ్యము కేమనిబల్కువాడ హా
శూరవతంసమై ఒకగు సూనుని మాన్యుని బాసినావు యె
వ్వారలు నీకుదిక్కుకను వంతలవుంతలుగాక యమ్మవే
నూరుల జన్మలొందియును నొందగనేర్తువె? యట్టిపుత్రకున్.

కే. బి. కోటిలింగకవి.

సీ. అఖిల భారతనాయ కాగ్రేసరుండు గీ, తారహస్యాది యుద్గ్రంథ
కర్త, సుస్వయం నిర్ణయ సూత్రోపదేశకుం, డఖిలదిగంతవి శ్రాం
తకీర్తి, ఆబాల్యమాతృదే శారాధనపరుండు, నధ్యాత్మవిద్యారహ
స్యవేది, సకల సద్గుణగణ ప్రకలిత సాంతుండు, కార్యశూరుం
డైన, కర్మయోగి, కష్టముల గోల్చి నిజనూను, ఖడ్గవాది, బాల
గంగాధరాఖ్యవిద్వత్ప్రభుండు తను, ధనమనంబులో రులకై ధార
వోసి, భౌతిక శరీరముం బెడఁబాసె నకట ॥

గార్లదిన్నె సుబ్బారాయుడు గారు

సీ. భరతమాత కొలఁకు పలుకష్టములఁ జెందె పలుకంగఁ దగు పుత్ర
తిలకుఁడితఁడె । దుర్జను లెన్నిరో తొందరల్ పెట్టిన నలయ
కోర్చిన సాధు తిలకుఁ డితడె, ఆలుబిడ్డలయెడ నాకాంక్ష యెట్టి
దో తెలియకుండిన ఋషి తిలకుఁ డితఁడె, కారాగృహస్థుఁడై
కవితా సుధా రసం బోలికించె సత్కవి తిలకుఁ డితడె, ఇట్టి
సర్వతిలకుఁ డెంతయు మహనీయు డస్తమించె శుభములస్త
మించె, దేశపుత్రముఖకు శోకయముల్ ముకుళించె విధి తెలుంగు
సెంచఁ దరమె ?

దద్దనాల లక్ష్మీసత్యనారాయణయ్య గారు

సీ. ఆగష్టుమాస మారంభంబునకు నీమ కాలంబు జెల్లెదే కరుణసాం
ద్ర! నీవు బూనిన కార్య మెవ్వని మూపుపై దిగపెట్టి చనితివి దివ్య
నేత్ర ! పరమపవిత్రమౌ చందీసు నామంబు వినని వారెవ్వరు
విమలచరిత ! స్వారాజ్య భారంబ స్వాతంత్రులను మమ్ము జూ
చుకొమ్మను మన్న జాడగలమె దేశభక్తులలోన యీమని కృప
వలన నగ్రగణ్యుండవై నవతరించి. నట్టివాడవు నేడిట్టు లంతరించి
దేశమాతను మమ్మతి తెంపులేని దుఃఖసంద్రంబు నందుల ద్రోసి
వేయ న్యాయమే నీకు నేనిట్లు న్యాయమార్గ

వుదయగిరి, సీతారామాచార్యులు.

ఉ. చూచితి వెల్లదేసములు చూచితి వెల్లసభల్ నరేంద్రులం
జూచితి వెల్ల హైందవుల నుంతయు టభ్యుదయంబు గూర్పగా
జూచితి వింతలోన విధిచోదితమో ప్రజలం దశేశముం
జూచితివేమొ తండ్రి దివిజొచ్చగ హా! తిలకా మహాత్మకా.

చిన్ని బాలుఁడు

కంచనపల్లి కనకమ్మ గారు

లయ లీవికారములు నీ చిరునవ్వులు నీవుయారముల్, ఈలలితంపు పల్కులును నీ సుమనోహరరూప సంపదల్
పాలమెఱుంగు బుగ్గలును స్వచ్ఛవిలోచనసుందరత్వమున్, బాల రసాల నూత్నతర పల్లవకోమల హస్తయుగ్మమున్
కేలగు బాహుబొజ్జయును, మిన్నగు చిత్తము, మంధహాసమున్, జాలము గల్గజేసి మము సంతసవార్ధిని ముంచు బాలకా !

శరన్నవరాత్ర ప్రాశస్త్యము

దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు

నవరాత్రమనఁ దొమ్మిది రాత్రులని యర్థము. రాత్రిశబ్దము సమాసవశమున రాత్రమై యీరూప మేర్పడుచున్నది. దేవీప్రీతికరముగా వసంతాది యందును ఒక నవరాత్రము చెప్పఁబడినది. శరద్వసంతములు యమదంష్ట్రలనియుఁ దదారంభమున నరిష్టనివృత్తికై చండీపూజనాదికము కర్తవ్యమనియు దేవీభాగవతము. ఇట్లు వసంత శరన్నవరాత్రములు రెండును సాధారణములుగా నున్నను, నిబంధకారులు ఆద్యమును విస్తరింపక శరన్నవరాత్రములనే ఎక్కువగా నభివర్ణించి యున్నారు. బ్రహ్మాండపురాణాది గ్రంథములయందును శరన్నవరాత్రమే ప్రతిపాదింపఁబడియున్నది. లలితా సహస్రనామ భాష్యమందు - శారదారాధ్యా అను నామమునకు ముఖ్యముగా శరత్కాలపూజనీయా యను నర్థము వ్రాయఁబడినది. భార్గవార్చనదీపిక యను గ్రంథములో-ఆశ్వినస్య సితే పక్షే ప్రతిపచ్ఛుభే దినే, యనియు, మార్కండేయపురాణములో శ్లో. పూర్వవిద్ధాతు యా శుక్లా భవేత్ ప్రతిపదాశ్వినీ నవరాత్రవ్రతం తస్యాం న కార్యం శుభ మిచ్ఛతా” అనియు, స్కాందమున - ప్రతిపద్యాశ్వినే మాసి సా శుద్ధా శుభదా భవేత్-అనియు దేవీపురాణములో శ్లో॥ “యో మాం పూజయతే నిత్యం ద్వితీయాదిగుణాన్వితాం ప్రతిపచ్చారదీం జ్ఞాత్వా సోఽశ్నుతే సుఖ మవ్యయ” మ్మనియు అన్వయవ్యతిరేకముఖము లైన వాక్యములచే శరన్నవరాత్రవ్రతము ఆశ్వయుజ శుద్ధ ప్రతిపత్తిథితో నారంభమగునని చెప్పబడియున్నది. కాఁబట్టి లోకాచార మీ విషయమున ధర్మశాస్త్రపురాణానుసారముగా నున్న దనుట స్పష్టము. నవరాత్ర మాశ్వయుజశుద్ధ ప్రతిపత్తిథితో నారంభమై మహానవమితో బూర్తమగుచున్నది. ఇది తొమ్మిదిదినములు ప్రవర్తిల్లవలసిన కార్యమైనను తృతీయాది నవమ్యంతము సప్తరాత్రముగాఁ గాని, పంచమ్యాది పంచరాత్రముగాఁ గాని, సప్తమ్యాది త్రిరాత్రముగాఁ గాని, అష్టమ్యాది ద్విరాత్రముగా గాని, ఏకదినపక్షమునఁ గేవలాష్టమిని గాని, కేవలనవమిని గాని, ఆచరింపవచ్చునని సౌకర్యము చెప్పఁబడియున్నది. ఆకరణమందు దోషశ్రవణమువలన నిది నిత్యవ్రతమనియు ఫలశ్రవణమువలన నిది కామ్యకర్మ మనియు నేర్పడుచున్నది. నవరాత్ర కర్తవ్యములు శాస్త్రములఁ దొమ్మిదితెఱంగుల వివరింపఁబడి యున్నవి. (1) కలశస్థాపనము (2) దేవతాపూజనము (3) సప్తశత్యాదిజపము (4) అఖండదీపము (5) మాలాబంధనము (6) ఉపవాస నక్తైకభక్తాది నియమము (7) సువాసినీభోజనము (8) కుమారీభోజనము (9) స్తోత్రమంత్రహోమాదులు. ఇందు దేవతాపూజనము ప్రధానమనియుఁ దక్కినవి తదంగములనియు శాస్త్రీయాభిప్రాయము. ఈ తొమ్మిది తిథుల నేయే విశేషాంశములతో - నేయేవిధమున భక్తుఁ డెట్లుపాసన సలుపవలసినదియు భక్తితరంగిణ్యాది దేవీ గ్రంథముల యందు వివరింపఁబడియున్నది.

ఈ వ్రతమం దాహ్నిక త్రైకాలిక పూజ ఉపపన్నముగానున్నను, రాత్రిపూజయే యుత్కృష్టమును శీఘ్రఫలప్రదమును గావున దత్ప్రాశస్త్యమున ఈ వ్రతము నవరాత్రమని చెప్పఁబడినది. కొందఱు దీనిని నక్తవ్రతముగానే చెప్పి యాహ్నికపూజాపరిత్యాగమును బోధించిరి. కాని ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు రాత్రిప్రశస్తివలన నహఃకార్యము త్యాజ్యము కాదనియుఁ గలశస్థాపనాది కార్యము ప్రమాణ బాహుళ్యముచేతఁ బగలే కావింపఁ బడవలయు ననియు శాసించిరి.

రాత్రిశబ్ద విచారము

నవశబ్ద విచారము

‘నవ’ శబ్దము శాక్తసంప్రదాయమున నతి ముఖ్యము. సంఖ్యలలోఁ దొమ్మిది కెక్కువయైన స్వతంత్ర సంఖ్య యేపరిగణనయందును లేదనుట స్పష్టముగదా! ఇది నవరాత్రపూజా విధానమున సర్వాధికస్థానము నధిష్ఠించి యున్నది. ఈ వ్రతమునకుఁ బ్రధమాంగమైన కలశపూజ నవాక్షరమంత్రము చేతఁ జేయవలసియున్నది. సువాసినీ భోజన కుమారీవరణములును నీనవసంఖ్యాపరిమితములై యున్నవి. వరణీయలైన కన్యల యొక్క నామములు తొమ్మిదియు వయోనియతిని బట్టి వేర్వేఱుగా చెప్పఁబడినవి. ఇష్టదేవత యైన దుర్గ యొక్క స్వరూపములును తొమ్మిదియే. నవకోటి శక్తి సహితయై నవావరణములకు లోపల నవదుర్గాస్వరూపమున వర్తిల్లు నవాక్షర మంత్రాధిష్ఠాన దేవతను నవసంఖ్యాపరిమితములైన దినములలోఁ బూజించుట సమంజసమే. కావున ఈ నవరాత్రవ్రత మవశ్యానుష్ఠేయము.

నవరాత్ర వ్రతమునకు మూలము

ఇఁకను శ్రీరామనవమి, కృష్ణాష్టమి ఇత్యాదుల కున్నట్టులు నవరాత్ర దినములకును పూజ్యదేవతా చరిత్రమునకును సంబంధమేదేని గలదా? యనుట విమర్శనీయము. లోకాచారమును బట్టి చూడఁగ నాంధ్ర గౌడ వంగాది దేశములందుఁ గూడ నవరాత్రములలో దేవీవిజయాదికము ప్రఖ్యాతింపఁబడుటయుఁ దన్మూలమున నివి మహిషాసుర సంహారాది దేవీవిజయదివసములుగాఁ బరిగణింపఁబడుటయుఁ గలిగియున్నది. కాని యిట్టి ప్రతీతికిఁ గారణము మృగ్యము. ఈవిషయము ప్రముఖముగా నుండవలసిన చండీసప్తశతిలోఁ గాని, దేవీభాగవతమునఁ గాని, మఱి మార్కండేయపురాణాదులలోఁ గాని, ఇది మిత్థమని చెప్పఁబడి యుండలేదు. శరన్నవ

రాత్రిపూజ బహుఫలప్రద మను వచనములు నిశ్శంఖలముగాఁ గలవు. కాని, ఈ యాశ్వయుజ మాసమున సిద్ధిపడుల నీకార్యములు దేవిచే నాచరింపఁబడిన వను సాధారము కన్పట్టదు. విశేషించి శరన్నవరాత్ర ప్రస్తావసమయమందునే వేఱొక కొన్ని దినములు గూడ ముఖ్యముగాఁ బరిగణింపఁబడి యుండుటవలన ఈదినములే దేవీవిజయ ప్రస్థానదినము లనుట కొంతదనుకఁ బ్రత్యాఖ్యాత మగుచున్నది. ఆశ్వయుజమాసాదియు, చైత్రమాసాదియు నవరాత్రవ్రతములకు గ్రహింపఁబడుటకుఁ గారణములు దేవీభాగవతమున--

శ్లో॥ శృణురాజన్ ప్రవక్ష్యామి నవరాత్రవ్రతం శుభం, శరత్కాలే విశేషేణ కర్తవ్యం విధిపూర్వకం, వసంతేచ ప్రకర్తవ్యం తథైవ ప్రేమపూర్వకం, ద్వావృతూ యమదంష్ట్రాఖ్యౌ నూనం సర్వజనేషువై, శరద్వసంతనామానౌ దుర్గమౌ ప్రాణినామిహ, తస్మాద్యత్నా దిదంకార్యం సర్వత్ర శుభమిచ్ఛతా, ద్వావేవ సుమహాఘోరా- వృతూ రోగకరౌ నృణాం, వసంత శరదా వేవ జననాశకరా వుభౌ, తస్మా త్తత్ర ప్రకర్తవ్యం చండికా పూజనం బుధైః" అని చెప్పఁబడినదే గాని, యుద్ధాది కారణాంతర ముపన్యసింపఁబడలేదు. అందే మఱియొక్క చోట "అష్టమ్యాం చ చతుర్దశ్యాం నవమ్యాం చ విశేషతః, కుర్యాత్పూజా ప్రకర్తవ్యా--అని చతుర్దశీ సహితముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నది. శాస్త్రాగమములు, పురాణములు తంత్రములు నసంఖ్యములు. అనంతములు. అట్టి వానిలో నేదేని ప్రబలాధారము చిక్కినో నిర్ణయించుట సుసాధ్యము. శరన్నవరాత్రమును దేవీ విజయములతోఁ గలుపు విశేషవిషయము చూపుడపన్నచు దుష్టశిక్షార్థము యుగయుగంబుల నవతరించి జగద్రక్షణ మొనర్చు జగన్మాత జగత్పూజ్యయగుటకు సందియము కలదా?

అధిష్ఠాన దేవతాస్వరూపము

ఆర్యమత మెల్లవిధముల ననవద్యము. అన్యమతముల వలె గాక ఇది మొదటి నుండియు జిజ్ఞాసువుల బుద్ధి వైచిత్ర్యముల నెఱిఁగి తత్తదుచిత క్రియాకలాపమును నిర్మించినది. ఇట్టి సామరస్య పరాయణత యితర మతములందు లేదు. మనుష్యులు కేవలము ప్రాకృతస్థితిలో నుండు సమయమున వారికొఱకు విగ్రహారాధనాదికము చెప్పఁబడెను. విగ్రహపూజానురాగయుక్తులైనవారికే విగ్రహమునకు మూలమైన మూర్తిని గుఱించి విచారింపఁ గోరు నప్పుడు పురాణేతిహాస ముఖమున నీతిబోధకము లైన తదవతార చరిత్రములు వర్ణింపఁబడినవి. ఇఁకఁ గొంత జ్ఞాన మలవడి, జిజ్ఞాసు వనతాంత ప్రశ్నలను చేయునప్పుడు గడచిన పిదప, జగత్సృష్టిస్థితిలయాధికారి యైన సగుణబ్రహ్మము లేక - యీశ్వరస్వరూపము నిరూపింపఁబడినది. పిదప రూపోపాసనలచేఁ జిత్తశుద్ధి గలిగి-పూర్ణాధికారియైన వానికి, సగుణబ్రహ్మమున కతీత మైన యధిష్ఠానము - లేక నిర్గుణబ్రహ్మస్వరూపము బోధింపఁబడినది. మఱియు నేకామథప్రయోగన్యాయమునఁ గాక, క్రియాతత్పరునకుఁ గర్మయోగద్వారమునను, కాయక్లేశసహనశీలునకు హఠయోగద్వారమునను, ఇహపరవిచక్షణునకు జ్ఞానయోగద్వారమునను, ఆర్తులకు భక్తియోగద్వారమునను, ఇష్టసిద్ధిప్రాప్త్యుపాయములు చెప్పఁబడినవి. ఇట్లు మందానుజిఘృక్షతచేఁ బూర్వర్షులు చేసిన యనంతవిభాగములు చూడఁగా, వారి సర్వజ్ఞత్వము వ్యక్త మగుచున్నది. భాగవతసప్తమ స్కంధముకొనను విగ్రహారాధన మత్యంతముత్కర్షింపఁబడి యున్నది. ఆ గ్రంథమందే వేఱొక్కచో ప్రతిమార్చనము ఖండింపఁబడినది. సామాన్యపాఠకుఁడు వీని వైరుద్ధ్యమును జూచి భాగవతకర్తకు మతవిషయమున నిశ్చితాభిప్రాయము లే దని తలంచును. కాని పరమకారుణికుఁ డైన వేదవ్యాసుఁడు ఎవ్వని కేది చెప్పిన నుపయోగమో, అది వానికిఁ జెప్పుచున్నాఁ డని తెలిసికొనఁ జాలఁడు. ఆర్యమతమున, బుద్ధిభేదము చేయరా దని ఘంటాఘోషముగాఁ జెప్పఁబడినది. ఎవ్వఁ డేని ఏవిధముగా నేని, ఈశ్వరారాధన తత్పరుఁడై యున్నయెడల నీతిబాహ్యక్రియ లున్న వానిని దిద్దవచ్చును. గాని వానిబుద్ధికి వాఁడుచేయు పూజయం దెన్నటికిని వికల్పముఁ గల్పింపరాదు. గీతల యభిప్రాయమును నిదియే. శుద్ధాద్వైత ప్రతిష్ఠాపకుఁడై - బ్రహ్మమున కెట్టి విధమైన రూపమును గాని నామమును గాని యంగీకరింపని-శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదులు విగ్రహారాధనముఁ జేయుచుండిరి. ఇది స్వార్థముగాక శిష్యప్రరోచనార్థమనుట విశదము కదా. మఱియు మన యార్యమతమున 'నర్థవాద' మని యొకటి కలదు. ఎవ్వఁ డేరూపమున నీశ్వరుని బూజించుచున్నాఁడో, లేక యే వ్రతము చేయుచున్నాఁడో, దానిని ఇతరములన్నిటికంటె నధిక మని యుత్కర్షించి పొగడుట స్తుత్యస్తుతి యందురు. ఇందు నుద్దేశ్యము భక్తుని బుద్ధి నన్యమునుండి మఱలించి చేయుచున్న కార్యమునందు స్థిరీకరింపఁజేయుటయే. కాని కలలోనైన నితరవ్రతములఁ గాని యితర దేవతలఁ గాని దూషింపవలయు నని కాదు. ఇవి యెఱుంగక పురాణములు పరస్పరవిరుద్ధము లని కొందఱు, శైవ వైష్ణవాది భేద ప్రతిపాదకము లని కొందఱు, తత్త్వ మెఱుంగక విభ్రాంతిపాలగుచున్నారు. స్థూలము లైన వ్రతావతార విషయములనే గాక ఇట్టి సామరస్యము తత్త్వప్రతిపాదకము లైన షడ్దర్శనములందుఁ గూడఁ గల దనియు, అవి పరస్పరవిరుద్ధములు గాక జ్ఞానసౌధారోహణమునకు సోపానము లనియుఁ దానికిఁ బర్యవసానమద్వైతమం దనియు శ్రీవివేకానందస్వాములవారు చెప్పియున్నారు.

ఔ. పూర్వము శిష్యుఁడు గురూపదేశపూర్వకముగనే విద్య నధిగమింపవలసి యున్నందున నాఁటనికి శాస్త్రములయందు సందేహము కలుగుటలేదు. శిష్యుని ప్రజ్ఞ నెఱిఁగి, గురువు ఏది యెంతవఱకు ఎప్పుడు చెప్పిన శిష్యునకుఁ దెలియునో, యది యంతవఱకు అబ్బుచున్నందున విగ్రహారాధన మెంతవఱ కుపాదేయమో, కర్మ లెంతవఱకుఁ గర్తవ్యములో, యోగ మెంతవఱ కాచరణీయమో, యవి యెప్పు డవసరములో శిష్యునకుఁ దెలియఁజేయుచుండెడివి. ఇప్పు డన్ననో, ఇతర గ్రంథములవలె నధ్యాత్మగ్రంథములును ముద్రితములై యెక్కుసారిగా మనపాలఁబడినందున, భేదములను సమన్వయించుకొనఁజాలక, వైక్లబ్యమును బొరయుచున్నారము. ఈ విపత్తునకుఁ దోడు పాశ్చాత్యసంసర్గమువలనఁ బ్రాచీనవస్తువుల ననాదరబుద్ధియు నెలకొన్నందున, దేశమున మతాభిరతి నష్టప్రాయమై, సకలకష్టముల కాకర మగు

చున్నది. తొంటివలె నధ్యాత్మవిద్యం గఱపు గురుకులము లేర్పడినం గాని, ఈ కొఱంత తొలంగ దనుట సత్యము.

8. చార్వాకులు కాయజీ కాగు లల్పసంఖ్యాకులు తప్ప సకల మతస్థులును జగత్కారణ మైన యధిష్ఠానము నంగీకరించుచున్నారు. అద్వైతు లియ్యది నామరూపరహిత మనియు వాక్కునకును మన స్సునకును అతీత మనియుం జెప్పుచున్నారు. ఇదియే నిర్గుణ బ్రహ్మము. ఇట్టి నిర్గుణ బ్రహ్మము శక్తియుతమై సృష్టిస్థితి సంహారసమర్థ మైన యెడ, సగుణ బ్రహ్మ మనియు ఈశ్వరుం డనియు వ్యవహరింపంబడు చున్నది. ఈ యీశ్వరుండు సర్వజ్ఞుడు. సర్వాంతర్యామి. సర్వ శక్తి. ఈ తత్త్వము నద్వైతులు ఈశ్వరుండని వ్యవహరించినట్లే వైష్ణ వులు (మహా) విష్ణు వనియు, శైవులు (పరమ) శివుం డనియు, శాక్తులు లలిత యనియుం ననేకనామముల వ్యవహరింతురు. ఇ ట్లెల్లరును నామభేదములు కల్పించుచున్నను, ఈతత్త్వమందు వారు వర్ణించు గుణములు సర్వజ్ఞత్వాదులే. దీనిబట్టి యైక్యమును నామ మాత్ర భేదమును సిద్ధాంతిత మగుచున్నది.

ఈశ్వరుం డవతరించినట్లే లలితయుం దత్తత్కార్య నిర్వహణ నిమిత్త మవతరించుట మార్కండేయపురాణములయందుం జెప్పంబడినది, ఈశ్వరుండు గుణభేదమునం ద్రిమూర్తుల ధరించినట్లే, దేవియుం మహాకాళీ మహాలక్ష్మీ మహాసరస్వతీరూపముల ధరించినది. శక్తితో గూడుకొనయున్నం బరబ్రహ్మము (శివుండు) ప్రభువు కానేరండు. జగత్తున్నం గదా యీశ్వరునకు జగన్నాథత్వము. కావున నిర్గుణ విభవ మెల్ల శక్త్యధీనమై యున్నది. ఈ యర్థమును శంకరాచార్యులు సౌందర్యలహరిలో నిట్లు చెప్పిరి: —

శ్లో॥ శివ శ్శక్త్యా యుక్తో యది భవతి శక్తః ప్రభవితుం
నచే దేవం దేవో నఖలు కుశల స్స్పందితు మపి
అత స్త్వా మారాధ్యాం హరిహర విరించి ప్రభృతిభిః
ప్రణన్తుం స్తోతుం వా కథ మకృతపుణ్యః ప్రభవతి?

ఉ. శక్తిని గూడినన్ శివుండు శక్తుండగున్ బ్రపంచమునందుం ద
ద్వ్యక్తిం దొలంగినన్ గదలనోపండు మాత్రం డటుగావునన్ మహా
భక్తి హరాద్యమర్త్య నికరముఖవంద్యను నిన్ గొనియాడ మ్రొక్కం గాం
బ్రాక్తనపుణ్యహీనుం డగువానికి నెట్లు ఘటిల్లు నీశ్వరీ!

ఇది పై శ్లోకమునకు శ్రీ నేనిన యనువాదము

నిర్గుణమైన పరతత్త్వమునకును శక్తికిని గల సంబంధము వేదాంతశాస్త్రములలో ననేకవిధములం జర్చింపంబడినది. ఇది బ్రహ్మ మునకు భిన్నమా? భిన్నాభిన్నమా? సావయవమా? నిరవయవమా? ఉభ యాత్మకమా? సత్తా? అసత్తా? సదసత్తా? ఇత్యాదిచర్చ అమూల్య మైనది కారికలయందును భాష్యములందును జేయంబడి యున్నది. ఈవిషయమై సీతారామాంజనేయమునుండి యొక్క పద్య ముదా హరించుచున్నాడను:—

సీ. వటబీజమున మహా వటమహీరుహ శక్తి
యుజ్జ్వలవహ్నియం దుష్ణశక్తి
ఇంద్రజాలకునియం దెపుడు మాయాశక్తి
కలితోపలములందు గఠినశక్తి
సలిలజాతము లందు సలలితద్రవశక్తి
పవనంబునందు సంచలనశక్తి
హరి శుక్ల కణిం యులయందు దహశక్తి
తగ శరీరములం జైతన్యశక్తి

తే. తనరి యున్నట్లు పరమంబ తత్త్వమునను
నై యధిష్ఠానమునకంటె ననిశంబు
నగు సగిన పొప్పు బ్రహ్మమం దాత్మశక్తి
యొప్పదక యన్యమై విశ్వహేతు వగుచు.

జగన్మిథ్యాత్వ వనుభవమునకు నీక ప్రపంచము సత్య మని నమ్మి యొంటబడుక మనము స్వామిహారదకళయం దుండువో, యంత వఱకు ఈశ్వరుండు మన కుపాస్యుడు. శక్తి యుపాస్య. ధర్మార్థ కామములు శక్త్యధీనములు. మోక్షహేతు వైన జ్ఞానము తత్ప్రసా దైకసాధ్యము. కాబట్టి శక్తిపూజనము ఎల్లవిధముల మనకుం గర్త వ్యము. దేవీమహిమ ప్రతిపాదకములైన స్తోత్రములలో యధికార వాదము స్పష్టముగా గానవచ్చుచున్నది. దీనివలన - భక్తుడు - యోగి - జ్ఞాని గనుక - జిజ్ఞాసువు సమముగా దేవ్యారాధనము నొనర్చి యానం దింప ననుగ్రహమొందుచున్నాడు.

సంగ్రహముగా :-

ఇట్టి సార్వత్రిక మున్న దగుటనే ఈపూజ చాతుర్వర్ణ్యమునకు మాత్రమే గాక యితరులకును ఉపదేశింపంబడి యున్నది. ఇట్లు ఇది యెల్లరి కనుష్ఠేయముగా నున్నను, క్షత్త్రియులకును ముఖ్యముగా రాజన్యులకును యపేక్షితము. దుర్గాష్టమినాడు రాజులు పూర్తి చేయవలసిన పూజాక్రమము కర్మ యుద్దిష్ట మైనది. ఇందు రాజు ప్రాసస్త్యముల మైన దేశమున షోడశస్తంభయుక్త మైన మండపము చేసి, యచ్చట నాగ్నేయమూల నొకమండప మేర్పరిచి త్రెళ్ళు శస్త్రాస్త్రముఖ్య రాజచిహ్నముల మండపమునొద్దకుం దెచ్చి యర్చించి నవమినాడు పురప్రదక్షిణముగాం గజాశ్వాదులతో నూరేగవల యును. ఛత్ర, చామర, శంఖాదులను గావింపవలసిన పూజావిధాన మును, శత్రు విజయప్రస్థానమునకు రాజు పోవలసిన తెఱంగును విస్తరముగా గ్రంథములయందుం జెప్పంబడియున్నది. నిర్ణయసింధ్వాది గ్రంథములం బట్టి చూడంగా నీవ్రతము దేశమం దెల్ల మున్న మిగుల వ్యాప్తిలో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. అనేక కారణములవలన దేశ మునకుం గ్రమక్రమముగాం బ్రాప్తించిన దౌర్గత్యమువలనను క్షత్త్రియ ప్రభ్వభావమువలనను ఈ జాతీయోత్సవ మాత్మీయవైభవమును గోలు పోయి నేంటికిం బండువుముగాను, వైరాగిజీవములుగాను బరిణ మించినది.

2 బ్రాహ్మణులలోను ఈ శరన్నవరాత్రి తత్త్వ మెఱింగినవా రల్పసంఖ్యాకులే. శాక్తులలో నుత్తరసంప్రదాయ మను వామమార్గ మొకటి యేర్పడి యాశాఖవారు మంత్రముల కపార్థములు కల్పించి

కేవల భోగపరాయణులై చెడిపోవుచుండిరి. ఇది శంకరుని కాలమునకే వ్యాప్తిలో నుండఁగా - వారు దాని నతినిశితముగా ఖండించి రని శంకరవిజయ గ్రంథమువలన నూహింపఁదగియున్నది. దక్షిణసంప్రదాయమున, మాతంగీసంతర్పణాది కార్యములు కొన్ని కనఁబడుచున్నను, అవి నీతిబాహ్యములు కావు. అదియును విపర్యాస మెక్కువ యగుకొలఁది కాలక్రమమున నడుగంటఁ గలదు. ఇట్టి దురాచారము ప్రేల్మిడివలననే భువనపావనముగా నెన్నఁబడవలసిన అంబపూజ శక్తిపూజ యనునవి నేఁడు మద్యపానమునకును మాంసభక్షణమునకును పర్యాయపదము లైనవి. ఈదురాచారముల మనుమట్టఁ బోఁగొట్టి యుపనిషత్ప్రసిద్ధ మైన దేవీమతమును యథాశాస్త్రముగా జనులకు బోధించు మహాపురుషు లింకను అవతరింపవలసి యున్నది.

విజయదశమి:-

శరన్నవరాత్రవ్రతము వెంటనే, ఈ దశమి చొప్పడుచున్నందున దీనిఁగూర్చి రెండువాక్యములు. ఇందు విహితములు (1) అపరాజితాపూజనము (2) సీమోల్లంఘనము (3) శమీపూజనము (4) దేశాంతర యాత్రాస్థలప్రస్థానము. అపరాజితకు, జయావిజయలు పార్శ్వదేవతలు కావున, ఈ దశమి విజయదశమి యని వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఇందుఁ బూజాశ్లోకములలో శమిని గూర్చి "ధరిత్ర్యర్జునబాణానాం - రామస్య ప్రియవాదినీ" అని చెప్పఁబడియుండుటవలన ఈ శమీపూజ భారతకాలమున కీవలఁ బుట్టినట్లు కొందఱందురు. పూజ కా దన్నను, శ్లోక మైన నీవలఁ బుట్టినదే. ధర్మరాజాదు లజ్ఞాతవాసకాలమున వ్రతభంగము కాకుండ దుర్గవలన వరము వడసినట్లు సంస్కృతభారతమునఁ గలదు. అచ్చోటను దుర్గను, జయావిజయాభిధానములతో వర్ణించియున్నందున, అచ్చటను అపరాజితయే యుద్దిష్ట యనుట స్పష్టము. శ్లో॥ ఆశ్వయుక్ శుక్లదశమీ-విజయాఖ్యాఖిలే శుభా, ప్రయాణేతు విశేషేణ - కిం పున శ్శ్రవణాన్వితా - అని జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధి కలదు. కావున రాజులకుఁ బ్రస్థానమున కిది యుత్తమోత్తమకాలము. కాని శత్రువిజయప్రస్థాన మనవసర మైన యీకాలమున నీ విధికి వినియోగము లేదు.

ఈ దశమికి దశహార యను నామము విఖ్యాతమై యున్నది. ఈశబ్దమే దసర - దశరా యని జనులచే వాడఁబడుచున్నది. ప్రకరణాంతరమున దశపాపహరా యని ప్రమాణము కలదు. దశపాపములు ధర్మశాస్త్రాదులఁ బ్రసిద్ధములు. కావున, విజయదశమి - సర్వమని చేయఁ గాక, యపరాజితాభిధాన యైన దేవి పేర నుప్పతిల్లిన వ్రతమనియు, దశరాత్రమునకు దశరాత్ర శబ్దభవము గాక, 'దశహరా' యను శబ్దమునుండి నిష్పన్న మైన దనియు నెఱుంగవలయును.

కీర్తిశేషులైన

తంజనగరము - తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు

బుక్కపట్టణము రామానుజయ్యగారు

సీ॥ ఉభయభాషాజ్ఞాన♦విభవంబుచే సుధీ
బిరుదంబుతో భువిఁ ♦ బరఁగి తీవు
మనుచరిత్రకు మున్ను ♦ ఘన మగు వ్యాఖ్యను
బొనరించి యెంతయుఁ ♦ దనరి తీవు
రామాయణంబును ♦ రహి నాంధ్రవచనకా
వ్యంబుగా రచియించి ♦ వఱలి తీవు
పెక్కు-గ్రంథములకుఁ ♦ జక్క-ంపుఁబీఠికల్
నేర్పుమై నమరిర్చి ♦ నెగడి తీవు
అపరచిన్నయసూరియో ♦ యనఁగఁ దగిన
పండితాగ్రణి వాంధ్రప్ర♦పంచమునను;
అట్టి నీ వింతలో దివి ♦ కరుగుకతన,
ఘనుఁడ! తీఱనిదుఃఖంబు ♦ గలిగె మాకు!

తే॥ తొలుత నానందముద్రణ♦నిలయమందుఁ
బండితస్థలి విలసిల్లి ♦ దండికవుల
కావ్యశతకప్రబంధముల్ ♦ కరము వ్యాప్తి
నందఁజేసితి వాంధ్రు లా♦నంద మొంద.

తే॥ ఆంధ్రసంస్కృతభాషల♦యందు కాక
ద్రావిడాంగ్లంబులందును ♦ దక్షుఁడ వయి
చెలఁగితివి నీదు ప్రజ్ఞావి♦శేషముఁ గని
మిత్త్రబాంధవు లెల్లరు ♦ మెచ్చుకొనఁగ.

తే॥ పీఠికాపురాధీశుఁ డై ♦ వెలయు సూర్య
రాయనృపు నాంధ్రకోశకా♦ర్యాలయమునఁ
బండితాగ్రేసరుండ వై ♦ పరఁగవిల్లి
యల్పకాలంబునకె దివి ♦ కరిగి తకట!

క॥ వరగీర్వాణనిఘంటువు
పొరవున వ్రాయింప నెంచి ♦ వేల్పులనొరయున్
సరగున రప్పించుకొనెను
సురలోకంబునకు నిన్ను ♦ సురగురునాజ్ఞన్!

కీ॥ శే॥ తిరుపతికవి స్మృతిపద్యములు

గురుఁడు బ్రహ్మయశాస్త్రి కొనియాడు నెవనిఁ గర్ణాటసీతా
రాము సాటిఁజేసి, తోడి కలాగ్రులే ధూర్వహు తెల్వి కీర్ష్య
వహించి కలహంబు సలుపుచుండ్రు ఎవఁ డెన్నఁడును బాల మె
లమి విప్పకయె వ్యాకరణపాండిత్య ప్రకర్ష మూనె, ఒరుకు నచ్చ
నినాను గరువమ్ము సహింపఁ జాలె నెవ్వని మనీషాబలంబు, ఎవఁ
డు నాకెక్కు డయ్యు నాయెడల గారణాంతరమ్మున గురుభావ
మంతరంగమునను గాక, వెలికిఁ గూడఁ గనఁగఁ జేసె నట్టి తిర్ప
తికవి దివికరిగె నకట!

మ. కలలోనైన నతండు ముందనుచు నెక్క న్నేనటంచున్ మదిన్
తలపంబో, మతఁ డేనుఁగూడ నెటులీ తారామ్రు వేసూరెనో?
బలవంతుండె మహోన్నతంపు బదవిన్ బ్రాకంగ సర్వాండు దు
ర్బలుఁడో కా డటువంటివా డనుట సర్వత్రాను భూతంబకా!

ఉ. ఏఁబదిదాఁటెనా, కతని కేబది కింకనెలల్ గొఱంతె నా
గ్గాబుధమాన్యుఁ డిందనుక నాఁగక సల్పె శతావధాన, మే
నో బహుకాలమై యొకట నుండియు నాతని చేతి యూత బ్ర
జ్ఞా బహుళావధానపుఁ బ్రసంగము తీసుచు నుంటి నెట్టులోన్.

శా. త్యాగాకారోక్తులతోఁ బ్రసంగము సహాధ్యాయిత్వమున్ దెల్ప ని
త్యంకన్ వ్రాసెడి లేఖలందలి నమస్కారాది సంభావనా
లంకారమ్ములు నాయెడం గల యనల్పత్వకృతజ్ఞత్వపుం
బొంకమ్మున్ వెలిబుచ్చ వర్తిలిన నీబుద్ధిన్ నుతింతున్ సఖా!

ఉ. ఏనల నూజివీటిసభ కేగితి నిన్ దిగద్రావి యన్న కో
పాననకాదె? యొంటరిగఁ బాక రిపున్ గనఁబోయి తిప్పుడో
ధీనిధి! తిర్పతీ! యచటి ధీరులతోఁ గలహమ్ము గల్గున
ట్లేనియు నైననీస్మృతికి నెక్కకపోను సుమీ సుమిత్రమా!

క. "నను దర్శన మిప్పింపుం"
డని వ్రాసిన లేఖ నాకు నందక మును పే
చనినాఁడవు స్వర్గంబే
మని నాతోఁ జెప్పఁ దలఁపమింగా దెసఖా!

శా. కృతకృత్యుండవు నీవు. వేఱొకనితో నేమేని జెప్పన్ బనే,
మి? తుది న్ననొక్కసారి జూచుటకె, చెల్మిన్ జుమ్మి రమ్మంచు
వ్రాసితి. పోనుండని పల్లెటూరట నది నే జేల్లింప లేనైతి. తిర్పతి!
విద్యుత్సుకవీ! క్షమింప నిది యర్హం బెమ్మెయిన్ జేర్మిమై.

ఉ. నీ కొమరుండు సత్కవిత నేర్వఁగఁజాలిన బుద్ధిశాలి త
ద్ధీ కుశలత్వమున్ సరిగ దిద్ది త్వదాత్మకు మెచ్చొనర్త నం
దాకను నాదు రాకకయి నాకమునందు ప్రతీక్షసల్పు మ
య్యా! కవి తిర్పతీ! వ్యవధియాటకు నైపగదయ్య యియ్యెడన్.

తే. అలదివాకరునకుఁబోలె నస్తమయము
నుదయమునుగూడ నిజమునకుండఁబోవు
నీయశఃకాయమునకని నేనెఱిఁగియుఁ
బామరతఁజేసి విలపింపవలసె సఖుఁడ!

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి, శతవధాని.

మ. ఒకనాఁడేనియు మాదుతప్పిదము లెన్నో నైఁచుటేగాని మ
మ్మొకపల్లెత్తియునన్ రుషావికలితంబుల్ వాక్కులాడంగ లే
దకలంకంబగు ప్రేమతోడ భవదీ యానుగ్రహం బానుమా
కిఁక నాభాగ్యము లేదుగా! జనక! మమ్మేరీతిగా వీడితో.

ఉ. చక్కని ధారగల్గి కవిసామజపోత మనంగ నొప్పు నా
తిక్కనసోమయాజి మన తిర్పతిశాస్త్రి యటంచుఁ బల్కలి
ప్డక్కట యెవ్వనిక్ బలుక నౌనని భూజను లెల్ల దీనతన్
బొక్కుచు నుండఁగా దివికిఁ బోతివె కృష్ణుని జూచువేడుకన్.

ఉ. చెప్పెదొ, మానెదో, తెలియఁ జెప్పఁగ నేరికి శక్య మంతలో
ముప్పు మునింగినట్లు గళము న్విసముంబలె యూవహించి వా
క్కిప్పగ నీదుశ్వాస, నిసుఁ దీవ్రతరంబుగఁ దండ్రి నీమనం
బొప్పును చెప్పకుండుట కయో! యని గుందగ మాకుపాల్పడెన్

దివాకర్ల వేంకటావధాని

చ. సరసకవీంద్ర సంతతికిఁ జక్కనిత్రోవలఁ జూపి వేంకటే
శ్వరునకు నాటపట్టయి సుపర్ణ ధరామరకీర్తి కామినీ
వరుఁడని పేరుఁగాంచి యన వద్య పటుత్వ కవిత్వ సంపదన్
వరలిన సత్కవీ! చనితి వా? క్షితిఁబాసి యమర్త్యభూమికిన్.

చ. చదివితి పాణినీయమును జక్కఁగ నేర్పితి శిష్యరాజి కిం
పొదవఁగ గ్రంథరత్నముల నోపిన యన్ని రచించి కైతకున్
జెదరని సొమ్ములెన్నొ దయచేసితి మృత్యుజరాదిదూరమై
కదలని కీర్తిదేహమునఁ గ్రాలెడు నీ కయి కుంద నేటికిన్?

కాశీ కృష్ణాచార్యులు

చ. పరిణత పాండితీబల, మభంగురధారణ, మాధురీ పరి
స్ఫురిత కవిత్వముం గలిగి శుభ్రయశంబు గడించుకొన్న మా
తిరుపతిశాస్త్రి సత్కవి గతించెనె? యాంధ్రవధూవధూటికిన్
స్థిరతర కావ్యభూషణ విశేషపరిష్క్రియ తీఱిపోయెనే?

ఉ. బుద్ధచరిత్రమున్ మనసుపుట్టి పఠించుచునుండు, నందు జ్ఞా
నోద్ధతుఁ డల్లబుద్ధుఁ డొకయుక్తినిఁ బుత్రవినాశ దుఃఖితన్
వృద్ధను దేర్చు పట్టున స్రవించిన తిర్పతి శాస్త్రిసత్కవి
త్వోద్ధతి బుద్ధిఁ బాటియుపదూఱట నాఱటమున్ ఘటించెడున్

శా. ఎందాకం దనరారు నాంధ్రవిషయం, బెంపార కావ్యజ్ఞమా
నందంబునన్ విలసిల్లు నెందనుక నాంధ్ర శ్రీవచోదేవి పే
ర్వొందుం, దిర్పతిశాస్త్రి సత్కవి శుభశ్రీ పూర్ణేందుఁ డందాక నే
కందుంగుందును లేక లోకమునకున్ గల్గించు నాహ్లాదమున్.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి.

చ. తిరుపతివీడి వేంకట సుధీమణి చింతలఁ జక్కడే, గుణ
ధ్ధరములు దైవ దుర్విలసితంబులు నెల్పన నోఁగి, సజ్జనో
త్కరముల నిల్వనీయక యకాలపు మృత్యువుపాలొనర్చె నె
క్కరణి మనీషిపుంగవులు గాంతురు గాఢముదమ్ము నెమ్మదిన్.

క. రంగనాథశాస్త్రులు

సీ. అపగతశోభయభావ మయ్యె నాంధ్రజగంబు నష్టావధానంబు నష్ట
మయ్యె, శతవధానంబనె శతవిధానంబుల సాహిత్యవిస్ఫూర్తి
సమసిపోయె, బోధకతాశక్తి పోలిపోయెఁ బాండితీ నిలయంబు
లెల్లను విలయమందె, బహుమతేసభలను బహుమతు లొప్పి కారె
విద్వత్ప్రభావంబు వీఁటిపోయె, జెలిమికర్థంబు నశియించె బలిమి
యడిగ్యెదుర్వివాదంబు చలిదీనె దుఃఖమూరె, నాలుబిడ్డల యన్న
లయందు వేంకటేశ్వరుని శోట వీడె సహీనసభల.

కొత్తపల్లి సూర్యారావు

సీ. అష్టావధాన విద్యావిశేషమునందు నిపుణశీలుఁడటంచు నెగడినాఁడు
శతవధానవిధాన చాకచక్యమునందు ఘనుఁడటంచు విఖ్యాతిగాంచి
నాఁడు, నవరసాలంకారక వచోవైఖరులందు రసిక శేఖరుఁడంచు నె
సఁగినాఁడు, అఖిలరాజాధిరాజాస్థానముల యందు వసుమానుడంచు
పేరందినాఁడు, తొలిమితనంబుఁ దొలిచి వేలకొలఁది శిష్యులఁ బసం
తవారలఁ జేసినాఁడు, అట్టి తిరుపతిశాస్త్రి పోనవెళ్ళిన నెపు
వార్త శ్రుతులకు వజ్రాతి పాత మయ్యె.

పిసుపాటి చిదంబరశాస్త్రి

మ. కవితాశక్యక కింప్రమీర మిగులన్ సైసేసె మిత్ర్యాల దు
త్కవిసింహంబితఁడే ఘనున్ దిరుపతిన్ గారుణ్యదృష్టిన్ సదా
దివముం జేర్చి మనః ప్రశాంతి నిడ, నో దేవా! నిను న్వేడెదన్.

రాజా మం. భుజంగరావు

చ. విరియఁగ వ్రాత్ర్పుటంబు కడు వేసటి జిక్కెరు నాంధ్రమాతర
ల్గరఁగఁగ హాహమార యని క్రందుగ నేడ్చుచుఁ జింతఁజిక్కగా,
నిరుప మధారణాయుతుని నిర్మలశబ్ద విలాససంఘటున్,
తిరుపతిసూరివర్యుఁ గవిధీరునిఁ గాలుఁడు! మ్రింగివైచితే !!

నాగేశ్వరి. విద్యార్థిని

సీ. అద్భుతంబుగ నెవ్వఁడాంధ్రభావను జాల నష్టావధానముల్ నడఁ
నాఁడు, అష్టావధానమే కష్టమైయుండ శతావధానములను తగఁగ
జేసె, పండితాళికిఁ దమ పాండిత్యమును జూపి వారిచే నెవ్వరు వడఁ
కీర్తి పలుమారు దేశాధిపతు లెవ్వరిని బిల్చి సత్కారముల
చాలసల్పుచుండ్రు, అట్టి సుకవిత్వధాటిని యంది యుండి ప్రజ
మెప్పులు మిక్కిలి వడసియున్న, సుగుణ తిరుపతి వేంకట సుకవుఁ
రుల దివపతిమనల విడనాడి దివికేగె.

అ. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ఉ. పంచరువాస్త సింహము పవల్ గగనాటవి సంచరించిని
శ్చంకగ్రహాళి వేదనల సల్పి నిశన్ విరమించు చాడ్పునన్
కింకవిరాజ మత్తగజ కేసరివై కవితామహాటవిన్
గ్రుంకితి యయ్యయో! కవుల గుండెలు తల్లడిలంగఁ దిర్పతీ!

జుటంకా వెంకటేశ్వరరావు

కం. వెలనాటివాడ; కవితకు
వెలనాటిత నన్న ప్రౌఢ పిశ్వధరిత్రిన్
కలరె నీ కెనయగు వా
రలు రసవత్కృతుల సల్పి రసికులఁ దనుపన్.

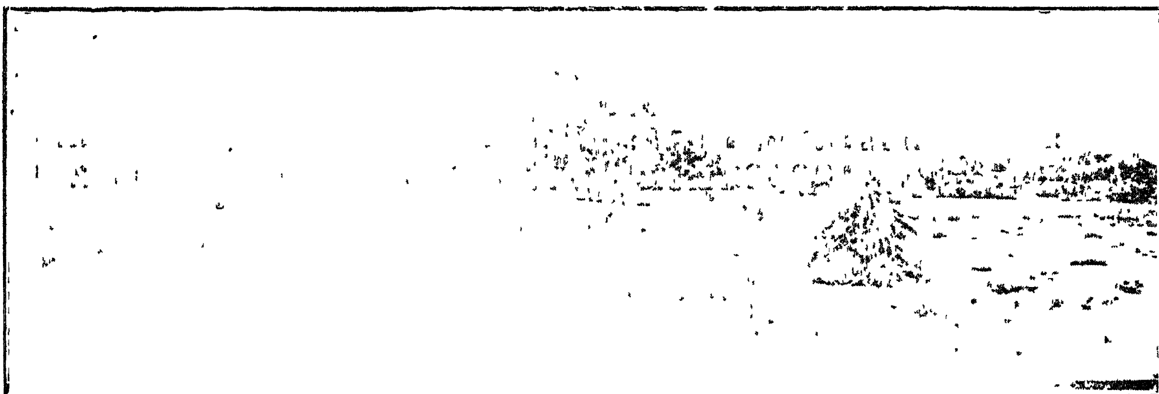
మైలవరపు కృష్ణమూర్తి

Andhra S udents of Calicut Commerc'al Icsti'ute.

ఆంధ్ర వాణిజ్య విద్యార్థులు, కల్లికోట

New Guirdy Ergireering College, Guindy

మద్రాసు ఇంజనీరింగు కాలేజి, గిండి

Prof. M. V. Krishna Rao

ప్రొఫెసరు ఎం. వి. కృష్ణారావుగారు

Prof Lakhmaji Rao

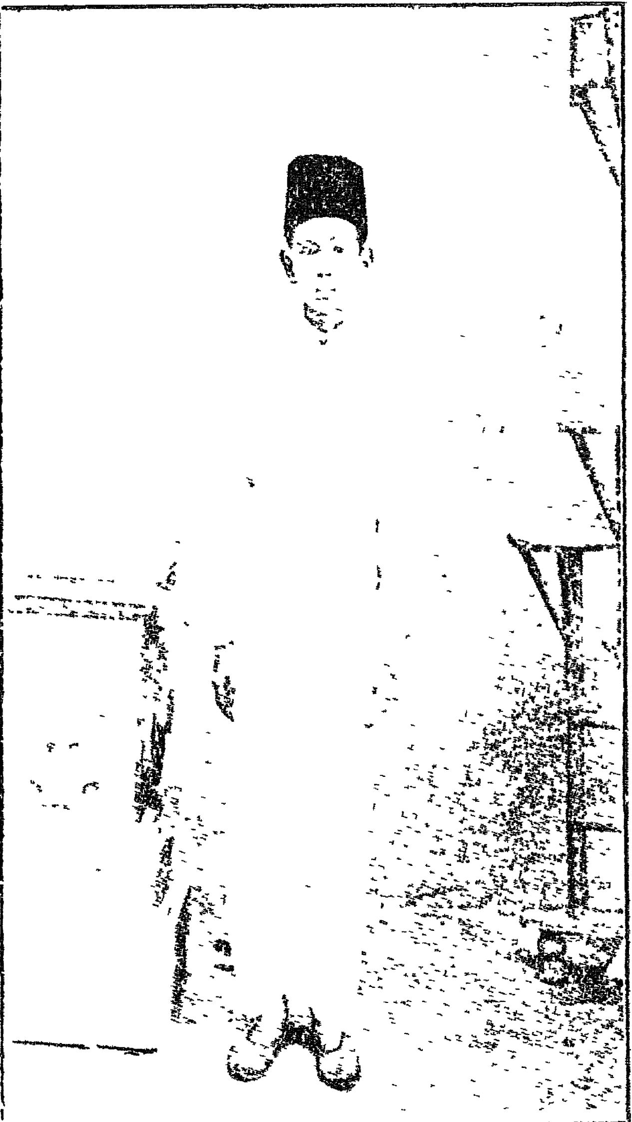
ప్రొఫెసరు లక్ష్మాజిరావుగారు

Sree Chintamani Andhra VidyardhiSamaj DattatreyaMutt Benares City

శ్రీ చింతామణి ఆంధ్రవిద్యార్థి సమాజము : దత్తాత్రేయమఠము శ్రీకాశి

A Boy at Kasur aged 11 years,
Charged with Waging War Against the King

11 సంవత్సరముల బాలుని రాజద్రోహి యని పట్టుకొనుట

చిత్రపటముల వివరణము

రా॥ బ॥ ఎం. పాపారావు నాయుడుగారు :— వీరు పోలీసుశాఖలో నసిస్టంటు సూపరింటెండెంటుగ నుండి యోగ్యపు శాంశవేతనమును పొందుచున్నారు. అపరాధపరిశోధన మందు వీరు పేరువడసినవారు.

కీ॥ శే॥ పెద్దాడ సాంబశివరావుగారు:— ఏలూరులో న్యాయవాదిగ నుండి జాతీయాభ్యుదయమునకై పనిచేయు చుండి పక్షవాతము తగిలి తటాలున స్వర్గస్థులైరి.

కా. వేంకటాచలపతయ్యగారు:— కవుతవరంవాస్తవ్యులు. కృష్ణాజిల్లా రయితులసంఘ కార్యదర్శి, జాతీయవాది. 2౦ వ కృష్ణామండలసభాధ్యక్షుడు.

కీ॥ శే॥ ప్రొఫెసరు రామానుజం గారు:— మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమునందు ఇంటరుమీడియేటు పరీక్షయందు దప జయమొంది యింగ్లాండులో గణితశాస్త్రమునందు అప్రతిహతమగు ప్రజ్ఞను కనుబఱచినవారు.

డాక్టరు ఎం. ఏ. అన్సారి:— డిల్లివాస్తవ్యులు. దేశీయ మహాసభకును కిలాఫతుసంఘమునకును కార్యదర్శులు.

గా॥ న్యాయమూర్తి వేపా రామేశంపంతులు గారు :— ఆంధ్రులలో ప్రథమమున న్యాయమూర్తిపదవి వడసిన వారు. గణితశాస్త్రమునందు మంచిపాండిత్యము గలవారు.

టి॥ రాఘవయ్యగారు:— ఆంధ్రులు. ఆంధ్రజిల్లాలందు కలెక్టరు పనిచేయుచుండి ప్రస్తుతము తిరువాన్కూరు సంస్థానమునకు దివానుగ నున్నారు.

సి. ఎల్. రెను గారు:— 1920 - 21-వ సంవత్సరమున పచ్చయప్పకళాశాలకు ప్రిన్సిపాలుగ నుండిరి. స్వాతంత్ర్యకార్మిక వాది. ఆంగ్లభాషాపాండిత్యము గలవారు.

కీ॥ శే॥ పండిత డి. గోపాలాచార్యులవారు:— ఆయుర్వేద మార్తాండ భిషక్మణులు. ఆంధ్రులు.

కీ॥ శే॥ తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు: వీరు అనేక ఆంధ్రగ్రంథములను విమర్శించియుండిరి. ఆంధ్రనిఘంటు కార్యాలయమున పని చేయుచుండిరి.

మిస్. డిలాహే:— చెన్నపురిలోని మేరీ రాణికళాశాలకు ప్రిన్సిపాలుగానుండి ప్రస్తుతము సెలవుమీద ఇంగ్లాండులో నున్నారు.

శ్రీమతి శ్రీనివాసమ్మ బి.ఏ. ఎల్.టి. :— భారత విద్యాశాఖలో సిటీవల చేర్చుకొనబడిరి.

అనంతగిరి పేరనార్యకవిగారు:— వీరు అనంతపురము జిల్లాకు జేరిన నసపగ్రామవాస్తవ్యులు. ప్రస్తుత మనంతపురమునుండి ప్రకటింపబడుచున్న బాలభారతీపత్రికాధిపతులు. బాలభారతిగ్రంథమాలనుసైత మొకదానిని కొంతకాలము సాగించిరి. బాలభారతీముద్రాలయమునుస్థాపించిరి. ప్రస్తుత మనంతపురమండల జాతీయసంఘమున కధ్యక్షులుగ నున్నారు. అనేక ధర్మకార్యములకు చేయూత నొసగుచుందురు.

రావుసాహేబు కడదల హంపయ్యగారు:— వీరు దత్తమండల ధనికులలో నొకరు. రావు సాహేబు బిరుదమును ప్రభుత్వమువారిని మెప్పించి సంపాదించినవారు. గుంతకల్లులో నెలకొల్పబడిన యౌషధాలయనిర్మాణమునకు సుమారు పదివేల రూప్యములును, అనంతపుర దత్తమండల కళాశాలకు బ్రాహ్మణేతరవిద్యార్థి వేతనములకు గాను పదివేలరూప్యముల నొసంగి సేవ యొనర్చిరి. గుంతకల్లు మద్దికెర మొదలగు గ్రామములనుండు జిన్నులు వ్యాపారపు వికివిని ప్రకటించుచున్నవి. తాలూకా జిల్లా బోర్డులందు సభ్యులు.

బాలకవిశిఖామణి, శతావధాని, దోమా వేంకటస్వామిగుప్తగారు, కర్నూలు:— ప్రకృతము కంబిపచ్చయప్ప హైస్కూలులో ఆంధ్రపండితులుగా నున్నారు. ఆర్యవైశ్యులు. వయస్సిరువదిరెండేండ్లు. వీ రాంధ్రదేశమున నెక్కుచోట్ల శతావధానములను జరపి సన్మానము లందుటయేగాక సుభాగ్యశతకము దీనకల్పద్రుమము, వీరరాఘవశతకము, మహాత్మ గాంధిశతకము, తిలకశతకము, మాణిక్యప్రభుశతకము, సన్మార్గము, మాయామల్లిక, గణికాపరాజయము, వరకాలవిలాసము మున్నగు పద్యకావ్యములను, చంద్రిక, నిరంజన, మొదలయిన నవలలను, చంద్రకళానుదర్శనము మొదలయిన నాటకములను రచించిరి. కవిత్వము సొంపైనది.

పండిత సి. టి. అమ్మంగపిళ్లగారు:— వీరు సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేద పండితులైన సి. టి. సుబ్రహ్మణ్యపండితులవారిపుత్రుడు. ఇంగ్లీషు యునాని ఆయుర్వేద వైద్యులచే ఉపయోగములేదని చేయి విడిచిన వ్యాధులను నమ్మకముగా బాగుచేయుదురు. వీరిచే తయారు చేయబడుచున్న దివ్యౌషధములలో 'స్వర్ణరత్నాకర' మనునది ముఖ్యౌషధమై వాసి గాంచి యున్నది. దాదాపుగా నన్నివ్యాధులును ఈ యౌషధముచేతనే నివారణ కాగలవు. క్షయము, కష్టము, మూలము, పిత్తపాండు మొదలగు కఠినవ్యాధులను అతిసులభముగా వీరు కుదర్చగలరు. శస్త్రములేకనే సకలవిధ నేత్రవ్యాధులను బాగు చేయుదురు. వీరు పదేపదే ఆయుర్వేదము, నేత్రచికిత్స మొదలగు వాటినిగుఱించి ఉపన్యాసములు మిక్కిలి విశదముగను ఆకర్షకముగను నిచ్చుచుందురు. అనేకమందిబీదలకు ఉచితముగా ఔషధము నిచ్చుచున్నారు. మిక్కిలి దయ, శాంతము, బీదలయందు ఆదరణ గలవారు. సర్కారువారిచే ఏర్పరచబడిన వైద్యసంఘమునందు వీ రొక సభ్యులు.

శ్రీశైలక్షేత్రము

శ్రీశైలము సుప్రసిద్ధమైన మహాస్థలము. పూర్వమీ మహాస్థలము మహావైభవము ననుభవించిన విధము పాడుపడిన దేవాలయములు మఠములు కోనేరులు బావులు తెలుపుచున్నవి. ఈక్షేత్రము నుద్ధరించుటకు విశేషమైన ద్రవ్యము కావలసియున్నను భక్తులు వారిశక్తికి దగినరీతిని ద్రవ్యమును వ్యయముచేసి దేవాలయములను బావులను కోనేరులను బాగుజేయుటకు వీలుగలదు. యాత్రికులు శివరాత్రికి వేలకొలది శ్రీశైలమునకు బోయి త్రాగుటకు నీరును నివసించుటకు వసతియును లేకను మహాకష్టములు పడుచుందురు. దేవాలయమునకు సమీపముననే పాడుపడిన బావు లనేకములు గలవు. వానిని బాగుచేయించిన యాత్రికులకు నీటియిబ్బంది పోవును. కీర్తిశేషులైన మాచర్ల రామన్న శ్రేష్ఠిగారు బావిని తీయించుటకు రూ 1000 ఇచ్చియుండిరి.

మ॥రా॥శ్రీ, దారా సూర్యప్రకాశలింగముగారు విజయనగరము, సిద్దాబత్తుల నరసమ్మగారు సికింద్రాబాదు, కోటయందు గదులను గట్టించిరి. దేవాలయములను బాగుచేయుటకు మ॥రా॥శ్రీ, బెద్ది రామన్నగారు దివాన్‌బహదూరు రామగోపాలుగారు ముత్యంపాటి గంగాధరయ్య అయ్యవార్లుగారు మొదలగువారు ధర్మముల నిచ్చియుండిరి. తాడేపల్లి మంగయ్యగారు పాత్రసామానుల నిచ్చియుండిరి. పుణ్యాత్ములు వీరివలెనే నూతులను దేవాలయములకు వసతులకు ధర్మములను జేసినవారి పేరులు శాశ్వతముగ వారి ధర్మకార్యముల స్థానమునందు శిలాశాసనము చెక్కబడును.

శ్రీశైలమునందు ముఖ్యముగ చెంచుగూడెము త్రోవలో శ్రీ వీరభద్రస్వామి యాలయమును బాగుచేయించుటకు రూ 100 లును భద్రకాళి శిలావిగ్రహమునకు రూ 200 లును వెంటనే కావలసియున్నవి. పుణ్యాత్ము లీ సత్కార్యములకు ధర్మములను జేసి శ్రీ యంబా మల్లేశ్వరుల కృపకు పాత్రులగుదురుగాక!

శ్రీశైలయాత్ర

శ్రీశైలమును జేరుటకు నాలుగుదిశలందును ముప్పదిమైళ్ళదూరము కొండలమీదను నడవియందును నడచిపోవలయును. మార్గమునందు నీటివసతి స్థలవసతి లేకను యాత్రికులు కష్టపడుచుందురు. పడమటి ద్వారమునను వచ్చెడివారు నాగలూటిమీదుగ బోవుదురు. నాగలూటియందు నిరంతరము ప్రవహించెడి మంచి నీటిధారగలదు. ఆనీటిధారను కోనేరులందు బ్రవహింపజేసి రాతిమెట్లతో కోనేరులనుగట్టిన మహానందియందువలె నిరంతరము స్వచ్ఛమైన నీరు ప్రవహించుచు యాత్రికులకు సౌఖ్యదాయకముగ నుండును. ఇచటను కోనేటిని సత్రమును గట్టుటకు కర్నూలుకలెక్టరువారు యకరముస్థలము నిచ్చియున్నారు.

ఆస్థలమునందు సత్రమును గట్టుటకు గదికి రూ. 200 చొప్పున గావలయును. ప్రాతకోనేరును బాగుచేయుటకు రూ 500 లును మహానంది కోనేరువంటి కోనేరునకు రూ 2000 లును చిన్నికోనేరునకు రూ 300 లు వంతునను గావలయును.

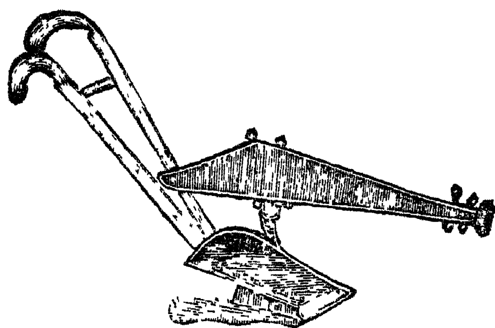
నాగలూటియందు వీరభద్రాలయమును భద్రకాళి యాలయమును బాగుచేయుటకు చెరి రూ 100 లును శ్రీవల్లభా గణపతి యాలయము మరమ్మతునకు రూ 100 లును గావలయును. ఈయాలయముల ప్రతిష్ఠలకును నుత్సవములకును ద్రవ్యముగావలసియున్నది.

ఈ మార్గమునందువలెనే శిఖరేశ్వరమార్గమునందును వసతులు బాగుపడవలసియున్నవి. అక్కడను కలెక్టరుగారు యకరముభూమి నిచ్చియున్నారు. శివభక్తులు పుణ్యాత్ములు ఒక్కొక పుణ్యకార్యమునకు చాలినంత ద్రవ్యమును పంపిన వారిపేర నాప్రతిష్ఠ జరుపబడి వారిపేరు శిలాశాసనరూపమునను ప్రతిష్ఠాపనచేసిన స్థలములందు చెక్కింపబడును.

చందాలను ధర్మములను పంపుటకు చిరునామా:—

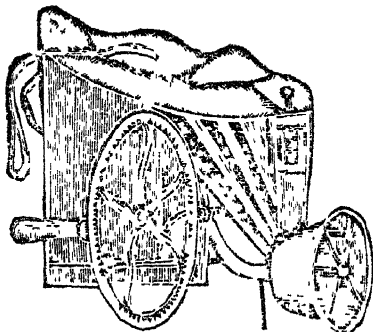
చాగంటి వీరమల్లికార్జునలింగం అయ్యవారు,

శ్రీశైలము, ఆత్మకూరుపోస్టు, కర్నూలుజిల్లా.

"క్లయిమప్స" నాగలి	7	అంగుళములది ధర 1-కి	రు	60
,,	8	,,	,,	70
,,	9	,,	,	80
"హరాక్," సీడరు		(విత్తుమిషను)	,,	80

వ్యవసాయమునకు ముఖ్య ఆధారమైన వస్తువు 'నాగలి' ఇది మన దేశపు సాధారణమైన ఎడ్లు సహితము లాగదగినట్టు కట్టి సన్నగిలిగి యున్నది.

వీటిని పదియకరములకు మించిన భూములు గల రయితాంగము, నేల ఖామందులు జమీందార్లు సహితము ఉపయోగించినయెడల దానికి వ్యవసాయము సందున్న అందలిఖర్చులయందును తేలిక కనబడుటయే గాక, భూమి లోతుగా తెగుటవల్ల పైరులు దృఢముగా ఎదిగి, సస్యము అధికముగా ఫలించి అధికలాభము కనబడును. కహరాక్ సీడరువల్ల యెంత విరివిగల భూమియైనను త్వరలో వ్యవసాయపు కూలీల ఖర్చులేకయే సులువుగా విత్తవచ్చును. మన యిండియాదేశమందలి వ్యవసాయము అభివృద్ధిచేయదలచి అమెరికానుండి ప్రస్తుతము కొద్ది స్టాకు తెప్పించియున్నాము కాన, నేలఖామందు లయినవారు మాకు సహాయమై ఆర్డర్లతోటి నాలుగులో ఒకభాగమును అడ్వాన్సుగా పంపుదురని నమ్ముచున్నాము.

ఎం. వి. భుజంగరావు అండు కో, 42, బందరు వీధి, మదరాసు.

కాలనేమి:— నెల్లూరుమండలమున కోవూరు తాలూకాలో ఒకానొకపల్లెలో ఒకానొక కాపసంసారి అధర్మమార్గమున బాలునివలన సొమ్ము పడయఁగోరి తప్పుపత్రము పుట్టించినకథ యిందుఁ గలదు. నవల క్రొత్తది. ప్రతి ౧ కి-రూ ౧-౮-౦

హిందూదేశైశ్వర్య చరిత్రము:— దేశము దరిద్రదశలో నున్నందుల కింద కారణములును, గంధిమహాత్ముఁడు సహాయ్యనిరసనమే మనకు శరణ మని చెప్పుటకుఁ గారణములును గలవు. ప్రతి ౧ కి అ. ౮ లు.

శ్రీరంగరాయ విజయము:— దివ్యమైన నవల ప్రతి 1-కి అ. ౮. లు.

అశోకుని చరిత్రము:— ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము కల దేశము నేలిన చక్రవర్తులో నీతఁడు మూఁడవవాఁడు. ప్రతి 1-కి అ. 3. లు.

మధురలాలస:— పింగళి సూరన కళాపూర్ణోదయ కథ ఇందుఁగలదు. ప్రతి 1కి అ, ౧౨ లు

శబ్దకౌముది:— చిన్న నిఘంటువు. ప్రతి 1-కి రూ౧

వీనికిఁ దపాలాఖర్చులు వేఱు. వలయువారలు, "యస్. వి. రంగాచార్యులు, మాంబళము, సైదాపేట" అని వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

భయంకర మరము

హిందీభాషనుండి ఆంధ్రమునకు పరివర్తింపబడిన అత్యద్భుతమైన నవలారాజము. కథాసందర్భములు చాలా అద్భుతముగా నుండును.

దీనివెల రూ 1-4-0 మాత్రమే

గ్రంథకర్త:

పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు.

కావలసినవారిట్లు వ్రాయవలెను.—

వై. సంజీవయ్య అండ్ సన్స్,

2-28, కొండలయ్యవీధి, మద్రాసు.

ఆర్. వేంకటేశ్వర్ అన్డ్ కంపెని,

ఆనందముద్రణాలయము, మద్రాస్.

విక్రయమునకు సిద్ధముగానుండు గ్రంథములు

	రు	అ
వసుచరిత్రము:—టీకాతాత్పర్యవిశేషార్థసహితము	౪	౦
మనుచరిత్రము:— ,,	౨	౦
శ్రీసీతారామాంజనేయసంవాదము:—టీకా తాత్పర్యవిశేషార్థసహితము. కాలికోబైండు	౩	౦
శృంగారనైషధము:-పటములు గలదు. ,,	౩	౦
విశ్వగుణాదర్శము:— పటిప్పణాంధ్ర పద్య టీకా తాత్పర్యేతిహాసహితము, కాలికోబైండు ...	౩	౦
రాఘవపాండవీయము:— సటీకా తాత్పర్యము పటములు గలదు	౨	౦
సప్తమస్కంధము:—టీకా తాత్పర్య సహితము కాలికోబైండు	౧	౮
సుందరకాండము:—మూలము ౧౬ పటములు కిత్తాను బైండు	౧	౦
రామదాసుచరిత్రము:— అచ్చులోయున్నది.		
అమరకోశము మూలము:-స్వల్పార్థము, ఆంగ్లేయ భాషాంతరపదములు గలది. చిన్నసైజు, అట్టబైండు	౦	౮
స్తోత్రార్ణవము 1-వ భాగము కిత్తాను బైండు	౦	౧౨
డిటో 2-వ భాగము ,,	౦	౧౨
శ్రీభగవద్గీత:—మూలము మాత్రము, చిన్నసైజు	౦	౬
శ్రీవిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రము నామావళి	౦	౩
శ్రీగుణరత్నకోశము:—టీకాతాత్పర్యసహితము	౦	౨
శ్రీవేంకటాద్రిస్వామి కీర్తనలు	౦	౮

R. Venkateswar & Co. **Ananda Press, Madras.**

వెలస్వల్పము! గొప్పవారిచే వేలకు వేలు యోగ్యతా పత్రములు పొందినది ఫలమధికము!!

అమృతాంజనము

వాయువునొప్పులకు వజ్రాయుధము

పంచభాష చీటిచూచి కొనిన మోసము గలుగదు

చక్కని డబ్బితో సహా సీసా 1-కి, 0-10-0 అణాలుమాత్రమే

అమృతాంజనము సకలవిధ నొప్పులకు సంజీవివంటిది

తలనొప్పుల మాన్పును,
వాయువుపోట్ల బాపును,
పార్శ్వపునొప్పుల బారదోలును,
పోట్లపోగొట్టును.

బెణుకుల ఛేదించును
వాపుల రూపుమాపును
దగ్గును తగ్గించును
దురదను తొలగించును

అమృతాంజనము డిపో, బొంబయి, మద్రాసు

A BOON TO WOMEN.

DR. PAUL'S

SANTAN RAKSHAK.

The Most Wonderful and Specific Liniment for preventing Miscarriage, ensuring safe and easy delivery, and relieving all sympathetic disorders, such as Nausea, Vomiting, Acidity, etc. in the early stage, and other disorders in the advanced stage of pregnancy.

Dr. Paul's 'SANTAN RAKSHAK' has been widely employed by medical men for nearly thirty years in thousands of cases with unvarying success, and with great uniformity of result. It is an invaluable remedy, specially in the mofussil, where proper medical aid is not promptly available. Santan Rakshak is a liniment for external application only. For particulars please ask for 'SANTAN RAKSHAK' booklet.

Price Rs. 2 per phial; packing, postage and V. P. charges Annas 8 extra.

Dr. S. C. Paul, L.M.S.,

19, Doctor's Lane, Taltola, Calcutta.

Madras Agents :—Messrs SAMB & Co., Chemists and Druggists, CUDDAPAH.

A Few Testimonials.

Dewan Bahadur P. Kesava Pillai, of Gooty, Madras, writes :—" * I have used it in my own family, and seen it used by several others at my suggestion for a decade or more, always with satisfactory results. To find relief from distressing troubles of pregnancy, to prevent miscarriage, and to ensure a safe and speedy delivery the liniment is unrivalled. * * "

Khan Bahadur S. M. V. Cosman Sahib, B.A. B.L., Senior Presidency Magistrate, Madras, writes :—" * * your Liniment 'SANTAN RAKSHAK' is very efficacious in preventing miscarriage and ensuring a safe and easy delivery."

Dr. G. Manook, M.B., (Edin.) Surgeon Calcutta, writes :—" * * I have given your specific a fair trial among all classes. The results have been, I am compelled to say, very wonderful in threatened miscarriage and prolonged labour, where direct interference was impossible. I have no doubt others will be as grateful to you as I am. Please send me one dozen phials more and oblige.",

Mr. Raja Bahadur, M.A., Director of Public Instruction Patiala State, writes :—" * * your 'SANTAN RAKSHAK' Liniment contains all the virtues claimed for it. It is really a wonderful medicine, and quite a boon to young ladies in the family way. This was brought to my notice by my friend, Dr. Bhairon Dayal, L.M.S., of Delhi, and has always been found very efficacious in bringing forth desired results."

Babu Hem Chandra Sen, M.A., B.L., Munsif, Shahabad, Oudh, writes :—" The one phial of 'SANTAN RAKSHAK' received from you the other day produced a very wonderful effect on my daughter. Please send me one phial more by V. P. P. Thanking you sincerely for discovering such an useful medicine etc."

Babu Khagenda Nath Mitter, M.A., Professor, Presidency College, Calcutta, writes :—I have great pleasure indeed in bearing testimony to the marvellous efficacy of your well-known patent medicine 'SANTAN RAKSHAK,' which has been used in my family on many occasions with invariable success. It stops Haemorrhage, prevents miscarriage and gives general relief to women in advanced stage of pregnancy. I have often recommended it to my friends, and where my recommendation has been accepted, the result has been always satisfactory."

Babu Hemanta Kumar Haldar, M.A., B.L., Munsif, Suri Bengal, writes :—" I have been using your 'SANTAN RAKSHAK in my family for over 12 years, and I have seen it used in the families of my friends in almost all ailments during pregnancy and I have used it successfully even in cases of Postpartum Haemorrhage. This is the only patent medicine which can be confidently relied on in case of trouble during pregnancy. No praise can be too high for such a medicine."

Mr. T. N. S. Raghava Chari, B.A., Lecturer in Deveton College, Vepery Madras writes :—" * * a really valuable remedy for all ailments which are incidental to the life of pregnant women. I can confidently recommend it to all my countrymen, as being an indispensable necessity in every household chest. Thanking you for your discovery of such a good specific, and wishing you every success, etc."

Mr. R. N. Mitter Bar-at Law, High Court, Calcutta, writes :—" I am extremely glad to tell you that your 'SANTAN RAKSHAK' has been used in my family by several members for a considerable time, and in each and every case I have found it to be extremely efficacious. I have very little faith in patent medicines, but I must say yours is an exception."

Mr. Ulla Rama Rao, B.A., B L., Pleader, Mangalore, Madras Presy., writes :—" Please be good enough to send me at once by V.P.P., two phials of your most valuable remedy 'SANTAN RAKSHAK' and oblige. It has been found very efficacious for females during pregnancy."

Babu Jyotish Chandra Sirkar, M.A., B.L., Vakil, High Court, Calcutta, writes :—" * * your excellent Liniment 'SANTAN RAKSHAK' has been used in my family on many occasions, and the results have been extremely efficacious in all cases, in preventing miscarriage and hastening delivery. Kindly send per bearer six more phials of 'SANTAN RAKSHAK, which I intend to distribute among the poor people of my native village in the District of Burdwan."

Babu Umes Chandra Ghosh, M.A., B.L., F.R.A.S. Principal, Victoria College, Narail, writes :—" Your 'SANTAN RAKSHAK' Liniment was used by my wife when she was suffering from the symptoms of miscarriage and it produced unexpected and wonderful effects. It is really a specific remedy for preventing miscarriage."

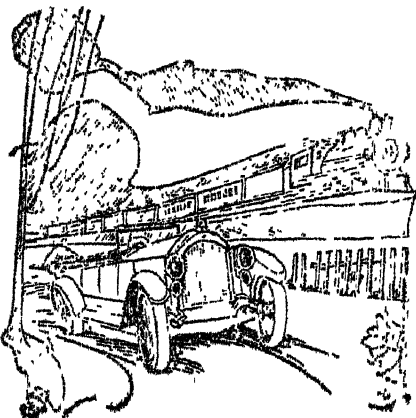
మీరు ఒక జమీన్దార్లు, భూస్వామి, ఒక వకీలు, ఒక డాక్టరు లేక ఒక వర్తకుడు, వీరిలో ఎవరుగా నుండినను అడిసన్ వారి వద్దనుండి ఒక కారును తెప్పించుకొనిన మిక్కిలి సహాయకారిగా నుండును.

జమీన్దారులు:—వారి సంస్థానములందు చాల దూరమునందుండు చోట్లకు పోవచ్చును, స్వయముగా విచారించుకొనవచ్చును, వారి రైతులయొక్క మనస్సునందుండు గౌరవమును అధికమగు నట్లు చేయవచ్చును. పరిశుభ్రమైన గాలి, ప్రదేశము మార్పు, మంచి ఆరోగ్యమునకు ఆవశ్యకమైనవి.

వకీళ్లు:—తమ వృత్తియందు మిక్కిలి అభివృద్ధి చెందినట్లు గ్రహించుచున్నారు. కక్షిదార్లు కాలమును వ్యర్థము చేయనట్టివారికిగాను వెదకుచుందురు, ఒక మంచి మోటారుబండి చక్కగా కాలమునుకూడ బెట్టును. మోటారులో కూర్చునిపోవుటకంటె మించిన వేడుక మరియొకటి లేదు.

డాక్టర్లు:—ఎవరును ఒక నమ్మకమైన మోటారుబండిని లేక ఉండరాదు. తొందరమైన కేసులు, ప్రాణము లేక మరణము - తొందరగా రావలసినట్లు కోరువారు, ఇట్టి విషయములలో ఒక కారు అతివేగముగా ఆచోటికి చేర్చును.

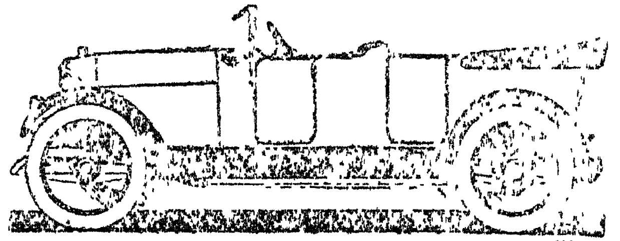
వర్తకులు:—కొన్ని సమయములందు ఒక బేరము లేక వ్యాపారము నిమిత్తము కొన్ని మైళ్లదూరమునకు పోవలసియుండును. కొన్ని గంటలసావకాశముచే నూర్లకొలది రూపాయలు నష్టపడవలసియుండును. అందువలననే కారొకటి యుండుట ఆవశ్యకము - ఇదిగాక మీ కుటుంబమునందుండు వారుగాని, మీరుగాని కొన్ని గంటలకాలము గృహమునందు పని చేసిన తరువాత మీ కందరికిని పరిశుద్ధమైన వాయువు ఆవశ్యకము.

అడిసన్ వారి బండ్లు పెట్టుబడులేను. మీ వ్యాపారమునందు వృద్ధియగుటకు కారణమగును. అయితే ఇవి, మోటారులు ప్రథమమునుండి చేయబడి, నాటియుండగా మంచి అనుభవముగలిగినట్టి నిపుణులచే ఏర్పరచబడినవి.

అడిసన్ అండు కో. లిమిటెడ్,

కొన్ని రకముల కారులు.

క్రాస్లీ "మేలైన" కారు:—కారు లన్నిటిలోను ప్రథమస్థానము వహించినది. వేల్సుయువరాజుగారు ఉపయోగించినట్టి కారు ఇదియేను. వివేకము గల ప్రతిమోటారుబండివారును ఉపయోగించునది ఇదియే.

అప్పర్సన్ 8:—అమెరికాయందు ఉపయోగించబడిన కారులలో నిది ప్రధానమైనది. పోడిమి, వంగునట్టి గుణము, వేగము సౌఖ్యము మొదలగునవి యుండునట్లు తయారు చేయబడినవి నిర్మాణము అద్భుతముగా నుండును, గనుక ఎప్పుడైనను చెడుట మిక్కిలి కష్టము.

హంబర్:—మేము విక్రయించుటకు గర్వపడునంతటి కారు. హంబరు కారునందుండునట్టి ప్రతిదియును మిక్కిలి మేలైనది. ఇది చాలకాలమువర కుండునట్లు తయారుచేయబడినది. ఎల్లప్పుడును చూపుకు బాగుగా నుండును, ఎల్లప్పుడును బాగుగా నుండును.

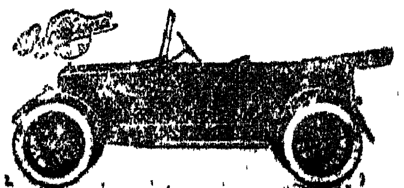
రినాల్టు:—ఫ్రెంచికారులలో మిక్కిలి మేలైనది. 25,000 జనులకు పైగానే రినాల్టుకారులు తయారు చేయుటయందు సహాయము నొసగుచున్నారు. సాధారణముగా ఎప్పటికి చెడదని పేరు పొందినట్టి కారు.

స్టాండర్డు:—ఒక తేలికయైన కారుల తరగతికి చేరినది. పనిచేయుటయందు మిక్కిలి యిష్టము గలది. చిన్న పర్వతములకు భయపడదు. ఎల్లప్పుడును నమ్మకముగాను, పెట్రోలు, నూనె, టైరులు వీటియందు పోడిమి గలదిగా నుండును.

ఓవర్లాండు 4:—పెట్రోలు పోడిమియందు నిదర్శనములు గలిగిన ప్రసిద్ధమైన కారు ఆశ్చర్యకరమైన విల్లులు గలిగిన కారు. అది ఎంతప్రసిద్ధి చెందినదో అంతనమ్మకముగా ఎచ్చటికైనను పోవును. హిందూదేశమునందుకూడ నిదర్శనములను గలిగియున్నది.

బూయిల్:—దాని ధరప్రకారము ప్రపంచమునందుండునట్టివాటి అన్నిటిలోను మిక్కిలి మేలైనది ఎల్లప్పుడును కాచియుండునట్టి జాబితా గలది.

మౌంట్ రోడ్, మెడ్రాస్.

నశ్యము

మేలైన మద్రాసు నస్యము, సుగంధపరిమళ నస్యము, సుప్రసిద్ధముగా మాచే తయారుచేయబడుచుండు పై నస్యములు ప్రతివారము, పక్షము, మాసము మా ఖాతాదారులకు ఆయా తేదీలలో వారు కోరిన ప్రకారము సకాలమునకు పంపుచున్నాము. ఒకపక్షములోపల ఒకమణుగునస్యమునకు పైగా ఆర్డరు పంపువారికి ప్రత్యేకధర లియ్యబడును.

పరిమాణము	మద్రాసునస్యము	పరిమళనస్యము	ప్యాకింగు	పోస్టు
15 తు||5 ప||	0-8-0	1-6-0	0-1-0	0-4-0
24 ,, 1 సేరు	0-12-0	2-4-0	0-1-0	0-5-0

1 వీసె సాదానస్యము ధర రూ 3-6-0, పరిమళనస్యము 10-4-0 పరిమళనస్యము గల స్నాప్ బుడ్డి 1-కి రూ 0-4-0 ధర చొ||ను ఒకడజను రూ 2-8-0 చొ||ను ఒకగ్రోసు రూ 30-0-0 చొ||ను పంపబడును.

రబ్బరుస్టాంపులు!

మావద్ద తయారుచేయబడు రబ్బరుస్టాంపుల జాబితాకు వ్రాసిన, పంపబడును.

మెట్రోపాలిటన్ మార్టు,
పోస్టుబాక్సు నెం. 155 మద్రాసు.

మాతృదేశారాధనకు

మంచి తరుణము

మీ దేశము మీ దేహము మీ భావిసంతతి సంరక్షించుకొను భారము మీయందున్నది. లెండు! దేశీయవైద్యమును పోషింపుడు!

చక్రదత్త

అమూల్యమైన ఆయుర్వేదచికిత్సాగ్రంథము 500 పేజీలు. బైండు. ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము. వెల రు 3-4-0. శ్రీ ధన్వంతరి వ్రతకల్పము రు 0-4-0. చందాదారులకు శ్రీ ధన్వంతరిదండకము ఉచితము.

చంద్రోదయ మకరధ్వజ

ఇది శాస్త్రసిద్ధమైన ఔషధరాజము. రక్తము, వీర్యము బలము, బుద్ధి, వృద్ధిజేయును. వెల కాంగ్రెసుసంఘసభ్యులకు మాత్రము సగంఖరీదు తు 1-కి రు 12-0-0 ఇతరులకు రు 24-0-0 వ్రాసిన వివరములు తెలుపబడును.

"ఆయుర్వేదవైద్య" వి. రామజోగిరాజు
శ్రీమద్ధన్వంతరి ఆశ్రమం, నూజవీడు, కృష్ణాజిల్లా.

గుఱ్ఱములకు! గుఱ్ఱములకు!!

అమృతసంజీవి అను రక్తఉప్పును వాడుడు. ఒక కల్పితమైన రసాయనము. పూర్తిగా రక్తమును శుభ్రపరచి బలము నిచ్చును. ప్రదర్శనమునకు పంపువాటికిని లేక అమ్మకమునకు సిద్ధముగా నుండువాటికిని లేక పోలో, లేక పందెములు, సర్కసులు మున్నగువాటిలో ఉండువాటికి తప్పక వాడవలెను.

ఎముకలు, నరములు పెరుగుటకును సకల విధ వ్యాధులనుండి గుఱ్ఱములను కాపాడుటకును,

ఆడగుఱ్ఱములకు అపాయము లేకుండుటకును దీనిని ఉపయోగింపుడు.

ఏజంట్లు అన్ని జాగాలలో కావలెను.

టిన్ను 1 కి రు. 2 ప్యాకింగు, పోస్టుఖర్చు ప్రత్యేకము.

Amrutt Sanjeevi & Co.,
No. 3, Narayana Naicken Street,
Komaleswarampet, Madras.

దంతచూర్ణము

పండ్లపోటుకు తీపులకు మంచిపొడుము
చక్కని డబ్బీ 1-కి అణాలు 0-2-0 మాత్రమే

ఈ దంతచూర్ణముతో పండ్లు తోముట వలన చిగుళ్లనుండి రక్తము స్రవించకుండును. నోటి దుర్గంధము లేకయుండును పండ్లు ముత్యములవలె తెల్లగా నుండును అనేకులవల్ల ప్రతిరోజు వాడబడుచున్నది

తామరతైలము

తామర, తీట, గజ్జికి మంచిది
డబ్బీ 1-కి అణాలు 0-6-0 మాత్రమే

రాజారాణి గుర్తుగల తామరతైలము పూర్తి నాశకము లగు చాల మంచిమందులతో తయారుచేయబడి ప్రఖ్యాతి గాంచినది అనేకయేండ్లనుండి యున్న తామర నాలుగైదుసారులు రాచిన తోడనే పోయినదని వేలమంది మాకు వ్రాసియున్నారు

అమృతాంజనము డిపో, బొంబయి - మద్రాసు

ENGLISH MADE

Guard or Engine-room CLOCKS

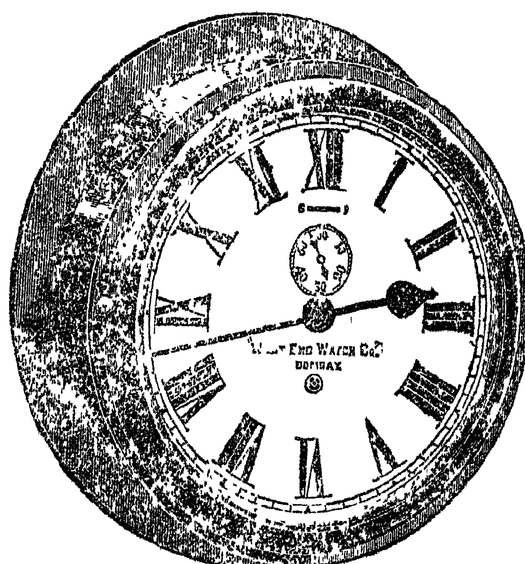
Anti-Magnetic Lever Movement.

Solid Brass flanged cases, solid cast bezel with bevelled plate glass. 8-day lever movement with jewelled anti-magnetic escapement. Lock up case.

These clocks will last a life-time, being a strong and well made English article. The anti-magnetic escapement is a special feature. Whilst the lock up case means safety from interference.

Special adjustment in hanging is unnecessary as they will go in any position. We thoroughly recommend these clocks in all respects.

6 inch dial	Rs. 60
9 " "	" 120

లోక ప్రసిద్ధమైన సాలామిసిరి మురబ్బా

1000 రూపాయల బహుమాన మియ్యబడును.

మీరు బలహీనులుగా నున్నారా? అయితే డి. మన్నాలాల్ గారిచే తయారు చేయబడిన లోకప్రసిద్ధమైన 'సాలామిసిరిమురబ్బా'ను సేవించండి. దీనిని సేవించిన యెడల ధాతుపుష్టి, రక్తపుష్టి, విశేషబలము, ఆకలియెక్కువ మెండలైనవి కలుగును. స్వప్నస్ఖలితము, ధాతువు మూత్రముతో కలిసిపోవుట, నీరుచురుకు, బహుమూత్రవ్యాధి మొదలగునవి మానును. దీనివలన మంచిగుణము పొందిన అనేకులు రంగూన్, పినాంగ్, సింగపూర్, సిలోన్, ఆఫ్రికా, కలకత్తా, బొంబాయి, మదరాస్ ఈ ప్రాంతములనుండి బహుమానపత్రికలు విశేషముగా పంపియున్నారు. కావలసినవారు అర్ధణా స్టాంపును బంపినచో, బహుమానపత్రికల కాపి పంపుదుము. ఇది అబద్ధమని రుజువుపరచువారికి పైకనుపజబడియుండు బహుమానము ఇయ్యబడును. అట్లు నిరాకరించినచో కోర్టుమూలముగా పొందవచ్చును. పార్శలును కొనునపుడు 'డి మన్నాలాల్' అని యుండుట చూచి తీసికొనవలెను.

అనుపానపత్రిక పార్శలుతోగూడ పంపబడును. ఏజంటులు కావలసియున్నది.

15 తులాల డబ్బి వెల రూ. 2-0-0. తపాల ఖర్చులు 1-కి 0-8-0, 2-కి 0-12-0.

డి. మన్నాలాల్, ఢిల్లీవైద్యులు,

సాలామిసిరి మురబ్బా డిపో, బెంగుళూరుసిటీ.

చదువదగిన ప్రకటన.

In English. " 100 Poems of Kabir by Sir Rabindranath Tagore Rs. 4. Rupee works of this author and all standard authors' works can he had of us. Dictionary of Phrase and Fables. Rs 10-5-0.

సరస్వతి - సులోచన - కౌసల్య-దమయంతి రు 0 8-0

తోటదినచర్య విద్యార్థులకు ముఖ్యము 0-3-0.

(1) చంద్రపీడజననము (2) శంకరవిజయము (3) చంద్రరేఖ (4) రుక్మిణీపరిణయము (5) హిందూపురాణకథలు (6) శాశ్వతపు క్యాలెండరు ప్రతి 1-కి రు 0-8 0.

భక్తవిజయము (1) పెద్దది రు 5; (2, చిన్నది రు 2.

భగవద్గీతలు టీక॥తా॥ రు 3; హఠయోగ రు. 3-8.0.

రాజయోగ రు 2-8; పాతంజలి రు 1-4.

వ్యాస శేక వసిష్ఠప్రోక్త వైద్యగ్రంథము రు 1-12.

వ్రతరత్నాకరము రు 2; సహస్రనామము రు 1.

పాఠశాల పుస్తకములు, ఫౌంటన్ పేనాలు, స్టేషనరీ మ్యాపులు సరసముగా బంపెదము.

యస్. వేంకటరాయలు అండు సన్,

87 రామస్వామివీథి, మద్రాసు.

రావుబహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగకవి కృత

గ్రంథములు.

హితకారిణీ సమాజమువారిచే సరసమగు వెలకు విక్రయింపబడును. వలయువారికి పుస్తకముల విలువ దెలుపు ప్రకటనపత్రిక నుచితముగ బంపబడును. పది సంపుటములు నొక్కసారి కొనువారికి మాత్రమె యిరువదిరూపాయల కియ్యబడును. విడిగ సంపుట మొకటికి మూడు రూపాయలు. విడిగ్రంథములుగూడ విక్రయింపబడును. వలయువారు క్రిందిచిరునామాకు వ్రాయుడు.

పుస్తకభాండాగారములకు సంపుటములర్ధ వెలల కియ్యబడును.

రెబ్బాప్రగడ పాపయ్య
హితకారిణీ సమాజము కార్యదర్శి,
రాజమండ్రి.

ENGLISH MADE

Guard or Engine-room CLOCKS

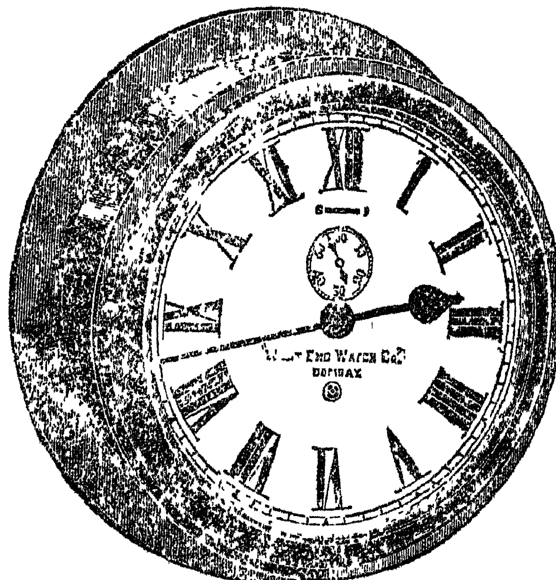
Anti-Magnetic Lever Movement.

Solid Brass flanged cases, solid cast bezel with bevelled plate glass. 8-day lever movement with jewelled anti-magnetic escapement. Lock up case.

These clocks will last a lifetime, being a strong and well made English article. The anti-magnetic escapement is a special feature. Whilst the lock up case means safety from interference.

Special adjustment in hanging is unnecessary as they will go in any position. We thoroughly recommend these clocks in all respects.

6 inch dial	Rs. 60
9 " "	" 120

పెరిదేపి ఆయుర్వేదసమాజము వారి ఔషధరత్నములు

వసంత కుసుమాకరం

యిందు బంగారు, వెండి, మంచి ముత్యములు, మొదలగు భస్మములు చేర్చి చేయబడినవి. మేహములు, అతిమూత్రము, క్షయ, శ్వాసకాసలు, శుక్లనష్టము, నపుంసకత్వము, శిరరోగము, పాండువు, మూత్రవ్యాధులు, మొదలగువాటిని నిర్మూలముచేసి మిక్కిలి వీర్యవృద్ధిని, సంభోగశక్తిని, కాంతిని, బలమును, కలిగించుటలో అత్యుత్తమ మయినది. తులం 1-కి రు 15-0-0; 20 మాత్రలు, రు 3-12-0

పూర్ణచంద్రోదయం

యిందు బంగారు చేర్చి చేయబడియున్నది మేహములు, క్షయలు, పాండువు, శుక్లనష్టము, రక్తక్షీణము, పొడిదగ్గు, కాళ్లు కీళ్లనొప్పులు, కండ్లు కాళ్లుమంటలు అత్యుష్ణము, శిరరోగము,నిస్త్రాణ, పురాణ జ్వరములు, మొదలగువ్యాధులను ఖండించి మంచిబలమును, కాంతిని, వీర్యవృద్ధిని, కలిగించుటలో శ్రేష్ఠమయినది. తులం 1-కి 12-0-0; 20 మాత్రలు 2-8-0

మహావంగేశ్వరము

యిందు వంగము చేరియున్నది. మేహము అత్యుష్ణము, నిస్త్రాణ, శిరరోగము, కాళ్లతీపులు, మొదలగువాటిని ఖండించి మంచిబలము నిచ్చును. తులం 1 కి 2-0-0

కాంతివల్లభ రసం.

యిది శ్రేష్ఠమయినది. మేహములు పాండువు, క్షయ, శ్వాసకాసలు, మొదలగునవి వారించి రక్తవృద్ధిని చేయును. తులం 1-కి రు 4-0-0

రోజాపుష్ప లేహ్యం

యిది మలబద్ధమును ఖండించి కాలప్రవృత్తిని చక్కగా కలిగించును, 15 తు॥ డబ్బి 0-10-0

నారసింహ లేహ్యము

యిందు బంగారు, సాలామిశ్రి సఫేదామిశ్రి మొదలగు విలువగల వస్తువులు చేర్చి చేయబడినది. యిది మిక్కిలి వీర్యవృద్ధిని బలమును కాంతిని కలిగించుటలో అత్యుత్తమ మయినది. మేహము, నిస్త్రాణ, శుక్లనష్టము, అతిమూత్రము, కాళ్లలాగుట నిస్త్రాణ, దుర్బలత్వము, మొదలగువాటిని ఖండించి మిక్కిలి బలమును, ధాతుపుష్టిని, వీర్యవృద్ధిని కలిగించుటలో అద్వితీయ మయినది. 2 డబ్బీలు చాలును. 20 తులముల డబ్బి రు 2-8-0

మదనకామేశ్వర లేహ్యము

దుర్బలులపాలిటికల్పవృక్షము. వీర్యవృద్ధిని కలిగించుటలో ఉత్తమమయినది. మేహము, నిస్త్రాణ, శుక్లనష్టము అతిమూత్రము కాళ్లలాగుట మొదలగువాటిని వారించి మిక్కిలి వీర్యవృద్ధిని బలమును కలిగించును. 2 డ॥ చాలును. 20 తులముల డబ్బి రు 1-4-0

పంచతిక్త ఘృతగుగ్గులు

యిది సమస్తరోగములకు బ్రహ్మాస్త్రము వంటిది. సవాయిలు, కొరుకు వ్రణములు, పుండ్లు, కురుపులు, పొడలు, చిడుములు తీట, గజ్జి సమస్తచర్మరోగములు, భగంధరములు, గండమాలలు, లూటీవ్రణములు, మొదలగువాటి నన్నిటిని నిర్మూలము చేయును. 40 రోజులకు తగ్గక పుచ్చుకొనిన ఎట్టి మొండివ్యాధు లైనను నివర్తించును. 20 తులముల డబ్బి రు 2-8-0

మహాఖండార్ద్రక లేహ్యము

యిది సమస్తపైత్యములు ఎక్కితేపులు నోటనీరూరుట, అన్నద్వేషము, మలబద్ధము మొదలగువాటిని వారించి మంచి ఆకలిని కలిగించును. 15 తు॥డబ్బి రు1-0-0

పాలసుగంధిలేహ్యము

యిది రక్తశుద్ధికి శ్రేష్ఠమయినది. సవామేహములు, మేహపొడలు, పుండ్లు, మచ్చలు, యితరచర్మరోగములు, కీళ్లనొప్పులు, రసపట్లు మలబద్ధము, మొదలగు వాటిని వారించును. 4 డ॥ చాలును. 20 తులముల డబ్బి రు 1-4-0

ప్రతాపకస్తూరిమాత్రలు

యివి మిక్కిలి ఘాటుగలిగి సువాసనగా నుండును. తాంబూలములోగాని విడిగాగాని 1-2 మాత్రలు పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి రుచికరముగా నుండుటయేగాక శైత్యము వాయువు,జలుబు, జ్వరము, దగ్గు సన్నిపాతము మొదలగువాటిని ఖండించును 200 మాత్రలసీసా 0-4-0
డజను (12 సీసాలు) 2-8-0

సంజీవనకల్పము – అమృతకల్పము

యీ రెండు ఔషధములనుగురించి ప్రతివారును తప్పక తెలియదగినది. కాని కార్డు వ్రాసిన వివరములన్ని తెలియగలవు.

ఆయుర్వేద వైద్యసంగ్రహం

యిది సులభసాధ్యములగు అనేక చికిత్సలను తెలుపు వైద్యగ్రంథము. వైద్యులకును, ప్రతిగృహస్థులకును ఉపయోగము పుస్తకం 1-కి 1-4-0

శ్రేష్ఠమయిన సిరామాత్రలు

బహు శాణ్యము, అతివిపుల,

బ్లూబ్లాక్ (నల్లనూగా) సిరామాత్రలు 100-కి 0-12-0

ఎర్ర సిరామాత్రలు-100 కి 0-12-0

ఊదా సిరామాత్రలు-100-కి 0-12-0

ఆకుపచ్చ సిరామాత్రలు, 100-కి 1-0-0

వి. పి చార్జి 0-5-0

వి. పి. చార్జి ప్రత్యేకము. క్యాటలాగు ఉచితము.

5 రూపాయలకు పైబడిన ఆర్డర్లకు రూపాయి 1-కి 0-2-0 కమీషను ఇచ్చెదము.

అడ్రసు— పి. శి. ఏ. అండు కంపెనీ,
ఆయుర్వేదసమాజం — పెరిదేపి, నెల్లూరు జిల్లా.

(via) ఒంగోలు.

ఐవొడైడ్ సహితమైన డా॥ పి. డి.

సావంతుని వనౌషధి సారసపరిల్లా

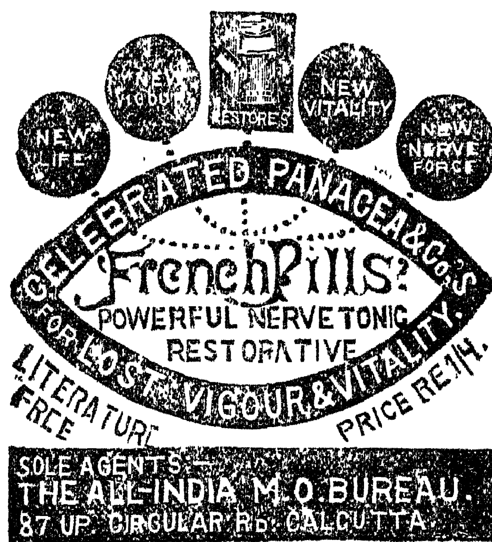
అపరిశుభ్రపు రక్తమువలన జనించు జాడ్యములకు కిరీటమువంటి మందు. కురుపులను పచ్చలను గండమాలలను, పుండ్లను, ప్రాతనొప్పులను అన్ని విధములవలన గలుగు చర్మరోగములను పోగొట్టును.

మిక్కిలి శక్తివంతమైన రక్తశుభ్రకారిణి

వనౌషధిసార్సపరిల్లా గుణ మిచ్చుట నిస్సంశయము సహజమైనను, మధ్యవచ్చినను అన్నివిధములైన దోషములను పోగొట్టును. శరీరమునందలి పాదరసదోషములను, మలబద్ధకమును కార్జెసంబంధమును నొప్పులను పోగొట్టి రక్తమును శుభ్రపరచును. శరీరారోగ్యమును గలుగజేయును. 16 రోజులవఱకుండుటకు 4 ఔన్సుల బుడ్డిలో అమ్మబడును.

ప్రొప్రైటరు:- పి. డీ. సావంత్,
౧౪౪, ఫనసవాడి, నెం ౨, బొంబయి

Proprietor. P. D. SAVANT,
Fanaswadi, No. 144. No. 2 BOMBAY.

సుప్రసిద్ధమైన పనాసియా కంపెనీవారి ఫ్రెంచిమాత్రలు.

మీరు దేనిని గురించి సర్వదా భగవంతుని ప్రార్థించెదరో
అట్టి శాశ్వతమైన యౌవనము

అయితే పనాసియా కంపెనీవారి ప్రసిద్ధి చెందిన నరములకు బలము నిచ్చు టానిక్ ఫ్రెంచిమాత్రలను ఉపయోగింపుడు. నీవు తప్పక నిజముగా మంచి యౌవనమును పొందుదువు. అది మిక్కిలి బలము గలదియు, మఱియు హానికరమైనది కాదు. మంచిబలము నిచ్చు టానిక్ గాను, ఆహారముగా నున్నది. బలహీనులై, మిక్కిలి నిస్సత్తువగా నున్న ప్రతి చిన్న పెద్దవారికిని మిక్కిలి తత్క్షణమే అద్భుతమైన గుణమును శాశ్వతముగా నిచ్చును. ఇతర ఔషధములవలె దీని వలన చెడుగుణము లేమియు కలుగవు. నేటిదినమే వ్రాసి తెప్పించి చూడుడు. వెల 1-4-0 మాత్రమే. ఇంగ్లీషునను్న క్యాటలాగునకు వ్రాయుడు. ఉత్తరములు ఇంగ్లీషున వ్రాయవలెను.

అన్ని జాగాలలోను ఏజంట్లు కావలెను.

అనేకమైన యోగ్యతాపత్రికలలో నిది యొకటి. నగోడావీథి, 15-3-1916

అయ్యా, గడచినమాసమునందు తమవద్దనుండి ఫ్రెంచిమాత్రల బుడ్డి నొకటిని తెప్పించి, వాడినందున మిక్కిలి గుణము ఇచ్చినది. మరి 2 బుడ్లను మీరు బహుమతిగా పంపు బొమ్మతోటి వి. పి. గా పంపగోరెదను. నేను దీనిని ఇక్కడ నాస్నేహితులకు ఇతరులకును సిఫార్సు చేయుచున్నాను. చిత్తగించవలెను.

బి. దయాల్, సూపరిన్టెన్డెంటు, దర్బారు ఆఫీసు

Sole Agents:—The All-India M. O. Bureau.
87, Upper Circular Road, CALCUTTA

HAKEEM B. MUHAMMAD ABDULLA SAHIB & SONS.

(H. B. M. A & Sons.) ESTABLISHED 1890.

హకీమ్ బి. మహమద్ అబ్దుల్లా సాహేబ్ అండ్ సన్సు

(హెచ్. బి. ఎం. ఏ. అండ్ సన్సు.) స్థాపితము 1890.

యూనాని ఔషధములు శాస్త్రోక్తముగా తయారుచేయుటయందు 30 సంవత్సరములు అనుభవము, గొప్పప్రఖ్యాతి గలవారు. అనేకమైన యూనాని ఔషధశాస్త్రములను, హిప్నాటిసము (మనోవశ్యతత్వశాస్త్రము) గ్రంథములను, ఆంధ్ర భాషయందు ప్రచురించియున్నారు. ఒక్కొక్క గ్రంథమును 4 లేక 5 సార్లు ప్రకటించబడియున్నది. ఇదియే సదరు గ్రంథములయొక్క గొప్పను ఖ్యాతిని చాటించుచున్నది. అన్ని విధములైన ధాతునష్టము, ప్రమేహము, మధుమేహము, సకల విధ అంటువ్యాధులు ఇతరులచే అసాధ్యమని విడిచిన దానిని మేము బాగుచేయుదుము. క్యాటలాగ్ ఇనాముగ పంపుదుము.

హిప్నాటిసము అను మనోవశ్యతత్త్వము

తన్ను తాను ఎఱుంగుటకును, తన మనస్సును వశపఱచుకొనుటకును, మనపూర్వులు కష్టనుగు పెక్కు మార్గములను ఏర్పఱచియున్నారు. ఇప్పుడు మన తెనుఁగు దేశపువారికిని ఆరహస్యములు ఉపయోగపడునట్లు, గొప్పవెలగల ఆ యాంగ్లేయశాస్త్రగ్రంథములను పరిశీలించి వాని సూక్ష్మములను అనుభవముచే నెఱిఁగి నిశ్చయించి యీగ్రంథమును సులభమగు తెనుఁగు శైలిని బయలుపఱచియున్నాము. స్త్రీ పురుషులందఱును ఈగ్రంథమునందలి పద్ధతి ప్రకారము రెండు మూఁడు వారములు అభ్యసించుచు వచ్చినయెడల పైఁజెప్పిన మర్మములు హస్తగతములగును. ఇందులకయి గురువులు అక్కఱలేదు; గృహస్థాశ్రమమును విడిచి సన్న్యాసాశ్రమము అవలంబింప నక్కఱలేదు. ప్రతిదినమును కొంచెముసేపు కొన్నిదినములు అభ్యసించుచు వచ్చిన జాలును. ఈగ్రంథమునందలి పద్ధతులచే సాధింపవచ్చును. సకలరోగములను ఒక క్షణమున ఔషధసహాయములేక చేయివీచుటచేతను, తడవి పుచ్చుటచేతను, నోటితో ఊఁదుటచేతను, కంటిచే చూచుటచేతను, నివర్తింపఁజేయవచ్చును; అష్టాంగములను, ఆత్మజ్ఞానమును మిక్కిలి సులభముగా పొందవచ్చును; ఆంగ్లేయులు ఏ కారణముచేతను ఒకపౌనుకు తగ్గించి తమ పుస్తకములను విక్రయించుటలేదు. అట్టి పెక్కు పుస్తకములనుండి మేము నేర్చుకొన్న విషయములే యీపుస్తకమున వ్రాయఁబడియుండినను కొన్ని సౌకర్యము ఉద్దేశించి దీనికి తక్కువవెల తాత్కాలికముగ ఏర్పఱుపఁబడియున్నది.

పుస్తక మొకటికి వెల రూ. 2-0-0, వి. పి. ప్రత్యేకము.

హబ్బేసియా అను యూనాని దార్ఢ్యవృద్ధి మాత్ర

ఇది శట్టుకచేత కలిగిన దార్ఢ్యనష్టముతప్ప తక్కిన యన్నివిధముల దార్ఢ్యనష్టములను కుదుర్చుటయందు ముఖ్యమైనది. ఆయాసము, జ్ఞాపకము లేకుండుట, తలదిమ్ము, అజీర్ణము, మెదటిదుర్బలము, నరముల దౌర్బల్యము, కనుమంట, దేహమందలికాఁక, వెట్ట మొదలగు పెక్కు రోగములను తీర్చి రక్తమును వృద్ధిచేయును. నరములను బలపఱచును. దీనిని పుచ్చుకొనుటకు ఆరంభించిన మూఁడు దినములలోపలనే దీని మేలిగుణము కనఁగొనవచ్చును.

30 మాత్రలుగల డబ్బి 1-కి వెల రూ. 1-4-0.

అజ్మీరా అను అయస్కాంత అకరంజిమర్బత్తు

ఇది వాక్కును దేహమును బలపఱచును. దుర్బలులయినవారికి చెలికాఁడును పట్టుకొమ్మయునగును. బలముతగ్గి దిక్కులేనివారికి ప్రియస్నేహితుఁడు. నవరత్నములవలె ఉపయోగపడును. ఇది అపూర్వమైన నవనీతము. అన్నకోశము, కారిజము, తలమెదడు, నీరుతిత్తి అను వీనిని బలపఱచి చక్కఁజేసి యుత్సాహము కూర్చునట్టి అద్భుతమైన ఔషధము. ఇదిచాలకఱకు రక్తమును గలిగించి దానిని వృద్ధిచేయుటయందు మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. ఇది నడచుటవలనను, మెట్లు ఎక్కుటవలనను మాటాడుటవలనను కలుగు ఆయాసమును, బడలిక, అలఁత, కష్టశ్వాసము, మొదలగు వానిని తీర్చి శ్వాసకోశమును చక్కఁబఱచి బలముకలిగించి దానికి స్వభావగుణమును గలిగించును. ఇది పాలు నేయి మొదలగు వస్తువులను జీర్ణముచేయుటయందు మిక్కిలి కీర్తిపొందినది.

శాంపిల్ ½ ఔన్సు 0-8-0

(2 ఔన్సు బుడ్డి) 40 దినముల మందు వెల రూ. 2-0-0.

హల్వాయేషాహీ అను రాజామృతహల్వా

దీనివలన ధాతునష్టము మొదలైన మహాబాధలకు మూలమగు మేహకాఁక, వెట్టకాఁక, అస్థికాఁకయును తీఱును. చిక్కిన దేహము బలిసి మిన మిసలాడు చుండును. ఇది రాజాహారములైన తల మెదడు, హృదయము, కారిజము, నీరుతిత్తి మొదలగువానిని చక్కఁబఱచి బలము కలిగించి మనస్సునకు ఇంపును ఆనందమును కలిగించును. నీరుతిత్తినుండలి మంట మూత్రపుమంట, నీరడపు, కాఁకవలనఁగలిగిన ధాతునష్టి, గ్రహణి, రక్తమూలవ్యాధి, మేహ తెలుపు, బహుమూత్రరోగము, మూత్రమునందు రక్తముపడుట మఱియు ననేకవ్యాధులను కుదుర్చును.

24 రూపాయల ఎత్తు వెల రూ. 2-0-0

ప్లేగ్ చికిత్సాబోధిని. దీనివెల రూ. 0-10-0, వి. పి. 0-13-0.

స్రావకనివారణబోధిని ప్రతి 1-కి రూ. 0-13 0।

యూనాని దార్ఢ్యవృద్ధిబోధిని

మొదటి భాగము రూ. 1-5-0, రెండవ భాగము 2-5-0।

మూఁడవ భాగము రూ. 0-12-0, వి. పి. ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

A. ABDUR RAHEEM B. A.

Manager, (H. B. M. A & Sons.)

Appu Maistry St. G. T. Madras.

ఏ. అబ్దుర్ రహీమ్, బి. ఏ.

మేనేజరు, (హెచ్. బి. ఎం. ఏ, అండు సన్సు)

అప్పుమేస్త్రీవీధి, జార్జిటౌన్ మద్రాసు.

ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక ప్రకటనలు

1921 సం॥] తయారగుచున్నది ! [తృతీయముద్రణము.

క్రొత్త కూర్పు

తెనుగు హిందూ లా

గ్రంథకర్త, బి. యె., బి. యల్. హైకోర్టు వకీలు,

కీ॥ శే॥ రెంటాల-వెంకటసుబ్బారావు పంతులుగారు

మంచి అచ్చు-దళసరి కాగితములు-గట్టి కాలికో బైండు.

వెల 6 రూ. పోస్టుఖర్చు సహా రూ. 6-8.

☞ వెంటనే దరఖాస్తు చేసికొనువారికి

పోస్టేజి సహా, రూ. 5-8-0.

అనేక ఇంగ్లీషు గ్రంథములను, హైకోర్టువారియొక్క ప్రివీ కౌన్సిలు వారియొక్కయు తీర్పులను ధర్మశాస్త్రములు మున్నగు మూలప్రమాణములను, జాగ్రత్తతో పరిశీలించి సకలాంధ్ర జనోపయుక్తంబుగ సులభశైలిని రచియించిన గ్రంథము. 1896 సం॥ లో ముద్రింపబడిన మొదటికూర్పు ప్రతులు అతి శీఘ్రకాలమున ఆంధ్రదేశమం దెల్లెడలవ్యాపించి జనులకత్యంత లాభకరముగానుండుట సుప్రసిద్ధము. 1910 సంవత్సరమునందు ద్వితీయ ముద్రితమైన పుస్తకములు వేనవేలుగ అమ్మబడుటయే ఈ గ్రంథరాజముయొక్క మహోపయోగమునకు నిదర్శనము కాని, యిటీవల, కొన్ని ముఖ్యములగు ధర్మశాస్త్రవిధులకు భిన్నార్థములను ప్రాతతీర్పుల విషయమై భిన్నాభిప్రాయము లను హైకోర్టు వారివల్లను ప్రివీకౌన్సిలు వారివల్లను అంగీకరింపబడి యుండుటచేత, బియే, బియల్, హైకోర్టువకీలు మల్లాప్రగడ రామచంద్రరావుగారి సాహాయ్యముచే 1910 సం॥ మొదలు 1920సం॥ ఆఖరువరకు తీర్పులనుచేర్చి, తృతీయముద్రణముగావించియున్నాము. ఈహిందూలా గ్రంథమువల్ల ఆంధ్ర జనులకు గొప్ప కొఱత తీరినదనియు - తెనుగు ప్లీడర్లు, ప్రయివేటుప్లీడర్లు, ప్లీడరు గుమాస్తాలు, వర్తకులు, మునసబు కరణములు, రహితులు, ఇనాందార్లు, ముఖాసాదార్లు, అగ్రహారీకులు, జమీందార్లు, జమీందారీ ఉద్యోగస్థులు మొదలగువారి కత్యంతోపయోగమైన గ్రంథమనియు- ప్రతి హిందూ కుటుంబమునందును ప్రతి గ్రామోద్యోగస్థుని చేతను ఉండదగిన గ్రంథమనియు- శాస్త్ర విధులను తీర్పులను బొత్తిగా లా తెలియనివారికి గూడ సుబోధముగా నుండునట్లు రచియింపబడి యుండుటచే సమస్తమైనవారికి పెన్నిధిగా నుండునదియు-దీనివల్ల అనేకవ్యవహారపుచిక్కులు తీరి నష్టములు తప్పునని యిట్లు శ్లాఘించుచు, గొప్పగొప్పలాయర్లు, ప్లీడర్లు, డిస్ట్రిక్టు మునసబులు, డిప్యూటీ కలెక్టర్లు, తహశీల్దార్లు, మొదలగువారు సుమారు 60 మంది యిచ్చిన అభిప్రాయములు గ్రంథములో అచ్చువేయబడి యున్నవి. అనేకు లిదివరకే తెప్పించుకొని యున్నారు.

గంగావివాహము

పెండ్లి, దంపతుల కలహము, గంగాగౌరీసంవాదము, శివుఁడు బతిమాలుట, గంగ అలక మొదలగునవి. విడిపంక్తుల అచ్చు. చెంచితకథ కూడ కలదు. వెల 8 అ.

క్రొత్త కూర్పు **పంచభాషి.** వెల 10 అ.

తెనుగు, కన్నడము, అరవము, హిందుస్థాని, ఇంగ్లీషు, 5 భాషలలో నానావిధమాటలును సంభాషణవాక్యములును తెనుగు అక్షరములతో నున్నవి.

ఇంగ్లీషు భాషామంజరి

ఇంగ్లీషు మాట, తెనుగున ఉచ్చారణ, అర్థము — God గాడ్ దేవుడు — ఇట్లు అనేక పదములును సంభాషణవాక్యములును గలవు. వెల 8 అ.

అదృష్ట దీపిక

ఇందు ప్రశ్న, స్వప్న, శకున, సాముద్రిక, ముహూర్తయీ 6 భాగములు కలవు. ప్రతిదినము అందరికీ ఉపయోగము.

కమలామణిలేఖలు వెల 6 అ.

కథారత్నావళి

చిన్న సైజు - కాలికో బైండు - 640 పేజీలు.

వెల రూ. 1-4-0. పోస్టు సహా, రూ. 1-8-0.

శతకరత్నావళి

క్రొత్తకూర్పు - కాలికో బైండు - 560 పేజీలు.

వెల రూ. 1-8-0. పోస్టు సహా, రూ. 1-12-0.

కేసరివిలాసము

వెల 6 అణాలు. పోస్టు 2 అణాలు.

స్మరణానందము

వెల 6 అణాలు. వీ. పీ. ఖర్చు 2 అణాలు.

ఇంకను అనేకగ్రంథములు, ఔషధములు, ఎలెక్ట్రో బంగారుగిల్టు ఆభరణములు దొరకగలవు.

కోరియాడిపో - మైలాపూరు - మద్రాసు

ఆర్యవైద్యమందిరము

శ్రీమాన్ బాలకళానిధి, డి. శేషాచార్యులవారిచే తయారుచేయబడి సిద్ధముగనుండు దివ్యౌషధములు.

సర్వరోగ సంజీవిని

ఇది మహాఋష్యాదులచే కనిపెట్టబడి మా యనుభవమున మిగుల వన్నెకెక్కి వేనవేల రోగుల బాధలను నివారణ మాచరించిన యౌషధరాజము. ఇందువలన సమస్తవాయువులు, స్త్రీ సంబంధమగు సర్వసుఖరోగములు, గుల్మమహోదరములు, కీళ్లనొప్పులు, సమస్తరోగములను నిర్మూలించును. గుణము లేకున్న సొమ్మును వాపసు చేయుదుము. అనేక యోగ్యతాపత్రములు బడసియున్నది.

3 ఔన్సుల సీసా రూ 1-0-0

మదనప్రభ

ఈ దివ్యౌషధమునందు బంగారము మొదలగు విలువగల వస్తువులు చేర్చి శాస్త్రసిద్ధముగ తయారుచేయబడినది. ఏ విధమగు బలహీనమైనను పోకడది గజబల మొసంగి వీర్యశక్తి నపారముగ నిచ్చును. డబ్బీ 1-కి రూ 2-0-0

యోగరాజ గుగ్గులు

సమస్తపాండువులు, వాతశోభలు, ఆమవాతము లన్నిటిని సంహరించు సుప్రసిద్ధౌషధము.

డబ్బీ 1-కి రూ 2-0-0

సింహవిక్రమ తైలము

తీట, గజ్జి, పొడలు మొదలగు చర్మవ్యాధుల పాలిటికి సింహమే. డబ్బీ 1-కి రూ 0-8-0

చందనాదివటి

సెగ, చురుకు మొదలగు జాడ్యములపాలిటికి మృత్యువే.

డబ్బీ 1-కి రూ 1-0-0

వలయువారికి మా క్యాటలాగును ఉచితముగ పంపుదుము.

యోగచేత సమస్తస్వప్నములు, సమస్త మేహరోగములు, సుఖవ్యాధులు గ్యారంటీగా కుదుర్చబడును. వివరములకు వ్రాయించవలయును.

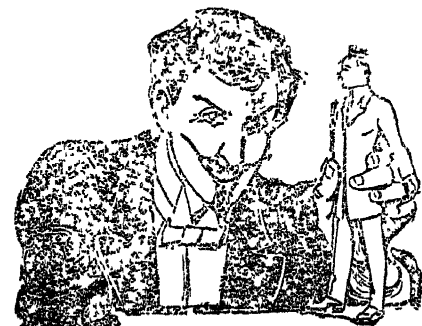
మేనేజరు :—

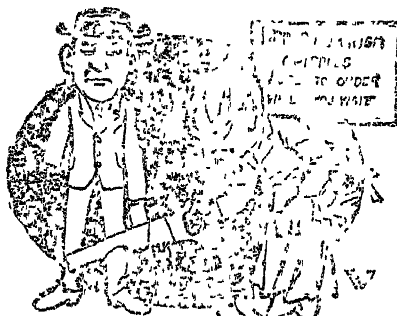
ఆర్యవైద్యమందిర

ఈగావారిపాళెము, సత్యవేడుపోస్టు,
చెంగల్పట్టుజిల్లా అని వ్రాయవలయును.

లిటిల్స్ ఓరియెంటల్ బాం అండ్ ఫార్మస్యూటికల్స్ లిమిటెడ్

15, ఆరమేనకారవీధి, మదరాసు.

లిటిల్స్ ఓరియంటల్ బామ్.

కుంటితనమునుండి పీడించబడునటువంటి ఏ నొప్పియు లేనివానిగా నిది మార్చును.

కోల్డ్‌ఫీల్డ్, సట్టన్ పట్టణములో నున్న జె. హ్యాల్ దొరగారు వ్రాయున దేమనగా:— "లిటిల్స్ ఓరియంటల్ బామ్" (Little's Oriental Balm) అనునది నా కాళ్లకు, మోకాళ్లకు రుద్దగా 10 నిమిషముల లోపల నా నొప్పి పోయెను. 1 సంవత్సరము వరకు కుంటుటకు వల్ల కారణమైన కాలుగల యొక స్త్రీ అత్యధికమైన బాధలో నుండుట నేను కనుగొనగానే "లిటిల్స్ ఓరియంటల్ బామ్" (Little's Oriental Balm)ను వాడుమని ఒక్క సీసా మాత్రమే ఆమెకు యివ్వగా ఎప్పటివలె బాగాయెను.

సీసా 1-కి 1-0-0 రూపాయ చొప్పున ఏ మందు షాపులో నైనను దొరకును.

లెక్కలేని రోగులు కుదుర్చబడిరి.

కుంటివారు వాతరోగముచేత పీడితులై మంచము పట్టియున్న వారు కుదుర్చబడి నడవగలిగిన వారైరి. వైద్యులవల్లను ఆస్పత్రులనుండియు బాగుచేయబడలేక విడిపించబడిన రోగులు "లిటిల్స్ ఓరియంటల్ బాము" ద్వారా కుదర్చబడిరి. బర్మింగ్ హామునందు న్యూహాల్ స్ట్రీట్‌లోనున్న సాయర్ దొరగారు చెప్పునది యేమనగా "సుమారు మూడు సంవత్సరముల క్రిందట నా పనికి వెళ్లలేనట్లు చేసిన "వాతరోగము" (Rheumatism) నా యెడమ మోకాలుకు కలిగెను. ఒక స్నేహితుడు "లిటిల్స్ ఓరియంటల్ బామ్" (Little's Oriental Balm) ను వాడుక చేసి చూడుమని సలహా యిచ్చి ఒక సీసా కొనుక్కొమ్మని నన్ను బలవంత పెట్టెను. నేను పరీక్షించి చూడగా మూడుదినముల లోగా నేను సంపూర్ణముగా బాధనుండి తప్పించబడుటవల్ల నాకు కలిగిన ఆశ్చర్య కృతజ్ఞతలు యెంతగొప్పవై యుండునో మీరే ఆలోచించి చూడండి.

ఒక సీసా 1 రూపాయ చొప్పున యేమందు షాపులో నైనను దొరుకును.

నడుము నొప్పి.

రాత్రియావత్తు నీ పడకమీద బాధపడుచు, మేలుకొనుండ చేయు నడుము నొప్పి నీకు వున్నదా? నడుమునొప్పి చాలా కష్టమైనది గనుక నీవు "దానిని హాస్యరసముగా చూచి వూరికె నుండకూడదు." లిటిల్స్ ఓరియంటల్ బామ్ రుద్దుటవల్ల దానిని ఆపుము. విన్‌యార్డు, మాయిడోరిలోనున్న సి. నర్కూలర్ దొరగారు వ్రాయున దేమనగా:—

"నేను 3 మాసములు కఠినమైన "నడుము నొప్పి" (Back-ache) వల్ల బాధపడుటచే పనికిపోవుటకు వీలులేక అప్పుడప్పుడు మంచము పట్టియుండగా "లిటిల్స్ ఓరియంటల్ బామ్" (Little's Oriental Balm) ను పయోగించిన తరువాత నాకు కలిగిన ఫలితమునకు మిక్కిలి ఆశ్చర్యపడితిని.

సీసా 1-కి 1 రూపాయ చొప్పున ఏ మందు షాపులో నైనను దొరకును.

Little's Oriental Balm & Pharmaceuticals Ltd,

15, ARMENIAN STREET, MADRAS.

ఇండియా యేజన్సీ బీరోవారి

స్వ రా జ్య గ్రం థ మా ల

సత్వరస్వరాజ్యసిద్ధికై తోడ్పడుటకు యింగ్లీషునను ముఖ్యముగ తెలుగునను జనసామాన్యమును కార్యోత్సాహులుగను ధీరులగను కర్తవ్యముల కోర్చువారుగను చేయు ప్రస్తుత పరిస్థితులకు సంబంధించు రాజకీయ యుద్గ్రంథములను నాయకుల ప్రసిద్ధోపన్యాసములను జీవితములను సుప్రసిద్ధవ్యాసములను మా గ్రంథములకు; జాతీయపాఠశాలలు కళాశాలల యుపయోగార్థమై చారిత్రకగ్రంథములను ఆర్థికగ్రంథములను పూర్వపు వీరులచరిత్రలను జాతీయగీతములను; బొంబాయి స్వరాజ్యసభవారి అమూల్యములైన చిన్నిపొత్తములను అచ్చొత్తించుచున్నాము. పుస్తకముల ఖరీదులు వీలైనంత చవుకగ నుండును. కొన్ని పుస్తకములమీద వచ్చు లాభములో కొంతభాగమును మరికొన్ని పుస్తకముల అమ్మకపు సొమ్ములో కొంతభాగమును తిలక స్వరాజ్యనిధి కీయబడును. కాంగ్రెసుసభలకు గ్రంథాలయములకు కాంగ్రెసుప్రచారకులకు సహాయనిరాకరణమునకై యితర విధముల పాటుపడువారికి పుస్తకములు యితరులకంటె చవుకగ నీయబడును.

గ్రంథకర్తలు గ్రంథముల నిచ్చియు, ఆంధ్రమహాజనులును గ్రంథాలయములును మాపొత్తముల కొని ఆదరించియు, జాతీయపాఠశాలాధికారులు డిస్ట్రిక్టుబోర్డు తాలూకాబోర్డులవారును మా పొత్తము తమ పాఠశాలలలోను కళాశాలలోను పఠనీయగ్రంథములుగ నియమించియు, కాంగ్రెసుసభలు, కాంగ్రెసుప్రచారకులు దేశాభిమానులు మాపుస్తకముల నమ్మిపెట్టియు, మాకు తోడ్పడ ప్రార్థితులు. ఆంధ్ర దేశము ఎల్లెడల ఏజంట్లు కావలెను. వారికి ధారాళమైన కమీషను నీయబడును.

మా గ్రంథమాలకు మెంబర్లుగ నుండగోరువారు ప్రవేశరుసుము 4 అణాలు చెల్లించవలెను.

తయారైన గ్రంథములు:— (1) హైందవస్వరాజ్యము. మహాత్మగాంధి విరచితము. గ్లేజు కాగితము, మంచి అట్ట, 150 పేజీలు వెల 10 అణాలు. (2) స్వరాజ్యమే శరణ్యము వెల 4 అణాలు.

మేనేజరు: ఆచంట సత్యనారాయణ, (బి. ఏ.) ఇండియా యేజన్సీ బీరో,

పోస్టుబాక్సు నెం. 20 త్రిప్లికేను, మద్రాసు

మిక్కిలి మేలైన సిలాజిత్తు.

మూత్రనాళములు ఓ గలుగు వ్యాధులకు గొప్పనమ్మకమైన నివారిణి.

పరిశుద్ధమైన సిలాజిత్తుకు అసాధ్యమైన వ్యాధి యేదియును లేదను విషయము అందరికిని తెలిసినవిషయమేను. ఇంద్రియము పోవుట, మూత్రనాళములవ్యాధులు, బాల్యమునందు దుర్భ్యాసముచే కలిగిన వ్యాధులు మొదలగువాటికి సిలాజిత్తు రామబాణము వంటిది. నరములకు దేహమునకు మంచిరక్తము, పుష్టి. మనస్సుకు ఆనందము, ముఖమునకు కాంతినిచ్చును. హేమంతఋతువునందు దొరకునట్టి ఈ ఔషధమును అన్ని కాలములయందు సేవించవచ్చును. మంచి ఆకలిని పుట్టించును. మలబద్ధకము పోగొట్టును. రక్తమును శుద్ధిపరచును. మధుమేహములు, స్వప్నస్ఖలనములు, అతిమూత్రము, మూలము, కుష్ఠము మొదలగు నానావ్యాధులకు దివ్యౌషధము అన్నియును అతిత్వరగా కుదురును.

బలము, పురుషత్వము, సంతోషము మొదలగునవి కావలసినప్పుడు దీనిని ఉపయోగించవలెను. స్త్రీపురుషు లెల్లరును సేవించవచ్చును. ఫిజి, బర్మా మొదలగు దూరదేశములకు ఎగుమతి చేయబడినవి. ఈ ఔషధశాలయందు అన్నియు మిక్కిలి పరిశుద్ధమైనవిగాను, గుణము గలదిగా నున్నవి హిందీ వంగభాష గడచిన మాసమున మీ సిలాజిత్తు నాకు చేరినది. అది మిక్కిలి మేలుగాను, గుణము గలదిగా నున్నది. కరుణము అంత్యమగుటచే తత్క్షణమే ఒక పౌను వి. పి. గా పంపుడు.

నాగపూరు, 2-12.19. ఎం. కె. లాల్, సబ్ డివిషనల్ ఆఫీసరు, పి. డబ్ల్యు. డి.

ధరలు: నెం 1 (గంధకము పరిశుద్ధము చేయబడినది) 40 దినములకు కావలసిన 5 తులములు రుప్య 4-8-0. 10 తులములు రుప్య 8-0-0. 20 తులములు రుప్య 15. నెం 2 (నిప్పుచే పరిశుద్ధము చేయబడినది) శేర 1-కి రుప్య 20

రా మ బా ణ తై ల ము.

నీవు పురుషత్వమును పోగొట్టుకొనియుండిన అధైర్యపడ నవసరము లేదు. దీనిని ఉపయోగించిన తప్పక గుణము గలుగును. ధర బుడ్డివెల రుప్య 10, శాంపిల్ బుడ్డి 1-కి వెల రుప్య 2. వైద్యులు, డాక్టర్లు, హకీములు, ఔషధవ్యాపారస్థులకు ప్రత్యేకపు ధరలు చొప్పున పంపబడును.

Banaushadhi Depot, (E) Kankhal P. O. (U. P.)